

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

CHRISTIANI THOMASII
Institutiones
JURISPRUDENTIÆ
DIVINÆ,

In Positiones succinctè
contractæ,

In quibus

Hypotheses Illustris Pufen-
dorffii circa doctrinam Juris Natu-
ralis Apodicticè demonstrantur & corro-
borantur, præcepta vero Juris Divini Po-
sitivi Universalis primùm à Jure Natu-
rali distinctè secernuntur, & per-
spicue explicantur.

His præmissa est præfatio

DISSERTATIO PROOEMIALIS

& magnam partem Apologetica.

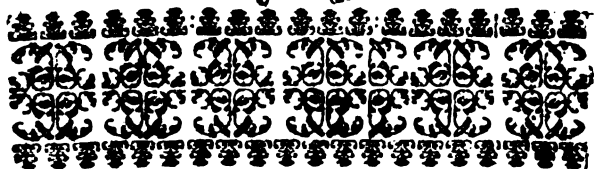
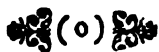
Laëtant. de Fals. Sapiens. c. 25.

Mysterium Philosophiæ Barbâ tan-
tum celebratur & Pallio.

Francofurti & Lipsiæ,

Sumptib. Mauritiæ Georgii Weidmanni,
M DC LXXXVIII.

SERENISSIMI ET POTENTISSIMI
PRINCIPIS AC DOMINI,

DOMINI

FRIDERICI WILHELMI
MAGNI,

ELECTORIS BRANDENBURGICI,
&c. &c.

Ministro Statûs

&

Consiliario Intimo,

Per Illustri & Excellentissimo

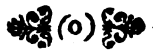
Domino

JOHANNI FRIDERICO

DE RHEZ,

&c.

Mecænati & Promotori Suo
submissè colendo,

ad testandam Gratiudinem
Ob multa Beneficia hactenus in se collata,
simul vero
Continuationem Gratia & Patrocinii,
quod huc usque per decennium
infucatum sensit,
decentissime precatus,
Institutiones has
Jurisprudentiæ Divinae
una cum paratissimis suis servitiis,
eâ, quâ par est,
animi reverentiâ & observantiâ,
serò quidem, at serò
offert.

**IPSIUS PERILLUSTRIS
EXCELLENTIÆ**

devotus Cliens

Christianus Thomafius.

DIS-

DISSERTATIO

Procemialis ad Auditores.

§. 1.

Moris est, ut autores librorum, ipsis tractatibus, quos emittunt, præmittant discursum, in quo vel commendant opus vel de aliis quibuscunque rebus ad lectores differunt, de quorum discursuum utilitate, aut impertinentiâ hâc locô non disquiram, neque de eorum inscriptione sollicitus sum, utrum rectius procemii, an præfationis, an quod non nemini vidi placuisse, antefationis titulo insigniantur, rem privati arbitrii esse arbitratus, & hic maximè valere illud vulgare, *Suum cuique pulchrum.*

§. 2. Mihi verò causæ variz fuerunt dissertationem procemialem præmittere Institutionibus meis, tum ut de scopo & intentione meâ vobis constet distinctius, tum ut à plagii literarii vitio me liberem, & Autoribus, quorum operâ eâ in re usus fui, suum quod ipsis debeo tribuam, tum ut quædam obscurius dicta, quæ quibusdam calumniandi occasionem suppeditarunt, exponam, ac contra objectiones firmem, tum denique ut de emendandis nonnullis locis pauca moneam.

a

§. 3. Ad

§. 3. Ad Vos verò, AUDITORES svavissimi, verba mea dirigam, non solum, quia Vestra potissimum gratiâ Institutiones has publici juris feci, adeoque Vestrâ maximè interest, ea, quæ ad intellectum earum pertinent præcognoscere, sed & quia meum interesse non parum subesse videbatur, ut meam doctrinam atque studia Vobis purgarem; Vobis, quorum salariis & amore per Dei gratiam hæcenus vivo, & ad diligentiam atque veræ Philosophiæ indagacionem fui excitatus, omni videlicet occasione destitutus publicis stipendiis vel ad ignaviam vel ad profitendam falsam sapien- tiam autoritate magis quàm ratione subni- xam abutendi.

§. 4. Ergo uti oleum perdidissem & operam, si eorum gratia, qui scripta mea, non doctrinæ gratia, sed animo, honestos meos conatus impediendi, & verba captandi insidiosè & anxie evolvunt, calamum arripuissem, ita nihilomi- nis obstrictus vivo, qui affectibus vacui insti- tutiones meas aut dissertationem præsentem perlustrabunt, eam de me opinionem foven- tes, quod & me quædam proficisci possint, quæ, si non semper, & directo, veritatem detegant, tamen ad eam inquirendam & invenien- dam ansam quandoque suppeditent, & repu- rantes, non videndum esse, quis dicat, sed quid dicatur, & quod sæpè etiam sit olitor verba op- portuna locutus.

§. 5. Postquam igitur ex scholis trivialibus Academiam salutavi, non statim, quod commune juventuris vitium est, animum applicui ad aliquam ex superioribus facultatibus, sed prius in philosophiæ studium aliquot annorum spatium impendi, ibique occasionem nactus audiendi B. Patrem meum HUGONEM GROTIUM de jure belli & pacis libros exponentem, et si tum temporis multa non intellexerem, cepit me tamen doctrinæ dignitas & elegantia, ut præ reliquis ei percipiendæ & in succum, quod ajunt, & sanguinem redigendæ, mox serio incumberem. Cumque meminissem Patrem meum sæpè in expositionibus suis Auditores remisisse modo ad Dominos Theologos, errores Grotii in religione notantes, sæpè ad JCtos, ut ad quos potissimum opus Grotii pertinet, cum ipse in prolegomenis profiteatur, se tractationem istam suscepisse ut Juris prudentiæ nobilissimam partem adjuvaret; necessarium duxi, in privatâ lucubratione lectioni Grotii jungere commentatores ejus duos, unum JCtum, divinarum pariter & humanarum rerum scientiâ instructissimum, & VVittebergensis Academix decus CASPARUM ZIEGLERUM, alterum Tubingensium Theologum, ex pluribus scriptis notissimum, JOHANNEM ADAMUM OSIANDRUM, quorum ille brevibus, sed succinctis in Grotium observationibus, in multis nebulas obscuritatis dispellebat, hic pleraque Ziegleri

etiam cum non nominat, repetens, in istis quidem, memoriam meam confirmabat, in reliquis cautiones mihi suppeditabat, ab heterodoxis Grotii opinionibus, simul verò Scholasticorum philosophiam moralem hinc inde pandebat.

§. 6. Prodibant tum Illustris Viri & omni præconiò meò majoris SAMUELIS PUFENDORFFII libri de Jure Naturæ & Gentium, quos avidè legebam, non solum quia prægustum aliquem mihi dederant ejusdem Elementa, quamvis obiter inspecta, sed & quod me caperet nimium quantum stylus nitidus & perspicuus. Ac deprehendebam quidem hic plurima, quæ Grotius neglexerat, plene exposita, non pauciora quæ ipsum Grotium obscure loquentem illustrarent, sed non placebant tamen aliqua, quæ communem doctrinam de lege Dei æternâ, de convenientiâ cum sanctitate divina, de moralitate divinam voluntatem antecedente & similibus impugnabant. Quoniam enim non noveram, quæstiones Theologicas à Philosophicis discernere, nec aliquis erat, qui me ista doceret, & vero in commentatione Osiandrinâ, ac maxime in alio Viri laudati scripto, quod inscripsit: *Typum legis naturæ*, istas doctrinas magno conatu defensas cognoveram, putabam, æternæ damnationis reum esse, qui saltem de earum veritate dubitare auderet, & quamvis non appareret, quo pacto objectionibus Pufen-

ſendorſſi poſſet ſatis fieri, neque reſponſiones eruditorum, cum quibus datâ occasione eâ de re conferebam, ſatis facerent ex aſſe, prævalebat tamen autoritas tot Virorum Venerandorum, ut ſtupiditatem potius ingenii mei accuſarem, quàm ſiniſtri aliquid de doctrinâ communi ſupicarer.

§. 7. Perduxerat me interea amor Juris naturalis, ut conſenſu Patris ex tribus facultatibus ſuperioribus, Jurisprudentiam eligerem, ea magis intentione, ut defectum philoſophiz hac parte ſupplerem, cum præter memorata vel Doctiſſimi BOECLERI Commentarius in Grotium oſtenderet, hæzere aquam iis, qui Jurisprudentiâ deſtituti ex ſolâ Philoſophiâ, quæ in Academiis docetur, Jus naturale pro dignitate eruere & explicare aggrediuntur. Jaciebam ergò ejus fundamenta quædam utcunq; & cum nullum ductorem haberem, qui methodum præſcriberet, ſeqvebar tritam viam, & modo hunc modò iſtū audiendo, cõparabam notitiã potius aliquam confuſam, & laceram, ac malè cohærentem, quam prudentiam genuinam, nec melius res ſuccedebat, cum à meis in Academiam Viadrinam mitterer perficiendi ibi Juris ſtudii cauſâ, non culpâ quidem Præceptorum meorum Virorum optimorum & ſingulorum ſuâ laude fruentionum, ſed potius, quod vulgata diſcendi methodus, ſecundum quam à plurium Doctõrum inter ſe non raro diſſidentium & diverſis hypo-

thesibus subnixorum ore simul pendere confuevit iuuentus, ad solidam doctrinam parum esset apta, quodque ut fieri solet, multas horas, quæ studiis & auscultationi impendendæ fuissent, perderent sodales, & conversatio cum paribus.

§. 8. Sentiebam tamen ista citò, & vulgatum proverbium: *docendo discimus*, expendens, tentabam an lacunas supplere, & studia sæpius interrupta concatenare valerem. Quare concessa à superioribus benigniter venia, prælegebam minimum commilitonibus quibusdam institutiones Justinianas, aliis verò exponebam Jani Klencii quæstiones ad libros Grotii, ut nimirum & in nobilissimò illo studio tentarem, quid valerent humeri, quidque legendo Grotium & Pufendorffium proficissem.

§. 9. Eram adhuc dum industrius miles pro defendendis Moralistarum doctrinis, & quamvis in reliquis valdè placeret Pufendorffius, seponebam tamen ista ut heterodoxa, in qua opinione me maximè firmabat fatalis ille auctoribus suis *novitatum index*, præprimis cum is à non paucis cum applausu exciperetur. Accedebant aliorum scripta, Pufendorffium tanquam communem hostem oppugnantia. Gaudebam valde, sperans fore, ut ex horum lectione discerem quid reponendum esset rationibus Pufendorffii, & quanquam multa deprehenderem, quæ petebant id, quod est in prin-

principio, aut in circulum resolverentur, feli-
gebam tamen aliqua mihi, quibus instructus
putabam ipse sufficere ictibus pro communi cau-
sa & inferendis & avertendis, adeoque; maximas
agebam gratias scriptoribus istis, quod amore
orthodoxæ veritatis perciti arma sumpserint,
quin & multitudo syllogism. prolixorum sæ-
pissime, & intellectu difficilium, me trahebant
simul in eorum admirationem, credebamque
fore, ut istis obrutus Pufendorffius, tanquam
sub gravissimo onere succumberet, & adversus
tantos Viros ne hiscere quidem auderet.

§. 10. Sed fallebat me mea opinio, cum
mox ad nos perferretur *Apologia Pufendorffii*,
quam cum perlegerem, sentiebam, arma mea
non esse sufficientia, ut ejus impetum susti-
nerent. Incipiebam ferè eodem tempore dis-
pellere nebulas quasdam, quæ hætenus intel-
lectum meum obfuscaverant. Cùm enim huc
usque putassem omnia, quæ à Theologis
communi sententia defenderentur, esse Theo-
logica, & viro bono omnibus modis caven-
dum esse, ne ulli homini hæreticus aut nova-
tor, quæ tum pro synonymis habebam, audiret;
meditatio tamen profundior de differentia
Theologiæ & Philosophiæ, tum & diligentior
evolutio scriptorum Politicorum & Juris pu-
blici docuerant, multa à Theologis solere u-
nanimi sententia defendi, quæ Theologica
non essent sed ad Philosophiam Moralem aut

Jurisprudentiam pertinerent, pro Theologicis verò vulgo haberentur, quod Philosophi Catalogo undecim virtutum Aristotelico, & Jcti Glossatoribus suis contenti, Theologis, Pontificiis primum, tum & nostris ansam dederint nobilem sapientiz partem neglectam & Domini vacuum occupandi; tum & potestatem, hæreticum declarandi non pertinere ad privatos, etsi multæ autoritatis Viros, sed ad principem; denique Novatoris convitium non correspondere crimini hæreseos, vel certè ejus æque ut Hæretici maximum esse abusum. Videbam autem Pufendorffium easdem sententias demonstrare Adversariis suis, videbam hos in falsis istis hypothesibus non minimam collocare spem victoriæ suæ.

§. II. Ergo incipiebam dubitare de doctrinis moralibus Scholasticorum. Neque enim unquam in animo habueram ita præconceptis opinionibus adhærere, ut ab iis divelli non possem, si monstraretur veritas, quin potius videbam laudabili exemplo mihi plus unâ vice prævivisse Patrem à prioribus suis opinionibus, si veriora ipsum docuisset dies superveniens, recedentem, quæ verò mihi hætenus in prosecutione veritatis moram injecerant, potissimum fuerant educatio in Philosophia sectaria, & metus vanus atque injustus matæ famæ, si quis à communibus doctrinis recederet. Quare cum insuper deprehenderem, maturescere aliquatenus judicium, & cogita-

rem

rem, me tamen esse animal ratione præditum
 zqvè ac alios homines, animadvertēbam si-
 mul, peccare me contra benignitatem creato-
 ris, si ulterius paterer instar pecudis capistro
 injecto duci me, qvò aliis lubitum esset. Igitur
 claudēbam mentis oculos, ne fulgur auto-
 ritatis humanæ illos debilitaret, & non ampli-
 us pensitādo, qvalis vel qvāntus ille sit, qvem
 legebam, ponderabam solū rationes utrin-
 que, & considerabam, qvīd hic assereret, ille
 impugnaret, probaret alter, alter regereret,
 præprimis verò imprimebam mihi firmiter
 controversiæ statum, & notabam, qvāntum u-
 nus ejus tenax esset, alter instar angvillæ se tor-
 queret, ut adversarium eluderet ac seduceret
 aliunde, donec concludēbam multa mihi fore
 dediscenda, & sentiebam, me nihil scivisse, sed
 scientiam meam nihil fuisse aliud qvā con-
 fusum chaos & acervum multarum rerum si-
 ne ordine inter se mixtarum.

§. 12. Postquam verò aliquot meditationi-
 bus chaos istud paulisper in ordinem redegis-
 sem, præter intentionem factus eram transfu-
 ga, sed qualis ille est, qui deserto tyranno li-
 bertatem Reipublicæ invadenti pro libertatis
 defensione pugnare incipit; vicerant enim ra-
 tiones perspicuæ contra subtilitates otiosas
 Philosophiæ moralis Scholasticæ. Adde quod
 puderet, eorum vexilla ulterius sequi, qui,
 postquam hoste absente multa jactassent, &
 penè classicum primi vel inter primos certè ce-

cinissent, postea, triariis quibusdam ipsorum hortatu hostem aggredientibus, ac miserè pereuntibus, cum honestè ad pugnam vocati ac aliquoties provocati essent, se post signa condebant, & ita vel timoris sui intempestivi, vel injustitiæ causæ dabant indicia. Denique horrebat animus, quod viderem à quibusdam, ad pascendas oves constitutis, sub schemate Christianæ Benedictionis virulentas injurias tegi, & cum antea non vocati nec armis decentibus instructi prælio se immiscuissent, ac andabatarum more, quicquid in buccam venerat, evomissent, terre eos non posse, si vel minimum verbulum ipsis fuisset repositum, quasi minister Verbi privilegium injuriandi haberet, & quasi character sanctus immunitatem præstaret contra hostes, sine causâ, & cum ipsius characteris prostitutione, lacestos. Veniebat tum in mentem quod olim nescio ubi legeram, mendicum aliquem ab Episcopo iter faciente petiisse elemosynas majores initio, tum his denegatis minores, & his quoque non obtentis minimas. Frustratus omni petitô petiit benedictionem. Dedit Episcopus. Reddidit ille, causatus quod benedictio ipsa non valeret obulum, quia obulum antea licet effusis precibus consequi ab Episcopo non poterat.

§. 13. Ex istô tempore, excusso jugô philosophiæ sectariæ cavi sedulo, ut libertatem semel obtentam conservarem. Itaque et-
 fi

Si nō indecorum existimavi hactenus sub Duce illustri etiam in extremis ordinibus pro veritate militare, semper tamen Ducem agnovi, non Imperatorem, quamvis bonus Dux ab Imperatore parum differat, quatenus nempe à veritate rarissimè, & non nisi præter intentionem recedit. Quid quod, etsi putassem initio, ordine doctrinæ semel constituto, faciliè eum retineri posse in perpetuum, sensi tamen mihi contingisse, quod regulariter accidere solet, qui res plures summa confusione turbatas in aliquem ordinem redigunt, ut nempe sapius priorem ordinem corrigere & emendare habeant opus. Etenim pedetentim novos errores inveni emendandos, & adhuc novos subinde detego, quoniam aliter non finit humana imbecillitas.

§. 14. Percipiebam interea fructus uberes excultæ tam nobilis doctrinæ. Etsi enim, quamprimū sentiebam, non coherere, quæ antea credideram verius quàm sciveram, cessarem aliquo tempore aliis eandem exponere, tamen in patriam rediens & ibi torpore pristino parumper excusso simul diligentius operam dans Jurisprudentiæ Civili, idque docendo potissimum, deprehendebam, me Jurisprudentiæ naturalis ope non ineptum adeo esse ad expediendam sine dedecore Pandectarum etiam explicationem, etsi easdem nunquam antea integras audiendo percepissem. Etenim, ut alia taceam, cum fortè leges obstantes

OC.

occurrerent, tentabam in præparatione ante omnia, an ex regulis bonæ interpretationis ex Grotio & Pufendorffio haustis ipse medium conciliandi reperire possem, tum consulebam alios, & si ipsos mecum convenientes deprehenderem, confirmabar; si dissentientes, comparabam cum meâ expositione, vel ipsos etiam inter se, iterum easdem interpretationis regulas applicando, & semper præjudicium autoritatis sequestrando, sic ut non nunquam rejicerem conciliationem etsi à Bachovio profectam, & approbari aliam etsi Manzii.

§. 15. Neque in theoretica saltem legum interpretatione adjuvabar à jurisprudentia naturali, sed & cum ad forum transfulissem pedem, ut tentarem jus ad facta singularia applicandi, (sine quo tentamine theoria cadaver est anima destitutum) majorem adhuc usum ejus esse experiebar, cum sanè tot infinitæ circumstantiarum varietates, quibus negotia hominum civilia vestiuntur, sæpiissimè casum formant & facti specimen, qui vel planè non legibus civilibus est definitus, vel ubi plures leges diversa disponentes concurrunt, unde si principiis communibus quis destituatur, & regulis extendendi & restringendi leges latas, maximo sudore non rarò etiam frustra opus habet tot myriades Consulentium, Respondentium, Decidentium ex Germaniâ, Gallia, Italia, Hispania & toto penè terrarum

or-

orbe evolvere, donec casum inveniatur, quod a-
 junt, in terminis, & periculum tamen subest,
 si maximè fuerit inventus, an collegium, ad
 quod definitio causæ pertinet, eandem cum
 Decidente isto foveat sententiam, quo labore
 plusquam Herculeo supersedere facilè po-
 test, qui generalia illa & gentium cordibus in-
 scripta fundamenta bene jecit, simul verò pe-
 riculum istud non difficulter aliis mediis, de
 quibus jam differendi locus non est, evitare.

§. 16. Retraxi tamen pedem post pau-
 corum annorum spatium à strepitu forensi,
 cum putarem me sufficienter lustrasse doctri-
 nam, jus Civile ad negotia hominum appli-
 candi, & quicquid præterea praxis com-
 modi habet & incommodi. Et quan-
 quam nossem, Hominem magis ad vi-
 tam civilem esse conditum, quàm ad vitam
 solitariam, præprimis autem Juris Cultoribus,
 præmi loco, propositam esse spem, ut legitimo
 opere perfecto Respublica in partibus ipsis
 credendis gubernari possit, cujusmodi guber-
 nationis præludium quasi & palæstra esse fo-
 rum vulgò creditur; sensi tamen, inter forū &
 aulam tantam esse differentiam, quantum
 distant zæta lupinis. Etenim ut infinita tace-
 am, quæ hujus rei gratiâ in medium possem
 afferre, oportet esse ingenium ochlocratiæ a-
 ptissimum, quod fori tardia patienter ferre po-
 test; tale verò cum in me non deprehenderem,
 (utpote qui onera omnia lubentissimè ferò,
 quæ

quæ à principe imponuntur, Deo in his terris, in reliquis dissimulandis paululum fui impatientior) otium quærebam iterum in industria domesticâ, tranquillitatem, quam exoptabam secum ferente, & cum crederem, ita ordinatas esse cogitationes meas, ut earum communicatio studiosæ juventuti commodum aliquod afferre posset, & essent, qui hâc parte operam desiderarent meam, incipiebam, me penè totum, Vobis, Commilitones Svavissimi, tradere.

§. 17. Præprimis autem operam dabam, ut fundamenta juris universi ex jure naturali haurienda & satis diu à Vobis in hac Academia neglecta restaurarem. Neque Deo secundante successu caruit intentio mea. Ante septennium primum prælegebam utilissimam eam doctrinam ex opere Hugonis Grotii. Alacrioremque me reddebat frequentia Vestra, quam tum quidem non expectaveram, sed vix tamen libro primo absoluto, cum præcedente die Corona Vestra circumdatus docueram, subito me solum relinquebatis cum Grotio. Ita videlicet terror Panicus ingruentis Pestis Vos expulerat à Tiliætis nostris. Desperaveram ferè (ita malè fidentes sunt hominum animi erga Divinam Clementiam) me talèm occasionem iterum adepturum esse; sed restituta per Dei benignitatem, patria, cum iterum metu omnium vacui ad nos accederetis, telam per biennium interruptam retexebam, Vestro aurium fa-

vore

vore & diligentia ad finem continuata adju-
tus. Conferebam tum cum Grotio præter Pu-
fendorffium, omnes ejus commentatores, ju-
diciam meum semper subnectens in contro-
versis, secundum ductum libertatis philoso-
phandi. Potissimum verò studebam, ut ambi-
guitatem textus Grotiani tollerem, & ne vet-
bulum præteriret, quod obscuritati ansam da-
re posset.

§. 18. Non displicuerat Vobis doctrina mea
quemadmodum diligentia Vestra mihi non
poterat non placere; Ergo absoluto Grotio
non deerant qui repetitionem desidera-
runt. Assurgebam petito, sed loco operis Gro-
tiani proponebam elegantissimum Pufendorff-
ii libellum de officio hominis & civis. Agno-
scebatis enim ex parte ipsi, ut alias rationes
jam taceam, quot horum antea impensa fuissent
in investigatione mentis Grotianæ, quod tẽ-
pus in Autore perspicuo lucrari, & ad utiliora
impendere poteramus. Quoniam tamen de
hypothesibus, de quibus Viro Illustri mota
erant, & adhuc moventur, controversiæ, ple-
niorem historiam & notitiam scire cupiebatis,
præmittebam fusiolem meditationem per ali-
quot menses continuatam de iisdem, eamque
doctrinæ causa includebam considerationi ju-
risprudentiæ in genere. Agebam liberè Vobis-
cum, & sincerè: proponebam argumenta utri-
usque partis, & antequam *ἐπίνοιαν* meam
subjungerem, modò ab his, modò ab illis sta-
bam

bam partibus, ut advescerem Vos magis ad rationes attendere, quàm autores sententiarum. Ostendebam fontes & originem vel occasionem doctrinarum, nexumque conclusionum cum primis principiis, ex diversitate hypotheseum variantibus, & incumbere sedulo, ut in ipsis hypotheseibus meis, meæ vero erant, quibus disciplinam suam superstruxerat Ipse Pufendorffius, assertiones semper probarem per necessarias illationes ex primo principio practico, antea secundum regulas analyticas demonstrato. Tum textum Pufendorffii aggressus, & ipsius methodum *κατα πόδα* secutus non desinebam, & in controversiis specialibus semper Vobis in mentem revocare hypotheses utriusque partis & monstrare nexum conclusionum etiam remotarum cum iisdem, aliquando etiam, sed rarius, indicabam, quomodo vel aliâ viâ difficultates adversarum sententiarum evitari possint, vel quænam major dubitandi ratio me impelleret ut libertate mea usus & communibus hypotheseibus innixus inclinarem in aliam opinionem.

§. 19. Cæterum, quæ tum differebam, non conjeceram in chartam, sed prout memoria singulis lectionibus præmissæ meditationis alicujus mihi suppeditabat, Vobis communicabam. Et sperabam fore, ut à Vobis repetere possem, unde in posterum quoque memoriam meam sublevare valerem, præprimis cum viderem, aliquot ex Vestro ordine discursum meum

meum avidè excipere calamo. Sed vix id perficere licuit; Observabam enim collatis inter se tribus vel quatuor diligentia Vestræ exemplis, paucos ex asse doctrinam meam retinuisse, aliquos, quorum conditionem & iudicii defectum maximè deplorabam, alienissimas mihi affinxisse sententias & sæpius in una periodo opiniones contradictorias combinasse. Ergo cogitabam, quomodo & hunc defectum in posterum emendare, ac ingenio Vestro suppetias ferre possem.

§. 10. Præterea observaveram jam notabili tempore, in divisione vulgata legum divinarum in morales, ceremoniales & forenses, sub legum moralium termino communiter misceri legem divinam naturalem cum lege divina positiva universali, quasi lex moralis & jus naturale sint Synonyma, & quasi nulla alia species legum divinarum positivarum detur, quàm ceremonialis & forensis, cum tamen sine ope legis cujusdam universalis, quæ simul positiva sit, necesse esset, orthodoxas sententias de turpitudine polygamiz, prohibitione incestus &c. vel miserando more contra adversarios eandem prostituere, vel abstinere à decisione gravissimarum atque utilissimarum controversiarum. Et quamvis Hugo Grotius distinctionem istam legis divinæ satis perspicuè proposuerit, non solum tamen in legis positivæ universalis declaratione non paucos errores heterodoxos admiscuit, sed & non semper

b

COA

confusionem istius legis cum lege naturali evitavit. Ex nostris verò, quantum Dominos Theologos concernit, neminem deprehendi qui de distinctione illa inter legem naturalem & positivam universalem ex professo, quod dicunt, tractaverit, aut legem positivam universalem, quantum par erat, expoierit & quænam præcepta eò pertineant explicaverit, etsi plures, ex modernis potissimum, qui Theologiam Moralem ediderunt, evolverim. Quod Jure Consultos attinet, altum apud eos etiam eà de re est silentium, nisi quod Consultissimus Kulpisius in collegio Grotiano, ubi quæstionem de polygamia resolvit, promiserit, se peculiari tractatu demonstraturum esse, dari ejusmodi legem positivam universalem, quem avidè quidem expectabam, multa erudita hanc in partem ex lectione accurati istius Collegii Grotiani à Viro laudato mihi promittens, quæ lucem mihi accendere, aut me in meditationibus super illo jure positivo multum adjuvare potuissent. Quoniam verò Vir Nobilissimus promissum expedire urgentibus haud dubiè aliis negotiis differret, putabam, piaculum me nequaquam esse commissurum si ego, etsi nec Theologus nec Jure Consultus, legum divinarum tamen & jurisprudentiæ amantissimus, in gratiam Vestram primus legem positivam universalem si non ex tenebris, ex crepusculo tamen eruere auderem, sperans fore, ut, si non omnia accuratissimè propositurus essem, alii

ta-

tamen æquiboniq; conatum meum consultu-
ri & ansam arrepturi sint materiam difficilem
& Theologis pariter & jurisconsultis dignissi-
mam accuratius evolvendi.

§. 21. Quare cum ex Vestro ordine quidam
precedente anno à me desiderarent, ut do-
ctrinam juris naturalis repeterem, & quæ an-
teà per discursum de confirmatione hypothe-
sium Pufendorffianarum, de observationibus
itidem meis ad libellum de officio hominis &
civis aliis tradideram, ipsis per positiones in
chartam conjectas communicarem, oportu-
nitatem arripiens. cœpi præsentis jurispru-
dentiz divinæ institutiones elaborare, qua-
rum adeo duplex potissimum scopus fuit. *Pri-
mo* ut præmissa doctrinâ generali controver-
sias circa hypotheses Pufendorffianas, me-
thodo quam Vobis aptissimum esse judica-
bam, exponerem, & istas hypotheses tanquam
& meas defenderem, tum ut conclusionum se-
cundum Pufendorffii, rarò secundum meam
sententiam in singulis juris naturalis capit-
bus nexam cum hypothesibus & primis prin-
cipiis practicis perspicuè demonstrarem, & ita
introductionem quandam Vobis exhiberem,
ad absolutissimum & multi sapientia refertum
illustri Viri opus de jure Naturæ & Gentium
cum fructu legendum, sic, ut ejus adversarii &
eorum scripta circulos vestros turbare amplius
non possent. *Secundo*, ut distinctissimè osten-
derem differentias juris positivi universalis à

b 2

jure

jurenaturali, ac præcepta illius, quatenus eorum explicatio ad jurisprudentiam quoque pertinet, in doctrina de conjugio & capite de poenis illustrarem.

§. 22. Antè omnia verò opus esse mihi videbatur, ut perpetua ratiocinatione hic uterer, & nullos autores præprimis ex modernis in textu allegarè, & ne ipsum quidem τὸν πᾶν Pufendorffium. Quoniam enim probe novèrā, quam soleant præconceptæ opiniones impedire consecutionem veritatis, & verò inter eas nulla magis noceat quàm autoritatis præjudicium, putabam, Vobis esse utilissimum si hoc præjudicium removerem, ne si fortè Pufendorffii autoritas in ejus partes jam inclinasset, non attenderetis debitâ diligentia ad argumenta adversariorum; aut, si horum illecebræ Vobis placuissent magis, viam præcluderetis ponderibus responsionum & rationibus ab ipsamet Vestra essentia desumptis. Accedebat, quod Vestram industriam excitare volebam, ut ipsi magna diligentia perlegeritis opus Pufendorffianum, credens fore, ut si loca non citarem, Vos eo majori cura ipsi perlustraturi idem, & cum meis institutionibus collaturi essetis. Porrò cum sæpius à sententia communi Virorum magnorum, aut à sententia etiam peculiari Viri autoritate pollentis mihi recedendum foret, & tamen intentio mea esset, sine respectu personarum in nudam veritatem inquirere, & cum sententiis pugnare, non cum hominibus, nolebam per allegationem

tionem eorum à quibus dissentiebam, reverentiz ipsi debitz quicquam detrahere.

§. 13. Reliquam methodum quod concernit, scio eque multa in scholis disputari de methodo synthetica & analytica, otiose magis quam utiliter, siquidem unam tantum arbitror esse methodum bonam, à facilioribus progredi ad difficiliora, à notioribus ad ignota, reliqua dependere à cujuslibet arbitrio, & hæcenus recte dici, methodum debere esse arbitrariam. Deinde nec id videtur diffidendum esse, cum omnis eruditio nostra consistat in notitia demonstrandi veras propositiones & nexum earum inter se ostendendi, propositionum autem veritas præsupponat cognitionem terminorum, naturalissimam methodum videri, quæ mathematica dicitur à definitionibus progrediens ad axiomata, & ex his observationes colligens, secundum quam etiam Elementa sua olim ordinavit Pufendorffius. Quoniam vero ad singulas propositiones saltem duo termini pertinent, adeoque aliquod gradum parere solet, si omnium terminorum definitiones continua serie tradantur, ac porro propositionum connexio non ita bene videatur ostendi posse, si plura axiomata in una lineâ proponantur, putavi, ista duo incommoda commodissime me evitare posse, si definitiones & axiomata miscerem, & singulis propositionibus subjecti & prædicati definitionis præmitterem vel mix subjungerem,

ipsa autem axiomata perspicuè connecterem, incipiendo à primo aliquo principio, ac inde deducendo reliqua per modum conclusionum.

§. 24. In tres verò libros Institutiones has divisi, in quarum PRIMO proposui definitionem Juris prudentiæ divinæ & doctrinam de primo principio practico. ut & primum principium Juris naturalis & positivi divini universalis cui per modum corollarii quasi subjunxi demonstrationem, quod officium hominis erga Deum ad Jurisprudentiam divinam non pertineat. In SECUNDO libro trado præcepta Juris naturalis respicientia homines quoscunque in quacunque societate viventes; In TERTIO verò præcepta illa Juris naturalis, quæ dirigunt officia hominis intuitu specialium societatum, puta conjugalis, paternæ, herilis, civilis, fæderatorum & gentium. *Connexionem capitulum* ostendent ferè eorum initia, & in libro secundo & tertio maximam partem secutus sum ordinem Pufendorffii in libro de officio hominis & civis. Dico maximam partem, nam quæ mutaverim quandoque, facile docebit ocularis inspectio.

§. 25. Ut autem in totis Institutionibus præ oculis habui opus PUFENDORFFII & ejus scriptarum aliqua pro ejus defensione edita, ita non mirabimini. si sæpius integras positiones ne verbulo quidem mutatas ab ipso mutua-

tuatas hic deprehenderit. Requirebat enim id instituti mei ratio, quam modò Vobis explicui. Sunt verò & aliqua in his institutionibus MEA, quæ cum alienis continuò miscuerim, necesse est ut Vir Incomparabilis citra suam voluntatem etiam mecum in communionem inciderit, quam tamen nescio, an æquò animò suscepturus sit, & annon potius jure suo communi dividendo judicium sit consideraturus. Sed hoc quidem ipsi non erit opus, cum paratus sim sine iudice, æquis ex partibus institutiones meas herciscere, sic ut ipsi soli relinquam, quæ bene in iis dicta sunt, etiamsi mea sint, quoniam ejus scripta & hypotheses ad eorum investigationem me duxerunt, quæ verò inconvenienter & minus aptè posita ibidem deprehenduntur, ea sola mihi reservabo.

§. 26. Non diffiteor tamen, & aliorum Eruditorum cogitationibus me quandoq; fuisse usum, quibus & ipsis restituendum est, quod illis debetur, & vobis indicandum, quos hinc inde lectioni institutionum mearum insuper adjungere debeatis. In *libr. 2. cap. 6. 7. & 8. evolvi diligenter Uffelmanni tractatum eruditum de obligatione hominis, quæ ex sermone oritur*, ante non ita multos annos in Academia Juliâ editum, atque ex eo in *capit. 6. de officio paciscentium §. 64.* transtuli argumenta, quibus sententiam Pufendorffii

de dolo obligationis in pacto cū latrone i-
nito, impugnat, & in sequenribus ostēdi, quā
facile ad eadem pro sententiā Illustris Pufen-
dorffii, responderi queat, *in capite 7. verò de*
officio hominis circa sermonem it. in 8. de offi-
cio jurantium, multa ex dicto Uffelm. libro, li-
bertate tamen aliter disponendi ac sentiēdi re-
servatā in horrea mea transtuli. In *ejusdem li-*
bro capite ultimo de Interpretatione volun-
tatis divinae & humanae multum me adjuvit
etiam disputatio accuratē elaborata *de inter-*
pretatione juris obscuri, & sub praesidio Con-
sultissimis Rebbabnii in Academia Argento-
ratenſi anno 1671. publicè ventilata. In li-
bro tertio capite secundo de officiis conjugalibus
sæpius ansam multa profundius meditan-
di suppeditavit lectio *Lamberti Veltbussii de*
naturali pudore & dignitate hominis, item
de principiis justi & dignitate hominis, item
de principiis justi & decori, qui tractatus in
ejus operibus Roterodami 1680. editis extant,
quique potissimum cum iis quæ dissero d. c. 2.
§. 153. seqq. sunt conferendi. *Caput tertium*
ejusdem libri mihi natum fuit ex recordatio-
ne lectionis controversiarum illustrium per
variā variorum scripta circa sensum legis divi-
næ in officiis conjugalibus agitatarum, de
polygamia quidem Sincerii VVarenbergii,
Theo-

Theopbili Aletbai, Athanasii Vincentii, Dapbnæi Arcuarii pro polygamia militantibus; contra eandem Musæi, Christiani Sigilis, Sluteri, Feltsmanni, Brunsmanni, Diecmani &c. de conjugio Eunuchorum responforum variorum quæ hanc in rem Hieronymus Delphinus ante biennium collegit; de divortiiis Seldeni de Uxore Hebraica lib. 3. cap. 18. & mult. seqq. & Strauchii in fragmento Inst. Jur. publ. tit. 35. de incestu cum defunctæ uxoris sorore Havemanni, Taboris, Strauchii, Bucholzii, & Actorum Oettingensium editoris, de incestu comprivignorum Samuelis Boblii & ejus adversariorum &c. Cum quarto capite d. libri tertii §. 14. seqq. conjungenda est disputatio B. Patris de potestate patriæ, quoniam ibidem intendi defendere sententiam Patris, societatem paternam ex consensu deduci non posse. In capite 9. & 10. de officiis erga legatos & mortuos conferri debent Grotii lib. 2. c. 18. & 19. cum commentatoribus, & omnino B. Patris alia disputatio de inviolabilitate legatorum.

§. 27. *Quamvis autem putabam initio, fore ut intentio mea optima, quam Vobis huc usque exposui, æqui bonique consuleretur ab omnibus, qui studia & bonas literas amant,*

& inquisitionem veritatis prosequuntur, deprehendi tamen, me vivere in seculo, in quo non pauci deprehenduntur, qui sui officii esse arbitrantur, libertati philosophandi obviam ire, obices ponere, impedimenta objicere, cancellos circumdare, quibus effringendis nulla pars fuerit humana prudentia, quoniam videlicet sentiunt probe, libertate ista philosophandi nimium quantum detrahi auctoritati sectariorum, cum olim quidem cathedræ philosophorum adversus molimina, cum ratione liberè philosophantium, utcunque munita fuerint auctoritate Aristotelis aut similis cujuscumque priscorum sapientum nominis, puta Alberti, Thomæ, Scoti &c. hodiè verò istud propugnaculum Aristotelicum penitus expugnatum sit, adeoque novo aliquo glaucomate ad defendendam Regiam Veterum Magistrorum doctrinam opus esse videatur. Atque cum rationibus destituantur, quibus propugnaculum istud exornent, rem non melius procedere posse putant, quam si sub specie religionis se quæcunque faciunt Deo duce facere & pro defensione pietatis militare populo persuadeant, adversariosque suos ut atheos, hæreticos, impios & Novatores traducunt, non recordati videlicet quod *Apologia Augustanæ Confessionis ad art. 4. p. m. 286.* de Hypocritis proficitur,

tur, eos magis sectari impietatem & vitia cujuscunque generis, quàm illos, quos impios esse diffamant.

§. 28. Quare non adeò miratus sum, cum audirem, eo tempore, quo liber primus Institutionum harum in publicum prodiret, varias de iis censuras in populum spargi, quas inter illa, ut noſtis, maximam partem divulgabatur, me in iis fundamenti loco ponere principia, quæ Vobis ad *atheismum, heterodoxiam*, & nescio quam *impietatem* viam sternant, quæque omnia *Philosophiam* aliquam *Novaturientem* cum non parvo Republicæ damno sapiant, quæ calumnia tam lætè diffundebat, ut in plurimis fœminarum, puerperas visitantium, conventibus pro more, sermones de eâ haberentur. Ego verò generoso contemptu calumniam hanc aper-tissimam ridebam, & quamvis aliquis ex Vobis mihi hinc inde narraret, esse quosdam, qui insidias mihi hac parte struerent, tamen in mediis illorum turbis quietus ego & conscientiam vitæ pariter & doctrinæ tutus vivebam, probè gnarus, me sub Principe Justo degere, qui innocentibus securitatem præstare & posset & vellet; ac ne quidem curiositas me impellebat, ut autorem satis horrendæ istius calumniæ scire cuperem, uti neque nunc scire a veo, sed potius, quisquis sit, omnia fausta atque felicia ipsi animitus exopto; ita enim

enim me non solum Christianismus facere jubet, sed & studium sanæ philosophiæ aliquatenus inculcat, atque exempla aliorum moderatè & absque impetu philosophantium docent, quos inter præcipuum nomino *Renatum des Cartes*, quem ipse primarum objectionum adversus Meditationes ejusdem Autor virum ingenii maximi, *summaque modestiæ* appellat. Et sanè quoties *Gisberti Voetii* Viri alias multæ eruditionis, libros, quos adversus Cartesium scripsit, evolvere, & iterum *Epistolam Cartesii ad Voetium responsoriam* cum illis confero, toties (de modo tractandi loquor, non de re) ideam concipio duorum virorum maximè disparium, unam Theologi, sed factuosissimi & maximè maledici, Politici alteram, sed placidissimi, & maledicta pleraque generosè concoquentis.

§. 29. Uti verò communiter in præfationibus *Zoilus* & *Momus* impugnari consuevit etiam, ubi nullus *Momus* adest, ita ego egregiam occasionem nactus, possem multam evomere bilem in *Zoilos*, nisi semper illius fuisset opinionis, ejusmodi invectivas esse indicia animi parum sani, certè impotentis. Accedit, quod calumnia ista in me jacta mox evanuerit; neque enim mendacia diu durare possunt, similia globis niveis, volutatione hominum nimium quantum crescentibus, sed *Solis radiis* accedentibus facile redactis in
nihil.

nihilum. Denique nec opus videbatur investigâ , cum institutiones meæ publicè profert, & calumniam istam ipsæ refutent, quas adeo omnium eruditorum censuræ subjiçio, sed verè talium, reliquorum enim, qui doctrina sunt vacui, vel ultra scholam & artes liberales non sapiunt, censuram sperno, etsi opinione simulatæ philosophiæ ad ora usque repleti sint & turgidi.

§. 30. Vestrâ tamen, Auditores, interesse arbitror, ut tanquam medio inter utrosque loco positi, sciatis quid in culpationibus istis responderi velim, sicubi contingat eâ de re in conversationibus familiaribus, ut fieri solet, mentionem injici, quanquam velim ut occasiones istas, quantum possibile est, evitatis, & ipsimet ejusmodi altercationum ansam non suppeditatis, cum nihil sit magis pedanticum, & quod hominem ad vitam civilem reddat ineptum, quam si sit animal disputax in quotidiana conversatione, neque ferre possit dissentientes, uti ex adverso ejusdem pedantismi vitio laborat, qui in cathedra publica disputandi gratia erectâ ægrè fert objectiones ex lege artis propositas, ad quas respondere inequit, & tamen errorem admissum fateri erubescit. Sed quoniam tamen non semper in nostra potestate est, etiam inter familiares omninò evitare altercationes, vel certè non audire, quæ fortè unus & alter garrat, minimum interesse Vestrum, & ne turbentur circu-
li

li vestri in doctrina à me hausta, poscit, ut fufius paulo ea de re differam.

§. 31. Quod igitur *atheismi* vitium attinet, nihil aliud vellem reponi, quàm ocularem inspectionem eorum, quæ trado *libro primo cap. 3. §. 85. seqq.* ubi ostendo *atheismum* repugnare directè principiis à me demonstratis. *Heresim* verò quod concernit, uti illi quidem maximè obstrictus vivam, qui thesin aliquam mihi demonstrabit ex his institutionibus, quæ scripturæ sacræ & fidei, quàm professumur, articulis repugnet; Insuper ad Vos provoco, qui me quotidie Jurisprudentiam & Philosophiam exponere auditis, an unquam aliquam sententiam professus fuerim, quæ sacris fidei nostræ mysteriis adversetur, & annon potius in id omnibus incumbam viribus, ut exactè limites, quæ Sacrosanctam Theologiam & Sapientiam humanam discernant, custodiantur, Vobisve ex historia philosophica omnium seculorum demonstrarem, quantas turbas dederit in Ecclesia Philosophiæ cum Theologia commixtio. Sed quid verbis opus? An putatis Reverendos academix nostræ Theologos, vel quoscunque alios, quibus inspectio doctrinarum sive privatarum sive publicarum est commissa, admissuros esse, ut doctrina heterodoxa divulgetur, & animos Vestros corrumpat? Absit. Id tamen non diffiteor, & Vobis sæpius demonstravi, multas quæstiones & asser-

fertiones esse, quibus Theologi communiter utuntur, quæ tamen, si exacte medietas, propriè loquendo non sint Theologicæ, sed philosophicæ, vel juridicæ; quod verbò pro Theologicis communiter habeantur, maximam partem deberi Theologicæ Scholasticæ, quæ in detrimentum inemendabile philosophiam ita cum Theologia contra monitum Pauli confundit, & rudem inde indigestamque molem, unò verbò, informe chaos quoddam effecit. tum etiam neglectui philosophorum & Jure Consultorum ante reformationem elegantiora studia negligentium, & ita Theologis Pontificiis occasionem dantium occupandi rem derelictam, quæ quid Jurisprudentiæ naturali contigit, uti subinde in institutionibus ipsis tango, cum tamen jurisprudentia naturalis & Gentium ac Theologia omninò differant, quod probavi *lib. 1. c. 1. §. 163. seqq. Sc. 2. §. 137. seqq.* Facit egregiè pro illustratione sententiæ meæ, quod ex Hispaniæ metropoli nobis retulerunt non ita pridem Novellæ. Man vermutet/ daß der Holländische Extraordinar Envoye satisfaction wieder die inquisition über die vor diesem in seinem Hause verübte Insolentien wegen des Herrn Chares bekommen soll/ weil selbige durchgehends von allen hohen Ministern improbiret worden/ zumahl der Herr de Lyra selber gesagt hat/ daß die inquisitores Leute wären/ welche die Theologie verstünden/ aber nicht das Recht der Völcker/ und bey sothaner

thener consequente nicht wüsten / was einnt
 publicqven minister zufömmpt. Neqve illud dis-
 simulo, me credere quod potestas hæreticum
 declarandi non competat privatis, neqve ad
 clerum pertineat, sed sit regale, & pertineat
 ad jura principis circa sacra, & si hoc regale à
 principe Christiano secundum normam ver-
 bi divini debeat ordinari. Ita video observa-
 tum esse in primitiva Ecclesia & primis Conci-
 liis Oecumenicis. Ita docent me principia ge-
 nuina Politices. Credo insuper, quod ad offi-
 cium boni civis in Imperio Romano Germa-
 nico pertineat, in religiones, quæ in eo tole-
 rantur, neqve publicè neqve privatim verba
 contumeliosa jacere, quia hoc me docuit in-
 strumentum pacis: Credo porro regulas de of-
 ficiis boni civis pertinere ad clerum etiam: Cre-
 do illam doctrinam non repugnare Verbo di-
 vino: Credo principem jure suo uti, si refragantes & Zelo aliquo intempestivo subnixos
 justis pœnis coerceat: Credo, quod placita via
 magis faciat ad convertendos adversarios in
 Ecclesia, quam importuna illa & quæ injuriis
 verbalibus est instructa &c. (In quibus omni-
 bus si heterodoxum quid subsit, lubentissimè
 feram censuram eorum, quibus hæc potestas
 competit.

§. 32. Pergo ad *impietatem*, cujus notam
 audio illam circumferri, quod subinde dissen-
 tiam & scabiosè quidem, à patre meo *υἱ ἐν
 αἰῶσι*, unde Non nemo istam illationem
 fecit

fecit, me non curare leges divinas, sed velle ut omnes ex sacris Bibliis essent eradicatæ. Nafutum profectò argumentum, & quod multis modis impingit in Logicam. Fateor, dissentio quandoque à patre, sed Catechismus quidem meus me docet, quod salva conscientia id facere possim, & non repugnante quarto præcepto, quod si aliquis eo extendere velit, ac si honor & reverentia parentibus debita etiam includeret adulatoriam quandam veritatis, quam non autoritas, sed recta ratio dirigit, abnegationem, is vereor, ne exhibeatur à Catechumenis. Quod verò scabiosè sentiam de Patre, falsum est & imò mendacium. Provoco ad Vos omnes, an unquam, quoties dissensum meum doctrinæ gratia Vobis indicavi, verbum protulerim, quod in contumeliam Patris Optimi trahi potuerit. Sicubi fieri potest illz-fa fidelitate informationis, dissimulo nomen Patris aut aliorum, quibus reverentiam debeo, ut suprà monui. Verum est, me hinc inde non magnificè sentire de doctrinis quibusdam Peripateticorum communibus, quod deprehenderim, eas nulla ratione firmamiti; verum est etiam & agnosco, me non nunquam hac parte provocasse in discursu ad scripta philosophica Patris tanquam optimi interpretis quem ego quidem evolvi, philosophiæ Peripateticæ, sed tum quidem controversia mihi cum Patre non magis intercessit, quam in iudicio controversia est inter actorem & procuratorem rei;

præ-

præprimis cum ipse B. Pater in multis doctrinam communem deseruerit, melioribus rationibus instructus, non solum in scriptis publicè editis, sed & adhuc plures in Mss. ineditis, ut forte in sequentibus exemplum afferemus, adeoque hac parte laudabili exemplo mihi præverit.

§. 33. Restat *Novatoris* convitium, quod apud veræ sapientiæ asseclas ferè contemnitur, cum gloriæ potius ducendum sit, si quis non alienis oculis omnia cernere velit, sed ex propria ratione ab aliis prætervisa detegat, ab aliis non rectè dicta emendet. Est hoc proprium Philosophiæ Eclecticæ, quam sequor. Hujus autem præstantiam præ philosophia sectaria erudita dissertatione demonstravit *Johannes Christophorus Sturmius, præmissa ipsius tractatui de Philosophia Eclectica, qui præcedenti anno publicam lucem aspexit*: At hanc nemo Sectariorum, & qui ex antiquitate divam faciunt, refutavit, neque enim possunt, ut alia occasione Vobis demonstravi. Multa igitur nova amplector, multa nova rejicio, multa ipse innovo libertate philosophandi usus & rationem ducem secutus, cui videlicet nec sordent nova nec inepta videntur antiqva. Quod si retorsione uti placeret, apposite usurpare possem acutum Epigramma Excellentis apud nos, tam quoad vitam, quàm doctrinam Theologi, & elegantissimi pariter Poetæ, quo non
ita

ita pridem publicè disputantes quosdam honoravit:

*Errores quisquis Patrum cupit ore tueri,
Semper & antiquum, quod docet, esse cre-
pat,*

*Ille Novatorum reliquos dum nomine carpit
In Veteratorum classe locandus erit.*

Scio quidem in rebus Theologicis non facile aliquid innovandum esse, etiamsi eadem rite exposita defendi possint, ne ullo modo pax Ecclesiastica turbetur. At hac in significarione me quicquam novasse modò negavi & institutiones meas publicæ censuræ submissi.

§. 34. Dedit tamen ista calumnia mihi occasionem, cum perspicerem, ex concisa brevitate, quam in primo libro adhibui, aliquos ansam arripuisse verba mea in alicum sensum torquendi, ut non solum in libro secundo & tertio mentem meam prolixius, quam initio constitueram, exprimerem, sed & de iis, quæ in libro primo posita erant cum amicis quibusdam & Viris, quos ob summum pietatis, virtutis verè Theologicæ, studium, veneror, privatum conferrem, petens, ut, si quicquam ibi deprehenderent quæ analogiæ fidei adversa sint, vel, ut talia videri possint, aut ambigüe posita in pravam sensum detorqueri, vel novitatem aliquam doctrinæ sacræ periculosam foveant, de istis me monerent in tempore, & petito meo iidem plus quam amice satisfecerunt

runt, objectiones aliquas adversus ibidem posita placide mecum communicando, quas uti debita gratiarum actione suscepi, ita non possum non quin pro Vestra informatione ea quæ inde, ut & ex propriis perlectionibus secundis istius libri primi, mihi venerunt in mentem ad explicationem obscurius ibi dictorum, & corroborationem sententiarum quarundam dubiarum facientia Vos faciam participes, idque quantum fieri poterit brevissimis, & secundum istam normam, ut vel convenienti expositione mentis meæ objectionem evitare Vos doceam, vel ostendam, sententiam, quam defendi, si forte nova sit, non esse tamen theologiam, aut non novam etiam, sed autoritatibus Virorum omni exceptione majorum & plerumque Theologorum nostratium subnixam, etsi non adeò communem.

§. 35. *Cap. I. §. 3. seqq.* trado divisionem habituum multum emendatam & correctam & §. 22. *ibidem* communem Peripateticorum doctrinam hac parte infinitis scateri erroribus assero, neque nunc quicquam muto. Sed ista quidem doctrina haud dubiè Theologica non est, imò nec nova. Etsi enim tum temporis arbitraber, in plerisque primùm me errores istos detegisse, cum non nisi istum nævum, quo Metaphysica Scholasticorum Sapientia titulo ab ipsis insignitur, cum tamen nihil sit aliud quàm lexicon terminorum, quorum multi non ad Sophiam, sed ad Sophisticen utiles sunt, à
 Patre

Patre meo in Historia Metaphysices, ipsius
 quæstionibus Metaphysicis annexa, ut & ali-
 um quod intelligentia referatur inter habitus
 theoreticos ab eodem in annotationibus ad
 philosophiam practicam observatum esse
 recorderer, deprehendi tamen nuperrimè aliud
 agens, elegantem meditationem in Museo B.
 Patris, quæ doceret jam anno 60 eidem ferè
 & reliqua, quæ in divisione habituum vulgari
 observaveram fuisse notata, quo pacto mihi
 gratulabar de similitudine cogitationum cum
 Patre. Prolixior paulo ista meditatio est, quam
 ut convenienter prooemio huic nostro possit
 inseri. Illustrabitur tamen doctrina mea, si
 mentem ejus in summam collectam exhibuero
 & quomodo ipse in habituum divisione velit
 procedere. *Virtutum, ait, alia intellectualis est,
 alia voluntaria; intellectualium alia simplex.
 scilicet intelligentia, quæ est principiorum The-
 oreticorum pariter & practicum, alia com-
 posita, eaque vel Theoretica, Sapientia scilicet
 & Scientia; vel Practica, nempe prudentia, di-
 rectrix Moralium, & solertia, directrix arti-
 ficialium. Voluntaria est vel Moralis, cujus
 subjectum secundarium est appetitus sensiti-
 vus concupiscibilis vel irascibilis, vel artifi-
 cialis seu ars, cujus subjectum secundarium est
 locomotiva animi vel corporis.*

§. 36 Hæc tamen observatio, quantum scio,

mea est, qua eodem cap. 1. §. 23 detego crassum & Theologiz Christianæ adversum errorem de differentia habituum Theoreticorum & practitorum: cui lucem affundet *dissertatio* 5. & 6. *Maximi Tyrii philosophi Platonici*, quas pro præstantia Philosophiz Theoreticæ præ Practica conscripsit, siquidem multas ibi deprehendes rationes, quæ hypothesin istam ethnicam de essentia Dei speculativa, & approximatione hominis ad Deum per Philosophiam Theoreticam, sapiunt. Jam recordor eundem, inter orationes B. Patris extare aliquam 21. ordine, qua & ipse præstantiam Theoreticæ vitæ defendit. Sed tantum abest, ut à me reipsa dissentiat, ut potius dicta mea in multis confirmet. Scopus orationis istius est, ut præstantiam Theoreticæ vitæ demonstret ex prærogativa primæ tabulæ Decalogi præ secundæ. Hanc prærogativam utiqve non negamus, negamus verò primam tabulam pertinere ad vitam Theoreticam, adeoque dissentimus in terminis. Cum enim totus Decalogus disponat de officiis humanis, de his vero planè non tractet Philosophia theoretica sed Practica, utiqve & officia hominis erga Deum ad praxin spectabunt, non ad nudam theoriam. Quæ verò in dicta oratione prolixè præmisit B. Pater de opinione Philosophorum Ethnicorum quoad præstantiam Philosophiz Theoreticæ præ Practica, nimium quantum confirmant ea quæ posuimus d. c. 1. §. 24. seqq.

§ 37. Id vero explicationis alicujus indiget quod dixi d §. 24. in fine: falsam esse opinionem Gentilium, statuentium, Dei essentiam consistere in contemplatione, intellige nuda, & quæ ne quidem pro fine habeat actionem aliquam. Unde cave, ne verba mea cavilleris, interendo forte, quod statuam, essentiam Dei consistere in actione externa, ac ita ex Scylla incidam in Charybdin, & istum errorem Gentilium, qui Deum ex necessitate quadam alligarunt ab æterno ad congressum cum materia prima. Nam, ut alia taceam, procederet quidem hoc argumentum, si Deus homo esset. Nunc cum Dei essentia intellectum humanam infinitis modis excedat, ne quidem inferre posses (si negassem omnino contemplationem de Deo, quod tamen ut vides, non feci,) à negatione contemplationis ad positionem actionis, quemadmodum v.g. non poteris inferre, si quis neget lapidem videre, quod statuat, lapidem esse cæcum. Uti enim inter videre & cæcum esse scio dari tertium, non. videre, quod de lapide ob imperfectionem suam predicari possit; ita sentio, inter contemplationem & actionem humanam in Deo dari posse tertium aliquod, quod ob summam ejus perfectionem ignoro. Neque enim scio, scriptura adjutus, essentiam Dei, sed admiror, & ea, quæ scriptura hac de re mihi revelavit, sine scientia philosophica credo. Quod si tamen more humano de infinita Dei essentia loqui licet, placet

cent omninò verba Patris dicta oratione p. 504. seqq. *Felix Deus est non contemplando tantum, sed etiam agendo (nihil enim ipsi molestiarum Numini potentissimo & simplicissimo, creant vel uno momento subeunda negotia infinita.)* Suo beneficio Deus beatus est, non alieno. Nos contrà, quicquid habemus boni, Deo debemus, non nobis. Quid autem sumus, vermiculi, si cum divina Majestate comparemur.

§. 38. Eod. c. 1. §. 29. dum dico: *Legem semper obligare, pactum nunquam*, non is sensus est; ac si duorum vel plurium consensum non sequatur obligatio (quod ipsum tamen, & quod promissis obligemur, multoties inculcat scriptura) contrarium enim prolixè declaro in cap. 6. l. II. de fide servandâ; sed id volo; obligationem, quæ pactum sequitur, non oriri ex ipso consensu, sed ex voluntate legislatoris, servationem promissorum jubentis. Hinc statim subjungo *legem obligare mediante pacto*. Feci autem istud, ut fortius contradicerem quibusdam, qui ultimò vim obligationis ex pacto deducunt, quos inter, ni fallor, Hobbesius est, præcipuus, simul ut contradicerem ex parte Grotio, leges naturales etiam obligaturas fuisse, asserenti, etiamsi ponamus Deum non esse &c. Quod si tamen malis, locò phraseos, quod *lex obliget aliquando mediante pacto* usurpare aliam, quod *pactum obliget* vigore

PROOEMIALIS

re legis, non repugnabo, quia inter has duas phrasas nullam differentiam interesse opinor, siquidem utraque intendit, legem quidem citra pactum posse obligare, sed pactum non obligare, si tollas legislatorem.

§. 39. *In §. 31. ejusd. cap.* dico, quod *lex æterna* sit figmentum Scholasticorum, ubi non respicio rem sub hoc termino denotatam, siue peream intelligant justitiam divinam seu totum naturæ ordinem divina voluntate & decretô institutum. Quis enim hæc omnia, nisi sit *Atheus crassissimus*, asseret esse ἐκ τῶν ὑκόντων? Sed hoc dico, ipsam applicationem legis, quâ utuntur Scholastici in exponendo conceptu suo, esse impropriissimam, siue: Maximam ἀκυρολογίαν in voce legis esse. Ostendunt hoc verba immediatè præcedentia: *Hinc sequitur, quod Deus non agat secundum legem.* Quod si putes esse duritiem in modo loquendi, cum longè differant improprie dicta à fictis, & figmenta sint, non quæ verbis impropriis sunt enunciata, sed quæ extra figmentis aut figmentum suscipientium conceptum non existunt; responderem, separandas esse locutiones improprias. Aliæ enim fiunt eodem modo, ut etiam ex intensione loquentis pro impropriis habeantur, aliæ ita comparatæ sunt, ut loquentes prædicatum, quod non nisi impropriissime de subjecto prædicatur, jactent proprie de eodem dici. Fateor, priores locutiones improprias fortè satis inconveni-

enter appellari figmenta, at, quod posteriores attinet, sunt ea figmenta vera, quia prædicationis impropria, dum assertitur esse propria, extra figmentis conceptum ut propria non existit, sed loquens eam esse propriam omninò id fingit; ita si quis hominem venditaret pro homine vero, aut Herodem vellet esse propriè vulpem, aut prata ridere propriè, haud dubiè fingeret ista &c. Constat autem, quod plerique ex Scholasticis eam opinionem defendunt, ac si lex illa æterna sit lex propriè dicta, unde & circa ipsam legis definitionem maximas controversias moverunt, eum in finem, ut legis illa generalis definitio eò melius ad Deum accommodari possit, quas fusius exponit Dominus Osiand. in *Typo legis nature*.

§. 40. Doctrina, quod bestiarum sensu careant, haud dubiè ad Theologiam non pertinet, quin imò, si interesse Religionis cum hac controversia misceatur, haud dubiè assertio de carentia sensus palmam præripit opinioni contrariæ. Elegancia hanc in rem sunt verba Veri & genuini Critici petri Bælii in *Excerptis Republicæ literariæ mens. Martio 1684. p. m. 26. seqq.* *On interessa d'abord la Religion dans cette cause, par l'esperance, que les Anti-Cartesiens concûrunt de ruiner par là les machines de M. Descartes; mais on ne scauroit assez dire le bien, qui en est venu aux Sectateurs de Philosophe. Car ils croyent avoir montre, qu'en donnant aux bêtes un ame capable de conno-*
is-

issance, on ruine toutes les preuves naturelles de l'immortalité de notre âme. Ils ont fait voir que leur sentiment n'avoit point de plus opiniâtres ennemis que les impies, & les Epicuriens, & qu'on ne scauroit faire plus de dépit à ces méchants Philosophes, qu'en les déformant de toutes les fausses raisons, qu'ils empruntent de l'âme des bêtes, pour conclure qu'il n'y a entre elles & nous, que la différence du plus au moins. C'est une chose assurée, qu'il n'y a point de gens qui affectent plus que les impies, d'approcher les bêtes de la perfection de l'homme. Voilà comment la secte de M. Descartes a mis la Religion dans ses intérêts. Mais elle ne s'est pas contentée de cette raison. Elle s'est élevée jusques à la nature de Dieu, pour y chercher des argumens invincibles contre la connoissance des bêtes, & on peut dire qu'elle y en a trouvé d'assez bons &c. Et moxetur tota ejus dissertatio eruditissima, quam occasione tractatus Darmans. La Bête transformée en Machine ibi à p. 19-34. proposuit, à Vobis perlegi. Breviter: tota doctrina paucis istis positionibus includi poterit. 1. Concedunt, credo, Peripatetici: Animam hominis à nobis aliter concipi non posse, quam per facultatem cogitandi 2. Concedunt, quod sensus interni cognoscant 3.

aut

Aut necessario concedendum est cognitionem omnem fieri per cogitationem, aut fatendum eos, qui cognitionem de sensibus predicant ignorare quid loquantur. Unde 4. naturali ductu fluit conclusio: Bestias carere sensu interno, quia carent ratione. Ergo aut ratio indulgenda est bestiis, aut cum ratione simul adimenda ipsis est sensus, vel perceptio, vel cognitio, vel quocunqve vocabulo hic uti velis. Non tamen adeo nova etiam est hæc doctrina, ut demum à temporibus Cartesii derivari debeat, Primum fuisse Gomesum Pereiram, verba sunt Sturm. dissert. 1. de philos. Eclect. p. m. 54. qui bestias omni cognitione seu perceptione carere affirmavit, eumque in nupero hoc seculo nata nota secutos esse Cartesium & Digbejum, testatur. Willisius de An. brutorum cap. 1. p. m. 6. & Morbosus in dissert. de Paradoxis sensuum, Gometium istum Philosophum ac Medicum Hispanum ait ea de re operosum, ac triginta annorum librum edidisse Methyna A. 1554. excusum, & Antoniana Margarita ab utriusque parentis nomine insignitum, Adde omnino Belium d. l. p. 20. seqq. ubi ostendit, extinctam fuisse mox cum Pereira istam opinionem, adeoque gloriam inventionis istius non denegandam Cartesio. Quin imo non defuit Anonymus, qui ipsum

ipsum Bælium moneret, jam tempore Augustini ea de re disputatum fuisse, eamque in rem adduceret ipsius Augustini verba de *quant. an. cap. 30. Quod autem tibi visum est non esse animam in corpore viventis animantis, quanquam videatur absurdum, non tamen doctissimi homines, quibus id placuit, desuerunt, neque nunc arbitror deesse. Vid. Bæli. exc. mens. Aug. 1684. p. m. 12. & Rondeliius in peculiari Epistola, cujus fragmentum exhibet Bælius mens. Octobr. ejusdem anni p. 290.* ipsum admonuit, plusquam trecentis annis ante Augustinum à Stoicis Cæsarum tempore, ante hos verò iterum plusquam trecentis annis à Diogene Cynico de animâ sensitivâ bestiarum fuisse dubitatum, etsi Anonymus iste sententiam suam mox retractaverit, eò quod in evolutione ipsius Augustini deprehenderit, in verbis ex Augustino allatis nequam esse quæstionem de doctrina Perciræ, unde Doctissimus Bælius suspicatur, forte & loca à Rondelio adducta non disertè probare ejus intentionem, *vid. mens April 1685. p. 425.* quod fortè discutiemus prolixius alibi.

§. 41. Canones de imputativitate actionum moralium, quas trado c. 1. §. 66. ferè omnes hausi ex Domini Pufendorffii scriptis de J. N. & G. lib. 1. cap. 5. & de O. H. lib. 1. cap. 1. puto tamen circa eos ferè consentire Peripate-

teticos, & communiter eosdem tradi ab ipsis
 et in libellis eorum Ethicis, maximè illum,
 quem afferò §. 69. quod non possint imputari
 homini, quæ ut adessent, vel non adessent,
 penes ipsū non fuit. Has verò omnes regulas
 intelligo de foro humano, quia tracto in totis
 Institutionibus Jurisprudentiæ, quæ pro
 ultimo sine habet tranquillitatis humanæ con-
 servationem, per legum executionem & justi-
 tiæ administrationem, adeoque non contra-
 dicto Dominis Theologis eorumque doctrinæ
 de imputatione peccati originalis in foro di-
 vino. Cui non obstat, quod tractatum in-
 stituerim de Jurisprudentiâ divinâ, unde for-
 te lector ex legibus bonæ methodi generales
 istas regulas in ea latitudine capiendas esse
 putare posset, quæ non humano sed divino
 etiam foro convenient; Nam ex iis quæ circa
 finem c. 1. & 2. dissero, cuilibet apparebit, quod
 Jurisprudentiâ etiam quatenus divinâ dicitur,
 occupata quidem sit circa leges divinas,
 non tamen circa forum divinum, sed hoc to-
 tum relinquat Dominis Theologis. Quoniam
 tamen etiam scandala aliorum accepta avertere
 cupio, declarationem sententiæ meæ hic
 addere volui.

§. 42. Cap. 2. §. 2. p. 48. statuo: quasdam
 leges divinas salutem hominis in hac vita in-
 tendere, ubi intelligo intentionem immédia-
 tam, sic enim verbis expressis me Explico eod.
 cap.

cap. §. 125. & §. 138. Ergo non nego omnem legem divinam quæ æternam salutem intendit, simul intendere salutem in hac vita, nego saltem, quod immediate intendat.

§. 43. *Ibidem* §. 3. dixi, mihi displicere communem divisionem legis divinæ in Moralem, Ceremonialem & Forensem, quo ipso tamen nefas vel crimen aliquod in Sacram Theologiam me admisisse nego. Rationes hujus displicentiz exposui in disputatione publicâ *de crimine bigamia* §. 8, & 20. Quoniam scilicet multi, qui eâ divisione utuntur legem moralem & naturalem inter se convertunt, & decalogum ubique præcepta naturalia inculcare asserunt, aut præter Decalogum nulla in SS. literis extare præcepta moralia defendunt, cum tamen constet, moralem esse latiore & sub se comprehendere legem positivam universalem; Decalogum item etiam inculcare leges positivas universales. v. g. in præcepto nono & decimo; denique, extra Decalogum quoque & v. g. Levit. 18. extare præcepta moralia. Primum quod attinet, confentit mecum Dn. Oflander *Typo legis naturalis* p. m. 117. §. 15, ubi dilucidè ait, *disparem esse rationem legis moralis & naturalis*. B. Dorscheus *Theolog. Moral. Disputat. 1. §. 10. Legi naturali superadditam, & generi humano communicatam esse legem divinam positivam, quæ deinde plenius, & ad regimen po-*

• pu-

puli Israelitici restrictè per Mosè proposita fuit, antiquior omnium gentium legibus, & qua omnibus Legumlatoribus primis sanctionum principium dedit, patet ex gentilium confessione, de qua Euseb. l. 1. preparat. Evangelica cap. 9. ex loci notatione, qua originem omnium legum ad Ægyptum referunt, quam ex Josepho Psal. 105. 22. Israelitarum veterum religiosorum in habitationi debet; ex collatione legum, quam inter Romanas & Ebraicas instituerunt, Justus Calvinus in Themide sua Ebraeo-Romana; Guilielmus Velrot in parall. Juris Judaici & Romani; Molineus in Coll. LL. Rom. & Ebraearum & alii. Adde Diodorum Siculum L. 1. Bibl. cap. 5. pag. m. 43. Tum subjungit §. 11. legem Moralem scriptam Mosi traditam etiam ante Mosaica tempora fuisse cognitam, idque secundum ordinem præceptorum Decalogi per varia scripturæ dicta probat. Denique ponit §. 13. Leges Morales ante Mosaica tempora notas non solum naturali adscribendas, sed etiam positivas fuisse, adeoque ad divinam promulgationem referendas esse, ex illuminatione Patriarcharum & divinis sermonibus Gen. 3. 4. 6. & c. constat. His adde B. Scherzerum in System. Theol. loc. 9. §. 9. p. 266. Ex quo fundamento inter legem Moralem naturalem ac

po-

positivam distinctio (quæ melior est vulgari inter Jus nature primædum & secundarium) nascitur. De secundô, & quod præceptum nonum & decimum concernit, mox fusius dicemus. De tertiô possunt sufficere ea, quæ modo ex Dorscheo notavimus, cui jungæ, quæ prolixè disputo in ipsis institutionibus l. 2. c. 3. per integr.

§. 44. Quæstionem de imperio conjugali in statu integritatis, quam tango §. 29. seqq. c. 2. ad propriè Theologicas, quarum affirmatio aut negatio heterodoxiam inferat, aut scandalum pariat in Ecclesia, non pertinere arbitror. Unde quemadmodum non prætendo, ut Eruditi opinioni meæ assurgant, ita nec hæc parte opus esse puto in commentariis Theologorum nostrorum, qui cum mea sententia faciant inquirere. Fateor plures, quos vidi, diversam à me sententiam amplecti. Quibus tamen omnibus, si autoritate agendum sit, oppono verba Lutheri ad *Genes. cap. 3. f. 49. At si Heva in veritate stetisset, non solum non subjecta imperio Viri esset sed ipsa quoque sociæ gubernationis fuisset, quæ nunc sola masculorum est; sin rationibus, provoço ad ea, quæ latius disserui iterum lib. 3. cap. 3. §. 35. seqq. ubi hanc quæstionem reassumfi.*

§. 45. In cap. 1. §. 51. pono commune axioma: *Nihil esse in intellectu, quod non prius fuerit*

erit in sensu, illudque appello verum & illimitabile. *Cap. vero 2. §. 39.* dico, quod intellectus humanus in statu post lapsum sit instar tab. rasæ varias impressiones recipere aptæ: & eod. c. §. 66. 67. statuo, quod recta ratio adfit homini à nativitate per modum potentia aptæ vires suas exerendi, si suppeditantibus sensibus ideæ prius fuerint ab intellectu formatæ, & rejicio doctrinam Scholasticorum, ut nimis subtilem, dum docent inesse infantibus etiam naturaliter, per modum habitus cujusdam connati quædam prima principia practica &c. Quæ omnia ideo hic conjungo, quoniam unū ex altero fluit. Et primo quidem quod attinet canonem istum: *Nibil esse in intellectu &c.* is ita tritus & vulgatus est, ita in omnium Peripateticorum Physicis extat, ut metuere non possim eum ad assertiones spectare, quæ Theologia non consonant, vide *B. Patris mei Physicam c. 49. qu. 66. seqq. p. 263. seqq. Zeidl. Anal. poster. p. 231. tb. 31. & p. 572. §. 8.* Quod alterum attinet id paucis monendum, quod Plato & Aristoteles quoad modū cognoscendi animæ nostræ dissenserint, ita ut Plato statuerit eum fieri per reminiscentiam, Aristoteles verò per receptionem specierum à sensibus intellectui impressarum, unde & Plato intellectum humanum tabulæ rasæ, Aristoteles nudæ comparavit, vid. iterum *Zeidler. d. l. p. 391. tbes. 4. & p. 586. tbes. 1.* Non ergo puta-
re

re debetis, ac si, dum tabulæ rasæ mentionem facio transferim hac parte in castra Platonis, id enim meam intentionem non esse vel prior iste canon docet: *Nihil est in intellectu &c.* ut pote qui Philosophiæ Platonice ex aduerso opponitur, ut alibi Vobis demonstrabo. Sed usus sui vocabulo *rasa* secundum communem loquendi modum, quo *tabula rasa* & *nuda* sæpe promiscuè usurpantur. Ferre tamen facile possum, ut omnis ambiguitatis tollendæ causa terminus hic cum altero mutetur. Quod denique concernit tertium, & hic consentientes habeo Viros eruditos & omni exceptione majores non aliarum solum Academicarum, sed & nostræ. Ex Regiomantana iterum nomen Melchiorem Zeidlerum qui *in sapius citato tractatu l. 2. cap. 3. §. 2. & multis seqq.* prolixè demonstrat, rationem humanam initione nativitatis se exerere solum ut potentiam, & adeo notitias innatas ipsas esse nudas potentias, nequaquam verò habitus. Ex Helmstadiensi provooco ad Conrad. Horneium, qui *in Philosophia morali lib. 4. cap. 2. §. 6. p. m. 559.* satis aperte docet, principia prima tam theoretica quam practica prærequirere cognitionem terminorum, neque ab infantibus intelligi. Ex Jenensi produco Johannem Zeisoldum, qui anno 1651. seq. quatuor disputationibus publicis de notitiis naturalibus sententiam

d 2

hanc

hanc nostram ex fundamento demonstravit, & adversus objectiones Sperlingii in Academia Wittenbergenſi corroboravit. Ex noſtra remitto Vos ad doctrinam B. patris mei philoſophi ex Pl. Rever. Alberti noſtri iudicio in orat parent, Chriſtiani (quod prædicatum per totum vitæ ſpatium ipſe quæſivit, quatenus de iis id dici ſolet, qui philoſophando Sacræ Theologiæ non contradicunt, nec adverſa quædam ſcripturæ & quæ religionem turbare poſſint defendunt; quod ſi verò quis iſtud elogium in alienum ſenſum torquere velit, ac ſi Vir Beatus Philoſophiam & Theologiam diſtinctiſſimas diſciplinæ confuderit, & vel theſes Theologicas ex principiis rationis vel philoſophicas ex hypotheſibus revelationis demonſtrare allaboraverit, is certè B. Patri meo magnam faceret injuriam, ut qui de hac confuſione ne per ſomnium quidem cogitavit unquam.) Hic igitur perſpicuè eadè inculcât, quæ de notiis naturalibus docuimus, etiam quod ipſius Dei notiæ attinet *queſt. phyſ. d. 1. queſt. 68. ſeq. p. 284. Valet hæc regula: (Nihil eſt in intellectu &c.) de iis tantum, quæ ſunt in intellectu per modum actus, ſeu ſpeciei intelligibilis, non ſemper de iis, quæ per modum potentie ſeu habitus. A. Declara B. Inſunt intellectui noſtro notiæ quedam innatæ primorum puta principiorum, inſunt autem per modum*

mbdum potentia, licet illas nullus principiorum sensus antecesserit. A. Ego verò existimem, etiam intelligibiles quasdam species inesse nostro intellectui, quæ tamen sensum nunquam sint ingressæ. Annon enim, (ut aliataceam) Deus est in intellectu nostro, qui tamen sensum omnem effugit? B. Audi ergò hic alteram limitationem: nihil in intellectu, quin præxstiterit in sensu, puta vel per se, vel per aliud. Per se Deum non cadere sub sensum concedo, ne per aliud quidem cadere nego.

§. 46. Docere Vos hæc possunt, sententiam meam hæc parte non esse novam, aliquatenus etiam, non esse heterodoxam, quia à Viris, in quos nulla cadit heterodoxiæ suspicio, fuit defensa. Sed urgent tamen dissentientes, & qui communiter Scholasticorum sententiam defendunt, textum *ad Rom. 2. v. 15.* & quod lex naturalis sit inscripta cordibus hominum? Quamobrem etiam *index novitatum n. 19.* Illustri Pufendorffio ut errorem heterodoxum imputavit, quod negaverit, legem naturalem esse insitum quendam & connatum habitum. Huic tamen ex asse satisfecit Vir Illustris in *Apologia pag. 46. seqq.* demonstrans genuinè, & ex aliis scripturæ locis Parallelis, *per scripturam in corda humana* longè aliud significari quàm habitum ejusmodi innatum. Et jam olim Zeisoldus in in-

tegra disputatione quarta id egit, ut defendere-
 ret sententiam nostram non repugnare reli-
 gioni, multisque Sperlingii argumentis in
 hunc finem adductis solide satisfacit simulq;
 ostendit, jam suo tempore Jacobum Martini
 Philosophum & Theologum ex nostris cele-
 berrimum illam Scholasticorum doctrinam
 impugnasse. Unde cum Sperlingius in *An-
 thropologia* l. 1. c. 3. qu. 8. p. 186. seqq. pro no-
 titiis insitis urgeret allatū Apostoli locum, his
 verbis: *Ita enim Apostolus: cum gentes, quæ
 legem non habent, natura quæ legis sunt fece-
 rint, ea legem non habentes sibi ipsis sunt lex.
 Qui ostendunt opus legis scriptum in cordi-
 bus suis, simul attestante illorum conscientia
 & cogitationibus inter se accusantibus, aut
 etiam excusantibus. Hinc argumentum ne-
 cti potest. Quicquid natura cordibus genti-
 lium inscriptum est, id non acquisitum, sed
 innatum est. Opus legis natura cordibus
 gentilium inscriptum est. E. opus legis non
 acquisitum, sed innatum est; inter alia propo-
 nit responzionem Martini ex *Partit. Metaph.*
*Sect. 3. qu. 4. p. 321. Ad autoritatem Apostoli
 responso est expedita: quod sit distinguen-
 dum inter inscriptionem ipsam & modum in-
 scriptionis. Quod Ethnicis, quia faciunt ea,
 quæ legis Dei sunt, à natura inscripta sit lex
 Dei,**

Dei, non negatur, negatis notitiis illis naturalibus, sed negatur duntaxat modus, quem nonnulli urgent, nempe quod per nativitatem sit inscripta: qui certè modus ex allegato dicto Paulino nunquam demonstrabitur. Rectè attendatur scopus Apostoli, & res erit manifesta. Sic ille argumentatur: Aut est eadem Judæorum, quæ Gentilium, in causa justitiæ operum ratio, aut apud DEUM est $\omega\rho\sigma\omega\pi\omicron\lambda\eta\psi\iota\alpha$: $\omega\rho\sigma\omega\pi\omicron\lambda\eta\psi\iota\alpha$ apud Deum non est: E. at qui par est utrorumque ratio. Minor probatur, vel potius tota continetur versu 11. Non enim est personarum respectus apud Deum. Majoris & connexionis ejus probatio continetur versibus sequentibus, & tali includitur Syllogismo: Quicumque pariter peccarunt, bonum, quoad peccata, non potest diversum esse apud DEUM judicium. Judæi & Gentiles pariter peccarunt E. &c. Minorem probat Apostolus versu 12. Quicumque enim sine lege (Ethnici) peccarunt, sine lege & peribunt: & quicumque (Judæi) in lege peccaverunt, per legem damnabuntur. Quibus ita disputatis, progreditur porro Apostolus versibus 14. & 15. (in quibus totus nervus data objectionis residet,) & quod dixerat, gentiles $\alpha\iota\omicron\mu\omicron\varsigma$ peccasse, id non simpli-

*citer atque absolute, sed natura non accipiendum esse ostendit. Externa quidem promulgatione divina legis (sunt verba Dn. Mylii supra hunc locum) qualis Israelitis in deserto Sinai facta est, caruerunt gentiles. Hoc est, quod dicit, illos legem non habuisse. Interim natura fecisse inquit, quae legis sunt, & sic legem sibi ipsis fuisse, id est, habuisse in semet ipsis & in natura tota, unde istum defectum pensare quadantenus potuerint. Opponitur igitur hic lex quatenus revelata est, & quatenus naturalis. Quid verò id ad notitias innatas? Ex modernis Dominis Theologis adduco Dn. Osiandrum, qui in Typo legis naturae p. 158. non solum de natura intellectus humani loquens, eum vocat potentiam indifferenterem & indeterminatam, juxta Aristotelem, & abulam nudam, cum tamen eadem pag. loci illius Apostolici mentionem injecerit, sed & p. 129. seq. ubi adversus eos disputat, qui negant dari legem naturalem & volunt: homines omnes leges sibi ex utilitate sanxisse, primò istam sententiam refutat per eundem textum Paulinum, deinde ex ratione adversus illos disputans & mentionem notitiarum naturalium injiciens, dicit: *Rationem natura instructam esse principiis quibusdam Theoreticis tam evidentibus, ut etiam ab in-**

fan-

fante probentur, modo exponantur termini, v.g. quid sit totū, quid pars &c. atq. sic intelligendum esse, quod dicantur iste notitia ante ipsorum terminorum notitiam præexistere & menti inesse. Quo ipso satis apertè Vir Reverendus asserit notitias istas ante cognitionem terminorum esse nudas potentias. Denique nec obstat opinioni nostræ, quod infantibus etiam minimis fides tribuatur à Dominis Theologis, fides verò notitiam aliquam, eamque æctualē præsupponat. Fides enim non est opus naturale: At nos de naturali aliquo effectu hic sumus solliciti, qui possit ex lumine rationis demonstrari, non per verba aliqua obscura & nihil significantia exponi. Igitur uti Physicus qui negat, quod virgo pariat, hac parte Theologo qui dicit, Virginem Mariam peperisse, non contradicit, ita nec contradicit Philosophus, negans dari notitias naturales connatas, Theologo asserenti, dari fidem præternaturaliter in infantibus à prima nativitate excitatam. Quin potius iste philosophus, si Christianus est, & Scripturam videt docere, quod infantes fidem habeant, non finit se immisceri disquisitioni Scholasticorum; utrum ista fides sit æctus an potentia an habitus, sed ita serè cogitat. Sancte Deus, Tu dixisti in verbo Tuo, quod mysteria fidei non manifestaveris Sapientibus hujus mundi, sed stultis & qui credunt, se per omnem sapientiam suam ne mi-

d 5 nimium

nimum quidem punctum misteriorum fidei posse attingere; Tu per Vas Tuum electum admonuisti homines, ut in rebus fidei se decipi non patiantur per philosophiam. Ecce totus pene mundus in eo est ut Theologiâ quadam Scholastica, qua nihil est aliud quam chaos aliquod rationis & revelationis Tuae, velit metiri immensurabilia fidei mysteria. Sed da mihi ut autoritatem Verbi Tui præferam autoritatibus hominum, quante & quante sint, & si in rebus ad fidem pertinentibus Verba Tua præ me videam, vel clara omnino, vel ex aliis locis parallelis interpretationem accipientia, da mihi, ut iis simplici assensu credam, et si modum quo predicatum cum subiecto connectitur, ignorem, neque tentem, distinctionibus Metaphysicis aut aliis ejusmodi subtilitatibus ineffabilia tua mysteria eloqui. Igitur si Verbum Tuum mihi inculcat, infantes usu rationis non pollentes credere in Christum, id credam, etiamsi conceptum mihi distinctum hac de re formare non possim, quia scio, quod verbum tuum non mentiatur, nescio verò quid rerum sit ille habitus, quem Scholastici ex Philosophia scripturam exponere intendentes, Verbo Tuo inseruerunt, quemque neque potentiam neque actum esse volunt, & ita dum per-

ficue

spicue intelligi volunt, faciunt, ut nec ipsi quid velint intelligant, nec alii qui eos audiunt &c.

§. 47. In eodem c. 2. §. 65. adduco pro demonstratione, quod lex divina positiva haurienda sit ex divina revelatione locum Apostoli Rom. VII. v. 7. *Non cognovissem, concupiscentiam esse peccatum, nisi lex dixisset: non concupisces*, eumque locum sic $\omega\theta\iota\ \Phi\epsilon\alpha\prime\ \zeta\omega$, quod Apostolus hic profiteatur, se rationi suae relictum non cognovisse, concupiscentiam esse peccatum, nisi lex divina positiva dixisset: non concupisces. Sed postea deprehendi ex Dominis Theologis non omnes ejus esse opinionis, quod lex illa: *non concupisces* sit positiva, sed aliquos habere eam pro naturali, ex quorum opinione adeo contra meam doctrinam sic disputari posset: Legem de concupiscentia ipsa creatione niti, atque illud a nobis exigere, ut simus, quales creati sumus, nempe sine ullâ mali concupiscentia; adeoque tale hoc præceptum esse, ut salva suâ justitiâ & veritate non potuerit aliter Deus, quam exigere, ut homo sit, qualem sancto suo consilio & destinaverat & fecerat. Nam legem quæ creatione nitatur esse naturalem, non positivam. Ex dictis etiam sequi, quod differentia nostra, quam inter legem naturalem & positivam quaerivimus §. 64. non omnes numeros impleat, quod legis naturalis

CO-

cognitio ex recta ratione, positiva autem ex revelatione, peti debeat. Valere eam utique, nisi ipsa ratio nostra esset obscurata, ut cum extantiora adhuc agnoscat & detestetur vitia, non penetret ad interiora & subtiliora, quæ tamen in naturâ integra æquè inspexisset, licet positivæ tum etiam non nisi ex revelatione innotuissent. Et ergo ex naturæ corruptione esse, quam ipse deplorat Apostolus, quod ne quidem morbum suum nisi ex legis nova promulgatione agnoverit &c. Ego verò dum illam periphrasin loci Paulini in Institutionibus meis posui, id non feci absque consultatione Theologorum nostrorum, & potissimum respexi ad verba B. SCHERZERI in *Systemate Theologiae* loco 7. §. 9. p. 154. *Concupiscentia Originalis in decalogo prohibita est, ergo peccatum est, Rom. VII, 7. ubi de concupiscentia agitur, cujus avouia ex lege natura cognosci nequit.* Atque hæc verba B. Scherzeri si cum Institutionibus meis aut mea periphrasi jungas, certus sum me ab ejus mente ne in minimis quidem recessisse, adeoque doctrinam hanc ex illis esse, quæ turbam aliquam in Ecclesia daturæ non sint, etsi alii Domini Theol. contrariam foveant sententiam, cum quibus uti disputare nolim, ita videtur tamen iste dissensus non incommodè tolli posse, (ut aliam taceam,) distinguendo inter legem naturæ status primordialis & status post lapsum, ita ut objectio contra sententiam nostram

stram de priori loquatur, nos verò B. Scherzerum secuti loquamur de posteriori. Atque hanc distinctione litem melius tolli posse arbitror, quam si distinguas: aliud esse, lege naturali vetari; aliud prohibitionem sola ratione, qualis nunc est, agnosci. Nam primò B. Scherzerus non solùm dicit, quod concupiscentiæ peccatum à ratione cognosci nequeat, sed notanter dicit; quòd nequeat cognosci *ex lege nature*. Deinde vereor, ut hæc distinctio non impugnari possit ex dicto Paulino *Rom. II. v. 14. 15.* dum Gentium cordibus inscriptas esse leges naturales testatur, quæ locutio ex communi nostrorum interpretatione id vult, quod Gentiles etiam legem naturalem post lapsum sine revelatione cognoscant, & quod adeò lex naturalis hoc tempore nulla alia sit, quam quæ ab hominibus hodiè etiam ex lumine rationis cognosci potest, sive per notitias quasdam connatas, sive per acquisitas. Neque tollet distinctionem inter legem naturalem status integri & corrupti, quòd lex naturalis sit invariabilis & indispensabilis, si modo fecernas: aliud esse variationem ipsius legis qua propositio est mentem legislatoris continens, aliud variationem cognitionis terminus ejusdemque legis & in statu integro & in corrupto eandem propositionem inculcantis.

§. 48. Rem claram esse arbitror. Netamen & hic putes, me non Theologum, ineptè inter dissentientes Theologos, me ipsum fecisse arbitri-

bitrum, non possum non apponere verba Dn. Osiandri, quamvis paululum prolixa, utpote quæ non solum & thesin meam & conciliationem confirmabunt, sed & à Novitatis in Theologia vitio me absolvent. Ita verò Vir laudatus *in typo legis nature p. 167. seqq. §. 44.*

45. *Lex natura considerata tum in statu integritatis tum in statu corruptionis & natura lapsæ maximè distant inter se & diverse sunt nature, conditionis, & effectuum & c. Lex enim natura in statu primævo dicitur rectitudinem omnium facultatum, cum qua non poterat consistere ulla obliquitas, spectabat ad imaginem divinam, consistebat in justitia & sanctitate veritatis. Creavit enim Deus hominem rectum, non infantilis imperfectio- nis, ut vult Josephus, non simplicem tantum & expertem mali, ut sentiunt Photiniani, sed positivè rectum in Intellectu voluntate & Affectibus & c. vide locum Deuteron. 9. v. 5. Hinc Augustinus: hominem dicit factum justum, à Deo bonam institutam Naturam, sermone de Verbis Apost. c. 2. & 14. At lex natura in statu destituta umbra saltem est rectitudinis primæve vestigium Imaginis divina, litera obtusa nitidissimi Typi, quæ consistit cum corruptissima omnium facultatum conditione, Intellectus cæcitate, voluntatis pervertitate, Appetitus di-*

disflorti pravitate, de quo Eph. 2. vers. 1. 2. 3. Secundo lex natura primordialis omnem exclusit concupiscentiam, ostendebat omne dissidium facultatum esse malum, obligabat non tantum personam ad activam justitiam, ut sentit Molinaus, sed etiam ipsam naturam ad intrinsecam rectitudinem, prout ipsa creationis ratio nos docet. Videatur locus Gen. I. vers. 31. Et conferantur locus Gen. 2. v. 25. atque Gen. 3. v. 6. 7. ut rectè dixerit Augustinus: Creatus est primus homo in natura sine culpa, in natura sine vitio. Serm. 11. de verit. Apost. c. 2. At lex Natura in statu lapsus non excludit concupiscentiam, neque ostendit illud malum profundum intimis inherens anima sibi, adeo quidem, ut ipse Apostolus dicat Rom. 7. v. 7. Peccatum non cognovisse se nisi per legem, scilicet Mosaicam, qua concupiscentiam prohibet: quanquam enim ut Phariseus agnoscerit, concupiscentiam exundantem in mala opera esse peccatum, Et interiores Motus non fædo hoc nomine esse gravandos existimarit, quanquam etiam vituminis Et legis naturalis eo usque assurgere potuerit, ut Motus interiores voluntatis concursu effigiatos inter reprobos fætus numerarit, non tamen ad radicem malam penetrare potuit, Et seposita

*sita lege divina concupiscentia habitualis Malum cognoscere. Hinc ulterius dicit v. 14. Scimus, quod lex scilicet divina, spiritualis; at ego carnalis sum, venditus sub peccatum. Decalogus itaque sive lex divina spiritualis est, at homo quanto quantus est sibi relictus etiam cū lege natura carnalis: nam, si regeneritus sese carnalem vocat, in praesensione ad inhabitantem spiritum, renovantem, dominantem, quanto magis irrogenitus, ut ut illis reliquiis instructus. Tertio lex Natura in primo homine complectebatur Dilectionem Dei & proximi, sinceram & perfectam dicebat facultatem, cujus beneficio producere poterat opera verè bona & ex asse Deo placentia, imò observata in aeternam culminabat beatitudinem. Qui enim fecerit haec, teste Mose, vivet in illis, Levit 28. v. 5. Quapropter etiam Augustinus Adamum beatum conditum esse statuit tanquam dilectorem bonae voluntatis. Nam hoc gaudium inquit, quod huius boni adeptione gignitur, cum tranquillè & quietè & constanter erigit animum, beata vita dicitur: nisi tu putes, aliud esse beatè vivere, nisi veris bonis certisqve gaudere. Videatur l. 1. d. l. arbit. c. 12. 13. & l. 14. de civitate Dei c. 20. At lex natura in homine corrupto illam dilectionem, qua est veri Numi-
nis*

nis Patris Filii & Spiritus Sancti nescit, illam dilectionem proximi sinceram & perfectam, quam Deus requirit, ignorat; non opera ex se gignit verè bona, sed si ad interiora respicias mala, simulacra tantum virtutum, nec ducit ad beatitudinem aeternam, cum aliàs sine Christo Gentiles solà honestate externà constanter observatà adspirare possent ad scopum praefixum, ad finem ultimum, omnem naturam post casum Protoplasti & naturales vires excedentem, contra disertum Christi oraculum Marc. 16. v. 16. Constat ergo legem Naturæ in statu integritatis non eandem esse cū lege natura in statu destituto, cum sublimius Dominium illa ostenderit, & ad illud obligarit, hac autem in inferiori Sphæra subsistat, & ne homines in Bestias degenerent, saltem caveat, nec non qualicumque modo stimulet ad Dei inquisitionem & venerationem. Legem natura, quæ Animum Adami exornabat, repetitam fuisse in Decalogo, qui eidem ex asse respondet, illam perfectionem, quæ in primo parente reluxit, exigit, atque Dilectionem Dei & Proximi extensivam, intensivam, protensivam postulat, Christo interprete, Matth. 22. v. 37.

§. 49. In §. 125. seqq. d. cap. 2. posui, leges divinas positivas, quæ dirigunt officium hominis circa cultum Dei, immediatè intendere beatitudinem æternam, eoque statim retuli le-

gem ceremonialem. Sensi tamen postea esse non nulla, quæ mihi hæc parte ex Theologia opponi possint. Scilicet: Legem ceremonialem non ita beatitudinem æternam pro fine habuisse, ut medium esset ejus impetrandæ: Sicuti honor ille morali merito habeatur, quod qui perfectè eam servasset, salutem consecutus fuisset. Ceremonialem etiam legem latam esse homine corrupto, & per legem ullam, ut servaretur impote, unde sapientiæ divinæ non con-
 venerit ferre legem eum in finem, qui nunquam obtineri posset. Potius illum finem istius legis esse præcipuum, ut populus Israeliticus & ecclesia, ex qua nasciturus erat Messias ab aliis distingveretur, & ut lex Prædagogus ad hunc esset illis, qui ei subjecti erant, & peculiarem istam promissionem habebant. Ita legem ceremonialem totâ ἀκριβεία sua servaneminem salvasse, scilicet uti lex est, non vero, quatenus fidem in Messiam promovebat: Neque enim negari, quod Fidem in Christum respexerint sacrificia & aliæ sanctiones legis ceremonialis, verum aliud esse legem sive ejus sanctiones, aliud fidem cujus exercitium hæc promovebant. Nec ergo salutem hominum vel temporalem vel æternam propriè Deum intendisse in lege ceremoniali, ut videlicet ex lege obtineretur, sed cultum præscripsisse, qui magna sui parte homines ad fidem & Messiam duceret, aut amandaret, hoc autore & illo instrumento salutem consecuturos. Nimirum, si
 quid

quid Deus per legem aliquam intendat, illud lege ea servata obtineri. Quare potius nulla lege naturæ lapsæ lata Deum posse beatitudinem hominis æternam intendere, quia ex ipsiusmet ordinatione soli gratiæ & fidei ille debeat honor, quod homines salventur &c. Jam quid nos ad ista? Breviter: consentimus omnino quod per observationem legis ceremonialis homines non potuerint beatitudinem æternam consequi, sed negamus quod propterea dici nequeat, quod Deus intenderit in ista lege beatitudinem hominis æternam: Quia potius ex dictis inferimus, quod eo ipso, quod Deus in latione legis ceremonialis intenderit prædicationem ad fidem in Christum, per hanc vero intenderit salvare homines, necessario dicendum etiam fit, quod in ipsa legis ceremonialis latione intenderit simul salvationem hominis etsi non immediatè, sed ultimo, quatenus ad fidem ducere debebat. Quare notamus phrasin istam, quod *Deus intendat in lege finem aliquem* dupliciter dici: primo ut sermo sit de ejusmodi intentione, quæ simul legem ut medium finis istius consequendi suppeditat, deinde ut intelligatur de intentione tali, quæ ita finem respicit, ut lex ipsa medium ipsum non suppeditet, sed saltem ad ipsum medium nos ducat. Prior acceptio est in objectione, sed ad posteriorem nos respeximus in institutionibus nostris. Quod verò posterior ista non sit inconveniens, declarabo per

simile. Ita non inconvenienter dico, quod is qui ideo incumbit studio physico ut Medicinæ postea operam dare velit, etiam, dum in Physica discit imperfectiones, quibus subiectum est corpus humanum *intendat curam corporis humani*, etiam si ipsa cognitio imperfectionum non sit medium illam curam consequendi, sed ducat saltem ad aliam disciplinam curam ostendentem nempe ad Medicinam. Possum tamen aliquem facile excusatum habere, qui obiter vel lectione cursoria inspectis institutionibus meis istam objectionem animo volvat, quia deprehendo magnam ad id ansam suppeditare locutionem meam, & quod dixeram, in legibus, quæ cultum Dei respiciunt, qualis etiam est ceremonialis, *immediate* Deum intendisse beatitudinē æternam. Quomodo enim Deus salutem illam in lege immediate intendit, nisi lex ipsa sit medium eam consequendi? Quin imò, dum jam fatemur legem ceremoniam & ita reliquas leges omnes in statu post lapsum publicatas, quæ non credenda, sed facienda inculcant, & circa cultum divinum aliquid disponunt, saltem ultimò & quatenus usus earum pædagogicus est ad fidem, respicere ad vitam futuram; annon eo ipso evidentissimè asserimus, quod eadem *mediate* respiciant beatitudinem æternam. Quo pacto profectò una ex præcipuis hypothelibus, quibus nituntur institutiones nostræ, corrueret. Igitur, ut pariter & hy-
 po-

potheses meas corroborem & dubio isti non levi satis faciam, omnino est, ut adhuc aliam ambiguitatem tollam, quæ est in phrasi: *intendere finem aliquem immediatè*. Quippe *to immediatè* sumitur vel absolutè pro negatione omnis medii alterius, vel respectivè pro negatione certi alicujus medii. Si quis ea, quæ differrimus in institutionibus d. §. 125. seqq. accuratè perpendere velit, patebit ei, quod, dum dicimus: *Leges de cultu divino disponentes immediatè intendere beatitudinem æternam*, nostra intentio non sit, quod negare velimus omne aliud medium, & v. g. fidem, sed quod negare velimus saltem, quod non respiciant salutem æternam mediante temporali, aut quod non respiciant immediatè ad temporalem salutem seu tranquillitatem humani generis & deinde post hanc demum ad æternam. Declaramus mentem nostram iterum simili. Sic si Physicam cum Ethica comparo rectè dico, certe non inconvenienter, quod Ethica intendat immediatè curam animi, physica verò immediatè curam corporis, etsi si citra hanc comparisonem foret, & si physicam comparare cum Medicina, necesse sit ut physica mediante Medicina curam corporis intendat.

§. 50. In fine c. 2. in eo sum ut ostendam exactam differentiam inter Jurisprudentiam & Theologiam & genuinos limites inter has Facultates duas superiores, ubi asserui, ad Ju-

risprudentiam etiam pertinere expositionem
 legum divinarum de officiis hominum erga
 homines disponentium, eamque doctrinam
 Jctis cum Theologis esse communem vid.
 §. 137. 141. 142. d. c. 2. sed ne tamen Vobis hac
 parte ullum dubium remaneat, provocavi
 probationis loco 1. ad praxin communem in
 territoriis Principum Protestantium, quoniam
 constat, quod de causis matrimonialibus (at-
 qui circa has potissimum se exerit efficacia le-
 gis divinæ positivæ ad Jctos simul pertinen-
 tis) non solum in dubio ubi quæritur de pro-
 hibitione legis divina à Dominis Theologis
 sòleant responsa peti, sed & à Facultatibus Juri-
 dicis, ex eâ videlicet ratione, quod doctrina de
 conjugio pertineat apud Protestantes ad Ju-
 risprudentiam Ecclesiasticam, quam fusius &
 integris tractatibus exposuerunt in nostrâ A-
 cademiâ Carpzovius, in Viadrinâ Brunne-
 mannus & Excell. Strykius, qui & hinc inde
 in dictis tractatibus sententias Faculta-
 tum Juridicarum in causis matrimonialibus
 allegant. Et hinc ex responso ejusmodi Fa-
 cultatis Juridicæ nata fuit controversia de
 conjugio cum defunctæ uxoris sorore, inter
 Bucholzium & Havemannum ac Strauchium,
 & Bucholzius varia adduxit testimonia ipso-
 rum Theologorum nostratium, quod causæ
 matrimoniales, quoniam ex nostrâ hypothe-
 si matrimonium pro Sacramento non habe-
 tur,

tur, ad causas seculares pertineant, *in respon-*
so Jctorum Rintelens. Sc. n. 9. Et 10. p. m. 27.
 seqq. 2. Idem etiam ostendit observantia
 Consistoriorum, quia plerumque ea dimidiâ
 parte constant ex Theologis, dimidia parte
 ex Jctis, non aliam ob causam, quàm ut ad
 Theologos primariò spectent negotia spiri-
 tualia salutem æternam concernentia, ad
 Jctos temporalia, quæ immediatè attingunt
 tranquillitatem temporalem. Et ne gratis id
 dixisse videar, provoco 3 ad Constitutionem
 principalem Augusti Elector. Saxon. in Ordinat.
 de Consistor. Lips. & VVittebgens. tit. i.
 Nachdem in diesen beyden Consistorien nicht
 allein Gewissens-Sachen/ sondern auch weltliche
 Handel vorgebracht und verrichtet werden
 müssen/ so die Ehesachen / der Kirchen- und
 Schuldiener Güter / Unterhaltung / Leben
 und Wandel der Lehrer und Zuhörer belan-
 gen/ sol keines alleine mit Theologen oder Poli-
 tischen Personen / sondern in gleicher Anzahl
 aus beyden Ständen/nemlich mit zweyen Ge-
 lährten und gottfürchtigen / aufrichtigen und
 erbaren Theologen / desgleichen auch zweyen
 Politicis bestellet werden. it. tit. 8. Die Sentenz
 u. Urtheil aber sollen nach der H. Schrifft/ auch
 den gemeinen/ und in unsern Landen gebräuch-
 lichen und üblichen Rechten / gefasset und ge-
 spro

sprochen werden. Und dieweil in Ehe und andern dergleichen Sachen etliche vornehme Theologen Lutherus und Philippus / aus der göttlichen Schrift etliche opinionen / so sich mit den gemeinen Rechten nicht durchaus vergleichen / gezogen / so sollen unsere Consistorialen auch dieselben in guter Acht haben / und darauff / soviel derer in unsern Landen bisanhero gehalten / und durch den Brauch der Consistorien angenommen / die Urtheil und Abschied richten und fassen. Quare conclusi §. 140. d. c. 2. quod hac parte privilegium habeat Jurisprudencia præ Medicina & Philosophia, quod hæ videlicet principia demonstrandi ex Theologia sumere non debeant. De Medicina nullum est dubium ; neque id etiam prætendunt Medici. De Philosophia idem Vobis à podicticè demonstravi non ita pridem alibi. Et huc respexit Reverenda Facultas Theologica Academiz nostræ in Program. Dom. 9. post Trinit. hoc anno Publ. affix. Neque enim ulli, in nostra certè Academia, permittendum, ut vel mysteria explicet in scripturis tradita, vel quid justum injustumque sit, quod Morales Theologiae officium est, à revelato principio deducat, vel Ecclesia Veteris Patres, dogmata, hæreses, ritus, & quicquid præterea Historiæ, quæ dicitur, Ecclesiastica studium persequitur,

recenseat, nisi post decentem profectuum explorationem jus & privilegium hac talia docendi à nobis impetravit.

§. 51. *In capite 3. §. 56. seqq. tango Philosophiz cum Theologia mixtionem pessimò more à Scholasticis introductam eoque refero §. seq. Pneumaticam. Caterum ne hæc sententia mea Vobis durior aut nova videatur, reclamante videlicet multorum Virorum, magna aliàs autoritatis, autoritate, his quidem oppono autoritatem Illustr. Seckendorffii in Christen Staat. lib. 3. c. 7. §. 2. p. 514. seqq. Den Gebrauch der Jüdischen Schulen verwarf unser Heyland nicht / wiese vielmehr männiglich darauff / und nennet sie Moses Stul / aber den Mißbrauch verwarff er / daß sie das Wort Gottes mit Menschen-Sagungen und Auslegungen verderbten und sich in Secten theilten: Denn aus den Schul-Gezäncke kommen der Phariseer und Sadduceer Rotten her / von denen im neuen Testament viel zu lesen. Item eod. c. 7. §. 4. p. 518. seqq. Aus Paulo vernimmt man nicht / daß er Philosophische Art zureden oder zu argumentiren nach deren Terminis der damahls schon beschriebenen Kunst der Logica oder Topica, Metaphysica oder Apodictica geführet hätte / ob er gleich vernünftige und bündige schlüsse / auch ver-*

e 5

bliu

blühmte Redens-Arten wohl zubrauchen weiß/
welche die Vernunft und Übung / auch ohne
die Kunst-Bücher und Lehr-Art der Griechen
mit sich brachte/ und den H. Geist bey Ver-
kündigung des Worts zum Werkzeuge be-
hielte/ als Stücke die aus dem guten Licht der
Natur noch übrig sind / dasselbe auch reinigte
und heiligte. Daher als er zu Athen mit den
Secten der Epicurer und Stoicker zu *disputi-*
ren bekam/ und sich sonst in die Leute wohl schi-
cken konte/ wie er selbst sagt / er sey jedermann
allerley worden/ so braucht er doch der Philo-
sophischen Schul-Weise gar nicht / sondern er
verkündigt ihnen bloß hin das Evangelium
von Jesu und von der Auferstehung/ so unge-
reimt ihnen auch solches vorkam. Auch da er
die öffentliche Rede (*in Arcopago*) auff den
Richtplatz hielte/ und statliche Gelegenheit hat-
te/ zum Exempel *de ente*, oder von dem göttli-
chen Wesen/ oder von der Welt Zustand/ wie
solche Dinge die Philosophi ausgedencken / und
davon spitzsündig wieder einander *disputiren*
könten/ einen Eingang zu machen/ thäte er es
doch nicht/ sondern er übergienge alle solche ihre
Kunst und Kunst-Wörter/ und nahm den An-
laß von einem Punct/ welcher der allerschlech-
teste schiene/ und sie ganz zu unwissenden Idio-
ten

ten machte: / nemlich von dem Altar des unbekanten Gottes. Schritt darauff alsobald zum Grund göttlichen Worts/ achtete ihre Theologie und Högen-Werck nicht werth anzuziehen/ oder weicläufftig zu wiederlegen / oder *de natura Deorum*, von Gottes Wesen und Eigenschaft *Metaphysicè* zu *disputiren*; sondern fieng an vom Articul der Schöpfung und daraus folgender rechten Erkänniß und Ehre Gottes: beschuldigte sie der Abgötterey und Unwissenheit/ und mit Hindansetzung aller ihrer unzehliger und *subtiler* Bücher brachte es allein ein Zeugniß eines Poeten vor/ welches die Schöpfung bekräftigte / daß nemlich die Menschen göttliches Geschlechts wären / oder von Gott herkämen: ließe also ihre ganze Philosophie und Subtilität liegen/ ermahnete Sie bloß zur Befehrung mit Fürstellung der Gesfahr vom jüngsten Gericht/ und der herrlichen Gelegenheit / welche der Weltrichter/ (der von Todten erstandene Christus) männiglich mittels des Glaubens fürhielte. Also siehet man hieraus/ wie dieser unvergleichliche Apostel oder Send-Bothe Gottes/ der unmittelbar im Himmel unterwiesen war/ das Christenthum auch unter den allergelehrtesten Leuten selbiger Zeit (die in Athen als der höchstberühm-

rühmten Schule/ zugewen waren) ohne einige Philosophische Kunst gelehret/ und darzu keine *adminicula* der damahls Land üblichen Wissenschaft gebraucht/ als so fern er nur aus einem bekanten Buch etwas gefunden / so den Glaubens Articul der Schöpfung bestim- mig war. Man findet auch nicht allein / wie er hingegen in den Jüden Schulen zu allererst aus dem alten Testament gelehret / und dar- nach bewiesen/ daß der darinn verheissene Mes- sias ebender Jesus von Nazareth wäre / son- dern auch seine zwey liebsten und besten *disci- pulos* und Jünger (daraus herrliche und heil- ige Bischöffe worden) nemlich den Timotheum und Titum auf die Schrift/ und dero fleissige Lesung und Wiederholung gewiesen/ wie er sie hingegen von der weltlichen Klügeley und Schul- Gezäncke abgemahnet / dabenebest auch die Christen in gemein davor gewar- net/ massen er mit ausgedruckten Worten an d. Colosser thut: Sehet zu/ daß euch niemand beraube/ durch die *Philosophia* und lose Ver- führung nach der Menschen Lehre und nach der Welt- Sägungen und nicht nach Chri- sto 2c. *It. cap. 8. §. 1. p. 531.* Es haben hochgelehr- te Leute längst angemercket / daß so bald die *Philosophi*, oder die Gelährten aus denen Hey- den

den das Christenthum angenommen / und ihre Lehr=Sätze und Lehr=Art in die Kirchen gebracht also ford das Schul=Gezäncke / davor S. Paulus warnet / stärker angangen / und daraus die meisten Kegereyen entstanden / denn dieselben Gelehrten brachten ihre Vorgefaste Meinungen mit in die Kirche / und wolten von den Glaubens Articulen nach denen Regeln und Arthen urtheilen / deren ein ieder gewohnt war. Et S. 2. p. 534. seqq. Wie aber endlich die alten Bücher der Heydnischen Philosophen zc. unter die Geistlichen / sonderlich die Münche geriethen / da ist die *Theologia Scholastica* herfür gebrochen zc. damit mehr geschadet als genuzet worden. Es kommet mir für / ob haben die guten Münche und Priester / welche die gemeldten Bücher am ersten in die Hand bekommen eine grosse Curiosität gehabt / und Anfangs ein gewaltiges Geheimniß daraus gemacht / auch sich damit sonderlich wollen sehen lassen / daß sie nun von gar andern Dingen als von der Heiligen Schrift und *Patribus* , oder von den *Legenden* und *Geschichten* der Heiligen / womit sie die Leyen / das ist / Hohe und niedere fast allein abspeiseten / reden und schwagen können. Christlich und wohl hätten Sie

Sie gethan/ daß Sie lieber die wiedergefundene Heidnische Bücher gleich verbrennet/ als nicht besser gebraucht hätten &c. Denn es scheinet leyder Sie haben Gottes wort aus solchen Künsten meistern lernen; Sie haben es gemacht als wann man ein Schloß nach einem alträtischen etwan ungesehr gefundenen *modell* eines Bauren Hauses einrichten wolte/ und wann man die würdigkeit der Heiligen Schrift gegen die Weltweisheit hält/ so haben Sie das Gold mit Kupfer und Bley/ den reinen Wein mit trüben Wasser/ das Licht mit Finsternis vermendet/ indem Sie die Glaubensarticul nach den *Philos.* Künsten zumessen und auszuecken angefangen. Da haben sie wissen wollen/ wie sich vom Gott/ von Christo/ von den *S. Sacramenten* nach den *pradicamentis* und *pradicabilibus* reden ließe/ da hat sich *substantia, accidens, qualitas, quantitas, actus, potentia, causa moralis, abstractum, concretum*, und alle andere dergleichen *Termini*, und zwar noch viel spitziger als es die Heidnischen *Philosophi* jemahls gethan/ und mit selbst ersonnenen barbarischen Wörtern/ zu den Geheimnissen des Glaubens schicken/ und diese sich darnach ausgrübeln und auswiegen lassen müssen: Da sind unter andern unzähligen *terminis* und

und deren *distinctionen* erfonnen worden/ *Alietas, Hacceitas, Identitas, Individuatio, Lys, Quidditas, Suppositum, Ubiatio, Veleitas, Eminenter, Formaliter, Entitativè, Concomitanter, Radicaliter, Intentionaliter, Primo & Secundo, Numericum, Præcisum, Reduplicativum*, und dergleichen vielmehr &c. Und ist solcher Gestalt/ da dieses wesen fast den gangen Geistlichen stand überschwemmet/ nicht mehr möglich gewesen daselbe zudämpffen/ sondern es ist diese Kunst so nöthig worden/ als einige andere/ indem man die daraus erwachsende Irthümer/ weil man einmahl über Gottes Wort hinaus geschritten/ mit gleicher *subtilitat* wieder legen müssen. Es hat damit gegangen/ wie man bey den Gelährten ein sprichwort hat/ von dem Nord-Ost-Wind/ den Sie *Cacius* nennen/ der pflegt große Wellen zusammen zutreiben/ kan Sie aber nicht wieder aus einander bringen/ &c. Und ist also die *Theologia Scholastica* ein solches werck worden/ darinnen niemand auslernen können/ ja es haben sich die Zwistigkeiten der Gelährten dermaßen vermehret/ und sind mit solchem schein gegen einander *disputiret* worden/ daß man die wahre und gründliche meinung fast nicht mehr unterscheiden/ oder doch selten einen gewissen

wissen Schluß davon fassen können. Item in
addit add. c. 7. §. 2. p. 299. D. Job. Gerbar-
ardus in seinem *Methodo Theologica c. ult.* thut
 wegen der *Scholasticorum* folgende erinner-
 ung: der *Seel. Lutherus* habe mit wohlbedach-
 ten und heylsammen Rath die *Scholastische*
Theologiam, welche er *ignorantiam veritatis*
 & *inanem fallaciam* genennet / aus unsern
 Schulen ausgemustert / und wo man solche
 wieder einzuführen gedächte / wäre es eben / als
 ob man an statt des Brodes wieder Eicheln
 zur speisse brauchen wolte: Denn es hätten die
Scholastici was die *principia disputandi* be-
 trifft / die *philosophiam* und *Theologiam* unter
 einander verwirret / daher *Erasmus* die *Schola-*
stische Theologiam, sonderlich wie sie in dem
Sorbonischen Collegio zu Paris getrieben
 worden / den *centauris* verglichen / die nach
 poetischem Gedichte / halb menschen und halb
 pferd sind. *Ergo non mirabimini, quod eod.*
c. 3. §. 61. illud eminenter, quo utuntur Scho-
lastici in demonstratione attributorum divi-
norum rejecerim, quia videtis Illust. Dn. Se-
ckendorffium in locis jam recensitis etiam il-
lum terminum terminis & distinctionibus
barbaris accensuisse.

§. 52. Incap. 4. §. 35. seq. ostendi ut puto
 per argumenta genuina, quod salva religione
 Chri.

Christianâ aliquis possit ea fingere, quæ Deus nobis revelavit aliter. Atque ut non in vanum disputatio institueretur, defini vi §. 38 quid per fictionem intelligam, primam videlicet partem propositionis hypotheticæ, neque affirmantem aliquid neque negantem sed saltem ex fictione inferentem consequentiam secundæ partis. Quæ descriptio conveniens est utique occasione, quæ locum dedit isti controversiæ. Scilicet Illustris Pufendorffius disciplinam Juris Naturalis traditurus hypotheseos loco præsupponit, abstrahendum esse à statu integritatis, & assumendum esse, si quis cum ethnico disputet, statum hominum præsentem, & ex hoc ipso, id est, ex hypothesei Ethnici, qui alium statum ignorat, quomodocunqve sibi ortum hominis concipiat convincendum esse Ethnicum de veritate Præceptorum naturalium. Hoc verò nihil aliud est, quam ex prima parte propositionis hypotheticæ, quam quidem Ethnicus pro verâ habet, Doctor verò Juris Naturalis neque affirmat neque negat, inferre nexum necessarium partis secundæ sive præceptorum juris naturalis. Atqui huic Viri Illustris doctrinæ inter alia opponi solet, quod Christianus non debeat aliquid fingere. Itaque non potui non sententiæ isti fortius contradicere, quàm si ostenderem fictionem eò modò definitam non repugnare religiõni,

f

ac

ac præterea diversam esse à mendacio, utpote
 cujus definitionem trado *lib. 2. cap. 7.* Quod
 si quis fortè demonstratione meâ non conten-
 tus esse velit, Eum præprimis rogarem, ut an-
 tequam in pugnam mecum descenderet, & i-
 pse definitionem fictionis proponat, & osten-
 dat, me fictionē non rectè definivisse, alias, si
 ipse fictionis voce aliter utatur acego, & ta-
 men mentem suam de isto termino per evi-
 dentem descriptionem exponere detrectet, vi-
 tio mihi vertere nemo poterit, quod à pugna
 abstineam tanquam ingloriâ, & quæ andaba-
 tas repræsentatura foret, audientibus risum
 moturos, ad veritatis verò consecutionem,
 qui finis omnis disputationis esse debet planè
 ineptos. Nam si mihi opponat, hypotheticas
 propositiones contra ipsum afferri non posse,
 & logicum v. gr. in ista tritâ: Si asinus volat,
 habet pennas, non fingere asinum volare aut
 pennas habere, sed consequentiam tantum o-
 stendere, qua unum ex altero sequatur, & vel
 centies ista repetat; reponam ei tamdiu defi-
 nitionem fictionis meæ, donec aliam & meli-
 orem mihi suppeditaverit. Et profectò nul-
 lam rationem aliam meditando assequi pos-
 sum, cur quies neget in illa propositione par-
 tem priorem *si asinus volat*, non esse fictio-
 nem, nisi quod fictionis vocabulum hic non
 fuerit adhibitum. At verò doctrina de æqui-
 pol-

pollentiùs aperte docet, unam eandemque esse efficaciam, five dicas: *si asinus volat, habet pennas*, five ita mentem tuam enteras: *Finge: asinum volare, tunc habebit pennas*; uti rursus nihil interest; five dicas: *Finge hominem quocunque modo in hunc mundum esse projectum, est tamen socialis*: five: *Si homo quocunque modo in hunc mundum projectus est: tamen socialis est*. Igitur cum argumenta à rerum definitionibus petita aliàs ad apodictica pertineant, & verò definitio fictionis à me allata ostendat, eam non repugnare religioni, five fingatur aliquid, cujus contrarium nobis scriptura revelavit aliter, five aliud quippiam, rursus evidens est, quod is qui omisâ destructione definitionis meæ aggreditur exempla fictionum & propositionum hypotheticarum, quæ illustrationis saltem locò adduxi, ac ostendere vult rationem disparitatis, quod in iis nihil fingatur, cujus contrarium scriptura revelaverit aliter, insigniter peccet contra methodum disputandi, quia ego nullibi argumento topico à pari usus sum, contra quod magnam vim habet alias ostensio disparitatis Neque enim infero: sicut procedit fictio: *si asinus volat*, ita valet etiam fictio, quod homo quocunque modo in mundum sit projectus, aut quod duplex hominum genus sit in hoc mundo, quale finxi §. 31. Ne tamen putetis,

f 2

&

& hâc parte mihi deesse argumentum topicum à pari: An arbitramini, esse peccatum in religionem orthodoxam, si Arithmeticus ita loquatur: *Fingamus, duodecim hydrias fuisse in Cana Galilae, quarum singula receperint tres mensuras, necesse est, ut triginta sex mensuris ea fuerint repleta.* At fingitur hic, quod scriptura nobis revelaverit aliter, & scilicet: quod sex hydriæ solum ibi fuerunt positæ. Neque credo, quenquam futurum esse qui istam Arithmetici fictionem non procul à mendacio abesse asserturus sit, eo quod aliquid veritati revelatæ contrarium finxerit; aut si maximè aliquis futurus sit, eum ab absurditate assertionis non liberabit, etiamsi maximè probationis locò proferre velit: simplicem esse veritatem imprimis divinam, huic itaque quod adversum sit, mendacium esse. Nam ut taceam, satis crasse hic miseri mendacium Ethicum cum falso logico, quis præsuppositâ & non labefactâ definitione fictionis nostrâ, statueret, adversam esse fictionem, quæ nec affirmat aliquid, nec negat, veritati? Puto sic Vobis sublatû esse òmne dubiû, quod fortè remanere poterat circa hanc doctrinam meâ & ejus orthodoxiam. Nunc pauca subjungam, de novitate ejusdem, quam quidem nō timeo, ut eâ mihi quis objecturus sit, quoniã certus sum, quod fictiones ita ab omniû facultat, eruditis

re-

receptæ sint, ut quavis sponſione certare aude-
rem, nulli ex noſtratibus, etiam dormientibus,
ubi phantasia alias vagatur latius, illam affer-
tionem veniſſe in mentem, quod Chriſtiano
non fingere liceat, cujus contrarium ſcriptura
revelavit. Quin potius, ſi quis ſcripta Domi-
norum Theologorum diligentius inquirere
velit, haud dubie plurima exempla ejuſmodi
fictionum colligere poterit. Otium quidem
hactenus non habui, id cum curâ faciendi, ſed
ſuppeditabo Vobis unicum, idque evidentiffi-
mum & ab autoritate Theologi ſine excepti-
one Orthodoxi petitum, noſtri videlicet Pl. Re-
verendi D. Alberti. Ita enim lego *in parte 2.
Comp. Jur. Nat. orthodoxæ Theol. conformat.
cap. 7. §. 21. p. m. 139. Finge per impoſſibile, ex-
titiffe tum* (cum Adamus inter Cainum & A-
belem partem bonorū diſtribueret, ut ille im-
mobilia, agros, hic mobilia, pecora campi, poſ-
fideret) *tantum hominum numerum, quantus
ad poſſidendum terrarum orbem fuiſſet requi-
ſitus, ſingulis domini partem aliquam conce-
dere opus habuiſſet Protoplaſtus, quia pro ſin-
gulis aliquam accepiffet.*

§. 53. Eod. cap. 4. §. 64. concludo,
quod ſocialitas ſit fundamentum Juris
Naturalis. Pro demonſtratione ejuſas-

sertionis nihil novi asseram, sed adducam saltem locum Illustr. Seckendorffii tanquam ex quo Vobis patere possit, & sententiam hanc nostram jam ante Christi nativitatem floruisse, atque sic antiquiorem esse doctrinæ Scholasticorum ex sanctitate divinâ leges naturales derivantium, & novissimæ opinioni, eas quærentium in statu integritatis; & ipsum Virum Illustr. socialitatem hanc nostram adstruxisse. Continetur ille in Entwurff oder Versuch von dem allgemeinen oder natürlichen Recht / *qui annexus est ipsius orationibus Germanicis p. m. 442. seqq. S. 10. & 11.* Hieraus ist nun auch unschwer zu vernehmen / worinnen der rechte Unterscheid / und förmliche Beschaffenheit dieses Rechts bestehe / nemlich daß es des Menschen Natur und Verstand unterwerfe / und dessen Geselligkeit mit andern Menschen regiere / oder vielmehr *presupponire*. Denn weil (welches auch die Heiden gemuthmasset / wir aber aus Gottes Wort wissen) die Menschen alle einen Schöpffer haben / und von einem Menschen herkommen / von Gott auch also an Leib und Seel zugerichtet / daß ein Mensch des andern nicht entbehren kan / so gehet des Menschen ganze Natur dahin

hin/ sich zu andern Menschen zugesellen/ nicht nur in der Zusammenfügung des Mannes und Weibes (denndieses ist auch den Thieren gemein) auch nicht nur aus einem blossen Antriebe/ wie etliche Heerde/weise sich sammeln/ sondern mit Vorbedacht und vernünftigen Schluß; Derohalben muß dieses fest gesetzt werden/ daß nicht nur die Noth/ sondern die Natur und Vernunft des Menschen aus göttl. Ordnung herrührende/ die Geselligkeit und also eine Form und rechtmäßige Art sich in solcher Gesellschaft mit einander zu betragen/ erheische. Dieses erscheinet unter andern daraus/ daß wann es aus blosser Noth geschehe/ so würde ein Mensch/ welcher alles zu seines Lebens Unterhalt und Bequemlichkeit hätte/ der andern Menschen Gesellschaft nicht begehren/ weil er sie aber/ wo er nicht des natürlichen Verstandes beraubet / oder durch lasterhafte eingewurzelte Gewonheit oder Aufferziehung verderbet ist / mit allem Fleiß begehret / so beweiset unter andern der gelehrte Römer Cicero, daß solches Verlangen ein angeboren / allgemein und natürlich Werk sey. Daher sagt er: Die Menschen sind um der Menschen willen geboren / damit sie einander nutzen und helfen können 1. Off. Recht

Gott kan ein Mensch dem andern am aller-
 nützlichsten seyn. 2. *Off.* Die Natur erfodert/
 daß ein Mensch dem andern / er seye wer er
 wolle/ eben im des willen / daß er ein Mensch
 ist rathe und heisse. 3. *Off.* Die Natur trei-
 bet uns an/ daß wir gern vielen Leuthen helfen
 wolten/ sonderlich daß wir sie lehren und klug
 machen möchten. Darüm ist nicht leicht ie-
 mand zufinden / der einen andern nicht gern
 lehrete / was er selbst weiß. Also sind wir
 nicht allein begierig zu lernen/ sondern auch an-
 dere zu lehren. 2. *De Finib.* Wir sind vor-
 nemlich in diesem Stück von denen Thieren
 unterschieden / daß wir mit einander reden/
 und unsere Meinung zuverstehen geben kön-
 nen: In einem andern Ort giebt er aus ei-
 nem alten *Philosopho* ein Gleichniß/ und sagt:
 Wann es seyn könnte / daß ein Mensch in den
 Himmel erhoben würde/und daselbst die Herr-
 ligkeiten des Gestirns und andere Schönheit
 sähe/ und hernach wieder auff Erden kähme/
 würde er an dem allen keine Lust und Freude
 mehr haben wann er niemand fünde oder an-
 treffe/ mit dem er von denen Sachen/ die er ge-
 sehen und gehöret/ reden könnte. Daraus ist
 nun leicht zu schliessen / daß wenn es ohne die
 also

also von Gott geordnete Geselligkeit wäre/ die Menschen kein ander Recht in diesem Leben bedürffen/ als wie wir sehen/ daß die Thiere einen Antrieb sich zu erhalten und ihre Lust zu suchen haben. Et quanvis aliqui istam opinionem foveant, hoc mediò demonstrandi à socialitate desumpto parum profici apud Ethnicos populos & barbaros; tamen his iterum opponimus verba ejusdem scriptoris Illustris *ibidem* p. 440. §. 6. Daß man aber auch unter uns Christen und unter solchen/ welche ihre besondere ausführliche bürgerliche Rechte und Gesetze haben / von diesem allgemeinen Göttlichen oder natürlichen Recht rede/ lehre und frage/ hat unter andern vornehmlich diese Ursach und Nutzbarkeit/ daß wir (1) um so viel desto mehr unsere Glückseligkeit erkennen/ die wir aus der Offenbarung des Göttlichen Wortes haben/ und desto vollkommener von den Guten und Bösen urtheilen können / daher wir auch dieses Gesetz Gottes und der Natur für unsern Zuchtmeister / auff Christum/ das ist dafür halten / daß wir nicht allein unsere Gebrechen und Fehler desto ehe

ehe befinden / sondern auch desto heiliger und gerechter leben / weil wir mit doppelten ja dreysfachen Banden darzu angehalten werden / denn wir sind zum Recht obligiret durch die Natur und Vernunft als Menschen und Einwohner der Welt / durch die Gesetze der Obrigkeit als Bürger und Glieder des Vaterlands / durch Gottes Wort als Gläubige und Christen.

(2) Weil Gottes Wort nicht von allen Völkern / noch weniger aber unser Bürgerliches oder Land-Recht von Fremden angenommen wird ; so gelten doch in menschlichen Dingen die Regeln und gemeine Gründe des natürlichen Rechts / nach welchem auch Ungläubige oder außer der Kirchen begriffene / also auch Fremde und zu unserer Policey nicht gehörige Leute / sich zu richten haben ; sinz-mahl auch dieselbe nach Anleitung der Natur und Vernunft / Recht und Unrecht / sonderlich in Fried und Krieges-Sachen / und in Handel und Gewerbu unterscheiden / und sich weisen lassen müssen / ob sie gleich weder die fundamenta unserer Religion / oder unsere Bürgerliche Gesetze

ge achten oder erkennen. Porro Bœclerus in *Proleg. ad Grot. de J. B. & P.* monuit, Philosophorum antiquissimos ex fonte socialitatis juris & justitiæ originem produci debere. eamque sententiam probat Dn. Schilterus in *Philos. Juris Cap. 3. §. 6. p. 84.* Adde omnino August, de *civ. Dei lib. 19. c. 5. 13. & 14.*

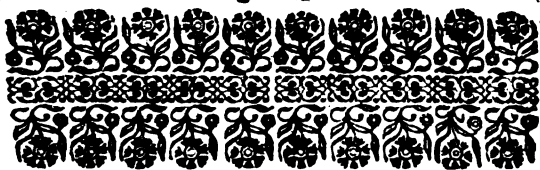
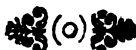
§. 54. Hactenus firmavi dicta mea in parte primâ Institutionum, quæ dubia videri poterant aut ambigua. In reliquis duobus libris tali explicatione non videtur opus esse, quia in illis ad evitandam obscuritatem prolixius paulò mentem meam aperui. Sed ne putetis, quod mea defendere soleam ex pertinacia, & instinctu perverſæ philautiæ magis quàm animo veritatem indagandi, & ut Vobis exemplo præeam, ut dedecori Vobis esse non putetis, si à priori sententiâ recedatis, meliora edocti, indicabo etiam loca aliqua, quæ emendatione indigere postea sensi, quæque pleraque jam in ipso discursu emendanda esse notavi. In *Cap. 1. §. 53. p. 18.* delenda sunt verba ultima, *quædam*
vis

*vis & ab hac differat loco motiva brutorum
 tota quippe cogitatione destituta. In eodem
 cap. 1. §. 75. integer est emendandus hunc
 in modum: Quæ quis gravi metu inductus
 egit, sive actio alias contra leges sit, sive lici-
 ta, uti promissio, modò imputabuntur, modo
 non imputabuntur, prout ex illis, quæ in capi-
 te de officiis hominis intuitu sui ipsius, & in
 capite de officiis circa promissa fusius differe-
 mus, apparebit. In cap. 2. §. 116. ita corrigite
 verba ibi contenta: Præterea in eo putamus
 adequatum hujus distinctionis esse usum,
 quod præcepta specialia Juris divini affirma-
 tiva semper exceptionem summae necessitatis
 habeant, negativa non ita. In capite eodem
 deleantur §. 127. 128. 129. 130. In cap. 4. §.
 59. ita scribite, Adde, quod si accurate velis
 loqui, rarissima & ferè nulla citra societatem
 sensuum delectatio futura sit: & subsequen-
 tia verba hujus §. Per inductionem &c. us-
 que ad finem expungite. In Lib. II. cap. 1. §.
 164. post verba: Non arbitror: reliquis de-
 letis hæc in eorum locum reponite. Lex
 enim naturalis homicidium interdicens &
 ipsa habet tacitam exceptionem necessitatis,
 quoties malitia hominum necessitans princi-
 pa-*

paliter non intendit violationem legis & medium evadendi suppeditatur ab instinctu naturali, quod fit in adductis exemplis. Unde postea §. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. expunctionem merentur.

§. 55. Irreperunt etiam non pauca sphalmata typographica Institutiones meas, maximam partem ex illa ratione, quod liber secundus & tertius non in loco, ubi præfens esse poteram, impressi sint. Extantiora & quæ sensum turbant indicabo. Lib. 1. p. 10. §. 33. leg. *legi attemperata* p. 18. §. 54. lin. pen. l. *ab extrinsecis* p. 85. §. 123. post verba: *non possumus add. dari ejusmodi leges.* p. 130. §. 4. leg. *cum verò* p. 139. §. 68. del. & leg. *servarentur.* Lib. 2. p. 12. §. 59. l. *vanis* p. 18. §. 90. leg. *invasum* p. 28. §. 128. *lege banc & asseritur* p. 43. §. 3. in fine *lege acquisita* p. 88. §. 53. leg. *beneficium* p. 132. §. 20. leg. *primam linguam* p. 154. lin. 4. leg. *falsa jura* p. 218. & 219. transponendi sunt. §§. ita ut ex §. 103. fiat §. 102. & ex 102. fiat. §. 103. p. 255. §. 234. *lege: legitimi sui,* p. 265. §. 31. *lege: Dame* p. 290. §. 38. *lege: Gallus avem & dele utrobique*

bigve p. 294. lin. 10. lege, *Lex est Beneficio*
 p. 308. inter §. 85. & 86. debet inseri totus
 §. *Aut enim de verborum obscuritate quacun-*
que tollenda agitur, tum in dubio is vocabuli
vel phraseos obscura sensus erit retinendus,
qui maximè rationi legis congruit. Lib. 3. p.
 18. §. 56. leg. municipii p. 21. §. 66. lege *Omit-*
te p. 163. §. 140. lege: *vel strictè* p. 178. de-
 leatur semel: *modo quia est affinis tua.* p. 231.
 §. 11. lege: *demonstrabimus &c.* Reliqua
 sphalmata minora Benevolus Lector ex-
 cusabit, recordatus videlicet; errores tam-
 diu futuros, donec erunt homines.

INSTITUTIONUM
JURISPRUDENTIÆ
DIVINÆ

CAP. I.

*De Jurisprudentiâ
in genere.*

§. 1.

Jurisprudentiæ vox duplicem involvit conceptum, unum *Prudentiæ*, alterum *Juris*.

§. 2.

Prudentiæ quid sit non melius nosse poterimus, quam si divisionem habituum paulo altius repetierimus.

§. 3.

Habitus est vel *infusus*, quem homo absque præviâ doctrinâ possidet, vel *acquisitus*, ad quem labore opus est ac industriâ.

A 2

§. 4.

4 CAP. I. DE JURISPRUD.

§. 4.

Acquisitus comparatur vel viribus *supernaturalibus*, vel *naturalibus*.

§. 5.

Qui viribus *naturalibus* acquiritur, est vel *intellectualis*, qui in intellectu residet & acquiritur actibus intellectus, qui sunt: affirmare & negare, vel *voluntarius*, qui residet in voluntate, & acquiritur actibus voluntatis, qui sunt: appetere & averfari.

§. 6.

Habitus *intellectualis* vel pro objecto habet *principia* tam theoretica quam practica, & vocatur *intelligentia*, vel *principia*.

§. 7.

Posterior est vel *Theoreticus*, qui pro objecto habet cognitionem Creatoris & creaturæ, vel *Practicus*, qui pro objecto habet cognitionem actionum humanarum.

§. 8.

Theoreticus vel considerat *ens in genere*, qui dicitur *Ontologia*, hodiè vulgariter *Metaphysica*, vel certas *entis species*.

§. 9.

Et quidem vel *Creatorem*, qui vocatur
Sapien-

IN GENERE.

Sapientia, olim etiam *Metaphysica*, hodie: *prima pars Pneumatica*; vel *creaturas corporeas*, & appellatur *scientia*.

§. 10.

Scientia vero contemplatur *creaturas corporeas*, vel *ratione essentiae & qualitatum*, quod facere debet *Physica*, vel *ratione quantitatis*, quod facit *Mathesis*.

§. 11.

Sequitur habitus *Practicus*. Hujus synonymon est *Prudentia*, quæ pro diversitate actionum humanarum varia sortitur nomina. Actiones siquidem istæ sunt hominum vel in *societate civili* viventium, & dicitur *Prudentia Politica*, vel in *societate domestica*, & vocatur *Prudentia Oeconomica*.

§. 12.

Utraque versatur vel circa actiones *future* vel *preteritas*. Illa *Consultatoria* est latè sic dicta; hæc *Judicialis* in latissimo significato.

§. 13.

Consultatoria vel occupata est circa actiones *proprias*, vel *alienas*.

§. 14.

Et quidem aut *superiarum*, aut *pariarum*, aut *inferiarum*.

§. 15.

Harum ultima speciali nomine dicitur *Prudentia Legislatoria*, quæ est pars nobilissima *Jurisprudentia latè acceptæ*. Reliquæ species nomen *Prudentia Consultatoria* retinent, & illa quidem quæ superiori in legibus ferendis vel actionibus propriis secundum normam legum divinarum instituendis consilia suppeditat, est altera pars *Jurisprudentia latè acceptæ*.

§. 16.

Uterius *actiones* hominum tam futuræ quam præteritæ, sunt vel *honestæ*, quæ conveniunt cum *lege*, & prædicantur de homine quatenus est *rationalis*, vel *jucunda*, quæ *delectant sensus* externos, in quibus consideratur homo ut *animal*, vel *utiles*, quæ spectant ad *conservationem individui*, ubi homo consideratur ut *corporeum*.

§. 17.

Prudentia quæ circa actiones *honestas* in genere occupatur, est *Jurisprudentia latè accepta*, quæ in specie circa actiones *honestas aliorum* easque *præteritas* versatur, est *prudencia judicialis strictè dicta*, item *Jurisprudentia strictè dicta*, seu tertia pars *Jurisprudentia latè acceptæ*.

§. 18.

§. 18.

Illa vero prudentia, quæ pro objecto habet actiones hominum *jucundas* vel *u- tiles*, est *Prudentia de arte*.

§. 19.

Quas quidem si homo actionibus honestis, ut fieri debet, subordinet, benè se res habet & *prudens* manet; sin minus, *astutus* vel *versutus* dicitur.

§. 20.

Quod si planè destituatur prudentiâ de arte, *imprudens* vocatur.

§. 21.

Restat habitus *Voluntarius*. Hic acquiritur actionibus vel lege præceptis, & est *Virtus moralis*, vel lege prohibitis, & dicitur *vitium morale*, vel denique lege permissis, & nihil est aliud quam *ars*.

§. 22.

Atque hæc idè paulò altius repetenda fuerunt, quia communis doctrina Peripateticorum de divisione habituum & speciebus Virtutum intellectuumque infinitis scatet erroribus, quos facile quis deprehendet, qui eorum tradita cum hæcenus dictis contulerit.

§. 23.

Illum hic non possumus non paulò fir-

A 4

ius detegere, quod communiter inter
 Habitus intellectuales *Theoreticos & Pra-*
cticos illam dicant intercedere *differen-*
tiam, quod hi pro fine habeant etiam ac-
 ctionem, illi autem in contemplatione,
 tanquam fine ultimo subsistant.

§. 24.

Nam hic error non solum rectæ ratio-
 ni est adversus, cum omnes habitus theo-
 retici, ut facile per inductionem probari
 potest, tendere debeant ad praxin, sed &
 cum verâ religione pugnat, propulularis
 videlicet ex falsâ Gentilium opinione, o-
 pinantium, Dei essentiam consistere in
 contemplatione.

§. 25.

Spectant eo varia effata Summi, quem
 profitentur, Aristotelis: *Bravitudinem*
theoreticam esse nobiliorem Practicâ; com-
parativam voluptatem sinceriozem, quam Pra-
cticam; theoreticam magis copulare hami-
ter cum Deo, quam Practicam; item: Pra-
cticiam aliquatenus inferiorem sapientie & p-

§. 26.

Nobis præ his magis omnium maxi-
 mè arridet sapientissimus Apostoli dis-
 cursus, amorem videlicet ex prudentiâ
 omnibus contemplationibus
 longè præferentis. A §. 27.

§. 27.

Atque hæc occasione Prudentiæ. *Juris*
VOX fumitur multis modis. Potissimum
 vel pro lege, vel pro *attributo persone.*

§. 28.

Legem aliter Grotius, aliter Aristoteles
 definiunt, aliter Jcti. Mirè verò ac in-
 eptè pariter hic sudant Scholastici. Nos
 ita: *Lex est jussus imperantis obligans subje-*
ctos, ut secundum istum jussum actiones suas
instituant.

§. 29.

Differt per hæc definitionem lex tum
 à consilio, tum à pacto, & quidem variis
 modis. Sed hæc communiter inculcari
 solent. Illud potissimum notes, ut non
 commune: *Lex semper obligat: Pactum*
numquam, nisi lex quandoque obliget me-
diante pacto. Tum igitur pactum est
 saltem obligationis occasio, ut remotio
 valvarum occasio est illuminationis in
 hypocausto.

§. 30.

Autor Legis semper est *imperans*, qua
 voce malum uti, quam cum aliis voce
superioris. Nam præter *superioritatem*
imperii, dantur & aliæ superioritates, *or-*
dinis, puta, *dignitatis*, addo etiam *beneficium*,
 quæ hujus loci non sunt. §. 31.

§. 31.

Hinc sequitur quod, Deus non agat secundum legem, & quod lex æterna sit figmentum Scholasticorum.

§. 32.

Is cui Lex fertur, est *subiectus seu parens*. Hic rationem præsupponit, quæ cum non cadat in bruta, ergo neque lege eadem obligari poterunt.

§. 33.

Restat itaque *homo*. Unde Lex communiter appellatur norma actionum humanarum. Actio autem hominis lege attemperata unâ voce dicitur *officium*.

§. 34.

Sed actiones hominis sunt variæ, alias enim sibi proprias instituit, aliæ ipsi cum bestiis & plantis communes sunt. Videndum igitur de quibusnam disponere lex possit. Atque hic prius de *homine ipso* & *ejusque essentia* distincti erunt formandi conceptus, ac præconceptæ quædam opinioniones removendæ.

§. 35.

Homo est animal rationale. Sic vulgo homo definitur. Nec aliam definitionem admittit scala prædicamentalis substantiæ in libellis Logicis. Quamvis neque

que sit ad mentem Aristotelis, neque ad palatum Porphyrii autoris istius scæle. Impugnatur autem eadem variè à Chrysofotomo, Cardano, Helmontio, Antonio le Grand, & aliis. Nos retinebimus, sed cum explicatione debitâ.

§. 36.

Animal haudquæquam arbitramur esse corpus vivum sentiens, sed putamus esse corpus vivum motu præditum. Scilicet ut hæctenus ad ocaum demonstrarunt acutiores Philosophi, *bestia sensu caret*, interno nempe, sine quo sensus externus sensus nomen hæud meretur, neque aliter moventur ac machinæ, nisi quod in iis etiam subtiliores auræ particule ab extra illa organa, quæ apud homines sedes sunt sensuum exteriorum, feriendo, contactu harmonico motus interiores quandoque cieant.

§. 37.

Scio non sapere hanc hypothefin illis, qui veritatem assertionum ex antiquitate metiuntur, quibus tamen, si nihil aliud regerere possem, premerem saltem eos, ut si, quod spero, bestiis rationem adimant, differentiam mihi ostendant inter sensum communem, phantasiam æque

MEMO-

memoriam, quam bestiis tribuunt, & rationem hominis.

§. 38.

Itaque homo, ut *vitam* cum *plantis*, ita cum *bestiis locomotivam* habet communem. Quod restat, voce *rationalis* includitur. *Ratio* autem hominis nihil est aliud, quam *cogitatio*. Nam sapienter Cartesius: *Homo dum intelligit, cogitat, dum vult cogitat, dum sentit cogitat.*

§. 39.

Id vero spontè ex dictis sequitur, duabus *rationis nostræ functionibus*, quæ communiter recensentur, *intellectui* puta & *voluntati*, addendam esse tertiam, *sensationem* nempe, *locomotivæ* quidem contradistinctam, sed appetitum sensitivum sub se comprehendentem.

§. 40.

Sensus communiter in *internos* dividuntur & *externos*. *Visus, Auditus, Olfactus, Gustus & Tactus* vulgariter *externos* representant, quibus alii ut sextam speciem accensent *Tactum venereum*, alii his omnibus septimam & octavam addunt, *exsiccationem* in ore, & *famem* in stomacho. Interni ad tria genera reducuntur; *sensum communem, phantasiam* atque *memoriam*.

§. 41.

§. 41.

Sed sensus quidem *externi* quocumque sint, passiones sunt corporis, non functiones animæ. At quæ simplex harum rerum apprehensio fit, demum sensio oritur, quam nomine *sensus communis* insigniri, possumus tolerare, ut & quod *phantasia* dicatur, quæ ideas ex his passionibus vel occasione earum sibi homo format, & denique, quod *memoria* appelletur, quæ homo istius sensationis recordatur, aut *reminiscentia*, si recordatio ista mediante ratiocinatione fiat.

§. 42.

Dicunt autem & docent Peripatetici; *sensus omnes cognoscere* objecta sensibilia, externos quidem passive, internos active. Sed uti ista *cognitio passiva* est non ens, sic *activa cognitio* quomodo absque cogitatione esse queat, non quidem percipio; & sic vel ipsi qui hæc docent, necesse habent concedere sensus internos ab animæ rationalis facultate cognoscente haud differre, vel quid doceant, ipsi nesciunt.

§. 43.

Porro uti in scholis *appetitus sensitivus* describitur, nihil aliud est, quam *voluntas* appro-

approbans id objectum, quod corpus delectat, qui quidem si legi non repugnet, bene est, si; erit voluntas hominis perversa. Non magis tamen ob istam perversitatem poterit voluntas illa ad animam aliquam sensitivam homini cum bestiis communem relegari, quam ratio perversa. Nam utrobique homo dum perversè ratiocinatur & dum perversè appetit, cogitat.

§. 44.

Restant itaque intellectus & voluntas. *Intellectus* misis antiquorum fabulis de *intellectu* quodam agente extra hominem, vel *larè* sumitur, ut memoriam intellectivam sub se comprehendat, vel *strictè*, ut eidem opponatur. Scilicet intellectus hominis *vel simpliciter apprehendit* objecta sensuum externorū, propositionem aliquam de illorum naturā aut bonitate ex accidentibus eorum organa sensuum ferientibus, ac corpus delectantibus, formando, aut etiam de objectis jam antea sensu perceptis confusè ideas sibi format, vel de veritate earum propositionum & de objecti bonitate, item de ideis ulterius per discursum meditando *ratiocinatur*.

§. 45.

§. 45.

Prior facultas intellectus nomen retinet, altera *memoria intellectiva* voce communiter insignitur. Nos illam appellabimus *primam intellectus* operationem, hanc *secundam*, quæ tamen secundum magis & minus infinitis modis variare poterit. Quod si primam mallet *rationem*, secundam autem *ratiocinationem* appellare, nec sic refragabimur.

§. 46.

Ita non opus habemus, ut sudemus in vulgatâ controversiâ *de tribus*, aut quatuor, aut pluribus *mentis operationibus*, præprimis cum prima mentis operatio, quæ in scholis constituitur sit non ens, & nostra divisio majorem præbeat usum, de quo mox.

§. 47.

Igitur ex internis sensibus qui *communis* dicitur, ad primam intellectus operationem pertinet, ad utramque *phantasia & memoria*.

§. 48.

Solent equidem *intellectum* insuper & in *Theoreticum & Practicum* dividere. Sed præterquam, quod ista divisio videatur inventa olim ad ostendendam differentiam

tiam inter rationem brutorum & hominum, & præterea idem hîc, quem supra occasione habituum Theoreticorum & Practicorum detegimus, lateat anguis in herbâ, etiam si vel maxime intuitu objecti hanc divisionem toleraremus, nescio tamen an eadem magnum nobis usum sit exhibitura.

§. 49.

Uti vero intellectus de rerum naturâ & habilitate ad hominem judicat, ita *voluntas*, quæ facienda sint homini, determinat. Et quidem determinatio ista sequitur statim vel primam intellectus operationem, vel secundam. *Prior facultas simpliciter appetit, posterior eligit; posses adeo illam appetitus, hanc electionis seu voluntatis strictè dictæ nomine insignire.*

§. 50.

Primi motus in *appetitu sensitivo*, prout vulgo describitur, spectant ad appetitum simplicem, reliqui motus appetitus sensitivi, ut & integer appetitus rationalis, pertinent ad electionem.

§. 51.

Igitur talis est *processus ordinarius ratiocinationis*, & actionum hominis. Postquam objecta externa impulerunt sensus exter-

externos, sequitur prima intellectus operatio, hanc excipit appetit9, qui vel statim imperat locomotivæ, vel remittit remittendam secundæ intellectus operationi, ac postea eligit & locomotivâ impellit &c. Ex his patet verum & illimitabile esse axioma: *Nihil est in intellectu, quod non fuerit in sensu; item illud: Ignotti nulla cupido.*

§. 52.

Cum ergo homo vivat, nutriatur, crescat, loco moveatur, sentiat, intelligat, velit, jam videndum *quarum actiones à lege dirigantur?* Summarim istæ, quæ sunt in hominis arbitrio. Non sunt autem, quæ ad *vegetantem* animam communiter referuntur, neque *passiones sensuum* externorum, neque *prima in intellectu operatio*, neque *primi motus in appetitu*. Remanent itaque quæ in arbitrio hominis sunt, *remissio voluntatis ad secundam mentis operationem*, ipsa suo modo *secunda mentis operatio*, eamque subsequens *electio*, item *regulariter locomotiva*.

§. 53.

Quod vero statuitur communiter *appetitum sensuum subesse voluntatis imperio*,

B

rio,

rio, de primis ejus motibus non procedit, sicut nec quod de *locomotiva* asseritur, eam in universum ab hominis arbitrio dependere, nam & hic excipienda est *locomotiva*, quæ homo ad depellendum imminens corporis malum utitur, quamvis & ab hac differat *locomotiva* brutorum, tota quippe cogitatione destituta.

§. 54.

Uti autem pro certo statuendum est, in *intellectu* nostro & præprimis in ejus operatione secundâ naturalem inesse *rectitudinem*, quæ debitâ attentione adhibitâ nos decipi circa res morales non patiatur, sic *voluntas* strictè dicta in homine est omnino *libera*, & verum axioma: *voluntatem non posse cogi*, quamvis bonum in genere semper appetat, & sæpè tum intrinsecè à peculiari ingenii dispositione, & humorum temperamento, à cœli solique genio, semine, ætate, victu, valetudine, studiorum ratione &c. provenientibus, à conformatione item organorum corporis, agendi consuetudine, affectibus, & morbis quibusdam, tum ab intrinsecis aliorum actionibus valde inclinatur; ab obligatione autem
à su-

à superiore ipsi imposita semper inclinari debeat.

§. 55.

Atque ob hanc etiam voluntatis libertatem *imputantur* homini actiones, h. e. homo pro earum autore rectè habetur, ac ad reddendā de iis rationem adstringitur, & in ipsum effectus, qui ex illis proveniunt, redundant, unde magis aridet sententia Celeberrimi Rachelii, *unum saltem esse principium actionum* humanarum, *proaresin*, non quatuor, ut vulgo; Conscientiam, voluntatem strictè dictam, consultationem atque electionem.

§. 56.

Porrò quemadmodum actiones humanæ in relatione ad legem *morales* appellantur, ita in specie iudicium intellectus circa istas actiones cognitione legum imbuti vocatur *conscientia*. Hæc vel est *antecedens* actiones humanas, vel *consequens*.

§. 57.

Antecedens vel rectè iudicat & prout lex est lata, vel erroneè. Unde altera divisio conscientiæ in *rectam* & *erroneam*.

§. 58.

Recta vel iudicii sui rationes ex certis

ac indubitatis principiis deducere novit, vel saltem argumentis topicis nititur. Hinc recta (nam erronea saltem potest esse probabilis) subdividitur in *rectam* in specie (nos vocabimus *demonstrativam*), & *probabilem*.

§. 59.

Addunt equidem Scholastici & conscientiam *dubiam*, cum iudicium intellectus anceps hæret & discernere nequit, bonum aliquid vel malum, adeoque agendum aut omittendum sit. At hæc quidem non est iudicium, sed iudicii suspensio adeoque nec conscientia.

§. 60.

Magis huc referri posset dubiæ affinis conscientia *scrupulosa*, quando anxiam formido iudicium intellectus comitatur, ne fortè id ipsum malum sit, quod bonum aliquis existimaverit & contra, quæ sæpius ad errantem referenda erit, quam ad rectam.

§. 61.

Quas verò *regulas* pro directione harum, quas diximus conscientiarum, Doctores formarunt, vel suâ sponte ex dictis propullulant, vel obscuriores sunt & dubiæ.

§. 62.

§. 62.

Conscientia *consequens* prout vel bene facta approbat, vel secus commissa damnat, in *tranquillam* & *inquietam* subdividitur, nostro idiomate das gute und böse Gewissen.

§. 63.

Voluntariis hominis actionibus, quæ etiam *spontanea* appellantur, opponuntur *in vitæ*. Hæc tales sunt partim ob deficientiam *intellectus*, partim ob defectum *voluntatis*.

§. 64.

Intellectui opponitur *ignorantia* & *error*. Uterque defectus est vel *vincibilis* vel *invincibilis*, item vel *efficax* vel *concomitans*. Quæ omnia ex libellis Ethicis patent.

§. 65.

Voluntati opponuntur *coactio* & *metus*. Metus est vel *justus* vel *injustus*. Desumitur vero hæc metus denominatio partim *à persona inferente*, utrum scilicet ea potestatem habeat incutiendi metum, an minus, vel *à metum patiente*, utrum sit vir constans an non.

§. 66.

Ex dictis hæctenus facile responderi potest ad quæstiones speciales de imputativitate ac moralitate humanarum actionum,

num, & quatenus esse possint objectum legum. Nam I. Actiones *ab alio patratae*, ut & operationes quarumvis aliarum rerum, nec non quivis eventus non possunt alteri imputari, nisi quatenus ille potest & tenetur istas moderari, vel quatenus ad istas alias concurrat.

§. 67.

Concurrat vero ad actiones alienas qui eas adjuvat, subet, iis consentit, receptum agentibus praestat, aut de eorum lucro participat, qui consilium dat, laudat, assentatur, qui non vetat, non impedit, non dissuadet, non manifestat, cum haec omnia facere deberet.

§. 68.

His singulis igitur aliena actio imputari poterit, quamvis *aliis primario*, aliis *secundario*, de quo suo loco.

§. 69.

II. *Quae in quolibet homine sunt vel non sunt, quae penes ipsum non sunt*, ut adessent, vel non adessent, non possunt ipsi imputari, nisi quatenus debitam diligentiam in ejiciendis defectibus, & introducendis perfectionibus non adhibuit.

§. 70.

III. *Cui occisus agendi* citra suam culpam

pam deest, illi non imputatur, quod non egerit.

§. 71.

IV. Quæ per ignorantiam aut errorem invincibilem & efficacem perpetrantur, non imputantur. Ubi vero ignorantia vel error saltem est concomitans aut vincibilis, quorum pertinet ignorantia legum rite publicatarum, ibi ædò imputatur.

§. 72.

V. Error tertii five vincibilis sit, five invincibilis, non potest alteri, qui non est in culpa, cur tertius aberraverit, imputari, sed in ejusmodi concursu æquius est, ut imputetur erranti.

§. 73.

VI. Quæ sunt alienis vires alicujus, non imputantur, nisi quatenus in causa est, ut ea impossibilia sint facta. Huc spectat regula. *Ad impossibile nemo obligatur.*

§. 74.

VII. Quæ quis casu patitur, non imputantur.

§. 75.

VIII. Quæ quis contra inductus agit, si quidem merus intuitu inferentis justus, intuitu patientis injustus fuerit, semper, si actio contra leges sit, imputantur. Quod

si contra inferens iniuste metum incutiat, patiens justum metum sentiat, tum deum actio ex metu iniusta imputabitur agenti, si lex non habeat tacitam exceptionem necessitatis, de qua suo loco, ut & de imputatione metus in pactis.

§. 76.
 IX. Actiones hominum usu rationis carentium ipsis non imputantur.

§. 77.
 X. In foro humano rarissime imputantur, quae perpetrantur in somno & somnium.

§. 78.
 Autor Legis vel Deus est vel Homo. Ille imperium exercet jure creationis citra consensum hominis. Homo imperium vel immediate ex concessione divina nanciscitur, vel intercedente consensu alterius hominis. Hinc prima divisio legis in divinam & humanam.

§. 79.
 Contraria legum sunt mutatio, cum ipse jussus vel ex toto vel ex parte tollitur, & dispensatio, cum inferiorum unus & alter jussus in reliquis salvo manente a lege alias ad ipsum pertinet & eius obligatio.

§. 80.

§. 80.

Hinc errant nonnulli, qui dispensationem cum interpretatione restrictivâ confundunt.

§. 81.

Mutare legem & dispensare is saltem potest, qui potest legem ferre.

§. 82.

Jus pro attributo personæ sanctum est qualitas moralis activa ex concessione superioris personæ competens, ad aliquid ab altero homine, cum quo in societate vivit, justè habendum vel agendum.

§. 83.

Qualitas moralis *activa* hic illa dicitur, quæ hominis libertatem extendit, etsi quandoque per eam connotetur passio physica, e. g. jus pauperis percipiendi elemosynam, & opponitur qualitati morali *passivæ*, quæ libertatem hominis coarctat, quod facit *obligatio*, etsi ista coarctatio sæpè connotet actionem physicam, e. g. obligatio divitis ad dandam elemosynam.

§. 84.

In exponendo *juris fonte* Doctores vel silent, vel mirè variant; alii *naturam*, alii *legem*, alii *Dominium*, *Consensum* alii, alii horum alterutrum jus producere asserunt.

§. 85.

Nobis ante omnia discernendum videtur *jus Dei & Hominum*. Illud analogice tale est, & ab hominum jure multum discrepans. Habet enim istud Deus à se ipso mediante creatione. At *jus hominis* ultimò à *voluntate Dei*, & in genere à *voluntate superioris* est deducendum, quæ quatenus libertatem laxat jus producit, quatenus coarctat, *lex* dicitur & obligationis origo est. *Consensus* aliquando saltem utrobique est causa occasionalis. *Natura* ut ens physicum huc non quadrat, uti nec *Dominium*, utpote juris species.

§. 86.

Jus personæ competit. *Persona* hic denotat hominem consideratum cum suo statu. *Status* est qualitas hominem afficiens secundum quam ipsius jus variat.

§. 87.

Persona est vel *simplex*, scilicet unicum individuum humanum, quamvis gaudeat pluribus statibus, vel *composita* ex pluribus individuis certo statu unitis, & dicitur *Collegium, Societas, Universitas, &c.*

§. 88.

Hinc excluditur *Jus Dei & Angelorum*, cujus tractatio huc non spectat.

§. 89.

§. 89.

Per tō *aliquid* in definitione juris intelligo creaturam corpoream in genere, sive homo sit sive homini inferior, sive substantia, sive accidens, sive res in commercio, sive extra commercium. Unde iterum huc non spectant nec Deus nec angeli.

§. 90.

Postulatur hoc jus ab altero homine, cum quo in societate vivit. Narr. *societas homo est immediatum & primum juris objectum.*

§. 91.

Est vero *societas* unio plurimum hominum ad certum finem.

§. 92.

Sumitur tamen etiam vox societatis tam *late*, ut analogicam societatem quæ est inter Deum & Homines sub se comprehendat.

§. 93.

In hoc lato significato *Societatem* dividendo in *inequalem*, quæ est inter personas diversæ essentia, quarum una alteri imperat, *equalem*, ubi hæc duo diversæ se habent, & *mixtam*, quæ est inter personas ejusdem essentia, quarum una imperat alteri.

§. 94.

§. 94.

Inæqualis sola est societas inter *Deum & Hominem*. *Humana* vel *æquales* sunt vel certe *mixta*.

§. 95.

Societas humana est vel *naturalis*, ad quam incundam homo ex jussu divino aut ex studio utilitatis toti humano generi communi instigatur, vel *arbitraria*, quam homines ex utilitate particulari incunt.

§. 96.

Quæ utilitates particulares cum variant infinitis modis, hinc & societales *arbitraria* sunt *infinita*. *Naturales* vero dividuntur in *simplices*, quæ sunt: *nuptialis*, *berilis* ac *paterna*, & *compositas*.

§. 97.

Ex simplicibus societatibus immediate componitur *domus* vel *familia*. Ex pluribus familiis componitur modo *vicus*, seu *pagus*, seu *municipium*, modo *respublica*. Quæ ex pluribus vicis constat, modo *respublica* dicitur, modo *provincia*. Demum ex pluribus rebus publicis quæ componitur, est *societas gentium*.

§. 98.

Quæ ultima inter naturales in statu post lapsum

lapsum sola est *aqualis*. Inter arbitrarias plures dantur & *aquales* & *mixtae*.

§. 99.

Hæc notanda fuerunt ob dissenfum varium. Alii enim divisionem societatis priorem planè negligunt; Alii *inequalem* cum *mixtis* confundunt; Alii societatem *divinam* vel pro *aquali* habent, vel ad *vitam civilem spectare* negant. Pro *inequalibus* omnes societates habent alii, alii pro *aqualibus*. Sic & *altera* societatis divisio à quibusdam *omittitur*, à quibusdam *naturalis* vel *rejecitur* vel haud rectè *describitur*. Alii denique *compositionem vici* & *reipublice* aliter efferunt, aut de *societate gentium* aliena docent.

§. 100.

Redeo ad juris definitionem & sequentia formo axiomata. I. *Extra societatem jus non est.*

§. 101.

II. *In omni societate est jus.*

§. 102.

III. *In societate inaequali jus saltem penes superiorem est. In aequali & mixta jus est mutuum.*

§. 103.

Per habere & agere in definitione juris respici-

respicitur ad divisionem juris in perfectum & imperfectum, et si alii aliter.

§. 104.

Nimirum *Jus I.* dividitur in *perfectum*, quod Grotio *facultas* dicitur, & *imperfectum*, seu *aptitudinem* secundum eundem. Illud est cujus vi alterum qui obligationi suae non vult satisfacere, cogere possum ad implendum debitum. Hoc contra se habet & illius qui obligationem huic juri respondentem possidet, pudori ac conscientiae saltem relinquatur ejus adimpletio.

§. 105.

Remedium istud *coactivum* inter eos, qui in statu naturali vivunt, *bellum* vocatur, inter eos autem qui in statu civili degunt, vel *pæna*, vel *actio*.

§. 106.

Usus hujus divisionis Grotius in eo querit, quasi *facultatem* respiciat *justitia expletrix*, *aptitudinem* *Justitia attributrix*. Sed quemadmodum *μίσγας* expletricem suam pro *commutativa*, attributricem pro *distributiva* Aristotelis falso venditat; ita et si divisionem justitiæ Grotianam tolerare possumus, commodius *camen eadem*, cum nobis non novum, qui
NON

non jam dum in juris divisione lateat, usum sit præbitura, commodissime autem divisione justitiæ Aristotelicâ, ad id magis ut ingenia torquantur quam ut excolantur, apta, caremus.

§. 107.

Nos potius *usum* egregium juris perfecti & imperfecti, in quæstione *ex qua juris lesione actio in civitate sit concedenda*, & omnium maxime in controversiâ: *Cujus juris intuitu bellum adversus se ledentem princeps usurpare valeat*, quærimus.

§. 108.

Igitur paucis exponendum, quænam sint notæ utriusque juris, nam & hæc omisit Grotius. Variant illæ pro societatum diversitate I. *In societate inæquali solus superior seu Deus jus habet in hominem idque in universum est perfectum*,

§. 109.

II. *In societate æquali viventium jus quod libertatem naturalem comitatur, quodque ex pactis oritur, & in genere omne jus, excepto eo, quod ad officia humanitatis tendit, perfectum est.*

§. 110.

III. *In societate mixta jus superioris in inferiores semper perfectum est, etiam respectu*

spectu præstandorum officiorum humanitatis.

§. III.

IV. Contrà vero *jus inferiorum in superiores quàm tales*, etiamsi ex pactis ortum sit regulariter est *imperfectum*.

§. II2.

Dixi *quàm tales*, ne quis mihi opponat, dari quandoque uxori, liberis & servis, actionem adversus patremfamilias.

§. II3.

Dixi: *regulariter*. Nam extra ordinem princeps subditis concedit actionem etiam adversus se. Quamvis & hæ actiones sint improprie tales: Certè non sunt remedia coactiva.

§. II4.

Porro intuitu fontis, unde *jus* oritur II. dividi poterit in *connatum*, quod homo habet immediatè à Deo, absque consensu ejus qui obligatur, e. g. *potestas parentum*, & *acquisitum*, quod eidem competit mediante pacto alterius, e. g. *majestas*.

§. II5.

III. *Juris* divisio, vel potius *facultatis* in specie ab objecto desumitur. Sunt enim *juris objectum*, vel aliorum *actiones*, vel *res* aliorum. *Actiones* hætenus ut
vel

vel ipsas dirigam & vocatur *imperium*, vel
ut me non turbent.

§. 116.

Ut me non turbent, inquam, vel in *actio-*
nibus meis merè personalibus, quod dici-
tur *libertas*, vel in usu & dispositione cir-
ca res meas corporales, & vocatur *dominium*.

§. 117.

Res aliorum vel ita sunt objectum juris,
ut *principaliter* consideretur res, secunda-
riò persona alterius, vel ut *principaliter*
consideretur *persona*, secundiò res.
Prius vocabimur *Jus in re*, posterius, *Cre-*
ditum.

§. 118.

Principalem considerationem rei ap-
pello, cum persona quæcunque sit, cer-
tum rei individuum possidens, mihi ob-
ligatur, & *principalem persona* considera-
tionem, cum certum personæ individu-
um mihi ad rem aliquã præstandam, seu
illam possideat, seu minus, tenetur.

§. 119.

Supponuntur aliàs voces *Imperii, liber-*
tatis &c. aliis etiam modis. Nam *im-*
perii vox etiam *late* usurpatur, ut prædi-
cetur de dominio. Ita Grotius *impe-*
riums in mare concedit Republicæ.

C

Ita

Ita dicimus *imperium in territorium* &c.

§. 120.

Sic & *Libertas* sumitur pro *potentiâ* hominum *naturali* faciendi id, quod viribus naturæ possunt absque relatione ad alios homines. Et tunc non est juris species, sed ejus oppositum.

§. 121.

De *Dominii, juris in re, & crediti* homonymiis commodior in Jurisprudentiâ Romanâ differendi se offeret occasio.

§. 122.

IV. *Facultas* in societate civili viventium dispescitur in *Vulgarem* & *Eminentem*. *Vulgaris* est penes subditos, *Eminens* penes eum, qui τὸ κύριον gerit in Rep. intuitu rerum & personarum in illâ Rep.

§. 123.

Poterit hæc divisio applicari præcedenti. Nam *Libertas* est vel *Eminens*, quæ alias etiam nomine *libertatis civilis* indigitatur, & cum *majestate* convenit, nisi dicere velis libertatem magis dici in relatione principis juxta se, majestatem in relatione infra se; vel *vulgaris*, alio nomine *personalis*.

§. 24 I.

§. 124.

De distinctione *Imperii* in *Eminens* & *Vulgare*, quale est patrumfamilias, non puto subesse dubium.

§. 125.

De *Dominio* vero *Eminente* lites fuerunt ortæ. Nos causam sufficientem non videmus, cur divisionem domini in *Eminens* & *Vulgare* debeamus respuere.

§. 126.

Similiter se res habet cum *Jure* in *Re* & *Credito*.

§. 127.

Ufus hujus distinctionis est in sequentiregula. *Jus Vulgare* quoties concurrat cum *Eminente*, huic semper sedere debet. Res patet ex dictis de jure perfecto & imperfecto, & per inductionem de Libertate, Imperio &c. facile poterit demonstrari.

§. 128.

Adderemus ultimò & illam juris divisionem, quod *Jus* sit vel *naturale* vel *gentium* vel *civile*. Sed reverà hæc eadem est cum divisione juris in *connatum* & *acquisitum*, nisi quod hæc trimembris sit.

§. 129.

Nam quod à voluntate Dei immédia-

re ostium trahit, appellari solet *jus Natura*.
 Quod mediante pacto gentium inter se
 producitur, dicitur *jus Gentium*. Quod
 denique ex voluntate majestatis humanæ
 descendit, *jus Civile* nominatur.

§. 130.

Sic *libertas* est juris naturalis. Sic *dominium, contractus, servitus*, sunt juris Gentium. Sic *stipulatio*, sic suo modo *Patria potestas* dicuntur juris Civilis.

§. 131.

Id tamen maxime cavendum, ne has
 juris denominationes *confundamus cum
 divisione legis* in naturalem, gentium &
 civilem, præprimis cum hæc confusio &
 JCrts & Scriptoribus moralibus non adeò
 sit infrequens.

§. 132.

Uti vero hæc observatio usum habebit
 in quæstionibus infinitis suo loco notan-
 dis, ita præcipua ratio confusionis evi-
 tandæ est, quod *jus hominum pro facultate
 acceptum omne sit à superiore mutabile, etiã
 naturale & gentium*, cujus contrarium de
 lege naturali & gentium observabimus
 infra.

§. 133.

Analogia huic observationi est regula
 vul-

vulgatissima: *Quilibet juri suo renunciare potest.* Cui tamen necessario puto addendam esse limitationem: *nisi jus illud sit medium inseparabile, exequenda obligationis.*

§. 134.

Correlatum juris est obligatio. Obligatio est qualitas moralis passiva, personæ à lege injecta, ejusque libertatem restringens ad dandum aliquid vel faciendum ei, cum quo quis in societate vivit.

§. 135.

Poterit hæc definitio maximam partem exponi ex iis, quæ de jure diximus. Id tamen notandum: *Restrictionem istam libertatis*, in quâ formalis ratio obligationis consistit, nihil esse aliud, quam rationationem, quæ ex cognitione legis à superiore præscriptæ homini indicat iram superioris & poenam, si contra fecerit.

§. 136.

Hinc patet, *obligationem nostram esse posse, si tollatur superior, & omnium minime si tollatur Deus.* Unde iterum sequitur, *non eriri propriam obligationem ex pactis.*

§. 137.

Dare & Facere sic differunt. Dare est

C 3

domi-

dominium transferre. Facere reliqua facta omnia & imo non facta etiam comprehendit.

§. 138.

Tot sunt *divisiones* obligationis, quæ fuere divisiones juris.

§. 139.

Nam correlatorum eadem est ratio. Igitur & necesse est, ut *omnis obligatio homini debita sit mutabilis, sive naturalis, sive Gentium, sive civilis.*

§. 140.

Matatur vero partim *voluntate superioris*, si is jus tollat in altero, cui obligatio debetur, partim *hujus* spontanea juris *renunciatio*.

§. 141.

Cave tamen hic confundas *legem obligantem*, cum *obligatione* ex lege ortâ. Et si enim hæc sit mutabilis, poterit tamen lex esse immutabilis.

§. 142.

Deobus his juris significatibus, de quibus hætenus, Grotius addit tertium, quasi scilicet etiam sumatur pro *attributo actionis*. Sed magis hic significatus pertinet ad justum in concreto.

§. 143

§. 143.

Est autem *actio justa* in genere, quæ vel à lege præcipitur, vel propter jus personæ competens, aut propter poenæ intermissionem licita est.

§. 144.

Est enim *actio justa vel honesta*, stylo Grotii *justa* in sensu *ajente*, quæ nimirum à Legibus præcipitur, vel *licita*, seu *justa* in sensu *negante*, quoniam videlicet à Legibus non est præcepta.

§. 145.

Licita est vel perfectè, plene, ethicè & internè talis, quæ scilicet oritur ex facultate personæ competente, vel *imperfectè, minus plene, politicè & externè licita*, quæ cum lege quidem pugnat, sed in foro humano non punitur.

§. 146.

Poterunt hæ actiones *justæ* inter se comparari tam intuitu legis: *Honestæ secundum*, minus plene licita *contra*, plene licita *non contra* legem est; tam intuitu legislatoris. *Respectu Dei nulla actio minus plene licita est*, sed *saltem respectu principis*.

§. 147.

Convenit hæc actionis justæ significatio,

catio, cum præcedentibus duabus significationibus juris, quod utramque illarum sub se comprehendat. *Differre* tamen, quod ibi jus prædicatur in *abstracto* & in *casu recto*, hic vero vel in *concreto*, vel in *casu obliquo*, tum, quod actionis justæ significatus sit *laxior*, includens videlicet actionem minus plenè licitam, quæ nec ad legem pertinet, nec ad facultatem.

§. 148.

Uti vero actionis *justæ* vox tripliciter supponitur, sic & actionis *bonestæ* vocabulum nonnunquam de actione plenè licita prædicatur, quin & actionis *licitæ* vox sæpius extenditur ad actionem honestam.

§. 149.

Porro etsi actio *licita* & *permissa* ferè synonymice prædicentur, laxior tamen est permissionis, quam licentiæ ambitus, siquidem *permissio* est vel *facti*, quæ nimirum solam impedimenti remotionem notat, nullum vero juris effectum operatur nec licentiam producit, vel *juris*, quæ vel securitatem in conscientia, vel liberationem saltem à poenâ, hoc est, vel licentiam plenam, vel minus plenam affert.

§. 150.

§. 150.

Oppositum justæ actionis actio *injusta*, vel *late* sumitur pro omni, quæ contra legem est, ut sub se comprehendat actionem minus plene licitam, vel *strictè* prout & huic opponitur. Vocatur aliàs *inhonesta* seu *curpis*, item *illicita*. Quamquam vocabula actionum inhonestarum & illicitarum iisdem homonymiis sint obnoxia, quas de actionibus honestis & licitis indicavimus.

§. 151.

Venit etiam *injuria* nomine actio *injusta*, sed *injusta* magis dicitur intuitu legislatoris, *injuria* intuitu læsi, unde regula: *Volenti non fit injuria*. Et poterit aded *injusta* actio esse, ubi *injuria* non est.

§. 152.

Alias *injuria* vox vel *latissime* sumitur pro eo, quod non jure fit, etiam ab iis, qui intentionem lædendi non habent, vel *late* pro denegatione juris cujuscunq; tam perfecti, quam imperfecti, vel *strictè* pro denegatione tantum juris perfecti, vel *strictissime* pro contumeliâ.

§. 153.

Denique non saltem actio, sed & *bono*

mo justus dicitur atque injustus. Verum actio justa vel injusta dicitur, quatenus externi motus hominis conveniant cum lege. Homo autem ex intentione interna justus vel injustus prædicatur.

§. 154.

Ex tot *Juris* significatibus, quis jam ad *Jurisprudentiam* pertinet? Suo modo omnes. Quippe non solum docet, quomodo *Leges* sint ferendæ, explicandæ, & applicandæ, sed & exponit naturam *Fæcundatis* cuilibet jure competentis & supeditat remedia eandem tuendi & conservandi. Quid quod insuper & consultit, quomodo *Actiones* secundum legem sint instituendæ, ut evadant *juste*, & de institutis, an *juste* sint vel minus judicat, & hæc omnia quidem eâ intentione, ut *homines* evadant *justi*.

§. 155.

Simul verò ex dictis patet principale objectum *Jurisprudentiæ* esse *Leges*, reliquos autem significatus ad eam spectare secundario, & occasione vel intuitu legum.

§. 156.

Igitur *Jurisprudentia* in latissimo suo ambitu nihil aliud est, quam *prudentia legum*.

§. 157.

§. 157.

Quatenus autem leges sunt ferendæ, aut actiones secundum easdem institutendæ, dicitur in specie *Jurisprudentia legislativa* vel *consultativa*. Quatenus verò leges sunt applicandæ ad actiones præteritas, dici solet *Judicialis*. Et consultatio quidem de actionibus secundum leges dirigendis ac judicium de actionibus perpetratis præsupponunt *legum interpretationem & intellectum*.

§. 158.

Legislatoria Jurisprudentia ad nostrum institutum non pertinet. *Consultativa* à nostro scopo non est plane aliena, sed potissimum tamen agemus de *Jurisprudentiâ Judiciali*, quippe quam & Consultativa præsupponit.

§. 159.

Hæc ad eò est prudentia leges salutem hominis in hæc vitâ concernentes exponendi, easque ad actiones Hominum applicandi.

§. 160.

Quæ definitio ex dictis est perspicua, modo illud notes, *Jurisprudentiam*, quæ est habitus intellectualis, non esse confundendam cum ipsâ *legum expositione & applica-*

applicatione, utpote quæ, si ex prudentiâ proveniant, spectant ad classẽ habituum voluntariorum, & quidem diverso respectu partim ad artes, partim ad virtutes morales. Quin & vitis accenseri poterunt, quatenus per eas alteri nocetur.

§. 161.

Sunt itaque *partes* duæ Jurisprudentiæ Judicialis, *Leges interpretandi*, quam posses distinctionis gratia dicere, Jurisprudentiam *Doctorum & Professorum*, & *Leges applicandi*, quæ est Jurisprudentia *Advocatorum & Judicum*. Utamque hic intendimus. Primario tamen illam in his institutionibus. Hanc subinde in discursu definiendo controversias ex Historiâ veteri & modernâ desumptas immiscebimus &c.

§. 162.

Tot verò haud dubiè erunt *species* Jurisprudentiæ, quot sunt species legum. Unde rectissimè dividemus Jurisprudentiam in *divinam & humanam*. Illa leges divinas exponere & applicare docet, hæc humanas.

§. 163.

Ne tamen falcem hic immittamus in
cam-

campum Venerandæ Theologiæ, addita fuit in definitione Jurisprudentiæ limitatio, quod ea pertineat saltem ad *leges salutem hominis temporalem concernentes*. Res paulò altius erit repetenda.

§. 164.

Præsuppono Academias nostras hodie *in quatuor facultates* solere distingui: Theologicam, Juridicam, Medicam & Philosophicam, etsi alibi quinta aut sexta etiam facultas fuerit addita.

§. 165.

Præsuppono ulterius, vocem *Philosophie* dum hodie separatam facultatem constituit, longè *arctius* supponi, ac *olim* apud Græcos & Romanos, ubi nimirum erat divinarum & humanarum rerum notitia, hoc est, contemplatio eorum omnium, quæ ex dictamine rationis deduci possunt, unde & prudentiam Medicam & Juridicam & magnam partem Theologiæ Gentilis sub ambitu suo complectebatur.

§. 166.

Usus hujus observationis potissimum ille est, ut ne confundamus prædicata Philosophiæ illius antiquæ, quæ ad instar Regiæ se gerebat, cum Philosophiâ hodierna

dierna, cui honesta ministerii gloria est relicta; quale est vulgatum istud Platonis: Tum demum beatas fore respublicas &c.

§. 167.

Igitur commodissime istarum quatuor facultatum distinctio sic videtur efferi posse. Facultates sunt vel *instrumentales*, puta *Philosophica*, vel *Principales*, tres reliquæ.

§. 168.

Principales vel pro objecto habent *corpus* hominis, ejusque *sanitatem* intendunt, quod facit *Medicina*, vel *animum humanum* ejusque *beatitudinem* procurare al-
laborant.

§. 169.

Temporalem scilicet, quam intendit *Jurisprudentia*, & *æternam*, quam *Theologia*.

§. 170.

Cum vero, vel ipsis Philosophis communiter fatentibus potissima media obtinendi beatitudinem humanam sint *Leges*, hinc patet *legum expositionem* pro diversitate beatitudinis, cui subordinantur, modo ad *Juris Consultum* pertinere, modo ad

do ad *Theologum*. Res distinctius proponetur in capite sequenti.

§. 171.

Fluit simul ex dictis *ordo*, & præcedentia *quatuor Facultatum* apud nos recepta pariter ac publicis Rescriptis defensa. Ac facile adeo poterit iis responderi, qui Jurisprudentiæ hac parte controversiam moverunt.

§. 172.

Qui Jurisprudentiâ pollent, dicuntur *Jurisprudentes*, item *Jure Consulti*, quos inter & *Jurisperitos* an differentia sit, acriter quidem disputatum fuit, sed disceptatio illa tanti nobis non videtur, ut cursum nostrum sistat.

CAPUT II.

De Jurisprudentiâ divinâ.

§. 1.

Jurisprudentia divina est prudentia leges divinas, salutem hominis in hac vitâ concernentes explicandi & applicandi ad actiones hominum.

§. 2.

Omnia hic plana, si modo explicaverimus

mus quænam leges divinæ salutem hominis in hæc vitâ intendant. Id verò patet ex *legis divina divisione*.

§. 3.

Communiter inculcatur, quod Lex divina sit vel *moralis* vel *ceremonialis* vel *forensis*. Hæc divisio cur nobis displiceat, diximus alibi.

§. 4.

Nos ita: Lex *divina* est vel *naturalis*, vel *positiva*. Ita quidem & alii: Reverà tamen non ita.

§. 5.

Est enim præjudicialis quæstio, quomodo hæc duæ legis divinæ species *conveniant* aut *differant*? Mentem nostram declarabunt positiones sequentes.

§. 6.

I. *Convenit* lex divina positiva cum naturali, quod *utriusque autor Deus sit*, vel si prescius rem exponere, & *ὁ θεὸς πᾶσι δᾶς* de DEO loqui volumus; *voluntas divina*.

§. 7.

Nec istam admittimus differentiam, ac si Jus naturæ à sanctitate DEI *antecedenter* ad ejus voluntatem ortum trahat, positivum non ita. Nam quæ in Deo sunt, *simul* sunt.

§8.

§. 8.

Non autem licet homini vel conceptum saltem ejusmodi de Deo sibi formare, quoniam conceptus iste involvit imperfectionem.

§. 9.

Quodsi maximè ob imperfectionem nostram aliter speculari de Deo non possumus, non licebit tamen hunc conceptum nostrum de Deo habere pro vero, aut eum pro fundamento agnoscere, cui imitantur conclusiones in disciplinâ maximè reali, qualis est Jurisprudencia.

§. 10.

II. Conveniunt lex naturalis & divina positiva intuitu *status humani*, quem dirigunt. Nam utraque lex obligat hominem & in statu integro & in corrupto viventem.

§. II.

Nimirum prima *divisio status humani* ea est, quod alius sit *hominis integri*, alius *lappi*. Utrumq; paulo curatius hic considerare non erit frustraneum, cum usus hujus medicationis mox sit appariturus.

§. 12.

Incipiemus autem de *statu integritatis* tanquam ordine & præstantiâ prioris,
D *si modo*

si modo licebit. Fortè enim cavendum, ne falcem mittamus in messem suscipiendæ Theologiæ. Tractamus Jurisprudentiam, habitum, ut supra definivimus, viribus naturalibus acqvirendum. At quicquid de statu integritatis novimus, novimus ex Scriptura sacra.

§. 13.

Ergo hic vel sistendus erit cursus, vel curandum, ut laqueum hic positum evadamus. Quid si dicamus *gentilibus etiam fuisse cognitum* istum perfectionis statum? sanè infinita Philosophorum ac Poëtarum Græcorum pariter atque Latinorum testimonia id evincunt.

§. 14.

Vereor tamen, ut ita simus evasuri. Sciverunt Gentiles, sed confusè. Sciverunt, sed non ex dictamine rationis, verum ex conversatione cum Judæis.

§. 15.

Igitur aliâ viâ eundem. Fortè privilegium habemus nos Christiani præ Gentilibus: illis non licitum fuit *usque ad hanc*, quia docuerunt falcem Jurisprudentiam. At nos plus ultrà. Quàm enim nos docemus, Christiana Jurisprudentia est.

§. 16.

§. 16.

Sed & hic finium suorum custodes Theologi, monebunt ut pedem retraham⁹, nec sepein, disciplinæ nostræ campum à Theologicò separantem conculeemus. Suspectum erit ipsis vocabulum Christianæ Jurisprudentiæ, quoniam si per id talem disciplinam exprimimus, quæ principia demonstrandi ex Theologia mutuatur, saltem nostrum præprimis quoad Jurisprudentiam naturalem frustra terminorum involucris tegere nitimur, sin objectum demonstrandi saltem ex Theologia præsupponimus, non magis propterea Jurisprudentia nostra Christianæ nomen mereri videbitur, ac v. g. Arithmetica, ex cujus principiis demonstrandum foret, quot vini mensuræ impleverint hydrias Cananzas.

§. 17.

Igitur retrahamus pedem, præprimis cum simul via evadendi fuerit monstrata. Quemadmodum enim Arithmetica, v. g. non ~~est~~ *est*, etsi principia domestica ad exempla Historiæ sacre applicet, sic neque nos peccabimus, si applicuerimus principia nostra ad statum integrum. Aliud videlicet est principia demonstratio

D a

p. 177

num ex aliâ disciplinâ mutuari, aliud ob-
jectum, cui demonstratio applicari de-
beat, aliunde petere.

§. 18.

Et maximè ex Historiâ, quæ sive sacra
sit sive profana, instrumentum est com-
mune quatuor facultatum.

§. 19.

Ergo si libet statum hominis integrum
speculari, licet. Licet autem ex historiâ
sacrâ saltem, nam Gentilium aut Rabbi-
norum hâc parte traditiones nugæ sunt.

§. 20.

Erat *status* iste *perfectus*, cum in eo ho-
mo ad imaginem Dei fuerit conditus.
Unde *miseria*, quæ hodiè *statum corruptum*
comitantur, abfuisent.

§. 21.

Igitur quâ *corpus* homo hæud dubiè
iisdem præditus fuit *membris*, quibus
hodiè gaudet homo perfectus, eademq;
in eo fuit *sexus distinctio*, quin & membra
corporis, quatenus sunt *organa anime* sta-
tîm uti à primâ creatione fuerunt, sic &
à primâ nâritate fuissent apta ad susci-
piendas anime functiones. De *quantitate*
molis parum sumus solliciti, cum ea
directè ad perfectionem humanam nihil
faciat.

§. 22

§. 22.

Porro quà vitam homo non fuisset mortuus nec ægrotasset. Cibus & potus perpetuò affuisset saluberrimus. Concoctio ventriculi fuisset optima. Venenum non nocuisset. An vero *carnem comedisset?* curiosa magis est quæstio, quàm proficua. Potuisset credo, sed vereor, ut voluisset.

§. 23.

Organa sensuum erant, quantum concipi possunt, perfectissima. Non sefellissent igitur. Adfuisset *delectatio sensuum*, sed legibus subjecta. Itaque & delectatio exactu, quà ex causis physicis & principiis anatomicis deduci potest, non quà hominem extrà se rapit & libido dicitur. *Locomotiva* statim à primo vitæ momento vires suas exercuisset, neque turbata fuisset aut impedita.

§. 24.

Quà *intellectum* homo non saltem ita fuisset in *naturalibus* perspicax, ut primo quasi intuitu, naturas, virtutes ac formas rerum creatarum, quæ hodiè vel nos latent vel laboriosissimâ meditatione vix de ne vix quidem percipiuntur, cognovisset, sed & in *moralibus* summam possedit

disset prudentiam intelligendi legem e-
jusq; in actiones suas efficaciam. Hinc re-
probrandum dogma, quod cum aliis de-
fendit Grotius simplices fuisse Protopla-
stos & magis ignorantia vitiorum, quàm
virtutis scientia præditos, quod simul in
Deum est injuriam.

§. 25.

Nec de *infantibus* cur aliter sentiam,
causam video. Potuissent nimirum sta-
tim à nativitate cum parentibus suis sa-
pienter de rebus quibuscunque ratioci-
nari, & saltem brevissimo temporis spa-
tio habuissent opus, ut de sensu vocabu-
lorum, ex liberâ hominis impositione,
non ex rei naturâ significantium, fuissent
informati;

§. 26.

Voluntas magno gaudebat libertatis
gradu. Poterat equidem peccare homo
& non peccare, sed magis inclinabat ad
non peccandum.

§. 27.

Ulterius ne ad momentum quidem
homo in statu integro absque *societate*
fuit, sed statim cum Deo societate, inæqua-
li illâ quidem, verum in quâ major amor
& fiducia deprehendebatur, quam hodie

in ullâ societate paternâ existere potest,
fuit junctus.

§. 28.

Cum vero homo naturâ appetat sui simile, istam verò similitudinem in Deo ob nimiam divinæ perfectionis & essentialis distantiam non deprehenderet, *non erat bonum, cum esse solum*, ac propterea Adamo benignissimus Creator prospexit de sociâ, Evâ nimirum, quam ex costâ ejus creavit, (Quæ tamen non fuit in Adamo superflua, nec exemptio illius corpus ejus reddidit mutilum) & Adamo dedit *in matrimonium*.

§. 29.

Fuit ista societas in statu integro *summe æqualis*, cum imperium marito demum post lapsum in poenam uxoris à Deo fuerit traditum, & ante lapsum communis subjectionis causa, imperfectio, Evæ tribui nequeat.

§. 30.

Quamvis autem Apostolus doceat, non convenire uxoribus ut imperent maritis, & in eâ doctrinâ istâ etiam utatur ratione, quod Adam prius creatus fuerit quam Eva; nulla tamen procedit illatio:

D 4

Eva

Eva non potuit in statu integro imperare
Adamo, ergo Adamus Evæ imperavit.

§. 31.

Quod verò ab aliis dicitur, maritum uxore esse superiorem dignitate & potestate, etiam ex intentione Dei creantis uxorem in subsidium mariti, nec viceversa, id prioritatem quidem ordinis adstruit, non vero superioritatem dignitatis aut potestatis, ut facile exemplo societatis mercatoriae declarari potest.

§. 32.

In hac societate substitit status integer, an & substitisset, si homo integritatem suam non amisisset? Sic putarunt aliqui, negantes videlicet, societatem paternam in statu integro fuisse extituram. Ita noviter disseruerunt ex Anglis ingenio suo abusus Thomas Hobbes, & ex Belgis horrendus scriptor Adrianus Beverland.

§. 33.

Quos non solum divinæ benedictionis verbis: *Crescite & multiplicamini*, profernimus, sed & ostensâ figura membrisque corporis ad procreandum destinatis in fugam agimus.

§. 34.

Putamus tamen & hanc societatem *æqualem*

qualem fuisse futuram, in eo vero à conjugali differentem, quod liberi Parentibus non tam ob prioritatem ordinis, quàm ob exhibitum beneficium generationis, reverentiam exhibere debuissent.

§. 35.

Uti enim reverentiæ debitum imperfectionis notam, quam subjectio infert, haudquaquam præsupponit; ita & causa imperii paterni suo loco demonstranda abfisset in statu integro.

§. 36.

At berilis societas exulasset haud dubiè in statu integro. Exulasset enim indigentia, quæ apud nos tam ex parte Domini, quam servi societatem istam introduxit, ut de dominiorum distinctione jam nihil dicam.

§. 37.

An & Respublica? Res patebit, si & hic structuram Reipublicæ consideremus. Constat illa ex imperio ad tranquillitatem publicam & omnium rerum sufficientiam directo. Imperium non admittere statum integrum jam ostendimus. Nec imperio opus fuisset ad obtinendam tranquillitatem, cum nullus ibi

D 5

fuisset

fuiſſet metus; nec ad ſufficientiam, cum nulla fuiſſet indigentia.

§. 38.

Qui autem aſſerunt Rempublicam ſtatus integri, ſere uno ore fatentur, ſe non intelligere ſocietatem cum imperio propriè dicto. Unde quidam diſtingvunt inter imperium directivum & coactivum. At hoc ipſo fatentur, non exituram, quoniam imperium directivum eſt ignis frigidus.

§. 39.

Sequitur *ſtatus hominis lapſi*. Hic muſta fuerunt *mutata*. Organa corporis non parum temporis requirunt, ut ad exercendam locomotivam & recipiendas animi functiones fiant apta. Mors intravit in mundum; hanc præcedunt ac procurant morbi varii; concoctio ſepe peſſima, & venenum homini metuendum, cibique variis artificiis, ne noceant, præparandi; ſenſus hominis ſæpius fallunt; acumen intellectus multum remiſit; In infantibus eſt inſtar tabulæ rafe varias impreſſiones recipere apta. Voluntas hominis multum de libertate ſuâ amiſit, ita ut in hoc ſtatu ſerè tota ad malum inclinet, quoniam affectus frequentiffimè

exor-

exorbitant, & hominem quasi extra se ponunt, certè perpetuò frenum mordent.

§. 40.

Has mutationes in homine tantas esse opinamur, ut absolute *impossibile sit homini mediis naturalibus in hac vitâ imperfectiones istas corrigere.*

§. 41.

Quod si enim posset, in ipsius potestate esset vel abjicere peccatum originale, vel subtrahere collum jûgo poenæ divinæ. Utrumque autem est absurdum.

§. 42.

Mansit tamen quoad intellectum illa perfectio, ut possit homo cognoscere regulas communes & præcepta, potissimum naturalia: quoad voluntatem, quod inclinet quidem ad malum, sic tamen, ut minimum quoad actus exteriores libertatem efficaciter renitendi retinuerit.

§. 43.

Porro *intuitu societatum* in societate divinâ cessat hodie conversatio cum Deo de facie ad faciem, nec solum amatur hodiè Deus ut pater benignus, verum etiam timetur ut iudex justus. Societas Conjugalis ex æquali facta fuit mixta in poenam

nam lapsus. Sed in paternam introductum fuit imperium propter necessitatem educationis. Terræ maledictio & secuta dominiorum distinctio invexit societatem herilem; quin & civitates atque respublicas introduxit metus à vi externâ.

§. 44.

Vocatur aliàs *status integer* etiam *status nature recte*, & *status post lapsum*, *nature corrupta* seu corruptus. Sed hic cavendum, ne per corruptionem hic intelligamus corruptionem moralem quoad actiones exteriores, cum hæc denominatio pertineat vel ad corruptionem hominis physicam, vel certè ad corruptionem moralem actuum interiorum inclinantium valdè ad peccandum contra leges.

§. 45.

Itaque *status* hic *post lapsum* suo modo adhuc *rectus* est, & peccata actionum exteriorum non sunt vitia *status*, sed hominum in isto statu viventium.

§. 46.

Unde & notare poteris homonymum, quod *status corruptus* vel opponatur *integritati status* vel opponatur *status post*

post lapsum suo modo recto, & tunc denotat
verbi gratia statum latronum &c.

§. 47.

Plures vero significationes latent
in voce *status naturalis*. Sic nota est distin-
ctio status humani in *naturalem* & *lega-*
lem, quæ uti à variis variè, ita & frequen-
ter in eum modum explicari solet, ut sta-
tus naturalis sit hominis in integritate
suâ florentis, legalis autem idem quem
diximus, naturæ corruptæ. Et applicari
quidem solet ista distinctio non solum ad
homines singulos, sed & ad societates hu-
manas, maximè ad civilem, & prætereà
ejusdem usus in definiendis pluribus
controversiis politicis inculcatur.

§. 48.

Id & à nobis factum alibi. Nunc verò
sententiam mutamus, partim quod status
naturalis præsupponat civitatem fuisse
exituram in statu integro, cujus contra-
rium modo demonstravimus; partim
quod istæ controversiæ si non melius, æ-
què benè tamen definiiri possint, si modo
oculos dirigamus ad statum legalem.

§. 49.

Quantum hæcenus à Politicis vapula-
verit, *statu naturali*, quem vult
esse

esse bellum omnium contra omnes, eiq; *statum socialem* opponit, fere tironibus notum est; Et merentur hâc parte legi quæ subinde adversus hunc belluinum statum scripsit Illustris Pufendorffius.

§. 50.

Quot modis autem ipse status hominis post lapsum naturalis vocem induere queat, ex sequentibus divisionibus patebit. Scilicet *status naturalis initio* denotat conditionem omnibus hominibus communem, quatenus id præ bestiis habent peculiare, etiam post lapsum, ut ratiocinari valeant, ac legislatorem summum agnoscere & actiones suas exteriores secundum ejus præcepta dirigere, & opponitur vel vitæ & *conditioni brutorum*, vel vitæ hominum conditione istâ abutentium & dictatâ rationis corruptæ ex assequentium.

§. 51.

Status hic naturalis *secundò* commode dispesci potest in statum *naturalem*, hoc est conditionem illam hominum, qualis futura esset, si jam post lapsum homo a nâritate sibi soli relictus foret sine ullo adminiculo ab aliis hominibus accedente, & *sociale* seu conditionem hominum qua-

quatenus vitam per industriam aliorum exultam vivunt.

§. 52.

Atque hic status naturalis & socialis non confundendi sunt cum statu naturali & sociali Hobbesii; Etsi enim hic eosdem deprehendas terminos, res tamen est diversissima. Nam in suo statu naturali Hobbesius hominem considerat in relatione ad alios homines, eumque vult esse bellum omnium contra omnes, quorum neutrum ad nostrum statum naturalem quadrat,

§. 53.

Status socialis *tertio* est vel *naturalis*, hoc est conditio hominum in societate æquali viventium, qui neque communem habent dominum, & quorum unus alteri non est subjectus, vel *civilis* eorum, qui vivunt in societate civili & reliquis societatibus minoribus sub civili comprehensis.

§. 54.

Neque huius significatus status naturalis cum Hobbesiano est confundendus. Hobbesii status est bellicus, & socialis, proprius, noster & pacificus & socialis, *species*.

§. 55.

§. 55.

Denique *quarto* civilis status est vel *naturalis*, scilicet ea conditio, quam homo habet à naturâ absque facto hominis v. g. quod sit mas, quod sit infans &c. vel *adventitius*, quò spectat conditio, quam homo habet ex impositione humana v. g. quod sit consul, nobilis, rusticus, &c.

§. 56.

Rectè autem putamus in singulis his significationibus terminum status *naturalis* posse adhiberi. In *primo* denominatione desumpta est ab *essentiâ* hominis, in *secundo* à miserîâ *naturam* hominis sibi relicti post lapsum comitante, in *tertio* à libertate & æqualitate hominum *naturali*, in *quarto* ab accidentibus potissimum *physicis*, quæ homini à *naturâ* insunt.

§. 57.

Quod si tamen quis statum naturalem *primi* generis velit appellare statum *humanitatis*; *secundi* statum *vite solitarie*; *tertii* statum *æqualitatis*, nos quidem recordati, quod in terminis debeamus esse faciles, non ad eò refragabimur.

§. 58.

Comparari etiam hi quadruplices status naturales inter se possunt ratione *essentiæ*.

sentia. *Primus* existit vel certè existere debet in *omnibus* hominibus. *Secundus* non existit frequenter, *existere tamen potest*, v.g. si homo unicus ex naufragio restans in insulam desertam projiciatur, & existit sane v.g. in infantibus à parentibus nequam expositis. *Tertius frequenter existit*, v. g. inter gentes ad se relatas. De existentia autem *quarti* nullum est dubium.

§. 59.

Unde errant, qui putant, statum naturalem secundi generis esse statum fictum, aut fictam esse miseriam, quam statum illum comitari diximus.

§. 60.

Sed nec frustrà istam quadruplicem statûs naturalis significationem apposuimus. *Primus* enim utilitatem suam præbebit in deducendis officiis hominis erga Deum. *Secundus* in demonstranda necessitate societatis; *Tertius* in comparatione diversorum præceptorum juris naturalis, cum & aliàs. *Quartus* ad Jurisprudentiam potissimum humanam pertinet.

§. 61.

Jam in viam. Diximus in utroque statu hominis & întegro pariter & lapsus
E sta-

statu utraque legem divinam, & naturalem & positivam viguisse. De naturali fortè non est dubium. Positiva in statu integritatis fuit illa, quæ prohibuit comestionem ab arbore vitæ, tum v. g. prohibitio polygamie & divortii in institutione conjugii primævâ facta. In statu post lapsum variæ sunt leges positivæ, de quibus suo loco.

§. 62.

Puto autem esse evidens: ad nostrum scopum, dum leges divinas, quantum ad Jurisprudentiam pertinent, sumus explicaturi, spectare primariò leges illas, quæ statum post lapsum dirigunt. Utiq; enim Jurisprudentia illas leges debet exponere, quæ postea ad actiones hominum applicandæ sunt. Judicamus autem, ut puto, & patrocinium præstamus, aut etiam consulimus, non protoplastis, aut de eorum actionibus, sed omninò hominibus hujus sæculi reliquias saltem pristinæ felicitatis possidentibus, quas si conservent modò, ad tranquillitatem hujus vitæ sat est.

§. 63.

Videamus jam utriusque legis *differentias*. Has communiter & in eo quaerunt,

rum, quod lex *naturalis* obliget *omnes* homines, lex *positiva* populum *Judaicum*. Sed hanc differentiam non esse adæquatam infra patebit.

§. 64.

Differunt itaque initio I. lex naturalis & divina *positiva Principio cognoscendi*, quod in lege naturali est *recta ratio*, in divinâ autem *positivâ revelatio divina*.

§. 65.

Dependet hujus differentię demonstratio à differentiâ secundâ. Agnovit eandem exactè Apostolus, partim dum Gentes, quæ legem positivam non habent, naturâ ea facere dixit, quæ legis naturalis sunt, partim, dum profiteretur, se rationi suæ relictum non cognovisse, concupiscentiam esse peccatum, nisi lex divina *positiva* dixisset; non concupisces.

§. 66.

Per *rectam rationem* hic intelligo facultatem naturalem ratiocinandi, seu veras conclusiones ex veris primis principiis deducendi. Adest autem hominî, ut cuivis constat, facultas ista à nativitate per modum *potentię*, aptę vires suas exerendi, si suppeditantibus sensibus ideæ

E a

prius

prius fuerint ab intellectu formatae, eademque postea in societate humanâ fuerit culta.

§. 67.

Igitur non possumus non ridere nimum subtiles Scholasticorum meditationes, docentium, inesse infantibus etiam naturaliter, per modum habitus cujusdam connati, statim quædam prima principia practica, inculcantia, quæ jure naturæ sint facienda aut omittenda.

§. 68.

Omne enim principium practicum propositio est. Propositio omnis convenientiam aliquam prædicati cum subjecto aut disconvenientiam innuit. At infantes terminorum præprimis moralium cognitione destituuntur, quippe in quorum expositione homines maxime adulti, iique eruditi vix convertiunt. Quis ergo putet, infantes v. g. cognitum habere quod homicidium sit fugiendum & pacta servanda, cum nesciant, quid sit pactum, quid homicidium &c.

§. 69.

Accedit quod ipsimet Scholastici hæsitent: habitus iste connatus infantibus an per modum nudæ potentie, an & per mo-

modum actus in fit? Quid quod eò nonnulli pervenerunt, ut assererent, neutrum horum esse habitum istum connatum, sed aliquid inter actum & potentiam intermedium. Ergo, quod felix faustumque sit, dabitur ens aliquod, quod nec est, nec esse potest.

§. 70.

Etsi autem *lex positiva ex revelatione divina* dependeat, non tamen argumentari licebit: Hic actus in sacris literis præceptus aut prohibitus etiam à Gentilibus fuit pro honesto vel turpi agnitus, ergo ejus determinatio à Lege naturali provenit. Nam Gentiles isti aut Græci sunt, aut Romani. Romani leges suas à Græcis acceperunt; Græcorum Philosophi multa à Mose mutuati sunt. Solon item multas leges ex Ægypto Athenas transportavit; Ægyptii autem rudimenta suarum legum acceperunt ab Hebræis.

§. 71.

II. Differunt leges istæ, quod naturalis pro *objecto* habeat actiones cum communi naturâ hominis rationali necessario convenientes, aut eidem repugnantes, positiva actiones intermedias.

§. 72.

Cum enim ex lumine naturæ appareat, Deum voluisse hominem esse rationalem, & præterea actiones suas normæ alicui esse subjiciendas, sequitur necessario ob fugam contradictionis, Deum illas actiones præcipere voluisse, quæ naturam rationalem necessario promovent, & vetare quæ eidem repugnant. At cum multæ dentur actiones, quibus positæ aut omisissæ hominis essentia neque turbetur neque per se promoveatur, non poterit etiam homo ratiocinando ipsarum determinationem cognoscere, sed promulgatione aliqua hic omninò fuit opus.

§. 73.

Voco autem *necessariam* actionis cum ratione *convenientiam*, quoties actionis omisissio humano generi indulta ex necessariâ consequentiâ produceret generis humani interitum; & *repugnantiam*, quoties ejus commissiõnem idem interitus sequeretur.

§. 74.

Differentia ista aliter effertur à Scholasticis & variè quidem. Modo enim dicunt, ad jus naturale pertinere actus *per se ac suâ naturâ, item antecedenter ad voluntatem*

et em divinam honestas vel turpes, ad jus positivum autem, actiones indifferentes.

§.75.

Modo: *Obligationem in jure naturali ex objecto se diffundere in præceptum, in positivo ex præcepto se diffundere in objectum.*

§.76.

Sed nihil horum satis commodè. Posses eque actiones lege naturali determinatas dicere *per se* honestas aut turpes intuitu immutabilitatis. Jam verò ipsi *è per se* antecedenter ad legis naturalis determinationem usurpant.

§.77.

Id verò cum contradictione dicunt, actus quosdam *suâ naturâ* esse *honestos* vel *turpes*. Scilicet in actione humanâ vel natura ejus considerari potest, vel moralitas seu respectus ad legem. Natura quatenus abstrahitur à circumstantiis moralibus; Moralitas, quatenus ad circumstantias morales reflexio habetur.

§.78.

Includuntur vulgo circumstantiæ morales consueti versiculo: *Quis, quid, ubi, &c.*

§. 79.

Sed cave putes, ubi una vel altera harum circumstantiarum adest, ibi statim adesse circumstantiam moralem.

§. 80.

Sequeretur enim alias id absurdum, quod nulla actio possit in suâ natura considerari, cum omnis actio vel unam certè ex his circumstantiam involvat.

§. 81.

Igitur circumstantiæ istæ tum demum morales dicuntur, quatenus propter istas lex aliquam actionem vel præcepit vel prohibuit.

§. 82.

Qui itaque actiones quasdam suâ naturâ honestas vel turpes dicit, ille quasdam actiones suâ naturâ morales dicit. At qui hoc dicit, revera dicit, quasdam actiones abstractas à circumstantiis moralibus quâ abstractionem istam involvere circumstantias morales.

§. 83.

Porro honesta actio est, quæ à lege præcipitur, turpis quæ à lege vetatur. Lex autem est voluntas legislatoris, & legum omnium fons est voluntas divina.

§. 84.

§. 84.

Rurfus igitur, qui quosdam actus volunt *antecedenter ad voluntatem divinam esse honestos vel turpes*, volunt etiam actus quosdam ante legem esse à lege præceptos aut prohibitos.

§. 85.

Scio equidem distingui inter actiones honestas materialiter & formaliter consideratas; A nobis materialiter volunt esse descriptas, formaliter vero actiones honestas vel turpes esse eas, quæ conveniunt cum dictamine rectæ rationis.

§. 86.

Sed scio etiam, distinctionem inter materiale & formale rebus moralibus applicatam, vel obscuram esse vel superfluam, plerumque ineptam; scio confundi hâc parte bonum quâ utile est cum bono honesto; scio eos legem per dictamen rectæ rationis definire, adeoque in eâdem contradictione manere; scio denique, Apostolum non ignorasse formale actionis turpis, qui peccatum definit, quod sit aberratio à lege.

§. 87.

Denique quomodo sine contradictione poterit *obligatio se ex objecto diffundere*

in præceptum, cum obligationis omnis efficaciam consistat in reverentiâ & metu legislatoris.

§. 88.

Ergone, omnes actiones sunt sua natura indifferentes? sunt utique, hoc est omnes actiones physicae à circumstantiis moralibus abstractae nec præceptae sunt nec prohibitae.

§. 89.

Non erunt tamen, inquires, suâ naturâ indifferentes, v.g. blasphemia & furtum. Non sunt, inquam ego, isti termini actionum suâ naturâ consideratarum. Involvit enim blasphemia conceptum proæreos, quod quis verba quaedam in contumeliam divinam protulerit; Involvit furtum conceptum contrectationis fraudulentæ. Atqui ob has circumstantias blasphemia & furtum jam à lege æterna sunt prohibita.

§. 90.

Abstrahere ab istis circumstantiis, non erunt amplius actiones istae turpes; sed nec erunt amplius istae actiones blasphemia & furtum. Physica actio in blasphemiam est prolatio verborum etiam blasphemorum; nam testis v.g. dum ea refert,

refert, blasphemiam non committit. Ita in furto physica actio est extensio manus ad rem etiam alienam &c,

§. 91.

Ut itaque paucis me expediam: confundunt Scholastici *actionem suâ naturâ* id est physice consideratam, cum *actione morali quoad suam naturam*, id est, moraliter consideratâ.

§. 92.

Sed fortè ipsi dum alios refutamus, sævimus in propria viscera. Annon perinde est, sive dicas objectum legis naturæ esse actus suâ naturâ vel antecedenter ad voluntatem divinam honestos vel turpes, sive dicas, esse actus necessariam connexionem aut repugnantiam cum natura hominis rationali habentes? Nam si statuimus Deum ob convenientiam & repugnantiam illam actus illos præcepisse aut prohibuisse, annon reipsa concedimus, actus istos ante voluntatem divinam esse honestos vel turpes: Annon fate-mur, obligationem ex objecto venire in præceptum?

§. 93.

Sed salva res est. Id ex assertionem nostrâ quidem inferri potest, actus, qui juris
na-

naturalis objectum sunt, suâ naturâ esse bonos vel malos, honestos esse & turpes non potest inferri. Damnum promovent, aut utilitatem humani generis actus isti, etiam si à voluntate divinâ abstrahas, at quamdiu in abstractione illâ manes, non sunt lege præcepti aut prohibiti, non, inquam, humanum genus ad quicquam obligant.

§. 94.

Ita certum est, medicamenta quædam ægrotis esse maximè utilia, cibos contra aliquos ipsis esse summè noxios. Medicamenta tamen ipsa vel cibi ægrotum ad nihil obligant, si à voluntate legislatoris abstrahas. Tolle legislatorem & absq; exceptione verum erit, quemlibet liberimum suæ utilitatis esse moderatorem aut dispensatorem.

§. 95.

Eia, occines, lupum teneo auribus: dum vitant stulti vitia, in contraria currunt. Ergo secundum tuam opinionem: *Est ipsa utilitas justis prope mater & equi; nec natura potest justo secernere iniquum.* Atqui hoc ipsum Carneades statuit, hoc Epicuri de grege porci inculcarunt, recitavit maximam partem Epicureus Hobbesius.

ius. Ergo jus naturale nullum est, nulla
 justitia, aut si est aliqua, summa erit stulti-
 tia, quoniam alienis commodis consu-
 lens, suis utilitatibus nocēbit. Quid est,
 atheismū venenum insidiosē propinare, si
 hoc non est.

§. 96.

Non putamus autem eò impudentiæ a-
 liquem processurū, ut nobis in ostenden-
 dā ipsius juris & justitiæ naturalis existen-
 tiā, & à reliquis juribus diversitate stre-
 nuè occupatis talia occinat. Præprimis
 cum diversissima sit *utilitas singulorum*
hominum, quam præfati Philosophi fon-
 tem fecerunt juris universi, ab *utilitate to-
 tius humani generis*. Ut igitur pulcherri-
 mē in republica utilitas publica norma est
 utilitatis privatæ, sic non minus conven-
 nienter in societate totius humani gene-
 ris utilitas communis norma est utilitatis
 peculiaris. Paucis. Non omne quidem
 quod utile est, honestum est, omne tamen
 honestum est utile.

§. 97.

*Itaque lex naturalis est lex divina cordi-
 bus omnium hominum inscripta, obligans eos-
 dem, ut ea, quæ necessario conveniunt natura
 hominis rationali, faciant, ea verò, quæ eidem
 repugnant, omitant.*

§. 98.

§. 98.

Uti vero de hâc convenientiâ cum naturâ hominis rationali prolixius dispiciemus in sequentibus, ita suâ sponte fuit ex definitione nostrâ *Juris naturalis* præcipua affectio, *immutabilitas*, & *indispensabilitas*, quia nempe rationalitas hominis immutabilis est & indispensabilis.

§. 99.

Notæ quidem sunt in vulgus variæ objectiones, potissimum intuitu dispensabilitatis, de ablatione vasorum argenteorum Ægyptiacorum à Deo Israelitis præceptâ, de occisione Isaaci, de mendacio obstetricum Ægyptiacarum &c. ad quas tollendas Juri varias & infinitas ferè excogitarunt distinctiones, quibus omnibus opus non est, cum planè nulla dispensatio ibi intercesserit, sed actus isti a Deo præcepti vel commendati non fuerint furtum, homicidium, mendacium, à Jure Naturali prohibita, adeòque confunditur à dissentientibus mutatio objecti cum mutatione legis.

§. 100.

Quod si vero urgere velis, eo ipso quod isti actus non sint furtum homicidium &c. dispensasse Deum circa jus nature,

turæ, cum dispensatio sit declaratio superioris, quod actus ad legem non pertineat, responderem: misceri ita interpretationem restrictivam cum dispensatione, quod supra præcavimus.

§. 101.

Poterit *lex Naturalis* non incommode *dividi* intuitu societatum humanarum naturalium. Nam alia præcepta ejus dirigunt *societatem communem omnium hominum* viventium inter se in statu naturali, seu ut supra diximus in statu æqualitatis, quæ hodiè introductis rebus publicis dicitur *societas Gentium*, alia dirigunt officia hominum viventium *in civitate & societatibus* sub civitate comprehensis, puta domesticis.

§. 102.

Illud communiter appellari solet *Jus Gentium*. Posses adeò *hoc* distinctionis gratia nominare *Jus Naturale strictè dictum*.

§. 103.

Supponitur alias *Juris Gentium* vox modis variis, vel 1. pro attributo personæ seu *facultate*, quam gentes naturam permittente exercent, 2. pro *moribus* plurium gentium, quando nempe jure suo unanimiter
& eo-

& eodem modo uti solent. Ita dominia, bella, servitutes, contractus &c. dicuntur juris Gentium. 3. Pro lege, & quidem vel pro lege naturali in genere, quoniam nimirum id obligat omnes gentes, vel 4. pro jure Civili multarum Gentium, (huc spectant privatorum modi acquirendi, qui juris Gentium dicuntur,) vel 5. jure Gentium proprie dicto, quò denotat legem officia Gentium inter se quò sunt Gentes concernentem.

§. 104.

Facile autem patet, in controversià: *Utrum jus Gentium sit species Juris divini, an humani?* ultimum significatum attendi debere. Quod si observaveris, facile poteris respondere iis, qui cum Grotio *Jus Gentium speciem juris voluntarii & quidem humani* faciunt. Illi enim vel mores Gentium, vel jus pro attributo personæ sumtum inculcant.

§. 105.

Summa eò redit: Gentes inter se pares sunt, nec inter homines superiorem agnoscunt. Ergo lege humanà obligari nequeunt.

§. 106.

At, inquis, obligantur lege pacti, obligantur,

gantur voluntate propriâ. Sed rehero :
 Pactum non est lex, neque pactum obli-
 gat, sed quandoque lex intercedente pa-
 cto. Diximus jam supra.

§. 107.

Quinimò Gentes (omnes) inter se nec
 pacto obligantur. Ubi enim & quando
 pactum ejusmodi fuit conditum?

§. 108.

Neque poteris in subsidium vocare pa-
 ctum tacitum, quasi gentes ex imitatione
 & continuato ac propagato usu actio-
 num à paucis initio susceptarum se taci-
 tè obligaverint. Nam ejusmodi univer-
 salem & continuatam imitationem nego.
 Nego solam imitationem inferre pactum
 tacitum.

§. 109.

Sed fortè mores utentium illo jure fa-
 cient, ut Jus Gentium sit jus non scriptum.
 Fortè verò id non producent. Jus non
 scriptum extrà civitatem non est. Con-
 suetudo enim jus est ob tacitam princi-
 pis approbationem, quæ si deficiat, con-
 suetudo dicitur facti. Ast tacita princi-
 pis approbatio inter Gentes ubi?

§. 110.

Dividunt ulterius scholastici præcepta

F

juris

juris naturalis in affirmativa & negativa.
 Res intellectu facilis, & in omni lege procedit, sed usus hujus distinctionis est exiguus.

§. III.

Sed, inquit Scholasticus, usus se exeric haud contemnendus. Præcepta affirmativa obligant *semper*, negativa *semper* & *ad semper*.

§. II2.

Ego vero: Rebare te fari scio, sed fabare nescio. Loquamur ut unus intelligat alterum.

§. II3.

Utraque præcepta *semper* obligant, id est sunt æternæ veritatis. Sed affirmativa non obligant *ad semper*, id est non obligant omnes homines, nec omni momento v. g. colere parentes, da eleemosynas, &c. Negativa vero omnes & omni tempore obligant, e. g. neminem læde.

§. II4.

Annon itaque præceptum: *superiori pare, honestè vide, suam cuique tribue* obligant omnes & omni momento? An lex: *non committet crimen læsæ majestatis* omnes homines & v. g. ipsos principes obligat?

§. II5.

§. II5.

Vides effectus istos ab affirmatione vel negatione non dependere, sed aliunde esse arcessendos, scilicet leges naturales vel inculcant officia hominum in quacunque societate viventium, vel ad officia pertinent singularum societatum peculiarium. Item: homo uno eodemque momento potest vel mille actus diversissimos emittere, actus diversos eosque speciales uno plures commodè agere nequit.

§. II6.

Hæ sunt istæ subtilitates, quas quis sine dictis elegantiarum flosculis capere potest. Præterea nec in eo putamus adequatum huius distinctionis esse usum; ac si præcepta Juris naturalis *affirmativa* semper *exceptionem summa necessitate* habeant, *negativa non ita*. Res patebit ex dicendis suo loco.

§. II7.

Lex divina positiva est lex divina bonitibus per revelationem divinam publicata, ea qua necessariam connexionem cum hominis natura rationali non habent, determinans.

§. II8.

Hinc patet, quod lex hæc divina & *moralis*

tabilis sit & dispensabilis, sed à Deo saltem, non à Papâ, nec quocunque Principe. Propterea tamen voluntas Dei haud est mutabilis.

§. 119.

Dividitur lex positiva in *universalem & particularem*. De posteriori non est dubium, prioris tamen *existentiam* sunt qui negent, sunt qui affirmant. Nos, si cum pace scholasticorum fieri poterit, putamus quæstioni *an præmittendum esse quæstionem quid sit?*

§. 120.

Legem *universalem* dicimus intuitu totius humani generis, *particularem* in respectu ad certum populum. Dupliciter tamen denominatio ista supponi potest, vel in relatione ad *publicationem*, vel in relatione ad *obligationem*. Uterque significatus equidem huc spectat, primario tamen publicatio.

§. 121.

Ergo *Lex divina positiva universalis est, quæ publicata fuit omnibus hominibus, vel certe personis totum genus humanum representantibus. Particularis est, quæ tantum fuit populo Judaico.*

§. 122.

§. 122.

Universalem hanc confidentius nimis Adamo & Noacho datam esse non solum affirmant Judæi, sed & determinant planè, falsa pro more miscentes veris, jusque naturale positivo cumulantes ex traditionibus potissimum Rabbīnorum suorum, quorum sententiam fusius peculiari opere exposuit honos Britannicæ Seldenus.

§. 123.

Nos traditionibus istis sepositis solam scripturam intuentes, mediâque adeò incedentes viâ negare non possumus. Nam non solum Adamo præceptum de arbore vetita datum fuit, & de polygamiâ ac divortio vitandis in primævâ conjugii institutione, sed & Noacho inculcatum fuit de puniendo capitaliter homicida, & vitando esu sanguinis &c.

§. 124.

Pertinere autem istas leges ad positivas exinde constat, quia illi actus non habent necessariam connexionem cum naturâ hominis rationali.

§. 125.

Species hujus legis positivæ recensēbimus suo loco. Id saltem prænotetur. Leges has positivas vel dirigere officiū ho-

F 3

minis

minis circa cultum Dei, vel circa alios *la-*
mines. Illæ immediatè intendunt beati-
 tudinem æternam. Hæ immediatè tem-
 poralem. §. 126.

Lex divina particularis est vel ceremonialis
vel forensis. Illa respicit ordinationes
 circa cultum divinum, *hæc in specie deci-*
siones causarum forensium inter Judæos.
 In Lege forensi Deus intendit peculia-
 rem utilitatem temporalem populi Judæi-
 ci, in ceremoniali beatitudinem æter-
 nam totius generis humani.

§. 127.

Igitur *lex Ceremonialis maximam par-*
tem (hoc est quatenus & Profelyti ad ejus
 observantiam erant adstricti) *omnes homi-*
nes obligat.

§. 128.

Igitur *Ceremonialis* lex inter forensam
 & eam legem, quam universalem dixi-
 mus, quasi est *intermedia*. Lex univër-
 salis talis est intuitu & publicationis & obli-
 gationis. Lex Forensis in utroque hoc
 respectu particularis est, at Lex Ceremo-
 nialis quæ publicationem est particularis,
 quæ obligationem univërsalis,

§. 129.

Nam omnia præcepta religionem
 con-

concernentia quantum ad obligationem
 universalia sunt; est enim una religio sal-
 tem, quæ salutem æternam procurat,
 quam qui negligunt, suppliciis æternis
 subjiuntur.

§. 130.

Neque te turbet communis regula: *Legem non publicatam non obligare.* Id siquidem vult; non obligare legem (positivam) *antequam* publicata sit; non hoc sentit, ac si saltem *eos, quibus publicata actu sit*, obliget; ita enim multas limitationes, ac haud dubiè illam admitteret, *nisi subditi*, quibus publicari debeat, sint in culpâ & *publicationem non admittant*, puta, si sint v. g. rebelles.

§. 131.

Lex Forensis extincta fuit extinctâ Republicâ Judaicâ & dispersis Judæis per totum terrarum orbem. *Ceremonialis* expiravit adventu Christi, qui ad eò impletâ prius lege nova sacramenta novumque cultum religiosum vel ipse vel per Apostolos introduxit, æquè obligantem omnes homines, ac olim lex Judaica, ut diximus, intendebat, de quo eo minus est dubium, quò magis hîc Apostoli fuerunt jussi, ut prædicarent Evangelium universis populis.

§. 132.

Non tamen propterea dicendus est Christus novus legislator, quoniam, qui hæc phrasi utuntur, intelligunt, ac si Christus etiam in illis præceptis, quæ officia hominum inter se concernunt, aliquid immutaverit, & perfectiorem obedientiam à Christianis in novo testamento exegerit, quod uti aperte fati infinitam Dei Patris sapientiam impugnat; ita latius refutatur à Dominis Theologis.

§. 133.

An ergo *legis Mosaicæ* particularis & potissimum forensis hodiè nullus restat usus? *Triplicem* eum facit Grotius. *Unum*: Ostendi ea, quæ à legibus istis præcepta sunt, non esse contra jus Naturæ: *Alterum*: Licere nunc Magistratibus Christianis ejus sensus leges ferre, cujus sunt Leges per Mosen datæ; nisi forte sint Cereemoniales, aut Christus contrarium disposuerit: *Tertium*; quicquid ad eas virtutes pertinens, quas Christus à suis discipulis exigit, lege Mosis præceptum est, id nunc etiam, si non & amplius à Christianis præstandum.

§. 134.

Hic primum usum admittimus. *Quæ*
verò

verò in secundo & tertio usu à Grotio de Christo novo legislatore admiscuntur, jam rejecimus. Præter id negamus etiam in reliquis universaliter procedere secundum usum Grotii quoad leges forenses. Nam in iis Deus utilitatem Reip. Judaicæ respexit. At Magistratum Christianorum singali suarum rerum publicarum utilitatem præ oculis habere debent, quæ ab utilitate Reip. Judaicæ poterit esse diversa.

§. 135.

E. g. Lex Forensis furtum restitutione dupli vel quadrupli punit. Sufficiebat hoc ad coercenda furta in populo Judaico. Ergo & si in aliquâ Rep. hæc pœnæ sint sufficientes, benè facit princeps, si illas usurpet; quod si finem suum nequaquam obtineant, sed nihilominus furta multiplicentur, peccat princeps, si crescentibus delictis non simul pœnas crescere procuret.

§. 136.

Illi verò planè falluntur, qui putant legem divinam forensis normam præscribere principibus, secundum quam & ipsi Leges in Rebus publicis suis formare debeant, ita ut peccent, si præter aut contra

F 5

illas

illas aliquid disponant, & ex istâ hypothesi v. g. suspendium furum impugnant.

§. 137.

Patet jam ex divisione legum divinarum, quod *Jurisprudencia divina* pro objecto habeat *legem naturalem*, & ex *divinis positivis universalibus* illas, qua officia hominum erga alios homines concernunt.

§. 138.

Nam hæ leges, ut & lex naturalis salutem hominis & *tranquillitatem temporalem*, non dicam principaliter, sed immediate tamen intendunt.

§. 139.

Conformen arbitramur hanc doctrinam praxi communi in territoriis Principum protestantium, ut & apud nos observationi Consistoriorum, & Constitutionibus principalibus desuper editis.

§. 140.

Poterit adeò & hoc legum positivarum respectu *Jurisprudencia* nostra *Christiana* appellari, quoniam non saltem objectum demonstrationis hinc ex scripturâ sacrâ præsupponitur, sed & primum demonstrationis principium ex revelatione desumitur, quod reliquæ *Jurisprudencia* partes, *Medicina* item & *Philosophia*
non

non faciunt, certè non facere debent.

§. 141.

Unde & *Jurisprudentia* à *Theologia* ex parte quidem objecto, adæquatè tamen sine differt. Scilicet *leges humanas* sola sibi vindicat *Jurisprudentia*, quia hæc in salute hominis temporali acquiescunt. *Præcepta religionis* pertinent ad Dominos *Theologos*, & doctrina, quæ hæc inculcat, *Theologia strictè dictæ* nomine venit, quæ *credenda* explicat.

§. 142.

Leges verò divinae de officiis hominum erga homines disponentes Theologiae & Juris sunt communes; illis quatenus & ipsæ ex intentione Legislatoris subordinantur salutis æternæ, aut, quatenus sine lege Evangelium non poterit commodè explicari; his; quatenus in iis Deus immediatè respexit tranquillitatem & decorum ordinem hujus vitæ.

§. 143.

Atque hinc est etiam, quod Domini Theologi, dum hæc præcepta seorsim exponant, tractatus suos non Theologiae, sed in specie *Theologiae moralis*, quæ *facienda* explicat, nomine insigniunt.

§. 144.

§. 144.

Inter quam & *Jurisprudentiam divinam* posses etiam istam ponere differentiam. *Theologia moralis* Legem moralem omnes homines obligantem sine distinctione legis naturalis & positivæ universalis inculcat, & fundamentum adeò demonstrationis suæ utrobique ponit scripturam sacram, unde & communiter Theologi morales legem moralem & naturalem synonymicè usurpant. Sed *Jurisprudentia divina* legem naturalem à divina separat, illam quidem secundum doctrinam Apostoli ex dictamine rectæ rationis demonstrans, hanc vero ex solâ revelatione petens; quæ distinctio infinitum usum præbet in difficillimis aliàs controversiis, de obligatione principis intuitu ejusmodi præceptorum, & potestate ejus dispensandi aut legislativa &c.

§. 145.

Rectè igitur *Jurisprudentia divina* dividetur in *naturalem* & *divinam positivam universalem officia hominum inter se incutientem*, quam posteriorem in posterum compendii gratiâ *divinam* absolutè, & leges, circa quas occupata est, divinas simpliciter appellabimus. Dabimus vero
opc-

operam, ut, quod hactenus non fuit præ-
 stitum, duas istas species, non quidem se-
 orsim consideremus, sed in singulis ta-
 men capitibus accuratè secernamus.

CAPUT III.

*De Interpretatione legum
 divinarum in genere, & de princi-
 piis practicis.*

§. 1.

Quævis Jurisprudencia leges interpre-
 tari docet & applicare. Hæc enim
 sunt media, ad tranquillitatem commu-
 nem introducendam facientia. Unde si
 doctrinam mediorum omitteret Juris-
 prudencia, & in dictis subsisteret, pruden-
 tiæ nomen non mereretur.

§. 2.

Porro interpretatio applicationem or-
 dine doctrinæ debet præcedere. }

§. 3.

Est vero *interpretatio expositio volunta-
 tis alienæ dubiæ.* Nam interpretatio quæ
Authentica dicitur, propriè interpretatio
 non est, sed vel nova lex, vel novum pa-
 ctum. Certè ea hæc non spectat.

§. 4.

§. 4.

Voluntas autem illa est vel superioris vel paris. Unde interpretatio est vel legum vel pactorum, item testamentorum, meditationum, &c.

§. 5.

Leges vero vel sunt cordibus hominum inscriptae, vel per revelationem publicatae. In interpretatio demonstrationibus utitur. Hic conjecturis seu argumentis probabilibus.

§. 6.

Utraque interpretatio nititur certis regulis & axiomatis à primis principiis dependentibus.

§. 7.

Sunt autem prima principia propositiones ab intellectu formatae, ultra quas intellectus ascendere in demonstrationibus non potest.

§. 8.

Cum enim intellectus hominis sit finitus, non potest in demonstrationibus ascendere in infinitum, sed necesse est, ut aliquando subsistat.

§. 9.

Pro diversitate autem habituum intellectualium Theoreticorum & Practicorum Principia prima divisa sunt in Theoretica & Practica.

§. 10.

§. 10.

De Theoreticis multi scripsere multa. Practica vel planè fuerunt neglecta, vel confuse tradita, vel magna contentione adhuc dum excutiuntur.

§. 11.

Nos, quorum post gloriam Dei solum veritatis studium scopus est, sepositis affectibus & autoritatibus, rem nudè, ut est, speculabimur, nullius affectantes gratiam, quoniam nullius vestigia presso pede sumus calcaturi, nullius etiam odium timentes, quia eos, à quibus hic dissentimus, tacebimus, neque aculeis pugnabimus, sed rationibus.

§. 12.

Res vero paulo altius est repetenda. Præsuppono I. *Intellectum*, quocunque modo eum definias, *esse ens unum*, intellectumq; Theoreticum & Practicum non realiter differre.

§. 13.

II. *Intellectus noster* vel contemplatur *rerum essentiam*, seu naturam, seu habitudinem, seu accidentia, seu quocunque modo id efferre velis, vel contemplatur *actiones proprias*.

§. 14.

§. 14.

III. Res omnes à se quidem *distinctæ* sunt, sed cum tanta harmonia, ut nullum ens sit, quod non cum altero *conveniat* in aliquo tertio.

§. 15.

IV. Ergo intellectus, dum rerum naturam contemplatur, vel contemplatur earum *convenientiam* cum aliis, vel *differentiam*. Unde & omnis definitio hunc duplicem conceptum involvit, convenientiæ in genere, disconvenientiæ in differentiâ specificâ.)

§. 16.

V. Qui convenientias rerum elicere aptus est, *ingenio* pollere dicitur, qui autem differentias accuratè discernit, *judicio* gaudet.

§. 17.

VI. Porro intellectus essentiam rerum & naturam contemplando, vel ita concipit, prout revera sunt, vel eas inter se componit fictione aliquâ, ut non sunt. Atque hic actus intellectus phantasia dicitur.

§. 18.

Hæc omnia, quæ hæctenus recensimus, inter se comparando summa propositio & prima ipsi nascitur, h. e. ad quam reliquæ

quæ omnes possunt referri, ipsa autem est indemonstrabilis. *Quodlibet est vel non est: seu: Impossibile est idem simul esse & non esse; seu denique: Contradictoria non possunt simul esse vera.* Hæc enim omnia eodem recidunt. Atque hoc communiter appellari solet *primum principium theoreticum.*

§. 19.

Deprehendit autem homo inter res contemplabiles etiam seipsum, atq; dum suam naturam contemplatur videt se non, speculandi saltem sed & agendi gratiâ esse creatum.

§. 20.

Dum vero actiones suas cum essentiâ sua confert, videt, quod sua natura non admittat, ut sit exlex & actiones suas sine normâ quâdam instituat.

§. 21.

Unde nascitur ipsi definitio legis. Simul vero conceptus Imperantis, conceptus obligationis, utpote qui in definitione legis involvuntur.

§. 22.

Leges autem cum deprehendat varias, & has inter se comparat, ac earum differentias querit. Summa igitur harum

G

CON-

contemplationum, seu quænam sit prima lex, & ad quam reliquæ omnes referri debeant, vocatur *primum principium Practicum*.

§. 23.

Ex dictis patet: *primum principium Practicum* non esse absolute primum, sed *subordinari primo Principio theoretico*.

§. 24.

Theoreticum enim est summa contemplationum omnium de rerum essentiis & natura. Practicum in specie de unusrei, legis nimirum, essentia. Species verò continetur sub genere.

§. 25.

Adeoquæ Practicum jam præsupponit cognitionem variarum rerum, & inter eas potissimum hominis & actionum humanarum, ergo & præsupponit principium theoreticum.

§. 26.

Falluntur itaque, qui putant *primum principium practicum* non esse subordinatum theoretico.

§. 27.

Nam sequeretur exinde, falsum esse principium theoreticum, si daretur aliquid in intellectu meo, quod neque sit neque non sit.

§. 28.

§. 28.

Adeoque qui id docent, negant reverà
primum principium intellectus.

§. 29.

Aut ex intellectu hominis faciunt duo
distincta entia.

§. 30.

Non adducam, quod ipsi fateantur, con-
tra negantem prima principia non esse
disputandum, quod in principio primo
theoretico lubentes admittimus. Nemo
enim id negabit facile, si homo est, & ne
rusticus quidem.

§. 31.

At si idem assumamus in primo prin-
cipio practico, non evademus contro-
versiam, cum de eo dissentiant inter se
viri summè eruditi, singuli suis affectis
supari.

§. 32.

Qui si omnes sibi mutuo occiderent,
contra negantem principia non esse di-
sputandum, nisi forte, ut addi solet, ver-
beribus, oriretur profecto bellum, si non
omnium contra omnes, certe plerorum-
que inter se eruditorum.

§. 33.

Igitur primum principium practicum

G 3

EX

§. 34.

Id vero cum pace omnium duobus
verbis efferre licebit: IMPERANTI PARE.

§. 35.

Demonstro id I. *ex definitione Imperan-*
tis. Imperans est, qui habet facultatem al-
terum obligandi. Quod si vero ei non sit
parendum, hanc facultatem non haberet:
Impossibile autem est idem simul esse &
non esse.

§. 36.

2. *Ex definitione Legis.* Lex est iustus
imperantis obligans subjectos &c. Igitur
si imperanti non esset parendum, lex non
esset lex.

§. 37.

3 *Ex definitione obligationis,* quam supra
exposuimus, quæ & ipsa non esset obli-
gatio si imperanti non foret parendum.

§. 38.

Meretur tamen hoc axioma nomen
primum principii Practici, tum quia omnes
leges speciales eò referri possunt, quod
facile probatur per inductionem:

§. 39.

Tum quod ipsum per aliam legem de-
monstrari nequit; Fluit enim ex defini-
tione legis in generis.

§. 40.

§. 40.

Posses adeo hoc principium dicere *objectum Jurisprudentia in genere*. Nam omnes species Jurisprudentiæ id præsupponunt.

§. 41.

Cum autem Jurisprudentia à nobis in divinam & humanam divisa fuerit, jam videndum, est quodnam sit *primum principium Jurisprudentia divina*.

§. 42.

Cujus natura in eo consistet, ut omnes leges divinæ eò possint referri, ipsum verò immediatè demonstretur ex primo principio pratico, mediatè ex primo principio theoretico.

§. 43.

Tale erit sequens: DEO PARE.

§. 44.

Demonstratio immediata est, quia Deus est imperans.

§. 45.

Hujus demonstratio mediata, quia aliàs Deus non esset Deus.

§. 46.

Utrunque paulò fufius erit deducendum, cum hic præsupponatur: esse Deum, & esse superiorem.

G 3

§. 47.

§. 47.

Esse Deum omnes gentes etiam maxime barbaræ agnoverunt & agnoscunt, demonstrarunt autem multi, præprimis qui Theologiam naturalem scripserunt aut contra Atheos disputarunt.

§. 48.

Ac varia hic quidem adduci possent argumenta. Potissimum ex subordinatione causarum desumitur. Quæcunque videmus in hoc globo terraqueo non sunt à se ipsis sed aliunde, illa vero ex quibus sunt, etiam deprehendimus à se ipsis non fuisse, & ita porro. Ergo necessario est, quoniam intellectui repugnat processus in infinitum, ut subsistamus in aliqua causa prima. Ea verò Deus est.

§. 49.

Quid verò sit Deus, id equidem perfecte cognoscere intellectus noster non potest, etiamsi accedat lumen revelationis, ob infinitam distantiam essentiae humanae à divinæ; tantum habet, ut solum rationis lumen mysteria ista capere queat.

§. 50.

Id igitur aperte ex dictis de existentia Dei

Dei colligere licet, ejus essentiam esse *nobilior* essentiae hominum, quos alias inter creaturas sublunares esse perfectissimas, natura nobis dicitur, & consequenter *diuturniorem* entibus, quae circa nos videmus, &c. uno verbo transcendere intellectum nostrum, cum intellectus noster tantum possit comprehendere, quod aequè aut minus est perfectum.

§. 51.

Coeterum subtilioribus demonstrationibus est opus, si ex luminis naturae demonstrare velis quod Deus non sit unum ex corporibus caelestibus, quoniam harum mutationes plerique hominum ignorant, & imò ab eruditissimis vereor, ut vera eorum & intrinseca mutatio, si lumen revelatum seponas, demonstrari possit. Unde & Apostolus; dum ex lumine naturae adversus Gentes disputat, eos potissimum invadit, qui homines vel bestias, vel creaturas sublunares inferiores pro Deo habebant; non illos, qui solem adoraverunt aut corpora caelestia.

§. 52.

Miranda adeò simul est Dei Sapientia, quod inter gentes, quae sanctissimam ejus revelationem seposuerant, passus fuerit eas

cas, quæ maximè rationabiles haberi volebant, in magis absurdas idololatriæ species illabi, quam gentes barbaras. Hi enim ferè corpora cœlestia aut potentias invisibiles adorarunt. At quid absurdius cultu Ægyptiorum, Græcorum & Romanorum?

§. 53.

Eadem difficultas erit, si ex solo dictamine naturæ cum illis disputare veis, qui *Naturam* dicunt esse Deum, vel *animam mundi*, aut qui errorem defenderunt, quod *mundus sit æternus*. Neque enim puto firmiter stringi posse Ethnicum, etiamsi ipsi objicias, quod qui mundum æternum asserat, ejus aliquam causam neget, & sic ipsum Deum neget. Nam facile prævideo, quod responsurus sit, illationem non ex necessariis inferre, posse enim eum, qui mundi causam negat, statuerè, mundum esse ipsum Deum, vel certè mundum esse Deo coæternum, uti notum est quod Philosophi Gentiles asseruerunt duo principia coæterna, Deum & materiam primam.

§. 54.

Unde & non omninò placet institutum Scholasticorum, magno conatu attributa

buta divina duplici *via* quam *perfectio*
 & *negationis* appellant, ex lumine rationis
 investigare intendunt, ita ut perfectio
 quæ est in homine, ea sit *eminenter* in
 Deo, & imperfectio, quæ in homine est,
 ea non sit in Deo. Nam & illud infinitis
 tricis est obnoxium & limitationibus,
 certè ad demonstrationem, quam tamen
 intendunt, aut in disciplina Theoreticâ
 intendere debent, parum aptum.

§. 55.

Potissimum enim fallerit ista *via perfectio*
tionis, si perfectio humana præsupponat
 aliquam imperfectionem, fallerit etiam *via*
negationis, si imperfectioni humanæ op-
 posita perfectio simul cum imperfectione
 sit conjuncta, aut si imperfectio huma-
 na moralis propter imperfectionem ho-
 minis Physicam pro tali habeatur.

§. 56.

Ita imperfectio hominis est quod *vola-*
re nequeat sed an tibi propterea cum Eth-
 nicis alatum quendam finges Mercurium?
 Non arbitror. Nam hæc avium perfe-
 ctio cum imperfectione est conjuncta
 quod sint corporea.

§. 57.

Hanc imperfectionem (corporeitatis)

G 5

in

in Deum non cadere quomodo scires, si Scriptura non revelaret, Deum esse Spiritum. Si enim inter eos qui Scripturam S. agnoscunt, Sapientes reperti sunt, qui Deum corporeum esse delirarunt, non mirandum, si Sapientissimi Philosophorum Gentilium Stoici idem dogma defenderint.

§. 58.

Ita imperfectio hominis moralis est, si homo gaudeat de alterius hominis dolore etiam ex merito eundem patientis, qui enim ita gaudet, *crudelis* vocatur. At Deus ipse testatur, quod ridere velit super infortunio malorum. An ergo putas Deum crudelem esse? Absit. Cur ita diverset? Scilicet quia imperfectio illa moralis in homine præsupponit imperfectionem physicam, & quod homo etiam in maxima dignitate constitutus cum vilissimo mendico æqualitate essentiae humanæ fruatur; at respectu Dei omnis homo pulvis est & umbra.

§. 59.

Ita inter perfectiones humanas non minima est *virtus*, inter virtutes *justitia* eminet. Sed hæc quidem citra imperfectionem non poterunt concipi. Virtus enim

enim est habitus vivendi secundum leges, Justitia est habitus suum cuique tribuendi. Jam non quidem urgebo, quod in Deum non cadat habitus, ad hoc enim fortè non defutura esset responsio, id saltem dico, legem Deo non esse præscriptam, nihil habere hominem quod intuitu Dei pro suo venditare possit.

§. 60.

Igitur non auderem titulum virtuosi & justi Divinæ majestati tribuere, nisi viderem ipsius infinitam Sapientiam in verbo revelato non respuisse terminos istos imperfectarum perfectionum nostrarum, quod dum video, veneror humilimè, quod Deus mecum *ἀνδραπονεύσας* loqui voluerit, simulque lubentissimè fateor, genuinum & exactissimum sensum istarum locutionum esse suprâ intellectum meam, adeoque pertinere ad mysteria fidei.

§. 61.

Atque sic melius me facere arbitror, quod ignorantiam meam ingenue fatear, quam si cum Scholasticis eandem dissimulare, ac Sapientiam aliquam ostentans, inanibus verborum involucris insci-

inscitiam meam tegere conarer. **Quid enim** quæso est istud *eminenter*, quo hic utuntur? Vel idem erit ac *primario*, vel pro eo, quod *improprie* est, id *supponunt*. Primus significatus ad analogia pertinet, posterior ad æquivoca.

§. 62.

Si igitur volent, v. gr. *virtutem & Justitiam esse eminenter in Deo, tanquam in analogato nobilissimo*, cedò dent mihi definitionem virtutis & Justitiæ, quæ *primario* accommodari possit justitiæ divinæ *secundario* humanæ. At hanc quidem frustra expectabimus: differunt enim hæ duæ justitiæ non gradibus, sed, si propriissime loqui velim, toto cœlo.

§. 63.

At si volunt, perfectiones divinas & humanas communi definitione non posse comprehendere, eo ipso fatentur quod *improprie* eadem de Deo prædicentur, hoc est, quod modum prædicandi exprimere ignorent.

§. 64.

Jam quæso, quid lucratur Philosophia his nugis? **Quis non rideret** si quis attributa hominis ex perfectionibus pulicis de-

demonstrare aggressus, nihil aliud afferret, quam perfectiones pulicis esse eminenter in homine. At hominis ad Deum distantia major est, quam pulicis ad hominem.

§. 65.

Sed hi sunt *fructus philosophiæ gentilis*, vel potius abusus, quod Scholastici mysteriæ fidei ex philosophia deducere instituerunt, & philosophiam normam fecerunt Theologiæ, contra præceptum Apostoli, qui Colossenses graviter monuit, ne patiâtur se decipi per philosophiam & inanem fallaciam: contra institutum Patrum, qui philosophia utebantur quandoque in rebus Theologicis, ut Philosophorum Gentilium ineptias demonstrarent.

§. 66.

Ad istum abusum refero penè totam Scholasticorum *Pneumatjcam*, seu Philosophiam de Spiritibus, Deo puta, Angelis & Anima hominis separata. Quicquid enim eâ de re argumentis maximo sudore conquistis tradiderunt (exceptis paucissimis de Dei existentia & providentia) id nunquam seposito lumine revelato ethnicum convincet, at, si Scripturam agno-

agnoscas, omnibus ipsorum libellis non habemus opus.

§. 67.

In eo tamen inter Deum & reliquas Spirituum classes arbitramur esse differentiam, quod *Dei existentia*, ut demonstravimus, per lumen rationis investigari possit, de *angelis* & *animâ separatâ* ne quidem quod sint, extra Verbum Dei aliquid scire (scire dico) possimus.

§. 68.

Eo plures autem absurditates absurda hæc Scholasticorum intentio peperit, ut etiam ex physicis locum & tempus mensuras corporum ad spiritus, vel omnem mensuram, vel certe corpoream respicientes, applicaverint, unde aureum illud & centum boum mactatione dignum mysterium; v. gr. animam totam esse in toto corpore, & totam in quolibet parte corporis, quod qui exacte demonstrare per annorum centuriam poterit, is Phyllida solus habeto.

§. 69.

Ergone ais, nihil de Deo ratio mihi monstrat quam ejus existentiam, & quod sit ens aliquod primum? Monstrat utique, sed maximam partem confuse. Puta
&c.

quod sit *independens*, quod sit *omnipotens* &c. Nam qui ens *independens* dicit de Deo, non tam aliquid affirmat, quam *dependentiam* negat; qui autem Deum *omnipotentem* dicit, id quidem dicit, Deum posse omnia, quæ non involvunt *contradictionem*, sed ex *luminerationis* homo id saltem scit, quod absolute *contradictorium* est, non autem omne, quod *intuitu* Deo *contradictionem* implicat, hoc est, quod cum ejus attributis in lumine *revelato* declaratis pugnat.

§. 70.

Illud verò perspicue ratio *suppeditat*, quod Deo competat *Imperium* in hominem, quodque Deus hoc *Imperium actu* *exercere* velit.

§. 71.

Competit Deo *Imperium* in hominem quia est ejus *autor*.

§. 72.

Quod vero Deus hoc *Imperium in hominem exercere* & quod simul *negotia hominum curare* velit, id istis firmis firmis *demonstrationibus*, quæ omnes in primo principio, impossibile est idem simul esse & non esse, *fundatur, demonstrat*.

§. 73.

§. 73.

I. *Deus est autor hominis.* Dependet hæc assertio à definitione Dei, quando ejus existentiam supra demonstravimus.

§. 74.

II *Voluit ergo Deus, ut homo sit animal rationale.* Fluit hoc ex definitione hominis.

§. 75.

III. Eo ipso verò *Deus voluit, ut homo vivat secundum* normam quandam, seu *legem.* Fluit hoc iterum ex definitione hominis, hoc est : essentiæ animalis rationalis non convenit, ut vivat exlex.

§. 76.

IV. Porro *voluit Deus, ut homo secundum* normam præscriptam seu *legem agat cum amore & metu.* Probo hoc ex definitionibus legis & obligationis, quas supra tradidimus.

§. 77.

V. Ergo voluit etiam *Deus curare negotia hominum.* Fluit hoc ex definitione amoris & metus; Quia frustra metuitur & amatur, qui de negotiis meis non est sollicitus.

§. 78.

§. 78.

Nihil hic dubii subesse puto, nisi quod opus videatur declaratione ulteriore, quod dixi, *animal rationale non posse vivere ex lex.*

§. 79.

Etenim quia bestię legem non habent, videbatur equidem *præstantia hominis repugnare*, ut ipse legi viveret obstrictus; cum inconueniens sit, libertatem creaturę præstantioris coercere, ignobiliore vero concedere libertatem omnimodam.

§. 80.

Sed de bestiis equidem res clara est. Argunt illa utique secundum normam à sapientissimo Creatore inditam, *secundum normam externam agere nequeunt*, quoniam omni libertate agendi destituuntur.

§. 81.

Hinc quando de *bestiis* prædicatur *libertas naturalis*, non denotat facultatem agendi illis insitam; sed spatium orbis terrę à naturâ & abstrahendo à Dominio hominum ipsis concessum, in quo locomotivam corporis sui exercent.

§. 82.

Eo ipso vero, quo *homo* libertate volun-

H

lunta-

luntatis suæ gaudet, *aptus* est actiones suas *secundum normam externam* dirigere.

§. 83.

Necesse autem esse, ut hanc aptitudinem in actum deducat, apparet, si *naturam suam*, cum animalium reliquorum naturam conferat, tam quæ *corpus*, quam quoad *animum*.

§. 84.

Quæ *corpus*, majorem deprehendit imbecillitatem, se sine ope aliorum hominum conservandi, quam in animalibus brutis, quæ tanta est, ut necessario periret, si alii homines non obligati forent, ut ipsi succurrant.

§. 85.

Quæ *animum*, prout ille in hoc statu post lapsum *corruptus* est, videt majorem pravitatem aliis nocendi, à diversis effectibus provenientem, quibus bestię etiam ex opinione Peripateticorum carent; quæ si non per metum majoris mali coerceretur, interiret genus humanum.

§. 86.

Sed omnium maxime, si considerat homo *animum* suum, quatenus in hoc imperfecto statu adhuc *rectus* est, deprehendit, se habere animam non ad id fal-
tata

tem sibi inditam, ut conservetur corpus, (quales sunt animæ bestiarum,) sed quæ potissimum facultatibus constat, ad metum numinis & vitam socialem instigantibus; apprehendit inter homines esse maximam ingeniorum & inclinationum diversitatem, qualis non est in bestiis, quæ non solum directionem legis requirit, ne per eam turbetur vita tranquilla, sed & ipsa, quatenus ad juvandam hoministranquillitatem conducit, ordine aliquo & normâ habet opus.

§. 87.

Qui principia hæc de Deo tradita negant, dicuntur *Athei Theoretici*; quos posses dividere in *crassos & subtiles*. Illos voco, qui profitentur *non esse Deum*. Hos, qui vel asserunt *Deum non curare negotia hominum*, vel, qui ita dicunt curare, ut homini planè nullam libertatem agendi relinquant, hoc est, *qui comminiscuntur factum aliquod Stoicum*.

§. 88.

Quemadmodum enim ille, qui Deum dari negat, fundamentum omnis moralitatis destruit, ita similiter frustra sunt omnia præcepta moralia, si postremas illas duas assertiones admittas.

§. 89.

Nam si Deus negotia hominum non curat, nullus dabitur imperans, nullus ad eò erit, cui parendum sit.

§. 90.

Porro, si omnia fato diriguntur, nulla obligatio erit ac nullus metus.]

§. 91.

Sive enim per fatum ipse Deus intelligatur, frustra timeretur & amaretur, cujus amorem provocare & iram avertere nequeo.

§. 92.

Sive per fatum denotetur aliquid præter Deum, frustra timeretur & amaretur, qui me beatum reddere & punire nequit.

CAPUT IV.

De Interpretatione Legum divinarum in specie, hoc est, de primis principiis Juris Naturalis & positivi universalis.

§. I.

JAM ordo postulat, ut cognoscamus, quænam sint *summa legis Naturalis & divine positive*. Et à Lege quidem Naturali incipiemus.

§. 2.

§. 2.

Per primum itaque principium Juris Naturalis cave intelligas primum principium practicum, aut primum principium Jurisprudentiæ, vel Jurisprudentiæ divinæ in genere, quatenus à naturali & positiva præscindit. Intelligitur enim, vel certè intelligi debet propositio aliqua, sub quâ reliqua præcepta Juris naturalis omnia, tanquàm sub communi axiomate comprehenduntur, ipsum autem ista duo, Deo & Imperanti esse parendum, tanquam generaliora præsupponit.

§. 3.

Tria ergo erunt requisita, ad quæ, tanquam ad Lydium lapidem, principium ejusmodi examinabimus, ut sit 1. verum, 2. adequatum, 3. evidens.

§. 4.

Verum dico, hoc est, ut non contineat propositionem aliquam falsam.

§. 5.

Adequatum, ut illa propositio verè contineat omnia præcepta juris naturalis sub le, nec alia tamen præcepta, quam juris naturalis.

§. 6.

Evidens, ut id esse voluntatem divinam

abstrahendo à lumine revelato, ex primo principio practico possit demonstrari, tùm ut connexio conclusionum cum ipso sit evidens & ferè palpari possit.

§. 7.

Rides fortè tantum apparatus, & in sinu gaudes, quod facili negotio te putes invenisse, quod hic quærimus. Quid enim aliud erit, cogitas, quàm: *Fac ea, quæ necessario conveniunt cum naturâ hominis rationali, & quæ eidem repugnant, omitte.* Id enim jam suprâ definitioni legis naturalis inferuimus, id deduximus ex fuga contradictionis. Patet igitur ejus veritas, adæquatio & evidentia.

§. 8.

At compeſce gaudium. Meminisse simul debuisses, me suprâ fusioſorem discursum de convenientiâ cum naturâ hominis rationali promississe. Huc respexi. Nempe omnes quidem rectam rationem crepant, at *quid sit recta ratio*, quid sit convenientia cum natura hominis rationali, hoc opus, hic labor est. Connexio sanè ipsius principii cum primo principio practico est evidens, sed connexio conclusionum cum ipso principio in obscuro posita est. De periphrasi autem, quam singuli dant

dant, querendum, quod veritas lateat in puteo, una cum veritate igitur & adæquatio & evidentiâ est abscondita.

§. 9.

Disceptarunt hic longo tempore *Philosophi, Jure Consulti, Theologi*. propè dixerim & *Medici*, postquam non ita pridem in Academia quadâm Pontificia quis Leges Gentium de dolore capitis publicâ disputatione exposuit,

§. 10.

Eò pertinent *veterum Philosophorum* disputationes de *summo bono*. Dicebat enim Polemo Academicus; & ab eo acceptum Zeno ac Stoici passim inculcant, *summum bonum esse secundum naturam vivere*. Idem Plato docuit, idem Aristoteles.

§. 11.

Convenerunt adèò antiqui Philosophi in re ipsâ. Omnium scopus est, ut doceant, *vitam hominis cum aliis tranquillam esse summum bonum*; hanc cum distinctius proponere, & media eam acquirendi tradere debuissent, disputarunt de rebus inanibus, nihil ad rhombum facientibus. An enim putas magis aptum quem fieri ad summum bonum acquirendum, qui dixerit, summum bonum consistere

in *virtutis* actu, quàm qui putaverit, id est *se habitum* virtutis, aut qui voluerit esse *voluptatem animi*? Annon putas potius, ineptos istos esse ad acquirendam pecuniam, qui, aliis commercia tractantibus, strenuè litigant, utrum pecunia in corpore, an in quantitate, an in aptitudine ad alias res comparandas consistat.

§. 12.

Ergo hos quidem omnes infanienti suæ relinquamus sapientiæ. *Justinianus* noster tria vult esse *juris præcepta*: *Honestè vivendum, neminem ledendum, summi cuique tribuendum.*

§. 13.

Sed hic quidem benignitate suâ nos obruit. Quærimus unam præpositionem, ipse loco unius tres nobis exhibet. Ex his elige, cui dicas: Tu mihi sola places.

§. 14.

Atque *τ*: *Neminem lade*, quod sciam, nemini placuit, fortè ut nimis angustura. Reliqua duo suos invenerunt amasios.

§. 15.

Videas enim urgeri graviter: In hoc: *Honestà esse facienda, turpia omittenda*, latere summam totius naturalis sapientiæ. Non refragamur equidem. Sed desideramus

mus *evidentiam*. Sive enim honestum voces *legi*, sive *rationi* conveniens, neutrum erudit. Jam enim quærimus, quid sit conveniens rationi & legi. Ergo obscurum exponis per æquè obscurum.

§. 16.

Ac veremur maxime, ne cum risu totius humani generis vapulemus, si negantibus perspicuitatem axiomatis istius, vellemus *principia connata* opponere, eosque, tanquam si principium omnium primum negassent, virgulâ pædagogicâ coercere.

§. 17.

De tertio vero: *suum cuique tribue*, tanquam de novis infulis repertis, ut gloriemur, causam non videmus, postquam jam suo tempore JCtus id solum in definitione justitiæ inculcaverat. Mirandum enim foret, si in eo *evidentia* quædam subesset, cur non ex tot Glossatoribus antiquis, qui idem summâ cum diligentia ruminarunt, in uno saltem operationes suas ostendisset.

§. 18.

Simile quid de alio Juris Romani brocardico: *Quod quisque juris in alium statuerit, ut ipse eodem jure utatur*, dicendum

H 5

arbi-

arbitror; cui analogum istud: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* Sunt vera, sunt pia dicta, *evidentia* non sunt, neque enim sunt *adequata*. Non procedunt inter inæquales. Non applicari poterunt ad officia hominis erga seipsum.

§. 19.

Penè oblitus fuisset Hobbessii. Is hanc legem naturæ pro fundamentali vendit: *Quarendã esse pacem, ubi haberi potest, ubi non potest, quarendã esse belli auxilia.* Non malè profectò, si modo, quod profitetur, Hobbessius sensisset, si modo per pacem intellexisset communem. Jam paulò ante dixerat: *Juris Naturalis fundamentum primum esse: ut quisque vitam & membra sua, quantum potest, tueatur.* Atqui hoc falsum esse, quot Eruditi jamdum ostenderunt? Secundum normam istam brutorum instinctus regitur. Hominis præstantia aliã regulã habet opus.

§. 20.

Leviter hætenus á triariis & tironibus campum purgavimus, nullis instructis subsidiis. At nunc aliis armis utendum. Catervatim aggrediuntur hostes: Duces præeunt strenui, *Sanchez, Rodriguez, Vafquez,*

quez, vel nominibus suis terrorem facile incutere apti. Quid agemus itaque? Fugiemus? Pugnabimus? Id quidem turpe, Hoc audax. Utrumque prudens. Fugiemus. Fugit etiam Horatius.

§. 21.

Ergo penè extrà locum conflictus constituti, expectemus ictum primum. Quid, ajunt, opus est, diu quærere normam rationis? Ad imaginem Dei homo est conditus, necesse est igitur, ut & in statu post lapsum radii divinæ sanctitatis & justitiæ, tanquam reliquiæ imaginis divinæ, in homine resplendescant. Itaque, cum Deus, quæcunque egit, secundum normam divinæ suæ sanctitatis, bonitatis, sapientiæ ac justitiæ egerit, & ita legem quasi æternam ex libera voluntate sibi ipsi posuerit, necesse est, ut ad hunc archetypum lex quoque naturalis actiones hominum dirigens sit extracta, & adeo conveniens esse cum recta ratione, idem sit, ac *conveniens esse cum sanctitate & justitia divinâ.*

§. 22.

Quid nos ad ista? Examinabimus modo, an hæc præpositio: *Quicquid convenit cum sanctitate divinâ, id jure naturali præceptum est; quicquid disconvenit, id jure natu-*

naturali est prohibitum: conveniat cum requisitis positivis: De *veritate* nihil dicemus. Suprà enim jam suo loco notavimus, legem istam æternam esse figmentum Scholasticorum, neque Deum legi nisi impropriissime esse subjectum.

§. 23.

Adequationem age consideremus. Et *latior* videtur nobis esse ista norma normato, & alio respectu *angustior*. Quid enim, an non *legen. divinam positivam* putasetiam in convenientiâ cum ejus sanctitate & justitia esse positam? At jam quærimus axioma, ex quo conclusiones juris saltem naturalis possimus deducere.

§. 24.

Quod si respondeas, jus positivum fundari in convenientiâ cum divina voluntate, jus naturale in convenientiâ cum ejus sanctitate antecedenter ad voluntatem divinam, recurram ad ea, quæ jam suprà de inepta hâc abstractione attributorum divinorum differui.

§. 25.

Sed & *angustior* est. Jus naturale dicitur *gratitudinem*? At hanc virtutem quomodo ex archetypo divinæ justitiæ deduces? Quis beneficium dedit Deo, ut ipsi retribuatur?

§. 26.

§. 26.

Evidentiam vero omnium maximè hîc desideramus. Non repetam, virtutes & justitiam de Deo prædicari *ἀνθρώπων παρὰ θεῶν*, & improprie. Id modo perpendas: De imagine Dei & ejus sanctitate vel nihil, vel confusa saltem ex lumine naturæ hauriri, sed Scripturam utramque hîc facere debere paginam. Unde si ethnicus quærat, cur homicidium. v. gr. sit contra sanctitatem divinam, cur v. gr. servatio pactorum sit secundum ejus justitiam? aut hærebit aqua; aut necessarium erit, Scripturam S. in subsidium assumere, & ita committere *μεταβαλον εις ἄλλο γένος*.

§. 27.

Fallor vero, annon hæc conformitas juris naturæ cum essentia divina apud Scholasticos *originem* debeat Philosophiæ gentili. De Platone enim Augustinus & Clemens Alexandrinus memorant, eum summum bonum & formam virtutis posuisse in eo, ut quis Deo assimiletur. Stoicorum ineptiæ, Sapientem suum cum Deo comparantium, in vulgus notæ sunt.

§. 28.

Nos itaque dicti Apostolici memores,

707-

normam juris naturalis non extra hominem quærimus, *sed in ipso homine*, cujus cordibus idem est inscriptum. Esto, in ratione humanâ residere imaginem aut reliquias imaginis divinæ, cur tamen non potius ipsam rationem hominis in se spectamus, quàm in relatione ad aliud extra eam. Est sanè ratio humana Ens aliquod positivum, non mera relatio, cujus essentia in eo saltem consistat, ut ad aliud referatur.

§. 29.

Igitur putamus, ipsam humani generis conditionem, seu *statum totius humani generis esse normam legis naturalis*. Et cur non putemus? Sanè ipsa naturalis ratio, quam pene omnes in ore habent, est ejusmodi conditio; sanè ex definitione status supra traditâ suâ sponte fluit, omnem statum esse suo modo normam legis.

§. 30.

Sentio vero hîc aurem mihi vellicari, ne, cum in eo sum, ut ex primo principio practico omnia demonstrare coner, ipse in idem impingam graviter. Dixi enim superius, *Legem esse normam actionum humanarum*. Nunc dico: *conditionem hominum esse normam legis*. An igitur lex si-
mul

mul erit norma hominum, & homines norma legis? Hoc pacto certè idem simul norma est, & non est.

§. 31.

Tentabo, ut ad objectionem hanc tuam ex te ipso responsionem extorqueam. Fingamus, duplex esse hominum genus in hoc mundo, nullis commerciis ac conversatione sibi mutuo cognitum, unum corpore erecto & robusto, alterum imbecilli præditum, simulque in posteriori gibbum informem cervici insidentem caput deprimere, ut non parùm inclinetur ad terram. Jam finge, utriq; hominū generi à medico diætam esse præscribendam, aut à sartore vestimentum eum in finem esse applicandum, ut utrumque sustineatur erectum, neve in terrâ quadrupedum instar repat. Quid tum putas, nonne diæta præscripta, nonne vestimentum aptatum rectè vocari poterit norma vivendi, aut norma gresfionis?

§. 32.

Porro, nonne putas, medicum in præscribendâ diætâ, & sartorem in conficiendo vestimento, respicere simul debere ad qualitatem corporum, cui istæ normæ applicari debent? Sane medicus corpori

pori imbecilli plures cibos prohibebit, quàm robusto, medicamenta etiam in minori dosi suppeditabit. Ita sartor opus habebit ut in conficiendo vestimento pro hominibus gibbosis, spatium relinquat, gibbi receptaculum. Et cum in priorum vestimentis saltem materia sufficiat inclinationem leviter impediens, hic durioribus metallis, inclinationem ad terram fortiter reprimentibus, erit opus.

§. 33.

Sed quid hæc ad me? inquires. In his exemplis nequaquam idem simul norma est & normatum. Corporis conditio est norma diætæ & vestimenti. Diætæ vero & vestimentum sunt norma non ipsius corporis, sed actionum corporearum. Atqui hæc sanè differunt.

§. 34.

Imo verò respondebo, eadem est ratio Legis & Status. *Status norma legis est, Lex vero est norma actionum*, quas homines in isto statu viventes debent edere.

§. 35.

Aperte igitur, ita perges, inanibus tuis similibus, quorum ope te à mea objectione non liberabis: *Ficta ibi sunt omnia. Haudquaquam verò convenit ei, qui veram reli-*

religionem profitetur, ut talia fingat, quae Deus nobis revelavit aliter. Neque te libertate quadam Philosophicâ poteris tueri, cum Philosophia tua non debeat pugnare cum præceptis veræ religionis.

§. 36.

Ego vero non memini, Scripturam *fictionem* prohibere, non memini Augustanam Confessionem interdixisse, ne fingamus. Fingunt multa sæpius Theologi; Fingunt plura Jcti; docet Logica, quomodo juvenus eruditè fingere debeat. An itaque ex Jurisprudencia tractatus de fictionibus, tanquam minus orthodoxus, erit eliminandus: An Libelli Logici, tanquam hæretici, expurgandi, qui istud propositionis hypotheticæ exemplum afferunt: si asinus volat, habet pennas? Non arbitror.

§. 37.

Nempe aliud est *mendacium*, aliud *factio*. Esto mendacium religioni esse adversum, tamen ab hoc factio toto cœlo differt.

§. 38.

Ut enim de fictionibus juris Romani hic nihil dicam, *factio*, prout à nobis fuit usurpata, nihil aliud est, quam *prima pars*
I
pro-

propositionis hypotheticae, neque affirmans aliquid, neque negans, sed saltem ex fictione inferens consequentiam partis secundae. Unde notum axioma: Conditionem nihil ponere in esse. Item: Exemplorum non requiri veritatem.

§. 39.

Itaque subsistit assertio: ex statu & conditione communi humani generis desumendam esse normam legum naturalium, manent immota similia, quibus pro declaranda hac thesi fuimus usi, & in posterum ad demonstranda effata affinia utemur.

§. 40.

Cum enim supra fusius deduxerimus, duplicem esse statum hominis, integritatis & lapsus, hinc jam ordo postulat, ut videamus, ad quem statum in deducendo jure naturæ debeamus reflectere. Sed hic quaeso, ut ipse mihi respondeas.

§. 41.

Demus, medicum inter homines imbecilli corpore & sanitate praeditos viventem, & ipsum imbecillum, communitatem normam conservandi vitam conterranis suis debere praescribere. Credisne, eum praecise debere respicere ad constitutio-

tutionem hominum robustorum, de quibus forte ex itinerario aliquo confusam hausit notitiam, aut ex scriptis medici alicujus cognovit, quænam remedia soleant ipsi ad vitam tuendam adhibere? An vero putas eum, cum perspiciat, se sanitatem istam apud suos non posse attingere, saltem utroque oculo ideam quandam sanitatis ex constitutione hominum suorum sibi formatam respicere, eamque, ut conservet aut attingat saltem, incumbere debere?

§. 42.

Jam autem, quod hinc præcipuum est, demonstravimus suprâ evidentissimè, hominem viribus naturalibus subnixum, non posse hanc vitam vel minimum gradum perfectionis ex statu integro recuperare, sed reliquiis suis debere esse contentum.

§. 43.

Et quid verbis est opus? ipsum vas Dei electum de miseriâ hâc, & quod *inclinationem ad malum homo non possit ejicere*, gravissimè conqueritur; testis, ni fallor, omni exceptione major.

§. 44.

Id vero brocardicum, quod cum pace omnium Peripateticorum dixerim, admittere

mittere nequeo, eum, qui scientiam aliam quam traditurus est, *ideam sibi formare debere status cujusdam perfectissimi*, etiam si ille non existat. neque existere, posita hac hominum conditione, possit.

§. 45.

Non improbo quidem eò, quod videatur originem debere Philosophiæ Gentilium, & magnam partem Platonicæ; improbo, quod planè non sit aptum ad vitam civilem. Conversamur non cum ideis hominum, sed cum hominibus, qui existunt; his aptanda erunt ad eò remedia qui ipsos conservent. Nec puto gratiam aliquem initurum, qui principem v. gr. de procurandâ reipublicæ utilitate consulentem remittat ad Mori Utopiam.

§. 46.

Porro & in statu integro fuit *jus positivum*, quod sit itaq; convenientia cum isto statu foret fundamentum juris naturalis, sequeretur, & jus positivum normam juris naturalis esse.

§. 47.

Multa præterea sunt hodie, quæ in statu integritatis non erant, nec futura erant, non societates modo, sed & status hominum

num particulares, eorumque officia, puta *carnificum, obstericum, belligerantium, sartorum, chirurgorum, elemosynas dantium &c.* Ut taceam, multa rursus fuisse, aut futura fuisse in statu integro quæ hodiè non habent locum; talia sunt *nuditæ protoplastorum, conjugia fratrum & sororum, & si quæ sunt similia.*

§. 48.

Denique, si *evidentiam* quæramus, iterum non satisfiet doctrinæ Apostoli, ex lumine naturæ gentes refutari volentis. Si enim quæras, cur homicidium est contra, cur pactorum servatio est secundum statum integrum? utrobique Scriptura defectum responsionis supplere debet. Adde multas & ferè infinitas de statu integro restare controversias, in utramque partem disputabiles, quoniam quæ Scriptura de isto statu refert. pauca sunt.

§. 49.

Igitur nos quidem primario considerabimus *naturam hominis* prout est, corrupta nimirum, at, (ne cavilleris jus quoddam corruptum.) *suo modo adhuc recta.* Postea ex eodem principio, cū inter Christianos scribamus, confirmabimus ac illustrabimus sententiam nostram, ostendendo.

dendo, idem principium nostrum etiam in *statu Integritatis* obtinuisse.

§. 50.

Neq; enim homo integer & lapsus specie differunt, uti nec homo robusto & imbecillo corpore. Conclusiones utrobique variant, generalia vero principia utrobique sunt eadem, quæ, uti ex sola cognitione diversi status non discuntur, ita aptus tamen debet esse verbi gratia medicus bonus, ut ex iisdem principiis generalibus, diversimodè applicatis, & robustum hominem curet & imbecillum.

§. 51.

Habet itaque homo, eam à bestiis differentiam, quod sit *rationalis*. Utinam autem noster Intellectus saltem illam haberet perspicuitatem, ut perfectam & à priori apodicticam sui ipsius cognitionem possideret. Jam necesse est, ut fere per ambages in rationis naturam inquiremus.

§. 52.

Ratio hominis in *cogitatione* consistit. *Cogitare* est connectere terminum cum termino, propositionem cum propositione, quod posterius *ratiocinari* vocatur. Ratiocinari verò non possumus, nisi per
verba

verba, eaque vel in mente retenta, vel ore prolata, undè & λόγος est vel ἐνδιάθετος, vel προφορικός, *Verba* autem, ut infra videbimus, profluunt ab impositione hominum in eadem Societate viventium.

§. 53.

Porro, quicquid dicant Cartesiani, infantes à nativitate primâ non cogitant, sed aptitudine saltem cogitationum polent. Ferè autem hæc *aptitudo absque consortio hominum* in actum non poterit deduci. Nam quæ in Historiis de hominibus inter feras educatis legimus, ea profecto ejusmodi homines nihil ferè distasse à bestiis referunt, vel certè inter bestias aptitudinem illam cogitandi parum fuisse promotam.

§. 54.

Ut multa paucis contraham : *Ratio absque sermone non est, sermonis extra societatem nullus est usus, nec ratio citra societatem se exerit.* An ergo errabimus, si dixerimus, aptitudinem illam, quæ in hominibus ante rationis exercitium est, nihil esse aliud, quàm inclinationem, cum aliis hominibus ratiocinandi. Sane omnis aptitudo ad actum, tanquam ad finem, tendit.

§. 55.

Igitur, dum hominem rationalem dicimus, idem est, ac si dicamus *Socialem*. *Socialitas* vero est inclinatio communis, toti humano generi à Deo indita, vi cujus desiderat vitam cum aliis hominibus beatam & tranquillam. Cur verò *tranquillam*? quia in statu turbulento quâ tali non ratiocinamur.

§. 56.

Vita autem hæc tranquilla in actum deducta dicitur *Societas*; cujus contrarium, ipsis Peripateticis fatentibus, est *dissidium*.

§. 57.

A posteriori autem sententiam nostram probamus, quoniam *homo citra Societatem non potest esse beatus*. Non dicam hic de miseria summâ illâ, in qua *infantes* forent constituti absque consortio humano. Etiam in *adultis* vita foret misera, si non essent homines alii, qui ipsorum necessitatibus subvenirent.

§. 58.

Quid quod? ad cujusvis propriam provoco conscientiam, etiam si fingamus, aliquem *eâ felicitate gaudere*, quam de *Psyche* Poetæ fabulantur, si ramen omni societate humanâ foret destitutus, annon
po-

potius optaturus esset in Societate humana vivere, & istis sensuum delectationibus carere.

§. 59.

Adde, quod, si accuratè velis loqui, nulla citra Societatem *sensuum delectatio* futura sit: Per inductionem id hoc loco probare velle, prolixum foret. Desideramus exemplum, in quo regula data fallat.

§. 60.

Ipsi *misanthropi*, si extra Societatem constituti forent, essent miseri. Nihil quippe deprehenderent, in quo odium suum excolere possent.

§. 61.

Ipsi *librorum belluones*, & qui nunquam minus solos se putant, quam si non sint soli, miserissimi forent, libris destituti. At libros unde acciperent, si Societas hominum non foret. Pone extinguere reliquos homines, quid libri prodesse, si non possent ostendere aliis, quid in hoc vel illo autore displiceat, &c.

§. 62.

Quod si dicta ex *historia Status Integri* velis confirmare, habemus testimonium divinum, omni prudentiæ, etiam Solomoneæ, longè majus. Erat Adamus cæ-

terà falicissimus. Carebat Sociâ. *Non esse bonum*, pronuntiabat Divina Sapiencia, *hominem esse solum.*

§. 63.

Manet itaque inconcussum: naturam hominis *rationalem* eandem esse, quam *socialem*: Et consequenter per convenientiam cum natura rationali intelligi convenientiam cum Socialitate hominis.

§. 64.

Statuimus igitur, summam legis naturalis in illo principio contineri: **FAC EA, QUÆ NECESSARIO CONVENIUNT CUM VITA HOMINIS SOCIALI, ET, QUÆ EIDEM REPUGNANT, OMITTE.**

§. 65.

Atque sic de *veritate* hujus principii nullum restat dubium. Quod *adequatum* sit, non solum inde patebit, quod omnia præcepta specialia juris naturalis ex hoc fonte sinus deducturi, sed &, quod nullum præceptum Juris positivi huc referri possit.

§. 66.

Evidentia denique sic demonstratur. Initio: Si Deus voluisset hominem non ea facere, quæ cum Socialitate ejus con-

ve-

veniunt, non voluisset rationalem. At homo irrationalis involvit contradictionem.

§. 67.

Deinde etiam evidens est connexio conclusionum cum primo isto principio. Nam quando v. gr. quæro, quomodo homicidia, furta, &c. repugnant socialitati, evidenter respondeo, quia ea turbant tranquillitatem communem totius humani generis.

§. 68.

Similiter, quando quæro; quomodo v. gr. *pactorum & observatio* necessario convenit cum Socialitate? evidens est responsio, quia, si ea non servaretur, turbaretur eadem tranquillitas.

§. 69.

Vides simul, quod *actus necessario conveniens* cum Socialitate, ille fit, cujus omisio, & *disconveniens*, cujus commissio turbat pacem communem humani generis. Oriretur enim ferè ex ista omisione vel commissione bellum, & quidem bellum omnium contra omnes, quod certè genus humanum extingueret.

§. 70.

Non desunt tamen, quæ *contra adæquationem* principii nostri solent proferri in
me-

medium. Putant alii, ex *eo fonte* etiam *deduci* posse ea, quæ longè se habent aliter, nempe & *latrones* facere ea, quæ cum Societate suâ & ejus fine conveniunt; unde & hæc objectio simul veritatem axiomatici nostri impetit.

§. 71.

Sed hi quidem apertè *Societatem* cum *Socialitate* confundunt. Tum demum Societas rectè se habet, si non cum Socialitate pugnet.

§. 72.

Et ne mireris, quâ ratione possibile sit, ut Societas pugnet cum Socialitate, cum à Socialitate dicatur Societas, cogita rationem (latronis) pugnare cum rationalitate absque ulla contradictione.

§. 73.

Plures autem putant, ex principio nostro deduci saltem posse officia hominis erga alios homines, non autem officia *hominis erga Deum, erga seipsum, erga bestias.*

§. 74.

De Officiis hominis *erga Deum* facilè concedemus, quatenus per ea intelligitur cultus Dei externus. Hic enim, ut mox demonstrabimus, ad Jurisprudentiam Christianam pertinet, non ad Jus Naturale.

§. 75.

§. 75.

Quod si verò sub nomine officiorum erga Deum intelligas obligationem erga Deum in genere, & sic nihil adversum nos obtinebis. Nam & id præceptum, Deo pare, non est præceptum jûris naturalis, sed ejus præsuppositum. Ostendimus quippè hoc præceptum pertinere ad jus divinum in genere.

§. 76.

Officia vero *hominis erga se*, propriè loquendo, non dantur. Nam nemo sibi obligatus esse potest, ergo nec sibi metipsi debere officium. Quæ autem ita vocantur officia, reverà sunt officia, vel erga Deum, vel erga alios homines, quatenus occasione sui ipsius homo utrisq; est obligatus, adeoque illius respectu ex Scriptura, horum intuitu ex Socialitate suo loco deducuntur.

§. 77.

Denique officia *hominis erga bestias* non magis dantur, quàm Societas hominis cum bestiis, quamvis & abusus bestiarum per consequentiam lædat Socialitatem, vel jus Dei positivum, quod & ipsum convenienti loco immiscebimus.

§. 78.

§. 78.

De primo principio Juris Naturalis ha-
ctenus. Primum principium *juris positivi*
in hoc est: *FAC EA, QUÆ TIBI DEUS FA-*
CIENDA IN SCRIPTURA SACRA REVE-
LAVIT, ET OMITTE CONTRARIA.

§. 79.

In specie, quod *Jus positivum universa-*
le concernit, *tria* facimus quoad princi-
pium cognoscendi ejus requisita, duo
communia cum jure positivo quocun-
que, tertium peculiare; scilicet 1. ut actum
præceptum esse aut prohibitum Scriptu-
ra indicet, 2. ut is actus ex Socialitate de-
duci non possit, 3. ut Scriptura indicet,
Legem istam Dei pertinere ad omnes
homines.

§. 80.

Ex his duobus fontibus omnes conclu-
siones præceptorum specialium, tan-
quam rivulos, deducemus. Et de *inter-*
pretatione quidem *juris naturalis* ulterius
differere non est opus, cum in exponen-
dis conclusionibus eâdem methodo de-
monstrandi atque eâdem ratiocinatione,
quâ hactenus, simus usuri. Sed *in jure*
positivo jam aliud incipiet interpretatio-
nis genus, quod loco demonstrationum

44

utitur conjecturis, seu argumentis probabilibus. Nam jus positivum non est inscriptum cordibus.

§. 81.

Illa argumenta probabilia, quomodo formari deberent, etiam certis regulis quibusdam generalioribus nunc exponi deberet. Sed differenda est hæc doctrina tamdiu, donec *naturam pactorum*, & officia circa pacta exposuerimus.

§. 82.

Uti enim benignissimum Numen in revelandâ lege positivâ se ad captum humani ingenii accommodavit, ac sermone humano usum fuit; atque ad eò eadem regulæ hic tenendæ sunt, quæ in Interpretatione pactorum occurrent, ita non poterimus commodè istam de sermone & pactis doctrinam hic antevertere. Accedit, quod in officiis, quæ eousque tractabuntur, de juris divini eò pertinentis expositione ferè unanimis sit Eruditorum Sententia.

(o)

CA.

*De Officiis hominis erga
Deum.*

§. 1.

PER officium hominis erga Deum hoc loco non intelligitur principium aliquod theoreticum, sed practicum. Et hoc quidem non disponens circa actiones tantum internas, sed potissimum circa externas, neque tamen principium aliquod practicum primum, sed speciale, quod per modum conclusionis ex primo principio juris naturalis vel positivi demonstrari possit.

§. 2.

Includitur id uno hoc præcepto:
**DEUM COLE SECUNDUM MODO-
DUM AB IPSO REVELATUM.**

§. 3.

Quid per Deum intelligamus ostendunt antecedentia, per cultum denotamus actionem exteriorem humanam juris operis aut gestus declarantem observantiam & honorem alii debitum.

§. 4.

Quamvis enim nonnunquam cultus divinus soleat dividi in internum & externum,

ternum, reverà tamen cultus *internus* non est cultus absolutus & propriissimè dictus, sed cultus saltem *externi* præsuppositum.

§. 5.

Hinc & ea quæ ad cultum *internam* referri solent: puta ut homo Deum *honoret* & *veneretur* seu opinionem habeat de ejus summâ potentia cum bonitate conjuncta, ut eum *amet*, tanquam omnis boni autorem & datorem, ut in eum *speret* tanquam abs quo in futurum quoque omnis nostra felicitas dependeat, ut divina voluntate *acquiescat*, tanquam qui pro suâ bonitate omnia optimè faciat, ut eum *timeat* tanquam potentissimum & cujus offensa maximum sit malum conciliari apta, denique ut in omnibus humillimè *obsequatur* tanquam creatori, domino ac rectori optimo maximo; hæc, inquam, omnia, quatenus ex lumine naturali demonstrari possunt jam præsupponimus, tanquam latentia in primo principio Jurisprudentiæ divinæ in genere, *Deo pare*

§. 6.

Externus igitur Dei cultus, seu *cultus Dei simpliciter*, aut *cultus Dei religiosus* est, vel *generalis* & plerisque; si non omnibus gentibus communis, vel *specialis*. Ille potissimum ad tria momenta, *invocationem* Dei, *laudationem* ejus, & *gratiarum actionem* videtur referri posse.

§. 7.

Specialem voco modos diversos & apud gentes variantes invocandi & laudandi Deum,

K

um,

um, etq; agendi gratias; quò spectat inter Christianos v. g. quod debeant aut soleant fieri in nomine Christi, animo vindictâ vacuo, publicè, extensione manuum, aperturâ capitulis, etiam pro hostibus, adhibitâ musicâ, jeuniis item & auscultatione verbi. Huc pertinet etiam *Sanctificatio Sabbati & usurpatio Sacramentorum*, &c.

§. 8.

Etsi itaq; non ignorem, solere etiam *cultum externum* Dei à pluribus ex dictamine recte rationis deduci, distinctè tamen hic erit procedendum.

§. 9.

Dignissimum esse Deum, qui ab hominibus colatur, certum est, & hoc evincunt potissimum argumenta eorum, qui cultum divinum ex lumine naturæ demonstrare aggressi sunt.

§. 10.

Quin & *justissimum* esse, ut homo Deum colat, si Deus cultum ab homine exigat, promptè ex principio primo Juris prudentiæ divinx: *Deo pare*; sequitur.

§. 11.

At de eo jam quæstio est, certè esse debet: *Utrum ratio hominis sibi relicta demonstrare possit, Deum ab hominibus cultum exigere?* Atque hoc difficillimè procedere asserimus.

§. 12.

Etenim si *Deum respicias*, Deus cultu isto exteriore non habet opus. Quâ excusatione usus

usus fuit Demonax Philosophus, cum impietatis & sacrilegii accusaretur, quod Minervæ nunquam sacrificasset. Respondit enim, se sacra Minervæ hucusq; non fecisse, quod suis oblationibus eam egere non putaret.

§. 13.

Quantum verò *ad hominem* attinet, Homini socialitas seu vita tranquilla, seu quocunq; modo beatitudinem ejus temporalem efferre velis, directè per omissionem harum actionum externarum non læditur, modò cultus internus non tollatur.

§. 14.

Igitur id quidem cognosco, blasphemiam & contemptum Dei & *quicquid cultui interno est adversum*, sive intra animum retentum, sive actionibus exterioribus declaratum fuerit, pugnare cū rectâ ratione, quia pugnat cum cultu interno ex præcepto: *Deo pare*, demonstrato.

§. 15.

Cognosco ulterius, *cultum externum* esse ex rebus *licitis in gradu eminente*, & non solum rationi hominis naturali eum non repugnare, sed & longè melius esse, si Deus colatur quam si cultus iste omittatur.

§. 16.

At hæc omnia ad demonstrandam *necessitatem* cultus externi non sufficiunt. Ratio sibi relicta nomen rationis humanæ haud quaquam amittit, etiamsi ratiocinetur, *preces ore prolatas* ad res medias pertinere, cum Deus ut cordium scrutator suspiria

K 2

| exau-

exaudire possit, & ipse tanquam creator meus ac conservator etiam sine precibus sciat quarum rerum indigeam.

§. 17.

Sic & per *laudes* humanas eminentiæ & majestati divinæ nihil accedit, quin imò, si ab homine reverentia & timore Dei carente proferantur, recta ratio dicitur, peccare graviter hominem, Deum per signa exteriora decipere intendentem. Sin homo intrinsecè Deum magnificat, laudes exteriores superfluz videbuntur rationi.

§. 18.

Idem & de *gratiarum actione* dictum esto. Accedit, quod, ut suo loco demonstrabitur, gratiarum actio ideò inter homines sit necessaria, ut alteri demonstrarem, beneficium præstitum esse acceptum mihi, meq; iterum ad inserviendum alteri paratum. At intuitu Dei cogitationes meæ hæc demonstrare aptæ sunt.

§. 19.

Scilicet, ut summatim dicam, preces, laudes, gratiarum *actiones*, *signa inter homines sunt externa*, ideò necessaria, quia homo hominis cogitationes non novit. Novit verò Deus.

§. 20.

Neque officit, si dicere velis, cultum externum Dei necessarium fuisse non propter Deum, sed *propter homines ipsos*, cum *Rerum publicarum felicitas* sine cultu externo fere non possit

possit subsistere, & *nulla detur* Respublica, in quâ non aliquis externus Dei cultus vigeat. Adde quod & *Gentiles* cultum hunc debitum acriter inculcent.

§. 21.

Etsi enim hæc satis speciosa sint, tamen jam supra monuimus, ex *testimonio gentilium* (præterquam quod & in his disquirendum, utrum de cultu externo an interno loquantur) non firmiter probari posse aliquid esse Juris naturalis; adeoque & ulus communis gentium saltem argumentum illustrans, non probans suppeditare poterit.

§. 22.

Quod autem *felicitem Rerumpublicarum* concernit, cautè dispiciendum, ne finem secundarium cultus divini pro principali arripiamus. Hactenus beatitudinem Rerumpublicarum per cultum externum promoveri ratio assequi potest, ut eò melius quilibet civis alteri per signa exteriora reverentiam internam erga divinum numen tanquam fundamentum omnis obligationis declaret, ac ita fiducia sociorum erga se invicem eò magis augeatur. Cæterum quemadmodum hæc declaratio externa sæpissimè fallit, ita & omisio ejusdem per se ac necessariò beatitudinem Reip. non turbat.

§. 23.

Accedit, quod si beatitudo Rerumpublicarum genuinus cultus divini finis foret, ex regulâ Philosophorum receptâ, (finem esse normam mediorem) dicendum esset, cultum hunc pro varietate Rerumpublicarum & ipsum variare & ita utilitatem singularum Rerumpublicarum cultus divini normam esse debere, quod statuere velle impium est.

§. 24.

Et contentur quidem profectò omnes: cultus religiosi finem verum esse *beatitudinem hominis æternam*, ac hunc finem ratio sibi relicta non penetrat, quomodo igitur posset cultus divini tanquam medii cognitionem penetrare.

§. 25.

Sufficere hæc possunt de cultu Dei religioso, quem *communem* diximus. Intuitu *specialis* tot argumenta se suppeditant pro nostra sententiâ, quos circumstantiæ & modi

150 LIB. I. CAP. V. DE OFFICIIS.

di specialis cultus se nobis offerunt, quæ singula prolixè exponere non videtur opus, cum specialis cultus generalis, cujus necessitatem à ratione percipi non posse, hucusque ostendimus, præsupponat.

§. 26.

Vides adeò quam maximè ratio nostra in officio hominis nobilissimo cœcantiat, & in quantum lumen naturæ sine lumine revelationis caligine sit obductum, quamque periculosè procedant qui sanctissima Dei mysteria rationis per lapsum debilitatæ modulo metiri aggrediuntur. Atque ita simul intelligis cur in præcepto officium hominis hæc parte dirigente addiderim: Deum colendum esse *secundum modum ab ipso revelatum.*

§. 27.

Quod si *historiam sacram* atque *Ecclesiasticam* evolva-
mus, patebit, nunquam Deo placuisse cultum à ratione humanà inventum, sed à primordio mundi voluisse divinum numen, ut verus cultus secundum normam divinæ revelationis dirigeretur.

§. 28.

Unde cum antiquior fuerit vera Ecclesia falsis religionibus, & Diabolus perpetuò fuerit simia Dei, magis probabilis videtur eorum sententia, qui putant *Ægyptios* ac reliquos gentiles primorum seculorum multa hausisse vel potius retinuisse à Deo ab initio instituta, quàm illorum, qui docent quòd Deus in ferendis legibus suis positivis, potissimum ceremonialibus multa ex præceptis *Ægyptiorum* aut *Zabiorum* desumpserit.

§. 29.

Simul vero ex dictis patet, quid sentiendum sit de communi divisione *religionis in naturalem & revelatam.*

§. 30.

Modò homonymiam *religionis* prænotaverimus, quæ vel accipitur pro actibus *intellectus* circa Deum & res divinas, seu *Notitia Dei*, vel pro actibus *Voluntatis* & quidem aut pro cultu *interno*, aut pro *externo*, vel *conjunctum* aut pro *notitia Dei & cultu interno*, aut pro *utroque cultu*, aut pro

pro *notitia & cultu utroque*. Tot enim modis ferè à diversis scriptoribus religionis terminus supponitur.

§. 31.

Qui itaque per religionem intelligunt *notitiam Dei*, illi hæud dubie rectè eam in *naturalem & revelatam* subdividunt, quamvis ferè communiter notitiæ huic naturali plus tribuant quam par est. Unde huc repetenda sunt ea quæ superius eâ de re fusius disseruimus.

§. 32.

Qui *cultum internum* respexerunt, neque ipsi aberrarunt, cum modò demonstraverimus & hunc ex primis principiis practicis deduci.

§. 33.

Neque in eo aberrarunt, ut arbitror, dum religionem hanc naturalem primi & secundi significatus cæteris paribus ad *religionem veram* retulerunt.

§. 34.

Quamvis enim à non paucis ista opinio vapulet, quod notitiæ hæc naturales de Deo & de cultu interno ad salutem non sint sufficientes, non puto tamen hoc argumentari firmiter concludere, cum *verum & salvificum* esse differant.

§. 35.

Itaque hætenus religio *vera naturalis & revelata* in eo differunt, quod hæc sit salvifica, illa saltè ad salutem hominis temporalem tendat.

§. 36.

Et qui aliter fieri possit? Cum religio naturalis longè imperfectior sit revelatâ, & fide tantum humanâ, ratiocinatione subsultantatur.

§. 37.

Sed qui per religionem naturalem intellexerunt cultum aliquem *externum* divinum naturâ cognitum, illi aberrarunt à vero. Nam hoc sensu *omnis religio est revelata*.

§. 38.

Probationem jam dedimus. Accedit quod nulla possit in toto terrarum orbe nominari religio, quæ non revelationem aliquam prætendat. Nos veri Dei revelatione nitimur.

152 L. I. C. V. DE OFFIC. HOM. ERGA DEUM.

haeretici omnes vel interpretatione scripturæ sacr. abutuntur, vel peculiare revelationes crepant, quod & *Judei* faciunt. *Turca* revelationibus Pseudoprophetarum suorum credunt; *Ethnici*, uti ab initio revelationes diabolicas cum divinis miscuerunt, ita adhucodiè vel carodæmonis mendacius se decipi patiuntur, vel fallacius ministrorum ejus, v.g. *Braminum* & similibus fidem habent.

§. 39.

Itaque ex hoc significato religio revelata vel vera vel falsa est, naturalis verò vel figmentum vel certè falsæ religionis species.

§. 40.

Atque aded non expectabitur à nobis, ut conclusiones speciales de officio hominis ergà Deum ex principio suprâ de cultu Dei posito deducamus. Pertinet enim hæc deductio ad Dominos Theologos.

§. 41.

Igitur non saltem omitemus expositionem præceptorum religionis *Christiana* in specie sic dictæ, sed & illorum præceptorum religionem concernentium, quæ humano generi in *Adamo* vel *Noacho* publicata fuit.

§. 42.

Ed pertinent quæstiones non paucæ in utramque ventilatâ partem de *Sacrificiis*, & illorum origine.

§. 43.

Item controversiæ plures de *Sabbatho*, & ejus culturâ, potissimum ista, quidnam in illo præcepto morale sit, quid ceremoniale.

§. 44.

Nec minus de *interdicto ejus sanguinis* & membri animalis viventis, ejusque hodierno usu post decretum conventus Apostolici ea propter Ethnicis conversis in primitivâ Ecclesiâ repositum.

§. 45.

Ergò potuissimus hoc capite tanquam à Jurisprudentiæ alieno, carere, nisi contra sentientium opinioni & rationibus fuisset respondendum.

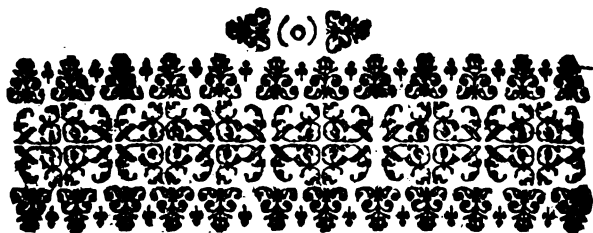
FINIS LIBRI PRIMI.

CHRISTIANI THOMASII
Liber Secundus
INSTITUTIONUM
JURISPRUDENTIÆ
DIVINÆ,
In Positiones succinctè
contractæ.

Lactant. de fals. Sapient. cap. 1.

Ego non Eloquentiâ, sed veritatis fiducia suscepi hoc opus, fortasse majus quàm ut possit meis viribus sustineri, quod autem Veritas ipsa complebit.

Francofurti & Lipsiæ,
Sumptib. Mauritiï Georgii Weidmanni,
M DC LXXXVIII.

SERENISSIMI AC CELSISSIMI
PRINCIPIS AC DOMINI,
DOMINI

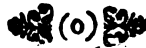
FRIDERICI,
DUCIS SAXON. JUL. CLIVIÆ
AC MONTIUM,
&c. &c.

Consiliario Intimo,
Illustri & Excellentissimo
Domino

**JOHANNI FRIDE-
RICO BACHOVIO**

AB ECHT,
&c.

Domino Patrono & Affini Suo
Maximè Venerando,

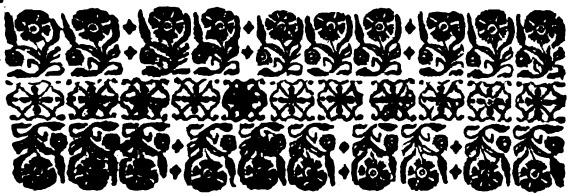
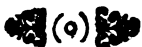

Benignitatis Incomparabilis
Indigno sibi non ita pridem exhibitæ
recordatus,
pro concesso Patrocinio Exoptatissimo
gratias decentissimas agens
in ulteriorem Sui commendationem
Librum Secundum harum
INSTITUTIONUM
devotè consecrat
IPSIUS ILLUSTRIS
EXCELLENTIÆ

Cultor additissimus

Christianus Thomafius.

INSTI-

INSTITUTIONUM
JURISPRUDENTIÆ
DIVINÆ
LIBRI SECUNDI
CAP. I.

De Officio hominis erga seipsum.

§. 1.

Homo uti machinam
corpoream, quam vulgo vitæ
animalis nomine efferunt, cum
bestiis communem habet, ita utrisque in-
dita est per modum *instinctus naturalis* à ra-
tione reverà distincti, *sui conservatio.*

§. 2.

Sed *bestiarum* quidem utpote ratione
carentium locomotiva nullum alium
rectorem quam instinctum istum sequi-
tur.

▲ a:

§. 30 Ac

§. 3.

At homo cum rationalis & ita socialis sit, locomotivam suam à regimine instinctus hujus eximere & *Socialitati subordinare* debet.

§. 4.

Unde Stoici & hos secuti alii Philosophi de Officio hominis disputantes subinde id minus recte secundum diversam considerationem *primorum & secundorum naturæ* exponunt.

§. 5.

Nam *prima* quæ vocant *naturæ*, nihil sunt aliud, quàm instinctus iste machinæ corporeæ inditus, qui ad officium hominis non pertinet, sed quatenus homo eam cum bestiis habet communem, planè est exlex.

§. 6.

Eò magis autem cultura *sui ipsius* officii specialibus erga alios est præmittenda, quo minus, qui sibi ipsi est inutilis, aliis inservire aptus est, eoque magis de ea cura homo debet esse sollicitus; quo difficilius negligentia ejusdem aut præconceptæ opiniones emendantur.

§. 7.

Poste itaque præceptum generale de
ho-

hominis officio erga se ipsum sic efferre:
ITA TE CONSERVARE STUDE,
UT VITAM CUM ALIIS TRAN-
QVILLAM PROMOVEAS.

§. 8.

Hinc quæ media se ipsum conservandi
necessariò ad socialitatem promovendam
requiruntur, ea homo adhibere tenetur.

§. 9.

Quæ vero vitam cum aliis tranquillam
per se turbant, iis homo vitam suam conser-
 vare non potest.

§. 10.

Quæ denique nec *necessariò* promo-
 vent, nec *necessariò* turbant, ea Jure na-
 turali, nisi Jus divinum aliud ostendat,
liciti adhiberi aut omitti poterunt, pro di-
 versis tamen gradibus licentiæ, prout
 nempe ista media magis ad promotio-
 nem aut turbationem vitæ tranquillæ, etsi
 per accidens, faciant.

§. 11.

Cæterum cum homo ex *anima* & ma-
 china *corporis* constet, considerandum
 nunc peculiariter, quodnam sit ejus offi-
 cium *respectu utriusque*.

§. 12.

Id summam hoc Præcepto contine-

4 LIB. II. CAP. I. DE OFFICIO

cur: NOSCE TE IPSUM. Nam qui se non novit, non poterit ritè judicare de medijs ad colendam socialitatem aptis.

§. 13.

Pertinet autem hoc præceptum non ad solam animam, ut Cicero, erroneam sententiam Philosophorum gentilium, ac si sola anima sit essentia hominis secutus, expoluit, sed ad *totum hominem*,

§. 14.

Quod verò in specie animam attinet, novit homo eam nobilissimam sui esse partem, cum per eam à bestiis differat, unde sequitur, quod illa rectoris, hoc ministri aut instrumenti vicem subire debeat, & hinc nascitur præceptum speciale: CULTURAM ANIMÆ, CULTURÆ COPORIS PRÆFER.

§. 15.

Porro cum & supra ostenderimus hominem non speculandi sed & pagendi causa esse conditum, inde aliud præceptum profluit: CULTURAM VOLUNTATIS PRÆFER CULTURÆ INTELLECTUS.

§. 16.

Inculcant illa Præcepta nihil aliud, quam bonum animi *morale* præferendum esse

esse bono ejus *naturali*, bona vero *hæc* utraqve præferri debere *bonis corporis*.

§. 17.

Quæ vero bona *fortune* communiter appellantur, cum partim ad excolenda & promovenda bona utraqve animi, partim ad sustentationem bonorum corporis requirantur, & ipsorum usus secundum modo dictas regulas erit temperandus.

§. 18.

De bonis animæ *spiritualibus*, atqve æternis sileo, quamvis & de horum cultura subinde inculcare soleant Scriptores Juris naturalis. Non enim video, quomodo beatitudo hominis æterna & quam hæc ferè præsupponit, animæ humanæ immortalitas, *luminæ rationis* demonstrari possit.

§. 19.

Quid quod & *ἡσθητικὴ* hic vitamus, Ostendimus enim *hujus beatitudinis* tractationem solis Theologis esse relinquendam.

§. 20.

Equidem rectè hic distingvitur *possibilitas* ab *actu*: Et nempe id cognoscit ratio, immortalitatem animæ non esse impossibilem respectu Dei, nullius enim crea-

turæ duratio in æternum involvit contradictionem,

§. 21.

Sed animam a^{ct}u immortalem esse, Deumq; hanc possibilitatem voluisse in a^{ct}um deducere, id philosophicè demonstrari posse nego.

§. 22.

Idque ideò , quia omnis demonstratio ultimò debet peti ex definitione rei. At anima perfectam sui definitionem ignorat. Et quamvis id quasi palpet, se esse ens cogitans, nulla tamen est connectio necessaria inter cogitationem & durationem æternam.

§. 23.

Hinc etsi per totum vitæ spatium homo animam suam, aut ea, quæ possidet bona, scrutetur, nihil tamen firmi sepositâ scripturâ Sacrà scrutabitur, ut adeo & hæc doctrina pertineat ad mysteria fidei & prærogativas Christianorum præ Gentilibus.

§. 24.

Nam quod *Gentiles* immortalitatem animæ asserentes attinet , eos certissimum est, vel aliorum relationi id acceptū tulisse, quod nonnulli tacitè subinnuunt,
ad

ad consensum gentium hic solum provocantes, aut argumentis obscuris & viis probabilibus sententiam suam adstruentes; vel demonstrationibus fuisse usos falsam & heterodoxam hypothesein præsupponentibus.

§. 25.

Scilicet communiter Philosophi gentiles duo principia coæterna statuebant, Deum & materiam primam.

§. 26.

Quod autem animas hominum attinet, alii eas ex potentia materiæ esse eductas opinabantur, & sic mortales, quod faciebant Epicurei:

§. 27.

Alii contra, ut Platonici, putabant animas humanas esse effluvia essentiæ divinæ, creatasque simul in universum, ut separatim existerent, postea autem nescio quæ insana contemplatione materiæ meruisse ut corporibus velut compedibus vincerentur. Hinc essentiam hominis consistere in sola anima, eam vero ut divinæ particulam auræ esse immortalem aut certè longius duraturam.

§. 28.

Pergo ad corpus. Hujus machinam

Aa 4

si ho-

si homo consideret, deprehendet corporis futuris animum sustineri, & hoc malè se habente animum quoque parum præclari, efficere posse. Inter bona autem corporis eminet vita, post hanc sanitas corporis, tum membrorum integritas bonorum classes occupant, *Vitâ sublatâ tollitur unio corporis cum anima, sanitas totius corporis prostrata impeditur anima in functionibus plerisque exterioribus, integritate membrorum violata, istæ saltem functiones, quarû gratia anima isto membro habebat opus, sistuntur.*

§. 29.

Fluit exinde Præceptum : VITAM SANITATI, SANITATEM INTEGRITATI MEMBRORUM, PRÆFER.

§. 30.

Hæc omnia tamen, quæ hactenus speciatim exposuimus, præcepta ex primo limitationem accipiunt. Conservationi enim tranquillitatis communis subordinanda sunt bona animi utraque, postponenda vita, sanitas, integritas, divitiæ & reliqua bona minora.

§. 31.

Ducit eò hominem, contemplatio totius,

tius, hoc est unionis animæ cum corpore, ut jam sapius inculcavimus. Præterea eadem meditatio ostendit homini se quoad potentias animi & vires corporis esse *substantiam finitam*, adeoque multa esse quæ non sunt in nostra potestate, quæ appetere velle frustransum & sic stultum foret.

§. 32.

Oritur hinc aliquid Præceptum: SUPRA VIRES NON NITENDUM.

§. 33.

Ad has regulas potæ commodè referri posse conclusiones omnes de officio hominis intuitu sui ipsius ab aliis fusius expositas, ac ex iisdem quæstiones controversas facile posse definiri.

§. 34.

Tales sunt: ut homo iis quæ in *sua potestate* sunt, optimè & ad præscriptum rationis utatur.

§. 35.

Ut homo, ubi prudentiæ humanæ locus est, actiones suas cœcæ velut *alexæ* non committat.

§. 36.

Ut homo non ab *eventu* actionum prudentiam & justitiam tam suam quam alienam æstimet.

Aa 5

§. 37. Ut

§. 37.

Ut à Proposito rectè formato homo per metum aut voluptatem se non patiatur abripere.

§. 38.

Ut se rebus, quas sibi accommodare nequit, accommodet.

§. 39.

Ut in præsentibus securitatem, circa futuram invidiam curiositatem evitat.

§. 40.

Ut in secundis rebus insolentiam, in adversis desperationem fugiat.

§. 41.

Ut omni studio opinionem boni viri conservet, eamque per calumniam aliorum læsam, quantum possibile, suo nitore restituat.

§. 42.

Ut ex factis præclaris & generi humano proficuis solùm famam quærat.

§. 43.

Ut honore utatur ad benefaciendum aliis.

§. 44.

Ut ab Arrogantiâ & vanâ Gloriâ, præprie de rebus inanibus absteat.

§. 45.

Ut æquo animo ferat, si occasio deficiat præstantiam suam exercendi.

§. 46.

§. 46.

Ut sua sorte *contentus* vivat & reliqua tanquam ad se nihil pertinentia adspiciat.

§. 47.

Ut in comparandis opibus innocentem *industriam* adhibeat.

§. 48.

Ut paucis sit contentus.

§. 49.

Ut parvis utatur tanquam subsidiis necessitatis propriae & benefaciendi aliis.

§. 50.

Ut animum adsuafaciat, ne *amisissis* opibus coincidat.

§. 51.

Ut erogationem earum ita temperet, ne illas citra rationem *dissipet*.

§. 52.

Ut *doloribus* non necessariis abstineat.

§. 53.

Ut *delectationibus* sensuum fruatur modicè.

§. 54.

Ut *affectus* suos in potestate habeat.

§. 55.

Ut *letitia* non utatur super alienis malis aut rebus ineptis.

§. 56.

Ut *tristitiam* exterminet, nisi quatenus
ad

d misericordiam & pœnitentiam eâ habet opus.

§. 57.

Ut Objectum dignum & honestum ita amet, ne aliis Officiis remoram injiciat, neve eo amisso morbus oriatur.

§. 58.

Ut odio hominum & Invidiâ planè vacuus sit.

§. 59.

Ut Spe super rebus variis, incertis & impossibilibus non frustra se fatiget.

§. 60.

Ut metui & iræ tanquam affectibus humanæ menti inimicis ac valdè perniciosis omni studio reluctetur.

§. 61.

Ut tempestive honestum vite genus, secundum impulsus genii, corporis atque ingenii habilitatem, natalium conditionem, fortunæ bonam, parentum auctoritatem, imperantium civilium jussu, occasionem aut necessitatem eligat.

§. 62.

Ut studia literarum non rejiciat, tanquam quæ hominem ineptum reddant ad negotia pacis & belli, sed potius iis innatam bonam indolem perficiat.

§. 63. Ut

§. 63.

Ut tamen non *manibus literis* operam det, sed *utilibus aut elegantibus*.

§. 64.

Ut *studia ad usum vite humane* attemperet, non *temporis fallendi gratia*, & cum *neglecta aliorum Officiorum* iis se immergat.

§. 65.

Ut *rationem* magis quam *auctoritatem* sequatur, & *pertinaciam erronea defendendi* supprimat.

§. 66.

Atque in his fere consentiunt *cruditi*: Jam de *questionibus controversis* videndum. *Initio quidem de potestate hominis in propriam vitam.*

§. 67.

Ubi id quidem nemo sanus negaverit non licite saltem, sed & longè honestius eum facere, qui *probabilem occasionem brevioris vite*, ut aliis inserviat, elegerit, quam qui *ingloriam & domi desiderium* quaesierit, ut ad *extremas ætatis metas* pervenire possit.

§. 68.

Neque illud dubium, posse quem jure ab imperante adigi, ut *inprobabile mortis periculum* se pro utilitate aliorum conjiciat.

§. 69. Quia

§. 69.

Quin & *citra* hujusmodi *imperium* aliquis cæteris paribus pro aliorum utilitate ejusmodi periculum subire poterit.

§. 70.

At de *Autochiria* gravior inspectio. *Pro lubis* sibi vitam abrumpere in Deum & societatem humanam esse injuriam, ex supra dictis pater.

§. 71.

Idem sentiendū, si quis *tadio molestiarum* & indignatione malorum communitum, vel *metu dolorum*, quibus fortiter toleratis exemplo suo prodesse poterat, mortem sibi inferat.

§. 72.

Nec excusabitur, qui *alieno ministerio* hic utitur.

§. 73.

Multo minus probandæ *leges civiles*, vel jubentes, vel permittentes civibus nihil delinquentibus ultrò vitam projicere.

§. 74.

At, si quis videat se victurum deinceps in *probrum Dei*, aut certitudine moraliter infallibili cognoscat mortem sibi paulo post ab hoste, aut sævo principe cum *cruciatu intolerabili* adferendam, aut ob *pretensa delicta* etsi sit innoxius à principe jubeatur mortem sibi accelerare, aut ea
acce-

acceleratione ignominiam carnisficis evitare ipsi concedatur; Difficillimum erit, ex solorationis lumine hunc convincere, ut his casibus à proppricidio abstinere debeat, cum moraliter hic certum sit, ejusmodi homines servatione vitæ nec sibi nec aliis utilitatem afferre posse.

§. 75.

Eo tamen referre nolim q̄i ob evitandam *quamcunq̄ue ignominiam* nullo vero fundamento subnixam, mortem sibi consciverunt (unde dissimilia sunt exempla Socratis & Catonis, quamvis hos Cicero comparet,)

§. 76.

Neque pueros aut fœminas, q̄i morte voluntariâ *pubicitie* declinarunt violationem. Etsi hi magis exculationem mereantur.

§. 77.

Quod si quis opinatus fuerit, *plus boni* semper esse in *vita*, quam *mali* etiam in exquisitissimis *doloribus*, is forte experientia acutorum quorundam dolorum, sed patientiam communem hominis non excedentium, ad præconceptam hanc opinionem fuit seductus, vel historiae Jobi, viri aliàs patientissimi, oblitus.

§. 78. Ac

§. 78.

At dices, *Scriptura docet, omnes autochires absque discrimine posito pœnæ æternæ esse obnoxios.* Bene inquam, si *Scriptura hoc docet, si autochiria ista pugnat cum beatitudine æterna.* At nos de dictamine rationis & felicitate hominis temporali sumus solliciti.

§. 79.

Igitur reliquam litem *Theologis expediendam relinqvimus, quibus non magis contradicimus ac Physicus, inculcans quod virgo non pariat.*

§. 80.

Seqvitur ut videamus de conservatione sui, conjunctâ cum *propulsatione violentiæ ab altero illatæ quæ defensio appellatur.* Hæc vero quatenus instituitur *sine læsione ejus, qui malum nobis machinatur, quia licita sit, nullum habet dubium.*

§. 81.

At quatenus *cum ledentis pernicie conjuncta est videtur eequidem ea tranquillitati & utilitati societatio humanæ esse adversa.*

§. 82.

Sed videtur, nam tantum abest, ut adversa sit, ut potius ratio dicat, prosc^{riptionem}

ptionem defensionis ejusmodi violentæ
haudquicquam paci sed exitio generis
humani conducere.

§. 83.

Nec obstat *religio Christiana*. Nam
quamvis aggressor in periculo damnatio-
nis versetur, si interficiatur, unde nonnul-
li putarunt laudabilius eum facturum, qui
tum occidi, quam occidere mavult; aut
contra regulas justitiæ peccaturum inva-
sum, si minus suum malum cum aggresso-
ris majori malo depellere intendat, pluri-
mæ tamen sunt rationes, quibus ad hanc
objectionem responderi poterit.

§. 84.

Ula vero distinctio utrum is qui inva-
ditur sit persona Societati utilior quam
invasor, annon, ita ut priori casu defensio
violentiæ sit licita, posteriori illicita, si
eam ita generaliter spectes ad præsens
negotium plane est inepta.

§. 85.

Alia quæstio est an non *defensio violenta*
quam hactenus licitam esse ostendimus,
etiam *homini sit præcepta*? Alii eam simplici-
ter affirmant, prætendentes, eum, qui
illam omittat *ἀνομιαν* committere.

§. 86.

Alii præfatam distinctionem huc ap-
plicant,

Bb

plicant, defensionem non ex licitis saltem sed & præceptam esse si aliorum multum interfit, ut qui invaditur sit superstes.

§. 87.

At si sibi duntaxat vivat, ad licita tantum pertinere cruentam hanc defensionem, præprimis, ubi invasoris vita multis fit utilis, & probabiliter prævideatur, eum, si interficiatur, damnationis æternæ fore reum.

§. 88.

Nobis, ut unâ fidelia duos dealbemus parietes, id cum primis videtur considerandum. Utrum *Invasor imperium* habeat in invasum, an non? Priori modo si imperium sit *summum*, tantum abest, ut obligari invasum ad defensionem cruentam arbitrer, ut potius obligatum putem, illam omittere.

§. 89.

Turbaretur enim profecto tranquillitas omnium Rerum publicarum, si subditis permetteretur potestas cum violentia resistendi principibus aut eorum ministris.

§. 90.

Neque excusabit invadentem, si di-

ca

cat, principem potestate sua abusum fuisse, cumque injuste invasisse, quoniam inter eos, qui sola communione juris naturalis utuntur, quales quoque sunt princeps & subditi (si nimirum inter se collidantur,) justitia & injustitia actionum non sunt remedia apta ad definiendas controversias.

§. 91.

Quod si invalor imperium *summo minus* habeat, non dicam equidem, laudabilius invasum esse facturum, si se interfici patiatur, id tamen effecturum arbitror hoc imperium, ut excusari possit invasus, si se à Domino, à Patre &c. patiatur interfici.

§. 92.

Neque ut *à vjoxiq* considerari merbitur aut illi, qui alieno ministerio in sui internecione utitur comparari; Hic enim proprium appetit & jubet, ille serio abhorret idque averfatur & saltem non resistit; quæ non resistentia, an hinc peccatum sit, in questione est.

§. 93.

Si tamen imperium summum eum *minori* concurrat, ut si miles à Patre hosti *infer-*
viante invadatur, non licitam saltem, sed & cum obligatione conjunctam. cæteris *par-*
ibus defensionem violentam oportet.

§. 94.

Quod si denique aggressor in aggressum imperio careat, & si aliis imperet, & si in vasus sibi duntaxat vivat (sibi vero vivere non debet;) obligatum hunc aggressor, ut se, etiam cum internecione aggressoris defendat, quia aggressor in aggressionem evidenter socialitatem rumpit ac spes incertissima est, eum emendatum iri; aggressus vero obligatur utilitatem aliorum in posterum, quantum in se est, promovere, Promovere autem sine hac defensione violentâ nequit.

§. 95.

Ut autem hæc sui defensio pro justa haberi possit, nonnulla ejus requisita considerari merentur, quæ sub vulgato titulo *moderaminis inculpatæ tutelæ* comprehenduntur. De quo uti multi multa, commentatores quidem juris Civilis plerumque confusè, Theologi vero Pontificiæ Religionis sæpius impiè scripserunt; ita res sine distinctione inter statum *æqualitatis & imperii* seu naturalem & civilem expediri nequit.

§. 96.

Differentia autem inter utrumque statum, quod inculpatam tutelam attinet, potis-

potissimum in tribus momentis se exerit
 (1) intuitu *injuria inferenda* (2) *ratione tem-*
poris à quo (3) *respectu durationis.*

§. 97.

Qui in statu naturali vivunt, illi *quam-*
cunque injuriam, etiam minimam violentes & si aliter eam evadere nequeant, etiam cum interneccione adversarii, repellere justè possunt.

§. 98.

Dico *Justè*, unde aliorum distinctiones inter impunitatem & impeccabilitatem, aut inter id quod de facto fiat inter homines, & quod secundum rigorem naturæ fieri debeat, non moror.

§. 99.

Manent enim in hoc statu inconcussa hæc axiomata: *Leso adversus hostem* (quamdiu in statu hostilitatis manet) *jus competere in infinitum*; Item, *Lesentem* & ita vinculum socialitatis abrumpentem donec in statum pacis mecum redire paratus sit, nullum habere *jus officia socialitatis à me expectandi.*

§. 100.

Quæ vero in contrarium afferri solet *æqualitas* quam jus naturæ in resistendo hæc parte exigit, nulla ratione firmatur,

Bb 3

& con-

& conscientia regulis istis opposita pro
erroneâ erit habenda.

§. 101.

Cæterum uti in *statu integritatis* nulla
læsio metuenda fuisset, ita neque in hac,
neque in reliquis quæstionibus de defen-
sione sui ex analogia status integri ali-
quid nostræ sententiæ opponi poterit.

§. 102.

At in *statu civili* libertas hæc se ipsum
defendendi in dubio hactenus videtur
restricta, ut tantum liceat *vitam* aut alias
irreparabile bonum ita defendere.

§. 103.

Deinde in *statu naturali* initium mode-
ratæ defensionis incipit, cum liquido
apparet alterum circa inferendam mihi
injuriam occupari, licet conatus suos
nondum plenè expromserit, adeoque
licebit adhuc noxam apparantem occu-
pare.

§. 104.

At in *statu civili* ab eò demum tempore inci-
pit cum aggressor voluntatem injuria me
afficiendi præ se ferens & viribus instru-
mentisque nocendi instructus jam intra
illum locum extiterit, ex quo re ipsa no-
cere possit, computato quoque illo spa-
tio

tio quo opus est, si ego prævenire quàm præveniri malim.

§. 105.

Modicus tamen excessus in vasum propter præsumptam perturbationem animi hic excusabit.

§. 106.

Ergo nisi aggressi culpa præcesserit, non præcisè obligabitur ad *fugam* si in aperto loco fuerit constitutus, nisi fugere commodè possit.

§. 107.

Inter somnia vero Moralistarum referendum est, quod multi requirant *paritatem amorum*.

§. 108.

Denique in *Civitate* defensio durat donec periculum injuriæ futuræ fuerit evasum.

§. 109.

At in *statu naturali* licebit etiam injuriam illatam vindicare, de quo suo loco plura.

§. 110.

Ex his differentiis & potissimum ex prima, facilimè controversiæ defensione *bonorum vitâ minorum* dijudicari poterunt.

§. III.

Nam in *statu naturali* eorum defensio

Bb 4

cruen-

cruenta haud dubiè erit licita, ergo quaestio saltem remanet de *statu civili*.

§. 112.

Igitur *membrorum integritatem defendere* cum internecione aggressoris justè poterò, quia periculum vitæ est conjunctum.

§. 113.

Unde qui ajunt periculum mutilationis membri non sufficere, si vita morali certitudine salva sit, idem videntur statuerè, ac si dicerem. Elephantum posse volare, si habeat alas.

§. 114.

De *puđicia* difficilior inspectio est. Sive enim hanc physicè consideres reparari poterit, per æquivalens, sive moraliter, eadem auferri non poterit *me invito*, quia est bonum animi;

§. 115.

Equidem hætenus putavi, licentiam defensionis cruentæ hæc parte exinde deduci posse; quod virgo periculum subeat saltem ad momentum, delectationem ex alterius congressu illicito percipiendis; adeoque hunc justum de peccato alterius participandi metum pro damno irreparabili habendum esse, cum factum nequeat

queat infectum fieri, & peccata æstimationem inter homines non recipiant.

§. 116.

Sed re curatius pensitata neque hæc ratio videtur sufficere. Præterquam enim, quod eadem non in læsione omnis pudicitia procedat, illa delectatio momentanea vim patientis, si maxime peccatum est, pro tali tamen ex sola rationis lumine non poterit demonstrari.

§. 117.

Quod si tamen ex eo, quod communiter fieri solet, conjecturam de præsumptâ voluntate principum sumere velimus, dicerem; in dubio præsumi principem & hanc defensionem permittere voluisse. Nam in exemplis, quas historia nobis suppeditant, illi, qui Imperium habuerunt, defensiones ejusmodi, si non semper, certè plerumque laudarunt & approbarunt, nonnunquam etiam decorarunt præmio.

§. 118.

Alapam vero, aut falsum alterius testimonium in civitate per internecionem ejus à quo metuimus avertere justè posse & rationi & moribus universalibus repugnare; *Alapa* enim est bonum reparabile, Fal-

sum testimonium vero ad invasiones violentas planè non pertinet.

§. 119.

Eadem de defensione honoris & existimationis dicenda sunt.

§. 120.

De defensionibus vero rerum sic tenendum. Ubi erepta subsidio Magistratus recuperari possunt, non licebit ad eadem usque inuasoris progredi, nisi in eo casu ubi qui res nostras ereptum venit, in iudicium adduci non potest; Quo intuitu licitum est occidere *pradonos*, ac *fures nocturnos*.

§. 121.

Id vero ad moderamen inculpatae tutelae neque in statu naturali neque in civili requiritur, ut *invasor dolo malo exitium mihi intentet*. Valebit enim idem adversus eum quoque qui per errorem (etiam justum) me aggreditur. Nam ut alia taceam, jam supra posuimus canonem: errorem æquius imputari erranti quam tertio.

§. 122.

Simul illud patet, moderamen tutelae cum jure nitatur, & species sit homicidii casualis, nullam mereri *panam*. Unde & quæ à legibus civilibus casuali homicidio coër-

Coercitiones quandoque fuerunt impositæ, poenæ propriè dictæ non sunt.

§. 123.

Ex dictis vero patet hominem ad aver-
tendum periculum vitæ non tantum in-
stinctum naturæ ferri, sed & *jus* eidem ex di-
ctamine rectæ rationis competere. Solet
vero istud vitæ periculum, si ei nulla viâ,
excepta unâ, resisti possit, uno vocabulo
appellari *necessitas*.

§. 124.

Unde ex tribus, quas nonnulli faciunt,
necessitatis speciebus, quarum alia sit *ad*
honestatem, *ad incolumitatem* altera, tertia *ad*
commoditatem, sola media hujus est loci.

§. 125.

Quæ, etsi communiter à Scholasticis
dividatur in *summam*, quam descripsimus,
& *gravem*, quam duobus vel pluribus re-
mediis, sed plerumque incommodo alte-
ro, altero legibus improbato, evitare pos-
sumus, reverà tamen gravis huc non per-
tinet, sed potius ea est, quam modo ad
commoditatem tendere diximus.

§. 126.

De nostra vero necessitate communi-
ter regula profertur : *Necessitas non habet*
legem.

§. 127. Di-

§ 127.

Dico de nostra; Nam ad necessitatem commoditatis eam falsissimè extendunt sæptus Scholastici, in definiendis contraversiis specialibus, quod hic semel monuisse sufficiat.

§. 128.

De necessitate vero honestatis Canon intelligi nequit, quia hunc lex producit, at nostra legem non habere asseritus.

§. 129.

Quamvis autem axioma hoc in omnium ore versetur ac multi de eo commentati fuerint, de sensu tamen ejus in genere dubia non omnia tollunt distinctiones ab eruditis (Scholasticorum enim & moralistarum Pontificiorum ineptias subinde impias præterimus) jam prolata, certè illustratione aliquâ aliquando indigere videntur.

§. 130.

Igitur quæstio est: An necessitas in legibus exceptionem tacitam faciat; ut legislator non presumatur subjectum adigere voluisse ut legem obseruet, si observatio cum periculo ejusmodi vitæ sit conjuncta?

§. 131.

Equidem de legibus humanis ferè res
con-

controversia caret; regulariter in iis necessitatem exceptionem facere, cum utilitas communis ex utilitate singulorum constet, & regulariter conservatione singulorum magis consulatur communi utilitati, quam observatione legis humanæ.

§. 132.

Nisi tamen legislator aperte contrarium disposuerit, quæ limitatio jam statui controversiæ inest.

§. 133.

Aut nisi natura negotii, quæ v. g. est bellum, conductus aliorum &c. aliud sva-deat.

§. 134.

De legibus divinis difficillima est inspectio. Optimum videtur, si à notioribus hic progrediamur ad ignota & ex exemplis nobis formemus conceptum de regulâ?

§. 135.

Lex divina est *Sabbatum esse colendum*. Hic extra dubium est, ne *Sabbatum non violare*, si aut morbo impeditus gravi domi maneam, aut res ad victum necessarias præparem.

§. 136.

Rursus tamen dubium non est, si Princeps

ceps Idololatra jubeat Sabbathum profanare actionibus eo die prohibitis, potius mortem esse subeundam.

§. 137.

Denique certum esse arbitror, aliquem, cui à tyranno cultus publicus metu mortis incusso prohibeatur, lege divina haud obligari ad cultum publicè periculo, mortis persequendum. Exempla enim martyrum sunt heroica, & specialem instinctum divinum præsupponunt.

§. 138.

Lex divina erat : non comedendos esse 2 Laicis (si ita licebit dicere) panes propositionis: non comedendam esse carnem suillum. Illud vero fame premente licebat Davidi; hoc non licebat Judæis quibus ab Ethnicis metu gravissimorum tormentorum id erat injunctum.

§. 139.

Igitur ob rationis paritatem infero non licuisse Davidi vesci carnib⁹ propositionis, si Saul v. g. id jussisset sub pœna mortis, licuisse vero Judæis vesci carne suilla, v. g. in obsidione Hierosolymæ.

§. 140.

Habes exempla Præceptorum negativorum, in quibus necessitas modo exceptio-

ptionem facit, modo non facit, jam cape exemplum, ubi nunquam facit exceptionem.

§. 141.

Tale est illud : non concumbendum cum matre.

§. 142.

Cur igitur, sic diversè? Fortè distinguendum erit inter leges divinas *positivas* & *naturales*, ita ut positivæ regulariter exceptionem necessitatis secum ferant. At ita obstant, quæ de profanatione Sabbathi, de omiſſâ à Iudæis comestione carnis suillæ & modo de concubitu cum matre diximus.

§. 143.

Tentabimus an res ita procedat? Leges divinæ vel *affirmativæ*, vel *negativæ*, Leges *affirmativæ* ex natura sua ut quis obligetur, præsupponunt occasionem, materiam & facultatem agendi, quæ regulariter deesse intelligitur, ubi quid fieri non potest, nisi ipse peream, quocunqve modo necessitas (citra culpam tamen meam) adveniat.

§. 144.

Ex legib⁹ positivis repete quæ de Sanctificatione Sabbathi dixi. Quod leges *naturales* attinet, eadem est ratio, sive sint præcepta

pta intendentia obligationem *imperfectam* ad officia nempe humanitatis exhibenda, sive *perfectam*, v. g. de promissis servandis.

§. 145.

At in *negativis* variis distinctionibus erit opus. Initio unde necessitas habeat *originem* an à Deo, an à *malitiâ aliorum* hominum, tum utrum *malitia* hominum principaliter *intendat mortem* inferre, an primariò *quærat transgressionem legis*, denique an *medium* evadendi suppeditur ab *instinctu naturali*, an rursus ab *hominum malitia*.

§. 146.

Quod si itaque necessitas *adveniat à malitiâ humana* principaliter *mortem* intendente, & *medium* evadendi suppeditet *instinctus naturalis* licebit *istud usurpare*, etiam si aliàs à Deo sit prohibitum, quia Deus non præsumitur rigorem legis suæ hic velle exercere in utilitatem nequitiae humanæ, accedit quod *instinctus* ad istud *medium* adhibendum à Deo sit, quia *naturalis* est.

§. 147.

Unde licuisset Judæo quem alius fame necare ex injustâ causa volebat vitam conservare *esui carnis suille*. Ita licebit Christiano

stiano in simili necessitate constituto *cibum alienum invito Domino capere*. Habes iterum exempla tam ex lege positivâ, quam naturali.

§. 148.

Sed si *boc casu medium evadendi suppeditetur à malitiâ hominum*, non licebit eo uti, quoniam, qui ejusmodi medium offert, intendit ignominiam Dei, & acceptatio ejus plerumque tacitam abnegationem divini numinis infert, quo casu Deus potius jacturam vitæ præsentis bono meliori compensaturus esse præsumetur.

§. 149.

Ita si Judæo, quem quis fame necare volebat, tertius quidam *infidelis carnem suillam obtulisset*, abstinendum erat ab esu. Ita si *Mater* injustè incarcerato sub conditione *incestus*, aut, ut ex lege naturali exemplum addamus, si alius sub conditione *hominis innocentis interficiendi liberationem* promittat, liberatio non erit accipienda.

§. 150.

Multò minus itaque necessitatem evadere licebit violatione legis divinæ, si is, *qui necessitatis autor est, statim intendat*

Cc

actum

actum legi contrarium, ob rationis identitatem.

§. 51.

Idque procedet, siue *medium* suppeditetur *per novam malitiam*, ut si quis ei, quem tyrannus ad *ejurandam veram religionem* mortis metu cogere vult, liberationem sub conditione *stupri* vel *homicidii* promittat.

§. 152.

Siue etiam *instinctus naturalis* me graviter incitet ad vitam servandam. Nam & tum postponenda erit vita contumeliæ divinæ. Ut si *Ethnicus* Judæo, *ejurare patriam religionem nolenti* *nullum cibum nisi carnem suillam* proponere jussisset.

§. 153.

At si necessitas à Deo ortum ducat, & medium etiam ab *instinctu* merè naturali suppeditetur, licebit idem adhibere, tum quia medium est à Deo, tum quia actus non tendit ad abnegationem ejusdem.

§. 154.

Hinc tempore *famis* licuisset *carne suilla* vesci, licebit *cibo alieno* eam fedare.

§. 155.

Alia ratio est si *medium* eluctandi suppeditet

ditet *malitia hominum*, ob conjunctam iterum DEI contumeliam.

§. 156.

Ut si tempore *famis* sub condicione *stupri* vel *homicidii* quis panem promittat,

§. 157.

His distinctionibus observatis, puto jam facile responderi posse ad *questiones speciales quasuis* de jure necessitatis.

§. 158.

De *abscissione membri*, ut vita fervetur, non est dubium. §. 159.

Ex *carne* etiam *humanorum cadaverum* tempore *famis* nutrimentum capere, miserandus cibus est non nefarius.

§. 160.

Quin & miserandum magis quam injustum erit, in ejusmodi necessitate, ut plures ferventur, *unius aut quorundam inscritum* forte procurare.

§. 161.

Multo magis igitur, si duo in præfens vitæ periculum incidant, in quo utriusque sit pereundum, v. g. in naufragium, in hostes; uni quid facere licebit, ex quo alteri aliàs *perituro fata* admoventur, ut ipse salvus sit, v. g. si ipsum à tabulâ, quæ

Cc 2

utrum.

utrumque ferre nequit, violenter repellam, si eum clausâ portâ in periculo vitæ relinqvam.

§. 162.

Adhuc ergo minus dubium habet, licere alteri ex necessitate *periculum mortis* aut magnæ læsionis intendere *indirectè*, ita ut non sit propositum ipsi nocere, sed duntaxat se per talem actum, ex quo alteri propabiliter magnum damnum inferatur, defendere, quæle quid accidit, si v. g. claudus aut infans vel alius fugientem in viâ angustâ impediatur.

§. 163.

Ratio in his tribus casibus est eadem; necessitas enim vel à Deo vel à malitiâ hominum, mortem meam principaliter intendente provenit, medium vero eam evadendi suppeditatur ab instinctu naturali vitam meam conservandi.

§. 164.

At inquires, ita committitur homicidium, jure naturali prohibitum? Non arbitror. Lex enim naturalis homicidium interdicens, apertè non denotat quamvis hominis interfectionem, sed dolosam occisionem hominis innocentis.

§. 165.

§. 165.

Jam non quidem recurram ad id refugium, ac si occisiones in datis casibus non sint occisiones dolosæ, id enim in quæstione est, sed nego esse occisiones.

§. 166.

Quid audio, ais, an nescis etiam à Gentilibus æquiparari inter se, occidere, & mortis causam præbere?

§. 167.

Benè, inquam, sed nego, in datis casibus, defensorem vitæ suæ mortis causam præbere.

§. 168.

Nimirum in moralibus sæpissimè, quoad imputationem adspicitur intentio primaria, ut, si hæc licita vel illicita sit, effectus accidentarii & intentio secundaria exinde etiam dijudicentur.

§. 169.

Ita si quis intendat, alterum interficere, aberrans vero gladio ulcus mortiferum aperiat, non poterit postulare præmium beneficii.

§. 170.

Ita qui servum emendare intendens amicum errore percutiat, non tenebitur injuriarum.

§. 171.

Ita etiam (ne dicas, in adductis exemplis ideò sic pronunciandum esse, quia prior beneficium, hic injuriam planè non intenderat) qui commoditatis causá ædificium suum tollit, etsi secundo intendant vicino suo lumina obscurare, vicino injuriam non facit.

§. 172.

Est enim intentio secunda hoc loco, quando ex instinctu merè naturali appetito medium aliquod ad prosequendum finem, non appetiturus, si alio medio finem consequi possem.

§. 173.

Igitur ut ad nostros casus regrediamur, & in iis intenditur principaliter vitæ defensio, secundo alterius interfectio, quæ & in iis speciebus sæpè non accidit alteri necessario, etsi sit valde probabilis. Igitur & tùm vitam suam defendentes dicendi erunt causæ per accidens mortis alienæ, vel causam præbebunt occisioni physicam quidem, at non moralem.

§. 174.

Aliam esse rationem arbitror ejus, qui à tyranno, nisi vitam propriam velit perdere, jubetur interficere hominem innocentem, quia

quia origo necessitatis venit ab homine, in suppeditatione medii principaliter intendente actum legi contrarium.

§. 175.

Neque adeò rem hìc conficere videtur distinctio, utrum princeps civi suo quid mandet tanqvàm actionem civi propriam, an tanqvàm meram executionem ejus actionis, quæ propriè imperantis esse debeat; ac si hoc ultimo casu, ad quem etiam pertineat occisio hominis innocentis, non magis factum istud civi imputari possit, quàm gladio aut securi cædes.

§. 176.

Nam uti quidem ista comparatio hominis cum gladio multas patitur diversitatis rationes, ita vereor, ut jussu interfectio hominis, quem is, qui jubetur, certò innocentem novit, possit appellari mera executio, & cum mandatâ lectione orationis, in quâ multa comprehenduntur, mendacia (utpote, quæ non magis crimen est, quam scriptura verborum, blasphemorum ab actuario judicii facta) comparari. Aut, si cædem innocentis, ad meram executionem referre velis, quærerem differentiam inter necem ho-

minis innocentis, & mandatum stuprum matri inferendum, cujus executionem ita gravem esse ac fœdam fatentur omnes, ut generosum habeatur, mori malle, quàm eo patrando sua membra accommodare. Uti enim hoc stuprum ad legem positivam infrà referemus, ita homicidium haud dubiè lege naturali est prohibitum.

§. 177.

Restat ut videamus, an necessitas tribuat jus *ad auferendas res alienas*? Seu an hoc pacto committatur furtum? Varii hîc procedunt variè. Alii enim *furtum committi* arbitrantur, *sed nullâ pœnâ ple. Etendum*, qui contradictionem ferè videntur involvere, delictum nominantes, quod nullam pœnam mereatur.

§. 178.

Alii *casum necessitatis* in hâc quæstione *non esse dabilem* putant, sed argumentatione non firmiter inferente.

§. 179.

Alii furtum esse negantes, in singulis furti definitionibus asylum quæerunt. Hi enim non contrectari *rem alienam* statuunt, reviviscente hoc casu communione primævâ; Illi dominum non esse *jure invi-*

invitum affirmant; isti non subesse *fraudentam* contra etationem arbitrantur, quibus & nos ad stipulamur.

§. 180.

Quoniam scilicet in casu extremæ necessitatis officia humanitatis mutantur in obligationem perfectam. Atque hoc, uti cum debitis limitationibus jam alii fufus exposuerunt, ac præterea ex dicendis suo loco patefcet; Ita vel ipsi contradicentes concedunt. communiter indigenti, ut magistratum adeat, (indicio, perfectam subesse obligationem) consulentes.

§ 181.

Unde profecto, ut uno verbo me expediam, qui in formatâ specie furtum committi arbitrantur, furti definitionem ignorant.

§. 182.

Denique necessitas summa, in quam sine culpâ incidimus, veniam indulget, *res alienas non pretiosiores nostris perdendi*, ut tamen quandoque in partem damni veniamus & ejus æstimationem ex parte alteri restituamus, unde dependet æquitas *legis Rhodia de jactu*, discissio retium, in quæ navis mea impulsa est.

Cc 5

§. 183.

§. 183.

Cæterum difficilior est inspectio, an *necessitas circa res nostras amittendas* versans simile jus in res alienas perdendas concedat. Nam uti necessitas hæc nisi cum vitæ meæ periculo cōjuncta sit, pro summâ haberi non poterit, ita quod aliqui inde deducunt, ac si ei, qui pium bellum gerit, liceat occupare locum in solo pacato fitum, si certum sit periculum, ne hostis eum locum invadat; etiamsi cautiones ab iis addi solitæ observentur, magis tamen ad ea pertinet, quibus venia indulgetur, quàm quæ juris naturalis titulo defendi possunt.

§ 184.

Inter eos vero, qui in *statu civili* vivunt, facilius defenditur, propter jussum potissimum aut tolerantiam ejus, qui *το κέρειον* gerit, v.g. *destructio adium tempore incendiis, prestatio cautionis de damno infecto, concessio itineris ad fundum meum vicinorum fundis circumdatum, & si quæ sunt similia.*

CA-

CAPUT II.

De Officio hominis erga alios, & in specie de custodienda æqualitate inter homines.

§. I.

SEquuntur officia hominum *erga alios* homines. Quæ quidem vel dirigunt homines *viventes in certâ societate*, vel respiciunt homines quosvis *in quacunq; societate* vivant.

§. 2.

Communia hæc vel *immediatè* ex Dei voluntate ortum trahunt, *citra* & *ante* omnem consensum humanum, vel præsupponunt jam pacta & conventiones hominum.

§. 3.

Posses adeò illa vocare *Absoluta*, hæc *hypothetica*. Quod si tamen illa *connata*, hæc *acquisita* appellare velis, non refragabimur, cum absolutis correspondeat obligatio *connata*, *hypotheticis* *absoluta*.

§. 4.

Ferè enim doctrinæ causa distinctio hæc præceptorum reperta esse videtur, non magnum adeò momentum allatura ad controversias definiendas.

§. 5.

§ 5.

Quod enim affertur, inter obligationes à superiore inunctas, & eas, quæ ex mutua conventionem oriuntur *id videri discriminis*, quod hæc quidem statim aliquem non amplius stringant, quando alter prius ab iisdem discessit; illæ autem adhuc tenere possint ad quid præstandum, licet alter in officio mutuo respondere desierit, idque quia per autorem obligationis pensari potest, quod iste minus iusto habet, paululum obscurius est.

§ 6.

Sicut & illud, quod hæctenus tamen obligatio ad exercenda adversus alterum officia juris naturalis, ut ut à supremo numine inuncta, conveniat cum obligatione ex quavis conventionem ortâ, quod ubi unus ab eâ discedat, idem ab altero illa officia postulare amplius nequeat, & præterea hic jus accipiat, istum per vim ad satis factionem adigendi.

§ 7.

Quod sit tamen, uti videtur, iste horum est sensus in utrisque præceptis me illi, qui eadem primus violavit, nunquam obligari, obligari tamē posse extra ordinē superio-

periori in præceptis absolutis, dari possunt instantiæ non unæ.

§. 8.

Verum est: potest Superior me adigere, ut lædenti, cui aliàs in statu naturali, quamdiu in statu læsionis manebat, non obligabar, læsionem citra satisfactionem ab ipso factam condonem. Cæterum uti hæc voluntas superioris regulariter & citra revelationem peculiarem non præsumitur, ita eadem non saltem in præceptis absolutis, sed & hypotheticis locum sibi vindicare potest.

§. 9.

Nam quis neget, DEUM aut alium imperantem subjectum sibi cæteris paribus adigere posse, ut alteri etiam à contractus fide recedenti fidem servet, aut rem propriam ipsi eam restituere nolenti condonet &c.

§. 10.

Rursus quod dicitur, abstrahendo à tali superioris speciali voluntate in utrisque præceptis lædenti me ad officium reciprocum non teneri, id in obligatione inter pares saltem, aut intuitu obligationis, quâ superiores homines tenentur inferiorio-

ferioribus, haud quaquam vero, nisi principia Monarcho machica sequi velimus, in obligatione, quâ inferiores superioribus obstricti sunt, procedit, sive hoc casu obligatio oriatur ex præcepto hypothetico sive ex absoluto.

§. II.

Inter *absoluta* vero præcepta id omnium primum esse videtur, quod ex statu hominum oritur, quem supra diximus statum *humanitatis*.

§. 12.

Quæ cum in omnibus hominibus in universum, seu imperantibus seu parentibus existat, hæctenus *æqualitatem* aliquam inter eos gignit.

§. 13.

Et hæc *æqualitas* quidem diversi modo declarari poterit, partim ex *distaminera-tionis*, partim in subsidium assumptâ *revelatione*. Priori modo vel secundum naturam hominis *rectam*, vel secundum *corruptam*.

§. 14.

Nam si initio consideres *essentiam ho-minis* & *existentiam* quâ *animal* est, ad eandem stirpem omnes homines referunt

runt originem, eodem modo propagantur, nascuntur, moriuntur, naturæ superflua in fœditatem conversa ejiciunt, fortunæ ludibrio omnes sunt obnoxii &c.

§. 15.

Sed hæc quidem *æqualitas naturalis* ferè homini cum bestis est communis, nullamqve adeò ex se regulam vitæ producere apta, unde magis huc facit *æqualitas juris*, & quæ sunt *homines*, quod nimirum omnes, quantiscunqve animi, corporis aut fortunæ bonis antecellant alios, non minus tamen juris naturalis officia adversus illos exercere debeant, ac ipsi ab illis eadem expectant, nec plus licentiæ ipsis concedatur alios injuriâ afficiendi; quod item illi qui carent abundantia bonorum corporis, fortunæ, ac animi, non sint deterioris conditionis circa fruitionem communis juris quam alii.

§. 16.

Quod si insuper *statum hominis corruptum* spectemus, deprehendemus insuper *æqualitatem malitiæ*, qua homines adulti æquè pollent viribus alios lædendi, & ipsis damnum inferendi, si non violentia, saltem dolo & fraude.

§. 17.

§. 17.

Cave tamen hanc ultimam æqualitatem; hinc principaliter consideres, quod fecit Hobesius, cum potius debeat occupare locum appendicis.

§. 18.

Inter *Christianos* verò huc omninò facit à lumine *Scripturae* dependens æqualitas *Christianismi*, quod v. gr. amici DEI non nobilitate, potentia, aut opibus, sed pietatis sinceritate, ad quam omnes æque tenentur, æstimari debeant, ac in extremo iudicio, præmiisque ac pœnis postumis nulla sit ratio habenda eorum, quibus in vitâ humanâ mortales præ aliis se efferunt.

§. 19.

Ex his itaque quas hætenus diximus æqualitatibus, potissimum verò ex æqualitate juris oritur *præceptum generale*, officia, omnium hominum inter se dirigens. **ALIUM HOMINEM TAN-
QVAM ÆQVE HOAINEM TRA-
CTA.**

§. 20.

Esse verò hoc præceptum in ista classe *generale*, non solum ostendent conclusio-
nes

hes reliquorum exinde deducendorum, sed maximopere probat effatum Salvatoris, summam legis officia erga alios dirigentis hanc esse docentis. *Diliges proximum tuum sicut te ipsum.*

§. 21.

Unde quemadmodum cum hâc Christi formulâ nostra ferè coincidit, ita affines utriqve sunt aliæ ejusdem periphraſes, puta: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*, item *Quod quisqve juris in alterum statuerit, ut ipse eodem jure utatur*, quamvis non sint ita evidentes, & posterius hoc in jure Romano multò usurpetur angustius.

§. 22.

Non confundere autem cum eâ, quam hætenus exposuimus, æqualitate debemus *æqualitatem libertatis* seu *potestatis*, per quam hætenus omnes homines naturaliter ita æquales intelliguntur, quod citra antegressum factum aut pactum humanum nemo potestatis quid in alterum habeat, sed quilibet suarum actionum & virium sit moderator.

§. 23.

Hæc enim æqualitas non est inter omnes

Dd

mnes

mnes homines, sed eos saltem qui vivunt in statu naturali.

§. 24.

Ei vero opposita *inæqualitas*, etsi inter eos potissimum deprehendatur, quos jam suprâ vivere diximus in statu civili, non tamen omnis post civitates demum fuit introducta, sed ex parte provenit à statu patrum familiâs, civitates antegresso, ut infrâ suo loco demonstrabitur.

§. 25.

Hinc suâ sponte fluit, quod præceptum nostrum etiam inter eos, qui quoad libertatem inæquales sunt, obtineat, sunt enim & hi æqvè homines inter se.

§. 26.

Id tamen notandum, præceptum nostrum inter eos, qui in statu naturali vivunt, plerumque mutuò producere jus perfectum, inter eos autem, qui vivunt in statu Civili, illos, qui imperium habent, obligare saltem imperfectè.

§. 27.

Quin & in statu civili officia civium inter se ex hoc præcepto propullulantia sæpius ab imperante pro diversitate utilitatis Reip. limitari solent.

§. 28.

§. 28.

Ut igitur eò melius intelligas, quid per præceptum de custodiendâ æqualitate hic inculcetur, resolvemus idem in præcepta *quatuor specialia*, duo negativa, duo affirmativa.

§. 29.

Scilicet is æqualitatem observat, qui nec sibi plus quàm alteri, nec alteri minus sibi, sed æqualia utrobique tribuit.

§. 30.

Itaque *primum negativum* præceptum inculcat, ne mihi plus tribuam alteri, quod fit per *superbiam*.

§. 31.

Alterum negativum vult, ut ne alteri minus tribuam, quod fit per *lesionem*.

§. 32.

Primum affirmativum, ut alteri æqualia exhibeam citra pactum, quod fit per *officia humanitatis*.

§. 33.

Secundum, ut alteri æqualia præstem post pactum, quod fit *servando promissa*.
De singulis teorsim.

Dd 2

CA.

CAPUT. III.

De Vitanda superbia

§. 1.

IN primo itaque præcepto negativo VITA SUPERBIAM, initio ex dictis facile cognosci potest, quid fit *superbia*. Nam sensus præcepti nostri est. Ut ne quis, cui peculiare jus non est *quæsitum*, plus sibi quam reliquis arroget, sed alios æquo secum jure frui permittat.

§. 2.

Ergo *superbia* est vitium, quo quis sibi sine justa causa plus tribuit aliis.

§. 3.

Uti enim illi ad societatem quam maxime sunt idonei, qui facile eadem omnibus permittunt, ita plane insociabiles sunt, qui dum aliis sese superiores existimant, omnia licere sibi solis volunt, omnia sibi ignoscunt, nihil aliis remittunt, & ante cæteros honorem sibi arrogant, partemque præcipuam ex rebus in medio positis, ubi nullo præ reliquis jure eximio pollent, lapidibus asperis & angulosis ad ædificia incommotis omnino similes.

§. 4.

§. 4.

Exerit vero superbia in homine se dupliciter, vel *absque*, vel *cum contemptu* aliorum signis exterioribus, factis, verbis, vultu, risu, dono, pictura &c. declarato.

§. 5.

Utraque, sed potissimum tamen prior vel rationibus quibusdam nititur & *prætextibus*, non justis quidem, sed saltem plausibilibus, à virtutibus corporis & ingenii, item honore & divitiis desumptis, vel ne quidem prætextus allegare potest.

§. 6.

Differunt hæc superbiæ species gradibus. *Quæ* prætextus habet, *infimum* gradum obtinet, hominesque non reddit planè infociabiles, ac sæpius cæteris paribus inter homines excusationem præbet, quam posses ad eò distinctionis gratiâ nominare *superbiam simpliciter*.

§. 7.

Quæ rationibus omnibus caret, *medio* loco est posita, quando quis cum nihil cogitet sibi inesse meriti, propter quod æstimetur, gloriam in usurpatione putat

Dd 3 tat

tat consistere, quasi qui illius sibi plus arrogent, ejusdem quoque plus habeant.

§. 8.

Hoc vitium tam absurdum est, ut vix credibile sit, dari qui ita se prostituere, ni multi essent assentatores, qui vanâ suâ laude hebetiores in istanc superbiam propellant. Nam & per se stultum est propter nihil se magni aestimare, & alios omnes pro stultis habet, qui credit, quod ipsum citrà rationem sint aestimaturi.

§. 9.

Igitur non facile excusationem præbet ut prior species, neque tamen inter homines pœna in eandem statuta, cum sibi magis quam aliis noceant, qui hoc vitio affecti sunt. Unde miseratione potius digni videntur, quam indignatione, & risum magis aliorum cient quam iram. Hinc & sæpius aliorum delectationi inserviunt. Posses adeo hoc genus vocare *stultam superbiam*.

§. 10.

Sed quæ insuper alios contemnit, *injuria intolerabilis* est, quia per eam aliorum animi asperius in iras ac ulciscendi libidinem concitantur, adeo ut multi deprehendantur, qui vitam malint præsen-
ti

in periculo exponere, multo magis pacem adversus alios abrumpere, quam contumeliam multam pati. Quippe cum per hanc alter intendat violare gloriam & existimationem, cujus integritate & vigore omnis animi voluptas constat.

§. II.

Quapropter, uti hæc superbia, justam belli causam præbet, ita in Civitate justis pœnis coërcetur. Accedit enim quã proximè ad læsionem præcepti sequentis, & à gentibus communiter peculiaris delicti, *contumelia* vel *injuria* nomen ipsi est impositum.

§. II.

Posses verò *contumeliam*, abstrahendo à legibus civilibus non incommodè distingvere in eam, quæ fit *absque exprobratione defectus* alicujus in altero, ut si quis variis vultus, manuum, & aliis membrorum corporis figuris alteri illudat, vel quæ alteri *defectus quosdam* vel verbis vel factis, puta habitu, pictura &c. *exprobrat*.

§. III.

Posterior hæc vel exprobrat alteri *defectus naturales* vel *vitia moralia*.

D d 4

§ 14.

§. 14.

Differunt hæ tres species iterum gradibus, prima *gravis*, altera *gravior* est, tertia *gravisima*.

§. 15.

Simul patet vulnerationem, verberationem, occisionem, cum non tamam & gloriam per se impetant, magis pertinere ad cap. sequens.

§. 16.

Quod vero eadem à Jctis Romanis ad *Injuriam* relatæ fuerint, fortè exinde factum est, quod damni per hæc facta dati in libero homine æstimatione non esset ordinaria, adeoque non videretur quadrare ad actionem Legis Aquiliæ, veram rerum & communem æstimationem intendentis. Retulerunt ergo ad actionem injuriarum, in quâ quoniam existimationis tanquam boni extra commercium positi quasi æstimatione, permitteretur actori, non videbatur in conveniens, si simile quid concederetur actori in bono sanitatis & integritatis membrorum læsis.

§. 17.

Ex dictis etiam colligitur, meritò ex ploden-

plodendam illam sententiam, ex Græcis antiqvis haustam, quæ quidam homines *naturâ servi* statuntur, id quod adversâ fronte cum æqualitate hominum naturali & tranquillitate communi pugnat, quatenus ii, qui se naturaliter liberos & sapientes arbitrantur, in servos naturâ tantquam stupidos & barbaros imperium prætendunt.

§. 18.

Opposita superbix est *humilitas*, semper veræ generositati comes, quæ consistit in reflexione, quam facimus super infirmitate naturæ nostræ & erroribus, quos olim potuimus commisisse aut deinceps poterimus committere, qui non minores sunt iis, quæ ab aliis committi possunt.

§. 19.

Per hanc enim efficitur, ut nos nemini præferamus, reputantes, cæteros æquè benè suo libero arbitrio ac nos uti posse, cum eo æquè polleant. Hujus enim legitimus usus unicum illud est, quod homo pro suo reputare possit, & quo sese æstimare aut despiciere queat.

CAPUT. IV.

De non lædendis aliis
& de damno dato resarciendo,

§. 1.

Alterum præceptum negativum, quod ex statu humanitatis & præcepto de custodia æqualitatis profluit, est: NEMINEM LÆDE.

§. 2.

Est hoc præceptum uti ambitu suo *latissimum*, ita observatu *facilimum*, quin & *maximè necessarium*, quod citra illud socialis hominum vita nullo modo consistere queat.

§. 3.

Cæterum *lesionis* vox est ambigua. Denotat enim *denegationem juris cujuscunq;*, alteri debiti etiam ex obligatione imperfectâ, qui tamen significatus est *abusivus*.

§. 4.

2. Sumitur pro *denegatione juris perfecti*, tam ex pacto denegantis nobis debiti, quam sine eo; ita in contractibus læsio intercedere dicitur.

§. 5

§. 5.

3. *Pro denegatione juris tantum absque pacto ejus qui me ledit debiti*, sive hæc denegatio intendat læsionem bonorum, quæ regulariter vi injusta auferri nequeunt, qualis est honor & exitimatio mea, sive eorum, quæ læsioni injusta etiam sunt obnoxia: ita me lædit, qui me contumelia afficit.

§. 6.

4. *Pro læsione bonorum saltem posterioris generis*, sive hæc sint bona corporis, sive bona fortunæ; Ita vulneratio læsi est.

§. 7.

5. Denique *pro læsione saltem bonorum fortuna v. gr. quando quis pecudem meam interficit*, res alias corrumpit aut eas furto auferit.

§. 8.

Primus significatus huc non spectat, non solum quia abusivus est, sed & quia quærimus hic speciale aliquod præceptum non generale, tum quia magis spectat ad caput sequens.

§. 9.

Neque *secundus significatus* est hujus loci, læsio enim, quæ in contractibus inter

ter cedit, pertinet ad præceptum de fide servanda.

§. 10.

Tertium vero ab hoc capite alienum esse ostendunt ea, quæ diximus capite præcedenti.

§. 11.

Igitur succedit *quartus*, qui propriè huc pertinet. Unde sensus præcepti nostri est. *Non corrumpas aut auferas alterius bonum corporis vel fortune, quod citra tuum pactum possidet, neve eum in usu ejusdem impediās.*

§. 12.

Notanter dico, *quod citra tuum pactum possidet.* Muniuntur enim hoc præcepto non illa tantum, quæ immediatè nobis ipsa natura concessit, uti est vita, corpus, membra, pudicitia, libertas, sed & idem præceptum se diffundit ad omnia instituta & conventiones, quibus aliquid homini acquiritur, ut sunt regulariter divitiæ, modo non debeantur præcise ex conventionibus lædentis.

§. 13.

Sed cui usui nunc erit significatus *quintus*? illum addidi propter *Legem Agvili-*

am

am Romanorum, quæ respiciebat ad solas divitias? Cur non & ad reliqua corporis bona, item ad pudicitiam, ex dictis capite præcedenti liquet.

§. 14.

Ex læsione vero *damnum* oritur, quod adeo hoc loco est *carentia boni alicujus ob alterius factum jure destitutum*.

§. 15.

Uti autem omnia præcepta negativa sub se comprehendunt affirmativa, ita & consequens præcepti nostri est: **DAMNUM DATUM RESARCI.**

§. 16.

Si enim ubi de facto quis læsus fuerit, *damnum* ipsi gratis sit devorandum & qui læsit, fructu suæ injuriæ securè & citra refusionem gaudere queat, vanum & omnino inutile foret præceptum de non lædendis aliis.

§. 17.

Sed *damnum* varias distinctiones recipit. Est enim i. vel *positivum*, cum alicui aufero quod jam ejus est, ut si furtum committo, aut ædes ejus comburo; vel *privativum* quando intercipio lucrum, quod justè sperabat.

§. 18.

§. 18.

2 Damnum vel cum *lucro ladentis conjunctum est*, ut in furto, vel non est conjunctum, ut in combustione ædium.

§. 19.

3 Damnum datur vel *directo* in ipsâre, vel *per consequentiam* v. gr. in fructibus rei, &c.

§. 20.

4 Datur vel *dolo* seu ex proæresi, vel *culpa* sive ex omissione diligentiaë debitæ.

§. 21.

Et quidem 5 vel *facto commissionis*, ut in furto, item si ignem supponam rei alienæ, vel *facto omissionis*, ut si ignem non extingvam, aut muniam, cum hæc facere debuisssem.

§. 22.

6 Quoad factum commissionis, vel lædo alterum *immediatè* per meum corpus, ut si manu alterius rem rumpam aut lacerem, vel *mediantibus* aut *causis naturalibus*, ut si gladio, fuste, igne rem alterius perdam, aut *hominibus*, ut si per emissarios ipsum lædi curem.

§. 23.

Unde 7. Damnum do vel *solus* vel ut *causa facta*.

§. 24.

§. 24.

8. Eaſque vel ut *principalis* vel *minus principalis*, vel *aeque principalis*.

§. 25.

Omnia hæc damna hujus loci ſunt & in præcepto de damno dato reſarciendo includuntur.

§. 26.

Cujus adeo ſenſus eſt: *Ut de damno quocunqve modo ex his dato, læſo, vel per reſtitutionem ipſius rei, vel, ſi hac fieri nequit, ejus æſtimationis cum omni intereſſe ſatiſſiat.*

§. 27.

Unde ſimul patet, nova *differentia ab actione Legis Aquilia*. Hæc enim non coer- cet damnum *privativum*, niſi per conſe- quentiam, hoc eſt, quatenus damnum *poſitivum* præſupponit.

§. 28.

Deinde nec datur ob damnum *quod cum lucro lædentis* eſt conjunctum. Ibi enim jam læſo peculiari actione erat pro- ſpectum, furti puta, vi bonorum raptorum, inderdicto unde vi &c.

§. 29.

Porro, ut ad noſtri præcepti ſenten- tiam recedamus, *de damno quod per con- ſequentiam datur*, in ſpecie notandum, il-
lius

lius æstimationem tum demum præstandam, si probabiliter valde bonum, quod peto, alias fuisset consecuturus. Unde servo ab alio herede instituto, eoque, testatore vivente, ab alio interfecto, occisor domino non præstabit æstimationem hereditatis, præstare vero tenebitur si mortuo testatore id fecerit.

§. 30.

Similiter hic considerandum est, an non damnum per consequentiam *mea potius culpa* annumerandum sit. Unde regulariter, qui furtum frumenti fecit, domino pretium servorum, ablato frumento fame necatorum, restitueret non erit obligatus.

§. 31.

Utriusque requisiti defectus fortè in isto exemplo latet, si piscator retibus ablatis simul petat æstimationem piscium, quos interim, si retia non fuissent ablata, capere poterat.

§. 32.

Cum vero damnum malitia & *dolo* datum est, insuper is, qui in statu naturali vivit, ad cautionem læso præstandam, in statu civili ad pœnam à principe patientiam est obligatus.

§. 33. In

§. 33.

In statuta tamen naturali & hoc casu ultro resarcitionem offerenti & veniam petenti ea erit concedenda.

§. 34.

Si *culpâ* datum damnum ei, cui ex contractu non obligor, quæcunque culpa mea fuerit, resarciendum erit damnum.

§. 35.

Quod si rem ex contractu detineam, tum illam saltem culpam præsto, quam natura contractus fert. Unde si in re depositâ per negligentiam damnum dem, non tenebor, modo eâdem negligentia simul perdita fuerit res mea.

§. 36.

Accuratè enim loquendo, factum hoc meum tum non est culpa, quia in deposito majorem diligentiam alienis rebus non adhibereteneor, quam adhibeo rebus meis.

§. 37.

Casus autem, hoc est, si nec ex proæresi damnum datum sit, neque per omissionem diligentia debitæ, non præsta-

Ee

tur

tur, sed hunc, ut in proverbio est, *ferit dominus.*

§. 38.

Unde non opus erit limitationem Doctorum addere, quod teneat præstare *casum, quem culpa nica, vel dolus præcesfit,* ut si rem apud me depositam invito Domino aliunde transferam, eaque à latronibus mihi auferatur. Hic enim non casu, sed culpa meâ domino rei damnum datur, non enim debuissim rem depositam aliò transferre.

§. 39.

Quod si tamen pauper à locuplete per casum fortuitum sit læsus, liberalitati ipsius congruum erit, miserum aliquo beneficio solari. Sed hæc obligatio pertinet ad caput sequens.

§. 40.

Ut verò quis teneatur ad damnum refarciendum tanquam *causa sociæ,* necesse est, ut revera causa damni fuerit, & momentum attulerit ad totum damnum aut ejus partem.

§. 41.

Igitur ubi quis ad ipsum actum, quo damnum fuit datum, realis aliquid operæ

ræ non contulit, neque, ut iste susciperetur, antecederet effecit, neque in partem emolumenti venit, is licet occasione istius actus aliquo peccato obstringatur, ad restitutionem tamen damni non tenebitur. Huc pertinent qui v. gr. alienis malis lætantur, qui perpetratum damnum *laudant, excusant*, qui antequam fiat, *optant*, dum fit, *favent* aut assentantur.

§. 42.

Ex his, qui *in impari gradu* damnum dederunt, *primò* ad damnum resarciendum obligantur illi, qui principaliter id produxerunt, *bis deficientibus* ii qui concurrerunt.

§. 43.

Adeoqve *primò* loco tenentur, qui *imperio* aut alio modo ad necessitatem accedente ad factum impulerunt. *Patrat*or facinoris, cui ministerium detrectare non licuit, *instrumenti* saltem rationem habebit. Qvi *citra necessitatem* ad faciendū accessit, ipse *primò* loco tenebitur, tūm cæteri, qui ad facinus aliquid contulerunt.

§. 44.

Quod si à pluribus *in eadem causarum classe* constitutis idem actus profectus fuerit, in *actibus individuis*, ut sunt incendium, perfossio aggeris & similes, singuli tenebuntur in solidum, in *dividuis*, ut fit in vulneratione, singuli pro eo quod fecerunt sunt obligati, sive utrobique cum conspiratione, sive citra eandem plures aliquod facinus perpetraverint.

§. 45.

Si tamen ab uno illorum qui inæqualiter tenebantur, vel qui singuli obligati erant in solidum damni reparationem consecutus fuerim, reliqui liberantur, repeto enim hic rei meæ æstimationem, quam si habeo, non possum ab alio idem bis petere.

§. 46.

Unde inter obligationem ad resarcendum *damnum*, & *poenam*, multæ intercedunt differentiæ, cum ea, quæ hactenus diximus, in pœnis ferè se habeant aliter, ut in quibus v. gr. laudatores & assentatores delicti pœnâ coerceri possunt, & sæpius æquali pœnâ notantur, qui imparigradu damnum dederunt, & denique

que per pœnam unius reliqui non liberantur, de quibus suo loco.

§ 47.

Igitur per nostrum præceptum prohibita sunt quævis crimina, quibus aliis noxa infertur, ut sunt *caedes, vulneratio, verberatio, rapina, furtum, fraus, vis*, item suo modo, & quatenus *pueritia* læditur, ac maritus alienæ proles educatione oneratur, *stuprum & adulterium*. Et si ex dictis facile ratio dari possit, cur pleraque horum non coerceat lex Aquilia.

§. 48;

Homicida justas tenetur impensas in medicos factas, & iis, quibus alimenta debebantur à defuncto, spem alimentorum solvere; Lucri verò, quod occisus facere poterat, si vixisset tanquam omnino incerti, hic non habenda erit ratio, uti nec vitæ in libero homine, bene tamen in servo.

§. 49.

Qui mutilavit, similiter tenebitur ad impensas in vulnus curandum factas, & æstimationem ejus, quod jam, qui mutilatus est, minus lucrari potest; quantum & hic, si accurate velis loqui, abs-

Ee 3

trahen-

trahendo à legibus civilibus, non tam lucrum futurum tanquam res incerta æstimari debeat, quam alimenta læso per vulnerationem, ne ipse in posterum de iis sibi prospicere possit impedito, supeditari.

§. 50.

Adulter & adultera indemnem debent præstare maritum, de alendâ prole adulterina, non tamen ut puto legitimis liberis rependere, si quod damnuni patiuntur ex concursu ita susceptæ sobolis ad hæreditatem, etiamsi abstrahamus à dispositione legum civilium, circa successionem liberorum ad ulterinorum, in bonis parentum; quia partim hoc damnun non sentiunt ab adultero, sed à voluntate parentum, partim, quia ita liberis legitimis saltem intercipitur lucrum futurum, maximam partem incertum.

§. 51.

Qui virginem imminuit, vi aut fraude, tenetur ei rependere, quanti minoris jam ipsi defloratæ valet spes nuptiarum, quod fit, si aut ducat aut dotet. Quæ ultrò in meram libidinem consensit, habet

bet quod sibi imputet. Quod si quis virginem pactione matrimonii ad concubitum pellexerit, non ducere quidem eam tenebitur, sed in statu naturali jam duxit.

§. 52.

Fur & raptor tenentur rem subtractam reddere, cum suo incremento naturali & cum sequente damno & cessante lucro probabili, etiamsi pœnam insuper furti aut rapinæ nomine cogantur sustinere.

§. 53.

De Dæmnis insuper à *servis* vel *animalibus nostris* datis, citra culpam nostram, leges Romanæ *actiones noxales* dabant, quæ, etsi ex nostro præcepto non fluant, propterea tamen pro meris inventis juris civilis non erunt habendæ, sed nituntur omninò æquitate de præstandis officiis humanitatis. De quibus statim

CAPUT. V.

De promiscuis officiis
Humanitatis.

§. I.

Tertium præceptum speciale ex statu humanitatis & lege de custodiendâ

Ee 4

æqua-

æqualitate descendens, inter duo *affirmativa* verò *primum* est; ALTERIUS HOMINIS UTILITATEM, QUANTUM COMMODE POTES, PROMOVE.

§. 2.

Socialitati enim in totum non satisfacit, qui tantum abstinere à læsione alterius, & ne alteri malè sit, sed tùm demum vita beata est & tranquilla, si procuremus mutuo, ut nobis sit benè.

§. 3.

In specie verò *custodia equalitatis* hominem huc ducit. Cum enim homo desideret non solum ea, sine quibus subsistere non possit, sed & aliis opus habeat, ut commodè vitam transigat, ea verò sine ope aliorum consequi nequeat, neque aliquorum saltem, sed indistinctè quorumlibet, etiam vilium aliàs, operæ indigere possit; peccaret in æqualitatem, si non ipse etiam, quod ab aliis indistinctè postulat, aliis indistinctè iterum præstare sit paratus.

§. 4.

Retuli verò hoc præceptum inter *absoluta*. Neque te turbet, quod pleræque quæstiones speciales præsupponant *distin-*

distinctionem dominiorum, omnis autem obligatio distinctionem dominiorum sequens, ut infra docebimus, pertinet ad præcepta hypothetica.

§ 5.

Quicquid enim hujus sit, id tamen certum est, præceptum nostrum quoad primam originem, in *statu post lapsam etiam, ante distinctionem dominiorum* habuisse locum, ut adeò subsecurâ dominiorum distinctione novæ quidem conclusiones accesserint, sed ex iisdem tamen principiis ut antè deducendæ.

§. 6.

Nimirum promovetur alterius commoditas vel *re meâ, vel operis meis.*

§. 7.

His quidem vel *intuitu rerum ejus, ut scilicet operis meis vel augeamur, vel conserventur.*

§. 8.

Vel *sine respectu ad res ejusdem, partim ut succurram ipsi adversus injurias aliorum, partim ut subsidia feram ipsi, in corrigendis defectibus propriis.*

§ 9.

Sunt autem defectus illi vel *corporis, ut*

Ee 5.

consilia

consilia suppeditem sustentandi sanitate ejusdem; vel *animi*, ut ea quæ nescit doceam, aut aliis modis imperfectionibus *intellectus* ejus succurram, tum à *peccatis* eum avocem, aut si peccatum sit amicè emendem.

§. 10.

Jam facilè patet, officia hæc humanitatis, quando commoditas alterius operis meis sine respectu ad res ejusdem promovetur, etiam ante distinctionem dominiorum habuisse usum.

§. 11.

In *statu itaque post lapsum* semper & fuit & est hujus præcepti usus fertilissimus. Cæterum utrum & in *statu integritatis* locum vindicasset sibi, non ita facilè definietur.

§. 12.

Nam quod attinet officia, quibus alteri remeâ aut operis meis ad conferendas & augendas res ejus proprias succurro, illa exulascent credo à *statu*, in quo ob summam amicitiam nil nisi communio perpetua erat futura, ut infra demonstrabitur fusius.

§. 13.

§. 13.

Reliqua vero, quibus alteri absque intuitu rerum succurro, officia, ut ex exemplis modo allatis patet, præsupponunt imperfectionem physicam, aut moralem, vel in eo cui officia præstantur, vel in aliis: quales imperfectiones in statu isto perfecto omninò abfuisse.

§. 14.

Nisi fortè ad ejusmodi officia velis recurrere, quorum desiderium non adeo magnam imperfectionem involvit, v. gr. ut erranti viam commonstrem, ut lumen de lumine meo accendam &c. Quamvis & de his sit cogitandum ulterius.

§. 15.

Exerit autem se præcepti nostri efficacia aliter inter eos, qui in *statu naturali* vivunt, aliter inter eos, qui degunt in *civili*.

§. 16.

Inter illos *regulariter* producit *obligationem imperfectam* saltem, & hoc modo à reliquis præceptis omnibus differt, unde etiam, qui, adversus hoc præceptum

ceptum peccat, *inhumans*, non *injustus* dici confvevit.

§. 17.

Cum enim hoc præceptum jubeat sæpissime, alterius utilitatem tantum, non necessitatem promovere, & talem quidem, cujus defectum, si unus nolit, facile alii possent supplere, inde non opus erat, ut singuli homines obligarentur perfecte, sed magis erat gloriosum & ad eliciendum amorem aliorum, ac declarandum amorem proprium, magis aptum ut relinqueretur pudori hominum, præstatio talium officiorum, ad quæ ab altero cogi non possent.

§. 18.

Accedit quod in iis officiis, quæ cum labore nostro aut detrimento aliquo sunt conjuncta, non opus sit semper propriam commoditatem postponere alienæ, sed hic sæpius valeat regula vulgata: quod recta caritas incipiat à se ipsâ. Jam cum quilibet in statu naturali propriorum commodorum sit justissimus arbiter, non poterat sine turbâ totius humani generis alteri officium petenti, adversus denegantem, & ad propriam utili-

utilitatem provocantem, concedi remedium coactivum.

§. 19.

Et quid verbis est opus? ipsa *æqualitatis custodia* inculcat, præceptum hoc regulariter non nisi imperfectè obligare. Quoniam enim ad hujusmodi officia exhibenda indistinctè omnes homines ob communem statum humanitatis obligantur, non observata fuisset æqualitas, si in causâ communi absque sufficienti ratione unum indigens præ reliquis eligere & ad hæc officia exhibenda præ reliquis voluisset cogere.

§. 20.

Cæterum hæc ita procedunt *regulariter*. Nam poterit etiam inter eos, qui in statu naturali vivunt, contingere, ut obligatio ad officia humanitatis præstanda evadat perfecta. Sed quando? Responsio in promptu est, si cessent rationes modo dictæ, quæ inefficacis obligationis causæ sunt.

§. 21.

Inde ut *perfectè* quis obligetur, tria constituenda erunt requisita (1.) ut is qui officium humanitatis postulat, absque
ejus

ejus consecutione sit *interiturus*, (2.) Ut non æque *ab aliis* hominib9 possit ea, quæ desiderat consequi, (3.) Utis à quo officium exigitur, non sit in *pari necessitate* constitutus; Atque hoc est quod supra diximus, summam necessitatem officia humanitatis mutare in jus perfectum.

§. 22.

Exemplum cape. Fingamus duos Patres familiàs diversæ nationis, nullaque ratione particulari se attinentes, & solo humanitatis vinculo ligatos in regionem desertam per naufragium ejici, simul verò ejici res uni saltem proprias ad vitam & suam & socii sustentandam abunde sufficientes; Tum sanè hic perfectè obligabitur, socio de abundantia suâ succurrere.

§. 23.

Atque hæc de statu naturali. In *statu Civili* autem ea, quæ hæctenus dixim9, in universum non procedunt. Sed hic quidem *superiores* ab inferioribus hæc officia jure perfecto postulant, quanquam accuratè loquendo, tum nec sint amplius officia humanitatis, quia non ex communi humanitatis statu, sed ex statu speciali sub

subjectionis, qui plerumque pactum speciale præsupponit, fluunt, & jure imperii postulantur.

§. 24.

Quod vero *subjectos inter se relatos* attinet, retinent hæc officia eorum respectu suam naturam, ita tamen, ut imperans ob utilitatem communem possit & hic per legem ei, cui ejusmodi officia debentur, actionem in certis casibus concedere, aut alio modo debentem officia ad eorum præstationem adigere, quamvis tunc iterum nomen officiorum humanitatis amittant.

§. 25.

Denique quod officia humanitatis spectat, quæ *subjecti ab imperante*, quâ tali, exigunt, ea quidem naturam communem intuitu obligationis imperfectæ retinent, sed in eo tamen à reliquis officiis imperantis non differunt, cum subjectis, quâ talibus, adversus imperantes, nulla planè potestas cogendi competat.

§. 26.

Haftenus de officiis humanitatis in genere. *Divisionem* eorundem simul tradidimus supra, sed obiter & tanquam aliud agendo

agendo. Distinctiorem meditationem meretur alia, priori illi non multum ab-similis. Officia humanitatis exhibentur vel *indefinitè*, & finè respectu ad certos homines, vel *definitè*, certis hominibus utilitatem procurando.

§. 27.

Indefinitè aliorum commodum pro-motum it, qui animam ac corpus probè excolit, ut utiles abs se actiones in alios proficisci queant, aut si per solertiam in-genii talia inveniat, quibus vita humana reddatur instructior.

§. 28.

Unde contrà hoc officium *peccant*, qui nullam artem honestam addiscunt, ani-mamque pro sale habent, ne putrescant, numerus tantum & fruges consumere nati, & id farinæ alia otiosa terræ ponde-ra.

§. 29.

Vicissim illis, qui de mortalium gene-re benè mereri instituunt, cæteri hoc *debent*, ut ipsis ne invidiant, nec præ-claris eorundum conatibus remoram in-jiciant. Tum, si alia non sit via, paria cum ipsis faciendi, saltem celebritatem
me-

memoriæ, famæque eorum, qui præcipuus laborum fructus est, promotum eant.

§. 30.

Definitè aliorum utilitati inservimus vel absque detrimento aut molestiâ nostrâ, vel cum impensâ aut operâ laboriosâ. Illud vulgaris humanitas dicitur, hoc beneficium.

§. 31.

Quod vulgarem humanitatem concernit, id axioma de eâ venit notandum: Qui eam denegat alteri vel invidet, insigniter malus & inhumanus habetur.

§. 32.

Cujus is est sensus, quod eo ipso se reddat indignum, cui officia humanitatis iterum exhibeantur.

§. 33.

Cave tamen putes, dum vocem insignis malitiæ audis, ac si propterea in statu naturali extrâ casum necessitatis, ab eo, cui vulgarem humanitatem negavit, quis possit bello peti; hoc enim repugnat iis, quæ de officiis humanitatis in genere docuimus modo, etsi, ut iterum

Ff

ex

ex dictis patet, in civitate ejusmodi inhumanitas pœnis coërceri possit.

§. 34.

Quæ verò sic præstantur officia, vocari solent *res innoxie utilitatis*, quæ valia sunt: erranti comiter monstrare viam; lumen alteri de suo lumine accendere; concedere haustum aquæ, integram rem, quam solus consumere nequeo, relinquere realis &c.

§. 35.

Ab his observationibus dependet definitio variarum *controversiarum*, à scriptoribus Juris Naturalis passim agitarum. (1.) de *transitu* per nostrum territorium, tam terrestre, quam maritimum. De hominibus singulis, & paucis, ferè non est dubium, quod eis ex justa causa transitum petentibus illum denegare velle maximè inhumanum sit. De magno exercitu, aut aliàs *majoribus copiis*, res non caret controversiâ.

§. 36.

Videtur tamen hic subtiliter magis quam utiliter disputari. Nam exempla in hac quæstione adducta casus referunt, necessitatem summam haud præsupponentes

nentes. Ergo, etiam si in illis transitus petentibus inhumaniter fuisset denegatus, modo denegationi non addita esset contumelia, nullam ei habuissent belligerandi causam.

§. 37.

At nec inhumanitatis denegantes poterunt argui, si prætendant, non innoxium sibi fore hunc transitum, cum cautiones, quas communiter hic suppeditant, non sint sufficientes.

§. 38.

Similis est ratio II. *transitus mercium alienarum per terras nostras*, nisi sint ad vitam sustentandam summè necessariæ. Hoc enim casu, si quis eum deneget, iure belli parari poterit.

§. 39.

Alia est ratio *juris stapulae*, vi cujus etiam citrà necessitatem summam sine læsione humanitatis transeuntes adigi possunt, ut sistantur in terra nostra &c.

§. 40.

III. Quod *vectigalia*, eorumque justitiam attinet, ratio in aprico est, cur ex mercibus, quæ terrestri itinere transvehuntur, aliquid vectigalis possit exigi,

Ff 2

neque

neque obscura est ratio vectigalium in fluminibus exigi solitorum. Sed in fretis difficilior est inspectio.

§. 41.

Nam quamvis & pro his rationes non omnino contemnendæ possint afferri, fatendum tamen, est ejusmodi vectigal maritimum reliquis longè odiosius, ad eoque moderatè & citrà avaritiam tractandum esse; ac præterea facile unum vel alterum tales afferre rationes posse, unde se ab isto vectigali exemptum prætentat.

§. 42.

Illos verò indistinctè pro inhumanis habere nequeo, qui IV. prætervehentibus *accessionem ad littus* & commorationem ibidem denegant, aut V. *peregrinos admittere* & hospitio comiter excipere nolunt, si modo similia à peregrinis non petant ipsi. Possunt enim utrobique adesse non contemnendæ denegati accessus rationes.

§. 43.

Multo magis VI. inhumanitatis indistinctè accusari poterunt, qui sedibus suis *expulsos*, etiam conditiones æquas offe-

offerentes, *recipere* detrectant, quia ejusmodi receptio non est vulgaris humanitas, sed beneficium. Neque adeo ea tanquam ex jure stricto debita peti, neque territorium alienum etiam à culturâ vacuum insalutato domino invadi justè poterit. §. 44.

Nec VII. officia humanitatis violasse censendus est, qui cum alio populo *commercium exercere* detrectat, sive illum ab emtione rerum suarum ipsi ad vitam non necessariarum arceat sive ab eo res emere nolit, adeoque non permittat, ut in territorio suo venum exponantur.

§. 45.

Nec VIII. inhumani titulum meretur, qui vel cum privato, vel cum integro populo amicitiam *matrimonio* necere non vult. Igitur sola denegatio matrimonii nunquam justa belli causa erit, nisi eidem juncta fuerit contumelia.

§. 46.

Id verò IX. valdè improbabile est, jus aliquod omnibus commune, adeoque & obligationem ad aliquid omnibus præstandum oriri ex suppositione, si quid *promiscuè omnibus externis indulgeatur*;

Ff 3

tùm

tùm enim si unus ab hâc indulgentia excludatur, ei contumeliam fieri. Non negandum tamen, consultius esse, sin in jusmodi denegatione rationibus addantur, vel certè denegationis verba ita temperentur, ut nulla sub iis contumelia latere possit.

§. 47.

Beneficium est, si quis ex singulari benevolentia & propensione, vel ex propriâ generositate, vel ex singulari affectu, vel ex commiseratione conditionis alienæ, gratis quid in alterum conferat, impensâ aut opera laboriosa constans, quo ipsius necessitatibus subveniatur, aut insignis quæpiam utilitas eidem concilietur.

§. 48.

Quæ verò in dispensatione beneficiorum tùm intuitu dantis, & accipientis, tùm intuitu modi aut aliarum circumstantiarum observanda sint, & ab aliis jam fufius traditum est, & propter nimiam circumstantiarum varietatem exactis regulis determinari nequit.

§. 49.

Uti verò homines ad humanitatis officia exhibenda mutuo generatim sunt obli-

obligati, ita major obligationis gradus est in eo, cui non vulgaris humanitas, sed beneficium est exhibitum. Vocatur enim hæc præstatio in specie *gratitudo*, quæ adeò beneficio ex adverso respondet.

§. 50.

Est autem *gratitudo*, cum is qui beneficium accepit, ostendit, istud sibi acceptum fuisse, dantiqve eam ob causam favet, & occasionem quærit, paria repouendi aut amplius, quantum ejus fieri potest.

§. 51.

Hujus virtutis tanta est *necessitas*, ut si absque ea foret, omnis tolleretur inter homines beneficentia & fiducia, unaque omnis benevolentia, neque esset inter eos quicquam gratuitæ opis, nec ullum gratiæ conciliandæ initium.

§. 52.

Unde etsi in animo *ingrato* per se nulla fit injuria, fœdius tamen, & magis detestabile habetur nomen ingrati, quam injusti, cum quis ne beneficiis quidem, quæ etiam bruta demulcent, moveri potest ad concepiendum humanitatis sensum,

Ff 4

§. 53.

§. 53.

Est autem *ingratitude* duplex. *Simplex* una, quæ denegat (altem officia humanitatis, altera *pregnans*, quæ insuper beneficium lædit.

§. 54.

Simplex vel denegat officia humanitatis vulgaria, vel beneficia. Illam *eminentem* vocabimus; hanc *vulgarem*.

§. 55.

Pregnans ingratitude uti causam belli præbet, ita nullum est dubium, quin in civitate pariat actionem. Vel potius actionem jam competentem aggravat.

§. 56.

De *simplici*, quæ belli causa non est, quæritur, an ob eam actio dari possit? Non facile concedendam esse arbitror. Concedi tamen posse, imò & apud quosdam populos concessam fuisse, non est dubium.

§. 57.

Scilicet si *simplex* ista ingratitude sit *eminens*, in vulgari enim & hoc vix procedet.

§. 58.

Sed & id notes, si occasione *eminentis* in-

ingratitude actio concedatur, tunc exhibitionem officiorum humanitatis vulgarium benefico factam, amittere nomen gratitudinis.

CAP. VI.

De Officio Paciscen-
tium.

§. 1.

Quartum præceptum speciale ex statu humanitatis descendens, & ex affirmativis secundum est, FIDEM IN PROMISSIONE DATAM SERVA.

§. 2.

Necessarium fuisse, pacta inter homines oriri, inde liquet quod officia humanitatis, & eorum præstatio ad illa omnia, quæ homines ab se invicem utiliter expectare possunt accommodari nequeat, ob conditionem partim ejus, qui utilitatem exhibere debebat, partim hujus, qui eam expetit, partim rei, quæ desideratur. Accedit, quod, si in statu corrupto

rupto semel bellum inter homines ortum fit, non nisi per promissiones id iterum componi possit.

§. 3.

Cum verò maximè eum in finem in-
eantur pacta, ut quis alterum sibi per-
fectè obliget, quem alias ex solo capite
de præstandis officiis humanitatis im-
perfectè obligatum habebat, & porrò
indefinite cum quibusvis hominibus
pacta ineamus; perspicuum est, & *tran-*
quillitatem generis humani, & in specie *cu-*
stodiam æqualitatis postulare, ut fides da-
ta in pactis servetur.

§. 4.

Pactum est duorum in idem placitum
dedando aliquo vel faciendo consensus.

§. 5.

Estque vel *gratuitum*, cum unus dun-
taxat se obstringit, vel mutuum, cum
uterque.

§. 6.

Causa proxima constituendi pactum
est *consensus*, isque mutuus, etiam si ipsum
pactum non sit mutuum.

§. 7.

Vocatur autem ex parte ejus, qui se
obstrin-

obstringit, *promissio*, ex parte alterius, *acceptatio*.

§. 8.

Promissio est vel *perfecta* vel *imperfecta*.

§. 9.

Perfecta est declaratio voluntatis, quod alteri ita obligari velim, ut ipsi liceat rem promissam tanquam debitam à me exigere.

§. 10.

Imperfecta est declaratio voluntatis, quod alteri velim obligari, ita tamen ut ipsi non liceat debitum à me exigere, quales sunt promissiones patronorum.

§. 11.

Cum neutra harum confundenda est *nuda assertio*, quando declaro alteri meam voluntatem, quam in præsenti habeo, de commodis ejus promovendis, ita tamen, ut ne quidem ad perseverantiam me obligare velim, quæ huc planè non pertinet.

§. 12.

Ut itaque *promissio* ad eliciendam obligationem requiritur, quia citra eam par non potest parisi libertatem restringere

gere, ita nec sine *acceptatione* pactum est, quia nemo invito vult rem suam obtrudere.

§. 13.

Quod si itaque *acceptatio* non sequatur, juri promittentis in rem oblatam nihil decedit, quia paciscens rem suam non vult pro derelicto habere.

§. 14.

Quod si rogatio antecessit, *censebitur* ea durare, nisi expresse fuerit *revocata*, eoque casu *in antecessum* *acceptatio facta* intelligitur.

§. 15.

Modo tamen rogationi respondeat *oblatio*. Nam si hæc rogationem vel *excedat*, vel ab eâ deficiat, *expressa* *requiritur* *acceptatio*, quia sæpissimè mihi *non* *consultitur*, nisi tantundem, quantum *rogavi*, *accepero*.

§. 16.

Idque in *promissis* *mutuis* fere *non* *habet* *dubium*. Sed *putamus*, *idem* *etiam* *dicendum* *esse* *in* *gratuitis*, quamvis *dissentiant* *leges* *Romanæ*, in *congruâ* *ratione*, quod *major* *summa* *contineat* *minorem*.

§. 17.

§. 17.

Declaratur autem ab utroque voluntas vel *verbis vel factis*. Unde consensus, & intuitu hujus, pactum, dividitur in *expressum & tacitum*.

§. 18.

Expressum non est difficile, nempe ubi consensus verbis constat. Sed de *tacito* distinctius procedendum.

§. 19.

Nimirum quamvis consensus tacitus sit ille, qui factis declaratur, ac apud Scriptores ferè Synonymicè supponantur *consensus tacitus & presumptus*, reverà tamen post leges Romanas præsumtus consensus à tacito differt, adeoque nobis horum duorum confusio eò magis vitanda erit, quo minus communiter solet evitari.

§. 20.

Scilicet *facta licita*, quibus utuntur homines, vel *sunt signa*, communi quasi consensu humani generis recepta, ad declarandam voluntatem nostram, ita ut, si quis ratione utens factum istud audiat, statim inferat, me aliud quid certum ac determinatum hoc facto indicare voluisse;

se; vel *non sunt signa* communi consensu humani generis ad declarandam voluntatem recepta, æquitas tamen naturalis vult, ut obligatio ista facta concomitetur vel ea sequatur.

§. 21.

Qui factis prioris generis niritur consensus, *tacitus* est, qui posterioris generis factum præsupponit, consensus *presumptus* in legibus Romanis dicitur, ideò videlicet, quia quilibet civis bonus præsumitur consentire regulis æquitatis naturalis.

§. 22.

Ita *nutus* ostendit assensum tacitum, ita *redditio chirographi* declarat, cæteris paribus, quod velim debitori donare debitum. Ita *postulatio cibi & potus* ab hospite diversorii infert consensum tacitum, quod velim pretium cibi solvere.

§. 23.

Contra *negotiorum gestio*, *hereditatis aditio*, & in genere omnia facta, quæ in quasi contractibus Legum Romanarum præsupponuntur, directò non inferunt consensum ad solvenda damna domino negotii data, ad præstanda legata legatariis

tariis &c. Sed regulæ tamen æqvitatæ naturalis, à Legibus civilibus corroboratæ, hic faciunt consensum præsumtum.

§. 24.

Differt adeò ultra dicta consensus præsumtus & tacitus I. *ratione personæ*; Qui suam voluntatem expressè declarare nequit, ille nec tacitè. Ita furiosi nutus, redditio chirographi, postulatio cibi, modo dictos effectûs non producet.

§. 25.

At ex consensu præsumto obligantur etiam furiosi, v. gr. quorum negotia gesta sunt.

§. 26.

Nempe 2. consensus tacitus obligat *saltem eos*, qui consensum factis declararunt, at præsumtus etiam illos ligat, qui nullum factum adhibuerunt; ita obligatur in genere dominus negotii ad reddendas impensas gestori etiam ignorans negotium geri.

§. 27.

Porro in *relatione consensus utriusque ad consensum expressum* ingens est differentia. De tacito hæc est regula: *Quoties constat de consensu expresso contrario, toties.*

toties frustra querimus de tacito: Ratio est, quia verba sunt signa ordinaria declarandi voluntatem suam, facta verò extraordinaria vel subsidiaria.

§. 28.

Ita si dixerim, me nolle assentiri, nolle debitum tibi donare, nolle, hospiti cibi pretium solvere, nulla erit efficacia nutu, redditionis chirographi, postulationis cibi.

§. 29.

Alia longe ratio est consensus præsumpti. Etiam si negotiorum gestor etiam si heres initio statim vel coram notario & testibus protestentur sollemnissime, se nolle ex negotiorum gestione vel hereditatis aditione obligari, frustranea erit hæc declaratio expressa, ut adeò huc potissimum spectet axioma vulgatum: *Protestatio facta contraria nihil operatur.*

§. 30.

Vides itaque 4. ex consensu præsumpto obligari etiam invitos, ex tacito non nisi volentes.

§. 31.

Unde 5. In consensu præsumpto, obligatio immediate veniet ex lege, in tacito *lex mediante*

mediante consensu obligationem operabitur.

§. 32.

Breviter 6, Tacitus consensus est *verè consensus species*. Consensus præsumtus est consensus impropriè dictus. Hinc & in Jure Romano ex consensu tacito oriuntur etiam veri contractus, ex præsumto saltem quasi contractus.

§. 33.

Non tamen putabis, distinctionem hætenus ostensam solum in jure Romano habere locum, hætenus enim spectaret saltem ad jurisprudentiam humanam. Exercet quippe & in jurisprudentia divinâ se passim ejusdem usus, potissimum infra, cum de officiis liberorum erga parentes dispiciemus.

§. 34.

Igitur, qui voluntate carent, promittere nequeunt. Tales sunt *infantes, furiosi, mente capti & summè ebrii*.

§. 35.

Nec obstat, quod ebrii obligentur ex delictis, saltem ad aliquam pœnam. Illa enim obligatio, ut suo loco dicemus, venit immediate ex lege, & stringit etiam

Gg

invitos

invitos, at obligatio hujus capitis pactum tanquam conditionem sine qua non requirit.

§. 36.

Et quidem *furor* atque *ebrietas* facilius possunt ostendi, sed quousque duret *infantia*, in universum regulis accuratè determinari nequit. Unde non sine ratione hæc determinatio relinquitur legi civili, cui & simul incumbit prospicere adolescentibus infantiam majoribus de rectoribus voluntatis nondum benè formatæ.

§. 37.

Cæterum consensus quasi duæ sunt partes, *intellectus* & *voluntas*. *Intellectui* opponitur *error* & *dolus*, ille est quando rem ignoro (latè enim hic accipitur, ut ignorantiam sub se comprehendat) vel aliter se habere puto absque fallacia alterius; *dolus* est, quando error meus oritur ex fallaciâ alterius, vel certe hæc errori meo est conjuncta.

§. 38.

De efficacia *erroris* in contractibus intricatam quæstionem fecerunt leges Romanæ, partim quod de hac materiâ, quotidiana

tidianâ quâvis, non sub peculiari titulo fuerit ex asse tractatum, sed regulæ de eo sub variis capitibus negligenter sparsæ fuerint; partim etiam quod jurisconsulti, ex quibus Pandectæ sunt compositæ, frequenter à se dissenserint. Unde tot distinctiones inter errorem circa personas & objectum contractus, tum inter materiam rei & ejus formam de quâ contractus initus, item, si res ex duabus materiis constet, utrum hæ materiæ sint per confusionem quasi unitæ an separatim existant, vel faciliè separari possint, denique inter essentielle pacti & ejus accidentalia &c.

§. 39.

Quemadmodum autem jam non est hujus loci explicare Jus Romanum, ita abstrahendo à Legibus civilibus, putem æquitati naturali convenientissimum esse, si in materia promissorum repetamus regulam jam supra inculcatam: *Errorem in dubio semper nocere debere erranti.*

§. 40.

Cum enim in promissionibus quilibet sensa animi sui alteri declarare debeat, causa verò contrahendi, objectum item,

Gg 2

de

de quo contrahitur, & persona, cum quâ contraho, ad naturam pactorum in genere nihil faciant, nulla subest causa, cur alteri error meus, ad quem ille nec dolo nec culpâ concurrat, magis imputari debeat, quam mihi. Accedit, quod, si error meus alteri præjudicaret, facile daretur occasio ad reservationes mentales, quæ, ut ab aliis fusius deductum, turbant omnia pacta atque promissiones.

§. 41.

Limito tamen dictum axioma, nisi circumstantia illa, in qua erravi, expressè promisso per modum conditionis fuerit adjecta. Tum enim alter, cum quo pactus sum, justam de me conquerendi occasionem non habet.

§. 42.

Distingvi equidem ab eruditis in hac materiâ solet inter *promissa gratuita & pacta mutua*. De *promissis gratuitis* hæc formatur regula: *Ubi in promissione aliquid tanquam conditionem supposuerim, citrà cujus intuitum promissurus non fueram, naturaliter promissionis nulla erit vis*, quia promissor consenserit non absolute, sed sub conditione, quâ non apparente, promissio nulla sit.

§. 43.

§. 43.

Sed si promissor hanc conditionem menteretinerit, nos quidem putamus, sibi eum imputare debere, cur non expresserit. Unde, etiamsi ego falso nuncio fuerim persuasus, mea negotia abs te bene fuisse gesta, eoque nomine tibi quid promiserim, meteneri puto, ubi falsum id deprehendero. Modo tuus dolus non concurrerit ad eliciendum meum promissum. Tunc enim casus planè huc non pertineret.

§. 44.

Sicut nec huc pertinet casus de milite, qui falso accepto nuncio de morte filiorum, in testamento extraneum heredem instituit, quoniam ultimarum voluntatum quoad interpretationem alia est ratio, quam promissionum.

§. 45.

In *promissis mutuis* distingvitur, utrum *ad paciscendum* quis per errorem fuerit motus, an error *circa rem* de quâ pactum initum est versetur. Circa *prius* itidem dispiciendum esse, an res adhuc sit integra, hoc est, utrum nihil adhuc ex contractu sit præstitum, an minus, si v. gr.

Gg 3

jam

jam res promissa fuerit exhibita. *Illocasum æquum esse, ut facultas pœnitendi mihi concedatur, præsertim ubi præmetulero, quæ me causa ad paciscendum impellat. Re verò non integra errantem rescissionem negotii non posse urgere, nisi quantum alter ex humanitate velit indulgere.*

§. 46.

Nos contra, *et si res sit integra, errantem pœnitere non posse arbitramur, v. gr. si Patrifamilias falsus nuncius afferatur, equos ipsius domi periisse, idque ille præse ferens, hoc est, venditori narrans, aliosemat, etiamsi hic emtor ante traditionem equorum & solutionem nuncium falsum deprehendat, contractum servare debebit. Fuit enim narratio ista de causa impulsivâ contractus, quæ, nisi per modum conditionis inferatur pacto, est extrâ negotium. Nam poterit paterfamilias equos emere tam qui jam alios habet, quam qui non habet.*

§. 47.

Quod verò ultimo affertur, si error in promisso mutuo contigerit *circa ipsam rem, de quâ convenitur, pactum vitium*

NON

non tam ob errorem, quam quia legibus pacti non fuerit satisfactum, paululum obscurius dicitur, cum non constet, quomodo istæ leges pacti, quæ hic afferuntur, ab errore sint distinctæ.

§. 48.

Neque opus videtur hâc observatione ad definienda exempla ejus gratia adducta. Verum est, si professus sum, me servum emere coqvendi peritum, & traditus mihi fuerit etiam citra culpam venditoris coqvendi imperitus, vanus est contractus; aut si ab altero Davum emi, & is citra culpam Syrum mihi exhibuit. Sed hic in promptu causa est, quia circumstantia, in qua fuit erratum, promisso per modum conditionis fuit inserta.

§. 49.

Pergamus ad *dolum*. Ubi distingvendum erit: an ab eo, quocum contraximus, dolus fuerit adhibitus, an à tertio. Posteriori casu negotium erit firmum, tertius verò dolum adhibens nobis tenebitur ad interesse. Priori in arbitrio deceptierit utrum promissum, sive gratuitum, sive mutuum, velit pro nullo

Gg 4

decla-

declarari, utrum salvo manente promisso læsionis pensationem exigere.

§. 50.

Neque distingvimus, an *dolus causam dederit* contractui, an fuerit *incidens*. Nam hæc distinctio inventum est juris Romani, ad ostendendam ex parte differentiam inter contractus bonæ fidei & stricti juris, quæ & ipsa divisio à jurisprudentiâ naturali ignoratur.

§. 51.

Accedit quod jure Romano læsus, si dolus incideret, non poterat contractum nullum declarare.

§. 52.

Voluntati opponitur violentia & metus. Ut per meram *violentiam* quis cogi possit ad promittendum, vix concipi potest in promissione prolatis. Non enim ut membra exteriora per violentiam possunt trahi invita ad aliquid perpetrandum, sic & voces possunt extorqueri invito. At si quis me per vim cogat ad scribendum, aut v, gr. violenter caput meum inclinet, promissum haud dubie erit nullum, ex regulis generalibus de actionum moralium principio.

§. 53.

§. 53.

Metus duobus modis considerari potest. Initio quatenus accipitur pro *suspitione* probabili, fore ut ab altero decipiamur, vel propter habitum ejus vitiosum, vel propter declarationem pravæ voluntatis in negotio præsentis factam. De hoc sequentes observa regulas.

§. 54.

Si *ejusmodi metus adfuit tempore promissi*, imprudenter feci, quod promisi; promissum tamen nec irritum est, nec sub hoc prætextu rescindi potest.

§. 55.

Quod si *ejusmodi metum post promissum* ex indiciis sufficientibus, vel novis vel antea mihi incognitis, suscipiam, non prius ad præstandum adigi potero, quam contra eam deceptionem mihi ab altero idoneè cautum sit.

§. 56.

Altera species metus est *vehemens animi terror* ortus ex intentato gravi malo, ni promissum aut pactum inire velimus.

§. 57.

Quem si incusserit *tertius*, valebunt pacta

Gg 5

paeta propter hunc metum removen-
dum cum alio inita.

§. 58.

Quin & si tertio inferatur metus inju-
stus, ego verò miserationis gratia, ejus
intuitu metum inferenti quid promise-
rim, valebit promissio.

§. 59.

Quod si is, cui promitto, metu ad pro-
mittendum me adegerit, siquidem pro
imperio in me competente id fecerit, rur-
sus valebit promissio.

§. 60.

Sed si vi omnino injusta is, cui nullum
in me competit imperium, promissum
extorserit, utrum obligatio sequatur pro-
missum, gravis quæstio est.

§. 61.

Alii enim obligationem oriri arbitran-
tur, quoniam metus non tollat omnem
consensum, sed metum incutientem ta-
men esse obligatum ad rem restituendam,
quoniam per incussionem metus in me
deliquerit.

62.

A quibus parum abest sententia juris
Romani, concedentis ei, qui metum in-
tule-

tulerat, actionem, sed exceptione quod metus causa elidendam.

§. 63.

Alii obligationem nullam oriri opinantur, tum quod in pactis ex solo consensu meo obligatio non nascatur, ubi alter per jus naturæ prohibeatur acceptare, tum quod, si quæ sit obligatio, illa quasi per compensationem cum eâ obligatione, quæ est in metum incutiente, ut mihi de illatâ injuriâ satisfaciat, quasi pensari debeat.

§. 64.

Alii denique eum qui metu incusso promittit, *firmiter obligari* arbitrantur, quia jus naturæ, dicitur pacta esse servanda. Neque obstare rationes modo dictas. Eum enim qui metum incutit, etsi jure destituatur, metum incutiendi, non tamen destitui jure promissum meum acceptandi, adeoque obligationi meæ respondere jus ipsius, quod ex ipso pacto meo acceperat. Deinde nec compensationem posse habere locum, cum præsumendum sit, eum qui latroni v. gr. centum promittit, simul tacite renunciaſſe juri, quod habebat adversus latronem,

ex

exlæsione orto, ad petendam satisfactio-
nem, ne aliàs pactum nullam afferat ipsi
utilitatem.

§. 65.

In his sententiarum divortiis *prima e-*
quidem se omninò non probat, quoniam
merâ & inutili subtilitate nititur, apud
Romanos verò maximam partem ad
discernenda officia prætoris & Judicis
pedanei erat recepta, quamvis & eo
jure notum sit effatum Jcti celebris, ni-
hil interesse, ipso jure quis actionem non
habeat, an ope exceptionis elidatur.

§. 66.

Inter reliquas verò duas arridet *me-*
dia. Scilicet jam supra diximus, pacta
per se non producere obligationem, sed
esse saltem medium vel causam sine quâ
non obligandi, obligationem verò om-
nem vim accipere à lege. Jam quæ
lex vim & metum alteri incutere vetat,
illa prohibet etiam metum facienti, ne
ex illâ metus incussione jus acquirat, ne-
que præsumenda est, promittentem
obstringere velle in favorem ejus, qui
contra legem delinquit. Unde jam fa-
cile

eile responderi poterit rationibus sententiae *tertia*,

§. 67.

Ut tamen eò melius intelligatur nervus sententiae nostrae; requirimus 1. ut moraliter certum sit, eum, qui metum incussit, *non habuisse* jus id faciendi 2. ut sit metus *periculi praesentis*, & quod cadit in virum constantem, quodque aliter nisi per promissum evitari non potest. 3. Ut promissum metu initum cessante metu non sit *rati habitum*, vel per verba expressa, vel per facta consensum subsequentem inferentia.

§. 68.

Quibus ita positis facile jam inferre licet, nos loqui de illis promissis, quae fiunt v. gr. 1. *latroni* 2. *quæ tali* 3. *durante metu*. Si enim cum *latrone citra metum periculi praesentis*, vel hoc periculo cessante contrahas, nullum est dubium, quin obligatio oriatur, propter defectum requisiti secundi & tertii.

§. 69.

Quod si cum eum, *ante in bello vicis*, pactus fuisti, obligaberis, non tam quia saepe cessat requisitum secundum, sed

sed maxime propter defectum requisiti primi. Etsi enim victus v. gr. persuasus sit de justitia armorum suorum, moraliter tamen certum istud dicitur, quod & aliis possit ostendi, cum non esse & non apparere hic ferè pro Synonymis habeantur.

§. 70.

Nunquam vero vincens carebit prætextibus speciem aliquam justitiæ habentibus, inque suas partes alias gentes trahentibus. Unde cum inter eos, qui pares sunt, Justitia & injustitia non sunt remedia apta ad definiendas controversias, bellum tanquam remedium extraordinarium ad reducendam pacem est inventum, in quo belligerantes quasi per compromissum aleæ belli arbitrium committunt.

§. 71.

Quod tamen compromissum non tam à consensu eorum tacito, quam à præsumpto dependet, & à necessitate legis naturalis. Ni enim per pacta ejusmodi finiretur bellum, turbaretur socialitas & tranquillitas generis humani in perpetuum; quid? quod facilè ex bello duorum

orum possit oriri successu temporis bellum omnium contra omnes.

§. 72.

Neque illud tamen diffidendum erit, eum qui bello ab altero petitus ad pacificam disceptationem sese obtulerit, & bellum deprecatus sit, si ad iniquas pacis conditiones adigatur, nullo jure prohiberi, quò minus paci nondum impletæ, exceptionem metus opponat, aut post occasione datâ reparationem injuriæ quærat. Ubi tamen cautè erit procedendum, ut videlicet istæ pacis conditiones ita sint iniquæ, ut quasi palpari possint, tum & ut reliqua duo, quæ modo posuimus, requisita adsint.

§. 73.

Sed quid jam facimus de *perduellibus*, quibus sæpius à principibus ad tollenda bella civilia promittitur vel impunitas, vel ultra impunitatem adhuc alia quædam. Sanè communiter malè audiunt principes pactorum fidè violantes; cum tamen haud dubiè causa perduellium sit injusta & palpabilis quidem, quoniam sæpius diximus, in societate inæquali inferiorem nunquam habere jus cogendi su-

superiorem per bellum, etsi ab eo injuria fit affectus.

§. 74. °

Sed prompta est responsio: dissimilem causam esse *latronis & perduellis*. Ille ne minimum quidem prætextum juris afferre poterit. At perduellis plerumque injuriam à principe vel sibi vel reipublicæ factam prætextit; adeoque sæpius non omni jure destituitur, sed in modo exercendi jus suum solum excedit. Adde, quod sæpius non liqueat, utrum status sit purè monarchicus, aut utrum potius saltem modus administrandi monarchicus sit; quo pacto non erit evidens definire, uter ex belligerantibus in ejusmodi bello sit superior, uter inferior.

§. 75.

Huc forte respexit *Cicero*, dum statuit prædonibus pactum pro capite prætium, si non afferas nullam subesse fraudem, subjiciens. *Nam pirata non est ex perduellium numero definitus, sed communis hostis omnium. Cum hoc non fides esse debet, non jusjurandum commune. Sed de jurejurando quidem infra suo loco.*

§. 76.

§. 76.

Quod si tamen hæc ratio sola non placeat, addere poteris, plerumque in ejusmodi promissionibus, quæ fiunt perduellibus, non adesse metum periculi præsentis, quod in virum constantem cadat, sed subesse Martem adhuc dubium &c.

§. 77.

Unde putarem, si perduellis regem suum, nullo præcedente bello, vi subitâ invadat, eumque metu mortis vel simili ad paciscendum adigat, non magis ex hoc promisso obligationem produci, atque ex promissione, quæ piratæ fiebat. Hactenus de consensu.

§. 78.

Promitti verò possunt solum ea, quæ sunt in *nostris viribus* & in nostro arbitrio, idque quoniam promissio tendit ad producendam obligationem, quæ in genere hoc axioma præsupponit.

§. 79.

Fluit ex dictis I. Quod nemo per promissionem se obligare possit ad impossibile. Qui enim talia promittit, & qui ea ac-

Hh

ceptat

ceptat, uterq; signa edit non sanæ mentis, sed summæ stoliditatis.

§. 80.

Modo tamen non is, cui promittitur, ignoraverit, rem esse promittenti impossibilem, promissor verò rem extrà suam potestatem esse sciverit.

§. 81.

Sunt enim quædam *impossibilia omnibus* hominibus, ut volare, digito cælum tangere; quædam *impossibilia aliquibus* saltem, ut generare, dare mille vel centum &c. In horum ergo ultimis dicta limitatio locum sibi vindicabit.

§. 82.

Quinimo neq; promissor ab omni obligatione liberabitur, qui rem promisit *possibilem*, quæ postea vel per dolum aut culpam promittentis, vel etiam per casum facta fuit *impossibilis*, quamvis pro diversitate culpæ aut casus obligatio variet.

§. 83.

Unde non in universum procedit, sed multis limitationibus est obnoxia sententia Hobbesii, *pacta non ad rem ipsam, sed ad summum duntaxat conatum obligare.*

§. 84.

§. 84.

Utrum verò ad impossibilia sit referendum, si quis promittat, quod nolit resistere mortem & vulnera inferenti? commodius infra, ubi de pœnis erit agendum, dispiciemus.

§. 85.

II. Nemo se obligare poterit per pactum ad rem legibus prohibitam. Cum enim Legislator non velit contraria, & verò jam actum aliquem determinaverit, non poterit sine contradictione approbare contrariam determinationem paciscentium. Igitur ejusmodi res etsi non sint ultra vires naturales paciscentium, sunt tamen extra ipsorum arbitrium.

§. 86.

Qua propter non solum re utrobique integra neuter adimplendum promissum de re turpi factum tenebitur, sed & turpi facinore ab altero patrato, promissor non tenebitur ad mercedem solvendam, aut indemnitatē præstandam.

§. 87.

Sed si mercedem rei turpis jam dederis, sive adimpletum istud fuerit, sive minus,

Hh 2

non

non poteris eandem repetere ab accipiente, quia in pari causa potior est conditio possidentis, & promissor propriam hic allegat turpitudinem.

§. 88.

Modo non fit turpitudinis solius accipientis, etiam abstrahendo à legibus Romanis, quippe tum rationes modo politæ cessant.

§. 89.

III. Nemo promittere potest res alienas. Hæ enim partim non sunt arbitrio nostro subjectæ, partim in viribus nostris situm non est, eas præstare.

§. 90.

Scilicet non valet promissio de rei alienatione, non tamen respuunt eæ omnes contractus, ubi de earum administratione, custodia etiam, usu & similibus disponitur.

§. 91.

IV. Eadem est ratio actionum alienarum, quæ nostræ directioni non sunt subjectæ. Quod si enim subjectæ fuerint, suo modo in materia pactorum æquiparantur nostris.

§. 92.

§. 92.

Qui igitur factum alienum promittit, non obligabitur, nisi circumstantiæ ostendant, sensum promissionis esse, quod velit *operam dare*, ut alter promissa præstet, ubi tenebitur omni modo moraliter possibili laborare, ut promissum adimpleatur.

§. 93.

Quod si planè *effecturum se*, ut tertius mihi quid præstet promiserit, ferè ad præstationem interesse, si tertius cessaverit, se obligasse censebitur.

§. 94.

V. Denique nec super actionibus aut rebus nostris, circa quas *alteri jam fuit jus quaesitum*, validè pacisci possumus. Sunt enim nostro arbitrio jam exemptæ.

§. 95.

Nisi fortè in eum casum, *ubi alterius jus expiraverit*. Modò non intuitu promittentis turpe sit ejusmodi casum optare. Hinc valebit equidem mercenarii promissio alteri facta sub conditione, si tempus quo se alii addixerat, finitum fuerit, aut locatio ædium nostrarum in casum præsentis locationis finitæ. Sed

Hh 3

pro;

promissio subjectionis in casum, si Respublica cui quis jam est obligatus, vel bello civili pessum detur, vel alio modo intereat pro turpi, habebitur.

§. 96.

Unde non sine causa apud Christianos principes pacta ejusmodi conditionata de matrimonio ineundo, quæ conjux vivente conjuge iniit, nulla declarantur; pœnis insuper in ejusmodi paciscentes constitutis.

§. 97.

Eò pertinet, quod Jure Romano non valerent promissa liberi hominis, & rei publicæ sub conditione, si ille servus aut hæc privata futura esset.

§. 98.

Sequitur *modus* promittendi, qui quidem vel fit *purè*, vel *in diem*, vel *sub conditione*. Illa statim tribuit *jus perfectum*, ista *imperfectum*, donec dies advenerit, hæc ante conditionis existentiam ne quidem *jus imperfectum*, sed *spem* saltem debitum iri ad id suffecturam, ut ante conditionis eventum promissor non possit recedere.

§. 99

§. 99.

Differentia igitur inter modos promittendi posteriores in eo potissimum se exeret. Quod qui ex errore ante existentiam conditionis debitum solverit, idut indebitum possit repetere, non iste qui solvit ante diem.

§. 100.

Ratione verò conceptuum differt dies & conditio, quod *dies* sit tempus futurum, quod certum est, quod & quando extitutum sit, vel minimū ubi certum est, quod sit extitutum. *Conditio* vero, ubi vel utrumq; vel certè ipsa existentia est incerta.

§. 101.

Est igitur *promissio sub conditione facta*, ubi validitas promissionis confertur in eventum, à casu specialiter adjecto pendentem.

§. 102.

Unde conditiones propriè dictæ non sunt, quæ omnibus promissionibus, etiam puris *tacite* insunt, v. gr. dabo tibi centum, si vis major me non impederit, si mundus adhuc stabit &c.

§. 103.

Item conditiones ad tempus *presens* vel *præteritum* referentes, nisi harum

Hh 4

tacitus

tacitus sit sensus ; si probatum fuerit id quod ad tempus præsens vel præteritum refertur.

§. 104.

Tum conditiones *necessariò* extituræ, v. gr. si cras erit dies.

§. 105.

Et, cum contrariorum eadem sit ratio, conditiones *impossibiles* etiam non erunt veræ conditiones.

§. 106.

In eo tamen inter has & conditiones reliquas improprias est differentia, quod illæ plerumque faciant promissum purum, in impossibili autem conditione eadem, quæ supra de promissione impossibilium diximus, habeant locum.

§. 107.

Neque distingvimus inter promissa & *ultimas voluntates*, si a dispositione legum civilium abstrahamus, etsi hæ non iniquè constituerint eas in ultimis voluntatibus haberi pro non adjectis ; ne videlicet per actus nullum eventum sortituros, hominibus illudatur.

§. 108.

Turpes verò conditiones, cum ab eventu

ventu incerto dependeant, pro impropriis conditionibus haberi non possunt, neque adeo sunt species impossibilium, ut communiter interpretes legum civilium, ob non rectè intellectam legem pandectarum, volunt. Quamvis & hic quoad effectum eadem sint repetenda, quæ jam de promissionibus rei illicitæ notavimus.

§. 109.

Possibilis igitur esse debet conditio. Hanc verò iterum uno ore juris civilis doctores in *potestativam*, *casualem*, atque *mixtam* subdividunt. Quæ tamen distinctio vereor ut citra jus civile magnam usum sit allatura.

§. 110.

Uti enim ostendimus alibi, *mixtam* & *potestativam* etiam ex intentione Veterum Jurisconsultorum parum differre, ita differentiæ quæ inter *casualem* & *potestativam* referuntur, partim à mera subtilitate dependent, partim ad regulam respiciunt, quod *potestativa* habeatur pro *adimpleta*, si per *promissarium* non steterit quo minus *adimpleatur*.

§. III.

Sed hoc axioma non solum quoad speciales applicationes apud JCtos Romanos multis limitationibus est obnoxium, quin & dissensui notabili dedit occasionem, sed etiam abstrahendo à legibus civilibus vix procedet, cum ex aliis circumstantiis dijudicari hic debeat, utrum promissor adjiciendo conditionem potestativam - primario ad voluntatem promissarii respexerit, an ad casum, qui ferè semper ejusmodi conditionibus admixtus est. Nam si casum respexerit, axioma istud non habebit locum.

§. 112.

Quod si conditio non à mero arbitrio promissoris suspendatur, sed à casu, qui & ipse ex parte promittendis voluntatem præsupponit, tunc obligatio orietur, si casus iste extiterit, neque tamen indistinctè tenebitur promissor facere, quicquid moraliter æquum est ut illa impleatur.

§. 113.

Solet & *locus* promissionibus adjici, quæ adjectio etiam jus tamdiu imperfectum producit, donec tantum temporis

ris

ris elapsurū fuerit, quo commode possit pervenire ad illum locum.

§. 114.

Pertinet etiam ad modos promittendi, quod promittamus vel *ipsi* vel *per alios* homines, quos velut internuncios voluntatis nostræ & interpretes esse volumus. *J*ctorum stylo *mandatarii* & *procuratores* appellantur.

§. 115.

*H*i igitur si *bonâ fide* egerint, neque *fines mandati* manifestos excesserint, firmiter nos iis, cum quibus nostro nomine pacti sunt, obligant.

§. 116.

Non confundendi tamen sunt hîc *ministri*, quos elegi, ut meo nomine promittant. cum iis qui adhibiti sunt, ut promissionem saltem significant, quales sunt v. gr. *tabellarii*, quibus literæ voluntatis nostræ interpretes fuere traditæ. *M*inister enim si moriatur antequam ei ad quem destinabatur, voluntatem nostram significaverit, *revocare possumus* promissum, etiam si jam alter à tertio de voluntate nostrâ certior factus promissum acceptaverit. Non ita, si *tabellario*

lario mortuo epistolam ab alio fuerit nactus,

§. 117.

Addunt & alteram differentiam. Si tabellario usus sim, revocationem meam valere, si promissum revocem antequam ab altero acceptatum fuerit, etsi revocatio tabellario non innotuerit; At si mandatario, irritam esse revocationem, nisi revocatio etiam mandatario ipsi innotuerit.

§. 118.

Mihi verò hic varii casus videntur discernendi. Potissimum an revocatio directa sit ad mandatarium, an ad eum cui fit promissio? utrum hæc revocatio ante acceptationem innotuerit ei, cum quo negotium est contrahendum, annon?

§. 119.

Similiter in quæstione alia: *An nomine alterius, à quo nullum mandatum habeo, acceptare possim promissum?* Sola illa distinctio, an ita promissum sit: promitto *de se* me Sejo daturum; an ita: promitto *tibi*, me Sejo daturum; scrupulos omnes non videtur tollere. Sed in posteriori casu omnino videtur distingvendum esse

esse, an ejus, cui promissio eo modo facta est, intersit tertio dari an minus? Quam distinctionem neque Jcti Romani neglexerunt.

§. 120.

Illud verò minus dubii habet; si promissarius moriatur antequam promissionem acceptaverit, *acceptationem* non fieri posse me invito ab ejus *heredibus*, et si id quidem certum sit, contrahentes regulariter heredibus etiam præsumi voluisse prospicere.

§. 121.

Sequitur *divisio pactorum*. Passiva, & quæ crucem fixit Jctis Romanis pariter ac eorum interpretibus, est illa, dum pactum dividitur in *pactum* strictè dictum & *contractum*. Sed cum utraqve speciei dominiorum distinctionem & rerum pretia præsupponant, differenda erit de hac divisione inspectio inferius.

CAP. VII.

De Officio Hominis
circa Sermonem.

§. I. Per-

§. I.

PERduxit nos ordo ad præcepta *hypothetica*, quæ non tantum ideò sic dicuntur, quod præsupponant ex parte jam pacta & leges de fide servanda eadem concomitantes, sed vel maximè, quod ex præcepto generali de custodiendâ hominum æqualitate & quatuor ejus rivulis, tanquam theses ex hypothesis facili negotio deduci possit.

§. 2.

Igitur non miraberis, si in sequentibus, non solum hujus, sed & reliquorum capitum, ubi rationes axiomatum erunt reddendæ, sæpius brevissimis digitum ad præcedentia intendero, vel etiam præcepta illa quatuor saltem ad conclusiones speciales applicuero. Simul vero in singulis capitibus speciatim ad singulorum negotiorum quæ ibi tractabuntur finem potissimum respiciam, quoniam iste in moralibus maximum momentum affert.

§. 3.

Sermonem vero quod attinet, pauca de ejus definitione & origine erunt præmitten-

mittenda, antequam de officio hominum sermocinantium præcepta tradamus.

§. 4.

Sermo est vox articulata, quâ homines sibi invicem sensa animi significant & inter se ratiocinantur.

§ 5.

Appellatur autem sermo *vox articulata*, ut tam à voce in genere, quam sono distingvatur. *Sonus* quippe est, quicquid ab auribus ex quorumcunque corporum collisione percipitur: *Vox* est sonus ab animalibus quibusvis editus: *Sermo* est vox hominum propria. Bestiis autem ut plurimum vox inarticulata, rarissime articulata, vel potius aliquid inter articulatam & inarticulatam medii, ut psittacis &c. competit. Sermo verò semper articulatus est.

§. 6.

Illam differentiam omitto, quod *vox* sit signum jucundi & molesti, *sermo* verò insuper etiam utilis ac damnosi, honesti itidem ac turpis; quoniam latet jam in differentia præcedenti, quamvis bonum utile vel hic planè omitti, vel ad *vocem* etiam extendere malim.

§. 7.

§. 7.

Igitur sermo solis hominibus competit, quæ bestiis contradistingvuntur, & ratione utuntur vel ipso Aristotele consentiente. Notabilia sunt verba Ciceronis. *Natura vi rationis hominem conciliat homini, & ad orationis & ad vitæ societatem.* Item: *Societatis vinculum est ratio & oratio, quæ docendo, discendo, communicando, disceptando, judicando conciliat inter se homines, conjungitque naturali quadam societate.*

§. 8.

Vides hic rationem, sermonem, societatem à Cicerone conjungi. Rem magis illustrabunt ea, quæ suprâ circa expositionem socialitatis differuimus.

§. 9.

Ipsè Gentium Doctor Paulus dum Ephesios à mendacio avocat, & veritatem iis inculcat, nullam aliam adducit rationem, quàm, *quod homines invicem membra sint*, non physica haud dubiè, sed moralia ac socialia.

§. 10.

Igitur cum sermonis finis primarius sit, ut homines raciocinentur inter se, ratio-

cina-

cinatio verò requirat statum tranquillum; generale etiam præceptum de officio sermocinantium erit: SERMONE ET RELIQUIS ANIMI SIGNIS UTERE AD PROMOVENDAM TRANQUILLITATEM COMMUNEM.

§. 11.

Sed de hoc quidem non poterit esse dubium, & specialiora haud dubiè axiomata desideras, quæ statim dabo, si modo differentiam inter *sermonem* & *reliqua signa animi* ostendero. Ea verò in termino vocis latet.

§. 12.

Scilicet *signa rerum sunt vel naturalia vel arbitraria*. Illa ex naturali habitudine rerum deducuntur, atq; ad physicos & medicos pertinent. Ita fumus ignis, aurora diei, pallor morbi vel amoris &c. fuga timoris, indicia sunt.

§. 13.

Arbitraria sunt, quæ significant ex arbitrio hominum, eoqve non singulorum, prout seorsim considerantur, sed prout mutuo consensu eadem determinarunt.

§. 14.

Cumenim his signis omnibus intendatur, ut alterius cogitationes aliis communicentur, & verò homo hominis mentem introspicere nequeat, indicia verò mentis naturalia sint paucissima, eaque ab hominibus artis simulandignaris sæpissimè supprimant, non prospectum fuisset socialitati, si cuilibet pro lubitu signis significationem quamcumque imponere fuisset liberum, sed necesse fuit ut desuper per mutuum consensum homines convenirent.

§. 15.

Sunt vero signa ista arbitraria vel *communia* plerisque populis, vel *propria* quorundam.

§. 16

Utraque vel à *variarum* earumque infinitarum *rerum* usu, vel in specie ab usu & varatione *vocis humane* petita sunt.

§. 17.

Posteriora hæc & à *sermonis* usu orta præ reliquis ad socialitatem custodiendam *aptissima* sunt, in tantum, ut citra sermonem vix ulla aut nonnisi incultissima

si mainter homines societas, pax & disciplina foret.

§. 18.

Et cogita saltem duos homines aliqua necessitate simul esse cogi, quorum neuter alterius linguam calleat, facilius bestia etiam diverſi generis inter se sociabuntur, quam isti, etſi ſint homines. Neque proderit quicquam ad confociandos homines tanta ſimilitudo naturæ, ſi ſenſa animi propter ſolam linguarum diverſitatem communicare nequeant; quin libentius erit homo cum cane ſuo, quam cum homine alieni idiomatis.

§. 19.

Taceo infinita incommoda, quæ ex æquivocatione reliquorum ſignorum vel diverſi idiomatis non poterunt non oriri. Sic Italus calorem nimium aquæ ferre non ſuſtinens, dum ſuum *caldo* frequenter ingeminat, à Balneatore Germano de frigore ipſum quæri putante aſuſione fervidæ pene fuit exanimatus. Ita Germanus in extera provinciâ, quæculâ voce dentes monſtrans, & ſigno iſto ſedationem urgentis famis quærens, dentibus miſerè fuit privatus, putante

li 2

hoſpi-

hospite, hospitem suum laborare odontalgia.

§. 20.

Cœterum etsi de *origine Sermonis* varia fabulati fuerint gentiles historiâ creationis destituti, nobis verò ex sacris literis constat primævam, tanquam à Numine primis hominibus, immediate fuisse infusam, quam ex ipsis geniti usu audiendi deinde didicerint, donec exstructio turris Babylonicæ diversitatis linguarum ansam dederit, in eo tamen ferè assensum præbuerunt Ethnici, sermoni non à naturâ aut intrinsecâ quadam necessitate, sed ex *mero hominum arbitrio* atque instituto inesse vim significandi.

§. 21.

Nisi fortè velis excipere, quæ contra apud Platonem Cratylus disputat, vana omnino & ab aliis jam explosa prolixius.

§. 22.

Uti verò *reliqua signa animi conventionne* hominum vel expressâ vel tacitâ valent, sic & *sermo* ex iisdem fontibus vim significandi habet.

§. 23.

§. 23.

Est autem conventio ista vel *generalis*, inter integrum populum eâdem lingua utentem de rebus vulgò notis & usitatis, vel *specialis* inter artifices & eruditos de rebus populariter non cognitis, sed à communi usu remotis.

§. 24.

Quamvis verò, ut inscriptio capitis ostendit, principaliter hic de officiis circa sermonem simus acturi, dicta tamen ostendunt, dicenda etiam ad reliqua animi signa debere applicari, unde & in axiomate generali hæc sermoni junximus.

§. 25.

Inter ista duo *Literæ* quasi intermediæ sunt, quæ propter & usu juris Civilis modo ad verba, modo ad facta referuntur, accedunt tamen magis ad verba & sermonem, cujus imago sunt, uti sermo mentis.

§. 26.

His præmissis *triplicem classem* facio præceptorum specialium de officio hominis circa sermonem, quarum prima *actum loquendi*, secunda *electionem signorum*, tertia *convenientiam animi cum signis* concernit.

§. 27.

Quoniam enim sermo est index animi tres potissimum quæstiones inde oriuntur (1.) An animi mei sensa alteri sint indicanda (2.) An in declaratione ejus signis ab aliis inventis sit utendum (3.) An correspondere debeant signa cum animo.

§. 28.

Procedet verò res omnium facillimè, si ad tres classes illas quatuor præcepta specialia absoluta, tum & generale hujus capituli, quod à fine sermonis petimus, applicuerimus.

§. 29.

In primâ igitur classe præceptum negativum est; TACE, SI PER LOQUELAM TVAM OFFENDANTUR ALII, AVT DAMNVN PRÆTER MERITVM INCVRRANT, AVT HVMANITAS, VEL PACTVM VEL INGENERE PAX COMMVNIS TACITVRNITATEM EXIGANT.

§. 30.

Coërcet hoc præceptum non solum injuriam verbalem, suo modo etiam *ja-*
stantiam

Etantiam, Adulationem & Scurrilitatem, sed maxime Garrulitatem.

§. 31.

Quæ uti omnibus vitanda, ita potissimum à ministris Reip., belli ducibus, Legatis, consiliaris &c. debet esse aliena.

§. 32.

Præceptum affirmativum primæ classis eadem inculcat. LOQVERE QUOTIES EX HUMANITATE VEL PACTO AD LOQVENDUM OBSTRICUS ES VEL TACITURNITAS DAMNUM VEL CONTEMPTVM ALTERI INFERT, AUT TRANQVILLITATEM LÆDIT.

§. 33.

Additur ab aliis. *Loquere quoties id exigit honor divinus.* Sed quemadmodum hæc limitatio jam ex parte nostra regula includitur tacite, & quatenus omnia præcepta juris naturalis honorem DEI internum tanquam principium prius præsupponunt; ita expressa hujus limitationis additione vel ideo abstinemus, quoniam ii respiciunt potissimum honorem externum & decisio-

nem quæstionis difficillimæ: *quando fidei confessio sit necessaria, quando non?* cur jus tanquam circulos Jurisprudentiæ transgredientis, decisionem relinqvimus theologis.

§. 34.

Peccant vero contra hoc præceptum, qui *pericula reipublicæ vel concivi aut in genere proximo imminencia tacent* qui informationem professi, *non sunt fideles*, qui educationi suæ concreditos *non emendant, &c.*

§. 35.

Etsi autem in prima classe duo præcepta specialia posuerimus, in secunda tamen unico erimus contenti, eoque negativo: **VOCABULA NON IN ALIA SIGNIFICATIONE ADHIBE QVAM CONVENTUM EST.**

§. 36.

Ratio differentiæ in eo sita est, quod taciturnitas si non majorem certè æqualem usum socialitati præbeat ac loqvela. Aliud vero dicendum sit, si quis verbis in singulari significatione citrà conventionem uti velit,

§. 37.

§. 37.

Uti enim per singularem hanc impositionem alii facillimè lædi possunt, ac ita nullatenus promoveretur utilitas humani generis, ita potissimum, ut ex notatis patet, violatur pactum seu expressum seu tacitum, quo omnem sermonem niti diximus.

§. 38.

Scio eqvidem non ademptam planè esse singulis potestatem τῆ δὲ δουλοκρατορίας potissimum philosophis. Sed hanc licentiam regula nostra non tangit, quoniam & ipsa conventionem expressam vel tacitam nititur. Quousque verò licentia ista se extendat, fortè exponemus alibi distinctius.

§. 39.

Restat classis tertia. Præceptum affirmativum est: EA LOQVERE QUÆ CUM ANIMO TVO CONVENIUNT SI HUMANITAS VEL PACTVM, ET COMMVNIS TRANQVILLITAS TALIA EXIGANT.

§. 40.

Oppositum est huic alterum negativum. FALSI LOQVIO ABSTINE QVOTIES PER ID ALTER LÆDERETVR AVT CONTEMNERETVR, ET

li 5

PAX

PAX HVMANI GENERIS TVRBARE -
TVR.

§. 41.

Scilicet tum teneor alteri sensa animi indicare & convenientia cum animo meo loqui, quoties is, quo cum ago, ad *id jus perfectum* aut *imperfectum* habet; id verò fit quando unum ex quatuor istis præceptis absolutis talia exigit.

§. 42.

quia vero sermo etiam propter nos ipsos est inventus, ideo *ubi mea aliqua non contemnenda versatur utilitas*, neque cuiusquam alterius jus læditur, licebit sermonem ita formare, ut diversum ab eo quod in animo volvo exprimat.

§. 43.

quin & *si aliorum utilitatem intendamus*, ita dispositorum, ut vera loquendo detrimentum afferamus ipsis, licebit & hoc casu ficto coloratoque sermone uti. Nam qui alicui prodesse vult, & debet, non utique id tenetur facere eo modo quo finem suum non erat obtenturus.

§. 44.

Nam etsi natura velit ut mentis interpres

pres sit oratio; vult tamen id fieri cum prudentia & cæteris paribus, vult etiam ut sermone mutuis & communibus commodis consuatur. Atque cum hic posterior sit primarius sermonis finis, à quo alter mensuram capit, non poterit contra legem naturæ esse intentio fallendi, quæ ad hunc finem directo tendit.

§. 45.

Accedit, quod Philosophi in eo consentiant veritatem præcipere, ut verum dicendo suum cuique tribuamus: Ergo vi oppositorum non nisi illud falsum prohibet, quod fraudi est alteri eique innocenti.

§. 46.

At, inquis: *Quilibet habet perpetuò jus ne fallatur & decipiatur ab altero.* Ergo semper falsiloquium erit turpe.

§. 47.

Imo verò, quæ fronte tu hanc objectionem asseris, eadem ejus universalitatem negabo. Ad alia dissentientium argumenta respondent alii.

§. 48.

Ex dictis patet, quid propriè sit *veritas* quæ virtus est, quid item huic oppositum vitium, quod *mendacium* dicitur.

§. 49.

§. 49.

Nempe aliud est veritas *Metaphysica*, aliud *Logica*, aliud *Ethica*. Prima est *affectio entis*, quatenus id refertur ad existentiam. Secunda *affectio propositionis*, quatenus id quod de Subjecto affirmatur vel negatur, re ipsa ita se habet citra cogitationem hominis. Unde illi opponitur *Falsitas metaphysica* affectio non entis (vel accuratius loquendo nihil opponitur veritati *Metaphysicæ*, cum non entis nulla sint prædicata) Huic verò *propositio falsa*.

§. 50.

Cæterum uti veritas *Logica* consistit in convenientia propositionis cum re extra mentem, ita veritas *Ethica* consistit in convenientiâ signorum externorum maximè sermonis cum mente.

§. 51.

Sed hic cave hanc *veritatem Ethicam* statim appelles *virtutem moralem*. Nam *Ethica* tractat etiam de actionibus indifferentibus, non de honestis saltem aut turpibus.

§. 52.

Itaque tum demum hæc veritas *virtutis*

tutis nomen meretur quatenus hæc convenientia verborum cum animo, jus suum cuique tribuit. Unde & cum addito poterit appellari *veritas justitaria*.

§. 53.

Quamvis communiter Peripathetici hoc additamentum usurpent, quo hanc virtutem distingvant à *veritate homiletica*, quam studio omittimus, quoniam non pauci commentatorum virtutes homileticas vel provirtutibus non necessariis habent, vel ornamenta potius virtutum quam virtutes appellandas esse censent.

§. 54.

In specie quod veritatem homileticam attinet, videtur magis ad virtutes *intellectus* pertinere, quam ad morales. Unde & Aristotelis iudicio jactator magis vanus (*μάταιος*) est quam malus (*κακός*.)

§. 55.

Quin *jactator* quatenus vitium voluntatem afficit non tam ideò peccat quod *falsa* de se dicat (nisi quatenus ea locutio cum injuria alterius est conjuncta, ubi jam pertinet ad doppositum veritatis

tatis justitiariæ) sed quod *multa* five vera five falsa de se loquatur.

§. 56.

Simul constat exinde, *non accuratè veritatem homileticam definiri*, quod sit virtus mediocritatem servans circa dicendum de se in conversatione communi veritatem; cum dici debuisset, eam servare mediocritatem circa loquendum de se in genere.

§. 57.

Vel potius, *virtuti huic incongruum nomen veritatis esse impositum*, cum ejus essentia non consistat in convenientia signorum cum mente.

§. 58.

Veritati Ethica in genere sic dictæ opponitur *falsiloquium*, quod adeò consistit in disconvenientia sermonis ab animo loquentis fallere alterum intendentis.

§. 59.

Veritati justitiaria opponitur *mendacium*, quod hoc nomen meretur, si per istam disconvenientiam & intentionem fallendi alterius jus lædatur.

§. 60.

§. 60.

Hinc patet *falsiloquium* & *mendacium* non esse Synonyma, Cum omne mendacium sit turpe, falsiloquium quandoque indifferens.

§. 61.

Adeoqve illos qui omnem disconvenientiam signorum ab animo pro mendacio habent, speciei vocem improprie extendere ad genus, simulqve dum mendacium ita descriptum in univ-
ersum pro vitio habent, male prædicare affectiones speciei de genere.

§. 62.

Porro & inconvenientem esse locutionem, quasi *vir verax possit mendacium dicere, non mentiri*. Nam mentiri equidem & mendacium dicere Synonyma sunt. Differunt verò mendacium dicere & falsiloquium dicere.

§. 63.

Ulterius mendacium, quod *officiosum* & *jocosum* vulgo dicunt, improprie mendacium esse, quod jam Lutherus observavit, *officiosum non malè singularem virtutem & prudentiam esse asserens*.

§. 64.

§. 64.

Denique, quod ad *veritatem fides*, ad *mendacium* à quibusdam referatur *perfidia*, magis convenire sermoni vulgari, quam stylo philosophico.

§. 65.

Eqvidem qui promissa servat, vulgari-ter veritatem locutus, qui perfidus est, mentitus esse dicitur.

§. 66.

Sed philosophicè *fides* & *perfidia* à veritate in generali conceptu differunt, cum earum essentia consistat in convenientia vel disconvenientia actionum subsequen- tium cum signis animi præcedentibus.

§. 67.

Nam qui ab initio veritatem dixit, poterit postea perfidus fieri, & qui mentitus est pœnitentiâ ductus fidem servare.

§. 68.

Affines insuper *falsiloquio* neque tamen cum eo confundendæ sunt *simulatio*, & *dissimulatio*, in genere à falsiloquio *differentes*, quod illud fiat sermone, hæc facto strictè dicto quatenus verbis op- nitur.

§. 69.

§. 69.

In eo verò utraque *convenit* cum falsiloquio quod in simulatione & dissimulatione intendam alterum fallere & decipere.

§. 70.

Differunt autem *simulatio* & *dissimulatio inter se*, quod hæc consistat in facto omissionis, quale etiam est taciturnitas, hæc in facto positivo, adhibendo nempe signa reliqua præter sermonem, ita, ut non convenient cum animo utentis.

§. 71.

Cum itaque *simulatio* magis accedat ad *falsiloquium*, *dissimulatio* ad *reticentiam* veri, simul facile constat nihil novi de justitiâ utriusque hic expectandum esse, fedea tantum quæ de taciturnitate diximus suprâ, hoc loco ad dissimulationem, quæ de falsiloquio ad simulationem applicari debere.

§. 72.

Simul evidens fit, quid sentiendum sit de divisione Jctorum in *dolum bonum* & *malum*, à multis impugnatâ, & parum intellectâ. Nam cum *dolum* definiant per fallaciam, voluerunt hoc communi

Kk

nomi-

nomine falsiloquium, simulationem & dissimulationem conjunctim efferre.

§. 73.

Et ergo cum ostenderit dari falsiloquium licitum, licitam ita simulationem & dissimulationem, dabitur etiam *dolus bonus*.

§. 74.

Denique & illud ex dictis sequitur, facilius per tradita & magis perspicue quæstionem de licentiâ fallendi alios esse expositam, quam si cum aliis distingvas inter *falsiloquium* & *reticentiam veri* aut hujus *ex parte narrationem*, item inter *mendacium* & *sermonem ambiguum* vel tacitam quandam *restrictionem*.

§. 75.

Nam quemadmodum hæ distinctiones ex parte impiam & scelestam opinionem tegunt, qualis illa de *reservatione mentali*, ita reliquæ, quæ in *reticentia veri* & *sermone ambiguo* quærunt effugium, ad litem definiendam non sunt aptæ, sed easdem limitationes admittunt, quas in falsiloquio adhibuimus. Quod ab aliis prolixius est expositum.

§. 76.

§. 76.

Jam ex præcedentibus facile possumus specialiora definire. Initio i. non licebit indistinctè falsiloquio uti *adversus infantes & amentes*, quasi hi non habeant libertatem sermonem nostrum dijudicandi, sed cum & ipsi sint æquè homines, tum demum fictos sermones fabulasque adversus ipsos usurpare licebit, si utilitas eorundem magis promoveatur, & quatenus nimirum nudæ veritatis non sunt capaces.

§. 77.

Eadem ratio à mendacii vitio eximet, si quis (2.) *adversus adultos* fictum sermonem bono fine & in *ipsorum* aut communem *utilitatem* adhibeat, quam plano sermone assequi non licebat, puta si v. gr. innocens protegendus, iratus placandus, mœstus demulcendus, meticuloso animus addendus, fastidiosus ad medicamenta capienda movendus, pertinacia alicujus frangenda, aut malum propositum alterius intervertendum sit, modo tamen cætera sint paria, & v. gr. id non fiat cum ludibrio numinis divini.

§. 78.

Multo magis igitur 3. licitum erit pro obtinendâ *utilitate reipublica* arcana ejus & consilia, quæ interest aliorum notitiæ subtrahi, ficto sermone obvelare aut in rebus dubiis & obscuris sententiam ferre ab animo ferentis alienam ad erudendam veritatem.

§. 79.

Id verò non indistinctè admittendum, quod aliqui arbitrantur (4.) mendacium non esse, quoties fictum sermonem ad aliquem dirigimus, qui non decipitur, etiamsi *tertius* falsam inde hauriat persuasionem, quoniam cum hoc tertio mihi nihil fuerit negotii.

§. 80.

Nam quemadmodum hæc ratio in universum non procedit, sed sæpissimè, si in communi conversatione sumus, cum omnibus qui præsentibus sunt, negotium mihi esse censendum fit, etsi sermonem meum ad unum sociorum in specie dirigam: ita si vel maximè hanc rationem admitteremus, non tamen ejusmodi actus propterea in universum à vitii nota poterit

terit liberari, cum præter mendacium alia adhuc sint peccata sermonis.

§. 81.

Cavendum igitur hic erit quàm maximè, ne quis hoc casu in præceptum negativum classis primæ, quod supra posuimus, impingat, adeoque multæ limitationes, ab aliis jam exactè expositæ, hic sunt addendæ.

§. 82.

Præprimis si quis eo modo molestam & noxiam aliorum curiositatem avertere velit, opera danda, ne alii innoxii inde damnum sentiant, quin & ut ipse qui sic intempestivè curiosus est, malo haud magno & injucundo magis, quam damno afficiatur.

§. 83.

Sed (5) cum *hostibus* apertâ vi possim nocere, licebit etiam ipsis per fabulas aut fictos sermones illudere, modo non id fiat in pactis cum hoste initis, quia per hæc etsi non in totum, in tantum tamen ab hostilitatis statu recedimus.

§. 84.

Quæ limitatio quoque ad reliquas species, in quibus falsiloquium licitum

Kk 3

esse

ess: diximus, erit applicanda, quoniam ut modo monuimus, præceptum de fide servanda à præcepto veritatis diversum est.

§. 85.

Difficilior est inspectio, an citra mendacii culpam (6) *reus delictum* cujus infimulatur negare aut *fictis argumentis eludere* queat. Mihi negativa arridet, non solum si agatur de solutione debiti vel restitutione damni, sed &, si potissimum quæstio sit de inferenda poenâ.

§. 86.

Nam cum concedatur, judicem habere jus & facultatem quoquo modo veritatem à reo exsculpendi, sponte sua ob supra dicta (de veritate loquendâ, quoties is, quocumago, jus ad eam habet) sequitur in reo quoque esse obligationem veritatem judici dicendi. Accedit quod jus & obligatio, ut initio harum institutionum demonstratum fuit, sint correlata, quorum unum non existere poterit sine altero.

§. 87.

Unde non intelligo quod adversus ista regeri solet; *non cuilibet facultati que nuda*

*dum exercitium alicujus actus notat, in ob-
jecto suo obligationem respondere, siquidem
objectum istud sit homo, ut in præsentia
casu.*

§ 88.

Præprimis cum iudex habeat facultatem istam veritatem exquirendi à reo, non solum adversus alios, ne ipsum in ejus exercitio turbent, sed vel maximè adversus ipsum reum.

§. 89.

Et læderetur profectò nimium quantum respublica, si delinquentes nullos conscientiaë stimulos sentirent, delicta confitendi, cum rarissimè hoc pacto finem pœnarum obtinere posset, testibus & aliis probationum generibus in actibus istis plerumque occultis ordinariè deficientibus; torturæque usu hâc quidem hypothesi præsuppositâ, maximè illicito.

§. 90.

Quod autem affertur, rei publicæ non valdè interesse, ut pœnitione damni factâ, puniatur delictum non notorium, quodque ad eò colore aliquo regi & excusari possit; nescio an doctrinæ civili

fit conveniens; quoniam, etsi finis pœnarum potissimus sit aliorum emendatio, quæ propter a & notitiam delicti præsupponit, tamen plerumque, si non semper delicta non sunt notoria judici; sunt verò notoria complicibus, vel alijs concivibus, vel indicia etiam quæ ad condemnationem non sufficiunt, ad scandalum tamen præbendum sunt sufficientia.

§. 91.

Prætereà non intelligo, vel certè rarissimus erit casus, quomodo pensatione damni facta, delictum possit dici non notorium, cum vel damnum resarciendo quis delictum quasi fateatur, vel in universum ferè, qui delictum negat, etiam damni restitutionem detrectet.

§. 92.

Neque obstat assertioni nostræ: neminem teneri, ut quis ultrò ad pœnam se offerat aut nomen suum ipse deferat; ergo etiam per negationem criminis non peccari. Præterquam enim quod antecedens ulteriorem mereatur discussionem, de qua infra suo loco; consequentia insuper non videtur procedere.

§ 93.

§ 93.

Quippe non solum aliorum regula; quasi quæ liceat non dicere etiam aliter dicere ob rationis similitudinem liceant; & ex adverso quæ non possunt secus dici quam revera habent, ea nec taceri queant; à quibusdam pluribus instantis fuit impugnata, & jam aliquoties monitum fuit; locutionem, & veri locutionem ad diversa præcepta pertinere; sed & in genere multa non licet denegare si rogatus fueris, ad quæ sponte præstanda non es obligatus.

§ 94.

Denique quod adjicitur: Pœnam invito esse infligendam; ad quæ verò obligamur ultrò & à volentibus suscipi debere; at à pœnis non poss. non hominem naturaliter abhorrescere: cum præsupponat, in delinquente non hære obligationem ad pœnam, differendum est inferius ubi hoc caput peculiariter exponemus.

§ 95.

Cum vero advocatus à reo adscitus ipsius rei Interpretem agat, ac eodem propterea defensionis modo uti debeat,

Kk 5

quem

quem adhibere licebat reo, hinc ex dictis
hactenus simul manifestum redditur,
neque hunc etiam in criminalibus posse
salva jura aut fictas sententias allegare
vel reum ad negandum instruere, aut
causam salva conscientia suscipere, ubi
reus crimen clam ipsi confessus fuerit.

CAP. VI. De Officio Juranti- um.

§. 1.

SI *integer* mansisset homo, juramenti
quidem nullus fuisset usus; hoc enim
in subsidium *natura corrupta* tantum in-
troducendum est, quia in statu corrupto
non aliud suppetit nobis medium, quo
in eo quia aliquid asserit vel promittit, fal-
laciā aut perfidiam, in altero vero, cum
quo negotium est, dubitationem & in-
credulitatem ex intentione nostra sup-
primeremus.

§. 2.

Dum enim omniscius & omnipotens
testis simul & vindex invocatur præ-
sumtio

sumtio veritatis & fidei idè excitatur, quod nemo temere credatur tam impio, ut ita petulanter gravissimam numinis indignationem in se deposcere sit ausurus.

§. 3.

Quod si igitur officia jurantium ex statu integritatis vellemus deducere, idem esset ac si cuperemus aquam accersere ex igne.

§. 4.

Non tamen putandum est, juramentum esse *indentum corruptum* corruptæ naturæ. nam uti nulla hoc svadet ratio; ita in sacris literis non unâ vice juramenta sunt præcepta, & à sanctissimis viris adhibita.

§. 5.

Quæ verò in contrarium pro ostendendâ prohibitione juramentorum ex sacris literis solent afferri, ab aliis jam diu explosa sunt.

§. 6.

Definimus autem *Jusjurandum*, quod sit deliberata numinis divini tanquam testis & vindicis invocatio, in assertionis aut promissionis confirmationem.

§. 7.

§. 7.

Finis enim omnis juramenti ex parte ejus, qui sibi juravit, est, ut homines ad enunciandum verum aut servandum promissum firmiter adstringantur metu divini numinis omnipotentis & omniscii, cujus vindictam, si scientes fallant per juramentum in se invocent, ubi aliàs metus ab hominibus imminens non satis efficax videbatur, quorum vires contemnere aut declinare vel scientiam se posse fallere sperabant.

§. 8.

Unde si ulli juris divini præcepto adversa est *atheismi* doctrina, est vero omni, ut ex libro primo patet, sane regulis, quæ de officio jurantium ponemus, directè contrariatur.

§. 9.

Ex intentione autem ejus qui jurat, juramenti finis est *certitudo* & *fides*, ut nempe alter, quicum agitur, certus & securus reddatur vel de *veritate* illorum quæ affirmantur aut negantur, vel de *fide* jurantis, sive de impletione eorum quæ promittuntur.

§. 10.

§. 10.

Quod eleganter expressit apostolus dum dicit: *Omnis controversia hominum finem ad confirmationem esse juramentum.* Confirmatur enim utrobique is cui juratur, & dum certus redditur & dum securus. Nisi fortè dicere velis, Apostolum in specie de juramento, quod litis decisorium vocant, loqui.

§. 11.

Fluit ex fine juramenti ejus *divisio.* Quædam enim promissis pactisque adduntur, ut eo majore cum religione observentur. Quædam autem adhibentur ad confirmandam alicujus assertionem circa factum illiquidum. Illud *promissorium* vocabimus, hoc *assertorium.*

§. 12.

Promissorium usurpatur ad affecuranda futura, *assertorium* ad confirmanda præterita.

§. 13.

Ad ista autem duo genera omnes juramentorum species referri possunt, ex divisionibus Jureconsultorum Romanorum ortæ e. gr. quod aliud sit juramentum *testium*, cum nempe quis super alieno

alieno facto jurat; aliud quando is, cujus proprium negotium est, juramento suo controversiam solvit, sive id fiat *deferente parte adversa*, idque tum extra judicium quod *voluntarium*; tum in judicio, quod *necessarium* appellant, sive deferente iudice, quod *judiciale* vocant, cujus species sunt juramentum *purgatorium* & *suppletorium*. Nam universa hæc juramentorum genera pertinent ad juramentum assertorium.

§. 14.

Simul eò *fnis* juramentorum nos ducit, ut discamus juramenta esse *orationem accessoriam*, quæ jam aliam assertionem & promissionem, quam firmet, præsupponit, quæ observatio, multis suam utilitatem ostendet, ac propterea probè notanda est.

§. 15.

Hinc abstrahendo à legibus civilibus, non magnum usum habebit distinctio juramenti, in *confirmatorium*, quod accedat promissioni separatim factæ, & *promissorium*, cum quid directe promittitur jurato. Nam, ut ex jam dictis patet, utrumque hoc juramentum promisso-

missorium est, utrumque obligationem aliam confirmat, sive ea sit præcedens, sive concomitans.

§. 16.

Neque supervacuum est *juramentum quod obligationi jam antea firma accedit*. Scilicet, etsi omnes non Athei credunt, DEUM violationem promissorum etiam injuratorum vindicare, iisdem tamen haud quicquam vanè pervasum est, acerbius puniri, qui iram DEI expresse provocaverit ac quantum in se fuit, ad ipsius misericordiam viam sibi præclusit.

§. 17.

Quare non putandum est, cum finem juramenti in confirmatione diximus subsistere, ac si per id confirmentur *actus antea infirmi* & nullam obligationem secum habentes, aut producentes, sed potius omnia fere, quæ supra de promissis & sermone in genere disseruimus, hic repetenda erunt.

§. 18.

Igitur non valent juramenta super *re illicita*. Neque per subsequens juramentum antegressa obligatio, *valida elidetur*.

detur, aut jus per eandem quaesitum tolli poterit. Inde frustra quis juraverit, se alteri debitum non soluturum.

§. 19.

Absurdum quippe est invocare vindictam divinam, ni aliquid feceris, quod cum comminatione poenae à Deo est interdictum; adeoque reverentia Dei velut in ipsius ignominiam abusi.

§. 20.

Porro praecedentem assertionem eò extendit Grotius, ut non valeat iusjurandum de re in se non illicita, *si modo per eam impediatur majus bonum morale*. Sed exempla quae profert, pleraque sunt de re illicita, v. gr. si quis juret, quod alteri nunquam benefacere velit &c.

§. 21.

Etsi enim regulariter ad exhibenda officia obligatio saltem sit imperfecta, tamen & huic imperfectae obligationi satisfacere nolle, peccatum grave est:

§. 22.

Igitur, ut de sensu extensionis Grotianae constet facilius, assumamus casum, qui in facto contigit: Ira commotus quispiam, quod agnatus suus foemina

nam

nam natalibus defectam sibi desponsaret, juramento asseveraverat, *nolle se ejus nuptiis vel conviviiis interesse, nec ad sua quoque hilaria eum invitare velle.* Hic juramentum fuit de re non prorsus illicita, etsi per id majus bonum morale (major scilicet amicitia, quæ familiaris conversatione multum augetur) fuerit impeditum.

§. 23.

At in ejusmodi casibus probabilior mihi videretur eorum sententia, qui judicarunt, *id juramentum servandum esse, præprimis si quis se declaret, ut in isto facto jurans fecerat, quod in aliis vitæ & charitatis officiis alteri deesse nolit, nec etiam repulsurus sit, si sponte alter & non invitatus ad hilaria sua veniret.*

§. 24.

Ita nec obligat juramentum super re *impossibili.*

§. 25.

Et in genere juramentum *non immutat naturam & substantiam promissi passive cui accedit.* Neque igitur ex conditionato facit purum, neque amplius

L1

stringit,

stringit, cessante qualitate, cujus intuitu alteri quid jurato fuit promissum.

§. 26.

Acceptatio etiam requiritur in promisso jurato, idemque ab illo cui promissio facta, remitti potest.

§. 27.

Porro & contractus juramento sancitus abstrahendo à legibus civilibus rescindi poterit, si modo tales sint causæ, quæ etiam in statu naturali ad rescissionem sint sufficientes, qualis si sola sit, non est *minorænnitas*.

§. 28.

Ulterius uti supra in promissionibus requirebatur *animus deliberatus* ex parte promittentis, sic & idem requiritum necessarium est ex parte jurantis. Unde juramento haud quicquam obstrictus est, qui simpliciter juramentum *retitendo* profert, aut ejusdem verba concepta in prima personâ alteri præit.

§. 29.

Quemadmodum autem promissio *dolo* elicitæ non obligat, sic nec vinculum injicit conscientiæ juramentum, ad quod alter dolo malo me seduxit.

§. 30.

§. 30.

Aliud dicendum existimo de *errore simplici*, nisi & hic circumstantia, circa quam fuit erratum, juramento per modum conditionis fuerit inserta. Quia & in simplici pacto hic aliud docuimus supra.

§. 31.

Quod si juramentum *metu* sit extortum à latrone, non alium effectum habebit, quam quem supra probavimus prolixius, sequi promissionem injuratam piratæ factam.

§. 32.

Etsi verò juramenta quæ *in alterius animam fiunt* non sunt planè rejicienda, sed in ejusmodi actibus qui admittunt procuratorem (qualis non est si testimonium sit dicendum) æque ut contractus meri illum in cujus animam juratum fuit obligant, vereor tamen, ut ea finem juramentorum æquè benè obtineant, ac illa, quæ à promittentibus ipsis præstantur.

§. 33.

Poterit tamen à legibus civilibus disponi, ut juramenta quæ in statu naturali ob læsionem jurantis nullam habe-

Ll 2

rent

rent efficaciam, validum actum reddant in civitate. Et præsumunt ferè leges ejusmodi, cum quilibet beneficio in favorem sui introducto renunciare possit, serio consultasse, an negotium sibi expediat vel non, qui juramento istud confirmare sustinuit.

§. 34.

Quamvis autem pro validitate juramentorum similibus, quæ est metu vel dolo exactum, à nonnullis afferri soleat, quod in juramenti clausulâ promissio fiat DEO, in cujus honorem promissum servandum sit, etiam in statu naturali, accuratè tamen ostenderunt alii, istam assertionem parum convenire conceptui de naturâ juramenti.

§. 35.

Aliud quippe est, promittere DEO, quod velim solvere v. gr. latroni, aliud promittere latroni cum invocatione divini numinis.

§. 36.

Quam quidem invocationem non præsumitur sanctissimum numen in favorem nebulonis athei omne vinculum socialitatis rumpentis accepisse.

§. 37.

§. 37.

Ita sensim perducti sumus ad modum urandi, qui & ipse dependet à juramenti fine, quem supra exposuimus.

§. 38.

Is verò est vel qui communigentium intentione in juramento requiritur, ut nempe DEUS invocetur, ut testis & vindex, vel qui ad majorem juri jurando conciliandam reverentiam pluribus solennitatibus ac symbolis adhibitis, à singulis populis priori est supraadditus.

§. 39.

Quorum hunc si doctrinæ gratia formam accidentalem, illum formam juramenti essentialem appellare velis, non refragabor.

§. 40.

Posterior magis pertinet ad Jurisprudentiam Civilem: De priori verò est, quod ulterius dispiciamus; qui duo momenta comprehendit, initio ut DEUS invocetur tanquam testis veritatis, tum ut vindex mendacii in juramento assertorio, vel perfidiæ in promissorio.

§. 41.

Horum utrumq; ad juramenti finem
Ll 3 est

est | necessarium ; non enim ad metum divini numinis, qvi fidem & certitudinem in altero operari debet , sufficeret DEUM ut testem invocare, si non idem timeretur perjurii vindex, neqve ut vindex timeri posset, si non crederetur esse testis.

§. 42.

Non tamen necesse est, ut utraque formula exprimat in juramento, sed una alteram *tacite* continet. Dum enim DEUS justissimus invocatur in testem, necesse est ut invocans eum simul timeat ut vindicem, & dum omniscium implorat ut vindicem certissimus simul est jurans, quod sit testis. §. 43.

Qvin & soepius in juramentis *creaturarum* mentio facta apud Gentes legitur, quod vel ideo factum, quod jurantes vana persuasione seducti crederent, creaturas istas esse *Numen*, quo refer, quando paganos per sidera jurasse legis.

§. 44.

Vel quod *tacite* jurantes *DEUM* *obscari* censerentur, ut in istis rebus, tanquam sibi carissimis ultionem perjurii expeteret, quorum spectant juramenta per caput proprium, per animam & o-
lim

m & hodiè usitata ; per salutem item illi, per caput, genium, salutem principis frequenter usurpata veteribus.

§. 45.

Quare posses hoc intuitu juramentum dividere in *expressum & tacitum*. Illud erit si per Numen juretur. Hoc si per creaturam quam quis pro DEO non habet, sed vindictam saltem divinam in eâ invocat.

§. 46.

Quod si verò per *creaturas vilissimas* quandoque juratum deprehendimus, pro iocularibus potius quam veris juramentis eadem habenda erunt, postquam apud plurimos pravus mos invaluit, juramenta in ornamentum ac supplementum sermonis adhibere. Huc pertinent juramenta Socratis per canem, anferem, & platanum, Zenonis per caparim &c. scilicet jurabant per eos, non ut per DEOS, sed ne per DEOS jurarent.

§. 47.

Pervenimus ad *effectus* jurisjurandi, quæ quidem plerique conveniunt, quæ juramentum assertorium, cum iis, quæ in

Ll 4.

capite

pite præcedenti de sermone diximus, quæ promissorium cum iis quæ de fide servanda supra diximus. Fluit hoc exinde quod supra notavimus juramenta esse accessoria sermonis, quæ propter abstrahendo à legibus civilibus, non producant novam & peculiarem obligationem.

§. 48.

Hinc quod dicitur; à juramentis omnem dolum & cavillationem seu fraudulentam interpretationem abesse debere, rectè se habet, sed hujus tamen assertionis causam non principaliter in eo quærem, quasi interposita in juramento DEI invocatio, quem neque actu quis deceperit, & cui nemo impune illuserit eum effectum producat. Nam debet cavillatoria explicatio ab omni assertionem & promisso abesse: & exempla à Doctoribus eam in rem adducta, omnia ostendunt, peccasse cavillatores ejusmodi, etiamsi juramentum sermoni suo non addidissent.

§. 49.

Neque illud juramenti peculiare est, quod ea non semper latè sed *quandoque strictè*

Stricte sint explicanda, siquidem subjecta materia id requirere videatur. Nam eandem regulam inculcabitur infra in doctrinâ generali de interpretatione.

§. 50.

An verò nota universalis *stricte* faciendæ interpretationis in juramentis sit, si juratum sit *in odium alterius*, & non tam *promissioni quam minis* (ex quibus per se nemini jus nascitur) juramentum fuerit adjectum, subsisto.

§. 51.

Afferuntur eque varia ejus regulæ *exempla*, v. gr. quod Israelitæ qui juraverant se filias suas Benjaminitis non collocaturos, rapi eas ab his passi fuerint; quod Athanaricus, qui juraverat patri, se solum Romanorum non calcaturum, in medio eorum flumine cum ipsis convenerat; quod Achæi juramento obstricti, ne decreta sua tollerent, petierunt, ut Romani ipsi, quæ viderentur, mutarent; quod Aurelianus minatus se nec canibus vitam relicturum, jussit milites ad canes occidendos discurrere; quod Themison promittens, se jussu Etearchi executurum, filiam

Ll 5

hujus

huius, quam pater mari demergi iussit, in mare dimissam salvam statim in mare retraxerit; quod Timoleon Milarchus jurans se eum Syraculis non accusaturum, celerrime eum interfici iusserit &c.

§. 52.

Sed vereor, ne ad ea omnia quis regere possit, cavillatoriam, hoc est, talem interpretationem in iis contineri, quæ vel cum mente ipsorum jurantium dum jurarent, vel certe cum mente eorum cui juramentum erat præstitum, non convenirent.

§. 53.

At non solum in omni interpretatione respicere debemus ad tempus illud, quo promissio fuit præstita vel assertio facta, sed & in specie quod juramentum attinet, paulo post notabimus, sensum orationis valere debere prout illum capit, qui juramentum defert.

§. 54.

Neque tamen propterea facta eorum, quæ in recensitis exemplis fuerunt allata, omnia aut his similia, iniustitiæ accusanda esse putarem. Sed potius in iudican-

dicanda eorum justitiâ sic procedendum videtur. Aut juratum fuit de re *licitâ*, aut *illicitâ*; Si illud, interpretatio ista cavillatoria à perjurio non liberavit jurantes; si hoc, factum ex interpretatione ejusmodi præstitum pro superfluo magis, quam illicito erit habendum, cum vel eo omisso ob juramentum, utpote super re *illicitâ* factum non servatum, pro perjuris haberi non poterant.

§. 55.

Ita v. gr. *Israelitarum* juramentum ex justo zelo præstitum servandum potius erat, quam ut cavillatione illâ solveretur, nisi forte dicere velis, non licuisse ipsis tribum Benjamin isto juramento quasi excindere; quamvis adversus hanc objectionem non desint responsiones variæ.

§. 56.

Ita *Aurelianus* occisionem canum, ita *Themison* submersionem in mare plane omittere poterant, cum juramentum ab Aureliano de re *illicitâ*, exterminio nempe civitatis post victoriam, fuerat præstitum, Etearchus etiam à *Thimesone* rem injustam postulaverat.

§. 57.

§. 57.

Nam, istud quidem rectissime observatur, juramentum non minus ac promissiones juratas, includere tacitas condiciones & limitationes, quæ ex ipsa rei naturâ ritè fluunt. Unde si alicui quicquid velit petendi optionem concessi, ubi iste iniqua aut absurda petierit, haud quicquam tenebor. Quæ jam facile ad Themistonis juramentum applicari poterunt.

§. 58.

Ergone ais, *nullus peculiaris erit juramentorum effectus?* Nullus puto, nisi fortè eo referre velis, quod invocatio divini numinis arguat, eum qui perjurium commiserit, *atrociorem pœnam expectare debere, quam eos qui aliàs mendacium dixerunt, vel injuratum fidem fefellerunt.*

§. 59.

In eo tamen juramentum à promissionibus nudis abit, quod etsi hæ hæredes promittentis teneant, ac multo magis promissio jurata hominibus facta (aliud enim dicendum si per modum voti concepta sit) ipsa tamen *clausula jurato-*

ratoria, & invocatio nominis divini jurantis personam non egrediatur, neque adeo *beres* fidem à defuncto datam fallens pro perjuro haberi debeat.

§. 60.

Tollitur verò juramentorum, ut in genere omnium promissionum, effectus per *relaxationem* seu *dispensationem*, quam in generali acceptione definimus, quod sit actus quo vel superior jurantis declarat juramentum propter defectum potestatis in jurante fuisse nullum, vel superior ejus cui juratò promissum fuit certis eis rationibus obligationem inde ortam juranti condonat.

§. 61.

Nam uti jam supra diximus, nemo tenetur ad impossibilia, igitur si, qui alterius potestati subjectus est, juret, semper tacita exceptio inherit juramento; salvo jure superioris.

§. 62.

Qui tamen peccabit, si dispenset, ubi nullum jus aut suum aut commune societatis cui præest, læsum fuit.

§. 63.

Ut & ille, qui citrà causam justam
(pro

(pro qvâli habetur delictum promissarii, & interesse publicum) subdito suo jus ex juramento qvæsîtum auferat.

§. 64.

Cœterum is, qui nec juranti nec in cujus gratiam juratum est, superior est, dispensare nequit, unde vel ex hoc unico judicari potest, qvo jure qvâve injuriâ Pontifex Romanus potestatem sibi sumat dispensandi circa juramenta regum & principum.

§. 65.

Affinitatem cum juramento habet *obtestatio*, qvæ est actus, qvo quis alterum nominato DEO vel aliâ qvâdam re ipsi carissimâ vel ab ipso maximè verenda, obsecrat de veritate dicenda, qvâlis est ArchiSacerdotis, qvâ Christum obtestatur ut diceret, utrum sit filius DEI.

§. 66.

Cum qvâ non confundenda est *contestatio*, & ipsa juramento affinis, qvâ quis comparatione rei gratissimæ asseverat, non min⁹ sibi cordi esse veritatem in illa re, ac sibi cordi est illa res nominata. Ita contestatur Joseph per vitam Pharaonis;

nis; ita Elîsa contestatur per vitam Eliæ.

§. 67.

Denique sunt quædam promissiones, quæ etsi non sint juramenta, *æqualem tamen efficaciam* inter homines habent vel propter *personam promittentis*, ut si princeps promittat bey seinen Fürstlichen wahren Worten/ vel propter specialem *consuetudinem* certi populi. Sic apud Persas firmissimum fidei vinculum erat, fides datis dexteris,

§. 68.

Atque hæc quoad juramenti Theoriam sufficere poterunt. Restat ut *præcepta* ponamus de officio hominum circa juramentum. Consideratur verò hoc casu juramentum vel prout est *accessio* sermonis, vel prout *clausula juratoria* invocatione nominis divini tanquam speciali formâ absolvitur,

§. 69.

Priori modo præceptum *generale* tam juramentum promissorium quam assertorium, (hoc tamen potissimum) respiciens est: VERITATEM LOQUERE, hoc est, opera danda est ut
signa

signa externa convenient cum animo tuo.

§. 70.

Cæterum cum in omni negotio etiam injurato, dum ad interrogationem alterius respondemus, aut ad rogationem ejus spondemus, responsio & sponsio nostra se ad interrogationem & rogationem alterius referat; sequitur exinde, quod responsio nostra non divellenda sit ab animo & intentione stipulantis vel quærentis.

§. 71.

Unde vel maximè in juramentis opus est, ut *verba jurisjurandi eo in sensu adhibeamus, quo alterum, cui juratur, ea adhibere probabiliter credimus*, ac propterea ambiguitas verborum, quantum fieri poterit, erit vitanda.

§. 72.

Enim verò non nobis loquimur & juramus, sed aliis quibus cum negotium est, atque ideò loquimur ut intelligamur, ideò juramus, ut eò melius alteri de integritate nostra constet.

§. 73.

Inde ejus quoque est, cui juratur, concipere

cipere verba juramenti, atque declarare,
qvo sensu illa intelligere velit.

§. 74.

Speciale Præceptum & ad juramen-
tum promissorium tantum pertinens
est: PROMISSA SERVA.

§. 75.

Cœrcet utrumqve præceptum *per-
jurium*, qvod vitium in latâ suâ acceptio-
ne, & mendacium juratum & juratam
perfidiam sub se comprehendit.

§. 76.

Qvi significatus laxior usu moderno
est receptus, etsi olim à nonnullis stricte
pro solâ perfidia, à quibusdam Scripto-
ribus pontificiis contrâ pro solo menda-
cio vox perjurii usurpata fuerit.

§. 77.

Ad mendacium juratum pertinet *fal-
sum testimonium*, item si quis juret & ta-
men inde nolit obligari.

§. 78.

Ad *perfidiam juratam* non solum per-
tinet, si quis directè fidem juramento da-
tam adimplere detrectat, sed & si pro-
missor superiorem ejus, cui promissum

Mm

sum

sum est impleret, ut ipsi juramentum relaxet.

§. 79.

Ut ecce, si quis juravit statuta universitatis esse servaturum, & postea à superiore precibus impetret, ut in ejus favorem circa ista statuta dispenset.

§. 80.

Et si enim ejusmodi dispensatio, si à superiore spontè fiat, sine perfidiæ nota acceptari possit, eandem tamen injustè promittens sollicitat, cum hoc factum sit apertè contra intentionem ejus, cui quid promissum est.

§. 81.

Neq; eos à classe perjuratorum eximendos esse censeo qui juramenta promiserunt quod officia sua fideliter obire velint, si *partem* quamcunqve officii *neglexerint ex proaresi*, etiam si se poenæ submittant, nam fur est etiam qui fustigationem sustinuit.

§. 82.

Multò magis igitur ad perjuros erit referendus, qui circa *peculiarem* aliquem actum se juramento obstrinxit, si contra quid faciat.

§. 83.

§. 83.

Nisi disertè in promisso quis sibi libertatem reservaverit, aut promissa adimplendi, aut actum contrarium multâ redimendi.

§. 84.

Veiei, qui juramenti formulam præscribunt, ipsi eam sic exponant, vel publicè exponiita patiantur, ut sine nota perjurii liceat contrà promissa delinquere, modo delinquens pœnæ obtemperet, qvaliter communiter explicari solet juramentum studiosorum, quod injurias sibi illatas consulto non vindicare sed super iis auxilium Magistratus implorare velint.

§. 85.

Posteriori modo, & quâ juramentum invocatione nominis divini constat, duo præcepta notari merentur. (1) NON JURA TEMERE (2) NON JURA NISI PER DEUM.

§. 86.

Istud quidem *immediatè ex fine* juramenti deducitur, hoc fluit *immediatè ex ejusdem forma,*

Mm a

§. 87.

§. 87.

Cum enim iuramentum assertorium *ideo* inventum sit, ut via aperiat^{ur} ad decidendum aliquod factum illiquidum, & quod aliâ ratione commodius demonstrari nequit, sequitur quod pro temerario habendum sit iuramentum, ubi vel nullâ probatione opus, vel ubi aliis argumentis res commodè demonstrari potest; aut ubi non est conveniens probationis objectum.

§. 88.

Igitur in quæstionibus juris non licite erunt iuramenta, & ineptus esset ac temerarius, qui ad veritatem doctrinæ suæ demonstrandam iuramentum adhiberet.

§. 89.

Peccant graviter adversus hoc præceptum, qui iuramentum adhibent pro *ornamento sermonis* & quando quis utitur eo in sensu duntaxat *enunciativo*, non habens intentionē dicta sua jurejurando confirmandi. Unde non malè Hobbesius illas dejectiones non iuramenta esse dicit, sed nominis divini abusionem,
natam

natum ex pravâ consuetudine omnia
nimium vehementer asseverantium.

§. 90.

Porro quamvis superius ostensum
fuerit *falsiloquium* quoddam esse licitum,
adeoque inde sequatur non esse eum
pro perjuro habendum, qui ejusmodi
falsiloquio adjungat juramentum; pec-
cabit tamen adversus præceptum de vi-
tandâ *temeritate*, quoniam ut juramen-
ta ejusmodi falsiloquiis adhibeantur, ne-
cessitas nulla exigit.

§. 91.

Pertinet adeo præceptum illud prius
maximopere ad juramentum *assertori-
um*. Sed & ejus tamen in *promissorio* non
est usus nullus. Nam temerè jurat, qui
jurat in promissione rerum impossibi-
lium, quo & iste pertinet qui jurato pro-
mittit, quod scit à superiore suo esse
prohibitum.

§. 92.

Quod *alterum* præceptum attinet, il-
lud quatenus ex *jure naturali* deducen-
dum est, non alium sensum habet, quam
quod *jurandum sit per DEUM quâ ex jure
naturali cognosci potest.*

Mm 3

§. 93.

§ 93.

Quatenus verò *lex positiva universalis* inculcat, quis sit verus DEUS, & quomodo is colendus sit, inde hæc defectum luminis naturæ supplet:

Non juranisi per DEUM VERUM.

§. 94.

Igitur contra *legem naturæ* peccat, qui per id jurat quod pro DEO non habet, quoniam ita non obtinetur finis juramenti; contra *legem divinam* & præcepta religionis, qui per DEUM falsum jurat, quem pro vero habet, quod hic saltem obiter monuisse sufficiat, cum ulterior disquisitio de cultu religioso per juramenta pertineat ad Theologos.

§. 95.

Non confundenda quippe hic sunt præcepta juris naturalis circa juramentum, cum præceptis religionis, & quatenus juramentum est species cultus divini, qui propterea interdum etiam sub voce juramenti solet exprimi.

§. 96.

Cæterum is qui per id jurat, quod DEUM esse non credit, *injustè* magis jurat, quam ut committat *perjurium*, at, qui

qvi per DEUM falsum jurat, qvem verum credit, verè jurat, adeoque *perjurium* committit, si falso juret aut perfidè.

§. 97.

Sicut v. gr. criminis læsæ majestatis reus est, qvi principem suum interficere intendens, juratum ejus hostem ex errore violet.

§. 98.

Dependet ex dictis discussio quæstionis: *An liceat per creaturas jurare?* Vel enim eæ adhibentur in *obtestationibus* aut *contestationibus*, tum huc non pertinent, quia eæ non sunt juramenta.

§. 99.

Vel ipsarum mentio fit in *Juramento*, tanquam *in quibus DEUS nos punire debeat*, tum erit juramentum tacitum.

§. 100.

Vel quatenus *ipsa aliquid divinitatis habere creduntur*; tum Christiano hoc vetat revelatio divina, ne idololatriam incurrat.

§. 101.

Vel quæ eis non quidem aliquid divinitatis tribuitur, sed tamen, quæ aliquam

Mm 4

rela-

relationem ad DEUM habent, in iuramento peculiaris consecrationis aut attinentiæ; ut quando juratur *per templum, altare &c.* aut quatenus *creatorem innuunt*, v. gr. si juratur *per cælum*; Et tum, etsi hæ formulæ ab iniustitiæ vitio vix liberent eum qui illis utitur, adeoque rectius omittantur; tamen si fuerint adhibitæ, pro perjuro habendus erit, qui iisdem illicitè sefellerit.

§. 102.

Aliud tamen dicendum de formula apud nos consveta: *Ita me DEUS adjuvet per verbum suum*, seu per Sanctum Evangelium; quæ neque impii est, neque iniusta.

§. 103.

Quæ hæctenus exposuimus præcepta juranti observanda, conveniunt cum tribus juramenti comitibus, quos vulgò statuunt; *Veritate* nempe, ne mendacium dicatur, *justitia*, ne fides frangatur, aut ne aliter quam per DEUM juretur, & *judicio*; ne juretur temerè.

§. 104.

Sed neque is, cui juratur sine monito erit dimittendus; **NON TEMERÈ JURA-**

JURAMENTUM POSCE. Esset enim hoc iterum contra finem juramentorum & reverentiam DEO debitam, quæ fundamentum est omnium legum divinarum, ut supra ostendimus.

§ 105.

An igitur licebit juramentum ei deferre, quem pejeraturum esse scis? Distinguitur communiter inter judicem & litigantem; ita ut is excusetur, quoniam ejus officium ferè est mercenarium; sed litigans si hoc faciat, peccet.

§. 106.

Quam quidem sententiam admitte-rem, cum temeritas sit omnino in eo, qui à certo pejeraturo juramentum exigit; frustra enim id exigit, sed initio præsupponendum erat: an casus quæstionis sit dabilis?

§. 107.

Nego enim, *certam esse scientiam* in aliquo de futuro perjurio tertii; Nam non solum futurorum nulla est certa scientia; sed & in specie ea quæ dependent ab arbitrio alieno, ab homine, qui corda non scrutatur, sciri nequeunt.

§. 108.

Neque hic sufficit, quod perjuriam jam sæpe commiseritis, cum quo est negotium; poterit enim in præfenti se emendare.

§. 109.

Quin si apertè profiteatur, se pejerratum esse, non faciet certum indicium, cum istæ minæ afferri possint ad evitandum juramentum.

§. 110.

Quapropter nisi specialis casus offeratur (quid si enim is qui jurare debet apertè profiteatur atheismum? Sed neque hic casus facile dabilis) mallem quæstionem istam inter inutiliter curiosas referre.

§. III.

Majorem utilitatem habet altera quæstio; *an liceat ab infideli juramentum, quod ipse per falsos DEOS præstat, exigere?* Non pauci, recipi posse ab idololatrà ejusmodi juramentum, asserunt, non exigi.

§. 112.

Ego & *exigi* posse puto, si modo cætera sint paria. Semper enim formula jurandi accommodanda est ad persuasionem

tionem & religionem, quam circa DEUM fovet, qui jurat.

§. 113.

Fluit hoc ex fine juramenti. Nam frustra quis adigeretur ad jusjurandum per DEUM, quem non credit, adeoque nec metuit.

§. 114.

Quapropter cum jus naturæ hic non obstat, tamdiu hæc sententia defendi poterit, donec ostendatur aliud velle præcepta religionis, quod hæctenus non fuit ostensum. Ad objectiones enim respondent alii.

CAP. IX.

De Officio circa Res & earum Dominium.

§. 1.

Postquam de sermone diximus, pergendum nunc est ad *Dominium*, cujus cum potissimus effectus in *potestate utendi rebus* consistat, de hæc quædam paulò altius erunt repetenda.

§. 2.

§. 2.

Poterit nempe eadem considerari vel in ordine ad *creatorem*, vel in ordine ad *res*, quibus utimur, vel in ordine ad *alios homines*.

§. 3.

Priores duos conceptus quod concernit, plerumque solliciti sunt scriptores morales, quomodo facultatem illam iudicandi rebus creatis ex *concessione divina* iustificent, tum & quomodo in specie *occisionem bestiarum* ab objectionibus aliorum tueantur.

§. 4.

Nobis ita res simplicissime videtur tradi posse, si ante omnia separemus lumen rationis a revelatione, & *facultatis* hujus indolem penitus consideremus.

§. 5.

Constat autem ex hypothefibus initio demonstratis eam *juris* nomen non mereri in ordine ad *Deum*; hujus enim respectu homini nullum jus competit.

§. 6.

Igitur neque demonstrandum nobis erit, quo jure facultatem hanc exerceat homo; foret enim quaestio Domitiana; sed

sed sufficiet, si modo nihil afferri possit, quod istam potestatem impugnet.

§. 7.

Nam quod nullā lege prohibitum est, quare pro re licita non haberi debeat, nulla subest ratio.

§. 8.

Cum ergo & homo habeat potentiam naturalem utendi rebus reliquis creatis, potentia hæc tam diu pro indifferente erit habenda, donec vel à natura vel ex revelatione adducatur limitatio eam restringens.

§. 9.

Accedit quod *concessio divina quoad* *tenus* etiam ex *ratiocinatione* demonstrari possit. Homo enim opus habet creaturis reliquis in hoc statu, tum ut nutrimentum ex illis capiat, tum ut adversus mala corpus suum destruente se defendat. Unde sequitur, quod DEUS velit etiam usum earum rerum homini concedere, sine quibus vitam tanquam donum DEI conservare nequeat.

§. 10.

Sed hæc *quoad* *tenus* saltem demonstrantur, & quoad illum duntaxat usum, qui

qui homini est necessarius. At cum homo sæpissimè utatur creaturis reliquis ad jucunditatem tantùm & vitam comòdiorem; difficulter istâ viâ, quâ unus probandi in nos suscipimus, procedemus.

§. 11.

Neque enim omnibus creaturis opus habet homo; neque Aristotelis, Luciani, ac aliorum Gentilium sententia applausum meretur, quasi res reliquæ frustra essent creatæ, si homini iis uti non liceret. Nam longè compendiosius potuisset machina mundi adornari, si nihil fuerat creandum, nisi quod usum homini præberet.

§. 12.

Igitur maneamus potius in possessione libertatis naturalis, præprimis cum deprehendamus, revelationem *Scripturæ Sacre* sententiæ huic non refragari, sed potius concessionem specialem homini factam utendi rebus creatis solidissimè exinde posse probari.

§. 13.

Neque iis solum, quibus ad necessitatem homo habet opus (quæ quidem
in

in *statu integro* longe minor erat ad *num-
erimentum* saltem restricta, cum de-
fensio adversus mala reliqua corpus
hodiè destruente ibi non habuisset u-
sum) sed & ad commoditatem ac volu-
ptatem.

§. 14.

Ista verò concessio, ut in antecessum
notemus, non habet vim *præcepti*, sed
indulgentiam duntaxat privilegii, quo
quisuti pro lubitu potest, nec ad omni-
modum ejus exercitium tenetur. Aliàs
enim peccaret homo in legem divinam
si animal quod piam liberum dimitteret,
aut occasionem, idem in potestatem
redigendi negligeret; id quod nemo sa-
nus dixerit.

§. 15.

Cæterum in hoc ordine ex iis, quæ ge-
neratim de officiis hominis erga DEUM
diximus, fuit præceptum negativum.
**NON UTERE CREATURIS AD
CONTUMELIAM CREATORIS.**
Pugnaret enim hic usus cum *cultu DEI
interno*, qui fundamentum est legum o-
mnium naturalium.

§. 16.

§. 16.

Unde maximè coercetur per hoc præceptum *abusus creaturarum*, quando ea inutiliter & petulanter perduntur. Contemnitur enim hoc modo Creator benignissimus, quemadmodum contemptum interpretaretur homo, si ejus donum inutiliter perderem.

§. 17.

Posses huc quoque referre, quod Deus quietem diei septimi etiam ad bestias voluerit extendere. Sed hoc pertinet ad præcepta Religionis, adeoque relinquendum est Theologis.

§. 18.

Porro in respectu ad ipsas *res creatas*, quibus homo utitur, usus iste *juris* nomen non meretur, quoniam cum reliquis creaturis nulla homini juris communio intercedit.

§. 19.

Neque tamen mereri etiam potest nomen *injuria* quia neque creaturis reliquis homo est obligatus.

§. 20.

Sive eæ sint vegetabiles tantum, aut his inferiores, de quibus nullum est du-

dubium; sive in super loco motivâ gaudeant, ut bestię.

§. 21.

De quibus etsi multa soleant objici, non opus tamen est ut circa eorum refutationem nos detineamus, cum partim ea excipiant adversus argumenta, quibus alii jus interficiendi eas probare voluerunt, à quo probandi onere, nos ut vi-des abstinemus; partim nituntur falsâ hypothesi philosophorum rationem bestiis tribuentium, simulque præceptū de non lædendis aliis ad bruta extendentium. Nos verò suprâ rationem ita à bestiis exterminavimus, ut ne quidem reliquerimus sensum internum propriè dictum, cognitionem aliquam & ita cogitationem præsupponentem.

§. 22.

Neque per internecionem bestiarum *injuriam DEO* fieri inde constat, quia DEUS statūs, juris omnis expertis, inter hominem & bestiam autor est.

§. 23.

Nollem tamen propterea statum hunc hominis in relatione ad bestias comparare cum *statu belli*: Etsi enim ali-

N a

qua

qua inter utrumque statum sit convenientia, tamen plures sunt rationes disparitatis. Præterquam enim, quod bella inter homines neque sunt universalia, neque perpetua; neque licentiam in infinitum concedunt; insuper bellum est Status extraordinarius ex læsione juris ortus; at vero status iste, qui est inter homines & bestias, ordinarius est, nullam juris læsionem præsupponens, cum inter eos nunquam ulla juris fuerit commutatio.

§. 24.

Pergendum nunc ad considerationem potentiaæ utendi creaturis hominibus competentis in ordine ad *alios homines*. Observari hic ea meretur quatenus *utens aliis obligatus est*, tum quatenus *alii homines sunt obligati utenti*.

§. 25.

Obligatio utentis est vel indirecta seu mediata & quatenus homo sui conversationem debet socialitati, vel *directa*, quatenus homo immediatè obstrictus est aliis.

§. 26.

Indirecta hoc præcepto comprehenditur:

ditur: ITA UTERE CREATURIS
UT PER ISTUM USUM NON E-
VERTAS BONA TUA VEL ANIMI
VEL CORPORIS. Fluit hoc ex iis
quæ supra de officiis hominis erga sei-
psum docuimus.

§. 27.

Quod bona animi *moralia* attinet, ope-
ra danda, ne per occisionem v. gr. bestia-
rum animus asvesciat *truculentia & cru-
delitati*. Non enim solum Plutarchus
observavit, ex asvesfactione necandarum
bestiarum homines progressos esse ad
cædes hominum & bella, sed & observa-
tionem meretur, quod scriptura Nimro-
dum appellet venatorem; Pythagorici
contra mansuetudinem erga bestias in-
culcarunt, ut meditationem amoris &
misericiendiæ erga homines.

§. 28.

Unde non sine causâ Athenienses ab
eo, qui vivo arietem pellem detraxerat, &
ni fallor Lacedæmonii, ab eo qui coturni-
cibus oculos eruens postea eas dimitte-
bat, poenam exegerunt.

§. 29.

Quod bona animi *naturalia* peccat,

N n 2

qui

qui nimio cibo ac potu usum rationis sibi tollit vel minuit.

§. 30.

Quoad bona denique *corporis* à variis intemperantiæ speciebus abstinendum erit.

§. 31.

Hinc Pythagoras, dum necare vetuit animalia, inter alias rationes discipulos suos ad faciliorem victum, unde sanitas corporis & ingenii acumen magis augetur, asseverare voluit.

§. 32.

Directa obligatio hominis erga alios ea est: SIC UTERE CREATURIS, UT ÆQUALITATEM CUM ALIIS CONSERVES; scilicet NE ABUTARIS IISDEM AD SUPERBIAM; UT ALIOS ISTO USU NON LÆDAS; UT PER EAS ALIIS INSERVIAS; UT FIDEM PROPTEREA DATAM SERVES. Intelliguntur hæc faciliè ex superioribus discursibus.

§. 33.

Taceo nunc peculiare *interesse reipublicæ*, cui & ipsi se homo accommodare debet. Interest enim *reipublicæ* ne quis

76

re suâ malè utatur, & sæpius intermissio certi cujusdam usus promovet utilitatem civitatis. Sed de hoc infra suo loco,

§. 34.

Obligatio aliorum hominum erga utentem hoc præcepto includitur. NEMO ALTERUM IN USU CREATURARUM TURBET.

§. 35.

Correspondet huic obligationi in utente *jus*, vi cuius quietè creaturis uti potest, quod *jus*, quatenus alios ad usum ejusdem rei admittit, *communione* nomine venit; quatenus vero alios ab usu ejusdem rei arcendi facultatem tribuit, *dominium* dicitur, de quibus nunc fusius erit agendum.

§. 36.

Ne vero more andabatarum disputemus, ab evolutionibus terminorum erit incipiendum. Ubi id quidem constat ex hætenus dictis, per *dominium* intelligi *jus* in rebus terminans, quatenus rei vocabulum actionibus merè personalibus contradistinguitur, sed hic conceptus tamen *dominii* essentiam non exhaurit.

§. 37.

Quapropter rectius *describitur*, quod sit jus quo res aliqua alicui est propria. *Proprietas* vero est, quando alicujus rei veluti substantia ita ad aliquem pertinet, ut eodem modo non pertineat ad alium.

§. 38.

Proprietas enim & *dominium* hic sunt *Synonyma*, etsi quandoque à Scriptõribus usurpentur diversimodè.

§. 39.

Est verò *proprietas* seu *Dominium* unius rei vel penes unum hominem, vel penes uno plures. Illud *Dominium simpliciter* vel *strictè* dicitur, v. gr. ita Titius est dominus ædium suarum; hoc vocari solet *Dominium commune* vel *communio*; ita heredes Titii sunt in *communione* ædium.

§. 40.

Scilicet *communio* est, quando rei velut substantia ita pertinet ad aliquem, ut eodem modo pertineat ad alium.

§. 41.

Estque vel *negativa*, cum res ita pertinet ad plures, ut in nullius hominis (neq; in unius nec pluriũ) proprietate actu sit.

Ita

Ita ex hypothefi juris Romani, feræ beftiæ funt in communione.

§. 42.

Vel *positiva*, cum res ita pertinet ad plures, ut in plurium conjunctim sumtorum propr. etate, seu Dominio fit: repetere exemplum de heredibus Titii.

§. 43.

Ergo *Dominium simpliciter* sic dictum est nobiliffima Domini species, quia respuit omnem communionem, *communio negativa* est nobiliffima communionis species, quia respuit omne Dominium.

§. 44.

At *communio positiva* & *Dominium commune*, ut vides, coincidunt, ita ut in uno eodemque exemplo conveniant, & faltem differant conceptibus. Dum enim duo hæredes Titii inter fe referuntur, & considerantur ut finguli, hereditas eorum communis est; dum conjunctim referuntur ad alios homines non hæredes, hereditas ipsis est propria.

§. 45.

Res ipse vero ab his tribus juribus diversas denominationes accipiunt. Sunt enim vel in *Dominio*, vel *communes*, vel *nullius*.

N R 4

§. 46.

§. 46.

Apparet ergo & proprietatis & communionis terminos involvere *relationem* unius hominis ad alium hominem. Ex quo sequitur, si *unus homo* sit in mundo, etsi is pro lubitu possit uti rebus creatis, neque tamen terminum *Dominii* (quia nemo esset, quem ab usu ejus excluderet) neque terminum *communiois* (quia nemo esset ad quem usus ille simul pertineret) ad istum usum quadrare.

§. 47.

Et quia liter posset? cum & Dominium & communio sint juris species. Supra verò demonstravimus, *nullum jus hominum esse, nisi sint alii homines.*

§. 48.

Nam etsi istum hominem unicum referas *ad DEUM*, non merebitur tamen ille usus nomen *Dominii*, non solum quia in hoc respectu *DEUS* tantum est Dominus creaturarum, sed & quia homo nullum jus habet adversus *DEUM*.

§. 49.

Quod si vero referas *ad bestias*, similis erit ratio, quia inter hominem & bestias
nulla

nulla est neque juris neque obligationis communicatio.

§. 50.

Malo autem hic scapham vocare scapham, quam ejusmodi facultatem utendi creaturis unico homini competentem appellare dominium indefinitum non formaliter sed concessivè, non actu sed potentiâ. Etsi enim hæc locutio commode explicata tolerari possit, tamen haud dubiè terminus domini supponitur impropriè, & videtur absque ejus usurpatione doctrina domini magis perspicuè posse explicari.

§. 51.

Quin & si plures sint homines, non poteris tamen terminum domini neque simpliciter dicti neque communis adhibere, si nullus esset, quem reliqui jure ab usu certæ rei possent excludere.

§. 52.

Nam tum demum v. gr. hereditas Titii est in proprietate heredum duorum, quando, ut dixi, referuntur ad alios; quod si illi heredes soli essent in mundo, non amplius esset dominium commune, sed tantum ipsis eadem esset commu-

202 LIB. H. CAP. IX. DE OFFICIO CIRCA
nis. Adeoque ex *communione positiva*
tunc fierit *negativa*.

§. 53.

Solent alii dominium dividere in *commune & privatum*; Sed ex eorum descriptionibus patet, eandem esse hanc divisionem cum nostrâ, quâ dominium diximus esse vel simpliciter tale vel commune, nisi quod hi in applicatione confundant dominium commune cum *communione negativa*.

§. 54.

Quorum adeo mentem non penetrarunt alii, mirificè utramque dominii speciem circumscribentes, dum statuunt; *Adamo à DEO collatum fuisse dominium commune, toti nempe humano generi competens, & simul privatum; nempe pro me, Te &c.*

§. 55.

Quemadmodum enim in me, te &c. consistit universum humanum genus; ita non apparet, quomodo privatum dominium à communi discrepet, nisi quis forte in sublimi ista controversia, de existentia universalium citra mentis operationem velit refugium quærere, & cruentæ

mentæ pugnæ Nominalium atque Rea-
lium se immiscere.

§. 56.

Porro quoniam dominium simpliciter
& dominium commune sunt species suo
modo contradictoriæ, nimis subtiliter
dicitur, utramque speciem in uno sub-
jecto posse concurrere. Quamvis sub-
tilitas hæc & ab aliis fuerit usurpata.

§. 57.

Qui adeo ob jurisprudentiæ (ad hanc
enim primario termini domini & com-
munionis pertinet) ignorantiam, & in eo
falsos sibi formarunt conceptus, dum
putarunt etiam istud jus, quo propieta-
tem alicujus rei acquirere valeo, propriè
dominium esse, & propterea dominium
in potentiale & actuale dividerunt, cum
tamen *dominium potentiale* sit lux sine
lumine.

§. 58.

His præmissis de *origina domini* nunc
dispiciamus; seu *an in primædo hominum
statu fuerit dominium an communio, eaq; vel
positiva vel negativa?*

§. 59.

Id verò statim vides, quæstionem
hanc

hanc, ut sunt omnes de origine rerum
 vel Jurium controversiæ, esse *quasi*
nem historicam, multisque si citra omnem
 revelationem eam velis tractare, con-
 jecturis & per ambages quasi hic esse o-
 pus; quamvis jam alii eruditissime o-
 stenderint, quomodo hæc controversia
 si cum Ethnico in notitia status primæ
 aberrante res sit, debeat explicari; in
 ipsis conclusionibus non omnino ve-
 certè parum à nobis dissentientes.

§. 60.

Nos autem, cum Christianis scriba-
 mus, & jam supra demonstraverimus
 absque confusione disciplinarum affer-
 tiones historicas etiam in evolvendis
 disceptationibus juris naturalis ex histo-
 ria sacra desumi posse, & hic non hæsi-
 tabimus, definitiones nostras ex revela-
 tione divina petere, simul tamen regu-
 las bonæ interpretationis, quas nobis
 recta suppeditat ratio, observare.

§. 61.

Dixit DEUS ad Protoplastos: *Sub-*
dicite vobis terram & dominanini super be-
stias. Acceperunt ergo hoc passu facu-
 tatem subigendi sibi creaturas inferiores.

no effectu, ut scirent, Deo non adversari, si creaturas ad utilitatem suam applicarent. Cæterum hæc facultas domini nomine non nisi improprie insignitur, sive statuas concessionem istam divinam Adamo ante creatam Evam fuisse factam, sive Adamo & Evæ simul significatam,

§. 62.

Ut enim neutro modo, neque intuitu DEI, neque intuitu bestiarum aut reliquarum creaturarum inferiorum juris, multo minus domini vel communionis nomen meretur; ita intuitu hominum quævamdiu Adamus solus erat, non nisi jus in spe quod & ipsum quæ tale, improprium est, appellari poterat.

§. 63.

Creatam verò Evam jus exinde proprie dictum oriebatur, non tamen inde inferre poteris, ergo dominium erat, quia & communio jus est.

§. 64.

Ut igitur non memini quæquam statuere, quod Adamus Evam arcere iusta ex causa usu creaturarum potuisset; aut quod Eva ad hunc usum exercendum

206 LIB. II. CAP. IX. DE OFFICIO CIRCA
dum speciali concessione Adami ha-
buisset opus; ita ineptum foret, si jus
Adami tum temporis dominii strictè di-
cti vocabulo insignire vellemus, sed
necesse est ut fuerit *communio* eaque non
positiva quamdiu Adamus & Eva soli
erant, sed *negativa*.

§. 65.

Porro non generarunt eque in
statu Integritatis Protoplasti liberos, cre-
assent tamen haud dubiè; Hic igitur igi-
tur forte ex communione primorum
parentum negativâ, facta fuisset *domi-
nium commune*.

§. 66.

Imo fortè non. Nam communis fen-
tentia est, protoplastos repræsentasse in
concessione divinâ posteros suos. Ergò
hi statim à nativitate primâ æquale jus
fuissent habituri ac parentes eorum.

§. 67.

Neque causa fuisse: cur DEUS in isto
statu præ liberis dedisset parentibus præ-
rogativam cum in æquali perfectione
fuissent generandi; quin potius probabi-
le est, beneficia parentibus indulta per-
nuisse

nuisse ad liberos, quoniam pœnæ facti sunt participes.

§. 68.

Quin & supra, ni fallor, demonstravimus in statu integro nullum fuisse expectandum imperium paternum; Unde ne quidem expectanda erat restrictio liberorum in exercendo usu rerum.

§. 69.

Ergo per generationem & multiplicationem generis humani in isto statu communitio negativa non fuisset mutata, sed extensa saltem ad personas alias atque alias.

§. 70.

An verò in hac communitio mansuri fuissent homines, si Adamus non esset lapsus, curiosior quæstio est? Nobis ne minima quidem se ostendit probabilitas, quæ svadeat, recessionem ab eadem & dominiorum distinctionem.

§. 71.

Tritum proverbium est: *Amicorum o, mnia sunt communia.* Quo major ergo futura erat Amicitia (futura verò erat maxima) eò magis speranda erat communitio. Inde in primitivâ Ecclesia Christi

208 LIB. II. CAP. IX. DE OFFICIO CIRCA
Christianorum communionis hujus-
modi analogum fuisse legimus.

§. 72.

Adde quod summa ibi fuisset *æquali-
tas*, domini verò distinctio multum pro-
moveat status hominum inæquales.
Certè divites & pauperes fecisset do-
miniorum distinctio.

§. 73.

Neq; causæ moventes aderant. Spon-
tè proferebat omnia tellus, labor tum
non erat inter molestias; Natura pau-
cis contenta; Luxus exulabat; Nulla
lis, nulla invidia.

§. 74.

Hinc valde errant, qui *distinctionem
dominiorum in statu integro* propter ejus
perfectionem quærent, quia ut omnis
ordo rectæ rationi consentaneus, ita
pulcherrimus ordo possidendi res illi
statui vel maximè convenisset.

§. 75.

Quasi vero perfectior sit hodie Eccle-
siæ status, in quo diu propter cessatio-
nem charitatis cessavit communio, præ
altero qui erat in primitivâ Ecclesiâ.

§. 76.

§. 76.

Neque tamen putandum est, in communione ista status integri fuisse summam *confusionem*; ac si propter jus commune omnium, nemini licuisset ex rebus in commune positis quasdam ad proprios usus ita accommodare, ut post earum apprehensionem aliis non integrum fuerit easdem ipsi rursus auferre. Quin potius in ipsa communione negativâ erat proprietas quædam, intuitu scilicet fructuum, quorum usus consistit in abusu. Hi enim si quis eos ad cibum vel potum adhibere voluit, statim ipsius postquam apprehenderat erant proprii.

§. 77.

Sed contradictionem involvere videtur, in *communione*, & vel maxime *negativâ*, quæ proprietatem excludit, esse *proprietatem*.

§. 78.

Imo verò non involvit. Manere enim potest communio seu negativa seu positiva in *toto* aut *partibus nobilioribus*, vel *rebus frugiferis*, etsi proprietas sit in *partibus minoribus*, vel fructibus.

O o

§. 79.

§. 79.

Unde nascitur distinctio *communione* utriusque in *absolutam* & *temperatam*. *Absolutam* voco in qua ne minima quidem rei est proprietas. *Temperatam* ubi contra,

§. 80.

Antequam Protoplasti ulla fruges ad abusum applicarent, *communio absoluta* erat; unâ saltem ad consumptionem arreptâ, incipiebat *temperata*.

§. 81.

Cave tamen per *absolutam* talem intelligas *communione*, in quâ nulla *possit* esse proprietas. Hæc enim revera est non ens impossibile; quin potius hoc intuitu omnis cõmunio esset *temperata*. At *absoluta* intuitu actus, saltem aliquo temporis spatio, etsi per brevi, duravit.

§. 82.

Notanter autem dixi, in statu primævo per apprehensionem *rei fungibilis* ortum fuisse dominium, non per apprehensionem *rei cujusvis*. Nam si ea esset *non fungibilis*, sive mobilis, sive immobilis, sola apprehensio dominium non tribuebat, sed jus saltem momentaneum istâ re utendi, quamdiu eandem quis pos-

possideret, usu isto cessante alii æqualem potestatem habebant, vel habuissent istam rem ad suos usus accommodandi.

§. 83.

Sed jus quidem istud momentaneum non meretur titulum proprietatis, nec unquam, ut puto, à Juris peritis eo fuit insignitum.

§. 84.

Ita e. gr. Si Adamus sub umbrâ arboris cubaret, vel cum bestiâ quâdam luderet, non tamen propterea habebat proprietatem in istam arborem vel bestiam, etsi Eva illum nonnisi summa injuria à loco turbare aut bestiam auferre ipsi posset. Quod si sponte abiret vel ludere cessaret, poterat sine injuria locum vel bestiam occupare eadem.

§. 85.

Ita si Eva pomum decerneret comedendi gratia, nullum jus erat Adamo quo id auferre conjugii potuisset, sed necesse erat ut de alio prospiceret sibi, adeoque post apprehensionem pomi rectè dicere poterat Eva, pomum esse in ipsius dominio, quoniam videlicet maritum ab ejus usu excludere poterat in perpetuum.

§. 86.

Scilicet etsi communionem supra vocaverimus, quando rei substantia ita pertinet ad alium, ut eodem modo pertineat ad alterum; etsi *communio involvat jus æquale* utendi re communi; hæc tamen omnia ita intelligenda sunt, ut ex Jure singulorum in rem communem non oriatur tale jus, quæle est *jus omnium in omnia Hobbesianum*, quod produceret statum funestissimum belli communis.

§. 87.

Fluit exinde, quod abstrahendo *ab omni pacto humano*, ex ipso præcepto generali de *custodienda socialitate & pace communi generis humani* nulla possit dari *communio talis*, in qua liceat socio socium turbare in usu rei non fungibilis, aut auferre ei rem fungibilem, quam consumere alter laborat.

§. 88.

Quin & præceptum speciale de *custodienda æqualitate* idem inculcat. Peccaret enim in eam haud dubiè, qui alterum a loco cui incumbit depellere aut rem fungibilem illi auferre vellet, ut ipse in isto loco quiesceret, vel re ista frueretur

§. 89.

Denique hæc demum licentiâ non posset non summam confusionem & bellum procurare. Nam cum istâ admisiâ, æqualibus liceant æqualia, sequeretur suâ sponte, Adamum si Eva licentiâ dictâ usa ipsi pomum abstulisset, eodem jure potuisse idem pomum auferre Evæ, & sic reciprocè in infinitum; donec is qui viribus esset superior pomum deglutiret, & ita in reliquis; Haberes adeò bellum totius humani generis in protoplastis.

§. 90.

Unde quamvis Aliqui eruditè asseruerint, *occupationem*, quæ dominiî causa est, vim hanc accepisse ex pacto primorum hominum *tacito*, limitationem tamen haud dubiè hæc eorum sententiâ recipiet in rebus fungibilibus, ad *presentem consumptionem* apprehensis, partim quod in his sine jure appropriandi per apprehensionem frustra sit omnis communio, utpote communem usum hominum involvens, hic verò communis usus ipse sit frustraneus, si aliis mihi iterum eripere liceat, quod ad necessariam consumptionem applicare volo : partim

O o 3

quod

214 LIB. II. CAP. IX. DE OFFICIO CIRCA
quod ipsi jus Hobbesianum eruditissimè
refutaverunt.

§. 91.

Nam quod alii objiciunt, positâ primævâ facultate hominum in res, non posse intelligi, quomodo nudus *actus corporalis* unius, qualis est *occupatio*, cæterorum facultati præjudicare possit, nisi ipsorum consensus accedat; id est nisi pactum interveniat; facilè removeri potest.

§. 92.

Initiò enim occupatio, quæ est *actus physicus*, proprietatem non introducit; sed *lex socialitatis* de custodiendâ æqualitate; *mediante hoc actu* physico alios ab usu rei fungibilis ab altero jam apprehensæ excludit.

§. 93.

Deinde qui hâc objectione utuntur, haud dubiè pactum pro fonte omnis obligationis agnoscunt. At nos suprà legem supposuimus, quæ sæpe sine pacto, sine hâc nunquam pactum obligationem infert.

§. 94.

Quod si tamen *pacti taciti* voce tam late

latè uti velis, ut sub se comprehendat pactum *presumptum*, lis magis circa verba erit, quàm rem ipsam. Quippe suprà demonstravimus, pactum hoc *presumptum* esse conventionem improprie dictam.

§. 95.

Illud vero non ommittendum erit, non si in ratione *consumtionis presentis* nos fecisse mentionem, ut indicemus, nos haud quaquam in eâ esse sententiâ, ac si occupatio rerum fungibilium, cum intentione eas *seponendi ad futuros usus*, etiam citrà pactum, dominium producat. Nam quemadmodum ejusmodi appropriationem neque communionis finis, neque socialitatis & æqualitatis custodiendæ præceptum infert necessario; ita non concipere ejus existentiam poterimus in statu isto perfectissimo. Ubi enim abundantia rerum summa fuisset futura, ubi perpetua summæ amicitiae æqualitas, ibi nulla ratio erat seponendi res fungibiles ad usus proprios; ibi hæc sepositio turbasset haud dubiè præceptum de custodienda æqualitate.

§. 96.

Pergamus ad *statum lapsus*. Mutata hic rerum facies. Ager tribulos proferebat loco frugum. Labor molestiam afferebat corpori humano, sine hoc vero rari fructus erant sperandi; corpus hominis adversus injuriam aëris opus habebat tugiuriosis, vestimentis &c. quæ sine labore aliquo & industria non poterant confici, & extrui; bestia sine molestia non poterant occupari & apprehendi; Harum sustentatio requirebat peculiarem industriam. Multum remiserat amor hominum mutuus communionis firmissimum sustinaculum.

§. 97.

Neque tamen propterea hæc mutatio *actualem distinctionem dominiorum* intulit; neque DEUS post lapsum dominia rerum inter Adamum & ejus liberos de novo divisit; sed mansit concessio divina primæva, saltem in effectibus limitata & restricta.

§. 98.

Id vero inde secutum est: Non posse *salvâ pace generis humani communionem istam* beatissimi status amplius *observari*.

Et si

Etsi enim nullæ aliæ hic adfuissent rationes ulteriorem dominiorum distinctionem svadentes, suffecisset tamen vel hæc maximè; quod, si homines quidem in commune laborassent, & in commune contulissent fructus, ac de communi a-cervo tuissent sustentati; non potuissent non qverelæ existere ob inæqualitatem laboris & fruitionis. Et inhumanum planè fuisset, si licuerit aliis tuguriorum usum simul prætendere vel vestium, qui nihil ad eorum confectionem contulerant.

§. 99.

Non tamen propterea putandum est, *simul & semel homines à communione recessisse*; sed probabilissimè initio, quo res fungibiles concernit, conventum fuisse videtur, ut, quæ quisque ex fructibus communibus spontè convenientibus comportasset, & ad futuros usus seposuisset, jure proprietatis possideret; tum quæ ex non fungibilibus, seu mobilibus seu immobilibus occupasset, habitandi, colendi & fructus ex iis percipiendi gratia, ut & ipsa censerentur propria, & una cum iis fructus exinde provenientes, tanquam accessoria. Oo 5 100.

§. 100.

Igitur, cum ab initio pauci fuerint homines, vastus vero terrarum sit orbis, constat, *pauca etiam initio fuisse occupata* & dominio subjecta, plura vero in communione mansisse, tamdiu, donec multiplicato genere humano, & ex ipsis plurima, non tamen omnia, per occupationem aliorum proprietati accommodata fuerint.

§. 101.

Quæ occupatio in statu post lapsum partum omne excludere non viderur. Etsi enim & hic naturalis ratio svadeat, dominia rerum distingvi, etsi svadeat occupationem esse modum litibus terminandis maximè convenientem; tamen non præcipit præcisè, ut per apprehensionem dominium adipiscamur. Est enim inter apprehensionem rei fungibilis in instanti consumendæ, & apprehensiones reliquas ingens differentia.

§. 102.

Quin & non improbable est, multiplicatis hominibus ad evitandas rixas & introducendo bono ordini quasdam res ab ipsis mutuo consensu fuisse *divisas*, & cui-libet

libet suam portionem propriam assignatam, hâc additâ conventionem, ut quæ in primâ rerum divisione in medio forent relicta, deinceps ejus possent fieri, qui primus easdem sibi per apprehensionem afferuisset.

§. 103.

Prior apprehensio intendebat usum, à quo usus etiam per regulas communionis me non debebant arcere alii. At hic usus ex natura rei non intelligi poterat, si non potuissem alios excludere. In reliquarum vero rerum apprehensione usus meus, etsi non ita comodus, esse potest, etiam si alios à communicatione rerum harum non arceam.

§. 104.

Igitur verissimum est, dominiorum in his rebus distinctionem in statu post lapsum ortam esse maximam partem, ut lites præscinderentur, etsi propter depravationem hominum bella scœpissimè de meo & tuo oriantur.

§. 105.

Convenit cum his quæ diximus exactè, certè minimè iis repugnat *historia sacra*, sive filios *Adami*, sive in reparatione
tione

220 LIB. II. CAP. IX. DE OFFICIO CIRCA
tione generis humani post diluuium *No-*
achi progeniem respicias.

§. 106.

De prioribus nil memorat eadem, quã
quod Abel pastor ovium, Cain autem agricola
factus fuerit. Quæ verba uti occupatio-
nem præcedentem non excludunt, imò
præsupponunt, ita multæ sunt rationes,
ne statuamus, Adamo præceptum fuisse
à DEO ut in statu integro distribueret
dominia rerum in liberos, hoc vero pro-
pter brevitatem temporis eum ibi facere
non potuisse, fecisse ergo post lapsum, ac
distribuisse partem bonorum inter Cai-
num & Abelem, ut ille immobilia, agros;
hic mobilia, pecora campi possideret &c.

§. 107.

Nam præterquam quod istud præce-
ptum divinum de dividendis partibus
terrarum orbis in scripturâ non extat,
sed ad figmenta cordis humani referen-
dum est; supra jam ostendimus divi-
sionem bonorum pugnasse cum perfe-
ctione status beatissimi.

§. 108.

Neque Codex Sacer quicquam de di-
visione Adami in Cainum & Abelem, aut
quod

quod his non licuerit præter res à patre
ipsis assignatas, alias possessione vacuas
apprehendere.

§. 109.

Et si enim Adamo patriam potestatem
non negemus, tamen hæc abstrahendo à
legibus civilibus nequicquam potesta-
tem in res liberorum infert, & in adultis
quales erant Cain & Abel per infrà dicen-
da, expirat spontè.

§. 110.

Istud vero inter jucundas speculatio-
nes referendum, *Abeli* in ista divisione
contigisse *mobilia*, *Caino* *immobilia*: Quasi
Cain non opus simul habuisset bove ara-
tore; quasi nihil præter frumentū com-
edisset; quasi Abel non indignisset pa-
scui unde oves sustentaret, aut pane non
usus fuisset in cibum. Nisi dicere velis,
simul Adamum introduxisse commercia
inter fratres, permutationes, conductio-
nes &c. aut plura ad defendendas ejus-
modi meditationes scripturâ tacente, &
propemodum reluctante.

§. 111.

Noachi ævum, quod attinet, eandem
benedictionis formulam hic adhibuit.

DEUS

DEUS quæ utebatur erga Protoplastos, ergo & eadem hujus expositio faciendâ, quæ illius, in quantum nempe conditio humani generis per lapsum mutata admittit. Certè nulla sculpenda erit domini privati introductio.

§. 112.

Quod ut eò minus haberet dubii, notanter scriptura dicit, DEUM, in benedictione illâ & concessione potestatis subjiciendæ sibi & reliquis creaturas, non ad solum Noachum verba direxisse, sed simul ad ejus liberos, indicio, hos exinde jus æquale cum patre fuisse nactos.

§. 113.

Igitur probabilissimum est inter *Noachi posteros* etiam *mediante occupatione paulatim rerum dominia fuisse distincta*, cum *Historia Sacra divisionem inter eos à patre factam esse fileat.*

§. 114.

Cujus verba *nimum quantum torqueri oporteret, si quis ex his exculpere velit, ac si Noa inter filios suos distribueris gentes & insulas, ut suam quisque portionem tranquille possideret.*

§. 115.

Etſi enim Philaſtrius diſtributionem iſtam tam certam eſſe cenſeat, ut negationem ejus inter hæreſes numeret, non magis tamen hunc hæreticem timeamus, atqve JCrī Baldum vel quivſquis ex antiquis gloſſatoribus fuit, ſtatuentem hæreſin eſſe, ſi quis neget, Imperatorem eſſe mundi dominum.

§. 116.

Uti enim iſtud terriculamentum non terruit Bochartum, quin ab illâ ſententiâ recederet, ita jam obſervarunt alii, pertinere iſtam traditionem de diſiſione Noachiacâ ad fabulas Pſeudo-Beroſi.

§. 117.

Et quomodo Noachus gentes potuit diſtribuere inter filios? Nullæ fuere gentes niſi ex iſiſ Noachi liberis. An ergo jam tū tempore diſiſionis fuerunt integræ gentes? An Noachus ademit liberos unius filii & tranſtulit in poteſtatem alterius? An vero gentes quædam remanſerunt diluvio non ſubmerſæ, quas Noachus liberis ſiſ aſſignaverit?

§. 118.

igitur maxime hic cavendum, ne, dum
in-

interesse privatum respicimus, fingendo aliquid ad confirmandam novam & hactenus inauditam hypothesin, interesse commune Christianismi prodamus, adversus Præadamitas, omnem moventes lapidem, ut ostendant diluvium Noë non fuisse universale, sed pertinuisse saltem ad terram Judæorum.

§. 119.

Constat igitur ex dictis, quivnam sit sensus præcepti de non turbando alterū in usu creaturarum, duplex nempe; vel communionem vel dominium respiciens. Priori modo obligatur quis: *ut quamdiu per occupationem vel alium dominii acquirendi modum proprietatem non quesierit, alios æquo secum jure in usu ejus rei frui patiatur.*

§. 120.

Posteriori vero respectu quis est obstrictus; *ut re alterius dominio subjecta, citra Domini voluntatem, uti, regulariter & excepto summæ necessitatis casu, non pratendat.*

§. 121.

Porro ex causis introducendi dominii & hujus definitione fluit adhuc aliud
specia-

speciale præceptum ad communionem referendum: *Ut homo res inexhausta utilitatis & à quarum usu alios arcere vires humanas excedat, intrâ primævam communionem manere sinat.*

§. 122.

Quoniam enim omnis proprietatis finis est iste, ut quis rem communibus usibus non sufficientem, vel occasionem ad lites præbentem, si maneat in communionem, sibi soli per apprehensionem acquirat, ita ut in posterum alios ab eorum usu arcere possit; inde patet, tria requiri ex parte rei dominio subjiciendæ.

§. 123.

I. Ut res *usum* aliquem hominibus mediate aut immediatè possit præbere, per se aut per cohærentiam cum aliâ re. Nam planè inutilia sibi vindicare velle supervacuum & ineptum esset. Quamvis fortè difficile sit ejusmodi rei planè inutilis exemplum proferre.

§. 124.

II. Ut res non præbeat naturâ suâ *usum* omnibus hominibus sufficientem citrà periculum dissidii. Quod si enim secus sit; peccaret quis contrâ præceptum de æ-

P p

qua-

226 LIB. II. CAP. IX. De OFFICIO CIRCA
qualitate custodiendâ & in specie de vi-
tanda superbiâ, si ab ejusmodi rerum usu
alios vellet excludere.

§. 125.

Scilicet res quædam *usum* hominibus
præbent *arctis* velut finibus circumscri-
ptum, nec cum pluribus communicari
aptum, quales in proprietatem ire pacis
quàm maximè interest.

§. 126.

Aliæ vero res, cum *diversos* sui usus
præbeant, secundum quosdam usus *ex-*
hauriri possunt, secundum quosdam o-
mnibus abunde *sufficiunt*. Respectu itaq;
priori expedit, eas fieri proprias, res-
pectu posteriori postulat lex de officiis hu-
manitatis, ut isti usus aliis communicen-
tur.

§. 127.

Huc referimus lumen caloremq; So-
lis, aerem, flumina & similia. Igitur
non malignum & inhumanum est, si quis
has res proprietati subjiciat, sed usum in-
noxium earum aliis denegare velle, id
inhumanum foret.

§. 128.

Quodsi vero res *quoad omnes usus suf-*
ficiat

ficiat omnibus hominibus, tunc demum à ratione abhorret eam velle dividere.

§. 129.

Notanter tamen addidi, si ejusmodi usus proferat res aliqua à naturâ sua quorum exercitium non det occasionem aëfidis.

§. 130.

Unde patet, quamvis totius terra tanta sit magnitudo, ut ad quemvis usum omnibus populis sufficiat, non tamen vel ideò in communiōne manere potuit, quoniam post lapsum maximè ad percipiendam ex ea utilitatem requiritur industria humana, & prætereà etiam in illis usibus quos sine industriâ hominibus præbet occasio daretur litibus, si non per partes occupare eam licuisset.

§. 131.

Sed exemplum desideras fortè ejusmodi rei, quæ naturâ suâ usum omnibus præbeat hominibus citrà occasionem disfidendi. Dabo: Considera vastum Oceanum magnis continentibus Europæ, Africæ, Asiæ, Americæ, terræ Australi & incognitæ interjectum. Ex hoc quoscunq; percipit usus homo, toti humano generi sufficiunt, neque industriam &

Pp 2

cul-

128 **LIB. II. CAP. IX. DE OFFICIO CIRCA**
culturam desiderant. Quin & occasionem
diffidiis non præbent, cum non sint quo-
tidiani, ut timendum sit, frequenter ho-
mines in usu Oceani concursuros esse.

§. 132.

III. Ex parte rei ad dominium habilis
reqviritur, ut res ipsa *apprehensioni & custo-*
diæ hominum aliquatenus sit obnoxia.
Quia enim proprietas includit jus alios
homines ab eâ re arcendi, inutile hoc
foret, nisi adversus alios in actum posset
deduci, & frustra adeo proprium sibi quis
assereret illud, ubi nulla ratione prohibe-
re posset, quo minus cæteri ipso invito
de istâ participant. Quo pacto peccare-
tur in officium hominis erga se ipsum,
quod jubet; suprâ vires non esse nitend-
um.

§. 133.

Quo arctius igitur res aliqua veluti
claudi & circumscribi potest; eo facilius
effectus proprietatis adversus alios obti-
nentur, adeoque, quo aptior est aliqua
res, ut injustæ aliorum manus ab illa ex-
cludantur, eo securiorem ejusdem pro-
prietatem sibi spondere licet.

134.

§. 134.

Uti tamen aliqua res non statim à proprietate est exempta, abs quâ non itâ commodè aliorum manus possunt arceri, ita si quid ita sit diffusum, ut vel impossibile moraliter sit custodiâ qualic. eam amplecti; aut ipsa custodia longè plurium sit impensarum, non solum non præsumendum est, quempiam rem tam onerosæ tutelæ sibi voluisse propriam reddere, sed & si vel maximè id quis voluerit, jure tamen voluisse non potuit.

§. 135.

Exemplum iterum cape de *vasto Oceano*.

§. 136.

Vides igitur, quid de controversiâ illustri de *maris dominio*, sit pronuncian- dum; Nempe ut paucis me expediam, partes maris quæ ad *vastum Oceanum* referri nequeunt, per occupationem dominio subjici potuerunt, *Oceanus* jure non potest. Rem alii exposuerunt prolixius & erudite.

§. 137.

Cæterum semel introducto dominio non sufficiebat amplius *occupatio sola* ad

proprietatem rerum acqvirendam, cum ea tamdiu saltem valeret, donec res nullius dominio jam esset acqvista. Necessitas igitur humani generis atqve ejus utilitas exegit, ut præter occupationem & alii modi usurparentur.

§. 138.

Quos ex dictamine rationis, & quatenus communiter inter gentes abstrahendo à legibus civilibus, sunt recepti; doctrinæ gratia ita commodissimè *dividere* posses, ut alii sint *principales*, qui pecularibus constant regulis, alii *accessorii*, qui reliquorum omnium regulas pro diversitate circumstantiarum participant, ipsi verò novis regulis non gaudent.

§. 139.

Principalis modus est vel *originarius* vel *derivativus*. Per illum ab initio in rem aliquam proprietas introducitur; per hunc dominium constitutum ab uno in alterum transit.

§. 140.

Originarius modus hodiè est *unicus*, *occupatio*; hæc vero est *apprehensio rei nullius cum animo sibi eam appropriandi*. Unde regula vulgaris; *Quicquid nullius est, occupanti cedit*.

141.

§. 141.

Prout autem res ipsæ variant; ita variat etiam rerum apprehensio. Hinc *mobilia* manibus, *immobilia* ingressione adeoque pedibus apprehendantur.

§. 142.

Est & alia inter hæc duo differentia; ad occupationem *immobilium* sufficit solus corporis contactus, at in *mobilibus* requiritur etiam ut ex eo loco, ubi positæ fuerunt, dimoveantur & in locum aut custodiam nostram transferantur. Quamquam fortè dicendum sit, & in *mobilibus* sufficere apprehensionem absque motione, si modo illa demonstrari possit.

§. 143.

Item res *mobiles* & præprimis *se moventes* occupantur instrumentis, v. gr. jaculis, laqueo &c. at *immobiles* jaculis v. gr. apprehendere nunquam intergentes receptum fuit.

§. 144.

Porrò cum *mobiles* regulariter terminos certos ac fines habeant, nullum est dubium quin si unum rei terminum apprehendam, totius rei dominium acquisiverim.

§. 145.

At in *immobilibus* quoniam hæ ferè naturaliter sibi cohærent, distingvendum erit. Vel enim eæ fines certos acceperunt ab hominum industriâ vel minus. In illis (quales sunt ædes) etiam præsumetur tota res acquisita si pars apprehensa corpore sit, v. gr. si quis ædes sit ingressus. In his vero necesse est, ut aliis signis corporeis declarem animum meum, quousque eas occupare voluerim.

§. 146.

Qualia signa sunt, si limites ponam, si culturam iis adhibeam &c.

§. 147.

Denique cum *mobilibus* accedant immobilibus non hæ istis, igitur abstrahendo à specialibus statutis occupatione mobiliū nunquam acqvirentur immobiles. At *immobilitium apprehensione* simul res mobiles his accedentes acquisitæ regulariter erunt.

§. 148.

Pro *accessoriis* autem habebuntur omnes *res nullius*, quæ in rebus immobilibus continentur aut quarum sine immobilibus non est usus, siue sint mobiles in specie,

cie, ut res inanimatæ, sive se moventes ut bestiarum, sive supra terram, ut aër, sive intra eandem, ut v. gr. thesaurus.

§. 149.

Sive ita sint comparatæ, ut istis statim possim uti pro lubitu, sive speciali & laboriosâ apprehensione ad utendum iis sit opus,

§. 150.

Sive sciam ubi eas deprehendere possim sive nesciam.

§. 151.

In eo tamen inter res se moventes & motas ab alio, est differentia, quod dominium rerum se moventium (quorsum etiam refero aërem) sine speciali apprehensione sit saltem momentaneum & quamdiu eadem se ipsas non movent extrâ rem istam immobilem; quod si verò citrà factum humanum aliunde se conferant, desinat dominium nostrum, quoniam tùm sunt accessoriaræ aliarum.

§. 152.

Alia est ratio rerum mobilium in specie; quoniam enim hæ regulariter non nisi ab hominibus moventur, per ejusmodi motionem dominium meum non potest inter-

134 LIB. II. CAP. IX. DE OFFICIO CIRCA
terverti, neque moventes earum domi-
nium per apprehensionem acquirere,
quoniam ante apprehensionem non e-
rant nullius.

§. 153.

Quod si igitur is qui rerum immobi-
lium dominus per occupationem est fa-
ctus, *res se moventes* separatim appre-
hendat, & eæ manebunt in illius domi-
nio, etiam si postea seipsas in alium trans-
ferant locum.

§. 154.

Cæterum uti res semel acquisitæ per
derelictionem desinunt esse in nostro do-
minio & primævam conditionem reci-
piunt, ita nullum debet esse dubium, e-
arum dominium iterum quærendum
esse per *occupationem*.

§. 155.

Ex dictis jam facile responderi poterit
ad quæstiones spinosas Actorum de ac-
quisitione *ferarum bestiarum*, ac *amissione*
earundem, de acquisitione *gemmarum in*
sitore maris inventarum, de *jure principis*
hodierno in easdem, utrum pro *dominio*
sit habendum, & an subditi contra prohi-
bitionem principis venantes *furtum* com-
mit-

mittant? de acquisitione item *thesauri*,
 utrum ad occupationem spectet? Et an
 eò referri debeat acquisitio *missilium* &c.

§. 156.

Cum autem utilitas rei & in eo constat, ut in vitus rem retinere non cogi possim, sed eam pro lubitu in alium transferre queam, inde sequitur jam ut videamus modos acqvirendi *derivatidos*. Atque hi omnes abstrahendo à legibus natiuntur, *voluntate domini prioris* & ejus in quem dominium est transferendum; nihil enim tam naturale est, quam ut voluntas dominorum rem suam in alium transferre volentium effectu gaudeat.

§. 157.

Et de ejus quidem in quem dominium transferendum est voluntate raro oriuntur controversiæ: At quod *voluntatem domini prioris* attinet, declaratur illa vel *expressè* vel *tacitè*.

§. 158.

Expressè per sola verba, v. gr. si quis contestetur quod in favorem alterius id acceptantis renunciaret dominio suo.

§. 159.

Vel per *verba quibus translatio possessionis*

236 LIB. II. CAP. IX. DE OFFICIO CIRCA
sionis juncta est, qui modus una voce ap-
pellari solet *traditio*.

§. 160.

Quoniam vero vox audita perit, scri-
pta etiam & testibus presentibus ore
prolata quoad interpretationem varias
admittit disceptationes; à possessione
verò usus rerum ferè dependet, ac ipsa
possessionis translatio litigiis non ita est
obnoxia, inde patet *evidentior* longè
esse dominii translationem, quæ fit *me-
diante traditione*.

§. 161.

Unde rursus sine magno labore re-
sponderi potest ad quæstionem: Utrum
traditio præcisè requiratur ad translati-
onem dominii; an vero sit solius Juris
Romani inventum? Item quibus ex ra-
tionibus Romani in quibusdam negotiis
& potissimum in ultimis voluntatibus
*translationem dominii, sine possessione ad-
miserint? Denique cur legibus Romanis
plures modi fictæ vel Symbolicæ traditionis
fuerint inventi? &c.*

§. 162.

Porro quæ per *verba sola* fit dominii
translatio, vel *mediantibus actibus inter-
videt*

vivos & contractibus fit, vel mediante ultima voluntate, seu testamento.

§. 163.

Testamentum igitur hoc loco nihil est aliud, quam dispositio verbis declarata de eo, quod quis post mortem suam fieri velit de bonis suis.

§. 164.

Nam & illud in quaecumque mortalitatis solatium si non apud omnes Gentes, certè apud plerasque fuit receptum, ut quis vivus sua bona transferre posset in eventum mortis in eum quem maxime amaret.

§. 165.

Cæterum cum antiquissimis temporibus usitatum fuisse videatur, ut imminente jam fato palam suos heredes nuncuparent & patrimonium de manu in manum ipsis traderent, postea graves ob rationes multis populis aliud testamenti genus magis arrisit; ut nempe quocumque tempore placeret, ultimam suam voluntatem significare vel literis tacite consignare possent; quam mutare pro lubitu liceret, & ex quâ heredibus nuncupatis aut scriptis tum demum jus nasceretur, quando testator expiraret. 166.

§. 166.

Atque tales ultimæ voluntates licet merito magnum habeant favorem, ita tamen temperandæ erunt, prout necessitudinum ratio & utilitas civitatum requirit. Quæ & inde legibus siveverunt cavere, quomodo cuique testamenta sine ordinanda. A quarum dispositione quæ discesserit, quæ non potest, suæ voluntatis non fuisse habitam rationem.

§. 167.

Quoniam autem sapius non expedit, ut totam rem meam in alterum transferam, sed *utilitatem* saltem ac *commoditatem* aliquam, quæ opus habebat alius, proprietate mihi retentâ, inde & has commoditates vel per sola verba, vel per conjunctam traditionem, vel per ultimam voluntatem gentes communiter transferre consueverunt.

§. 168.

Fit vero hæc translatio ita, ut saltem intendatur *obligatio personalis*, ac nullum onus ipsi rei commoditatem illam præbenti imponatur quod fit v. gr. in *commodato*, *locatione* &c. vel ut alter intuitu istius utilitatis *jus aliquod in re nostrâ* salvâ tamen.

tamen nobis manente proprietate nanciscatur.

§. 169.

Et hoc quidem casu vel *proprietatis nostræ* quædam *particula*, dependens tamen atque in respectu ad nostram ignobilior unâ cum potestate utendi fruendi alteri transcribitur, unde oritur distinctio inter *dominium directum & utile*, cujus species sunt, jus emphytenticum, superficiarium, & Vasalli in Feudum; vel *proprietas tota* apud nos remanet.

§. 170.

Quo pacto vel intenditur in specie *securitas* ejus qui utilitatem nobis aliquam attulit, ut indemnis fervetur, & vocatur *Jus hypotbecæ* vel *Pignoris*; vel alia quædam quæcunque *utilitas*, & dicitur *servitus*.

§. 171.

Quod si illa utilitas principaliter *personam* alterius respiciat, nominatur *servitus personalis*, quales sunt, ususfructus, usus, habitatio, operæ servorum &c.

§. 172.

Quod si vero respiciat *primario utilitatem prædii alieni*, dicitur *servitus realis*.

§. 173.

Et quidem si prædium illud spectet ad usum urbanum ædificiorum, appellatur *servitus urbana*, si ad *rusticum*, qui consistit in agri culturâ & pecuariâ; nominatur *servitus rustica*.

§ 174.

Servitutis urbana species sunt, *servitus oneris ferendi*, *tigni immittendi*, *protegenti & projiciendi*, *stillicidii vel fluminis recipiendi vel non recipiendi*, *fumi*, *cloacæ*, *luminum*, *ne luminibus officiat*, *altius tollendi vel non tollendi*, *prospectus*, *ne prospectui officiat* &c.

§. 175.

Servitutum rusticarum exempla sunt *servitus itineris*, *actus*, *viæ*, *aqvæ ductus*, *aqvæ haustus*, *pecoris ad aqvam appulsus*, *pascendi*, *calcis coqvendæ*, *arenæ todiendæ*, *cretæ lapidisque eximendi*, *ligna secandi*, *uvas premendi* &c.

§. 176.

Sed de his quidem juribus explicandis maximam partem sollicita est *Jurisprudentia Romana*, quoniam ejusmodi jurium translationes frequentissime inter privatos oriri solent. Quam adeo ob singularem

rem æquitatem, & quia Jcti Romani scē-
pissimè ex dictamine rectæ rationis con-
troversias diremerunt, gentes Europææ
maximam partem & in conventionibus
publicis observare solent. Quatenus au-
tem & ipsa quandoq; ex rationibus merè
civilibus quæstiones definivit, id commo-
dius alibi demonstratur.

§. 177.

Ergò in viam redeamus, non negle-
cturi videlicet translationem domini,
quam suprà tacitè fieri diximus. Locum
illa habet potissimum tum in *successionibus*
ab intestato, tum in *usucapione*.

§. 178.

Successio ab intestato tum habet locum,
si quis nullum testamentum reliquerit,
vel heres testamento scriptus noluit aut
non potuit heres esse.

§. 179.

Tunc igitur moribus communibus
gentium receptum est, ut res relictae non
habeantur pro derelictis & quæ occu-
pantibus debeant cedere; partim quo-
niam præsumebatur potius quis morta-
litate præventus esse, aut in spe sua quam
de amico quodam sibi fecerat deceptus.

Qq

§. 180.

§. 180.

Quapropter ex tacitâ defuncti voluntate communiter constitutum fuit, ut si bona sibi vindicaret, qui tempore mortis *firmissimâ amicitia* à defuncto dilectus erat.

§. 181.

Quis vero hoc *amici* nomine insigniendus esset, *conjecturis* erat opus, difficilius omnino, cum homines in *amicitiis* suis variant maximè.

• §. 182.

Et quidem cum *amicitia* nitatur vel causis *naturalibus*, communitate nempe sanguinis, vel rationibus *spontaneis* ac peculiaribus; *posterior* hæc ad præsens negotium non ita commoda visa fuit propter summam definitionis difficultatem ac propè impossibilitatem. Cui accedebat, quod cum hæc difficultas non incognita fuerit defuncto, & verò eidem facile per conditionem testamenti obvenire potuisset, hoc neglecto, ipse videretur declarare voluisse, non attendendos esse *amicos* ejusmodi.

§. 183.

Remanebat itaque *prior amicitia*, ad quam

quam cum majoribus stimulis actus fuisse præsumeretur defunctus, quò proximior fuisset sanguinis communio, inferè communiter gentes in assignandâ hereditate istam fuere secuti regulam, quod *proximior sanguine debeat eandem acquirere.*

§. 184.

Porro quemadmodum regularum, quæ ex conjecturis formantur, nulla est sine *exceptione*, ita & gentes, alias prioribus addentes conjecturas, exceptiones quasdam ab illa regulâ fecere; quas doctrinæ causâ in *communes*, à circumstantiâ videlicet omnibus hominibus communi desumptas, & *proprias*, quæ circumstantias uni genti vel pluribus peculiare respiciunt, dividere posses.

§. 185.

Nituntur utræque exceptiones distinctione consanguineorum vulgatâ, in tres ordines, *descendentium, ascendentium & collateralium.*

§. 186.

Descendentes seu liberos quod concernit, hi quidem à præfatâ regulâ *universalem* exceptionem fecerunt, ut videlicet,

Qq 2

quod.

244 LIB. II. CAP. IX. DE OFFICIO CIRCA
qvoc. gradu sint, adscendentibus & col-
lateralibus omnibus præferantur, ob
ἰσοψηῆν universalem parentum, magis
semper descendentem quam ascenden-
tem.

§. 187.

Cui cum accederet in multis casibus
(& nempe, quovies liberi nondum essent
adulti, ut ipsi sibi de divitiis commodè
prospicere possent) debitum naturale;
quo parētes obstringuntur liberis prospici-
cere de alimentis, eò magis creditum
fuit, parentes sine testamento defunctos
liberis quam lautissimè voluisse prospici-
cere ac quæ sibi super fuerant ipsis potis-
simum voluisse relinquere.

§. 188.

Sed quod *adscendentium & collateralium*
ordines attinet, tam aperta ratio non fuit,
uter ex his ordinibus alteri præferendus
esset, cum in omnem partem non defice-
rent conjecturæ probabiles: sive afferas
fratres præferendos esse parentibus se-
cundum Jus Romanum antiquius, sive
fratres parentibus postponas cum Jure
Saxonico; sive & parentes & fratres, cū
Jure Justiniano, simul admittas.

189.

§. 189.

Ne ergo litibus difficilioribus ansa daretur, necesse fuit, ut vel per leges vel per pacta disputationes hæ in antecessum tollerentur. Quapropter nulla Respublica est, nulla provincia, quæ non leges vel scriptas vel non scriptas in materiâ successionis ab intestato sequatur.

§. 190.

Quæ simul de prærogativâ *legitimitatis sexus, ætatis, agnationis, jure representationis*, etiam in ordine descendendum, subinde disponunt.

§. 191.

Sequitur *usucapio*, quæ dicitur, cum quis rei alicujus possessionem nactus, eam diu quietam & non interruptam obtinuit. Tum enim pro perfecto ejus rei domino habetur, ita ut antiquum dominum, si postea rem eam vindicare velit, repellere queat.

§. 192.

Obtinet autem tum inter *diversas gentes*, tum inter *homines privatos*.

§. 193.

Utrobique finis *communis & ultimus* est tranquillitas humani generis, cujus interet,

Qq 3

246 LIB II. CAP. IX. DE OFFICIO CIRCA
terest, ut dominia aliquando sint in certa
& ne fenestra aperiatur bellis, si liceret
rem quæ olim ad nos vel nostros per-
nuit vindicare.

§ 194.

Sed rationes *speciales* utriusque usucapionis quàm maximè variant. In usucapione *Gentium* unica est, *tacita derelictio antiqui possessoris*, qui, ratiocinatione à communi hominum consuetudine petita, rem pro derelicto habere præsumitur, quam per longissimum temporis spatium neque vindicavit, neque ejus vindicandi desiderium publicè declaravit.

§ 195.

Unde hujus usucapionis ferè unicum requisitum est *possessio alterius quæta per longissimum tempus*, quod adeò determinari ob circumstantiarum varietatem nequit, in genere autem tantum ejus spatium requiritur, ut demonstrari possit, per id priorem dominum scivisse rem suam ab altero possideri, neque defuisse occasionem contradicendi.

§ 196.

Tale vero haud dubiè est tempus *centum annorum*.

197.

§. 197.

Quod si igitur quocumque modo quis intra id tempus possessori ferio *contradixerit*, non curret inter gentes præscriptio.

§. 198.

Hinc receptum est, ut vel sola *tituli usurpatio* præscriptionem alterius interrumpat.

§. 199.

At inter homines *privatos*, ut usucapione mediante quid acquiratur, *leges civiles* non primario respiciunt ad tacitam alterius derelictionem, sed hæc principaliter intendunt *coërcitionem negligentia* in subditis.

§. 200.

Unde *certum ac brevius* tempus, idque pro diversitate rerum usucapiendarum *varians*, anni, biennii, triennii, decennii, vicennii, tricennii &c. determinarunt, intra quod usucapio perfici possit etiam si antiquus possessor per illud *nescivexit*, ubi res sua sit, aut extra iudicium *protestatus* sit sæpius.

§. 201.

Ne tamen hoc modo iniquis possessio-
ribus nimium gratificaretur, ulterius re-

Qq 4

qvi-

248 LIB. II. CAP. IX. DE OFFICIO CIRCA
quisiverunt in eo, qui usucapere vult, *bonam fidem & justum titulum, tunc & intuitu*
rei, ut sit in commercio privatorum neque
furtiva aut vi possessa.

§. 202.

Quoniam igitur hoc pacto non possunt
non multæ conclusiones quoad usucap-
tionem privatorum oriri, quas ignorat
præscriptio Juris Gentium, inde & *Juri*
usucapionem inter privatos retulerunt
ad modos acquirendi *Juris Civilis.*

§. 203.

Ad quos etiam pertinet, quando lex
invito priore domino aliàs per modum pœ-
næ rerum dominia transfert, dum ob de-
licta damnatis interdum omnia bona, in-
terdum certa earum portio eripiuntur &
vel publico vel læso applicantur.

§. 204.

Nam inter gentes nullus modus obti-
net, per quem invito domino res sua au-
feratur.

§. 205.

Etsi enim in bello in vitis res per hostem
viribus superiorem eripiuntur, raptoriq;
acquiruntur, ad eas tamen recuperandas
pari violentiâ prior dominus jus non a-
mit-

mittit, quousque per subsequentes pacis tractatus omni prætensioni ad eandem renunciaverit.

§. 206.

Restat ut de modo acquirendi *accessorio* quædam dicamus, qui & propterea *Accessio* dicitur. Absolvitur is unâ regulâ: *Accessorium sequitur dominium rei principalis*. Unde nihil novi hic expectandum erit; sive enim res principalis per *occupationem*, sive per modum acquirendi *derivativum* fuit acquisita eodem jure simul acquisita est res accessoria.

§. 207.

De *occupatione* supra jam dedimus exemplum. Ita in *traditione*, cui ædes sunt venditæ ac traditæ, simul acquisita censentur ædium accessoria.

§. 208.

In *applicatione* tamen regulæ subinde oriuntur controversiæ, quænam res pro *principali* quænam pro *accessoriâ* haberi debeat.

§. 209.

Ubi quidem id extra controversiam esse videtur ut *fructus* rerum pro accessionibus earum habeantur, sunt enim pars rei.

§. 210.

Ex quo sequitur, quod & *Fœtus pecudum* ex naturali ratione pertineat ad dominum fœmellæ. Hujus enim pars fuit.

§. 211.

Qui vero arbitrantur *domino maris* partem aliquam deberi de fœtu, præterquã quod iis jam alii satisfecerint, videntur dubiã uti hypothesi, vel acsi fœtus sit accessorium maris, cum tamen non sit ejus pars, vel acsi generatio sit modus acqvirendi domini, quod ratione destruitur.

§. 212.

De aliis verò accessionibus major est controversia, v. gr. utrum *pictura* tabulæ, *scriptura* chartæ, *species* materiæ cedere debeant? Mihi sic videtur.

§. 213.

Quando duæ res (sub rebus vero includo & operas) concurrunt, aut alio modo uniuntur; vel *amba sunt meæ* & tũ nullum est dubium quin & eadem conjunctæ sint meæ v. gr. quando ex meis medicamentis facio emplastrum, ex meo argento poculum.

§. 214.

Vel una harum nullius est, altera mea, tunc postquam illius per occupationem dominus factus tui, manet etiam mea post unionem, ut, si ex carne ferinâ cibū parem.

§. 215.

Vel una harum est alterius, tūm si tantum scientiam dominii alieni confusam habeam, hoc est, si prior dominus dominium suum probare nequeat, ratio naturalis svadet ut sit ejus cujus rei adjungitur, v. gr. in alluvione, in thesauro.

§. 216.

Quod si vero dominium istius rei possit demonstrari, verisimilius est, abstrahendo à legibus civilibus nihil hic novi acquiri, sed utrumque nostrum esse rei istius dominum, adeoque rem utriusque pro ratâ fieri communem.

§. 217.

Sive conjunctio rerum facta fuerit casu, sive voluntate utriusque, sive voluntate unius, sive ex facto tertii.

§. 218.

Sed quod si uterque nostrum in communione manere nolit, alia jam est
quæ-

qvæstio; ad quem in *communi dividendo* iudicio res pertinere debeat; quæ non tam ad modos acqvirendi dominii quàm ad officium iudicis aut arbitri pertinet.

§. 219.

Et huc respexerunt potissimum *JCii Romani* & Justinianus, cum v. gr. de specificatione picturâ, scripturâ, adplumbaturâ, ferruminatione &c. controversias dirimunt.

§. 220.

Quorum sententiam prolixius examinare uti nostri instituti non est; ita forte non incommodè sic dici poterit.

§. 221.

Vel res conjunctæ *facilem admittunt separationem*, tum separentur & unicuique restituatur suum.

§. 222.

Vel *non admittunt*, tum conjungens si res conjuncta sit *fungibilis*, alteri restituat æquivalentem, qui adeò, quod conqueratur, causam non habet, cum affectio non cadat in res fungibiles.

§. 223.

Quod si res alterius sit *non fungibilis*, per generalia axiomata iudicis officium

EX-

exponi nequit, cum circumstantiæ hic nimium quantum variare possint.

§. 224.

Etsi enim loco fundamenti hic ponere velis regulam, quod id debeat pro principali haberi, sine quo alterum esse non potest, vix tamen eadem pro normâ universali adjudicandi haberi poterit.

§. 225.

Non solum quod multi occurrant casus ubi illa regula ad utriusque res accommodari poterit, ut in specificatione; neque enim forma sine materia neque materia sine formâ esse poterit.

§. 226.

Sed & quod sæpius attendendum sit ad pretium rerum, ita ut pretiosioris dominus prævalere debeat, quod Justinianus in pictura, mores nostri in scriptura sequuntur.

§. 227.

Neque omittenda est *indigentia prioris domini*, quæ & ipsa favorem ei addet. v. gr. si quis justo errore alterius agrum conserverit, & annonæ caritas oriatur, iniquum foret frumentum eidem abjudicare &c.

§. 218.

Igitur in ejusmodi casibus res committenda erit prudentiæ arbitri. Nec tamen in civitate judicium cerebrinæ æquitati decisio negotiorum committatur, rei publ. interest.

§. 229.

Quo pacto melius est si Princeps axiomata quædam præscribat iudicibus, ab eò, quod plerumque procedit, de sumtis; & si eadem tallant in casibus non nullis, uti Justinianus fecit in specificatione.

§. 230.

Ex iis quæ hæctenus fusius de dominio & præcepto id comitante disseruimus, patet summam officii aliorum hominum intuitu domini his punctis includi commodè posse. Vel res apud dominum adhuc extat vel pervenit ad tertium. Illo casu tenetur quilibet pati, eum rebus suis quietè frui, neque vi aut per fraudem illas corrumpere, intervertere aut ad se trahere. Fluit hoc ex præcepto de non lædendis aliis.

§. 231.

Quod si res ad tertium pervenit, tum iste est vel malæ fidei possessor vel bonæ fidei.

fidei. Male fidei possessor tenetur rem seu ejus pretium, cum omnibus fructibus omniqve interesse restituere. Deducitur hæc propositio ex capite de damno dato refarciendo.

§. 232.

Bona fidei possessor vel rem ex contractu cum ipso domino celebrato detinet v. gr. ex commodato, locato, deposito, & tunc secundum legem contractus rem domino restituere tenetur, quæ conclusio ex præcepto de fide data servanda derivatur.

§. 233.

Vel *aliàs bona fide rem cum animo sibi habendi* detinuit, ignorans videlicet, alium istius rei esse dominum. Et tunc aut *res ipsa adhuc extat*, aut *fuit consumpta*.

§. 234.

Priori casu tenetur bonæ fidei possessor efficere quantum in se est, ut illa in potestatem legitimi seu domini redeat.

§. 235.

Posteriori casu, si res aliena bonâ fide parta sit consumpta, tantum debet restituere domino, quantum factus est locupletior.

236. Quæ

§. 236.

Quæ duæ assertiones partim videntur fluere ex præcepto de præstandis officiis humanitatis, partim, & potissimum quatenus bonæ fidei possessor post scientiam bonam fidem amittit, ex præcepto de non lædendis aliis.

§. 237.

Quodsi dictis rationibus addere velis universale pactum humani generis primævi, & ex eo etiam bonæ fidei possessoris obligationes deducere, non refragabimur.

§. 238.

In particularibus autem conclusionibus, quas Doctores de officio bonæ fidei possessoris formant, nos non detinebimus, partim quod jam alii eas optimè explicaverint, partim quod eadem prolixius soleant disputari in Jure Justiniano, partim denique, quod illarum non paucæ raro inter gentes videantur occurrere.

CAP.

CAP. X.

De Officio circa Re-
rum Pretia.

§. I.

POst introducta rerum dominia cœpe-
runt commercia inter homines, quæ
nihil aliud sunt, quam commutationes
rerum (sub quo nomine intelligo & o-
peras) mutuæ. Cum enim non omnis
ferret omnia tellus, neque quilibet qui-
bus opus haberet vel delectaretur possi-
deret, necesse erat, ut quæ sibi deessent
peteret quis ab altero, & cum non omnia
gratis postulare poterat, ut pro illis rebus
alteri aliam quandam rem ipsi usu futu-
ram offerret.

§. 2.

Cœterum cum hoc pacto is qui rem
vel operam suam alteri donare nollet,
regulariter intenderet, ut æquivalens pro
re sua acciperet, & vero sæpissimè com-
mutarentur res diversæ essentiæ, inde si-
mul sponte suâ secutum fuit, ut conven-
tione aliquâ ab hominibus rebus impo-
neretur affectio quædam, secundum quam

R r

res

258 LIB. II. CAP. X. De OFFICIO CIRCA
res disparis naturæ invicem comparari
ac exæquari possent.

§. 3.

Est vero *exæquatio* comparatio rerum
plurium secundum quantitatem earum,
eaque vel secundum quantitatem *mathe-*
maticam, scilicet secundum tres dimen-
siones, vel secundum quantitatem *mo-*
ralem, seu valorem, quarum posterior
est hujus loci, & vocatur *pretium*.

§. 4.

Est igitur *pretium* valor rerum & acti-
onum in commercium venientium,
quatenus usum aliquem & delectatio-
nem hominibus afferunt.

§. 5.

Postulavit itaque, ut vides *tranquilli-*
tas humani generis UT PRETIUM
CONSTITUERETUR, simul in specie
custodia æqualitatis & præceptum de offi-
ciis humanitatis exhibendis, quia quilibet
cum quibuslibet possunt commercia quæ-
dam habere & per horum exercitium e-
tiam ex parte aliorum commoda pro-
moventur.

§. 6.

Cæterum *pretium* est vel *vulgare*, cū
mu-

mutuo inter se res quæcunque & operæ conferuntur, vel *eminens*, ad quod nempe cæterarum rerum pretia vulgaria exigentur & in quo eadem continerentur virtualiter, quod appellatur nummus vel pécunia.

§. 7.

Ita v. gr. in *permutatione* locum sibi vendicat utroque pretium vulgare; at e. gr. in *emtione* adhibetur pretium *eminens*.

§. 8.

Vulgare pretium *antiquius* est *eminenti*, & tamdiu videtur usum habuisse, quamdiu homines in simplicitate primævâ constiterunt. Quo simplicior enim fuit populus, hoc est, quo magis fuit contentus rebus ad sustentationem vitæ necessariis, eò diutius permutatione mutuarum rerum & operarum fuit contentus.

§. 9.

Eminentis pretio partim luxuria, partim studium augendæ civitatis primitus causam dedisse videntur.

§. 10.

Postquam enim varia homines ad commoditatem aut voluptatem desiderare

rare cœperunt, non sane in proclivi fuerat cuius ejusmodi res possidere, quas alter suis mutare vellet, aut quæ alterius rebus æquivalerent.

§. II.

Porro in Civitatibus quæ culturæ ac moratiores præ alijs (quas barbarorum ideò nomine insigniverunt) videri volebant, necesse erat, ut cives secundum plures eosque variantes status dividerentur, quorum complura genera vitam planè non tueri aut ægrè queant, si à luxuriâ & eminente pretio abstrahas.

§. 12.

Cœterum uti ex præcepto custodia æqualitatis homines ad rerum pretia inveniendâ obligatos fuisse diximus, ita & determinatio pretii, abstrahendo à pactis gentium & legibus civilibus, ex illo præcepto per modum conclusionis est elicienda. **ITA COMPARA REM TUAM AD REM ALTERIUS, UT NEQVE IPSUM SINE JUSTA CAUSA IN ÆQVALEM TE JUDICES, NEQVE DOLO DECIPIAS, NEQVE OFFICIA HUMANITATIS PLANE NEGLIGAS.** Primum fluit ex præcepto de vitanda

tanda superbia, alterum ex præcepto de non lædendis aliis, tertium ex lege de exhibendis officiis humanitatis.

§. 13.

Ita v. gr. contra *primum* peccaret, qui rem suam fungibilem, v. gr. suum frumentum, suum vinum, suam pecuniam magis æstimaret alterius frumento, vino, pecuniâ ejusdem bonitatis.

§. 14.

Ita contra *secundum* peccat, qui Virtutem rei quæ non adest, commendat sciens, item qui vitium rei tacet.

§. 15.

Ita contra *tertium* peccaret, qui pauperi v. gr. carius rem suam vendere vellet, quam diviti &c.

§. 16.

Quæ admodum vero, uti simul supra diximus, præcepta de vitanda superbia & exhibendis humanitatis officiis non semper jus perfectum producant, & officiorum humanitatis exhibitio ulterius multas requirit circumstantias non adeo in sensus incurrentes, sic inter eos potissimum qui vivunt in *statu naturali* regulæ posteriores *speciales de determinati ne*

pretii dari nequeunt, sed ulterior disquisitio relinquenda erit cujuslibet conscientiae.

§. 17.

Unde quoniam in hoc statu contractantes manent aequales, sequitur quod hic utrobique locum habeat potissimum, *pretium affectionis*, hoc est, quod, si licentiam exterioriorem spectes, in permutatione liceat utrique venditori pro re sua magnam pecuniae summam postulare, emptori vero longe minorem eidem offerre.

§. 18.

Quorum respexisse videntur Romani, dum dicunt: *naturaliter in emptione licere contrahentibus se invicem circumvenire*. Facit eò exemplum histrionis nifi fallor Graeci, qui postquam promiserat populo, quod vellet cupidines cujusvis manifestare, verè elocutus est, *omnes superare vilius emere & carius vendere*.

§. 19.

Igitur inter eos, qui in hoc statu vivunt, non locum habebit *rescissio contractus propter laesorem ultra dimidium*.

20. Sive

§. 20.

Sive enim dolus unius contrahentium hic adfuit; tum rescissio locum habebit ex capite doli, etiam si læsio sit longè intra dimidium.

§. 21.

Sive nullius dolus intervenit, tum, si sciens uterque contraxit, nulla causa rescindendi adest, ne quidem ex jure civili.

§. 22.

Sin uterque errans & ignorans, non ad dimidium hic respici poterit, quoniam inter hos qui pro lubitu æstimant, nihil est, ad quod dimidium compares, sed necesse est, ut ad ea recurramus, quæ supra de errore in contractibus monuimus.

§. 23.

Æstimabit tamen hoc casu quilibet in quantum imperfectè licet, ipsum obstringit lex de officiis humanitatis.

§. 24.

Sed cum per hunc æstimandi modum non multum promoveantur rerum comèrcia, & inter eos qui æquales sunt æqualitatis custodia non melius observatur, quam si singuli se accommodent ju-

Rr 4

dicio

264 LIB. II. CAP. X. DE OFFICIO CIRCA
dici plurium, inde non sine ratione re-
ceptum est inter gentes, ut uterque con-
trahentium respicere soleant ad judicia
& æstimationem sui similium in similibus
negotiis, eamque conventionem pro æ-
qua habeant, ubi ista æstimatio fuit ad-
hibita, pro iniquâ contrâ, ubi fuit o-
missa.

§. 25.

Ergo intuitu hujus consuetudinis pos-
ses pretiū affectionis distingvere in *com-
mune*, & *pretium affectionis strictè* sic di-
ctum.

§. 26.

Commune voco, cum quis in permu-
tandâ re sua utitur æstimatione consvetâ
aliorum.

§. 27.

Affectionis strictè sic dictum, cum quis
rem suam peculiariter æstimat, magis
quam alii soleant.

§. 28.

Quod & ipsum tamen si adhibearur,
aliquando non habetur pro iniquo, si vi-
delicet adsint peculiares circumstantiæ,
non ita frequentes equidem, sed ob quas
tamen & alii res suas carius æstimare con-
sueverunt.

29. Igi-

§. 29.

Igitur paucis exponendum erit *fundamentum* utriusque hujus prætii inter gentes recepti.

§. 30.

Commune quod attinet, falluntur certè qui id quærunt in *nobilitate substantiæ & præstantiâ*, quam una res habet præ alterâ.

§. 31.

Quod si enim hoc esset, sequeretur, majus esse prætium debere nequissimi, damæ præ equo generosissimo, pulicis præ plantâ saluberrimâ, petroselini præ gemmis aut unionibus pretiosissimis, quod est absurdum.

§. 32.

Et quomodo æstimarentur operæ hominum inter se, quoniam hæ quidem substantiam non habent?

§. 33.

Neq; fundamentum hujus prætii quærerem in *aptitudine rei vel opera, quâ aliquid mediatè aut immediatè conferre potest ad vitæ humana necessitates, aut ad eandem commodiorem vel jucundiorem reddendam.*

§. 34.

Equidem verum est necessitatem, commoditatem aut jucunditatem rei movere contrahentes ad acquisitionem earum, non tamen movent ad determinationem pretii.

§. 35.

Unde rectè quidem dico: Res, quæ nullum planè usum præbēt, esse *nullius pretii*; & rectè plerumque dico; quod res utilitatem homini afferentes sint *alicujus pretii*. Non tamen dicere possum, quod res inter se comparatæ pro diversitate utilitatum sint *majoris* aut *minoris equalis* item pretii.

§. 36.

quod si enim hoc foret, necesse esset, rem homini necessariam semper magis æstimandam esse in commerciis, quam rem commodam, & hanc magis quam jucundam. At quoties annona vilius emitur gemmâ vel unione?

§. 37.

Accedit, quod multæ sint res vitæ humanæ *utilissima*, quibus *nullum pretium impositum* est, vel quia debent esse domino vacuæ, ut sunt superiores partes aëris, æther

æther ac cœlestia corpora, vastusq; oceanus, vel quia ad permutationem sunt ineptæ, & inde à commerciis sepositæ, ut liber homo, vel quia in commerciis nunquam aliter quam accessorium alterius rei considerantur, ut lumen solis, purus aër, amœna facies terræ, ventus, umbra &c. (quamvis & hæc augeant vel minuunt pretium fundorum ac prædiorum) vel quod leges divinæ vel humanæ eas vetuerunt venire in commerciū, quales sunt actiones sacræ, administratio justitiæ &c.

§. 38.

Quid ergo dicemus? Potissimum momentum in pretiis rerum afferre solet *raritas*, sive res homini necessarias respicias, sive utiles saltem aut jucundas. Unde vulgare: *Omne rarum carum.*

§. 39.

Ita *annona* vilis est, ubi magna ejus est copia, carior ubi minor, carissima & sæpe nullo pretio æstimabilis tempore famis.

§. 40.

Ita rebus non necessariis, & quibus vita humana commodissime carere poterat, luxuria hominum enormia pretia posuit
pro-

propter earum raritatē, & quod ex locis remotis eadem afferuntur, v. gr. *gemmarum, unionibus, tulipis*, cum rariores essent &c.

§. 41.

In *rebus artificialibus* subtilitas & elegantia artis; fama artificis, operis difficultas, artificum paucitas & similia, omnia raritatem involvunt.

§. 42.

Eadem est ratio *operarum & actionum*, quarum pretia intendit earum difficultas, dexteritas, utilitas, necessitas, agentium raritas, dignitas, & denique ipsa artis opinio, nobilis an ignobilis illa habeatur.

§. 43.

Simul ratio apparet præcipua, cur gentes pro pretio eminenti communiter receperint *metalla non admodum frequentia*. Præterquam enim quod illæ substantiæ sunt valde compactæ, ut non facile deleri queant & divisionem in plures minutas particulas admittant; raritas potissimum earum facit, ut multis aliis rebus æquivalere possint & sic easdem per eminentiam quasi metiri.

§. 44.

Fundamentum pretii affectionis, est affectus non frequentissimus eque, sed non paucis tamen hominibus probatus; v. gr. quod ille, à quo res in nos profecta est, maximi à nobis fiat, exprimendoque ipsius affectui data sit; aut quod eidem adveverimus, aut quod insignis casus sit monumentum, aut ejusdem ope magnum malum declinaverimus, aut quia à nobismet ipsis confecta sit &c.

§. 45.

Atque hæc potissimum obtinent in statu naturali. At in civitatibus horum utilitas requirebat, ut tanta laxitas determinandi non relinqueretur subditis. Unde hinc rarissima sunt exempla *pretii affectionis*, utpote cujus usus ibi non nisi ubi de restitutione damni dati agitur, neque hic tamen in universum, esse solet.

§. 46.

Commune adhuc eque frequentatur, ut nempe respiciatur ad *usum faris*, in quo præter raritatem rerum etiam solet adhiberi ratio laborum & impensarum, quas mercatores communiter faciunt in mercibus adportandis, & tractandis, nec non

non an in magnâ copiâ ematur aut vendatur an minutatim. Subito quoque mutatur commune pretium ex copia aut paucitate ementium pecuniæ aut mercium. Item momentum hic affert utrū merx quærat emtorem, utrum venditor, aliàs non venditurus, ultrò fuerit rogatus: Denique an paratam quis pecuniam offerat, an in diem differat solutionem.

§. 47.

In istis igitur rebus in quibus præfatæ circumstantiæ attendendæ sunt, princeps propter miram earum variationem non poterit leges certas de pretio statuere, sed necesse est, ut determinatio relinqvatur arbitrio communi contrahentium.

§. 48.

Quod & ipsum arbitrium, quoniam sæpissimè variat, ideò non poterit ejusmodi rerum pretium ad punctum redigi, sed aliquatenus *laxitatem habet*, ut v. gr. si alius in eadem Republica pro duobus solidis rem aliquam comparavit, alius rem similem pro duobus cum dimidio, alius pro duobus dempto dimidio;
omnes

omnes tres rem justo pretio acquisivisse putandi sint.

§. 49.

Ne verò hæc laxitas in infinitum quasi extendatur & ita lædentibus alios conniveatur, cõmmunis pretii tres communiter faciunt gradus, *infimum* seu pium, *mediocre* seu moderatum, & *summum* seu rigorosum. Intra quam latitudinem si subsistatur, carius aut vilius res aliqua emi vel vendi possit.

§. 50.

Et eò fortè respexit Jus Romanum, rescissionem contractuum tum demum, (si quis adversarii dolum probare non posset) concedens, si quis *ultrà dimidium* læsus esset, h. e. ut ego intelligo, si quis *ultrà* alterum tantum pretii infimi dedisset, vel ne quidem dimidium pretii summi accepisset, quoniam videlicet hæc metas rarissimè excedere solent homines mercium periti, etsi in æstimatione variantes.

§. 51.

Quæ constitutio etsi non omnibus arideat, videlicet quod is terminus sæpius iniquitatem secum ferat, in rebus majoris

272 LIB. II, CAP. X DE OFFICIO CIRCA
ris momenti v. gr. si quis ædes emerit
pro 5000. thaleris, quæ communiter &
quoad pretium infimum pro 3000. à ne-
mine ultra 4000. thaleros æstimantur;
tamen pro justitia legum Romanarum
videtur dici posse, eos succurrere voluisse
iis qui res minoris momenti emerent, in
quibus videlicet non expedit, diutius sci-
ficitari de pretio; at illū qui in rebus ma-
joris momenti ita negligens esset ut ta-
lem læsionem satis enormem incurre-
ret, beneficio legum indignum fuisse
visum.

§. 52.

Accedit, quod in casibus ejusmodi
majoris momenti facilius alterius dolus
probari posset, qui restitutionem etiam
in læsione intra dimidium operabatur.

§. 53.

Quodsi tamen princeps videat, quod
ipse rerum pretia determinare possit,
quod potissimum in rebus fungibilibus
& domesticis, in operis item vulgaribus
procedit, ad lites præscindendas optimū
est, si hoc faciat.

54. Ori-

§. 54.

Oritur inde nova pretii species eis, qui in statu naturali vivunt, incognita, quæ *Pretium legitimum* appellari consuevit.

§. 55.

Quod adeo latitudinem non habet, sed ferè in puncto consistit, ut quantum locumque excessu in iustitia committatur.

§. 56.

In tantum, ut non solum *plus accipere* sed & sæpius non liceat *plus dare*, præprimis eo casu ubi determinatio pretii non tam propter utilitatem singulorum quam ob utilitatem publicam & per modum legis sumptuariæ facta sit.

§. 57.

Quin nec licebit semper *minus accipere*, præprimis si determinatio pretii ad prohibitionem monopoliorum respexerit, aut, in favorem communem mercatorum lata sit.

§. 58.

Postquam de dominio & rerum pretio diximus, postulabat ordo, ut & de *contractibus*, qui ferè dominiorum distinctionem & inventa pretia præsupponunt,

S s

eorum.

274 LIB. II. CAP. X. DE OFFICIO CIRCA
eorumque à *pactis* divisione quædam
nunc differemus.

§. 59.

Sed si verum fateri volumus, ignorat
Jurisprudencia divina istam pactorum &
contractuum divisionem, cum ea tota,
quæta quanta sit, originẽ debeat Romanis,

§. 60.

Scilicet volebant Romani antiquitus
prospicere, ne subditi per nimiam pro-
mittendi promptitudinem seu gratuitam
seu mutuam læderentur, quapropter
statuerunt, ut ex meris promissionibus ci-
trà dationem nulla oriretur efficax obli-
gatio, nisi quis per solennem *stipulatio-*
nem alteri quid promississet.

§. 61.

Unde antiquissimis temporibus sola
stipulatio contractus fuisse, reliquæ pro-
missiones omnes *nudorum pactorum* no-
mine venisse videntur.

§. 62.

Donec ab hac regulâ quod pactum nu-
dum actionem producere non deberet,
quædam negotia pedetentim vel pro-
pter præstationem subsequutam, vel pro-
pter eorum frequentiam & necessitatem
ad

promovenda commercia & quotidia-
m utilitatem civium, vel propter ad-
herentiam contractuum, vel propter sin-
gularem æquitatem primævæ intentio-
nominò contrariam eximerent.

§. 63.

Hinc distinctiones inter *pacta nuda &*
n nuda, horum in *legitima & adjecta*;
jectorum in nescio quas *subspecies ob-*
suriffimas, quarum singulæ infinitis li-
giis inter JCtos dederunt occasionem,
rtæ sunt.

§. 64.

Eidem fonti originem debent divisio-
es *contractuum in nominatos & innomina-*
os, horum in *reales, verbales, literales &*
onsensuales, etsi non ita litigiis obnoxia,
nisi quod divisio alia contractuum in *stri-*
cti juris & bona fidei, à diviso olim præto-
ris & judicis pedanei officio orta, tum &
subtilitates nimia de *formulis actionum*
earumque nominibus doctrinam pacto-
rum & contractuum intricatiorem red-
diderit &c.

§. 65.

Uti vero hæ Juris Romani difficulta-
tes nimium quantum per inconcinnam
Triboniani rapsodiam auctæ sunt, ita ta-

men invaserunt ferè *totum orbem Christianum*, partim quod *Pontifices* multa de contractibus, paucis quibusdam rejectis, in Decretalibus suis retinuerint, partim quod ante pauca secula, quibus studium Juris in Italia & Germania rursus surgere incipiebat, *Jus Justinianicum* simul in Academias & forum fuit translatum, interpretantibus id hominibus summâ diligentiam præditis, sed omni literarum & historiæ studio destitutis.

§. 66.

Unde factum fuit, ut *Jurisprudentiæ Romano-Germanicæ privata* hodiè sit informe Chaos, quæ in formam artis per regulas, quibus quis tutò confidere queat, redigi omninò non possit.

§. 67.

Simultamen doctrina de Contractibus & pactis in *Juris prudentia naturali*, sed ferè secundum principia Romanorum habitenus tractata fuit, partim quod *Christiani* ferè unanimiter *Jus Romanum* ob multas regulas æquitatis inibi contentas saltem ex parte receperint, easque in Contractibus inter se invicem passim observaverint.

§. 68.

Partim quod *Scholastici & Theologi Pontificii*, qui primitus & ante Grotium doctrinam Juris naturalis ut derelictam à JCtis sibi vindicârunt, vitio isti hominum generi frequentissimo, falcem miserint in alienam messem, & sub prætextu, quod de Justitia & jure scriberent, exspatiati nimis fuerint in campum Juris Romani, ejusque minutias etiam secundum regulas cerebrinæ suæ æqvitatæ examinaverint.

§. 69.

Modestior hac parte *Grotius*, qui primus JCtis rem ab aliis hætenus vel vi vel clam vel precario possessam cum successu vindicavit, & qui hunc secuti sunt, alii viri sapientes. Qvi adeo cum jam eruditè ostenderint, in quantum doctrina juris Romani de contractibus conveniat cum æqvitate naturali, non opus arbitramur ut jam actum agamus, sed quæ hæc parte dicenda forent, reservamus discursibus privatis ad Jus Romano Germanicum privatum.

§. 70.

Simul omittimus de *modis tollendi obligation-*

Ss 3

gatio-

gationes, puta solutione, novatione, compensatione, acceptilatione differere, ~~causæ~~ & hæcufius tractari soleant à Commentatoribus Juris Justiniani, & hæc parte quidem illud Jus regulas æqvitatís plenissimas necita obscuras proponat.

CAPUT XI.

De Interpretatione voluntatis Divinæ & Humanæ per verba declaratæ.

§. 1.

Possemus adeò finem imponere libro secundo & statim ad officia hominum specialia in diversis societatibus transire, nisi recordaremur, superius discursum de interpretatione certis ex causis interruptum, ejusque supplementum post doctrinam de pactis dilatum fuisse.

§. 2.

Scilicet dixi supra: Aliam esse *Interpretationem Legum naturalium*, aliam *legum positivarum*. Utramque quidem præsupponere certas regulas atque axiomata

mata à primis principiis dependentia, sed naturales tamen niti perpetuis demonstrationibus etiam in conclusionibus remotis, in positivis verò conclusiones ex generali axiomate per conjecturas & argumenta probabilia deducēdas esse, atq; hac parte usurpandas esse easdem regulas, quibus artifices in interpretandis legibus humanis & pactis utuntur.

§. 3.

Ubi tamen ante omnia repetendum erit, quod loquamur de *legibus positivis salutem hominum universorum temporalem* concernentibus; Utrum enim & interpretatio mysteriorum fidei nitatur regulis communibus bonæ interpretationis, an vero ad eam specialis concursus & illuminatio divina requiratur, nostrum non est ut definiamus, qui Theologica Theologis relinquenda esse opinamur.

§. 4.

In foro igitur humano cum quilibet ad ea obligetur, quæ legislator voluit, aut ad quæ ipse se per voluntatem propriam obligari voluit, voluntas vero legislatoris (excepto Jure naturæ) & promittentis, non nisi ex signis quibus voluntatem

S s 4

suum

suam declararunt colligi ab aliis hominibus possit, inde constat interpretationis, quam jam tractamus, *normam & mensuram genuinam esse collectionem mentis e signis maxime probabilibus.*

§. 5.

Cum autem inter *signa*, quibus *meas* declaratur, potiora sint quæ per *sermonem* fiunt, igitur hîc potissimum de *interpretatione voluntatis per verba declarata* erimus solliciti, præprimis cum regulæ quæ hîc tradituri sumus ferè applicari possint ad voluntatem factis *deklarata*, unde consensus tacitus oritur.

§. 6.

Porro cum verba sint *signa mentis*, inde in univèrsum constat, *verba menti*, non mentem verbis esse *subordinanda*.

§. 7.

Unde in omni quidem lege vel pacto ante omnia ad *verba* est respiciendum, simul vero videndum, annon legislator vel contrahens aliud quiddam innuere voluerit quam locutus est.

§. 8.

Scilicet aliquando præcisè verba applicamus ad mentem nostram, *ut loquamur*,
quæ

quæ sentimus; aliquando verba mentem nostram ex parte saltem referunt, ut *minus loquamur quam sentimus*; aliquando verba latoria sunt quam mens, ut *plus loquamur quam sentiamus*.

§. 9.

Oritur ex his diversis loquendi modis triplex quoque interpretationis species; *Declarativa* quæ mentem aliorum exponit prout verba jacent: *Extensiva* quæ verba angustiora extendit ad alium casum sub mente comprehensum: & *Restrictiva*, quæ docet non omnia quæ sub verbis comprehenduntur pertinere ad mentem loquentis.

§. 10.

Quæ tres species & in eo differunt, quod *Declarativa* respiciat principaliter *propositionem verbis declaratam*; *Extensiva* vero & *restrictiva aliud quiddam*, quod verbis declaratum non est, rationem nempe quæ aliquem ad loquendum impulit.

§. 11.

Verba igitur, circa quæ *Declarativa Interpretatio* occupata est, vel considerantur

tur ut *termini simplices*, vel ut *propositiones* aut integri discursus.

§. 12.

Uti autem omnis Interpretes bonus & notione terminorum simplicium incipit, ita nullum est dubium quin debeat idem necessario gnarus esse, quid significantes in sensu composito, cum leges & pacta minimum propositiones sint.

§. 13.

Facit enim compositio sæpius, ut verba alio planè modo significant, quam si ponuntur ut termini simplices. Et hoc solet appellari *Idiotismus lingue*.

§. 14.

Utraque verba (& termini & propositiones) sunt vel *vulgaria* seu popularia, vel *technica* seu termini artis.

§. 15.

Horum utraque rursus sunt vel *perspicua* vel *obscura*. *Perspicua* voco quæ lingue alicujus vel artis peritis satis dilucide & distinctè mentem loquentis exponunt. *Obscura*, quæ à peritis vel difficulter vel planè non intelliguntur.

§. 16.

Perspicua quod concernit, uti & ipsa illis

lis qui artis vel lingvæ haud sunt gnari, etiam obscura sunt, (unde Philosophi obscuritatem in *subjectivam* & *objectivam* distinxerunt) ita hæc obscuritas facile tolli potest, partim si quis iis, qui lingvas docent, se fideliter informandum tradat, partim si ab artificibus discat principia & regulas artis, nec utrobique negligat lexicæ & dictionaria huic usui inservientia.

§. 17.

Porrò sicut in alterutro horum parum proficiet, qui *ἀνοδιδάσκει* hic esse velit, ita qui linguam vel artem non didicit *ab interpretatione abstinere* debet, partim ne seipsum aliis deridendum prostituat, partim ne, quod ad alios pertinet, furtivè aut violenter contrectet.

§. 18.

Ita expositiones terminorum, quibus *theologi* in exponendis mysteriis fidei utuntur, ipsis à Jure consultis & Medicis relinqvendæ sunt; Ita v. gr. *Lex Aquilia*, *SCtum vellejanum* & *Macedonianum*, *dominium bonitarium* & *Quiritarium*, *superioritas territorialis*, *Vasallagium*, &c. nihil attingunt Theologos & Medicos. Ita *Alkali* & *Acidum* & infinita morborum ac sympto-

symptomatum termini ad Theologos & JCtos non pertinent. Omnium horum explicatio non spectat ad Philoſophos &c.

§. 19.

Obscura verba vel laborant obscuritate quæ tolli potest, vel ita sunt obscura, ut nemo possit intelligere quid loquens voluerit. Prior est hujus loci, ut fusius probabimus infra.

§. 20.

Provenit vero obscuritas ista partim à *figura externâ* literarum, partim ab *interno verborum sensu*.

§. 21.

Figura externa verborum formatur vel *lingvâ* vel *scripturâ*.

§. 22.

Quæ *lingva* formatur, sonus dicitur, cui nisi plane fit *ἀναρθρος* & inarticulatus, non debet ei interpretatio denegari. Nam & is, qui difficulter loquitur, pro loquente haberi debet, quod maximopere usum habet, si qui in ultimo mortis articulo non satis intelligibilibus verbis supremum & nunquam rediturum arbitrium profundunt, v. gr. si quis dixerit:

fer-

servus meus *Cratinus* liber esto, & habeat solum servum *Cratistum*.

§. 23.

Ejusmodi obscuritas, quatenus per interpretationem tollenda est, iisdem ferè regulis subjacet, quas circa internam obscuritatem removendam trademus.

§. 24.

Obscuritas ex *figurâ scribendi* aut iis quæ *scriptioni extrinsecus* adveniunt orta, provenit vel quod quis obscuris & *inartificialibus ductibus* literas formaverit, quod vitium multis eruditis commune est, ut in proverbium abierit, *nos docti malè scribimus*. Ita notum exemplum Medici, qui dum *apium* præscribere volebat, literas sic duxerat, ut pharmacopœus pro *apio* legeret *opium*.

§. 25.

Vel quod scribens *siglorum* sive *notarum* obscuritate & compendiosa ænigmata, quæ *abbreviaturas* dicimus, adhibuerit, quas propterea non sine ratione severè prohibuit in describendis legibus adhibere Justinianus. Ita aliquando imperitus clericus legebat: *Otto DEI gram. &c.*

§. 26. Vel

§. 26.

Vel si librarius in *transcribendis verbis* erraverit.

§. 27.

Vel si scriptura *lituris, inductionibus, supra inductionibus* vel quolibet alio modo ita cancellata fuerit, ut oculis perspicere non bene possit.

§. 28.

Vel si scriptura initio incuriam scribentis, vel postmodum temporis vitio *mutata* sit.

§. 29.

Vel si lectio, quamvis sana & recta, quod ad voces attinet solam *interpunctione* laboret, aut interpunctio *omissa* ambiguitatem pariat, ut in vulgato *Porta patens esto nulli claudaris honesto.* &c.

§. 30.

In his & similibus obscuritatibus, etsi non parum adjuvent regulæ mox tradendæ, tamen non diffidendum est, potissimum adjuvamentum ex *naturali prudentia* & singulari dijudicandi facultate, quam unus præ altero excellit, petendum esse, unde & qui in ejusmodi interpretatio-

onibus felices sunt, *Criticorum* titulo ab
ruditis insigniri solent.

§. 31.

Igitur pergo ad obscuritatem, quæ ex
terno verborum sensu legibus aut pactis
occidit. Provenit illa inde quod loquens
adhibuerit vocabula *i. obsoleta*, five ea
adhibita fuerint eo tempore, quo clara &
finita erant, quæ valia occurrunt in *LL. XII.*
abularum, item in Legibus Longobar-
orum & aliorum populorum antiquo-
rum Germaniæ; five eo tempore quo
surpantur sint *antiquata*, ut in istâ viri
docti responsione; *Rebare te. fariscio &c.*

§. 32.

II. Et vocabula *noviter conficta* sæpius
obscuritatem pariunt, cum non ex opi-
nionibus singulorum, sed ex communi
usu nomina exaudiri soleant, five quis
significatum vocum in *novum sensum* pri-
vato ausu detorqueat, ut si quis escarium
argentum, aut penulas, aut togas sub
supellectilis voce comprehendere solitus
fuerit; five quis ad exprimendos fortè
idiotismos alterius lingvæ vel aliâ de cau-
sâ in suâ lingvâ novos per compositio-
nem aut alio modo *formet terminos*, quor-
sum

fum fortè referre possis, quando qvis milites vocat :

Bombardagladio funehastaflamma
loquentes.

Et Scholasticorum *perfectibabeam*,

§. 33.

III. Obscuritas facile contingere potest, si quis adhibeat in sermone vocabula *peregrina*. Quemadmodum igitur, ut ea evitetur, optimum est, ut congrua eorum Periphrasis simul addatur, quod observarunt diligenter leges Romanæ, dum *Scopelismum* & *chomata* memorant; ita obscuritas augetur, si ab imperitis abusive usurpentur & in sensum alienum detrudantur, quod nostris Gallo-Germanis perquam familiare est.

§. 34.

IV. Potissimum tamen obscuritatem pariunt vocabula *ambigua*, quæ ita videlicet comparata sunt, ut duas vel plures res significant. Uti enim non insanendum est cum Scepticis, omnia quæ existunt, & multo magis quæ verbis proferuntur, ad ambiguitatem & incertitudines referentibus, ita explosa est jam dudum Diodori sententia contra Chrysippum

um defendentis : Nullum verbum ambiguum esse , cum plures omninò sint res quàm vocabula & ingens copia rerum sine nomine, quas non propriis appellationibus notamus, sed alienis commodatisque.

§. 35.

Dum verò vocabulum plures res significat, authorū significatum unus est *proprius*, alter *improprius*; aut *uterque proprius*. Ita *Bibliotheca* propriè significat locum, in quo libri collocati sunt, impropriè & per tropū libros ibi locatos. Ita *arma* propriè instrumenta quibus in bello utimur, impropriè viros armatos : ita *ferrum* propriè certi generis metallum, tropicè *arma ferrea* denotat.

§. 36.

Si uterque significatus est *proprius*, tum aut unus sub altero *continetur*, aut *neuter continet* alterum.

§. 37.

Illud accidit, vel quòd nomen *generis* peculiari specie applicetur, v. gr. quando *mulieres* sæpius opponuntur virginibus, item *adoptio* & *cognatio* diversimodè usurpantur; vel quòd nomen *speciei* supponatur

T t

ponatur pro individuo, v. gr. *quod homo, equus, &c.* promittuntur; vel quod unum *nomen proprium* pluribus individuis commune sit, ut si quis plures *Stichos* habens *Stichum* legaverit; vel quod vox *masculina* sæpius sub se comprehendat *sexum foemininum*, e. g. *homo, equus*: vel quod *usus artis* latius pateat, quam *usus populi*, exemplo *mortis &c.*

§. 38.

Illarum verò *significationum variantium*, quarum *neutra continet alteram* infinitæ sunt, v. g. cum *Gallus* eivem & hominem, *jus* offam aut certum locum &c. notant. Ita *meum & tuum* utrobique significant in isto Poetæ: *Carmina Paulus* emit, recitat *sua* carmina Paulus: *Jurat capillos esse, quos emit, suos* Fabulla, &c.

§. 39.

Est porro nonnunquam & in verbis *conjunctis* seu in contextu sermonis *ambiguitas*, quæ plerumque contingit ex *nimiâ brevitate*, si *omissa* sint, quæ ad *absolvendum sensum omninò* pertinebant: ut: *Heres meus uxori meæ vasorum argenteorum pondo centum, quæ volet, dato*

dato. *Cum commodum erit, habebis centum.*

§. 40.

Poterit tamen etiam abundantibus & *superfluis* verbis gravatus ac involutus sermo verborum intellectum ambiguum reddere, aut obscurum; ut si quis fundum ita ut instructus est legaverit, & adjecerit: *cum supellectili & mancipiis*; aut si legatâ supellectili *species quasdam* ex abundantia per imperitiam nominaverit; aut si quis stipulanti responderit: *Arma virumque cano, spondeo.*

§. 41.

V. Obscuritatem parit sermo *perplexus*. Dum scilicet quicquid ex duobus verum constituerimus per interpretationem falsum apparet. Oritur verò perplexitas illa vel ex *solâ verborum inspectione*, v. g. si quis heredes sibi faciat: *Si Titius heres erit, Sejus heres esto; Si Sejus heres erit, Titius heres esto.*

§. 42.

Vel ex *supervenientis cujusdam casus circumstantiis*, v. g. Lex est: *Rapta raptoris mortem eligat aut nuptias.* Est qui duas rapuit, quarum altera mortem, altera

T t 2 nupti-

nuptias elegit. Lex est; *vir fortis quod
volet postulo.* At sunt jam duo viri for-
tes, qui eandem postulant virginem. Lex
est: *qui seditionem incepit, pœnas luat, qui
finivit, postulat prœmium.* Idem seditionem
& incepit & finivit, ac prœmium petit.
Testator dixerat: *Titio do lege fundum
meum, si legi Falcidia in testamento meo lo-
cus non erit.* Erat fundus iste dignus cen-
tum aureis, præter hunc verò jam trecen-
ta legaverat, & cum moreretur ultra
quadringenta non habebat. Alius: *Ti-
tia textores meos omnes, præterquam quos te-
stamento alii legavi, lego: Plotia vernas
meos omnes, præter quos alii legavi, lego.*
Aderant servi vernæ iidem & textores.

§. 43.

VI. *Duarum etiam orationum contrari-
etas & pugna obscuritatis causa est. De-
prehenditur verò ista contrarietas initiò
in applicatione legum diversarum verbis
non contradicentium ad casum talibus cir-
cumstantiis præditum, ut utraqve lex si-
mul locum invenire nequeat, v. g. Lex
una est: *Tyrannicide statua ponatur in gy-
mnasio: Altera: ne mulieri in gymnasio
statua collocetur.* At foemina est quæ ty-
ran-*

rannum occidit. Lex est: *Qui tyrannum occiderit, quamcumque sibi rem à magistratu deposcito, & magistratus ei concedito.*

Et altera lex: *Tyranno occiso, quinque ejus proximos cognatione magistratus necato.*

Tyrannum uxor sua interemit, præmiiq; loco filium suum, quem ex Tyranno habebat, sibi deposcit. Lex est: *Ne quis die feriato cum armis in publico versetur: Altera: ne quis signo audito tumultus indice domi se contineat, sed cum armis magistratus in foro præstò sit.* Jam tumultus die feriato

oritur. &c. §. 44.

Uti verò ex exemplis apparet, hanc contrarietatis speciem maximè affinem esse modò præcedenti ultimo perplexitatis generi; ita si paulò intensius utriusque naturam speculemur, fortè non adeò commodè utramque speciem ad *verborum obscuritatem & interpretationem declarativam*, cujus gratia eam doctrinam præmittimus, retulimus; sed vel ad *obscuritatem subjectivam* eadè erunt referendæ, vel ad aliud interpretationis genus, & omnium maximè ad *restrictivam* interpretationem

§. 45.

Præprimis cum ejusmodi obscuritas accidere possit & sæpius accidat, in colli-

T t 3 fione

sione *duorum praeceptorum Juris naturalis*, quatenus vel à Deo publicatione repetita sunt, vel à Juris Naturalis scriptoribus communiter efferri solent, aut etiam ob externarum circumstantiarum advenientiam, unius legis sensum perplexum reddentem. Lex est: *Dandas esse Eleemosynas*: Altera: *Non faciendum esse furtum*. Furtum commisit quis, ut daret eleemosynas. *Beneficio beneficium reddendum*. Concurrunt pater & qui te ingentibus beneficiis affecerat, patronus; Ita verò res tuæ sunt comparatæ, ut unum alteri postponere habeas necesse &c.

§. 46.

Magis igitur ad præsens negotium videtur quadrare ista contrarietas, dum duæ propositiones *ad se relatae* citra respectum ad casum specialem ita contradicere videntur, ut quod una affirmat, neget altera: (quamvis & hæc species videatur declarativæ interpretationi cum restrictiva communis esse) sive contrarietas hæc occurrat *in uno contextu*; (v. g. si testator in uno testamento aliquem modò purè, modo sub conditione heredem scribat, aut legatum det & adimat, aut cum Ul-

pia-

pianus alicubi dicit: patrem *prius sibi debere heredem scribere*, deinde filio substituere, nec convertere ordinem scripturæ: & mox subjicit; tamen valere substitutionem, *si quis prius filio substituerit*, deinde sibi heredem scripserit: licet conversa scriptura filii testamentum fecerit) sive in *diversis locis*, cujusmodi contradictio- num exempla infinita occurrunt in Legibus Romanis.

§. 47.

His præmissis videntur jam erit de *fontibus conjecturarum*, quibus utendum ad obscuritatem verborum obvenientem tollendam. Aut igitur talis est obscuritas, quæ regulis bonæ interpretationis tolli potest, aut eadem nullum admittit remedium.

§. 48.

Priori casu respiciendum est, ad negotium & ejus naturam, de quo legislator vel paciscentes egerunt: Unde regula: *verba sunt intelligenda secundum substratam materiam*. Cui affine est effatum Logi- corum: *Talia sunt predicata, qualia permittuntur à suis subjectis*. Quamvis nostra sit latior, ubi non solum prædicatum

æstimamus à naturâ subjecti, sed & nonnunquam subjectum determinatum à prædicato, v. gr. dum dicitur: *Canis ardet, Gallus volat, &c.*

§. 49.

Extendit verò se hujus regulæ usus in omnis obscuritatis generibus. Nam sæpius in verbis *obsuro sono* & dubiis *literarum figuris* propositis, non infeliciter hariolamur sensum vocis ex substratâ materiâ. Ita si dubitem, an qui mecum loquitur vel qui scripserit, *merx* dicere voluerit, an *merces*, si de emptione sermo fuerit, prius, si de locatione, posterius vocabulum erit intelligendum. Ita si nesciam, utrum *evictum* scribere voluerit, an *edictum*, si materia sermonis fuerit emptio, pro illo erit præsumptio, nisi fortè de vitiis rei venditæ differuerit, uti facile contingere potuit, ut de *edicto* voluerit loqui.

§. 50.

Deinde in verbis *absæletis, novis, aut peregrinis* nonnunquam substrata materia lucem affert. Ita plerumque qui ex adultioribus linguas discunt, cum magister non est ad manus, & lexicorum evolutio tædiosa est, ex verborum circumpositorum

rum noticia incognitæ vocis significatio-
nem cum successu conjectantur. Ita v. g.
dum Scriptor aliquis in idiomate Ger-
manico voces Gallicas immiscere adve-
tus scripserat: **Einer der eine alte aber
doch reiche Weibes Persohn umb Geldes
willen henrathe/ belustiget sich hernach ge-
meiniglich zu Hause mit Caton:** Substra-
ta materia ostendit eum id voluisse signi-
ficare, quod ejusmodi homo se delectet
cum juvencula quadam domestica; non
ut alius ineptè publicâ periphrafi sensum
exprimere voluit, er belustigte sich zu
**Hause mit Caton, das ist/ mit einem Ca-
tonianischen ernstlichen sauer sehen. &c.**

§. 51.

Porro & *ambiguitatem* sæpius tollit
materia substrata. Ita si *bibliotheca* v. g.
legata fuerit, præsumendum erit pro li-
bris, si *bibliotheca extrui* jussa, intelligen-
dus erit locus. Ita *ferrum deponere* jussi,
satisfecerunt, si arma ferrea deposuerunt.
Ita si quis tertio *arma in ferre* foedere pro-
hibitus sit, intelligentur milites, sin hostes
arma tradere jussi, intelligentur instru-
menta bellica.

§. 52.

Ita ex eodem materiæ substratæ loco aliquando dijudicandum erit, utrum quis significatum vocis *laxiorem* an *strictiorem* intenderit. Sic v. gr. in materiâ feudali vocabulum *heredis* denotabit masculos, non quoscunque heredes allodiales, &c.

§. 53.

Ita cum dicitur, *Gallum subegisse provinciam*, apertum est, de homine quem loqui, non de ave. Ita si dixerò: *hic liber meus est*, sine dubio intelligetur ejus, dominum à me esse acquisitum. At si quis de *suis capillis* loquatur, communiter denotabitur, non esse eos aliunde quæsitos. &c.

§. 54.

Ita in exemplo supra adducto: *Heres meus uxori meæ vasorum argenteorum pondo centum, quæ volet*, dato, ubi nimia verborum brevitatis (quam uno verbo testator evitare potuisset, si dixisset: *quæ volet ipse vel ipsa*) obscuritatem pariebat, substrata materia & causa nempe *legati* inter alia ostendit, pro uxore non pro herede esse pronunciandum.

§. 55. Ita

§. 55.

Ita si voces *abundantes* ambiguitatem pariant, momentum afferet materia substrata. Unde putarem, v. g. si quis promiserit *supellectilem* & simul species quasdam recensuerit, non tamen omnes, abstrahendo à reliquis circumstantiis in promissione gratuita deberi saltem species expressas, in onerosâ etiam reliquas.

§. 56.

Cogitandum nunc erit ulterius de exemplis, in quibus sermo *perplexus* aut *punans* ex hac regulâ interpretationem consequi possit, hæc enim quæ hactenus attulimus, speciminis loco poterunt sufficere.

§. 57.

Affinis huic primæ regulæ est, atque sub eadem contineri videtur & alia, quam communiter Doctores separatim tradunt, & ex conjunctis loco petitam afferunt: *In omni sermone interpretando accuratè ad antecedentia & consequentia esse attendendum, quibus interjecta attemperari & respondere presumuntur.* Quorsum pertinet, quod Celsus inculcat: *Incivile esse nisi totâ lege perspectâ, unâ aliqua ejus particula proposita, judicare vel respondere.*

§. 58. Nam

§. 58.

Nam ideò potissimum contextus est considerandus, ut constet de materiâ substratâ.

§. 59.

Quod si tamen accuratiùs eandem pensitemus, apparebit *affinitatem* saltem aliquam inter conjecturam à substratâ materia, & conjecturam à conjunctis loco desumptam esse, non *identitatem*, cum regula de *substrata materia* locum habere possit, ubi nulla sunt antecedentia vel consequentia, & regula de *contextu* usum suum exerere possit, etiam citra respectum ad substratam materiam, puta cum sensus uterque vocis ambiguae ad substratam materiam quadrat; vel de omni sensu dubitatur.

§. 60.

Prioris exemplum esto, si dicam: *Gallus coqvitur*. Posterioris si instrumentum v. g. super stipulatione confectum referat; stipulatum esse Primum *frumentum* à Secundo, Secundum spondisse: in præfatione verò faciat mentionem, de *decem modis* inter contrahentes actum fuisse.

61. Qua-

§. 61.

Quapropter 2. in genere ex loco de *con-*
junctis ista sit regula: *Obscura locutiones*
explicanda sunt ex sermone ejusdem autoris
alibi planè & perspicuè expresso, sive in eo-
dem loco, in antecedentibus puta & conse-
quentibus (quæ propriè conjuncta loco
vocatur) sive in diversis & alio tempore pro-
latis; quæ appellantur conjuncta origine.
 v. g. si in Testamento alicui *partem ter-*
tiam ædium legassem, & in codicillis
scriberem: Titio præter partem ædium
do lego centum.

§. 62.

Et hujus regulæ usum se diffundere
 arbitror in quodcunqve obscuritatis ge-
 nus, ut etiam verba *obsoleta, nova, pere-*
grina, perplexa, pugnancia quandoqve ex
 illâ exponi possint. Similiter judico de
 regulis sequentibus, quod adeò semel
 monuisse sufficiat.

§. 63.

3. Ab effectu porro regula desumitur.
Verba ita explicanda erunt ne nullus inde o-
riatur effectus & negotium pereat, aut ne
effectus cum absurditate quadam sit conjun-
ctus, quod sit si expositio pugnet cum jure di-
vino vel humano.

64. Ita

§. 64.

Ita per cavillationem Athenienses in fœdere promittentes, quod *agro Boetorum* vellent cedere, negarunt postea agrum esse Boetorum, quem ipsi cum exercitu insiderent. Ita cum lex sub gravi pœna prohiberet alteri *in platea sanguinem elicere*, absurdum fuisset si secundum ejus verba barbitonfor, qui in platea alteri venam secuerat, fuisset punitus. Ex eadem regulâ etiam erat definienda controversia inter *Protagoram & Evatblum* pro Protagorâ. Huc quoque pertinet casus de eo qui *Cratinum* liberum esse volebat, cum solum haberet *Cratistum*.

§. 65.

4. Magnum momentum etiam in interpretatione affert *persona affectio*. Unde regula: *Verba obscura ex affectione cujusque capiunt interpretationem*. Ita si quis *Titium* hæredem instituerit, inter plures *Titios* is hæres erit, quem constat à defuncto maximè dilectum fuisse.

§. 66.

5. Affinis præcedenti est conjectura, quæ ex *qualitate personarum* desumitur: Nam *sapius verba dubia exponenda erunt secundum*

secundum conditionem aut dignitatem personæ quæ loquitur aut ad quam sermo dirigitur.

§. 67.

Ita si *studiosus* alicui universas *chartas* reliquerit libri debebantur, quamvis aliàs sub chartarum nomine propriè libri non contineantur. Ita si quis *dotem* promiserit, aut *alimenta* reliquerit alteri, determinanda erunt utrobique secundum conditionem & dignitatem personæ, cui relinqvuntur aut promittuntur.

§. 68.

6. Sed potissimum considerari meretur *ratio legis* aut *pacti*. Hinc: *Illæ interpretationis legis est sequenda, quæ rationi legis congruit, & contrà rejicienda, quæ ab eadem discrepat.*

§. 69.

Cæterum *ratio legis* duplex potissimum est, una quæ *legislatorem* impulit ad *legem* condendam, altera, quam per *legem* intendit.

§. 70.

Quemadmodum verò *intentio legislatoris* *occasione*, quæ eum ad *legem* condendam impulit, plerumque *sinon* semper, ex *adverso* opposita est; ita facile constat, ad *utramque* in præfata *regulâ* respici debere.

§. 71. Ita

§. 71.

Ita cum agricolæ per exercitium iudiciorū impedirentur in percipiendis agri fructibus, occasionem id dedit Romanis ad *ferias messium* concedendas, eâ intentione ut impedimenta hæc cessent.

§. 72.

Ita caritas annonæ & ejus timor principem quandoque impellit, ut *frumentum exportationem* prohibeat, quo illa annonæ caritas evitetur.

§. 73.

Neque obstat dictis quod sæpius lex applicari soleat ad istum casum, ad quem causa impulsiva non quadrat. Ita feriæ messium etiam profunt illis, qui nullos fructus agrorum percipiunt aut colligunt.

§. 74.

Meminisse enim debebis & in hæc & in reliquis regulis, nos tradere conjecturas voluntatis tacitæ, quæ cessant, quoties legis verba expressa aliud docent, ut in dictâ materia feriarum.

§. 75.

Quin etsi aliæ circumstantiæ concurrant quæsvadeant præter intentionem
aut

aut occasionem legislatoris esse interpretationem faciendam, forte ut evitetur multiplicatio litium, vel quæ possunt esse similes, nec illæ sunt omittendæ. Conjectura enim cum conjectura conferenda est.

§. 76.

Ita quasi ususfructus inventus erat ne legata corruerent, posteaquam tamen inventus erat, non malè sentiunt, qui arbitrantur, eundem etiam per pacta inter vivos posse constitui.

§. 77.

Simul tamen illud patet, quod dum in legibus Romanis ut regula inculcetur, falsam causam legatis adjectam non vitare legatum, & tamen non desunt quidam casus, in quibus eadem leges vitari legatum per falsam causam admitterunt, non eruditè ad tollendam hanc apparentem repugnantiam, vel potius ad ostendendam inter ista duo differentiam a communi Dd. scholâ proferatur distinctio inter falsam causam impulsivam et finalem, quasi non illa sed hæc legatis noceat; sed longè alias explicacionis rationes hic esse afferendas.

U u

78. Ita

§. 78.

Ita v. g. si dixerit Testator : Titio, *q̄vis negotia mea curavit*, do lego centum. Finge falsam causam fuisse. Sed quid oppe distinctionis istius definies ? Utrum valebit legatum an minus ? Nam si vera fuisset causa ; gestio negotii erat causa impulsiva , remuneratio istius causa finalis. Et ita in similibus casibus duplex hoc causarum genus concurreret.

§. 79.

Non confundendæ tamen sunt, cum rationibus istis duabus legum vel pactorum, *rationes*, quibus utuntur Jcti in demonstratione conclusionum specialium ex legibus generalioribus, e. g. dum afferretur ratio, cur partus ancillæ non sit in fructu, quia fructus omnes hominum gratia conditi sint, vel, ut alibi rectius et magis prudenter, quia ancillæ non ideò comparantur ut pariant. &c.

§. 80.

Nam 1. jam agimus de ratione legis aut pacti *interpretandi*, non de ratione *interpretationis* jam factæ. 2. quærimus de interpretatione, quæ nititur argumen-
tis

tis *topicis* & probabilibus, non de interpretatione quasi *demonstrativa*, ex axioma generali, (v. g. quod ususfructus eum in finem constituatur, ut usufructuarius omnes fructus, cujus gratiâ res comparari solet, percipiat) conclusiones particulares deducente.

§. 81.

Quodsi igitur ratio legis aut pacti ipsi pacto vel legi fuerit *inserta*, tum interpretatio non adeò erit difficilis. Sed sæpius *latet* eadem, unde novis conjecturis erit opus ad eliciendam rationem, antequam interpretatio secundum eandem fieri possit.

§. 82.

Quæ quidem regulis vel ideò non videntur commodè inculcari posse, quoniam ob circumstantiarum hic occurrentium infinitam varietatem, & ipsarum quoque infinita est variatio.

§. 83.

Unde ad earum felicem indagationem insignis requiritur *prudencia Politica*, quantum ad legum & pactorum publicorum interpretationem attinet, quantum verò ad pacta privatorum, eximia *prudencia æconomica*, ac si ita loqui licet, *mercatoria*, in inter-

prete requiritur, quæ non in Academiis & Scholis, sed in conversatione Politica atque familiari cum aliis in eo genere Prudentibus acquiri potest.

§. 84.

Magnum quoque præsidium potissimum in pactorum quæ publicorum, quæ privatorum interpretatione afferet eruditio ex lectione diligenti *historiarum* comparata, tum notitia peculiaris eorum quæ pacta aut fœdera antecesserunt. Unde paciscentium, qui bonâ fide v. g. ad fœdera Pacifica accedunt, omnino interest, acta pacificationis publicè nota facere.

§. 85.

Sufficere hæc possunt de *interpretatione declarativa*. Non enim planè negligendæ sunt reliquæ duæ interpretationis species, *extensiva* puta & *restrictiva*, in quibus quantum ad extensivam, uti priores quinque, quas dedimus, interpretationis declarativæ regulæ, vix & imo nunquam habeant locum, ita regula modo exposita de legis ratione tribus istis interpretationis generibus est communis.

86. Quod

§. 86.

Quod vel maximè tum usum habet, si duplex vocis sensus sit, laxior alter, alter strictior. Hinc v. g. si Princeps frumenti exportationem prohibuerit, sub voce frumenti vel universæ species frumentariæ, vel saltem triticum aut aliud genus comprehendetur, prout nempe in omnibus aut in quibusdam saltem annonæ caritas timetur, quæ Principem ad legem condendam impulerat.

§. 87.

Quod si verò verba legis vel pacti perspicua sint, nec ambiguitate laborent, tunc sæpiùs species emergunt sub legum verbis vel comprehensæ vel minus, de quibus tamen non sine causâ dubitatur: An ad eas lex applicari debeat, an non?

§. 88.

Atque hic ferè unicè ad *rationem* legis erit recurrendum. Adeòque interpretatio extensiva maximam partem isto nititur Canone: *Ubi eadem est ratio, ibi eadem est juris dispositio. Vel: Identitas rationis facit, ut lex & pactum applicari debeant ad casus similes sub verbis eorundem non comprehensos.*

Uu 3

89. Eadem

§. 89.

Eadem verò debet esse ratio, non faltem *similis*, etsi casus emergentes relati ad verba legis casibus sub lege comprehensis sint faltem similes, non iidem.

§. 90.

Cum verò sæpius obveniant occasiones *una plures* ad legem ferendam, & secundum tradita etiam Philosophorum unius rei plures possint esse fines, quorum singuli vel sunt æqvè *principales*, vel unus *primarius*, reliqui secundarii, inde non in univèrsum necesse est, ut ratio legis secundum quam fit extensio sit unica.

§. 91.

Sed hæc observatio tum faltem locum habebit, ubi *unum* tantum finem intendit egislator.

§. 92.

Quod si *plures* sint rationes unius legis, tunc si istæ sint æqvè *principales*, sequitur, omnes quoque in extensione conjungendas, ne committatur aliàs fallacia divisionis, non aliter ac in rebus naturalibus, ubi necesse est, ut omnis causæ concurrant, si effectus produci debet.

93. Quod si

§. 93.

Quodsi verò existis una sit *potissima*, putarem sufficere, si modo ista ad casum similem qvaderet.

§. 94.

Uno verbo : Causa ad quam fit extensio debet esse *efficax*, eademque considerata esse à legislatore in suâ generalitate, ita ut eandem ad præsentem quoque casum voluisset applicare, si quidem eum prævidisset aut de eo cogitasset; idque quia alioquin lex fuisset inutilis aut iniqua.

§. 95.

Ita si lex *avatum* accipere pignori prohibeat, neque licebit vomerem accipere, si jubeat eum qui *patrem* interfecit culeo insui, insuendus & qui matrem interfecit; ex *domo* in jus educere si non licet, non licebit etiam ex tabernaculis. Sic si pactum sit inter vicinos populos, ne intrâ certum spacium liceat locum *muris* cingere, neque terreo aggere cingi poterit, si prohibitionis ratio fuerit, ne iste locus ad vim prohibendam fieret idoneus. Sic si aliquis in testamento caveat: Titius heres esto, si posthumus me-

us (quem utiqve expectabat) sit *mortuus*; etiam hoc casu Titius heres erit, si contingat illi testatori mortuo nullum posthumum nasci.

§. 96.

Pertinet huc elegans casus à Luciano propositus. Lex est: *Tyrannicida præmio afficiatur*. Est qui in arcem descendit, ut tyrannum necaret; Ast tyrannum non reperit, sed filium ejus, quem etiam interemit relicto in vulnere gladio. Adveniens mox tyrannus ut filium vidit occisum, præ dolore animi eodem se gladio interfecit. Petit itaque is qui filium tyranni sustulerat præmium, tanquam tyrannicida.

§. 97.

Atque hic quidem non contemnendo artificio præmium petentis partes defendit *Lucianus*, potissimum ex eo, quod communiter eadem sit ratio illius qui interfecit & qui mortis causam præbuit.

§. 98.

Sed nec etiam quicquam omisit, quod ad ostendendam petiti illius iniquitatem facit, *Erasmus Roterodamus* aliâ Oratione pro adversâ parte conscriptâ, non ita concisa

concisâ quidem ut Luciani, sed ubi facile tædium ex prolixitate oriundum compensare possit erudita variarum bonæ interpretationis regularum ad præsens negotium applicandarum expositio.

§. 99.

Cujus adeò opinio magis placet, potissimum quòd fusiùs ostenderit, factum id prætensit tyrannidæ nullo modo pro tali esse habendum, quod veram & moralem interfectionis causam morti tyranni præbuerit.

§. 100.

Vides verò ex adductis exemplis, quod interpretatio extensiva locum habeat in legibus tam *affirmativis* quam *negativis*: In *his* verò insignem affert usum circa diluendas quavis *cauillationes* ac reprimendas *fraudes*, quæ à malè feriatis hominibus excogitari solent eludendis legibus.

§. 101.

Quare non malè Jctus istam inter hæc duo ponit differentiam, quòd contra legem faciat, qui tacitid, quod verbis legis (rationi videlicet ejusdem corre-

Uu 5 spon-

spondentibus) adversum est , in fraudem legis verò, qui salvis legis verbis committit ea , quæ cum intentione legislatoris pugnant.

§. 102.

Communitè verò ejusmodi *fraudis* quatuor species faciunt Dd. Primam quæ fit commutatione *rerum* , ut si lex prohibet *pecuniam* mutuo dare filiofamilias, fœnerator verò det mutuo frumentum, vinum, &c. item si princeps vetet *frumentum* exportati aut *lanam* , & quis farinam vel oves exportet: secundam quæ fit commutatione *personarum* , ut cum *conjuges*, qui invicem donare nequeant, alias personas quæ donent substituunt; tertiam commutatione *contractuum* , ut si iidem conjuges res pretiosas *uno numero* sibi vendant invicem, si fœnerator filiofamilias mutuo dandi gratia res quasdam *vendat* : quartam denique commutato *modo* contrahendi , ut si mulier, quæ *fidejubendo* non obligatur animo intercedendi pro altero mutuum ipsa contrahat; quanquam hæc species parum differat à tertiâ, & cogitandum sit ulterius , annon plures modi , quibus

bus quid in fraudem legis committitur reperiri possint.

§. 103.

Interpretationem *restrictivam*, quæ adhuc restat, *Grotius* petendam esse ait ex defectu voluntatis originario aut ex casu emergentis cum voluntate repugnantia. *Prius* fieri vult ex absurdo; ex defectu rationis, ex defectu materiæ. *Posterius* vel ex naturali aliquâ ratione, ut puta, si ab æquitate foret discedendum aut ab humanitate, vel ex aliò aliquo signo voluntatis, si nimirum verba alio loco posita cum præsentī lege aut pacto per incidentem casum peculiarem pugnare videntur, &c.

§. 104.

Hic uti in conclusionibus ipsis non adeò multum dissidemus; ita videtur methodus & connexionis ratio non saltem aliquatenus esse obscurior, verum & certo respectu perplexitatem inferre. Cum enim, ut reliqua mittam, omnis interpretatio debeat fieri secundum probabilem voluntatem ejus qui locutus est, neque tamen eam quam unquam antea habuit, aut post sermonem fortè habitur us

turus est, sane suâ sponte fluere videtur, quòd restrictiva semper se fundare debeat in defectu voluntatis originario, nunquam ex casu emergentis (subsequenti aliquâ) cum voluntate repugnantia, defectui originario voluntatis opposita.

§. 105.

Rursus cum restrictiva interpretatio ferè intendat, legislatorem plus locutum esse quam senserit, & de casu, de quo sermo est tum non cogitasse, adeoque ita semper præsupponat casum emergentem voluntati loquentis repugnantem, non video iterum, quomodo defectus voluntatis originarius repugnantia casus emergentis queat opponi. Tentabimus itaque, annon res ipsa commodius hoc modo possit proferri.

§. 106.

Extensiva interpretatio ferè *unicè* ad rationem legis vel pacti respicit; At restrictiva etiam *reliquas regulas* interpretationis declarativæ admittit. Unde *1.* quæ supra diximus de *substratâ materiâ* hic quoque locum habent, utpote quæ semper intelligenda est obversari animo loquentis, etsi verba videantur latius patere.

107. Ita

§. 107.

Ita si feudum sit concessum alicui pro se & *descendentibus masculis*, non intelliguntur nepotes ex filia, quia natura ejusmodi feudi repugnat, quæ fœminas & descendentes ex iis planè excludit.

§. 108.

Ita cum patronus prohibetur adigere libertum *jurejurando* ne uxorem ducat, materia substrata ostendit, intelligendam esse legem de liberto qui liberos tollere potest, neque puniri patronum qui à liberto castrato juramentam exegerit.

§. 109.

Deinde ii. quod supra notavimus, non ita interpretanda esse verba, ut nullus, aut absurdus vel iniquus *effectus* sequatur, etiam in restrictivâ interpretatione usum suum exerit. Nam nemo mentis compos absurda velle credendus est.

§. 110.

Ita si lex sit: *Vix fortis, quæ postulet, habeto*, & unus qui fortia facta perpetravit, postulaverit agrum concivis sui, hic verò post aliquod tempus in præmium fortitu-

titudinis agrum suum à priore repetat, vitatio absurditatis svadet, ut lex explicetur, ne viris fortibus sua præmia iterum eripiantur.

§. 111.

Inde decidenda etiam controversia inter *Protagoram & Evatblum*, ut hic si à iudicibus ad solvendam mercedem fuisset condemnatus haud quicquam se exceptione pacti tueri potuisset; quo conventum erat, ut magistro merces non debeatur quousque discipulus causam non obtinuerit, cum absurdum sit, aliquem suo pacto hoc egisse, ut illud ipsum obftet, quo minus obtineri possit, quod ex eodem debeat.

§. 112.

Pertinet huc interpretatio legis *secundem æquitatem*, quæ est correctio ejus, in qua lex deficit ob universalitatem, ubi nempe ex naturali ratione ostenditur, casum quendam peculiarem sub universalis lege non comprehendi, eò quòd alias, & si literam legis præcisè quis sequatur, orietur inde aliquid legibus naturalibus & divinis repugnans, quòd meritò pro absurdo habetur, cum ad talia nemo possit obligari.

113. Ita

§. 113.

Ita si lex jubeat peregrinum, qui *manus* *adscenderit*, capite plecti, & peregrinus in obsidione muros ascenderit & hostem subeuntem scalis dejecerit, aut si lex pœnâ capitali *mulieres à certo quodam loco arceat*, eædemque tempore oborti incendii, ejus extingvendi gratiâ, locum istum ingrediantur, cessabit utrobique pœna, quia lex naturæ dicitur, beneficium præmium mereri non poenam.

§. 114.

Eò refert etiam Grotius, si verba sequi non quidem per se & omninò illicitum sit, sed æquè rem æstimanti *nimis grave & intolerabile*, sive absolute spectatâ conditione humanæ naturæ, sive comparando personam & rem de quâ agitur, cum ipso *sine actûs*.

§. 115.

Sic qui rem *ad dies aliquot* commodavit, intra eos dies repetere eam poterit, si ipse valde egeat. Si qui *auxilium fœderato* promisit, excusabitur, quamdiu ipse *domi periclitatur*, in quantum copiis opus habet. Et concessio *immanitatis de-Eligatum* & tributorum intelligetur de *quotidianis & anniversariis*, non de iis quæ

quæ summa necessitas exigit, & quibus carere Resp. non potest.

§. 116.

Sed putarem has conclusionès magis perspicuè deduci ex regula de *materia substrata*. Sane ipse Grotius earum rationem in eo quærit, quod actuum beneficorum ea fit natura, ut non credendus sit quisquam ad magnum suum incommodum se voluisse obligare.

§. 117.

Commodius forte ad præsens punctum referri posset, si *verba alio loco posita* cum præsentis lege aut pacto, non quidem directè pugnant, sed propter certam temporis circumstantiam hîc & nunc simul observari nequeunt, tunc enim necesse erit, ut una in favorem alterius restringatur, ne aliàs neutra habeat effectum, quod *absurdum foret*.

§. 118.

Sed quænam ex istis duabus tunc cedere debeat alteri, quæstio est. In genere videtur ea norma observanda, quod niam leges libertatem humanam restringunt, & una tamen magis alterâ *ut ista lex quæ artius ligat voluntatem hominis,*
pre-

preferatur isti quæ vinculum laxius imponit.

§. 119.

Referri possunt eò regulæ speciales hâc parte à Dd. traditæ. 1. *Permissio cedit ei quod jubetur & vetatur.* Ratio est evidens, quia quod promittitur planè non vincit libertatem, adeoque, ut jam ab initio notavimus, permissio propriè non est effectus legis.

§. 120.

Ita si lege dispositum sit: *Concubinam habere cuiusvis civi Romano liberum est, & alia lege ita sit constitutum: Mulierem in castris miles non habeto,* apparet ad militem non pertinere licentiam legis prioris.

§. 121.

2. *quod jubetur cedit ei quod vetatur.* Nam arctius limitatur libertas hominis per negativa præcepta, quàm per affirmativa, ut supra jam demonstravimus, quoniam videlicet negativa semper omitti possunt, at affirmativa certis temporibus in actum quæunt deduci.

§. 122.

Ita præposterum genus pietatis *coram furari, & calceos pauperibus elemosy-*

ne loco dare; quanquam hoc exemplum magis pertinet ad regulam sequentem quartam. Magis accommodum erit exemplum, si paululum immutes: Non licet furari, ut creditori tuo solvas.

§. 123.

Quod loco rationis in præcedenti regulâ attulimus, etiam alibi quam in cursu negativi præcepti cum affirmativo potest usum habere. Unde 3. *quod faciendum est certo tempore præfertur ei quod quovis tempore fieri potest.*

§. 124.

Ita *sanctificatio Sabbati* præferenda officiis quotidianis. Ratio est iterum ea, quod præceptum ad certum tempus respiciens illo tempore magis stringat libertatem quam alterum.

§. 125.

Quod si verò duæ præstationes certo temporis articulo collidantur, ut vel utraque in isto tempore sit obeunda, vel neutra commodè differri possit, tum 4. *Obligatio imperfecta cedit obligationi perfectæ.* Cum enim in perfectâ sit maior obligationis gradus, magis quoque eadem libertatem nostram vincere censetur.

126. Ita

§. 126.

Ita solutio debitorum præferenda dationi eleemosynarum.

§. 127.

Quodsi utraqve obligatio sit perfecta:

5. *Obligatio antiquior præferenda noviori.* Cum per antiquiorem libertas mea jam fuerit restricta tempore novæ obligationis. Ita debitum antiquius prius erit solvendum.

§. 128.

Nisi forte uni obligationi perfectæ adhareat obligatio alia ex aliocapite imperfecta, etiam intuitu ejus cui sum obligatus, nam tunc. 6. *Obligatio duplex vincit simplicem etiam antiquiorem*, propter regulam quæ est in ore omnium, quod duplex vinculum fortius liget.

§. 129.

Ita debitum novius prius solvendum homini egeno, quàm aliud etiam antiquius diviti.

§. 130.

Quodsi vero utraqve obligatio sit imperfecta, tum 7. *Lex beneficentiæ cedit legi gratitudinis*, quoniam ut supra diximus, ad gratitudinem quis præter legem

communem humanitatis exhibendæ etiam ex accepto beneficio tenetur, adeoque iterum hic est duplex vinculum.

§. 131.

Ita si concurrat Patronus egenus cum paupere etiam cognato, hic Patrono erit postponendus.

§. 132.

Modo tamen uterque egenus sit. Nam si dives Patronus à me donum, pauper alius eleemosynam desiderat, pauper Patrono erit præferendus, quia quò major est indigentia in eo, qui officia humanitatis à me postulat, eo magis quoque, ut superius diximus, obligatio mea accedit ad perfectam; igitur tum recurrendum erit ad regulam quartam.

§. 133.

Unde facile constat, quid in concursu patris & filii, quorum uterque alimenta à me postulat, dicendum sit. Ita enim arbitror: Quamdiu filius nondum est educatus, præferendus erit patri, quia ipsi perfecte obligor, patri imperfecte. Si jam ex potestate dimissus, patri erit postponendus, quia pater gratitudinem postulat, &c.

§. 134.

Si autem plures qui me beneficio non affecerunt à me beneficiū desiderent, tum
 8. *Quò arctiori vinculo aliqua persona nobis conjungitur, eò præstationes, quæ ipsi debentur, aliis præponderant.* Ratio jam iterum latet in thesi. Ita uxor præferenda fratri, frater patruo. &c.

§. 135.

In universum tamen, quæ hætenus traditæ sunt regulæ, videntur limitationem accipere à sequentibus: 9. *Inter leges quæ à potestatibus subordinatis proficiuntur lex inferioris potestatis cedit legi superioris. Ubi utriusque simul satisfieri nequit.* Inde Deo oportet magis obedire quam hominibus. Et jussu regum jussis patrum familias præponderant.

§. 136.

10. *Inter conventiones legesque cetera æquales peculiaris præfertur generaliore & quæ propius ad rem accedit.* Nam generalia per specialia ad certi quid determinantur.

§. 137.

11. *Prout cujusque legis materia aliam nobilitate, utilitate aut necessitate superat, ita regulariter una alteri præponderat.* Nam

inferiori obligationi velut hæc exceptio intelligitur addita, ut præstetur, si per majoris momenti obligationem fieri queat.

§. 138.

Ita si lex una sit, *ne quis die feriato cum armis in publico versetur*, altera; *ne quis signo audito tumultus in domo se contineat*, sed cum armis magistratui in foro præsto sit, & tumultus die feriato oriatur, dicendum erit, posteriorem legem habere se instar exceptionis in ordine ad priorem, hoc modo: *ne quis die feriato cum armis in publico versetur*, nisi tumultus causam a magistratu evocetur.

§. 139.

Plura ejusmodi axiomata suppeditantur à Grotio, non ita aperta tamen, sed de quibus dubitare non sine ratione liceat. Tale est illud: *Ut in prohibitionibus, illa, quæ pœnam adjunctam habet, ei, quæ pœnam vacat, & quæ majorem pœnam minatur, ei, quæ minorem præferatur.*

§. 140.

Quemadmodum enim prohibitio sine ullâ pœnâ nullius videtur momenti, ita regula, quòd ex duobus malis minus sit
eli

eligendum in malis moralibus non procedit.

§. 141.

Ita quòd addit Grotius : *Juratum partum si concurrat cum alio , cui abest jurisjurandi religio , huic præferendum esse ,* fluit ex istâ hypothefi , quòd Grotius arbitratur , jusjurandum novam obligationem promiffio superaddere , cujus contrarium jam fuprà demonftravimus.

§. 142.

Denique dum concludit : *Id quòd præfremo dictum est , debere vincere ,* non tam ad interpretationem reſtrictivam pertinet , & cafum , ubi duæ leges apparenter colliduntur , fed ubi omnis interpretationis ceſſat , & vera ſubefi antinomia.

§. 143.

Sufficiant hæc ad oftendendum uſum regulæ de vitandâ abſurditate ac iniquitate in reſtrictivâ interpretatione ; III. denique *ratio legis* maximopere ad reſtringenda verba legis generalia momentum affert . Unde axioma vulgatum : *Ceſſante ratione , ceſſat ipſa legis diſpoſitio .*

§. 144.

Uti verò fuprà quoad interpretationem

nem extensivam fecimus, ita & hic quoque distinguendum verit, utrum unica fuerit ratio legis vel pacti, an plures: *Si unica*, tum si ea cesset, restringendam etiam esse legem, nulla restat dubitatio.

§. 145.

Verum ubi legis *plures* fuerint rationes, non statim unâ earum cessante reliquæ expirant aut minus validæ sunt ad sustinendam legis efficaciam: interdum tamen *unicâ* saltem deficiente ratione restrictio procedit.

§. 146.

Nimirum si lex aut pactum plures habeat rationes *æquè principales*, sufficiet ad restrictionem, si vel una earum deficiat.

§. 147.

Unde facilius possunt emergere casus, in quibus recta ratio svadeat interpretationem coarctari, quàm extendi. Scilicet ut in omnibus rebus ut effectus non sequatur satis est unam causarum deesse; sed ut nascatur, omnes convenire oportet, ita in actibus obligationem producentibus ut interpretatio restringatur, satis est, unam causam deficere, sed ut extendatur, omnes congruere necesse est. Sed

§. 148.

Sed si ex pluribus rationibus una sit *principalis*, reliquæ *secundaria*, illâ modo cessante non abstinebit à coarctatione interpretis, etiamsi ex his aliquæ ad casum obvientem queant applicari.

§. 149.

Exemplum interpretationis restrictivæ obrationem deficientem dabit species ista. Lex est; *qui propter tempestatem navim reliquerunt, omnia perdant; eorum navis ceteraque sint, qui in navi remanserint.* Magnitudine tempestatis omnes perterriti navem reliquerunt & in scapham conscenderunt præter unum ægrotum, qui propter morbum exire & fugere non potuit. Casu navis in portum incolumis delata est. Illam ægrotus possidet. Navim petit, cujus fuerat.

§. 150.

Hic sane *ratio legis* fuit, ut qui ob navim servandam vitam suam periculo exposuit, aliquo præmio gaudeat. Quod ægrotus hic prætereundum non potest, qui neque eo fine in navi remansit, neque ad eam servandam quicquam contulit.

No-

§. 151.

Notandæ tamen sunt limitationes quædam regulæ nostræ, 1. Accidere sæpius, ut legis alicujus ratio sit non solum *ignota*, sed & talis, ut generalis aliqua æqvitatæ regula *aliud suadere* videatur. Si tamen voluntas superioris hâc parte se perspicuè determinaverit, subjectis merito pro ratione esse jubetur, & ad producendam obligationem sufficiet, donec ipse Princeps, cui hoc soli relinqvendum est, ex æqvitate legem correxerit.

§. 152.

2. Valebit regula nostra tum demum, si ratio ejus cesset *in univèrsam*, hoc est in aliis casibus similibus sæpius evenientibus, non si in casibus certis rarissime contingentibus.

§. 153.

E. g. Lex est: *Impubes ne faciat testamentum*; Ratio, quia nullum est ejus animi judicium. Datur impubes, cui est prudentia ante pilos: Quæritur, an possit testari? non potest.

§. 154.

Aliud: lex est; *ne bona minorum alie-*

*nentur absque necessitate, idque commo-
do illorum constitutum est, ne rebus
suis temerè spolientur. Datur casus,
quo sit utile minori rem alienare citra
necessitatem: quæritur, an id liceat ju-
dici? Non licet.*

§. 155.

*Magnam affinitatem cum præcedente
observatione habet. 3. Quod non suffi-
ciat si ratio legis quoad actum cessave-
rit, sed satis sit ad interpretationem re-
strictivam impediendam, si non deficiat
quoad potentiam.*

§. 156. •

*Sensus est: Lex vel conventio in quâ
legislator vel pacificentes respexerunt
rationem aliquam, puta ut periculum aut
incommodum evitarent, non solum in
iis casibus valet, quando istud revera est
secuturum, sed in illis quoque, ex qui-
bus probabiliter aut saltem non adeo
difficiliter existere posse creditur.*

§. 157.

*Ita si lex sit; ne quis noctu cum facibus
per plateas ambulet, non excusatur quis,
si dicat, se ita circumspectè iis uti, ut ne-
mini damnum inde proveniat.*

§. 158. Ita

§. 158.

Ita si inter duos populos fœdere cautum sit, *ne exercitus aut classis intra certum locum deducatur*, licet ratio conventionis fuerit, ut ne inde damnum actu alicui inferretur, haud quicquam tamen licebit exercitum aut classem eò deducere, utut animus nocendi abfuerit. Nam sufficit, quòd alteri faciliè noxa queat inferri ab eo, qui intra illum locum versatur.

§. 159.

Penè obliti fuiffemus regulæ, quæ & usitatissima est, & communiter ambitu suo amplissima esse creditur, ut in omni interpretationis specie sibi locum vindicet, quæ nimirum in divisione materiæ prout hæc vel favorabilis est, vel odiosa, nititur.

§. 160.

Quippe quod interpretationem *declarativam* concernit, nihil notius est, quam quòd dici solet: *Favorabilia esse latius, odiosa strictius interpretanda.*

§. 161.

A quo alterum parum differt: *Favorabilia esse extendenda, odiosa restringenda;*
nisi

nisi quòd hoc magis ad interpretationem
extensivam & restrictivam respiciat.

§. 162.

Sed nescio, an hujus axiomatis sit usus
qui communiter creditur, & non potius
rectius sit, si in datis regulis maneamus,
& entia præter necessitatem non multi-
plicemus.

§. 163.

Nam si initio *fundamentum* ejus respi-
cias, nititur id divisione materiæ de qua
sermo est; adeoque nihil obstat, quo mi-
nus hoc intuitu id referre possis ad regu-
lam de materiâ: quod verba secundum
materiam substratam sint intelligenda.

§. 164.

Deinde si disquiras, quid sit *favorabile*,
quid *odiosum*, deprehendes nimium
quantum variare Dd. Grotius tres
species dicit eorum quæ *promittuntur*,
alia *favorabilia*, alia *odiosa*, alia *mixta* sive
media.

§. 165.

Favorabilia vocat quæ æqualitatem in
se habent, & quæ communem spectant
utilitatem, quæ quò major sit atque la-
tius pateat, eò majorem ait esse promissi
favo-

favorem. Ergò eorum quæ ad pacem faciunt majorem esse, quam eorum quæ ad bellum; belli item ob tuitionem suscepti majorem, quam aliis de causis.

§. 166.

Odiosa autem esse statuit, quæ partem alteram tantum aut plus alteram onerant, quæ pœnam in se continent, & quæ actus faciunt irritos, & quæ de prioribus aliquid immutant.

§. 167.

Quod si *mixtum* sit aliquid, ut mutans quidem priora, sed pacis causâ, id pro magnitudine boni & mutationis modo favorabili, modo odiosum censei, ita tamen, ut cæteris paribus favor censeatur potior.

§. 168.

Hic igitur si *primò* spectes, quod Grotius divisionem hanc in *promissis* adhibeat, dubium oriri possit, an eandem etiam in legum interpretatione habeat locum? Sanè quæ Grotius de æqualitate & in æqualitate affert, ad leges quæ semper in æqualibus feruntur accommodari nequeunt. Et tamen nihil frequentius est, quam quòd Juri eandem regulam ad leges exten-

tendant, dum v. g. asserunt: *Beneficia Principis esse extendenda; Leges pœnales restringendas, item: statuta & omnem legem derogantem admittere saltem interpretationem restrictivam.*

§. 169.

Secundò cum negotiis humanis sic est comparatum, ut nullum reperire queas, quod ex omni parte favorabile aut odiosum appellare possis, cum hi termini non rei ipsius essentiam, sed relationem ad utilitatem aut damnum, quod homines inde sentiunt, exprimant, et verò ubiqve quod uni damnosum est, alteri utilitatem afferat, Aut si vel maxime hoc contingere possit, unam eandemqve rem pluribus utilitatem afferre, inter hos certè nulla desuper erit contradictio, ut interpretatione pacti aut legis ad eam tollendam sit opus.

§. 170.

Tertio, Etsi verò Grotius in eo occupatus sit, ut regulas certas de discernendis favorabilibus ab odiosis tradat, vereor tamen an eæ magnum momentum afferant, si à regulis, quas supra dedimus, abstrahas. Ita quod favorabilia concernit:
quid

quid si in fœdere pacis conventum fit *captivos utrinque restitui*? Et una pars quæ longè plures captivos detinebat, pro singulis singulos velit reddere, altera vero omnes pro omnibus; ex Grotii notis hæc posterior pro se afferet, *favorabile esse negotium, cum ad pacem ineundam sit directum, adeoque extendendam esse locutionem*; prior verò urgebit *odiosum* ita pactum esse, quæ partem alteram *plus alterâ oneret*, atque adeo in se non habeat utilitatem.

§. 171.

Ita si fingamus legem esse, quæ *frumenti exportationem prohibeat, pœnâ gravi in exportantem statutâ, & quis farinam exportaverit*; si regulam de favorabilibus & odiosis quis hîc applicare velit, facîle videri potest, exportantem non esse puniendum, quia lex ista ad *odiosas* ex dictis Grotii referenda esset, non solum quia de priori licentia aliquid immutat, sed & quia *pœnam* in se continet; cum tamen certum sit, legem illam ad præsentem casum, ob rationis identitatem, pertinere.

§. 172.

Non equidem ignotum est, in legibus
Ro-

Romanis sæpius ex favore rei decisionem peti in ambiguis, ut in causis *libertatis, dotis* &c. Sed tum vel in applicatione simul ad unam regularum præcedentium respicitur, vel, quod ita decidendum sit, juri civili debetur, determinanti quid pro favorabili habendum sit, citra quam determinationem si fuisset, negotium non potuisset expediri. At jam quærimus de regulis interpretationis ex dictamine rectæ rationis solum hauriendis:

§. 173.

Quarto: Quod regulas concernit, quas Grotius de *usu favorabilium* &c. in doctrinâ interpretationis format, (& in summam contractæ id volunt. 1. In *non odiosis*, h. e. ut intelligo, in *mixtis*, sumenda verba in usu populari & latissimo. 2. In *si vorabilibus*, si artifex sit qui loquatur, verba etiam in sensu artificibus peculiari, non tamen planè improprio, nisi ad evitandam absurditatem vel iniquitatem, accipi poterunt. 3. In *odiosis* sermo figuratus aliquantulum admittitur, ut onus vitetur) ad illas cum uno saltem vel duobus exemplis universalitatem haud

Y y

qua-

quæquam inferentibus illustret, multis instantiæ dari poterunt, in quibus si solum regulas istas applicare velis, dubium & obscurum sermonem tollere non poteris, aut si applicatio cum dictamine *rectæ* rationis non pugnet, etiam citra istas ex superioribus regulis de materiâ substratâ, effectu, ratione &c. isti dubio satisfieri possit.

§. 174.

Ita dum jus Romanum pollicetur actionem, si quis de possessione rei suæ *dejectus* est, rectè Grotius notat id etiam extendendum esse ad eum, qui vi *vestitus* est ad suam accedere; sed non tam ex ratione regulæ primæ, de *non odiosis*, quam ex *ratione* legis, quia jus Romanum omnem violentiam privatam voluit, hoc modo coercere.

§. 175.

Ita dum Caligula eorum, qui pro se & posteris civitatis jus impetraverant, *nepotibus* jus civitatis negabat, quasi non intelligi deberent posterius ultra primum gradum; non opus est ad convincendum iniquitatis Caligulam ad primam Grotii regulam refugere, sed sufficit quod in
posse-

posterorum voce nulla sit obscuritas, ipse vero Caligula omni ratione, quæ restrictivam interpretationem svadeat, destituatur.

§. 176.

Ita ex regulâ ultimâ de *odiosis* defendere nollem factum Aureliani, quæ tempore quo proficiscebatur ad bellum Orientale, *bilibres coronas* populo promisit, si victor rediret, post reditum verò suum *coronas de panibus siliginis* singulis donavit. Erat enim hoc evidens verborum cavillatio, quamvis neque populus à stultitiâ excusari poterit, quod speraverit aureas.

§. 177.

Quæ hæcenus dicta sunt procedunt in *obscuritate*, quæ sic comparata est, ut adhibitâ arte rectæ interpretationis legitimo aliquo modo superari exponique possit, nam in cæteris quæ adeò obscura sunt, ut humano intellectui *nullam* discernendi facultatem relinqvant, frustra suam curam operamque interpretes consumpserit.

§. 178.

Putâ v. g. si quis loqvatur planè *sine ul-*

lâ vocis significatione, si id quod scriptum est prorsus legibile non sit, neque oculis possit perspici, neque intelligi quid significet.

§. 179.

Si deficiat item omnis conjectura voluntatis. Ut si testator Titium liberis suis tutorem dederit, sintque Titius pater & filius, nec appareat quem dederit, neuter Tutor erit. Aut si dixerit: Si Stichus heres non erit, liber & heres esto, non valebit substitutio.

§. 180.

Aut si voluntas loquentis nullum exitum invenire possit, ut in verè perplexis, quorsum etiam referre possis exemplum modò memoratum de Sticho sibimet ipsi substituto.

§. 181.

Ita Julianus illam institutionem: Si Titius heres erit, Sejus heres esto; si Sejus heres erit, Titius heres esto, ut perplexam scribit esse inutilem, cum conditio existere non possit.

§. 182.

Mihi verò, quod pace Juliani dixerim, videtur Testator non id voluisse, ut neuter ante alterum heres sit, quomodo Jul-

anus

anus eum intellexit, sed ut neuter sine altero heres esset, ac si dixisset: *Titius & Seps heredes sunt; si unus eorum heres non erit, nec alter heres esto.*

§. 183.

Nam cum verba institutionis, & hanc interpretationem admittant, putamus eam expositioni Juliani esse præferendam, quoniam magis convenit cum regulâ, quam supra ex loco de effectu inculcavimus.

§. 184.

Magis ad hunc locum videtur spectare illustre exemplum conventionis inter *Paridem & Menelaum*. Conventum fuerat ut *victori* cederet Helena; In repetitione ejusdem ante pugnam dictum erat: Ut ei cederet Helena qui alterum *interfecisset*, Paris succumbens fugâ sibi consulebat. Petebat Menelaus sibi Helenam adjudicari ut *victori*, contradicebat Paris quod ipse adhuc *viveret*. Quæstio erat, *an posterior repetitio conventionem priorem ambigam explicuisset, utrum in posteriore mentio interfectionis saltem exempli loco facta fuisset?* Pro utraqve sunt conjecturæ non contemnendæ, ac, ut nobis videtur,

decisionē ejusdem in æquilibrio suspēdentes.

§. 185.

Similiter si *manifestè sunt pugnantia* in sermone aliquo, cessat interpretatio, quia nemo eodem tempore contraria potuit voluisse. Hinc Leges Romanæ inculant: *Ubi pugnantia inter se in testamento juberentur, neutrum ratum esse. Scripturas etiam diversas fidem invicem sibi derogantes ab unâ eademq; parte prolatas nihil firmitatis habere.*

§. 186.

Nisi forte unus sermo sit alteri posterior. Nam *quod posterius inter contrabentes placuit, derogabit prioribus, & ubi dua contraria leges sunt, semper antiqua abrogat nova.*

§. 187.

Peccatur verò contra hanc ultimam observationem de pugnantibus, etsi graviter, communiter tamen ab interpretibus juris Romani, qui nullas *antinomias* in legibus Justiniani deprehendi asserunt.

§. 188.

De iis loquor, qui vel legem in aliâ parte corporis Justinianeî apertè abrogatam cum

cum abrogante, vel leges in unâ eademque parte sibi invicem aperte contradicentes mediis quibuscunque conciliare allaborant.

§. 189.

Nollem adeò JCTo alias magni nominis dum contra Wissenbachium disputat, sæpius excidisse has voces. Ad evitandas antinomias potius quibuscunque distinctionibus pugnam esse dirimendam.

§. 190.

Scilicet hæc est *idia ἐπίλυσις*, quàm alii rectè contrariis bonæ disputationis accensent, quâ quis ad ejus voluntatem quam suscepit interpretandam, suum intellectum non accommodat, sed ad suam voluntatem alterius intellectum detorquet.

§. 191.

Sed de eo alibi fufius. Tu modò discè, hæc viâ imò possibile esse, ut quis evadat JCTus, cum ea à tramite interpretationis justæ defectat, sed fieri aliquerit Sophistam, & verborum cavillatorem.

§. 192.

Antequam huc abeamus, monendum, ne quis ea quæ hæcenus tradidimus indistinctè arbitretur, ad *voluntatem divinam* esse applicanda. Etsi enim supra assertum fuerit, legibus divinis exponendis easdem inservire interpretationis regulas, quibus utimur in expositione sermonis humani; non tamen putandum est, ac si quoque omnia quæ de obscuritate verborum, ejusque divisione fufius disseruimus, ad voluntatem divinam pertineant.

§. 193.

Manet enim *scriptura perspicuas* illæsa, etsi unus alterve ejusdem locus sit explicatu difficilior, in quibus regulæ bonæ interpretationis vel id eò adhibendæ erunt, cum ut ignorantia tollatur nostra, tum ut evitemus verborum Scripturæ cavillationes.

§. 194.

Sunt igitur multæ *differentiæ* inter obscuritatem vo-
lum-

luntatis divina & humana, quarum quasdam saltem brevitas studio tangemus.

§. 195.

I. Obscuritas voluntatis divinæ magis est in intellectu humano quam in sermone divino: At in voluntatis humanæ declaratione sæpius vitium hæret in scripto & verbis, non in interprete.

§. 196.

Unde II. Scripturæ difficultas confundit aliquando saltem indoctos & Sophistas; obscuritas verò voluntatis humanæ doctissimos & sapientissimos plus unâ vice in angustias redigit.

§. 197.

Itaque III. Si adhibeas regulas interpretationis, & maxime ex loco de conjunctis origine petas subsidium, difficultatem istam in præceptis divinis facile superare poteris. At obscuritas voluntatis humanæ sæpius est inexplicabilis.

§. 198.

Neque enim IV. perplexitatem deprehendes in legibus divinis, benè tamen in legibus & pactis hominum.

§. 199.

Neque V. pugnam genuinam in præceptis Dei poteris ostendere, infinita verò ostendi poterunt in legibus humanis; quicquid etiam hic protestetur Tribonianus quispiam &c. Reliqua pete à Theologis.

FINIS LIBRI SECUNDI.

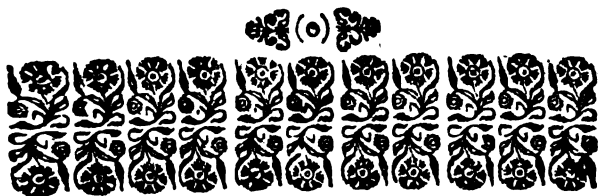
CHRISTIANI THOMASII
Liber Tertius
INSTITUTIONUM
JURISPRUDENTIÆ
DIVINÆ,
In Positiones succinctè
contractæ.

Lactant. de orig. error. c. 5.

O quam difficilis est ignorantibus
veritas, & quam facilis scienti-
bus!

Francofurti & Lipsiæ,

Sumptib, Mauritiï Georgii Weidmanni,
M DC LXXXVIII.

SERENISSIMI AC CELSISSIMI
PRINCIPIS AC DOMINI,
DOMINI

GEORGII WILHELMI,
DUCIS BRUNSVICENS.
ET LUNEBURG.

&c. &c.

in Consilio Justitiæ Aulico
Consiliario,

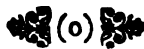
Pre-Nobilissimo & Excellentissimo

Domino

AUGUSTO HEILANDO,

&c.

Patrono & Affini suo
honoratissimo

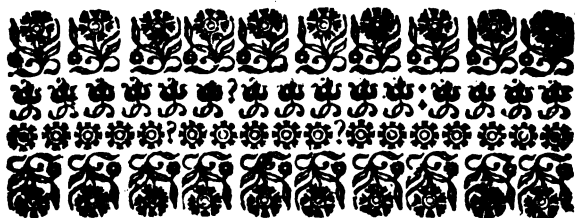

torporem hucusque suum & ignaviae
in
dulcissimo epistolarum commercio
purgaturus
simul vero
IPSIUS PRÆNOBILISS.
EXCELLENTIÆ
de Fœdere Conjugali
cum Lectissimâ Virgine
animitus gratulaturus,
librum tertium harum Institutionum
maximam partem
circa Societatem Conjugalem occupa-
rum, debitâ veneratione,

dedicat

Christianus Thomafius.

INSTI-

INSTITUTIONUM
JURISPRUDENTIÆ
DIVINÆ

LIBRI TERTII
CAPUT I.

De Officio Hominis
erga socios in genere.

§. 1.

Consideravimus hætenus officium hominum quorumvis in quacunq; societate viventium, jam pergendum ad præcepta dirigentia *societates singulas.*

§. 2.

Quid sit societas & quod duplex initio exposuimus.

Aaa

§. 3. Ubi

§. 3.

Ubi simul *species naturalium societatum* recensuimus, *nuptialem, paternam, herilem, domum, vicum, provinciam, rem publicam, denique societatem gentium.*

§. 4.

Ex his quædam *naturales* dicuntur, quod homo à *natura* etiam *citra voluntatem* suam in iisdem sit constitutus, talis est societas Gentium. Quædam vero sic appellantur, quod *natura* hominem eò ducat per specialem instinctum, qui hominem ad eandem *ex voluntate* obeundam impellit.

§. 5.

Atque hic *instinctus* vel est *utriq; statui* & integro & corrupto communis, quorum pertinet societas *nuptialis & paterna*, vel *statui corrupto* proprius, quò spectant *herilis, vicus, municipium, provincia, res publica*. Quorum utrumque jam ab initio demonstravimus.

§. 6.

Posses etiam priorem instinctum commodè vocare *internum*, cum à Deo homini sit concreatus, posteriorem vero

exter-

externum, cum indigentia & metus periculorum eum potissimum elicuerit.

§. 7.

Atque ut hoc quidem fusius deducemus infra, ubi de societate civili agendum erit, ita de priori non finit dubitare historia sacra.

§. 8.

Ut adeo in Divinum Numen & in historiam status integri maximè injurii essemus, si statuere vellemus ex appetitu corrupto provenire, quod homines magis societatem nuptialem, quam civilem appetant, quasi nempe jucunda magis quam honesta prosequantur.

§. 9.

Quod ipsum etiam Aristoteles, et si Ethnicus, agnovit. *Homo, ait, magis ad conjugium factus est à natura, quam ad societatem civilem, & tanto quidem magis, quanto prior magisque necessaria est domus, quam civitas, quantoque filiorum procreatio animalium omni generi communior est.*

§. 10.

Quemadmodum vero in moralibus potissima ratio in fine negotiorum sita est, ita & societates inter se quam maxime

4 LIB. III. CAP. I. DE OFFICIO HOMIN.
à finibus discernuntur, certè discerni de-
bent.

§. II.

Ac de tribus simplicibus quidem nullum
fere remanet dubium, conjugalis enim li-
berorum procreandorum, paterna educande
sobolis & herilis comparandarum rerum ad
vitam necessariarum gratiâ initur.

§. 12.

De compositis videndum distinctius.
Quod domum seu familiam attinet, non
disquiremus prolixè, utrum paterna so-
cietas ad eandem requiratur nec ne? Ve-
rius: ad perfectam familiam requiri tri-
plicem conjunctionem Patrisfamiliâs
cum uxore, liberis & servis. Deficiente
ex his uno fieri imperfectam familiam
magis aut minus, prout deficiens mem-
brum magis aut minus est necessarium.

§. 13.

Finis domus dicitur esse usus quotidiana-
nus patrisfamiliâs, quo ipso vel idem fi-
nis, qui est in herili societate, intenditur,
vel, quod probabilius conjunctio trium
finium, quos observant societates sim-
plices; nam & generationem sobolis &
educationem non male usum quotidiana-
num patrisfamiliâs appellare possis.

§. 14.

§. 14.

Revera igitur novus finis intritu do-
mus non inculcatur, aut diversus à socie-
tarum sine simplicitate.

§. 15.

Sequitur *vicus* seu *pagus*. Etsi enim
hæc duo secundum nonnullos ita differre
dicantur, ut *vicus* sit, in quo nihil est quam
vicinitas incolarum sine ullo magistratu
vel Rectore proprio, *pagus* vero certo
regendi ordine consistat; tamen commu-
ni philosophantium usu hæc voces usur-
pantur promiscue, ut pro diversitate hy-
potheseos vel de vico affirmetur regi-
men, vel etiam id negetur de pago.

§. 16.

Constituitur verò à Peripatericis *finis*
vici, usus non quotidianus; scilicet, ut arce-
atur ab ovilibus *lupus*, & pellatur à recto-
fur nocturnus, ut incendia restingvantur,
& erigantur *sepes* vento dejectæ &c.

§. 17.

At civitatis *finis* duo proponuntur, u-
nus ultimus, *εὐδαιμονία*, id est, vera beati-
tudo civilis, non uni homini sed toti pe-
pulo insinuanda, subordinatus alter *ἀ-
σφάλεια* sive bonorum & præsidiorum

6 LIB. III. CAP. I. DE OFFICIO HOMINIS

externorum sufficientia, ut scilicet paulo elegantius, quam in pago vivamus, nec furunculum modo nocturnum, sed & validam latronum manum arcere queamus.

§. 18.

Ex dicta itaque finium discrepantia oritur ipsis etiam differentia *materie* inter vicum & civitatem. Nempe *vici materiam* esse *familias una plures*, numero indefinito, quod nimirum ad usum non quotidianum sufficient, *civitatem* vero constare ex *pluribus vicis*, cum plures utique familiæ hic requirantur, quam in vico, tam ad priorem finem, quia sine justa multitudine nec magistratus varii commodò haberi, nec legibus vis coactiva firmiter conciliari potest, tam ad posteriorem, quia præter agricolas, qui pago utcunque sufficiunt, oportet esse mercatores, opifices, milites.

§. 19.

Nobis autem sententiam hanc profundius expendentibus, videtur eadem non omnibus carere dubiis. Initio enim non accuratè *terminis effertur ista finium differentia*, quoniam haud dubie etiam

am

ERGA SOCIOS IN GENERE.

am *αὐτάξια* referri poterit ad usum hominum non quotidianum, ut adeo hac parte finis pagi à fine civitatis non tam specie quam gradu differat.

§. 20.

Deinde etsi regerere velis, in eo tamen manere ingentem differentiam, quod unicus vici finis sit, usus non quotidianus, at *αὐτάξια* esse saltem civitatis finem secundarium, adeoque hic magis ad beatitudinem civilem tanquam finem ultimum esse respiciendum, qui in vico non possit obtineri, quoniam in hoc ut vicinus vicinum ex viro malo bonum reddat, nulli vici qua talis conventionem comprehendatur; tamen & hic quæ respondere possumus multa suppetunt.

§. 21.

Ut enim per *beatitudinem civilem* nulla alia intelligi potest, quam pax & tranquillitas communis, quacunque etiam periphrasi ejus utaris, ita vel maximè tranquillitas hæc per præsidia externa contra violentiam ad turbationem ejusdem promovetur, quæ adeo magis ad *εὐδαιμονίαν* referre velim, quam ad *αὐτάξια*; at & hæc suo modo obtinebitur in vico,

Aaa 4

quam-

LIB. III. CAP. I. DE OFFICIO HOMINIS

quamvis impari rursus gradu, dum videlicet dicitur, ad finem vici pertinere propulsionem *furis nocturni*, ad civitatis, defensionem contra validam *latronum* manum.

§. 22.

Accedit quod nec vici, qua talis conventioni adversum videatur, ut *vicinus vicinum ex viro malo bonum reddat*. Qui enim id adversum esse inculcant, præsupponunt, ad vici quâ talis, constitutionem requiri, æquales esse vicinos, ut nulli in alterum jus competat puniendi.

§. 23.

Sed hæc quidem ratio non solum petit id quod est in principio, sed & ipsum Aristotelem habet dissentientem, qui videlicet inculcat, *maximè ex natura pagum esse coloniam domus, ac uti domus omnis regnatur ab eo, qui maximus natu est, ita & colonias regi propter cognationem.*

§. 24.

Tertio quod exempla attinet, quibus à Peripateticis usus non quotidianus vici explicatur, videas & hic à nonnullis talia afferri, quæ nullam ferè, certè exiguam inter vicum & civitatem relinquunt

quant differentiam , dum eò referuntur *emere, vendere, pugnare, arare, mercari &c.* qui adeo supra memoratis, ad pagum solos *agricolas* requirentibus, satis aperte contradicunt.

§. 25.

Quarto, quinimo & ipsa exempla superius adducta parum discernunt vicum à familia , præprimis si illa non sit redacta ad minimum personarum numerum. Cur enim *paterfamilias* aliquot servis instructus non posset *lupum* arcere, *furrem nocturnum* fugare , *incendium* obortum, cæteris paribus, extinguere, *sepes* erigere? &c.

§. 26.

Porro ut ad *materiam vici & civitatis* pergamus, quemadmodum quintò non audent Peripatetici *minimum numerum familiarum* ad pagi constitutionem requirendarum exprimere ; ita sextò id universale non erit, quod ad civitatem necessario requirantur *plures vici*.

§. 27.

Quid enim obstat, quo minus in uno vico tot possint congregari familiae, ex quibus quidam patres familias magistratum

10 LIB. III. CAP. I. DE OFFICIO HOMINIS

tuum vices gerant, alii agricolarum, mercatorum, opificum, militum.

§. 28.

Exemplo sit *Respublica Romana*, initio suo uno vico circumscripta, quam pro civitate, qui habere nolit, is negaret civitatem, ubi esset *respublica*, hoc est essentiam rei, ubi adesset forma.

§. 29.

Hinc diximus supra, civitatem modo immediatè ex pluribus familiis, modo ex pluribus vicis, modo ex pluribus provinciis componi, indicio, *vicos & provincias* non tam à civitate differre specie ac finibus, quam ut partes à suo toto.

§. 30.

Prout enim civitas magna aut parva est, plures vel pauciores etiam partes habet, sic ut quandoque eam in plures provincias, provinciæ in plures vicos, vici in plures familias dispescere possis, quandoque etiam, si adhuc diffusius sit territorium, provinciæ in plures *diœceses* seu districtus, hi demum in plures vicos dividi possint.

§. 31.

Atque hæc etiam fortè fuit ratio, cur Aristoteles in politicis post considerationem

ERGA SOCIOS IN GENERE. 11

nem trium simplicium societatum statim pergeret ad tractationem de Re publica, ac domus & vici saltem summam & quasi obiter mentionem injiceret, nullam plane provinciarum, & quæ possunt aliæ esse magnarum civitatum particulæ, quoniam nempe hæ societates destituuntur *peculiari sine à civitate diverso.*

§. 32.

Igitur nec à nobis aliud expectabis, quam ut perpensis *officiis hominum in societatibus tribus primis*, statim pedem promoveamus ad *civitatem.*

§. 33.

Et in hac quidem subsistunt communiter peripatetici, ultra non pergentes ad *societatem gentium*, etsi & hæc, ut mox apparebit, ad societates naturales pertineat. Causam istam tradunt, quod *civitas sit societatum omnium perfectissima*, pro fine videlicet habens beatitudinem civilem, quæ in aliis societatibus civitate majoribus non obtineatur.

§ 34.

Nos vero hac ratione non obstante tendemus ulterius, partim quod eâ nihil firmi videatur inferre, partim quod ad-

adhuc dubium fit, civitatem in univ-
sum esse societatem perfectissimam.

§. 35.

Etsi enim facile majorem perfectio-
nem ei concedamus, quam societati
gentium communi, propter modò di-
cenda, non tamen propterea omnibus
societatibus majoribus præferenda est,
certe non præterri meretur societati quæ
est inter *plures respublicas confedera-
tas.*

§. 36.

Fœdera enim plerumque ineuntur
propter *commercium*, aut propter *auxilia
bellica.* Ista *aut defensivæ* intendunt, hæc
offensivæ. Utraque declarant civitates
solas sæpius non esse aptas ad finem su-
um consequendum, unde tunc non e-
runt societates perfectissimæ.

§. 37.

Itaque etsi fœderatorum societas non
fit naturalis, sed arbitraria, etsi novum fi-
nem præ civitate non intendat, quoni-
am tamen civitatis fines sæpius melius
obtinet, & inter arbitrarias quam proxi-
me ad naturales accedit, & de fœderibus
post civitates quædam dicemus.

§. 38.

§. 38.

Neque superfedebimus adeò post fœdera de officiis in societate communi gentium differere, etsi hæc civitatis perfectionem non attingat, ista enim ratio, quod alterum erat, nobis non sufficit.

§. 39.

Nam aliàs nec de societatibus simplicibus aliquid dicendum foret.

§. 40.

Nec obstat, quod in statu naturali dicatur satis esse, si quis progrediatur usq; ad perfectissimum. Jam enim suprãremovimus Peripateticorum sententiam, quasi qui disciplinam aliquam traditurus est, ideam sibi formare debeat status cujusdam perfectissimi.

§. 41.

Majus dubium nobis, ut ab hujus societatis tractatione abstineremus, injicere poterat, quod eadem præ civitate novum finem non videatur habere, sed solum tranquillitatem seu beatitudinem intendat.

§. 42.

Sed salva res est. Aliud enim est *beatitudo civilis*, aliud *beatitudo communis humani generis*.

§. 43.

§. 43.

Hoc tamen diffiteri non possumus, talia *præcepta specialia*, quæ in reliquis societatibus simul occurrent, non expectanda esse in *societate gentium*, quoniam nempe hujus societatis finis est norma communis finium reliquorum in societatibus minoribus, unde, quæ hic valent, axiomata *generalia*, necesse quoque est, ut valeant in reliquis societatibus.

§. 44.

Hæc vero nulla alia erunt, quam quæ jam *libro præcedenti* præoccupavimus.

§. 45.

Neque tamen & sic sterilis futura erit disceptatio de *officio gentium inter se*, cum occasionem nobilissimam ex præceptis istis generalibus conclusiones speciales formandi, suppeditatura sint duo capita Juris Gentium potiora, Legatorum inviolabilitas & jus sepulturæ.

§. 46.

Ast, inquires, frustra hæc omnia disputabuntur, *si non datur societas Gentium*. Ita est equidem, sed *datur utique societas inter gentes*, quia universum humanum ge-

genus natura unitum est ad certum aliquem finem.

§. 47.

De *sine* jam diximus, quod sit pax communis & tranquillitas. *Unio* vero hominum quorumcunque ad hunc finem exinde demonstrari potest, quod inter omnes homines sit juris quædam ad istum finem obtinendum communio.

§. 48.

Videlicet ligat hanc societatem gentium si non aliud, certè præceptum absolutum de æqualitate conservandâ & quatuor inde dependentia vincula, quæ præcedenti libro indicavimus.

§. 49.

Quæ quoniam sunt absoluta & omnem conventionem humanam anteverunt, simul innuunt, *societatem inter gentes* vel maximè *naturalem* esse, non arbitrariam. Cōvenientissimè adeò eam Grotius *societatem rationis & sermonis* appellat, & nos hæctenus eandem sub voce *status naturalis* simpliciter positâ, quatenus opponitur *statui civili*, de notavimus.

§. 50. A.

§. 50.

Agnovit ea quæ posuimus Camillus apud Livium, *sibi cum Faliscis eam esse societatem* asserens, *quam ingeneravit natura*, & universi generis humani societatem ex sapientibus sæpius inculcat Cicero.

§. 51.

Non confundenda tamen est hæc societas cum *societate mundi*, cujus plus una vice mentionem injiciunt Philosophi Gentiles, & Stoici potissimum, quippe quam adhuc latiore esse societate gentium opinabantur, comprehendentem nimirum complexu suo Deos pariter & homines; Quod uti erroneum est, ita de societate hominis cum Deo quantum ad jurisprudentiam divinam sufficit, pauca præsupposuimus superius, & fusius eandem explicavimus alibi.

§. 52.

Neque convenienter locutos esse opinamur, qui hanc gentium societatem nomine *universalis Reip. omnium hominum* insigniverunt. Non est Resp. sine imperio, at Societas Gentium imperio caret humano, & sola inter naturales in statu post lapsum *aqualis* est.

§. 53. Et

§. 53.

Et vel ob hoc ipsum societas Gentium est *imperfectior civitate*. Etsi enim hæc societas libertatis nomine & immunitatis ab omni subjectione insigniter blandiatur, eadem tamen in hoc corrupto statu præ civitate plurima habet adjuncta incommoda, cum securitati parum ibi sit consultum. Ibi enim quisque propriis tantum viribus protegitur, in civitate omnium; ibi fructus ab industriâ suâ nemini certus, his omnibus; ibi imperium affectuum, bellum, metus, ignorantia, feritas; hic imperium rationis, pax, securitas, scientia, benevolentia.

§. 54.

Nec &, quod dicas, *inter eos non esse societatem*, quorum unus alterum quoad faciem vel famam vel alio quocunque modo non novit; quales v. g. sumus nos & homines in Nova Zembla.

§. 55.

Nam hæc objectio id saltem infert, in hæc societate non ita *arctam esse amicitiam*, ut in aliis, ut plane nulla sit societas; non inde inferri poterit.

§. 56.

Si enim inter concives imperii, v.g. inter Saxonem & Bavarum, si inter concives unius Principis v.g. inter Lipsiensem & Dresdensem, si inter concives municipii unius est societas; uti profecto est; etsi neuter alterum unquam noverit, cur non & inter homines istâ ratione non obstante, societas esse possit.

§. 57.

His ita præmissis inquirendum nunc paucis in *præcepta*, quæ *officia sociorum in genere* dirigunt, ubi nullum quidem superesse arbitror dubium, ex iis, quæ *præcedenti libro* prolixius ostendimus, omnia ac singula præcepta ibi inculcata obtinere etiam in singulis hominum societatibus.

§. 58.

Præter ea, ante omnia respiciendum ad societatis *divisionem*, quâ superius eam diximus esse vel *mixtam*, vel *aqualem* (nam *inaequalis*, qualis est sola inter Deum & homines, ad hunc librum non pertinet.) In *aquali* enim, seu societate gentium ista præcepta sufficiunt.

§. 59.

At in *mixta*, quales sunt naturales reliquæ,

quæ, quatenus ea *imperium* in se continet, accedit prioribus præceptum aliquod speciale ad inferiores & subjectos pertinens: HOMINI, CUI IN ISTA SOCIETATE COMPETIT IMPERIUM, PARE.

§. 60.

Fluit hoc non solum in genere ex *primo*, quod initio demonstravimus, *principio pratico*, sed in specie ex *definitione societatis mixte*, quæ talis non esset, si imperanti à reliquis non foret præstanda obedientia.

§. 61.

Tum & ex *custodiâ socialitatis*, quoniam pax & tranquillitas humani generis nimium quantum turbaretur, si in societatibus specialibus humanis inferiores superioribus nullam præstarent obedientiam, cum sic finis plerarumque istarum societatum, de quo mox plura, in hoc corrupto statu non possit obrineri.

§. 62.

Quid quod & præceptum *de pactis servandis* sæpius hanc partitionem ex parte inculcat, quoniam imperia *plerumque* mediantibus pactis introducuntur.

§. 63.

Dico : *plerumque*. Hic enim vitandaerunt duo extrema, unum ejus sententiæ, quæ statuit; *omne imperium oriri ex pacto*; alterum opinionis huic adversæ : Omne imperium oriri *immediatè ex voluntate divina* citra pactum.

§. 64.

Nos vero quoddam *immediatè à Deo*, quoddam *mediante pacto* (eo videlicet modo quo supra aliquoties pactum ad productionem juris vel obligationis alicujus concurrere diximus) produci opinamur. Res optimè patebit ex dicendis in singulis societatum speciebus.

§. 65.

Sed istud tamen hæc occasione simul notandum, non confundendam esse *originem legis*, quæ jubet, imperanti esse parendum, cum ipsâ *imperii origine*. Lex enim hæc in universum naturalis est, & ex ratiocinatione cognoscitur, citra revelationem vel divinam vel humanam. At imperium huic vel illi in societate competere, non semper ratiocinatione assequi poteris, sed quandoque necesse erit, ut notitiam conventionis habeas in
quem

quem videlicet per pactum imperium sit translatum, ut in civitate, quandoque etiam revelationem divinam præsupponit & jus positivum universale, ut in societate conjugali.

§. 66.

Porro inter societates mixtas tres *simplices*, & ex compositis *respublica* specialibus gaudent finibus, ut hactenus demonstravimus. Igitur harum singulis accedit præceptum specialissimum Juris naturalis: **FAC EA, QVÆ FINEM CUJUSQVE SOCIETATIS NECESSARIO PROMOVENT, ET AMITTE EA, QVÆ ISTUM NECESSARIO TURBANT.**

§. 67.

Aliàs enim *societas non esset societas*, quia finis eidem dat essentiam.

§. 68.

Aliàs peccaretur contra *primū principium Juris prudentie divine*, quod Deo sit parendum, qui societatis alicujus autor est, aut etiam contra præceptum de *pactis servandis*, quatenus societates à pacto sumferunt originem, vel contra aliud præceptum speciale libri præcedentis, v. g.

22 LIB. III. CAP. I. DE OFFICIO HOMINIS.
de officiis humanitatis, quatenus finis societatis cujusdam in illo præcepto nititur.

§. 69.

Cum vero unius rei *plures* possint esse *fines*, & idem in societatibus etiam obtineat, ut unus earum finis sit principalis, alius vel alii secundarii, recta ratio dicitur, canonem nostrum procedere de *fine primario*, quia ab hoc societas specificatur.

§. 70.

Unde & hic in concursu cum finibus secundariis semper iis erit præponendus.

§. 71.

Quin & respectu constituendæ societatis SI CERTUM SIT, A PERSONIS, QUÆ SOCIETATEM INIRE VOLUNT, FINEM SOCIETATIS PRIMARIUM OBTINERI NON POSSE, nulla erit societas, neque admitenda eadem, etiamsi possit obtineri finis secundarius, si hic extrâ societatem illam aliâs non toleretur.

§. 72.

Dico: *si certum sit*. Si enim spes adsit mediis

diis naturalibus à personis ad tempus im-
peditis finem primum aliquatenus
posse obtineri, etsi melius sit, ut personæ
à societate tunc abstineant, admittita-
men eadem poterit.

§. 73.

Deinde loquor, de *constituenda societate*.
Si enim à personis initio capacibus
semel inita sit societas, non statim ces-
sabit eadem, etiam si postea personarum
una vel utraque fiat incapax, citra spem
recuperandæ habilitatis, neque enim tum
licebit in unum uni alterâ invitâ à
societate recedere, quin aliquando ob
prohibitionem superioris, non licebit ut-
risque consentientibus.

§. 74.

*Ufus harum observationum se passim ex-
erret in singulis societatibus, maximè in
conjugali.*

§. 75.

In quibus adeò, quantum ad Jurispru-
dentiam naturalem, nihil ulterius expe-
ctare debes, quam ut præcepta hæc-
tenus summatim exhibita, ad *easdem appli-
cemus*, partim *speciales conclusiones* inde
for-

24 LIB. III. CAP. II. DE OFFICIO HOMINIS
formando, partim *quæstiones* quasdam
controversas ex iisdem definiendo.

CAPUT II.
De Officio Hominis In-
tuitu societatis con-
jugalis.

§. 1.

INCIPiEMUS autem à *simplicibus societati-*
bus, quoniam ex his componitur civi-
tas. Inter eas maximè naturalis est *socie-*
tas conjugalis, quia communiter omnes
homines in se deprehendunt *instinctum*
ad eandem ineundam.

§. 2.

Cujus intuitu quodnam *officium* cuiq;
incumbat tanto *difficilius* est exponere,
quanto intricatius hoc negotium reddi-
dere illustres controversiæ à Theologis,
Jētis, Philosophis in utramq; partem acri-
us sæpè & subtiliter magis, quàm perspi-
cùè & distinctè ventilatæ.

§. 3.

Videtur verò ejus *difficultatis ratio* po-
tissimum in eo sita esse, quod plerumque
jura

INTUITU SOCIETATIS CONJUGALIS. 25

jura divina humanis fuerint mixta, & maximam partem jus naturale cum jure positivo universale ex ignorantia contusum, aut eorundem separata tractatio nonnunquam ex instituti ratione & operis argumento fuerit omissa.

§. 4.

Si enim fateri volumus, quod res est, nulla est ex humanis societas, quam divinum numen tot specialibus præceptis muniverit, quam conjugalis, quæ adeo sedulo dabimus operam, ut à legibus naturalibus secernamus, ab his initium facturi, ut eò melius postea declarare possimus, quid revelatio rationi superaddat.

§. 5.

Repeto autem ante omnia ex *hypothesis* hucusque demonstratis præcipuè istas. 1. Per legem naturalem nos haud aliam intelligere, quam eam, quam superius definivimus, & cujus fundamentum demonstravimus situm esse in necessaria convenientiâ & disconvenientiâ cum natura hominis sociali, id est pacificâ.

§. 6.

2. Conclusiones vel *questiones*, quæ hic occurrent, examinandas esse secundum

Bbb 5

ductum

ductum *axiomatum precedenti* capite indicatorum, quæ omnia ex fonte illo pullulant.

§. 7.

3. Ex quo suâ sponte fluit, actuum hic tractandorum *justitiam* aut *injustitiam* ex istis regulis fore dijudicandam, illosque adeò, ad quos eadem plane non pertinent, abstrahendo à revelatione divinâ pro *licitis* esse habendas.

§. 8.

4. Hoc tamen probe notandum erit, cum actionis *licite* vocabulum non sit absolute, sed respectum ad legem habeat, denotetque eam, quæ nec lege præcepta est, nec prohibita, cavendum tibi esse, dum in priori hujus capituli parte terminum actus *liciti* audis, ne putes, cum omni jure divino esse licitum, cum jam saltem de jure naturæ loquamur, multa verò lege positiva serenissimè sint prohibita, ad quæ lex naturalis non attingit.

§. 9.

5. Ulterius etsi ea quæ *licita* dicuntur inter præcepta & prohibita quasi *intermedia* jaceant, tamen istud *medium* non in-

INTUITU SOCIETATIS CONJUGALIS. 27

intelligendum esse in puncto, sed cum aliqua laxitate, ita ut modo prohibitioni, modo præceptioni fit propinquior, ferè ut Peripatetici mediocritatem suam virtutis explicant.

§. 10.

Nam quæ socialitatem aut finem societatis alicujus etiam non necessario, *promouent*, sed *per accidens*, à *præceptis* propius absunt, quæ è contrario *turbant per accidens*, prohibitioni propiora sunt, adeoque abstrahendo à revelatione divinâ illa laudabilius committuntur hæc omituntur. Igitur & hic *gradum licentiae* simul adjiciemus.

§. 11.

6. Non mirari tamen debes si *posterior pars* ostenderit, etiam ea, quæ mero jure naturæ *præceptis propiora* videbuntur, à Deo lege positiva esse prohibita. Non enim metienda est divina prudentia secundum regulas prudentiæ humanæ, & sufficere nobis debet, quod actus ejusmodi ad socialitatem non sit necessarius, præprimis cum sæpius accidere possit, ut in uno actu plures occurrant circumstantiæ, quarum una magis ad promotionem

28 LIB. III. CAP. II. DE OFFICIO HOMINIS

tionem , altera magis ad turbam pacis communis inclinent, quo pacto, si absq; revelatione divinâ foret , fluctuarem profecto ratio nostra sæpius, utrum laudabilius esset, ejusmodi actionem committere an omittere.

§. 12.

Neque illud 7. ommittendum , quod supra inculcavimus; non valere *istam illationem*. Hic actus in sacris literis præceptus aut prohibitus etiam à *Gentilibus* fuit pro honesto vel turpi agnitus, ergo ejus *determinatio à lege naturali* provenit.

§. 13.

Unde non sine causa commentatoribus suis vapulat Grotius, quod *ad probationem juris natura* putaverit *adhibenda esse testimonia, Philosophorum, Historicorum, Poetarum, Oratorum*. Etsi ipse hoc argumentum pro demonstrativo aut quod indiscretè adhibendum sit , non ventilet.

§. 14.

Nam quod ait: *Ubi multi diversis temporibus & locis idem pro certo affirmant, id ad causam universalem referri debere, quæ in questionibus juris alia esse non possit, quam*

ANI

aut recta illatio ex natura principii procedens ; aut communis aliquis consensus ; illam jus natura indicare , hanc jus gentium, quorum tamen discrimen non ex ipsis testimoniis sed ex materia qualitate intelligendum sit ; id plures meretur observationes.

§. 15.

Initio enim id valde dubium restat, quod dicit : *affirmationem multorum diversis temporibus & locis factam à causa quadam universali oriri.* Per istos enim multos, per Philosophos, Historicos, Poëtas, Oratores ad quos provocat , haud dubie intelligit scriptores Græcos aut Romanos. Ad horum consensus si alia argumenta deficient, ut causæ universali adscribatur, nulla persuadebit ratio , quoniam isti populi haud longâ terrarum intercapedine à se invicem discreti ex perpetuo commerciorum usu belli pacisque publicis negotiis & vitæ quâdam atque morum convenientia facile in quasdam conditiones tacito consensu transire potuerunt.

§. 16.

Deinde dum Grotius causas universales testimonia Gentium elicientes recen-

set,

set, insufficientem earum enumerationem tradit, dum saltem ad *dictamen recte rationis & communem consensum* provocat, sui videlicet ipsius oblitus, quod initio eruditi sui operis inter leges universales totum humanum genus adeoque & gentes obligantes, etiam recensuerat *legis divinae voluntariae aliquam speciem*, quam neque ad illationem ex naturae principiis, neque ad communem consensum gentium referre poterit ipse.

§. 17.

Atque hanc plus una vice causam fuisse testimoniorum à Philosophis gentilibus petitorum simul ostendimus superius.

§. 18.

Ubi simul rejecimus, *jus gentium proprie dictum à jure naturali specie differre*, quare non opus est, ut adversus id quidquam urgeamus amplius, quod porro Grotius de *consensu & jure gentium* hic immiscet.

§. 19.

Denique ipse Grotius fatetur non tam ex testimoniis Gentilium quam ex *materia qualitate* dijudicandum esse, quid sit
ju-

INTUITU SOCIETATIS CONJUGALIS. 31

juris naturalis, quid non, quo pacto evidens evadit, tutius isto argumento de consensu Philosophorum Gentilium hic abstineri.

§. 20.

Et ista quidem vel ideò paulò fufius hic fuerunt monenda iterum, quod sæpius scriptores, qui officia conjugalia exponere aggressi sunt, in definiendis controversiis difficilioribus, dum actum aliquem jure naturali prohibitum esse asserunt, nullam prohibitionis rationem tradunt, sed quasi re bene gestâ, loco rationis exhibent *testimonium Philosophi gentilis.*

§. 21.

Jam ad rem. Quilibet homo dum seposita revelatione naturam suã meditat, apprehendit in se *occultam quandam propensionem & acres stimulos ad conjunctionem cum individuo diversis sexus*, cujus & ipsius inclinationes si inquirat, cognoscit affectum istum à Deo ut *mutuum* utriusque sexui inditum esse.

§. 22.

Cognoscit ulterius stimulos istos magis à *dispositione corporis quàm animi* ortum suum ducere, non solum quod sæpè
eos

32 LIB. III. CAP. II. DE OFFICIO HOMINIS

eos alia omnia cogitando sentiat aut plerumque cogitationes suas antevertere & excitare percipiat, sed & quod similesejusmodi stimulos inveniat in *bestiis*, unde occasionem nanciscitur hoc passu naturam suam conferendi cum bestiarum structura.

§. 23.

Has equidem videt *certis anni temporibus* à stimulis istis actos conjungi, eamque conjunctionem naturaliter *ad generandum sui simile* esse destinatam. Eâ vero peractâ videt masculum ferè derelinquere foemellas, hasque solas postea *onus edendi fetus*, editumque *nutriendi* ferre.

§. 24.

Suas vero propensiones *non limitatas* esse sentit ad certa anni tempora, sed quodammodo perpetuas, considerat *sanguinis sui* partes agiliores, & majorem vim *rasorum suorum*, destinatum tamen etiam *ad sobolem* per similem conglutinationem *generandam*.

§. 25.

Ulterius pensitat, cum inclinatione ista *in se* conjunctum esse *affectum bestiis incognitum*, amorem videlicet, vi cujus etiam

INTUITU SOCIETATIS CONJUGALIS. 33

am citrà corporum communicationem in benevolentia certæ cujusdam personæ majorem felicitatis suæ partem positam esse credit quàm in benevolentia aliorum, ob odium verò aut aversionem ejusdem contristatur, ipsius delectationibus ferè magis afficitur quàm propriis, doloresque ejusdem graviter sentit ipse.

§. 26.

Porro cum bestia nullum discrimen faciant *individuum*, in se deprehendit homo nimum *variantes instinctus*, quorum causas plerumque reddere non novit, ut nimirum erga unum individuum vel nullos planè vel adversos etiam sentiat amoris stimulos, eosdem vicissim magis ad hanc quàm ad istam personam inclinantes.

§. 27.

Præterea & masculi in se detegunt singularem quandam *inclinationem in sobrietatem à foeminâ conceptam* pariter & *ediam*.

§. 28.

Denique in se communiter utriusque sexus homines *peculiarem ad concubitum*

Ccc

Sti

St. mulum sentiunt, etiam quando sobolem per eum generare aut concipere non possint, ut si foemella jam sit gravida, aut ubi vitæ civilis vel tranqvillæ vivendi ratio non ferat ut societatem generandæ sobolis gratiâ ineant, sentiunt utriqve & singularissimam in generationis actu *delectationem*, quæ fere istius irritamenti primariò movens causa est; quæ omnia si exactè rem pensitent, *in bestiis aliter se habere cognoscunt.*

§. 29.

Nam & difficulter mutum animans *post conceptionem* ingressorem admittit, & bestias *nulla vita civilis* aut tranqvillæ vivendi ratio, utpote quâ destituuntur omninò, *impedire potest*, ut instinctum naturalem generandi traducant in actum.

§. 30.

Et si loqui volumus, quod res est, *nullam* proprie percipiunt bestia *delectationem* ex congressu, quoniam videlicet ratione & sensu interno easdem destitui supra diximus, sed *simulacra* saltem ut rationis, ita & ejusmodi *delectationis* in bestiis apparent.

§. 31.

§. 31.

Quilibet enim propriâ experientiâ in se deprehendere poterit, *delectationem esse cogitationem* vel simplicem vel cum meditatione conjunctam *voluptatis* vel *presentis*, vel *præterita*, vel *futura*. Neutrum *de bestia* prædicare poteris, quia eadem nullo modo cogitat vel meditat. *ur*.

§. 32.

In eo tamen inter has *tres delectationis species* est differentia, *presens voluptas* miris modis hominem præ aliis afficit, suiqve recordationem specialem phantasiæ & memoriæ hominis imprimat, quâ dum *præteritam voluptatem* profundius cogitat, sæpius etiam absente objecto vehementer ad appetendum de novo irritatur, & ad cogitationes prolixiores *futura delectationis* disponitur.

§. 33.

Quod si vel maxime delectationem *hominis* hac parte cum delectationis simulacro, quod in *bestiis* deprehenditur, comparare velis, deprehendes *actum* ex quo delectatio illa oritur ita *communem esse homini cum bestiis*, ut rationis (quæ hominem aliâs à brutis secernit) imperium

Ccc 2

quam

36 LIB. III. CAP. II. DE OFFICIO HOMINIS

quam maximè excutere nitatur idem, & sapissime excutiat.

§ 34.

Quemadmodum enim *bestia* ita fortiter stimulis generandi aguntur, ut, si acrius iisdem sint commotæ, vix verberibus aut vi majori, faciliùs aliàs ipsorum inclinationes reliqvas reprimente, retineri possunt. Ita profecto in *hominibus* momentum præsentaneæ jucunditatis tam suaviter ideam ejus homini repræsentat, ut nullum majus in isto momento bonum concipere valeat, etsi mox ratio à delinimentis illis liberata contrarium evidentissime eidem demonstret.

§. 35.

Quin & *frustratum* diutiùs *conjunctionis desiderium* ita aliquoties homines extrà se rapuit, ut res nunquam aliàs committendas perpetraverint.

§. 36.

Nam etsi & *aliorum affectuum excessus* subinde homines ad actiones, quæ cum rationis dictamine pugnant, abripiant, tamen istius rei ratio vel pravæ educationi aut consuetudini, vel certè peculiari alicui circumstantiæ, quam faciliè homo
mi.

INTUITU SOCIETATIS CONJUGALIS. 37.

minimum aliquo ante excessum tempore reprimere poterat, adscribi potest.

§ 37.

Ast *libidinis æstrum* (de quo hætenus locuti sumus) ita *commune* est omnibus hominibus , ita aliquando *homines bene educatos & ratione suâ rectè utentes*, a rationis tramite avertit, ut parum à *furore* differat.

§. 38.

Originem vero hujusrei homo revelatione carens ignorat , unde non poterit non , si ratiocinatione sola hic uti velit, inferre *physicam libidinis uti furoris esse causam*.

§. 39.

Quid quod, cum sentiat *furorem* à rationibus specialioribus provenire, *libidinem* vero omnium hominum naturæ cohærere, istam inter hæc duo necessario faciet comparisonem , ut *furorem* pro accidente præter vel contra naturali libidinem pro naturali affectu habeat.

§. 40.

Denique cum sciat, hominem non habere naturam suam à seipso , uno absurdo admissio id ex consequentiarum con-

38 LIB. III. CAP. II. DE OFFICIO HOMINIS

nexione sequetur, ut putet, *conditorem hominis* ipsi hunc affectum tribuisse.

§. 41.

Vides ergo, quantum *ratio nostra lumine scripture destituta cœcutiat*; Unde jam non difficulter præsumere poteris an semper solidi quid sperare debeas, si meditationes præcedentes, quarum veritatem cuilibet proprius demonstrabit sensus, conferas *cum præceptis juris naturalis & regulis ejusdem* hactenus expositis.

§. 42.

Eqvidem si initio *officium hominis circa ineundum conjugium* consideres, non aberrabit adeo à voluntate divinâ ratio tua quatenus adhuc recta est, si eam sequaris. Dictabit enim *discrimen sexus & naturalis facultas* hominibus indita commixtis corporibus sese propagandi, voluntatem creatoris esse, ut hanc potentiam naturalem traducant in actum.

§. 43.

Idque eò magis, quo *majorem in se præ bestiis agnoscit esse sexuum in se invicem propensionem* mutuam simulque ardentissimum *in prolem affectum*, cujus rationem
inter

INTUITU SOCIETATIS CONJUGALIS. 39

inter alia & in eo sitam esse videt, ne fortasse per incuriam aut ob molestias partus vel educationis, & quia liberi sæpe materiam dolendi, semper laborum & curarum præbent, nobile istud opus omitteret, citra quod mortalium genus durare non poterat.

§. 44.

Ut itaque circa alia ad quæ *naturali appetitu* homo fertur, ut est *conservatio sui ipsius, amor & educatio sobolis*, jus naturale præcepta cordibus hominum inscripsit, ita & iidem sentiunt circa *generationis actum obligationem* quandam sibi esse inditam.

§. 45.

Neque enim putandum est, in his & similibus actibus lege non fuisse opus, cum jam antea *instinctus & appetitus sensitivus* in talia sat valide propellat; quin potius invertenda erit ratiocinatio, naturam ista, utpote incolumitatem generis humani, immediate conservantia, quam accuratissime voluisse observari, dum velut diffusa soli rationis dictamini eisdem succenturiari jussit instinctum ita ve-

hementem, ut difficulter admodum homo in contrarium niti queat.

§. 46.

Secernendi tamen hic probè sunt *instinctus*, ne quis nobis affingat, ac si indistinctè ab instinctu hominis metiremur ejusdem obligationem. *Qui incolumitatem humani generis non intendunt, qui ex facto aliquo illicito oriuntur, qui pugnant cum lege naturali* jam demonstratâ, ut vides, ab intentione nostra alieni sunt. Unde frustra nobis oppones *instinctum matris ad prolem interficiendam* ex metu & fugâ infamiae ortum.

§. 47.

Primum itaque Præceptum officia hominis circa societatem nuptialem dirigens erit istud: INEUNDUM ESSE MATRIMONIUM.

§. 48.

Generalis ejus ratio consistit in præcepto de custodienda socialitate. Cum enim socialis vitæ fundamentum sit matrimonium, homines quoque ad idem obligabuntur, prout tenentur ad omnia quæ ad eum finem necessario faciunt.

§. 49. In

§. 49.

In *specie* autem præceptum de custodienda *aequalitate* illam obligationem elicit. Uti enim unum par hominum ad vitam in hoc statu tranquille agendam non sufficit, sed multiplicationi generis humani ad eam obtinendam est opus, quæ obligatione inducti nostri (quicumque & quotcumque simus) parentes nosmet generarunt; ita æqualitatis studium nos impellit, ut & nobis & sociis, nostris de futuris iterum prospiciamus sociis cum aliis, quotidie aliis post alios per mortem abreptis, facile evenire possit ut omnium longævissimi vitam ducerent miseriam.

§. 50.

Simul verò hæc ratio ostendit, ad quam classem præceptorum ex axioma isto generali æqualitatem inculcante, præceptum nostrum referri debeat, nempe ad legem illam quæ *exhibitionem officiorum humanitatis* inculcat, quia per sobolis generationem indistincte & etiam citra pactum *aliis* profumus.

§ 51.

Neq; illis solummodo, qui nobiscum jam *societate aliqua* juncti sunt, sed & ipsis

42 LIB. III. CAP. II. DE OFFICIO HOMINIS.

posteris nostris, in lumbis nostris adhuc constitutis, nam & hi, secundum regulam vulgatam, quoties de ipsorum commodo quæritur, habentur pro jam natis.

§. 52.

Indicant autem rationes allatæ, præceptum nostrum ad *indefinita & indeterminata* pertinere, quæ non *singulos* necessario & *quovis tempore* obligant.

§. 53.

Nam non solum *in genere* præcepta *affirmativa* ad sui impletionem requirunt occasionem, sed & in specie hic repetenda sunt ea, quæ supra de *prestatione officiorum humanitatis*, quod eadem obligent imperfectè & cum respectu ad commoditates proprias, distinctè inculcavimus.

§. 54.

Hinc *matrimonii contrahendi occasio*, non ex sola ætate aut generandi aptitudine metienda est, sed ut copia quoque sit decentis conditionis, nec non facultas alendi uxorem & prolem nascituram, ac ut mas quoque sit idoneus ad gerendum partes patrisfamilias, Aliquando etiam præ-

INTUITU SOCIETATIS CONJUGALIS. 43

præsentium temporum & incumbentis
functionis conditio de matrimonio cogi-
tare non patitur.

§. 55.

Igitur non modo non est necessarium
sed stultum insuper, *juvenes animum ad u-*
xores applicare, qui sibi suisque nil nisi stre-
nuam esuritionem possint polliceri, ac
civitatem mendicabilis sint impleturi,
aut qui ipsi supra pueros parum sapiunt.

§. 56.

Imò rectè faciunt, *qui matrimonium dif-*
ferunt, quo commodius per cœlibatum a-
nimum excolunt, ac ad præstanda egre-
gia societatis humanæ ministeria sese
præparent, id quod uxoris per mores
civitatis aut genium fœminarium non i-
ta licebat.

§. 57.

Nec reprehendendus erit illorum *ce-*
libatus, qui probabiliter prævident, sese
in cœlibe vita, ad quam per continentiam
exigendam habiles se deprehendunt,
plus humano generi aut civitati suæ uti-
litas posse præstare, quam uxoratos,
qui adeo nequidquam putandi sunt per
naturam obligari, ut omnino præclaris
suis

suis conatibus per muliebres illecebras velut remoram injiciant.

§. 58.

Multo minus reprehensio metuenda est illis, qui cum ex priori matrimonio liberos habeant, hisce prægravem *novercam aut vitricam superinducere nolunt*, quamquam propterea *secunda nuptia non sint habendæ pro illicitis*, cum non semper malè per eas liberis prius genitis consularur.

§. 59.

Hæc omnia tamen sic intelligenda sunt, ut *non turbetur humanitas*, ut non turbentur *fines matrimonii*.

§. 60.

De quibus adeo ordo postulat, ut jam dispiciamus. Non enim sufficit, ut sciamus præceptum esse de ineundo matrimonio, nisi etiam cognoscamus *quid sit matrimonium*. Hujus autem, ut in aliis societatibus fieri diximus, *essentia dependet à fine*.

§. 61.

Jam constat inter gentes communiter nomine *matrimonii* venire illam *societatem, quæ concumbendi gratia inicitur*. Ita-
que

INTUITU SOCIETATIS CONJUGALIS. 45

que quos *concubitus fines* esse natura dicitur, sequetur etiam *matrimonii fines* esse habendos.

§. 62.

At jam supra diximus, *duplicem* ob causam hominem ad appetendam conjunctionem ferri, ut *generetur soboles*, ut *libido reprimatur*.

§. 63.

Horum utrumque homo sibi relictus pro *naturali* habet. *Illum* quoniam videt, feminis humani nullum alium esse usum, quam ut ex eo formetur foetus. *Hunc*, quoniam communiter omnes homines instinctu intrinseco ad voluptatem illam capiendam ferri per experientiam docetur.

§. 64.

Unde sequitur ut idem istos duos fines pro *veris* matrimonii finibus habeat.

§. 65.

At plerumque evenit ut in *veris* finibus uno pluribus unus magis intendatur, aut intendi debeat, quam alter, quorum ille finis *principalis* appellatur, hic *secundarius*, ergo & de hoc discrimine in istis duo-

duobus matrimonii finibus nunc inquirendum erit.

§. 66.

Si ex sola comparatione naturæ humanæ cum bestiali *obiter* inspectâ res definienda foret, videri posset, *sedationem libidinis matrimonii finem primarium esse*, quoniam supra diximus, procreationem sobolis homini cum brutis esse communem, libidinis irritamentum homini ferè proprium.

§. 67.

Verum non patiemur, ut hæc caligo lumen veritatis obnubilet. Nam iniriò simul supra ostendimus in bestiis, *et si non sit libido propriè dicta, esse tamen eidem valde affine libidinis simulacrum*.

§. 68.

Quod simulacrum uti ibidem hanc similitudinem cum libidine hominum habere asseruimus, ut libido fere rationis imperium excutiat, ita id *quod magnopere rationi adversatur, non poterit societatis rationalis esse finis primarius*.

§. 69.

Quapropter & communiter non solum latino, sed & aliorum populorum
idio-

idiomate , vel eminentiores concubitus merè libidinosi, vel in genere omnes, *bestialitatis* nomine audiunt.

§. 70.

Denique in quæstionibus juris naturalis definiendis non respiciendum est primario ad secundarias & accidentales essentiarum inter hominem & bestias differentias, sed ad *primariam* , quæ consistit in *ratione*, ratio in *socialitate* , socialitas in *tranquillitate* , hæc in *præceptis generalibus* hætenus expositis.

§. 71.

Quæ omnia cum colliment in *utilitate communi humani generis* , secundum quam utilitates singulorum erunt ordinandæ, simul necessario sequetur, *sobolis generationem matrimonii principalem esse finem, libidinis extinctionem secundarium.*

§. 72.

Nam *illa generi humano prodesse studet, hæc singulis seorsim.*

§. 73.

Cui & hoc adde, quod *generatio sobolis simul extinguat libidinem* , non vice versa *omnis libidinis extinctio generat.* Igitur
actus

ille actus magis naturalis erit, quam hic, cum in eo & communis & singularum utilitas sit conjuncta.

§. 74.

Præter hos duos conjugii fines communi eruditorum consensu, additur *tertius*, *mutuum* nempe *adjutorium*, quod ut rectius intelligas, notandum, societatem nuptialem vel considerari *in se* absque respectu ad alias societates, vel *in ordine ad familiam*, cujus pars est.

§. 75.

Priori modo duobus istis finibus absolvitur. *Posteriori* intendit simul mutuum adjutorium in familia.

§. 76.

Sed hic iterum *mutuum* istud *adjutorium* distingvere posses in *ordinarium*, quod semper in familia societatis nuptialis proprium est, & *extraordinarium* seu subsidiarium, quod supplet defectum alterius societatis.

§. 77.

Ordinarium illud voco, dum amor adjutorium præbet marito in educandâ sobole, regendis servis, acqvirendis vel conservandis bonis.

§. 78.

§. 78.

Extraordinarium est, si paupertate v.g. laboret paterfamilias, ut servos & ancillas alere non possit, tùm enim ob defectum *societatis herilis* necesse erit, ut maritus servi vices gerat, uxor ancillæ.

§. 79.

Puto autem ex dictis apparere, *utrumque* hoc mutuum adjutorium inter *secundarios* conjugii fines esse numerandum, *prius*, quod afficiat matrimonium in relatione ad extra, *posterius*, quod præsupponat defectum.

§. 80.

Hoc tamen jam velut obiter notes, per *mutuum adjutorium* communiter à scriptoribus indicari aliquid à prioribus finibus duobus distinctum.

§. 81.

Cum igitur societates humanæ specificentur à finibus primariis, & vero hætenus demonstratum sit, generationem sobolis esse finem primarium societatis nuptialis, inde facile sequens axioma conficitur: Societatem, quæ generandæ sobolis gratiâ ini-

Ddd

tur

50 LIB. III. CAP. II. DE OFFICIO HOMINIS
tur (abstrahendo à revelatione) esse
societatem nuptialem. Itemq;
Non habendam esse eam so-
cietatem pro nuptiali quæ
non intendit generationem
sobolis.

§. 82.

Antequam itaque ad præcepta con-
jugibus observanda progrediamur ne-
cesse erit, ut ostendamus *conclusiones*, quæ
per optimam consequentiam ex istis du-
abus positionibus inferri possunt.

§. 83.

Affirmativam quod concernit, initio
ex doctrina de societatibus in genere id
apertum est, *essentiam* societatis nuptia-
lis non incipere ab adimplemento finis, &
ipso actu conjunctionis, sed hic valere
regulam vulgatissimam; finem esse pri-
mum in intentione, ultimum in executi-
one, adeoq; *statim post consensum interpo-
situm de hoc fine impetrando subsistere nu-
ptias.*

§. 84

§. 84.

Atque huc pertinet assertio communis Jctorum: *Consensus non concubitus facit nuptias*, quâ tamen non solum id, quod modo diximus, innuitur, sed & quod *concubitus absque consensu* pro societate conjugali haberi nequeat, quoniam tum videlicet non constat, utrum primario cum intentione procreandæ sobolis, an saltem libidinis extingvendæ gratiâ factus fuerit, de quo mox in expositione positionis posterioris negativæ videbimus.

§. 85.

Porro quæ supra quoad naturam partorum in universum de consensu notavimus, ea quoque hic in consensu de societate nuptiali erunt repetenda, quapropter in contrahentibus debet *sufficiens usus rationis* adesse, nec minus abesse debet *metus* ab alterutra parte injuste incussus.

§. 86.

Eadem erit ratio *doli mali*, ut abstrahendo à revelatione divina & moribus gentium non distinguamus, an dolus inciderit in essentielle conjugii, an in ea quæ

vocantur accidentalia , ut si perſuaserit una pars alteri se esse *divitem , nobilem , virginem &c.* Nam ut de iis nullum est dubium, qvin nulla fit societas nuptialis, ita qvoad hæc ad definitionis identitatem nosducit regula supra exposita , qvòd nunquam dolus prodesse debeat lædenti, sed qvòd in arbitrio esse sit, utrum negotium rescindere , an ad supplementum læsionis alterum adigere velit.

§ 87.

Nec circa *errorem* mutamus quicquam, qvatenus nempe dolo contradistingvitur. Diximus enim ibidem. Errorem in dubio semper nocere debere erranti, nisi circumstantia illa, in qua erravit , expressè promisso per modum conditionis fuerit adjecta.

§. 88.

Ex hoc inferimus: *Errorem circa personam*, si dolus unius ex contrahentibus interveniat, quidem nullum reddere matrimonium, qvale quid contingebat Jacobo, sed si *hic absit*, subsistere matrimonium, ut si quis v.g. Titiae promittat nuptias, quam putet esse Cajam, modo non dixerit qvòd velit cum ipsa tanquam cum *Cajâ* contrahere.

§. 89.

§. 89.

Deinde errorem circa virginitatem, si sponsus de eâ in promisso non injiciat sermonem, mero jure naturali non præjudicare conjugio. §. 90.

Aliud si erratum fuerit in sexu vel generandi potentiâ, quia sic non potest finis conjugii obtineri, adeoque hæ duæ qualitates semper adhærent promisso per modum conditionis.

§. 91.

Quod si circa pulchritudinem, nobilitatem, divitias &c. erratum fuerit, si quis non expressè v.g. de certâ dote convenit, sed tacitâ duntaxat spe sponsæ suæ opes non investigatas devoravit, non licebit ei dissolvere nuptias, vel earum ritè pactarum consummationem detrectare.

§. 92.

Si vero per modum conditionis & has qualitates quis pacto matrimoniali inferuerit, jure naturali nihil obstabit, quò minus errore deprehenso retractari possit societas inita, ut si dixerit; *repudiabo te* sitantum dotis mihi non attuleris.

§. 93.

Ita si quis promisso hanc clausulam ex-

Ddd 3

pres-

54 LIB. III. CAP. II. DE OFFICIO HOMINIS

preſſe addiderit, eâ lege ſibi aliquam *forte uxorem*, ſi nobilis ſit genere, ſi tantum dotis attulerit, utiqve non prius ad matrimonium conſummandum tenebitur, quàm illa conditio appareat.

§. 94.

Quin & ſi quis neglectâ inqviſitione in conditionis iſtius exiſtentiam, matrimonium conſummaverit, non videbitur tacite iſti conditioni renunciâſſe; adeoque ſi, quæ ſperabantur, deinceps non præſententur, putarem ſufficientem divortio præberi cauſam.

§. 95.

Neque enim regulariter *renunciatio- nes* tanquam odioſæ ita facilè præſumuntur, neque inter pares *negligentia* poterit aliquem jure aliâs competente privare, præprimis ſi eadem *dolo* alterius fuerit elicita, qui hic fere abeſſe non poterit, ſi conditiones iſtæ pacto fuerint additæ.

§. 96.

Neque obſtabit etiam, in dato caſu non ita fuiſſe contractum; *repudiabote*, ſi tantum dotis non attuleris; ſed ita: *non ducam te*. Nam & hoc ultimum ſufficiet, quia

quia & hoc modo deficiet consensus, si illa tantum dotis non attulerit.

§. 97.

Atqui, inquis, *consummavit tamen matrimonium*, dum concubuit. Fuit inquam non vera consummatio, quia modo notavimus, concubitum absque consensu non facere nuptias.

§. 98.

Porro cum *pacta*, quibus societatem aliquam inimus, nullam aliam *essentiam* ex naturâ rei habeant, quam *qua dependet à fine societatis* utpote hujus essentiam absolvente, constabit, si inter homines in naturali æqualitate & libertate constitutos matrimonium ineatur, contingere posse, ut *non minus fœmina quam mas sibi peculiariter sobolem cupiat quærere*, in quam ipsa jus obtineat. Cui finis necessarium est, ut pactum inter marem & fœminam ineatur *de præbendo invicem corpore*.

§. 99.

Hoc pactum itaque si simplex tantum fuerit, solam *prolis procreationem* respiciens, & non conjunctam habeat conventionem circa *continuam cohabitationem*,

neque uni in alterum *imperium* conferet, & neutri in alterum quicquam juris erit præterquam ad præbendum corpus pro creandæ sobolis gratiâ.

§. 100.

Ex quo sequitur, mero jure naturæ *ad essentiam conjugalis pacti* non requiri, ut ante omnia *fidem det viro fœmina, quod nemini præterquam ipsi, corporis sui usuram velit concedere.* §. 101.

Nam etsi afferre velis, conditionem humanæ naturæ exactius examinanti videri utriusque *sexus indoli* magis congruere, ut pactum connubiale à viro incipiat, adeoque vir quærat uxorem, non uxor virum; ex quo pateat, *virum sibi quærere sobolem propriam*, non suppositiciam aut adulterinam; vereor tamen, ut, quæ de *initio pacti conjugalis* à maribus faciendò adducta sunt, ex *naturâ sexus* demonstrari queant, & non potius moribus gentium, educationi fœminarum, aut aliæ causæ ex revelatione hauriendæ sint adscribenda.

§. 102.

Neque istud *ad essentiam pacti connubialis* naturaliter requiri auctor, ut uxor
viro

INTUITU SOCIETATIS CONJUGALIS. 57

viro continuam cobitationem promittat, eidemq; domicili constitutionem liberam relinqvat; adeoque salvo pacto matrimoniali non possit *uxor invito marito peregrè abire aut secubare.*

§. 103.

Nam sicut hæc assertio aliquatenus à priori hypothese dependet, ac si naturaliter maritus uxorem in suam asciverit familiam, non vice versâ, cujus ille utique caput & director existat; ita præter ea quæ modo regeffimus, maritus *non è naturâ familia caput est, sed aliunde.*

§. 104.

Itaque etsi non diffiteamur, à *decoro ordine* multum abhorrere vitam vagam ac desultoriam, incerto lare, nulla fortunarum sede; tum communis sobolis educationem commodissimè institui posse conjunctis utriusque parentis operis, ac prætereà cobitationem continuam plurimum continere jucunditatis inter conjuges benè compositos; tamen hæc omnia saltem ostendunt *perfectius esse patetum*, ubi hæc promittuntur, præ altero simplici, simplex istud naturæ adversum esse non ostendunt; ac prætereà rationes

Ddd 5

has

58 LIB. III. CAP. II. DE OFFICIO HOMINIS.

has vir non solum aduersus uxorem urgere poterit, sed & sibi easdem dictas esse arbitrabitur.

§. 105.

Denique mero jure naturæ ex principali pacto matrimonii perfecti non resultat *imperium proprie dictum in uxorem*, etiamsi concederemus, uxorem à naturâ obligari ad fidem marito dandam de corporis usu alii non concedendo, & continuâ cohabitatione.

§. 106.

Nam non statim imperio alterius est subjectus, qui incerto actuum genere ipsius voluntatem sequi tenetur. Inde ut in negotiis matrimonio peculiaribus uxor ad voluntatem mariti se componere teneretur, non tamē statim quoad alias quoque actiones imperium huic in illam necessariō competere.

§. 107.

Deinde *matrimonii finis* non, uti civitatum, est defensio & securitas hominum, quæ sine imperio non poterunt obtineri, neque adeo civitates sine imperio intelligi, sed propagatio generis hu-

humani, quæ solo pacto & amicitia *citra imperium* contineri posse videtur.

§. 108.

Id tamen, si ad præcedentia ista duo uxorem obligari à natura statuamus, sequetur, pactum conjugale naturam *scæneris inæqualis* æmulari, in quo uxor marito observantiam maximè, hic illi protectionem debeat.

§. 109.

At cum & illa rejecerimus, consequens est, ut asseramus etiam, *istam inæqualitatem*, non à natura provenire, sed abstrahendo à revelatione dependere à liberâ paciscentium voluntate.

§. 110.

Neque licebit ad *naturalem prærogativam sexus* hic provocare. Nam etsi & hæc foret; produceret saltem majorem aptitudinem in marito ad recipiendam observantiam, obligationem in scæmina, ut marito per pactum observantiam promitteret, non operaretur. Jam autem valde vereor, ne communiter philosophi qui sexui masculino prærogativam naturalem attribuunt, vel laboraverint ignorantia historiae sacrae de lapsu pri-

primorum parentum, vel iterum educationem communiter à gentibus receptam, quæ genuina causa imperfectionum est in sexu muliebri, confuderint cum natura sexus.

§. III.

Ergo mediâ viâ hic incedentes, non putamus tamen jure naturali quicquam obstare, quo minus uxor etiam *per pactum* propriè dictum *imperium* mariti subeat.

§. II2.

Nam istud argumentum, quod uxor non habeat potestatem maritalem, ergo per pactum etiam non possit eandem in maritum transferre, jam sæpius ab aliis est excussum.

§. II3.

Scilicet vulgatus canon: *quod quis non habet, in alium transferre nequit*; valet tantummodo in juribus quæ terminantur *in rebus*. Nam si de iis quæ *in personis* terminantur, quæle est imperium, eundem velis intelligere, infinitæ dari possent instantiæ.

§. II4.

Si igitur maritus à naturâ non habet
impe-

imperium in personam uxoris, multò minus quicquam potestatis *in bona uxoris ipsi* à natura competet, sed itidem hoc punctum ex conjugum conventionem aut legibus positivis dependebit.

§. 115.

Porro nec minus acriter disceptatur hæc quæstio, an jure naturæ matrimonium sit *societatis solubilis*? ubi duo momenta videntur secernenda esse; in initio an lex naturæ dicitur, *ad essentiam societatis nuptialis* pertinere, ut eam contrahentes pactum ineant quod velint in illa *ad dies vite* permanere? deinde; an non posito, quod ejusmodi pactum iniverint, possint justæ quædam existere causæ, quarum intuitu non obstante isto pacto una pars possit ab altera *invita facere divortium*.

§. 116.

Prius quod attinet, id equidem moribus communibus omnium gentium receptum est, ut *momentanea* quasi *cohabitatio* unius saltem conjunctionis causa facta pro matrimonio nusquam fuerit habita, videlicet, quod, & si etiam in istâ unicâ conjunctione congregientes procrea-

creationem sobolis intenderint, certitamen esse nequeant, an finem conjugii unicâ istâ corporum communicatione obtinuerint, sed hæc res longius aliquod temporis spatium, & sæpius frequentatam conjunctionem desideret.

§. 117.

Cui accedit, quod in genere, quamcunque societatem respicias, ea vix societatis nomen mereatur, si saltem ob consortium momentaneum facta sit, unde forte & Ulpianus dubitavit, an contractum societatis admitteret inter eos qui communi consensu rem emerunt, ut statim eandem dividerent.

§. 118.

Non tamen exinde opus est, ut in alterum dilabamur extremum. Haud quicquam enim ita procedit illatio, societas conjugalis non potest esse momentanea, ergo debet esse perpetua; sed potius mero jure naturali societatis conjugalis nomine non indigna erit illa societas, ubi paciscentes *post conceptam sobolem recedunt iterum*, obtinuerunt enim societatis finem.

§. 119.

§. 119.

Neque enim putandum est; legem naturalem homines obligare *ut in infinitum procreent sobolem*. Nam si certis casibus, quos supra enumeravimus licite facit, qui planè hanc societatem non inicit, poterunt quoque casus existere, quo quis legi naturæ satisfecit, si unicam prolem generavit, adeoque etiam pro societate nuptiali habenda erit, quæ in hunc saltem finem inicitur.

§. 120.

Deinde, etsi quis indistinctè obligaretur ad multiplicationem generationis, non tamen lex naturæ dicitur eam esse præcise cum uno individuo iterandam; ergo posset hoc non obstante vir, aut mulier post finem illum primum intentum novas nuptias cum aliâ personâ inire.

§. 121.

Quod si igitur liceret à societate inita tam citò recedere, multo magis, pro societate nuptiali habenda esset *cobabitatio viri & uxoris continuata, donec proles edita sit, & adhuc magis, donec eadem sit educa-*
ta,

64 LIB. III. CAP. II. DE OFFICIO HOMINIS

*ta, omnium tamen maxime, si ad dies
vita matrimonium incatur.*

§. 122.

Ergo differrent quidem ex ratione naturali istæ societates, variis modis initæ, gradibus *p. perfectionis*, neutra tamen habenda est pro irrationabili.

§. 123.

Qvo præsupposito vel vir & uxor initio societatis initæ *determinassent tempus* quamdiu in eâdem permanere velint, vel non determinassent.

§. 124.

Hoc si factum fuisset, nullam sufficientem rationem obstare video, cur non licere debuisset, uni conjugum ex mera ratione naturali, *sine conjugii vel semel obtento*, etiam ab invito altero recedere.

§. 125.

Nam etsi objicias; id habere quodvis pactum ut una pars *ab eodem non possit discedere*, nisi alterius consensu aut pacto ab altera parte violato; ergo hoc utique juri naturali repugnare, si unus conjugum ab altero invito discedat, ubi ab hoc nullum caput pacti matrimonialis fuerit violatum, tantum ut meliorem sibi condi-

ditionem paret, aut quia sic placet; responderem tamen, objectionem istam à diversis inferre, cum conjux in casu pro- ut à nobis formatus est ab altero invito discedens, non recedat à pacto suo, sed recedat saltem à societate, ad quam perpetuò continuandam nunquam se obligavit. §. 126.

Quod si fortè contingat, ut per illam societatis renunciationem alteri conjugii lamnum inferatur, præceptum quidem de non lædendis aliis obstringeret renunciantem, ut alteram partem indemnem præstet, ad omittendam renunciationem tamen non obligaret.

§. 127.

Ulterius, quamvis in matrimonio utriusque conjugum in alterius corpus jus fuerit quæsitum, nemini verò invito jus suum auferri debeat, in quæstione tamen hoc loco versatur, an jus istud fuerit perpetuum, an temporarium vel revocabile? §. 128.

Denique si afferres, ne quidem consensu mutuo matrimonia dissolvenda esse citra gravissimam aliquam causam, quoniam id indecens & noxium sit, cum

Eee se

66 LIB. III. CAP. II. DE OFFICIO HOMINIS

per ejusmodi divortiorum licentiam non possint non & familiae & publicus civitatum decor gravissime conveni, re-gererem, nos jam sollicitos esse de justo non de decoro.

§. 129.

Item nos jam occupari in expositione societatis nuptialis abstrahendo à statu civili, adeoque interesse civitatis, ad quod respiciendum est in legibus civilibus, non miscendum cum fine societatis nuptialis, de quo nunc agimus.

§. 130.

Eadem porro dicenda esse ad interesse familiae, quæ etiam est societas separata à conjugio, ad quam directè non pertinet finis conjugii primarius, quanquam necdum evidens fit, in quo familiae decor per istud divortium quod bonæ gratiæ fit, detrimentum capiat,

§. 131.

Nunc de *posteriori* membro videndum, si videlicet vir ad dies vitæ se foeminae, ac hæc ipsi obligasset, aut alio modo determinatio temporis facta fuerit, annon ab hoc pacto ex justis causis una pars postea recedere potuisset. Ubi
qvi-

INTUITU SOCIETATIS CONJUGALIS. 67

quidē mero jure naturali alter conjugū vinculo pacti haud dubie liberaretur propter *malitiosam* alterius *desertionem*, ut & pertinacem atque ultroneam *debiti conjugalis denegationem*, quoniam ad finem conjugii obtinendum necessaria est corporum præbitio, & hoc omnibus aliis pactis inter pares commune est, ut ubi illorum capita saltem primaria ab altero fuerint violata, pars læsa nanciscatur facultatem ab eisdem discedendi.

§. 132.

Eadem ratio svadet, ut, si vir cum foemina convenerit, ut ipsi prolem tollat, non adulterinam, item ut & extrâ procreationem sobolis & nave jam onerata vectores non admittat, pro justâ causâ divortii habeatur, si uxor *alteri ultro & non coactè corporis sui copiam* faciat.

§. 133.

Cæterum cum in omnibus societatibus personæ eadem ineunt pacta ad societatis finem dirigant, inerit quoque pactis jure naturali exceptio tacita, *si finis obtineri non possit*; inde putarem abstrahendo à lège positivâ etiam *infœcunditatem* aut *sterilitatem* alterutrius, qui alias

Ecc 2

ad

ad copulam idoneus est, sufficere ad *di-*
vortium. §. 134.

Nam etsi fœcunditatem præstare pe-
nes hominem non sit, ex eò tamen se-
quitur saltem, quod sterili nulla culpa
sit imputanda, sed infœcunditas pro ca-
su haberi debeat. At casum regulariter
is sentire debet, quem proximè afficit,
neque adeò posset postulare conjux ste-
rilis, ut alter consecutione finis, quem
frustrà in illâ societate quærit, defraude-
tur, nec aliunde eum ipsi invenire li-
ceat.

§. 135.

Quod si ulterius, ut naturaliter fieri so-
let, cum procreatione sobolis, personæ
matrimonium ineuntes, stipulentur fa-
miliarem & amicam conversationem,
jure naturali propter *intolerabiles mores*
sedamve tractationem, liceret vinculum
conjugale planè abrumpere, neque ne-
cesse esset, cohabitatione continua &
familiari cessante, propagationem sobo-
lis continuare. §. 136.

Etsi enim in genere si pactum ineatur
pluribus capitibus constans, eidem clau-
sula addi possit, ut licet ab uno fuerit
discessum, in cæteris explendis perga-
tur.

INTUITU SOCIETATIS CONJUGALIS. 69

tur, adeoque licet uxor ad cohabitatio-
nem continuam importunis moribus se
reddiderit ineptam, præstationem ejus
debiti quod ad prolem procreandam
pertinet, continuare possit; tamen quia
non est probabile ad hoc debitum se fat
commodam præbituram, cujus conver-
satio fuit intolerabilis, aut aliquem non
penitus averfaturum corpus, in quo
tam tetricus hospes stabulatur, cum vix
quispiam optet prolem tollere ex eâ
quam odit, inde in ejusmodi pactis ubi
simul de præbendo corpore & familiari
conversazione conventum est, hæc duo
ita mutuò velut implicita judicari debent,
ut cum uno quoque alterum simul ab-
rumpi videatur.

§. 137.

Inde Juri naturali repugnat ob mo-
res intolerabiles & nimiam sævitiam con-
juges separare à consortio mensæ & thoricæ,
nullo tamen vinculo matrimonii, quod
sibi conditione sibi prospicere prohibe-
ntur; nisi fortè ad tempus & invicem
investigationis ea separatio sit injuncta
angendæ pertinaciæ, & ut penitus ex-
oretur, an aliqua morum emendando-
rum spes sit.

Ecc 3

§. 138.

§. 138.

Venio ad alteram positionem, eamque negativam, quam supra ex doctrina de fine societatis nuptialis formavimus, et quâ id inferimus; *eam conjunctionem corporum quæ non fit propagandæ sobolis gratiâ, haud esse pro societate conjugali vendendam.*

§. 139.

Cæterum cum conjunctionis ejus modi nullus alius possit esse finis, quam expletio libidinis, ut ex supra deducto constat, inde jam ad difficillimam conjunctionem prolapsi *de moralitate libidinis* et dictamine rationis abstrahendo à revelatione divina deducendæ, operam dæbimus ut nos breviter, succincte tamen expediamus.

§. 140.

Itaque per *libidinem* intelligimus desiderium primariò delectationem percipiendi ex actu venereo.

§. 141.

Quæ adeo erit *duplex*, vel ut planè intendatur sobolis generatio, vel ut extendatur quidem, sed *per accidens*.

§. 142.

Unde melioris distinctionis gratia actum illum, qui libidinem prioris generis intendit vocabimus *scortationem*, (voce hic late accepta, ut sodomiam, stuprum, & fornicationem aliasque species sub se comprehendat) qui *posteriores* pro fine habet, appellabitur *concupinatus*. De *scortatione* vero faciemus initium.

§. 143.

Atque hic pro ejus turpitudine demonstrandâ non sufficit, si dixerimus eam non dirigi ad finem conjugii primarium; non tam ex ratione ea, quod jam supra ostenderimus, extinctionem libidinis etiam esse finem conjugii, quamvis secundarium, quam quod illa ratio faltem inferat *scortationem non esse conjugium*; non vero inde concludi possit omnem actum vel omnem societatem quæ non est conjugium esse societatem inhonestam.

§. 144.

Porro id quidem non erit diffitendum, si in universum reciperetur, ut omnes sibi membra generationi destinata SOLI libidini exercendæ data crede-

rent, eiqve usui UNICE applicarent, decoram inter homines & tranqvillam societatem subsistere non posse; sed hæc ratio sufficiens sit ad probandum jure naturali eas *libidines in univrsum* prohiberi, plures rationes sunt, quæ id tuto affirmari posse mihi quidem dissvadere videntur.

§. 145.

Nam ratio prioris assertionis, haud dubie in eo fundatur, quod si SOLI extinctioni libidinis UNICE vacarent homines, peccaretur contra præceptum superius traditum, quod inculcat, ineundum esse conjugium; at hoc periculum non est timendum si *quandoque* saltem quis libidinem suam expleat.

§. 146.

Deinde jam supra notavimus, esse illud præceptum indeterminatum & generale, quod non *perpetuam & continuam* obligationem intendat, sed cujus effectus nonnunquam cessent.

§. 147.

Ulterius idem præceptum deduximus ex fonte de exhibendis officiis humanitatis, quæ si in univrsum cessarent,
tur-

turbaretur quidem tranquillitas humana, non autem si remittatur earum præstatio ad tempus.

§. 148.

Igitur five res *licitas*; five *præceptas* jure naturali consideres, videtur istud axioma: *Quicquid turbat societatem humanam, si ei soli & unice homines incumbant, id in universum est prohibitum; multas pati instantias.*

§. 149.

Ita v.g. aliquam ex cibo & potu capere jucunditatem, lucrum aliquod per mercaturam acquirere, ludere &c. rebus indifferentibus facile annumerantur, etsi societas humana haud dubie damnum pateretur, si illis rebus solis & unice homines darent operam.

§. 150.

Ita defensor libidinis, facile spicula adversus nos ipsos retorquens procreationem sobolis, quam præceptam tamen esse demonstravimus, eodem argumento ut turpem impugnare posset, quia profecto nimium quantum turbaretur tranquillitas humani generis, si nihil aliud agerent homines, quam ut genus suum propagarent, Eee § §. 151.

§. 151.

Neque magis dubitationem omnem tollunt, quæ communiter pro demonstrandâ injustitiâ flagitiosæ illius sceditatis, quâ quidam in *brutorum* corpora aut *parem in sexum* feruntur, solent afferri. Summa eò redit: Reliquas libidinis species minori gradu esse peccaminosas, quoniam membra ibidem adhibeantur *præter finem à naturâ destinatum*, ad hoc crimen nefandum omnem excedere turpitudinis notam, quia in eo applicentur membra *contra naturam*.

§ 152.

Nam etsi ut plurimum de hujus rationis veritate non inquiramus, quoniam videlicet de conclusionis assertione sumus convicti, reverà tamen erudito homini multum interest, ut veram assertionem non deducat ex falsis præmissis, tum ne ipse à regiâ veritatis inquirendi viâ in devia seduci se patiat, atque sic admissò uno absurdo involvatur pluribus, tum ne ab hominibus impiis, quaslibet veritates hodiè oppugnare paratis, ad eas angustias redigatur, ut, si præconceptam opinionem dimittere nolit, quod
tunc

INTUITU SOCIETATIS CONJUGALIS. 75

tunc quidem non adeò decorum foret, cogatur in quibuscunqve distinctionibus reverà nihil significantibus & apud eruditos qui neutrarum sunt partium, proflituentibus ipsum, miserum ignorantia suæ effugium quærere.

§. 153.

Igitur inquirendum, *an usus membrorum contra vel præter naturam semper peccatum sit*, & tale quidem, quale nefandum istud esse perhibetur? *Os & stomachus, gula & œsophagus* facta sunt ad hominem nutriendum, & nos docent & ducunt ad sumenda alimenta per os, & ad ea deglutienda & demittenda in stomachum: Sed an ideò tantum nefas est hominem nutrire per clysteres, quemadmodum medici quidam in magnis morbis talem clysterum usum commendant? Aut an peccatum contra naturam esset, infusione lactis in venas hominum nutrire & recreare, quia natura alia nutritionis & sanguificationis organa fabricavit?

§ 154.

Fabrica humani corporis talis est, ut cibus per os sumtus & in stomachum de-

76 LIB. III. CAP. II. DE OFFICIO HOMINIS
demissus per *alvum* excernatur. Estne
tantum crimen destinato vomitu illum
rejicere per os?

§. 155.

Lingua homini data ad exprimendos
animi sensus, *manus* ad machinationes &
artes. An itaque is peccatum contra
naturam committit, qui manibus vice
linguæ utitur ad sua cogitata proximo
declaranda?

§. 156.

Quamvis vero aliqui ut has objectio-
nes evitent respondere soleant, exem-
pla hæc ab instituto esse aliena, quia *ad*
Venerem non pertineant, revera tamen
horum responsio est obscurior, quam-
diu rationem disparitatis claram & di-
stinctam non proferunt, cur in actioni-
bus venereis iste canon faltem procedat,
fallat in reliquis.

§. 157.

Quod ut faciant, solent provocare in
genere ad *pudorem* homini inditum &
dignitatem hominis: addentes: usurpationem
partium naturaliū alienam à primo
suo usu, cujus in exemplis modo memo-
ratis facta est mentio, non esse ponen-
dam

INTUITU SOCIETATIS CONJUGALIS. 77

dam in vitio, quia in illâ nihil committatur contra pudorem naturalem; neque aliquid in eâ culpandum esse, si ostendi non possit eâ hominis dignitatem naturalem imminui. Aliam rationem esse delictorum Venereorum, utpote quibus vel peccetur contra pudorem, quò referunt pudendorum revelationem & incestum, vel certè contra dignitatem hominis, quod & fieri statuunt per scortationis genera & polygamiam.

§. 158.

Verum quemadmodum ista quidem methodus demonstrandi à pudore & dignitate hominis desumpta, multa mihi videtur petere concedenda, quæ sunt in principio, & arripere multas assertiones pro veris, quas magis per assuefactionem, aut aliorum persuasionem imbibimus, quam ut demonstrationis trutinam sustineant, adeoque si erudita analysi in ejusdem hypotheses inquiras non adeò firmo eadem nitantur fundamento; ita forte faciliè ostendi posset, saltem ad hominem disputando, vomitum per os factum & contra pudorem naturalem esse & dignitati hominis repugnare.

§. 159.

§. 159.

Itaque vulgaræ rationes quæ scortationi obijciuntur, vereor ut Gentilem Terentianam sententiam imbutum, quâ, non esse turpe adolescentulum scortari statuit, convincere valeant, timendum potius ne personam respondentis hætenus non malè non sustinens eò audaciæ progrediatur, ut ex respondente fiat opponens.

§. 160.

Quid enim, inquit, rationi adversaretur omnis libidinis extinctio? cum affectum istum omnibus hominibus inditum esse cognoscam; quomodo verò inditum esse poterit ejusmodi quid, quod cum ratione, hoc est cum essentiâ homini spugnet?

§. 161.

Nec est quod dicas (ita perget) instinctum istum tendere ad procreationem sobolis, ergo huic eundem esse subordmandum, cum ipse suprâ concesseris, sentire homines stimulos istos acriter etiam si certum sit non posse per concubitum procreationem sequi, aut ubi civilis ratio non ferat ut conjugium in-

ear;

eat; cum concesseris, hoc ultimo casu nō obligari hominem ad ineundum matrimonium; An igitur his saltem casibus legi naturali quid adversum committet homo, si impetum non peculiarem, qui à perversa educatione oriri poterat, sed communem humano generi, & ipsos etiam homines justissimos agentem, sequatur, & voluptatem aliquam ex eo ad quod natura ipsum fert capiendo, Veneris cœstrum reprimat.

§. 162.

Quod si urgeas, dictare rationem tamen turpe id esse, cui adeò obsecundandum non sit, quod sæpius homines *extra se rapiat*, ut actus alios legi naturæ vetitos, committant; reget, effectus hos non tam affectui ipsi & inclinationi, sed pertinaciæ, quod homo istam inclinationem reprimere conatus fuerit, esse adscribendos, adeoque invertendam potius esse illationem, ac vel ideò in tempore laxandas esse habenas stimulis urgentibus, ne rationem de throno turbare queant.

§. 163.

Ita *cupido* naturalis, sic illustrabit senten-

tentiam suam, *edendi & bibendi* naturalis est, neque lege naturæ prohibita, at si cibum & potum non suppedites stomacho, fames inde orietur & sitis sæpius homines eò adigens ut æquè magna si non majora scelera perpetraverint.

§. 164.

Ergo *tum demum*, inferet, *scortatio legi naturali adversa* erit, si per eandem quis bona sua corporis aut animi destruat, si contumeliam alteri aut aliam læsionem inferat, si pacta violet.

§. 165.

Quo pacto parum aberit, quin progrediatur ulterius, & quam modò pro indifferente & licitâ saltem venditavit, *honestatis specie* commendare audeat. Quid si enim ad officia humanitatis provocet, & *teneram proponat virginem*, ex defectu concubitus graviter ægrotantem & *vite periculum* subeuntem? Quid si ad utilitatem reipublicæ provocet, *cujus intersit lupanaria erigi*, ut matronarum ac virginum honestarum pudicitia paucioribus insidiis foret obnoxia.

§. 166.

Addet denique per modum corollarum

INTUITU SOCIETATIS CONJUGALIS, &

rīi quæstionem; an putemus, *concupitum* mariti cum gravidâ esse peccatum rationi adversum? petetq̄ve ut ex ratione ipsi demonstremus, cur hic actus, etsi pro fine habeat solum extinctionem libidinis, mediis adscribi mereatur, neq̄ve id tamen extendi debeat ad actus alios similes.

§. 167.

Hic profecto sentiant alii quod velint, & Philosophi nomine me judicent indignum, cogor fateri, rationem meam, omnibus licet disputandi regulis, omnibus ratiocinandi principiis suffultam, succumbere, & nescire quomodo ex hoc labyrintho se expedire queat, nisi filum Ariadneum ipsi suppeditet Jurisprudencia Christiana.

§. 168.

Unde facile jam prævidere poteris quæ de *concupinatu* ex legibus naturæ dicenda restent. Denotat is regulariter consortium viri & mulieris continuatum libidinis explendi gratiâ, ita tamen, ut generatio sobolis non excludatur, quod a deo à matrimonio strictè sumto maximam partem duratione differt, quod hoc

F t f

fit

82 LIB. III. CAP. II. DE OFFICIO HOMINIS.

fit perpetuum, illud quodcumque contrahentibus placuerit, dissolubile, & quod in concubinato præsumptio sit, eum principaliter propter stupri consuetudinem contrahi, in matrimonio contra sit præsumptio, id principaliter iniri sobolis generandæ gratiâ, etsi reverâ sæpius conjuges primariò intendant expletionem libidinis.

§. 169.

Quod itaque *dissolubilitatem concubinitus* concernit, cum supra dixerimus, lege naturæ ad matrimonium individuum vitæ consuetudinem non requiri, patet, etiam hæc parte in concubinato vitium ex rationis dictamine demonstrari non posse.

§. 170.

At quod *intentione primariam libidinis explenda attinet*, peccabitur utiq; à concubinariis, quod ductum naturæ ejusque fundatoris invertant, & cum conjunctionem suam ad procreandam pariter sobolem & extinguendam libidinem dirigant, illam tamen secundario saltem & per accidens desiderent, cum tamen sciant ex ductu rationis eam esse finem matrimonii primarium.

§. 171.

§. 171.

Cæterum cum hic magis peccetur intentione quàm actu exteriori, inde simul patet, quod abstrahendo à revelatione, hoc delictum magis violet præceptum primum Jurisprudentiæ divinæ in genere, & officium hominis erga Deum, quàm ut pertineat ad jurisprudentiam naturalem stricte dictam, actiones externas hominis erga hominem potissimum respicientem.

§. 172.

Solet & concubinitus nomen aliquando usurpari pro matrimonio secundario, in quo vel uxori vel liberis non tanta relinquuntur bona, aut tam abundantia alimenta suppeditantur, quanta alias ipsorum conditio vel dignitas requisivisset, quam legiti naturali non esse adversam non nisi ab hujus disciplinæ imperitis dubitari potest.

§. 173.

De fine conjugii hæctenus plus satis diximus. Sed cum in qualibet societate præter finem etiam *persona* considerationem mereantur, restat ut de his quoque dispiciamus, ita tamen ut & hic utro-

F ff 2

que

84 LIB. III. CAP. II. DE OFFICIO HOMINIS.

que oculo ad finem conjugii adhuc respiciamus, quia commune dictum Philosophorum est, secundum finem dirigendam esse societatum materiam; ita enim personas appellant.

§. 174.

Adeoqve Thesis primaria hic erit: **EÆ PERSONÆ AD SOCIETATEM CONJUGALEM REQVIRUNTUR, PER QVAS GENERATIO SOBOLIS OBTINERI POTEST.** Fluit ea exinde, quod hæc sit finis principalis nuptiarum, in capite vero præcedenti jam adstruxerimus, ab hoc fine in societatibus personarum electionem dependere.

§. 175.

Ergo requiruntur *mas & femina*, non *masculus & masculus*, neque *femina & femina*, nam hæc quidem generare sobolem nequeunt.

§. 176.

Nisi forte statuere velis, fœminas per fortem imaginationem concipere posse aut absque semine maris, quorum utrumque absurdum est.

§. 177.

INTUITU SOCIETATIS CONJUGALIS. 85

§. 177.

Porò necesse est ut fœminæ pariter & mas *habilitate generandi* polleant. Unde excluduntur *infantes* qvi nondum ad annos pubertatis pervenerunt.

§. 178.

Neque conjugium est cum *Eunuchis*, cui nempe vel membrum generationi destinatum planè est ademptum, vel quem vasa seminaria deficiunt, quorum illud apud populos Orientales, hoc apud Europæos magis receptum est.

§. 179.

Neque cum *arctâ*, quæ scilicet tali corporis vitio laborat, ut congressum maritalem, ob nimiam angustiam, planè non admittat.

§. 180.

Ac de hac quidem ut & Eunuchis orientalibus nullum est dubium, quoniam neque ad generationem neque ad libidinis expletionem apti sunt.

§. 181.

At de *Eunuchis Europæis* sæpius acriter disceptatum fuit, quoniam hi etsi ad proles generationem sint inepti, tales tamen plerumque sunt, ut custodia Gynæ-

Fff 3

cei

cei ipsis commendari tuto non possit, strenui videlicet scortatores & pseudo-adulteri,

§. 182.

Mihi secundum ductum præcedentium id quidem demonstratum esse videtur, conjunctionem eorum cum fœminis neque ex dictamine solius rationis *pro matrimonio* esse habendam, ob deficientiam finis primarii.

§. 183.

Quod vero in contrarium à quibusdam affertur, sufficere eosdem *ad libidinis extinctionem*, initio à multis in dubium vocatur prætendentibus, siccis ejusmodi congressibus libidinem excitari magis quàm extingui, quamvis mihi quidem contrarium videatur verius.

§. 184.

Demus ergò dissentientibus, hæc esse, an unicum societatis exemplum afferre poterunt, quæ aperte deficiente fine primario à secundario denominationem admiserit.

§. 185.

Et mirandum profectò, quod scortationem aut stuprum iidem non habeant pro

pro matrimonio, quoniam & hic libido expletur.

§. 186.

Magis ridiculum est, quod ad *mutuum adjutorium* provocent, in gubernatione puta familiae & curâ corporis; quasi matrimonium foret, si mas cum masculo aut fœmina cum fœmina hujus rei gratiâ inierint societatem.

§. 187.

Alia quæstio est, *an jure naturali societas Eunuchi cum fœmina* ideò, quod *nuptialis esse non potest*, planè non sit toleranda. Ubi repetenda erunt, quæ modo de libidine differuimus in genere & reliqua quæstionis hujus decisio ad sequens caput erit differenda.

§. 188.

Restant *spadones, steriles, senes* itidem ac *vetule*, quorum conjugia cum admittant mores nostri & de his quædam dicenda erunt, præprimis cum Patroni Eunuchorum inde sententiæ suæ nimium quantum accedere arbitrentur.

§. 189.

Nam si his, ajunt, conjugia permittuntur, etsi in universum nec ipsi propa-

Fff 4

gent

88 LIB. III. CAP. II. DE OFFICIO HOMINIS

gent sobolem, etsi senes ne quidem ad libidinis extinctionem apti sint, sed solum mutuum adjutorium utcunqve obtinere queant, cur Eunuchi præcludendi forent, qui præter adjutorium delectationi ex asse satisfaciunt.

§. 190.

Fateor multos exercuisse speciem hujus objectionis, præprimis cum simul viderint communibus Gentium moribus admitti *conjugia in ultimo mortis articulo* celebrata, præprimis in legitimatione liberorum naturalium, ubi tamen similiter ob proxime instantem alterius mortem neque procreatio sobolis, neque ullus conjugii finis obtineri potest.

§. 191.

Unde nonnulli isto responsionis medio se liberare conati sunt, consensum in extremo mortis articulo declaratum non quidem ad præsens matrimonium pertinere, quasi nunc demum incipiat esse matrimonium, sed testari saltem de affectione, quæ retrò fuit, facereque præsumtionem pro matrimonio.

§. 192.

Sed quemadmodū ista quidem responsio

fio

INTUITU SOCIETATIS CONJUGALIS. 89

sio videtur adversari communi gentium intentioni, & ex eadem illud insuper inconueniens sequeretur, eum qui extra matrimonium liberos generavit, & postea ex accidenti Eunuchus factus fuerit, posse in ultimo mortis articulo matrimonium cum concubinâ celebrare liberorum legitimandorum gratiâ; ita nec in uniuersum ad omnia ejusmodi matrimonia applicari eadem posset, cum multa fiant, etiam ubi nulli liberi, qui legitimentur, adsunt, etiam cum eâ, cum quâ quis nunquam antea consuevit.

§. 193.

Igitur ut uno ictu hæc omnia tollantur, ita breuiter dicendum: *Ea Spadonum, sterilitium, senum, in ultimo mortis articulo haerentium conjugia ideo tolerari, quia in his omnibus spes est, naturaliter ab eisdem generationem sobolis obtineri posse.*

§. 194.

Spadones enim dicuntur qui morbo aliquo impediuntur, ut actu non statim generare possint, multi tamen sublato isto impedimento generarunt.

§. 195.

Ita in sterilibus causæ sterilitatis latent ab-

absconditæ, & non desunt exempla, fœ-
minas steriles etiam à medicis ut incur-
biles derelictas sobolem edidisse.

§. 196.

Quod *senes* attinet & *vetulas*, et si à
Physicis masculis pariter & fœminis cer-
tum annorum spatium assignetur quo
generare & concipere desinant; ejusta-
men determinatio ab eo quod plerum-
que fieri solet desumpta est, & quotidia-
na docet experientia senibus nasci sobo-
lem.

§. 197.

Nec est quod objicias, incertum esse an-
non aliorum industria hic cooperaverit;
nam præterquam quod adversum ista
valeat præsumtio, quemlibet vivere ho-
nestè, cui non demonstratum est con-
trarium; ita pro ipsis validas conjectu-
ras suppeditant historiæ experientiâ cor-
roboratæ, & *vetulas* parere. Quod ita-
que in uno sexu sperare licet, cur non &
liceat sperare in altero.

§. 198.

Quamquam non sit diffitendum, me-
lius obtineri conjugii finem per juvenes
aut personas nondum senectute labo-
ran-

INTUITU SOCIETATIS CONJUGALIS. 91

rantes, unde nec malè legibus quibusdam civilibus cautum fuit, mulierem quingvagenariâ & virum sexagenario majorem nuptias inire non posse.

§. 199.

Denique & in iis, qui *in ultimo mortis articulo* sunt constituti, spes superest, posse omnes conjugii fines obtineri, si quidem per hunc non intelligendum est ultimum momentum, quo anima à corpore abit, sed illud spatium inter vitam & mortem, quo homines rationibus Medicorum subnixi de salute ægroti jam desperant. Quot enim & hic referri possent, qui desperationem istam medicam evaserint?

§. 200.

Perduxit nos ordo ad illam quæstionem: an ad generationem sobolis obtinendam requirantur unus mas est una fœmina? seu *an Polygamia sit jure naturali prohibita?*

§. 201.

Fuit ea hætenus acriter ventilata, postquam quidam homines fanatici anxie defendere conati sunt, polygamiam unius viri cum pluribus fœminis esse lege

ge

ge divinâ præceptam , magistratusque Christianos peccare graviter, si eam subditis non permittant.

§. 202.

Ubi non diffitendum, ex variis scriptoribus illos , qui ex dictamine rationis monstrum istud opinionis suffocare intenderunt, anam dedisse, ut potius illud spiritus sumserit, & magno impetu imbecilles hos aggressores prostraverit.

§. 203.

Scilicet , sicut alibi jam ostendimus, non poterit *polygamia virilis* ex lege naturali impugnari, quia tantum abest ut per eam directò turbetur *socialitas humani generis*, au. generatio sobolis impediatur; ut potius rationi sibi relictæ eadem multum facere videatur ad multiplicationem generis humani.

§. 204.

Rationes verò ab aliis adversus eandem adductæ de Zelotypia, de discordiis domesticis, de odiis novercalibus in ipsâ prole continuandis, & quæ sunt alia incommoda domestica, jam sæpius à multis sunt rejectæ,

§. 205.

§. 205.

Qvod si præcedenti argumento à priori desumpto , rationem à posteriori adversus Christianos valituram velis superaddere, eandem optimè suppeditabit *dispensatio divina* , quæ Deus in veteri testamento populo Judaico vel certè Patribus eandem permittit, quin & inter *beneficia Davidi præstita* recensuit , quod ipsi plures uxores dederit. Qvis enim putaret Deum id inter beneficia referre , quod essentiam hominis turbat ac jure naturali prohibitum est?

§. 206.

De *muliebri polygamia*, seu unius fœminæ cum pluribus viris conjunctione major equevidem consensus est eruditorum, eam juri naturali adversari, quoniam videlicet pugnet cum 1. procreatione sobolis, 2. mutuo adjutorio, 3. imperio maritali, 4. per eam sola libidinis expletio intendatur, 5. Deus vero nunquam eandem admiserit, quæ rationes si quid valent, valebunt etiam contra *communione uxorum*. Quare & quæ nos dicemus, ad *communione uxorum* erunt extendenda.

§. 207.

§. 207.

Sed quid rationes istæ in recessu habeant, partim ex hæctenus dictis facile occurrere potest, partim de singulis alibi prolixius ostendi.

§. 208.

Ex quibus non difficile erit respondere ad argumenta secundaria; si polygamia muliebris aut communio uxorum admittatur, multas rixas esse orituras inter mares circa formosas fœminas; magnam imbecillitatem prægnantis fœminæ & alieni auxilii indigentiam esse futuram, neminem verò marium opem la-turam esse, nisi ex se prægnantem norit, quod in istâ communionem fieri nequeat; tum partus educationem, quam nemo ex maribus ex identitate rationis suscepturus sit, fœminæ unicè laboriosam nimis ac sumtuosam futuram, ita ut eidem vix suffectura sit; denique isto casu, nullas cognationes sat distinctas, nulla quoque patrimonia posse existere, quibus tamen sublatis magna pars commodorum, quibus vita humana sustentatur, aut exornatur, peritura sit.

§. 209.

§. 209.

Quod si verò nihil aliud haberemus, quod argumentis istis objicere possemus, sufficeret, eas desumptas esse ferè ab incommodis domesticis, quibus alia ratione facile occurrì posset, & quæ ex accidenti saltem advenirent, adeoque hic repetenda essent ea, quibus responderi solet ad incommoda polygamiae virilis.

§. 210.

Taceo, quod Stoici tradiderint, uxores apud sapientes communes esse debere, ut quilibet illi congregiatur quæ sibi prior occurrit; Fore enim sic ut omnes patrum instar æquâ caritate sobolem diligant, utque tollatur adulterii suspicio & Zelotypia; & quod Plutarchus naturali & civili rationi convenientissimum judicaverit, si aliquibus casibus communes cum aliis habeantur uxores.

§. 211.

Id tamen operabuntur rationes contra polygamiam muliebrem adductæ. potissimum ea, quod per illam non ita bene sobolis procreatio & generis humani multiplicatio possit obtineri, ut appareat,

at, eandem *infimum* gradum licentiæ obtinere & prohibitioni propiorem esse quam præcepto; secus atque conjugium unius cum unâ, aut polygamiam virilem.

§. 212.

Inter has vero conjunctionis species, si in gradus licentiæ velis inquirere, & utra ex iis pro magis decorâ & perfectâ conjugii specie habenda sit, ex ductu rationis sibi relictæ definire, valde verëor, ne *polygamia virilis* plurimos in suas partes tractura sit, cum, ut dixi finis primarius conjugii per eam magis promoveri videatur, quam per monogamiam, & quies ac tranquillitas domestica à populis polygamiâ hac utentibus satis benè fuerit obtenta, ac deniqve Zelotypia fœminarum ferè præsupponat jus aliquod ex consensu acquisitum, adeoque si acquisitio ista cesset, necesse sit ipsam valdè diminui, præprimis si talis sit populus, ubi non obnoxii nimis mariti uxoribus vivunt, quique educationem fœminarum sic temperet, ut ne erecta nimis evadant illarum ingenia.

§. 213.

§. 213.

Quo pacto tamen *monogamia* haudquam juri naturali adversari putanda erit, sed medio quasi loco inter utramque polygamiam posita esse à ratione censetur, vel ut exactius loquar, sead præceptum habere, ut v. g. numerum quinarium ad septenarium, polygamiam virilem contra ut senarium, & muliebrem ut binarium.

§. 214.

Simul verò à dictis dependet decisio quæstionis, *an mero jure natura liceat inire matrimonium cum ea qua jam alteri nupta est, aut eo, qui jam uxorem habet?* Nam si vir & scæmina sibi mutuò fidem dederint de perpetua cohabitatione, & corpore alii non communicando, haud dubiè quæstio neganda est, quia aliàs peccaretur contra præceptum legis naturalis, quod fidem datam servandam esse vult.

§. 215.

Quod istud pactum abfuerit, aut una ex polygamiae speciebus sit recepta, nullam poteris afferre rationem, quâ, solâ

Ggg

ra.

98 LIB. III. CAP. II. DE OFFICIO HOMIN.
ratione utentem ; convincere possis de
istius actionis turpitudine.

§. 216.

Igitur vides, qvo respectu *adulterium*
juri naturali repugnet; sive enim id de-
scribas cum Romanis per violationem
tori conjugalis , sive cum hodiernis
Jctis per conjugalis fidei violationem,
utrobique persona conjugata notam le-
gis naturalis qvæ pacta servari jubet , in-
curreret, ibi sola scemina, cum maritus sal-
tem apud Romanos haberet jus tori, hic
uterque, propter fidem mutuam.

§. 217.

Solutus autem & soluta , qvæ cum
conjuge alienorem habet , adversus in-
nocentem peccabit, qvod violet præcep-
tum de non lædendis aliis.

§ 218.

Qvin etsi alteruter ex conjugibus
consentiat, ut alter corporis sui copiam
alii faciat, qvomodo velles ostendere,
tum nihilominus communicationi huic
inesse naturalem turpitudinem ? Sanè
qvilibet juri suo ex pacto qvæsito renun-
ciare poterit, ni obstet præceptum supe-
rius , qvod hactenus in ratione frustra
qvæsivimus.

§. 219.

INTUITU SOCIETATIS CONJUGALIS. 99

§. 219.

Hinc difficillimum foret, *lenocinii* turpitudinem vel certè multarum ejus specierum ex eâ disciplinâ, ubi solam rationem sequimur ducem, demonstrare.

§. 220.

Restat ut videamus an personæ inter quas est necessitudo sanguinis vel alia huic affinis, naturaliter ad societatem conjugalem aptæ sint? *seu an incestus quidam juri naturali adversetur?*

§. 221.

Etsi igitur apud omnes gentes, quibus morum aliqua est cultura communi pervasione receptumprehendatur, à quarundam personarum nuptiis esse abstinendum, ejus rei tamen solidam rationem, & quæ ex sociali hominis naturâ, uti reliqua præcepta, liquido fluat assignare, oppidò quàm difficile est.

§. 222.

Nonnulli hic simpliciter ad *abhorrentiam humanorum affectuum* confugiunt, quasi omnes qui per pravam educationem aut vitiosum habitum non sunt corrupti, in ipsis sensibus deprehendant aliquid tali commixtioni repugnans, id

Ggg 2

quod

100 LIB. III. CAP. II. DE OFFICIO HOMINIS.
quod claro sit indicio eandem naturali
jure prohiberi.

§. 223.

Sed his satisfecerunt jam alii : Plutar-
chi vero ratio *de latius spargendis amicitii-*
is per diffusas affinitates non tanti est
ponderis , ut quod contra fiat irritum
aut illicitum censeretur debeat, et si eandem
sequatur Augustinus.

§ 224.

Res omnium optimè procedet , si se-
paremus *incestus species* ; est enim alius
qui committitur ratione *consanguinitatis*
alius cum personis *affinibus* ; Uterque
vel in *linea recta* vel in *collaterali*.

§. 225.

De eo qui inter *consanguineos linea re-*
cta committitur , ante omnia dispicien-
dum. Nam consanguinitas est affinita-
tis præsuppositum , linea recta verò est
fundamentum lineæ collateralis.

§. 226.

In illorum ergo conjugio sapientissi-
mus Socrates nihil aliud culpandum in-
venit præter *ætatis disparitatem*, unde se-
quatur aut sterilitas aut male conforma-
ta soboles , quod profectò oppidò quæ
jejunum est,

§. 227

§.227.

Alii ejusmodi conjunctionum fœditatem inde ostendere voluerunt, quod per eam diversa planè *necessitudinum vocabula confundantur*. Sed hi nescio cur res ex vocabulis metiri voluerint, obliiti vulgati axiomatis, rerum gratia inventa esse vocabula, haud quaquam res propter voces.

§ 228.

Accedit, quod nullo jure, quantum constat, prohibitum sit conjugium filii cum novercæ matre, etsi hic filius fiat focer patris & novercæ vitricus, noverca verò privigni privigna & matris suæ focrus &c.

§. 229.

Qui verò nihil aliud hic afferunt, quàm, quod Jure naturali matrimonia adscendentium & descendentium in infinitum sint prohibita *propter communionem sanguinis*, quæ in propioribus gradibus omnino detur, illi nodum arctant, non solvunt; obscurissimum siquidem est, quomodo communitio sanguinis physica possit producere effectum moralem.

Ggg 3

§.230.

§. 203.

Restant duæ rationes, quæ plus in recessu videntur habere, *reverentiæ debitum* & *pudor naturalis*. Nam nec maritum, ajunt, qui superior est lege matrimonii, eam *reverentiam* posse præstare matri quam natura exigit, nec patri filiam, quia, quanquam inferior ea sit in matrimonio ipsum tamen matrimonium talem inducere societatem, quæ illius necessitudinis reverentiam excludat.

§. 231.

Sed non desunt quæ adversum ista reponi possunt. Si enim *reverentiam à pudore* abstrahas, non adeo videtur absurdum esse, matrem cum filio sui juris jungi, cum non repugnet, maritum uxori ob virtutem, sapientiam aut nobilitatem reverentiam exhibere; multo magis cum obsequio conjugali etiam filialem reverentiam patri marito filiam uxorem exhibere posse, ni pudor obstet.

§. 232.

Ac poterit hæc assertio omnium optime declarari exemplis. Majorem unquam liberis parentibus, reverentiam debent *subditi imperantibus*, & ho-

no:

non obstante tamen haud quicquam juri naturali adversari videtur conjugium principis cum subditâ, regina cum subdito, etsi utrobique uxor & maritus characterem subditorum retineant, adeoque illa marito, hic reginae uxori reverentiam illam exhibere teneantur.

§. 233.

Fuit nihilominus, cum putaverim, reverentiam esse prohibitionis causam in lineâ rectâ; neque ferri hanc sententiam ab instantiâ allatâ, quoniam à reverentiâ ex factò humano ortâ, adeoque dispensabili ad reverentiam à naturâ immediatè debitam & irremissibilem non valeat consequentia.

§. 234.

Sed re penitus exactâ ista quidem responsio objectionem non tollit, non, quod falsum sit, reverentiam subditorum mediante factò humano oriri (quæ quidem communis est opinio de quâ infra suo loco) adeoque reverentiæ Principibus debitæ cum reverentiâ quâ parentibus obstricti vivimus eadem sit ratio, sed, quod non omnino veritati vide-

104 LIB. III. CAP. II. DE OFFICIO HOMINIS
atur esse consentaneum, *reverentiam erga
parentes esse irremissibilem.*

§. 235.

Etsi enim, ubi ad societatem paternam pervenerimus, demonstraturi simus, quamdiu liberi à parentibus educantur, necesse omnino esse, ut reverentiam iisdem exhibeant, cum sine reverentiâ obsequium, sine obsequio educatio non possit intelligi, & ita parentes ad educationem obstricti reverentiam iisdem remittere haud possint; simul tamen ex ibi dicendis patebit, post educationem absolutam obsequio cessante, solam remanere reverentiam in memoriam pristini beneficii parentibus exhibendam, cui ipsi quia in parentibus merum jus absque concomitante obligatione respondet, non video, cur non eidem etiam parentes renunciare, illudque liberis remittere possint, præprimis cum in honestâ familiaritate nulla sit turpitudine.

§. 236.

Ita videmus sæpius patrem etiam honesta in conditione positum cum filio aucto iudicio pollente & bonis moribus prædito amicâ & tali conversatione uti,
cu-

cujus exempla rarius inter homines æquales allegare possis; neque tamen propterea quisquam eos criminis adversus rectam rationem commissi infimulat; ut taceam frequentissimas familiaritates matrum cum filiabus nuptis,

§. 237.

Accedit, quod, quantum ad nuptias filii cum matre, jam supra ostendimus, *reverentiam marito à conjugè ex lege naturali non deberi, adeoque, etiam si reverentiam filialem irremissibilem statueremus, quid obstaret tamen, quò minus mater in pacto conjugali reverentiam exigendi jus, quod jam habet, sibi etiam in posterum reservaret?*

§. 238.

Sequitur ut in *pudorem* inquiramus, ad quem jam suo ævo respexit Paulus JCrus, *contrà pudorem esse asserens, filiam suam uxorem ducere.* Atque hic quidem vel ut *communis* causa producitur, cur nuptiæ inter personas cognatas & affines sint interdictæ, vel *in specie* quod conjunctioni parentum & liberorum obsit.

§. 239.

Priorem opinionem attentius discutere

Ggg 5

pro-

prolixum nimis foret, quare repetenda solum hic erunt eâ quæ supra occasione scortationis de eâ monuimus.

§. 240.

Quâ posteriorem præsupponitur, pudoris circa partes gentiales actumque generationis duplicem causam esse. Primò quia istæ vicinæque partes tetram materiam ac foetidam ejiciunt, unde ne ista imbecillitatis indicia ullatenus pateant, sollicitè superbam hominis indolem ac gloriæ decorisque cupidam cavere solere.

§. 241.

Deinde, quia affectibus per lapsum corruptis prava libido per eas partes magno velut cum impetu erumpere ardeat, & verò cardo quasi omni decori ordinis in societate humanâ in hoc vertatur, ut propagatio sobolis sanctis legibus circumscribatur; igitur dignitati suæ conservandæ studentem naturam istum pudorem commentam esse, quo & sollicitè ista membra tegerentur, ne oculis semper exposita irritarent libidinem quovis tempore paratam, & eò magis Venere illicitâ abstineretur, quod & legiti-

gitimam non nisi rectè & remotis arbitris obire pudoris teneritas subigeret.

§. 242.

Istum porrò *pudorem insigniter intendi* adversus illas personas, quibus natura *reverentiam* quandam debemus, aut adversus quos *gravitatem* quandam præ nobis ferre debemus, quales præcipuè sunt *parentes & liberi*, ita ut, qui per eundem non reprimatur, quo minus in familiarem istam corporum commixtionem descendere non vereatur, effronti prorsus ingenio, &, qui nullum aliud facinus sit formidaturus, judicetur; quare propter hunc potissimum pudorem jure naturæ inter ascendentes & descendentes in rectâ lineâ connubia censeri prohibita,

§. 243.

Hic ut nihil dicam; *pravam libidinem*, quæ potissimum fundamentum pudoris verè ponitur, ex rationis ductu vix esse demonstrabilem, istud maxime considerandum videtur, quod ratio prohibitionis in pudore & *reverentia* conjunctim quæraur.

§. 244.

Nam uti de *reverentiâ solâ* se juncto pudore modo fusius differuimus, ita, *fide pudore solo* sequestratâ reverentiâ sermo foret, videretur sequi, nulla conjugia esse admittenda, cum omnes homines causam pudoris in se deprehendant, pudoremque adeo inter se sectari teneantur.

§. 245.

At, etiamsi *pudorem cum reverentiâ conjungas*, vereor, ne recurrat responsio, quod parentes reverentiam istam possint *remittere*, ne urgeat iterum instantia de *connubio principum cum subditis*.

§. 246.

Igitur malle & hic *imperfectiorem rationis nostræ* agnoscere & asserere connubia parentum & liberorum non esse objectum legis naturalis, sed alterius legis divinæ.

§. 247.

Unde & de *reliquis personis* cum quibus *incestus* hodie committitur, facile judicandum erit, incestum illum lege naturali non determinari, quod jam alii demonstrarunt prolixius, & à multis jam, reli-
ctâ

INTUITU SOCIETATIS CONJUGALIS. 109

Etâ priori sententiâ , quasi connubia fratrum & sororum etiâ contra naturalem legem essent, est receptum.

§. 248.

Si itaqve hactenus dicta in summam velimus contrahere, ista quidem *conjugii* quatenus ex lumine rationis cognosci potest, *definitio* oriretur, quod sit *societas maris & fœmina generanda sobolis gratiâ*.

§. 249.

Officia conjugum verò quod concernit, includuntur isto præcepto unico. **FACIENDA ESSE AB UTROQUE CONJUGE EA , QUÆ PRUDENTIA DICTAT AD PROPAGATIONEM SOBOLIS , ET POST HANC, AD LIBIDINIS EXPLETIONEM ESSE APTA.**

§. 250.

Maritus igitur obligabitur , ut quantum ad conceptionem opus est, cum uxore concumbat, neque conceptionem per nefarios amplexus impediât, tum ut libidinem uxoris pro viribus restringat , sicutamen ut hic caveat, ne proli conceptæ per istud opus damnum aliquod inferatur.

§. 251

§. 251.

Uxor autem similiter officium est, ut corporis communionem marito præstet non solum ad procreationem liberorum, sed etiam ad extinctionem libidinis.

§. 252.

Quare *uterque* graviter adversus suum officium peccant, si poculo *sterilitatis* conceptionem fœtus impediunt, aut concepto *abortum* procurent.

CAPUT III.

De Legibus Positivis
officia conjugalia concernentibus.

§. I.

DEmonstravimus hætenus, quantum ex solo lumine naturæ de officiis conjugalibus doceri possit, unde non mirari debemus, si videamus sæpius Gentiles in deducendis assertionibus quarum ratio a nobis, qui Christiani sumus, evidentissime reddi potest, fluctuaverint, & ad jus
ali-

CIRCA OFFICIA CONJUGALIA. III

aliquod non scriptum vel connatum aut aliud quid simile, obscuro sensu provocaverint.

§. 2.

Nimirum voluit Divina Sapiencia hominem societatem hanc maximè naturalem & seminarium humani generis, secundum ductum solius rationis inire, ne quidem in statu integro, sed statim conditis primis parentibus ipsa matrimonium instituit, idque certis *legibus* munivit *positivis* omnes homines obligaturis, quibus postea & in statu post lapsum alias superaddidit, officia conjugum concernentes.

§. 3.

In rationem vero hujus divini instituti, & cur Deus etiam in *statu isto perfecto* leges positivas legibus naturalibus superaddiderit, ut inquiramus, a nobis non expecta, utpote quibus debitum submississimæ reverentiæ erga Deum summum inculcat, noxiè curiosas ejusmodi quæstiones, in rationes factorum divinorum, quas Creatori revelare nobis non placuit, otiosè inquirentes omittere. Sufficiet, eas quas ipsi Benignitas legibus pro-

promulgatis addidit, piè ac devotè speculari, quatenus iis ad interpretationem, quà declarativam, quàm extensivam & restrictivam est opus.

§. 4.

Semper autem hic ad ea, quæ suprà posuimus *legis positiva divina requisitare* respiciemus, & quod Rabbinorum traditiones attinet, ita versabimur, ut eas quidem non plane simus rejecturi, perpetuo tamen easdem subordinaturi scripturæ.

§. 5.

Porrò cum leges divinæ duplici quasi modo publicatæ sint, *verbis expressis* in scripturam redactis tum & *facto institutionis divina*, de illis quidem, quin genus humanum obligent, nullum restabit dubium, de his verò præsupponendum est, quod latius demonstrare solent Theologi, *omnem divinam institutionem simul esse divinam legem.*

§. 6.

Utq; de *institutione conjugii* eo minus dubiū restare possit, eam vim legis obtinere, ipse Salvator optimus & authenticus legum divinarum, interpres sæpius ex *prima*

mævâ illâ institutione tanquam ex lege controversias matrimoniales definivit.

§. 7.

Fortè igitur non inconueniens foret, si *leges has divinas* secundum ordinem temporis proponeremus, ab illis videlicet, quæ statum *integrum* comitatæ sunt, incipiendo, ac inde progrediendo ad *leges lapsam* infecutas; quoniam tamen de nonnullis dubium est non parvum, ad alterutrum hominum statum earum promulgatio referenda sit, ut fortè monebimus suo loco, & prætereà timendum, ne animus studiosi, cui primario scribimus, distrahatur, si aliâ methodo hic incederemus, quam capite præcedenti factum fuit, sequendum potius esse istum ordinem judicavimus, perlustraturi adeò, in quantum præcepta juris naturalis à Deo anctæ fuerint, & actus quidam lege naturali indifferentes lege positiva præcepti fuerint vel prohibiti.

§. 8.

Ergò quod initio præceptum naturale de ineundo matrimonio concernit, repetit illud Deus in prima benedictione, verbis: **CRESCITE ET MULTIPLI-**

H h h

CA-

CAMINI, quæ non nudam facultatem hominibus tribuunt; ut subsequentiâ, & *Dominamini super terram*, sed haud dubie obligationem simul adjunctam habent.

§. 9.

Quoniam autem Deus ibidem *legem naturalem saltem repetit*, & , facile consentientibus omnibus, ejus obligationem non auxit, aut hominum libertatem arctius, quàm jam per dictamẽ rationis factum erat, stringere voluit, inde necessario sequitur, ea quæ superius præcepto de ineundo matrimonio per modum explicationis & limitationis addidimus, hic quoque esse repetenda.

§. 10.

Hinc vereor ut rectè vis & efficacia voluntatis divinæ circumscribatur: *Matrimonium ab omnibus hominibus esse ineundum*. Nam, etsi dictamẽ rationis de conjugio ineundo indefinitè universum humanum genus obliget, tamen minus accuratè præcepta de præstandis officiis humanitatis, quorsum & hoc præsens retulimus, applicantur distributivè ad singulos homines. Nam v.g. etsi indefinitè homines obligentur ad dandas elec-

110-

mosynas, incongruè tamen loqueretur, qui vellet : ab omnibus hominibus dandas esse eleemosynas.

§. 11.

Ulterius, quia omnia præcepta affirmativa ad sui adimpletionem requirunt occasionem commodam, ideo nimis crassè loquuntur qui vulgo tantam hujus præcepti obligationem esse volunt, ut is, qui facultate generandi pollet, mortaliter peccet si non uxorem ducat.

§. 12.

Quasi Deus velit, ut Juvenes, qui sæpius ultra pueros sapiunt parum, & ad personam patrum familias gerendam sunt inepti, animum ad uxores applicent, aut qui sibi suisque nil nisi strenuam esuritionem possunt polliceri, civitatem mendicabilis impleant.

§. 13.

Quæ sententia forte originem sumit ex Doctrina *Rabbinorum*, docentium, ex præcepto illo divino : crescite & multiplicamini, omnes masculos teneri, ut ante expletum annum vigesimum uxorem ducant, nisi aut assiduo legis studio quis incumbat acriori libidinis stimulo

Hhh 2 im-

immunis, aut partium, quibus virisumus, defectu, generationi sit impar.

§. 14.

Et hanc conjecturam juvat valde, quod vulgo easdem limitationes soleant addere, quas Rabbinum addebant, nullum hominem subterfugere licite conjugium nisi obstat præceptum superius, de vocatione nempe divinâ ad *donum continentia* servandum, aut *impotentia*, quasi res sit conclamata, si modo hæ duæ limitationes observentur.

§. 15.

Nam uti de *impotentibus* nullum est dubium, quin ad matrimonium sint inepti, uti etiam coelibatus eorum, quibus donum continentia divinitus inductum est, non solum pro actu licito sed & maxime pro justo est habendus; ita praxis totius Christianismi repugnat, quod ii omnes peccent, qui *donum continentia non habentes* post annos pubertatis, vel etiam annum vigesimum *uxores non ducunt*.

§. 16.

Cum enim exempla horum, qui ante vigesimum annum uxores ducunt, sint rarissima, sequeretur profecto, *enormia*
pec-

CIRCA OFFICIA CONJUGUM. 117

*peccata ab omnibus Christianis Principibus
cujuscunque religionis tolerari, sequeretur,
insigniter peccari à Theologis & Conciona-
toribus, quod Politicis non persuadeant,
quò per leges pœnales omnes puberes
ad matrimonia sine discrimine medio-
rum sustentandi & commoditatis ineun-
da compellantur.*

§. 17.

Neque dicere poteris, homines no-
stros prærogativam habere præ Gentili-
bus, eosque omnes aut plerosque qui à
matrimonio abstinent, habere donum
continentiæ, quippe non solum vita
communis, & subsequentiæ quotidie
conjugia contrarium evincunt, sed &
Theologi inculcare solent, *donum conti-
nentia* hodie inter rarissimè contingenti-
a esse referendum, adeoque præsumi
non debere.

§. 18.

Sed, inquires, vel ideo omnes ac singu-
los homines ad generandum aptos strin-
get præceptum de ineundo conjugio,
quia est affirmativum: *affirmativa autem
præcepta aequè ac negativa obligant semper &
pro semper, hoc est omni loco & tempore,*

solamque hanc admittunt exceptionem, si obstet præceptum superius.

§. 19.

Hic verò regeram ego, falsum esse, quod hic asseritur, & vel ex instantia de lege divinâ, *qua orandum esse præcipit*, (quoniam hæc ut divinum cultum concernens superius præceptum non habet) refutari potest. Etsi enim Apostolus inculcat, orandum esse sine intermissione, quis tamen inde inferret, orandum esse omni loco & tempore, ita ut peccet, qui orationem intermittat per aliquot momenta, ut corpus modicè refocillet, aut functiones alias honestas impleat.

§. 20.

Pergo nunc ad ipsius matrimonii considerationem, cujus finem duplicem superius demonstravimus, scilicet procreationem & extinctionem libidinis. *Illam præ hæc principaliter etiam à Deo intentam esse in institutione conjugii, ostendunt verba historię sacræ, quibus indicatur, ob mutuum adiutorium Deum condidisse Evam, quoniam ex bestiis nulla Adamo adiutorium præstare poterat: hoc est, non sufficiebant bestię ad sui simile procreandum, etsi suf-*

sufficiant eadem ad extinctionem libidinis.

§. 21.

An verò & *in statu integro* extinctio libidinis finis conjugii secundarius fuerit, difficile dictu est. Sunt enim qui putant libidinem omninò à statu integro abfuisse, sunt tamen qui arbitrantur, Adàmum etiam si mansisset integer magnam delectationem ex congressu conjugali sensurum fuisse, ac cum uxore gravida fuisse concubiturum.

§. 22.

• Nobis hic videtur separanda esse significatio *libidinis physica*, quæ consistit in delectatione tactus venerei, à *moralis* cujus descriptionem supra dedimus.

§. 23.

Illà est actus indifferens & non magis exulasset à statu integro, quam honesta delectatio esum & potum comitans, vel alia hominis sensoria afficiens; fluit enim illa ex dispositione & structurâ mirandâ corporis, quæ eadem fuit in statu perfecto atque est hodiè, cum jam Theologi ostenderint, peccatum non affecisse substantiam hominis.

§. 24.

Hac verò peccatum est, & peccati originalis

Hhh 4

nalis

nalis non minima particula, quæ non solum à genuino fine, cur instinctum ad unionem corporum homo sentiat aberrat, sed rationi quam maxime repugnat & refragatur, unde non potuit adesse in primævo ac beato statu.

§. 25.

Nunquam enim ad solam delectationem protoplasti usui fuissent cibo ac potu, ergo multò minus re venereâ.

§. 26.

Accedit quod maxime in præsentī vita libidinem augeat abundantia feminis orta ex luxuria & intemperantia edendi ac bibendi: At in statu integro omnis quoque luxuria exulasset.

§. 27.

Quæ omnia conjunctim cum & matrum impellant ad congressum cum uxore gravidâ, non probabile est protoplastos post conceptionem factam fuisse concubituros.

§. 28.

At in statu post lapsum Deus hunc finem in matrimonio ut secundarium tolerat.

§. 29.

Duobus his finibus addidimus etiam

mutuum adiutorium in negotiis domesticis,
 quod uti haud dubie in statu post lapsum
 institutioni divinæ non repugnat, ita mi-
 randum, inter Christianos reperiri, qui id
 ipsum etiam in statu integro per verba
Faciamus homini mutuum adiutorium fuis-
 se à Deo intentum opinantur.

§. 30.

Quasi non ipsa sobolis generatio in il-
 lis verbis denotaretur, & quasi opem E-
 væ desiderasset Adam ad acqvirendas &
 conservandas opes, ad regendos servos,
 educandam sobolem, utpote quos actus
 omnes ignorasset status primævus.

§. 31.

Porro quæ supra fusius disseruimus
 de *consensu per motum, dolum vel errorem*
 impedito, iis nihil novi adjecit jus positi-
 vum universale, sed relinquit legibus
 humanis augendæ tranquillitatis civilis
 gratiâ specialiora superaddere.

§. 32.

Unde ortum suum traxit distinctio in-
 ter *conjugii substantialia & accidentalia.*
 Nam jus divinum universale nulla sub-
 stantialia conjugii novit, quàm quæ ad
 sobolis generationem faciunt.

§. 33.

Hinc etiam est quod leges civiles in determinatione substantialium sæpius variant. Nam jus Canonicum *virginitatem* negat esse qualitatem essentialem, pro tali verò eam habent mores nostri, haud dubie ad jus Forense Mosaicum respicientes, utpote quo, si quæ pro virgine se gesserit, post deflorata fuerit deprehensa, non tantùm licite repudiabatur, sed & pœnæ insuper erat obnoxia.

§. 34.

Quorsum etiam pertinet, quod legibus Ebræorum civilibus id peculiare quoad metum erat, ut si sponsa *vi aut metu* coacta fuisset, irrita forent sponsalia, non item si sponsus coactum se diceret, quoniam neque de vi eadem illata neque de ipsius metu æque præsumebatur, & repudiare eandem pro arbitrio poterat, si conditio displiceret.

§. 35.

Venio *ad imperium mariti*, quod citra consensum uxoris ex dictamine rationis demonstrari non posse satis, ut puto, deduximus; sed hic superaddit lex divina universalis præceptum: **QUÆLIBET Uxor marito SUBJECTA ESTO.**

§. 36.

§. 36.

Extat hæc lex inter *pœnas lapsus*, simile quid in *statu integritatis* à Deo fuisse conditum, scriptura non revelat, ergo cur nos tale quid fingeremus?

§. 37.

Præprimis cum mox ab initio docuerimus, non svadere rationis dictamen, Deum in statu integro Evam subijcere voluisse Adamo, quoniam communis causa imperii inter homines est *imperfectio*, quæ Evæ tum temporis tribui non poterat.

§. 38.

Quod argumentum tamen, ut vides, saltém eò tendit, quod imperium mariti ex ratione demonstrari non possit, non verò quod idem rationi sit adversum.

§. 39.

Unde nos nequaquam feriet, si quis daturus sit instantiam *de Angelis*, tanquam in quos nulla cadat imperfectio, cum tamen hoc non obstante inter ipsos sit regimen & subjectio, quoniam Dominatum & potestatum titulos de iis prædicat scriptura.

§. 40.

§. 40.

Nam etsi hic responsi loco afferre possemus; adhuc esse dubium, an hæc nomina sint solius ordinis an & imperii simul; foret tamen evidentior responsio, rationis dictamen nullam causam suppeditate, ut inter angelos imperium asseramus, neque tamen rationi id repugnare omnino, ergo cum id scriptura nobis inculcaverit, credi à nobis, non sciri; simile quid verò de imperio mariti dici non posse.

§. 41.

Itaque cum in rebus à revelatione divina dependentibus nihil temere debeamus fingere, fortè non sine causa quis in admirationem rapi posset, qui e-
 venerit, ut communiter scripturæ interpretes itatuerint *Etiam marito etiam ante lapsum fuisse subiectam*, & saltem istam subjectionem post lapsum in pœnam ejus fuisse auctam, ut cum antea se sponte directioni mariti submisisset, postea cum renitentia & dolore animi id fieret, cum tamen expositionem hanc & textus & prægnans destituat ratio.

§. 42. Sed

§. 42.

Sed videlicet causam huic opinioni videtur præbuisse insignis aberratio à regulis analyseos Logicæ, cum nempe leguntur ab Apostolo docente, quod non conveniat, ut uxores imperent maritis, duas addi huic doctrinæ rationes, unam quod Adamus prius creatus fuerit Evâ, alteram, quod non Adamus sed Eva fuerit à serpente seducta.

§. 43.

Quippe si ex rationis ductu resolvere doctrinam Apostoli velis, ista quidem evaderet periphrasis. Non convenit ut uxores imperent maritis, sive statum integritatis respicias, sive consideres statum post lapsum. Ibi enim, quo jure pretendere potuisset imperium femina (posito quod imperium fuisset in statu integro) cum tamen Adamus in summâ libertate à Deo fuerit conditus, & postea nihil commoverit, ut Creator ipsum libertate privaret suâ, ac Eva ex ipso Adamo fabricata subiceret, sed potius convenientius fuisset, si ex conjugibus unus in illo quidem statu alteri debuisset subjici, ut Eva tanquam posterius creata neque adeo ante Adamum libertate omnimodâ pollens regi-

regimini Mariti fuisset addicta. At in statu post lapsum tantum abest ut uxor vindicari sibi imperium debeat in maritum, ut potius eadem propterea, quod prius se seduci passa fuerit, in pœnam commissi criminis mariti imperium agnoscere fuerit coacta. &c.

§. 44.

Illi verò contra præcepta Logicæ & contra intentionem Apostolicam, statum controversiæ seu thesin Apostoli mutarunt, & quas ipse *contra imperium uxorum* adduxit rationes, ac si *pro imperio mariti* stabiliendo ab ipso allatæ fuissent, interpretati sunt, eo modo ut per posteriorem probaretur imperium mariti in statu post lapsum, per priorem verò in statu integro eidem assereretur, quam expositionem haud dubiè promovit, quod viderent posteriorem rationem in utriusque assertionis comprobationem valere, unde putarunt idem procedere in priore.

§. 45.

Ostendit autem simul periphrasis nostra non frigere illationem Paulinam, et ultra nostram interpretationem non extendatur, adeoque exinde facile satisfac-

riposse objectioni, si quis afferre velit, nullam esse seqvelam; Adam prius creatus est non Eva, ergo uxor marito imperare non debet; nisi ex illa prioritate ad quam spiritus digitum intendit, de imperio judicandum esset.

§. 46.

Quod si ulterius instare velis, non sine Mysterio Evam non modò non ante Adamum *sed nec cum eo esse conditam*, ut nimirum nec ipsi imperaret, nec par & æqualis ipsi sed subiecta foret, responderem committi fallaciam non causæ ut causæ, & valere hoc saltem argumentum ad illustrationem assertionis de imperio maritijam demonstratæ, non valere ad solidam ejusdem probationem.

§. 47.

Ergo maneamus inconcussi in doctrina nostrâ, pertinere hoc præceptum solum ad statum lapsus, quo pacto tamen nihilominus erit *positivum universale* omnes uxores afficiens, quemadmodum pœna Adamo dictata afficit omnes masculos.

§. 48.

Simul illud exinde inferimus quoniam
am

niam hæc subjectio à Deo fœminis injuncta fuit non in favorem & præmium mariti, sed in *odium & pœnam* sexus fœminici, cujus quasi executor saltem maritus à Deo est constitutus, igitur non esse in mariti arbitrio positum vel per pacta connubialia vel per tacitam conniventiam imperii domestici habenas relinquendi uxori, sed qui hoc faciunt, non minus peccare ac v. g. magistratus inferiores, pœnas delinquentibus non inferentes, & jus aggratiandi quod soli Legislatori relinquendum est, sibi arrogantes.

§. 49.

Rursus quod quæstiones de *dissolubilitate conjugii* concernit, noluit divinum numen ejus decisionem relinquere rationationi humanæ, sed obicem eidem posuit promulgando legem positivam:
CONJUGIUM SIT SOCIETAS INDISSOLUBILIS.

§. 50.

Publicata fuit lex ista in *Conjugii institutione* etsi verbis dissertis eadem à Mose non ibidem memoretur, sed latet tamen in istis verbis institutionis. *Propterea dicitur homo patrem & matrem & adglutinatibi*

bitur uxoris sue, & erunt duo in carnem unam.

§. 51.

Etsi vero non negemus varia argumenta eaque non inerudita afferri posse, si quis secundum regulas *interpretationis doctrinalis* ex istis verbis argumentum contra divortiorum licentiam velit extruere, præciduntur tamen omnia uno ictu, quod salvator noster in disputatione adversus Phariseos ex illis verbis conclusionem istam intulerit: *Itaque jam non sunt duo sed una caro. Quod ergo Deus copulavit, homo ne separet.*

§. 52.

Nam interpretatio authentica, qualis est illa Christi non adstringitur regulis *interpretationis doctrinalis*.

§. 53.

Quemadmodum autem leges positivæ subjacent limitationibus & dispensationibus legislatorum, ita & præsentī *limitationem* indulsit clementissimum nomen, de cujus tamen expositione maxime variant scriptores, in tantum, ut eam quæstionem pro latebrosissima jam suo tempore agnoverit Augustinus.

§. 54.

Nimirum cum Moses in legibus forensibus concesserit Judæis, ut uxoribus ob causam turpitudinis *libellum repudi* darent, defensu legis hujus statim ortæ fuerunt dissensiones, cum alii putaverint, *cogi maritum* ut in causâ adulterii uxorem dimittat, alii contra *licentiam* saltem indultam esse docuerint.

§. 55.

Iterum Schola Schammæana per turpitudinem à Mose intelligi tantum *adulterium* voluit, Hilleniana verò de *quavis causa*, ob quam mulier viro non placeat, legem dictam exposuit, quæ posterior sententia etiam magis à Judæis videtur in praxi fuisse observata.

§. 56.

Quare omnino ad istam litem videntur respexisse Pharisei, Christo quæstionem proponentes: *an liceat divorcium facere ab uxore, qualibet ex causa?* & cū Christus negative responderet, atque ad primam conjugii institutionem eos remitteret, simul ad legem antiquam, quod nempe *jusserit* Moses dare libellum repudii, provocantes.

§. 57

§. 57.

Ipse vero salvator non obscure Shamæanam doctrinam ibidem probat, asserendo, omnem qui uxorem suam dimittat, excepta causa *fornicationis*, & aliam ducat, committere adulterium, alteramque sententiam de *jussu* legis Mosai-cæ tacite improbat, ostendēdo, quod Moses saltem repudium ipsis ob cordis durtiem permiserit.

§. 58.

Non minor autem quoad *interpretationem verborum Christi* ortus est dissensus, cum initio nonnulli fuerint, qui putaverint, ea quæ Redemptor ibidem cum Pharisæis disputat, pertinere *ad solos Judæos*, Christianis verò non licere repudium dare, ne quidem ex causa *fornicationis*.

§. 59.

Alii contra id quidem *licere* arbitrati sunt, non autem *præceptum* esse, quod posterius tamen etiam, qui defenderent, non defuerunt, fuit siquidem eade re sententiarum divortium inter *Hieronymum* & *Augustinum*.

§. 60.

Porro alii, qui licentiam divortii Christianis ex causa adulterii indulserunt, non convenerunt, *utrum maritus divâ adulterâ aliam ducere posset, nec ne.*

§. 61.

Deniq; etsi in eo conveniant ferè scriptores, à Christo sententiam Hillelis & adeò divortiorum sanitatem fuisse improbatam, id tamen adhuc acriter disputari potest, an sub voce πορνεία, (fornicatio) solum delictum adulterii vel concubitus illiciti, an vero & alia delicta majora intelligantur, quæ aliàs in scriptura sacrâ vocabulo fornicationis denotari solent.

§. 62.

Quibus posses & istam controversiam addere, *an licentia divortii ob adulterium etiam ad fœminas pertineat?* Sane Justinus narrat, de muliere Christianâ, quæ pietatis causâ marito infideli & flagitioso Anno Christi 150. repudium dederit, adducunturqve similia exempla Teclæ & Fabulæ.

§. 63.

Sed non minimum scrupulum injicit lex Constantini M. quâ licentiam divor-

iii coarctat, ut *fœmina marito ob solum homicidium, crimen medicamentarium & sepulcrorum dissolutionem, maritus verò fœmina tantum moecha, medicamentaria & conciliatrici repudium dare possit. Vides enim in causis, ob quas fœmina maritum dimittere poterat, non esse adulterium.*

§. 64.

Et tamen non prætereundum est, cum istam legem promulgaret Constantinus, patres Nicænos plerosque in vivis fuisse, eique in rebus Christianismi à consiliis, quin & clerum apud eum ita gratiâ sub id tempus polluisse, ut Episcoporum judicio, ac ferme soli, causas undiquaque omnimodas permiserit.

§. 65.

Neq; illud omittendum; dubium antehac fuisse, qui Paulus, præter adulterium & *malitosam desertionem* admittens, cum Christo conciliaretur, quâ in re tamen propè conspirant, Christum loqui de causis ob quas divortium fieri possit, Paulum verò non de causis repudii mittendi, sed de tuendâ libertate conjugis innocentis, à quâ alter injustè fecit divortium.

III 3

§. 66.

§. 66.

Istæ autem controversiæ docebunt, non adeò mirandum esse, quod ex JCtis etiam nostratibus, quidam magnæ auctoritatis, defenderint, *adhuc bodiè in arbitrio potestatis publicæ esse, plures causas, præter adulterium & desertionem præscribere, quibus divertere liceat, causâ tamen in judicio cognitâ.*

§. 67.

Nec adeò levis & de nihilo judicanda sententia *Miltonii*, etsi passim vapulet, detendentis, etiam per principia religionis Christianæ *mores intolerabiles ac disparitatem & renitentiam animorum inter conjuges sufficientem esse divortiû causam, imò si qui tam malè comparati deprehendantur, omnino separari debere.*

§. 68.

Etenim quæ *de disparitate animorum* ipse affert, non magnam discussionem mereri videntur, cum ipse nescio quam ideam mulieris, viri sapientis & literati genio potissimum congruentis, former quæ studiorum sese consortem ferre queat, aut meditationibus fessum arguas joci recreet, curisque ac tristitia corre-

prur

ptum eliganti oratione erigat, qvo pacto pauca inuenies matrimonia virorum sapientum, qvæ ex eâ causa non possent dissolvi.

§. 69.

At qvod de *moribus intolerabilibus* asseruit, etsi rationibus non omnino iustis propugnauerit, videntur tamen pro eo paucis afferri posse, qvod, ut modo diximus, nondum determinatum sit inter Christianos, *utrum Christus in disputatione contra Pbariseos solum adulterium excipere voluerit nec ne.*

§. 70.

Qvod si hoc maximè concedas, posses tamen fortè à *malitiosa desertione* argumentum pro ipso asserre. Quoniam enim passim Consistoria desertioni isti æquivalent *pertinacem debiti conjugalis denegationem*, videndum erit, annon regulariter cum moribus ejusmodi intolerabilibus denegatio debiti sit conjuncta, aut an debitum conjugale à personâ, cujus mores intolerabiles sunt, honestè exigi possit?

§. 71.

Sed litem tot seculis actam, ego qvidem

dem non definitio, pergo potius ad *moralitatem libidinis* secundum doctrinam legis positivæ, quæ id præceptum addit: **OMNEM CONCUBITUM LIBIDINOSUM VITA.**

§. 72.

Ubi repetendum, quod paulò ante ostendimus, *libidinem in statu integritatis* non fuisse, sed sequi vel concomitari eandem peccatum originale. Quare non poterit non concubitus, qui solam libidinis extinctionem intendit, esse peccaminosus, quoniam sic peccatum in actum deducitur, unde non solum *scortationis simplicis & stupri* sed & maxime *bestialitatis* turpitudò dependet.

§. 73.

Et ne dubium remaneat, non solum Deus in specie criminibus quibus gentes se conspurcasse dicuntur, accenset *utriusque generis sodomiam*, indicio hoc delictum initio vel per *institutionem primævam* conjugii, vel in aliis legibus Adamo vel Noacho publicatis esse prohibitum, sed & sæpius inculcat, *scortatores & adulteros* non perventuros esse in regnum cælorum.

§. 74.

§. 74.

Porro quoniam Apostolus docet, propter evitacionem scortationis quemlibet habere debere uxorem propriam & vice versa, adeoque solum matrimonium remedium uisionis Deus esse voluit, inde fluit, quod & stuprum, in quo per accidens intenditur sobolis generatio & concubina-
tus jure divino sint interdicti.

§. 75.

Quin & id præsumendum est, concubitum cum uxore menstruatâ primis temporibus fuisse interdictum; non solum, quod iterum gentes dicantur se hoc crimine polluisse, sed & quod ejusmodi concubitus primario non obtineat generationem sobolis, sed saltem per accidens. Huc pertinet, quod quidam referant, Hebræorum legibus patri foetus qui mutilus erat editus poenam lapidationis fuisse dictatam, tanquam qui ab uxore immundâ abstinere non potuisset.

§. 76.

Jam polygamiam tangit ordo, quam superius, siue sit virilis, siue muliebris ex Jure naturali demonstrative oppugnari non posse, ostendimus; Alia est ratio legis

gis positivæ universalis, quæ dicitur: OMNIS POLYGAMIA SIMULTANEA ESTO PROHIBITA, quoniam Deus in conjugii institutione, quæ vim legis habet, unum uni fœminæ junxit, ergo simul prohibuit polygamiam utramque.

§. 77.

At, inquires, si institutionem conjugii ad polygamiam prohibitionem extendimus, sequeretur, hominibus & *alias circumstantias*, quæ in primæva institutione affuerunt, per modum legis esse observandas v.g. quod protoplasti *nudi* fuerint, quod institutio facta fuerit *sub dio*, quod à *Deo ipso*, *sine sacerdotis interventu* sine *presentia parentum & cognatorum*, sine *hospitibus*, sine *musica*, sine *cibo & potu*, sine *arrhâ & annulis* &c. quæ singula si hodiè in matrimoniis vellemus observare, non solum foremus ridiculi, sed & peccaremus in quibusdam contra dictamen rectæ rationis.

§. 78.

Ut hoc dubium removeatur, solent aliqui inter *essentialia* conjugii & *accidentalibus* distinguere; ita ut argumentatio de vinculo institutionis primævæ locum habeat

habeat quidem in conjugii essentialibus, *materiâ* nempe ejusdem, seu personis cōtrahentibus, & *forma*, seu indivulso maris & fœminæ vinculo, at non procedat in accidentibus id concomitantibus de quibus formata sit objectio. Sed ostendimus jam alibi, hanc responsionem implicare magis, quam ut nodum solvat.

§. 79.

Quare potius dicendum, omnes circumstantias negotii Deo instituti hominibus per modum legis esse observandas & pro essentialibus habendas, modò appareat, Deum in iisdem singulare quippiam & ad negotium ipsum pertinens intendisse, aut easdem ex post facto non iterum sustulisse.

§. 80.

Jam igitur constat, Deum primum per protoplastorum eum in finem creasse, ut per ipsos mediante matrimonio genus humanum propagaretur. Quod si itaque voluisset permittere, ut una fœmina pluribus viris vel unus vir pluribus fœminis posset in conjugio jungi, haud dubie plures masculos aut plures fœminas creasset, præprimis cum ab initio multiplicatione generis humani, quam

po-

potissimum urgent polygamiae virilis defensores, magis quam hodie fuerit opus.

§. 81.

Infero exinde per hanc circumstantiam *unius maris & unius femina* Deum *singulare* quid ratione ipsius conjugii intendisse, adeoque eandem ad essentialis circumstantias esse referendam.

§. 82.

Nec obstat, quod defensores polygamiae dicant, ideo Deum unum tantum par hominum creasse, quod voluerit, ut ab *uno sanguine* omne genus humanum descenderet. Quemadmodum enim haec assertio nobiscum non pugnat, cum unius circumstantiae Deus potuerit plures habuisse rationes, & praeterea haec ratio etiam singulare aliquod circa ipsum conjugium intendat, quod nobis sufficit, ita nescio, an exinde firmum aliquid inferre possint.

§. 83.

Et si enim statuant, hunc finem non fuisse obtentum, si Deus plures foeminas creasset, easque Adamo junxisset, vereor tamen an haec sententia demonstrari queat,

queat, cum non solum verior nobis videatur Physicorum opinio, statuentium ex femine masculino saltem prolem generari v. el certe vivificari, sed & ipsa scriptura frequentius phrasi ista: *Hominem generari ex sanguine maris*, utatur, & in Jurisprudencia etiam fratres, qvi ab uno patre descendunt, consanguinei non sine ratione dicantur.

§. 84.

Jam quod Instantias polygamorum concernit, quis non videt *nuditatem* primorum parentum circumstantiam esse, quæ non specialiter ad ipsum matrimonium pertinet, sed & haud dubie, si homo mansisset integer, etiam in cœlitibus habuisset locum, ut taceam, ipsum Deum nuditatem primorum parentum post lapsum obtegisse eamque sustulisse.

§. 85.

Quod *sub dio* primum conjugium fuerit celebratum, iterum ad ipsum conjugium in specie nihil facit, cum tum temporis nulla fuerint ædificia, & præterea circumstantia loci fere semper inter accidentales referri debeat.

§. 86.

§. 86.

Ipsū vero *Deum* nolle conjugia hodierna hominum copulare, exinde constat, quod non ita nobiscum, ut cum Adamo Deus conversetur.

§. 87.

Denique quod de *Sacerdote, parentibus, hospitibus & reliquis circumstantiis* urgetur, nihil adversus nos facit, cum assuerimus saltem, nullam circumstantiarum, quæ in institutione negotii alicujus à Deo factâ, affuerunt, homini esse omitterendam, non vero, nullas alias esse addendas: possunt enim accedere & aliæ decoris in vitâ humanâ observandi gratia, modo per eas primævæ non tollantur.

§ 88.

Sed quid opus disputatione prolixiore ex regulis interpretationis doctrinalis desumtæ? Ipse Christus, cujus explicatio utique pro authentica haberi debet, in disputatione cum Pharisæis superius recensitâ clarissimè ostendit, bigamiam utramque & muliebrem & virilem in institutione primævâ esse prohibitam, dum

ad

ad institutionem conjugii provocat, dicens: *Initio non erat sic.*

§. 89.

Quamvis enim de polygamia disputatio ista non fuerit instituta, licebit tamen ex ejus assertione firmissimè thesin nostram per argumentū deducere. Nam si fœmina, quam vir tamen dimiserat, nubendo alii adulterium committit, multò magis adultera erit, quæ non dimissa à priore marito alium assumpsit. Quod si mœchatur, qui dimissâ priore uxore seu invitâ seu volente, aliam ducit, multo magis mœchabitur, qui retentâ priore seu volente seu invita superinducit alteram.

§. 90.

Connexio tam firma est, ut ulteriorem probationem non admittat. Et quamvis mirè sudent polygamix amasii, ut eam infringant, quam ob rem asserunt: Adulterium, in dicto loco Christi, non committi per ductionem alterius, sed per ipsum repudium, commentum tamen hujus vanitatem jam dudum monstraverunt alii.

§. 91.

Jam facilis est responsio ad exempla polygamix virilis, de cujus *licentia* potissimum

num disceptatur in *populo Judaico*. Qui polygamiam ex Jure naturali impugnant, necesse habent, aut dispensationem admittere in Jure naturali, aut asserere, Deum tolerasse saltem polygamiam, non approbasse.

§. 92.

Neutrum procedere commodè potest. Jam enim supra ostendimus, jus naturale non admittere *dispensationem*. *Tolerantiam* autem Dei nudam præter alias rationes impugnat, quod Deus inter beneficia Davidi præstita numeret, quod ipsi plures uxores dederit. Ut taceam, non præsumendum esse, quod patriarchæ & viri reliqui sancti veteris testamenti vixerint in peccato continuo.

§. 93.

Quapropter cum horum tantum intuitu specialis dispensatio facta esse nunquam legatur, malletm dicere, Deum ab observatione legis hujus positivæ universalis per modum *dispensationis* ex-misse *totum populum Judaicum*, sed usque saltem ad adventum Salvatoris.

§. 94.

Ex dictis vero apparet, quod lex po-
sit

tiva divina extendat conceptum adulterii, cujus turpitudinem secundum ductum solius rationis supra deduximus saltem ex eo, quod sit contra præceptum de fide data servandâ & præceptum de non lædendis aliis.

§. 95.

At ex lege divina etiam pro adulterio habendum erit, si quis potestatem cum alio vel alia concumbendi per pactum sibi reservare voluerit, aut concubitus fiat consentiente altero conjuge, quia tunc videlicet peccatur contra præceptum de libidine & polygamiâ vitandis.

§. 96.

Simul illud patescit ex lege institutio- nis primævæ, adulterium tam à marito, etiam si cum soluta rem habeat, quam ab uxore committi posse, unde huic maxime convenit definitio adulterii à nostratis recepta, quod sit violatio fidei conjugalis.

§. 97.

Denique & ratio non est occulta, cur apud Judæos pro adulterio saltem fuerit habitum, cum quis cum uxore aliena concumberet, non si soluta concumberet cum marito, quia nempe polygamia viris erat in-

dulta. Neque adeo mirandum, eandem definitionem adulterii à Romanis fuisse retentam, quia hi à Græcis leges suas habuerunt, Græci multa accèperunt mediante philosophia Barbaricâ ex moribus Judæorum. §. 98.

Igitur & ea lex divina ex prohibitione polygamix & libidinis per modum conclusionis deducitur: **LENOCINIUM NON COMMITTE.** Scilicet & vulgare illud, & quod in specie à conjugibus, marito maxime, patrari solet.

§. 99.

Ultimo loco & de *incestu* videndum. Atque hunc quidem disertissimè prohibuit lex divina universalis, cujus dispositionem his verbis summam circumscribimus. **ABSTINE A CONJUNCTIONE PARENTUM ET LIBERORUM, FRATRUM ITEM AC SORORUM ET QUI TIBI PARENTUM ET LIBERORUM LOCO SUNT, QUIQUE DICTIS RESPECTIBUS TIBI SUNT AFFINES.**

§. 100.

Quæ dispositio, si ulla, multis litigiis fuit & est subjecta. Ut ordine procedamus, pro-

robamus initio, eam pertinere ad legem
positivam, quia supra demonstravimus,
ex ratione naturali turpitudinem ne qui-
dem intuitu lineæ rectæ ostendi posse.

§. 101.

Speçtat autem non ad ceremonialem
& forensem, quia Deus satis manifestè di-
xit, contra prohibitiones istas peccasse
Ethnicos, quibus adeo necesse est, legem
istam fuisse promulgatam, quod vel per
Noachum vel per Adamum factum fuit.

§. 102.

Cæterum an eædem prohibitiones ob-
tinuissent in statu perfectionis & integro,
nos non tangit, qui quæstionem hanc
pro merè curiosâ habemus, cum Deus
sapientissimè ejus decisionem non reve-
raverit nobis; veremur tamen, ne mul-
tam hic sit sudandum iis, qui statum in-
tegrum normam faciunt corrupti, si ra-
tionibus & non autoritate humanâ velint
regere.

§. 103.

Jam quid velit ipsa lex, dispiciendum.
Deus uni regulæ, quod nos fecimus,
prohibitionem non inclusit, sed varias
personas enumeravit, à quarum conjugio
Kkk 2 sic

fit abstinendum: Unde origo dissensionum circa *personas ibi non expressas*, ad quas tamen ratio prohibitionis pertinet, ut & de *rationibus* ipsis.

§. 104.

Nos præsupponimus, omnem legem admittere præter interpretationem declarativam etiam restrictivam & *extensionem*, si modo constet de ratione legis, & Legislatores extensionem fieri non prohibuerit. Fluit hoc ex iis, quæ supra in cap. de interpretatione demonstravimus.

§. 105.

Deinde & illud postulatum suam radiam luce, præferendam esse *rationem* quam *Legislator ipse* legibus suis apposuit, rationi quam suppeditant *interpretes*. Quia omnis interpretationis finis est assequi voluntatem Legislatoris, quæ ubi obscura est, conjecturis est opus; quod si ergo voluntas est aperta, cessant conjecturæ, neque conjecturæ valent, quæ non sunt ad mentem Legislatoris.

§. 106.

Ergo multo magis, quæ *Deus* rationis legis suæ suppeditat anteposendæ erit iis, quæ homines, cujuscunque alias

utoritatis, omnes tamen in relatione
ad divinam sapientiam fatui, inculca-
unt.

§. 107.

Quod si hæc notassent & adhuc in uni-
versum notarent illi, qui causis matri-
monialibus dijudicandis præsumunt, facile
cessarent erroneæ assertiones ex hoc pri-
mo falso, quod *tradita Rabbinorum* præla-
ta fuerint *verbo Dei*, copiose ortæ, facile
colleretur dissensus, etiam inter eos qui
in religioni addicti sunt frequens.

§. 108.

Nempe *Ebræi veteres duas* potissimum
rationes allegant nuptiarum in Levitico
interdictarum, unam desumptam à *natu-
ali pudore*, qui non sinat autores ortus
vel parentes cum sua sobole aut in sei-
sibus, aut etiam per personas sanguine aut
nuptiali commixtione proximè cohæ-
rentes misceri.

§. 109.

Alteram inde deducunt, ne quorum-
dam personarum *convictus quotidianus* &
observatus stupris & adulteriis ansam
pararet, si tales amores nuptiis possent
conglutinari, unde v. g. inferunt, interdi-

Kkk 3 Etum,

Etum esse matrimonium *amita*, non vero *filia fratris*, quia nempe viri juvenes assidue frequentant domos avorum & aviarum, aut etiam in iisdem simul cum *amitis* habitant, ad domos vero fratrum minus frequens ipsis est aditus, nec ibi tantundem habent juris.

§. II.

Jam cum *ipfi Rabbinii* rationibus istis & aliis levioribus *non multum innitantur*, & disertè fateantur, magistros traditionum nihil certi ea de re accepisse, mirandum, quod plurimi ex Christianis, iis plus iusto tribuant, quasi ingens sapientiæ thesaurus inibi lateat. Nobis vero, quidem veri contineant, eò distinctius videndum, quod istis prostratis conclusiones multæ à verâ expositione legis divinæ recedentes, utpote quæ, si accurate earum fundamenta inquiras, huic subterfugio vel unice vel certè maximè superstruuntur, sua sponte corruant.

§. III.

Initio vero id velut obiter notamus, quæstrari à Rabbini sectatoribus rationem omnibus prohibitionibus communem, de quâ mox, quæ tamen

specialioribus erat omnino præmittenda, cum ex generalioribus in moralibus specialiora limitationem vel interpretationem accipiant. Sic enim duæ rationes secernebantur, ut *prior* magis ad lineam rectam, *altera* ad collateralem pertineret.

§. 112.

Jam quod *priorem* concernit, vel præcedens caput ostendere poterit, quantum robor insit argumento à pudore desumpto, si exinde turpitudinem naturalem conjunctionis personarum in lineam rectam demonstrare velis.

§. 113.

An autem Deus eandem ut rationem *arbitrariam* legis arbitrariæ in prohibitione conjunctionis inter parentes & liberos simul respexerit, videbimus statim.

§. 114.

Ergo de *priore* nihil adjiciemus *amplius*. *Posterior* non ita leviter nobis dimittenda erit, quia manifestam *absurditatem*, multorum errorum fontem continet, sive ipsam *in se* consideres, sive *ius applicationem ad personas in prohibitionibus expressas sive conclusiones* inde dedu-

Etas de personis non expressis, sive denique deducendas, quas tamen ipsi hujus rationis amasii habent haut dubie pro absurdis.

§. 115.

In se spectata tolerari fortè posset earatio, ut secundaria, cur Deus in personis collateralibus ibidè prohibitis, commixtionè corporum noluerit admittere, si subordinaretur rationi generali, in proximitate sanguinis constitutæ, non sine causa à divino numine etiam in personis collateralibus repetitæ, ut omnis excludi debeat cavillatio; Ast cum huic communiter opponatur, ita ut ratio à Deo exhibita cedere debeat huic humanæ, id est, ut ea personæ pro prohibitis non sint habendæ, in quibus etiam si eadem ad proximam ratio, cesset tamen ista de convictu quotidiano causa, id vero est, sapientiam divinam velle corrigere, id est, committere absurditatem Christiano homini non condonandam.

§. 116.

Deinde applicatio ejusdem satis quidem benè procedit inter fratres & sorores cujuscunqve generis sive germanas sive

nilaterales, quia hi simul habitant & communi conversatione utuntur. At quod *amitam* & *materteram* attinet, maxime hic claudicare incipit ista Rabbinorum ratio.

§. 117.

Nam quod *cohabitationem* concernit, uti apud alias gentes, ita & apud Hebræos, nisi fallor, vel ipsis morum Judaeorum scriptoribus consentientibus, prærogativa non una *agnationis* fuit præ *cognitione*, cui illud accenseri solitum fuit, ut post mortem parentum filiaë in nuptæ magis apud *fratres* quam *sorores* fuerint educatæ, quo pacto sæpius quidem contingere potuit, ut *juvenes* cohabitarent cū *amitis*, quam cum *materteris*, adeoque, si Deus in promulgatione prohibiti incestus conversationem quotidianam primario respexisset, omnino discrimen inter materteram & amitam æque fuisset, observandum, atque illi inter amitam & fratris filium observatum fuisse volunt.

§. 118.

Huic scrupulo, ut se explicent Hebræi, nova effugia quæerunt, in *frequenti visita-
tione familiae avite* à viris juvenibus insti-

154 LIB. III. CAP. III. DE LL. POSITIVIS
tutæ, quasi nempe, cum ab his æque avi
materni atque paterni ædes frequentatæ
fuerint, vel ob hanc causam materteræ
pariter & amitæ conjunctio fuerit inter-
dicta. Sed videamus an hæc panacea &
reliquas absurditates sit sanatura.

§. 119.

Mox enim prohibetur concubitus *cum
patru uxore*. Cedo rationem, qui sputa
Rabbinorum lingis. An putas patrum
una cum uxore in *avi domo*, quam ita fre-
quenter adiisse fratris filium arbitraris,
habuisse? Non arbitror. An vero *vidu-
duam patru apud socerum degisse opinaris*?
Id adhuc minus probabile, si quis com-
munia odia inter socrum & nurum re-
putet. An denique *fratris filium frequen-
ter ivisse ad patrum dices*? qui ne quidem
fratrum conversationem pro frequenti
habes.

§. 120.

Eadem est ratio prohibitæ *uxoris fra-
tris*. Nam nec hanc poterunt in domo
foceri commodè collocare, nec metum
stupri adeo conversatio quotidiana inji-
cere poterit, si in mentem revocent,
quod docuerunt, ad domos fratrum
mi-

minus frequentem fuisse aditum, nec ibi tantundem eos ut apud avos habuisse juris.

§. 121.

Sed fortè effugium quærent in eo, quod diximus, fratres & sorores post parentum mortem apud fratres & agnatos fuisse educatos, ergo omnino ob hanc conversationem interdicendum fuisse conjugium cum uxore fratris & patruï, quoniam non rarò evenerit ut frater aut nepos ex fratre ibi habitaverint. Benè, inquam ego, sed si vos tot effugia pro demonstranda ratione personarum expressarum in prohibitione quæritis, cavete ne ansam mihi suppeditetis ostendere absurditatem, quam committitis in deducendis conclusionibus de personis ibi non expressis. Æquum enim est, ut libertatem, quâ utimini, & mihi indulgeatis viventi vobiscum in literariâ Republica, in qua omnes æquales sunt.

§. 122.

Nam ut de *fratris filia* incipiam, cui cum patruo nuptias interdictas haud esse adstruebatis, initio quærerè liceat, quâ
ra-

156 LIB. III. CAP. III. DE LL. POSITIVIS
ratione nitatur assertio ista, quòd ad fra-
trum domos minus frequens juvenibus
fuerit aditus quàm ad domos avorum,
nec ibi tantundem habuerint juris. Sanè
repugnant mores omnium populorum,
neqve de Judæis quicquam peculiare hâc
parte ex Historiis ostendi poterit.

§. 123.

Scio equidem indulgentiùs communi-
ter haberi pueros solere ab avis, quàm à
fratribus, sed procedit id in infantibus aut
infantiæ proximis. In puberibus, ad quos
maximè legislator respexit, alia est ratio.
Etsi enim & hi blandius, quàm fortè à pa-
rentibus, tractentur ab avis, non tamen
quicquam solidi adduci poterit, cur fre-
quentatio ædium fraternarum ipsis jam
ex magnâ parte educatis reddi debeant o-
diosæ. Quin & propèdixerim juvenes lu-
bentius conversari in familia fratris quàm
avi, quoniam quantumcunqve benigni-
tatis gradum observent parentes secun-
di gradus, conjuncta tamen est ista con-
versatio cum magna reverentia ipsis de-
bita, quæ in ista ætate magis magisque se
exerit. At hæc reverentia ut exhibea-
tur fratribus etiam natu majoribus, nulla
cau-

causa postulat. Ubi verò major æqualitas, ibi major amicitia, ibi major societatis appetitus.

§. 124.

Verùm demus ipsis & hoc paradoxum. Parum lucrabuntur: si & nos utamur illò effugiò, quòd non rarò liberi fratrum à patris fuerint educati. Ergo & hic quotidiana conversatio patris cù fratris filia postulare prohibitionem.

§. 125.

Aut, si neque hoc placeat, annon juvenulæ æque ut juvenes visitarunt avos aviasque, ac ita occasionem habuerunt patris familiariter utendi. Annon sæpius accidit, ut avi educarent neptes ex filio? Certè nihil frequentius est, quàm ut aviæ neptes suas amore ad excessum usque prosequantur, easque multum frequentata conversatione dignentur.

§. 126.

Eadem suò modò & ad *sororis filiam* applicari possunt, ut de aliis personis non expressis jam non sim prolixior.

§. 127.

Quin imò, si Deus ad personarum quarundam convictum quotidianum & in

in observatum in lege hâc respexisset, necesse fuisset etiam prohibere conjugia inter *duorum fratrum aut sororum liberos*, certè inter *liberos fratrum*, quoniam & hi vel apud avos non rarò educabantur aut aliàs sibi occasionem familiariter conversandi habebant, aut quia ut diximus fratris filius patre mortuò apud patrum tanquam agnatum proximum educabatur. Breviter si ob familiarem conversationem prohibita fuit patruì uxor, ob eandem causam æqvè & imò magis interdicendæ fuissent nuptiæ cum filia patruì. At horum conjugia lege divina prohibita non esse patet ex sequentibus.

§. 128.

Ergo nos potius, relictis istis rationibus haud genuinis, maneamus in revelatione divinâ, & in illâ solâ, utpote hâc parte maximè perspicuâ, demonstramus legem de incestu prout eam supra formavimus. Notanter verò diximus: abstinendum esse à **CONJUNCTIONE** cognatorum & affinium, prohibetur enim ibi non solùm concubitus matrimonialis societatem nuptialem intendens, sed

sed & vel maximè concubitus fornicato-
rius, cujus malitia incestu gravatur.

§. 129.

Deinde non sine ratione Deus prohi-
bitionibus specialibus generalem præ-
mittit: *Neminem debere concumbere cum ea,*
quæ ipsi sanguine proxima est, ut ostendat ad
hanc legem tanquam generalem homi-
nes in dubio tanquam ad rationem com-
munem in interpretandis prohibitioni-
bus specialibus recurrere debere,

§. 130.

Dico in dubio. Unde si leges sequen-
tes specialiores apertè suppeditant no-
vam rationem, quæ à proximitate san-
guinis abit, communia principia bonæ
interpretationis dicitant iis potius esse in-
hærendum, easque extendi debere ad
personas, in quibus non est eadem san-
guinis proximitas.

§. 131.

Operabitur tamen ista generalis ratio
perpetuò, ut ubi eadem est sanguinis pro-
prietas ibi eadem quoque sit prohibitio
etiã in personis non expressis. Et si ratio-
nes specialiores indicaturæ sint, in quibus
casibus ultra proximitatem sanguinis
pro-

prohibitio locum sibi vindicet. Brevis
valebit argumentatio ex ista ratione af-
firmative non negative.

§. 132.

Quare non opus erit ut, quod multi
faciunt, prolixè inculcemus doctrinam
de computatione graduum, quoniam
rationes à Deo nobis traditæ ostendent
sensum prohibitionum commodè absq;
mentionem certorum graduum posse ex-
poni.

§. 133.

Quod si quæras, quænam sit rationis
ratio, & cur Deus ob proximitatem san-
guinis conjugia quædam interdicare vo-
luerit, respondebo, id ut inquiramus non
esse necesse, quia non interpretamur le-
gem humanam, in qua communiter
scrutari solemus utilitatem Reipublicæ,
quam Princeps in legibus suis respicere
debet, sed divinam, cujus rationes non
indicatas subtilius inquirere velle pugnat
cum reverentiâ ipsi debitâ.

§. 134.

Quin & si non omnium, quæ legibus
civilibus constituta sunt dari potest ratio,
& multò minus rationis ratio, sed sæpius
lex

lex etiamsi dura, tamen quia scripta est, observanda est à subditis, multo magis homines rationem suam compescere debent in revelationibus divinis, ut non tendant plus ultra, cum certissimum sit Deum omnia sapientissimè agere, etiamsi rationes sapientiæ ejus non capiamus.

§. 135.

Et nisi me omnia fallunt, Potentissimum Numen in verbis quæ legi isti generali addidit: *Nam sum Jehovab Dominus tuus*, præter alia, quæ per eadem innuntur, etiam curiositatem humanam præscindere voluit, ut non ulterius de ratione prohibitionis hujus philosopharentur, sed id saltem cogitando, esse Deum Optimum Maximum, qui hæc velit, sancto terrore pruritus ulteriorum meditationum compescant.

§. 136.

Ergo nunc ad specialia. Dixi prohibitam esse conjunctionem PARENTUM ET LIBERORUM. De *consanguinitate* enim incipiendum est, & ab hac pergen- dum ad *affinitatem*, utpote quæ est conjunctio personarum cognatarum cum cognati conjuge, Inter cognatos *linea*

recta præcedit collateralem, itaque prius videndum de parentibus & liberis, & ab his etiam ipse Deus incipit.

§. 137.

Prohibet verò concubitus *cum patre & matre, item cum filiò & filiâ aut filia filiâ*, istam rationem suppeditans intuitu matris; esse illam matrem, ac propterea nuditatem ejus non esse detegendam; Intuitu liberorum; quod sit propria parentum nuditas, quo ipso, ni fallor, Divinus legislator innuere voluit, ob reverentiam parentibus à liberis debitam, quæ perpetua est, hos abstinere debere à concubitu cum parentibus, cum pater & mater manent pater & mater, etiamsi liberi maximè sint adulti, illos contra propter pudorem debere abstinere ab incestuosa commixtione, quoniam maximè impudicum habetur, si quis propriam nuditatem detegat.

§. 138.

Sentio autem quid velis. Id scilicet mones, quod capite præcedenti rationes prohibitarum nuptiarum in lineâ rectâ à reverentia & pudore desumptas rejecerim. Ita est. Sed rejeci saltem sub ea limitatione.

ne, quod hæ rationes non inferant demonstrativè, abstrahendo à revelatione, nuptiarum illarum prohibitionem ex lege naturæ. Recordari ergo debuiffes, nos jam occupatos esse in legibus positivis, quæ uti præter rationem quid jubent aut prohibent, ita regulariter rationes iis adjunctæ sunt præter dictamen naturale. Non tamen statim, quod præter rationis dictamen est, est etiam contra illud.

§. 139.

Ex ista itaque prohibitione speciali formo primam Regulam: JURE DIVINO IN LINEA RECTA NUPTIÆ SUNT PROHIBITÆ IN INFINITUM. Quod sint prohibitæ, nullus dubitat. Probandum igitur solum, quod hæc prohibitio tendat *in infinitum*.

§. 140.

Probo 1, ex *terminis*. Voces *patris* & *matris*, *filie* item & *fili* in legibus etiam ex idiomate Hebræo sumuntur vel late strictè. Hoc modò pro solis parentibus & liberis primi gradus. Illò pro gradu quocunq; in infinitum. Media acceptio, ut forte gradum tertium aut quartum, saltem cum exclusione ulteriorum deno-

LII 2

tent,

tent, non datur. Necessè igitur erit, ut alteruter horum significatum & hic subintelligatur.

§ 141.

At stricta acceptio huc non quadrat, tum quia hac parte consentiunt omnes interpretes Christiani, proavos & abavos interdictò contineri, tum quod quæ Deus de *filiæ filiâ* addit, ex necessitate relationis evincunt, sub patre etiam avum comprehendendi. Sequitur igitur ut Deus latiore acceptionem intenderit.

§ 142'

Probo 2. ex *ratione legis*, sive eam secundum interpretationem nostram spectes, sive etiam in verbis hæreas. Nam avia tua etiam in decimo gradu *mater tua est*, quoniam ex ejus sanguine es natus, & neptis tuæ in decimo gradu constitutæ nuditas *tua nuditas est*, quia & hæc de sanguine tuo participat.

§ 143.

Porro quo magis ascendis, eò majorem *reverentiam* debes ascendentibus tuis, quoniam his & qui intermedii sunt reverentiam debent omnes, tu verò insuper & intermediis omnibus. Et quò
ma

magis descendis, eò major est pudendi ratio, utpote quæ reverentiæ cohæret,

§. 144.

Dissentiunt ab hac regula pauci, in lineâ rectâ ultra *abaviam* & *abneptem* nuptias non prohiberi asserentes, ineptè, cum ferè locò rationis à Deo expressæ fundamentum quærant in mixtura physica quatuor temperamentorum aut elementorum aut participatione de identitate essentiæ vel aliâ simili.

§. 145.

Rectius isti qui tradunt ita in infinitum hic esse prohibitas nuptias, ut nec *Adamus* si resurgeret, ullam ex hominibus in uxorem ducere posset.

§. 146.

Sed iste quidem dissensus est curiosus magis, quàm ad applicationem utilis. Neque enim Adam cum in finem resurget, neque hodie casus accidet, ut vel effœta atavia atnepotis sui concubitorum vel matrimonium appetat, aut atneptis convalescat cum atavo.

§. 147.

Ergo relictâ lineâ rectâ transeo ad collateralè, & in initio quidem ad FRA-

Ll 3

TRES

TRES & SORORES. Prohibet inter has personas Deus incestum apertissimè; *ne quis detegat nuditatem sororis sue, quæ patris ipsius aut matris est filia, domi vel foris edita.*

§. 148.

Hinc oritur secunda Regula: **IN LINEA COLLATERALI ÆQUALI NUPTIÆ TANTVM SUNT PROHIBITÆ INTER FRATRES & SORORES** Ipsa propositio demonstratur per verba legis divinæ modò adducta. **Exclusiva regulæ adjecta, inde deducitur, quia in lineâ collaterali æquali post fratres & sorores sunt fratrum & sororum liberi, de quibus nulla extat prohibitio.** Et quævis Jus humanum Ecclesiasticum etiam inter Christianos circa licentiam *conjugii consobrinorum aut fratrum patruelium* maximè variaverit, nemo tamen unquam defendit, ista conjugia esse contra legem divinam excepto solò Ambrosiò, qui tamen assertionis suæ nullum attulit fundamentum. Neque enim habuit.

§. 149.

Cæterum fratres sunt vel germani vel uni

unilaterales, illique vel uterini vel consanguinei. De singulis perspicuè legitur lex divina. Sororem germanam intelligit per eam, quæ *dominata* est, unilateralem, quæ *foris*, id est ex aliò conjugio, uterinam, *quæ est matris tuæ filia*, consanguineam, *quæ patris*.

§. 150.

Transirem ad aliam legem specialem, nisi iterata prohibitio ulteriorem meditationem postularet. Mox enim Deus subjicit. *Non deteges turpitudinem filie uxoris patris tui, genita patrituo, & ita sororis tuæ.* In hunc sensum reddidit Lutherus & ferè reliquæ versiones. Et communis horum verborum est expositio, quod hic iterum interdicitur conjugium cum sorore consanguinea.

§. 151.

Sed fuerunt tamen, quamvis pauci, alia omnia hac prohibitione subintelligi opinantes, & nempe vetari *conjugium cum comprovidignâ*, cujus mater peperit patri meo.

§. 152.

Rationes, quas afferunt, potissimum duæ sunt, 1. communem expositionem esse otiosam, quia hòc pactò committe-

retur tautologia, utpote cum modò in præcedentibus soror confanguinea inter reliquas satis distinctè fuisset prohibita. At Spiritum Sanctum non esse tautologum.

§. 153.

2. In lingvâ Sanctâ extare *Moledetb.* non *Muledetb.* Istud esse participium activæ significationis, hoc passivæ. Male igitur secundum passivum significatum vocem accepisse versiones communes, cum potius ita fuisset reddendum. *Non deteges turpitudinem filie uxoris patris tui* (id est comprivignæ tuæ) *postquam ea* (no-verca) *peperit patri tuo* (sororem vel fratrem tibi cum comprivigna communem) *Et ita* (comprivigna mediante istò fratre communi) *soror tua facta est.*

§. 154.

Quamvis verò multi hoc dogma tanquam novum, ut fieri solet, refutare aggressi fuerint, si tamen fatendum est, quid sentiam, non responderunt ex asse ad illa duo argumenta.

§. 155

Quin & plerique vel ex hoc fundamento istam opinionem destruere sunt conati,

ti, quod comprivigni neque cognati sint neque affines, neque cognatio inter eos aut affinitas per nativitatem fratris communis oriatur, quod facile ex definitionibus cognatorum & affinium omni Jure receptorum demonstrant.

§. 156.

Sed hoc, ni fallor, est leges humanas normas facere, ex quibus debeat interpretatio Juris divini sumi, cum tamen potius res sit invertenda. Esto Jure humanô tantum prohiberi propter cognationem & affinitatem nuptias, an propterea Deo ligandæ sunt manus, ut prohibitionem suam non possit extendere ulterius.

§. 157.

Quin imò & leges humanæ ob alias quoque rationes civiles conjugia interdiciunt præter cognationem & affinitatem; annon idem liceret Deo?

§. 158.

At, inqvies, Deus in istis prohibitionibus, quas inter controversa hæc ferè medio in loco collocata est, continuâ serie agit de interdicitis ob proximitatem sanguinis, hoc est, ob consanguinitatem &

Lll 5

affi-

affinitatem. Ergo inconueniens foret istam legem de alia causa velle interpretari.

§. 159. ♦

Admittā & hoc, sed tum urgebo, ipsum satis aperte asserere in hoc casu proximitatem sangvinis (sive affinitatem eam velis appellare, sive consanguinitatem, sive ex horum utroque aliquid mixtum) ortam ex generatione fratris communis: ut nempe illa quæ cum fratre meo proximitatem sangvinis habeat, habeat intuitu huius mediū & mecum, & adeo fiat mea soror, quoniam fratris mei soror est.

§. 160

Nec obstat quod hunc modum, consanguinitatem & affinitatem augendi ignorent leges, & quod consanguinitas atque affinitas sint termini technici. Nam hic iterum committitur *metabasis*. Permitte illis, ut in sua arte loquantur ut velint. Annon Deus autor sermonis potestatem habebit, in suâ arte significationem vocis extendere ad eum casum, quem alia disciplina ignorat?

§. 161

§. 161.

Ita non raro evenit, ut inter homines unus artifex vocabulô utatur in aliâ significatione, quam alter, qui diversam artem profitetur.

§. 162.

Imò sæpius unam artem excolentes terminis utuntur diversimodè.

§. 163.

Quare potius aberrarunt homines, quod in hoc casu nullam sanguinis proximitatem admiserunt, quam tamen perspicue pro tali habuit Deus.

§. 164.

Eadem prohibitionis ratio obtinebit in casu simili, si *noverca mea*, quæ nullam comprivignam ad patrem meum attulit, peperit tamen patri meo, postea eô mortuô, ad alia vota transiens *filiam* edat. Ergo nec hanc ducere potero.

§. 165.

Quod si autem *noverca* patri meo partum non ediderit, possem ejus filiam ab altero marito, cui post mortem patris mei nupsit, conceptam matrimonio mihi jungere, etsi hæc filia nata sit, postquam *noverca* cum patre meo una caro
fa-

facta erat, nam lex divina rationem prohibitionis non in unione carnis ponit, sed in partu fratris communis.

§. 166.

Igitur & valeret conjugium cum comprivigna, si noverca sobolem ex patre meo non edat, quia & tum deficeret medium nos uniendi.

§. 167.

Sed quid si hoc casu postquam jam quis duxit comprivignam, nascatur frater & soror communis, An postea conjugium bene formatum erit rescindendum ob metum incestus? Non arbitror.

§. 168.

Adeoqve simul notabis *differentiam inter hanc prohibitionem & reliquas omnes*. In reliquis incestuosis nuptiis separatio omnino facienda, quoniam omnes commixtiones sunt incestuosæ. At hic non sunt.

§. 169.

Scilicet in *incestu* respicitur ad *initium* commixtionis, si hæc incestuosa sit, & reliquæ omnes pro talibus habendæ, si minus nec reliquæ vitium contrahent, etiamsi circumstantia superveniat, quæ si ab initio adfuisset, fecisset incestum.

§. 70.

§. 170.

Ita si frater tuus misceatur cum tuâ uxore aut vidua, qvia primus fratris tui concubitus est incestuosus, & reliqui omnes erunt.

§. 171.

At si tu adulterium & incestum condones uxori, absqve incestu cohabitare porrò ei poteris, etiam si jam cum fratre tuo sit una caro facta, qvia initio conjugium tuum incestu erat vacuum, qvòd idem incestuosum fuisset, si jam eo tempore, qvo tu id contrahebas, frater tuus cum ista sceminâ rem habuisset. Et ita in cæteris.

§. 172.

Iam ad lineam collateralem inæqualem, ubi incipit controversiarum & dissensionum fertilitas. Nos viæ cœptæ insistemus. Interdicit Deus *revelationem nuditatis amite tue, eò quod patris tui proxima consanguinea sit, itidem & matertera, utpote matris tue proxime.*

§. 173.

Hinc formo tertiam regulam. IN LINEA COLLATERALI INÆQUALI NUPTIÆ TANTUM SUNT PRO
HI-

174 LIB. III, CAP. III, DE LL. POSITIVIS.
HIBITÆ INTER EAS PERSONAS,
QVÆ SIBI PARENTUM ET LIBE-
RORUM LOCO SUNT ETIAM EX
UNO LATERE IN INFINITUM.

§. 174.

Parentum loco dicuntur esse omnium
adscendentium meorum fratres & foro-
res. *Liberorum loco* omnes fratrum vel
sororum mearum liberi. Ideò verò hæ
personæ ad invicem parentum & libero-
rum loco esse dicuntur, quia post paren-
tes proximi sunt in consanguinitate, ad
quos adeo parentibus mortuis commu-
niter onus transit educandi & quando-
que alimentandi liberos fratrum.

§. 175.

Etsi itaque Deus mentionem saltem
in prohibitione faciat *amita & matertera*,
tamen *ratio Divina* satis clarè ostendit, re-
spexisse Deum ad istum quasi respectum
parentelæ, & filiationis, ut inde rectè in-
feratur, cuilibet prohibitum esse conjugii-
um cum iis, qui parentibus ejus in latere
proximi sunt.

§. 176.

Ergo in linea collateralis ascendente
prohibitæ erunt nuptiæ cum *patruo &*
avunculo

avunculo, cum *amita* & *matertera*, in descendente cum *fratris* aut *sororis filio* aut *filia*.

§. 177.

Ulterius in *infinitum* se extendit ista prohibitio, quoniam in toto hoc capite, ut supra inuimus, vocabulum patris & matris accipitur in lato significato pro omnibus adscendentibus. Igitur si hoc loco strictè supponeretur, haud dubie id Deus expressisset.

§. 178.

Accedit, quod ratio divina, à *proximitate attinentia ad personas parentum* desumpta, si jungatur cum ratione cur nuptiæ in lineâ recta sint interdictæ, id velit, quod quemadmodum inter adscendentes & descendentes nuptiæ propter *reverentiam* & *pudorem* cessare debent, ita & ob eandem *reverentiam* fratrum liberi debent abstinere à connubiis patruorum aut amitarum &c. & ob eundem *pudorem* avunculi aut materteræ inter vetita numerare matrimonia cum neptibus aut nepotibus ex sorore &c.

§. 179.

Quoniam igitur hæc ratio augetur in
avo-

avorum, proavorum & ita in infinitum fratribus aut sororibus, necesse erit, ut & prohibitio in infinitum extendatur.

§. 180.

Denique dixi in regula, quod hæc lex divina spectet etiam ad fratres & sorores *unilaterales* parentum, quia non solum in præcedentibus fratrum & sororum termini ita latè tuerunt usurpati, unde & hic eadem præsumenda est vocabulorum significatio, sed &, quia ad hos æquè quadrat ratio divina, sunt enim & ipsi proximi parentum nostrorum, nisi quis afferre velit, quod Jure Saxonico fratres unilaterales censeantur uno gradu remotiores, quam germani, quod tamen profecto hic esset argumentari à baculo ad angulum:

§. 181.

Qui dissentiunt, illi partim negant prohibitam esse nuptias inter *patrum & fratris filiam*, item inter *sororis filiam & avunculum*, partim indulgent nuptias *nepotum* aut *neptum fratris*, cum *avi & avia sororibus & fratribus* partim arbitrantur prohibitionem regulæ nostræ saltem pertinere ad fratres & sorores parentum *germanas*.

§. 182.

§. 182.

Sed hi omnes nituntur solùm isto *fundamento*, quòd prohibitio divina non sit extendenda ultra personas hic expressas, quòdque ante legem Mosaicam nuptiæ in linea collateralì non fuerint interdictæ, & quòd adeò lex ista, tanquam corrigens & restringens libertatem præcedentem, pro odiosa haberi debeat, quæ non admittat extensionem.

§. 183.

Quod non solum paulò ante destruximus, in hoc capite, sed & supra, ubi de interpretatione tractabamus, ostendimus, leges corrigentes perperam haberi pro odiosis.

§. 184.

Major dissensus est circa prohibitionem intuitu *affinitatis*, ubi dixi, quòd illorum omnium, qui hætenus **DICTIS RE. SPECTIBUS INTER SE SUNT AFFINES**, matrimonia non procedant. Verba legis divinæ eò tendunt: *Non deteges nuditatem uxoris patris tui, quia est nuditas patris tui. Non deteges nuditatem uxoris patru tui, quia est affinis tua. Non revelabis turpitudinẽm nurus tue, est enim uxor*

Mmms

filii

filii tui, quare non revelabis ejus nuditatem. Non deteges nuditatem uxoris fratris tui, quia est nuditas fratris tui. Non revelabis turpitudinem uxoris tuae & filia ejus, filiam filii ejus & filiam filia ejus non sumes, ut reveles ignominiam ejus, quia caro illius sunt, & talis concubitus scelus est.

§. 185.

EX his verbis struo ultimam regulam QUÆCUNQUE PERSONÆ RATIONE CONSANGVINITATIS UNICONIUGIUMSUNT INTERDICTÆ ILLÆ ETIAM PROHIBITÆ SUNT ALTERI CONIUGI PROPTER AFFINITATEM.

§. 186.

Planissimè enim ad hanc regulam ducunt rationes, quas Deus in legibus recensitis prohibitioni addidit: quæ etiã si aliquantum variant, cum modo dicat, *quia est nuditas patris item fratris tui, modo: quia est affinis tua, modo, quia est affinis tua, modo, quia est uxor filii tui, modo, quia est caro (vel proxima) uxoristua, tamen reipsã coincidunt.*

§. 187.

Nam duplici intuitu quis affinis dici potest, unò, respectu *consanguineorum* uxo-

uxoris suæ, alterò, respectu *uxorum* quæ nupserunt consanguineis ejus.

§. 188.

Ad *priorem* respectum pertinent interdicta conjugia cum *marito* & *privigna*. Hic verò ratio est, *quia privigna est proxima uxoris tuæ*, hoc est, quemadmodum uxor tua non poterit misceri cum carne sua, ita tu qui factus es una caro cum uxore, non poteris te conjungere cum ejus carne.

§. 189.

Ad *posteriorem* respectum pertinet prohibitio *noverca* item *fratria*; ubi iterum additur ratio, *quia est nuditas patris & fratris tui*, hoc est, quemadmodum tu non poteris jungi adscendentibus & sorori, ita nec poteris ducere eam, quæ propter unitatem per nuptias cum patre & fratre facta est mater & soror tua.

§. 190.

Evidentior res est in ratione, quæ apponitur prohibere conjunctioni cum uxore patrui, *quia est affinis tua*. Lutherus reddidit: Denn sie ist deine Base: Alii: *quia est amita tua*. Ut sensus sit: Quemadmodum nuptias inire nequis cum amita,

Mmm 2

ita

ita nec cum uxore patrui, quæ ob unionem cum patruo æstimatur ac si sit amita.

§. 191.

Itaque jam subsumimus. *Inter affines in linea recta nuptiæ sunt prohibita in infinitum.* Nam uti patris vocabulum omnibus adscendentibus est commune, ita vox filii denotat iterum omnes descendentes.

§. 192.

Quare ex una parte prohibita sunt nuptiæ in lineâ adscendente cum vitrico aut noverca, in descendente cum genero aut nuru, quia horum nuditas est patris tui vel matris, item filii tui vel filia. Et ita in provitrico & progenero in infinitum.

§. 193.

Ex alterâ parte interdicta est conjunctio cum socero vel socru, cum privigno vel privigna, quia hi sunt caro mariti aut uxoris. Et ita in prosocero & proprivigno in infinitum.

§. 194.

Atque de harum personarum prohibitione non credo esse dubitatum, nisi ab his, qui prohibitionem ratione consanguinitatis ne quidem in lineâ recta ultra

quar-

quartum gradum volebant extendi debere, ergo multò minus admittent prohibitionem propter affinitatem ultra gradum quartum.

§. 195.

Porro inferimus. *In lineâ collateralis aequali nuptia sunt prohibita inter eas personas, quæ se habent in affinitate ut frater & soror.*

§. 196.

Atqui tales sunt ex unâ parte *Levir & Fratris*, ex altera *Sororius & uxoris soror.*

§. 197.

De priori nullum est dubium propter expressa legis divinæ verba.

§. 198.

De posteriori acriter, ut notum, disceptarunt inter se Theologi & Jæti, *an quis possit in matrimonium ducere defunctæ uxoris sororem?* Ne verò tædium sustineas magna volumina perlegendi momenta utrobique sunt ista.

§. 199.

Qui licentiam hujus conjugii asserunt, fundantur iterum in doctrinâ Rabbinicâ, quæsi leges hæc divinæ non valeant *in personis non expressis.*

Mmm 3

§. 200.

§. 200.

Qui proturpi verò habent istam conjunctionem, magnam occasionem litigandi suppeditarunt, quod probationem assertionis suæ quæ siverint in *verbis expressis* legis divinæ, ubi Deus disponit, *quod nemo debeat ducere sororem uxoris suæ, ut ipsa invitâ & vivente revelet turpitudinem ejus.*

§. 201.

Ut enim taceam, hic disceptatum fuisse non sine rationibus, utrum per *sororem uxoris* intelligatur ejus consanguinea, an quælibet gentilis, uti sæpius in jure Moisaicò per fratrem denotatur quilibet judæus; istud sanè integer contextus ostendit, in illò locò principaliter disponi de *polygamia.*

§. 202.

Adeoque sensum esse vel istum (si per *sororem* quælibet Judæa intelligitur) quod in polygamia virili hætenus quidem dispensatum sit in Veteri Testamento, modo ne quis uxore invitâ aliam super inducat.

§. 203.

Vel istum (si denotetur cognata uxoris)

ris) polygamiam virilem hæcenus per-
mitti, ut aliam uxorem priori quis etiam
invitæ addere possit, modò non sit ux-
oris soror.

§. 204.

Igitur cum in defendendâ quacunq; do-
ctrinâ quilibet operam dare debeat, ut
stringentes rationes afferat, etsi paucas,
maneamus potius *in ratione divina legis*.
Sororius non poterit ducere sororem
uxoris, quia ea est caro uxoris seu ejus
proxima. Et soror uxoris non potest nu-
bere sororio, quia nuditas hujus est nudi-
tas sororis ejus,

§. 205.

Denique concludimus. *In lineâ colla-
terali inæquali nuptiæ sunt interdictæ cum
cognatorum qui sunt parentum & liberorum
locò, maritis & uxoribus, & cum cognatis,
qui ad alterum conjugem respectum paren-
tum & liberorum habent.*

§. 206.

Id est ex una parte non valet conjugi-
um cum patruï & avunculi aut propatruï &
proavunculi & ita porro in infinitum ux-
oribus, tum & cum amita & matertera, &
ita porro, maritis in linea descendente,
Mmm 4 cum

184 LIB. III. CAP. III. DE LL. POSITIVIS

cum uxore fratris vel sororis filii & ita porro, aut cum marito neptis ex fratre vel sorore. Ratio est, quia nuditas eorum est nuditas proximorum tuorum.

§. 207.

Ex altera parte illicita sunt matrimonia cum uxoris aut mariti tui amita & matertera, patruo aut avunculo & ita porro, item cum eorum fratris aut sororis filia & filio, ac ita deinceps. Ratio iterum est, quia sunt proximi mariti vel uxoris tuæ.

§. 208.

Dissentientes saltem concedunt prohibitionem inter uxorem patrum & mariti fratris filium, inter uxorem avunculi autem & mariti sororis filium, item inter amita & matertera maritos atque uxoris fratris aut sororis filias nuptias haud quaquam interdictas esse arbitrantur.

§. 209.

Multo minus verò admittunt extensionem prohibitionis ad gradus superiores, unde nec interdictas ajunt nuptias inter mariti fratris nepotem & uxorem pro patrum.

§. 210.

Quoniam autem hic nihil novi afferunt sed solum rationibus aliquoties memoratis

ratis innituntur, non opus erit, ut & nos quicquam responsionis addamus.

§. 211.

Istud verò non omittendum, quòd, ut notum, Jus Canonicum faciat *tria genera* affinitatis, ita ut genus affinitatis mutetur, quoties personæ affini accedit alia persona diversi sexus per nuptias. Ita privigni uxor est affinis vitrico mariti in secundo genere. Ita eadem uxor privigni est in tertio genere affinis illi, toeminae, quam postea mariti vitricus duxit in matrimonium.

§. 212.

Hæc generum variatio *Juris Canonici figmentum* est, inventa etiam ad augendum fiscum Pontificium. Eam verò ignorat Jus Divinum, & hæctenus adducta ostendunt, nullam personarum secundo aut tertio affinitatis genere aliam attinentium in lege divina memorari: quamvis non improbandum sit, si magistratus civiles publici decori causa prohibitionem ad secundum genus extendant, moderatè, quod faciunt leges nostræ.

§. 213.

Igitur etiam si *illa* non admittant conjugia

Mmm 5

jugia

jugia inter vitricum & privigni viduam, aut inter privignum & vitrici viduam, etiam si ejusmodi conjunctiones etiam à jure Romano improbentur, non tamen deduci poterit ista prohibitio ex lege divina, quamvis non defuerint viri eruditi, qui id asseruerunt.

§. 214.

Qui quidem non contemnendam rationem pro sua sententia attulerunt, quod nempe *extensiva eorum interpretatio iisdem regalis utatur, quibus nos usi fuimus* in deductione, quod prohibitio legis divinæ spectet ad personas in lege non expressas. Sicut enim nos intulimus v.g. conjugia cum uxoris sorore, aut cum avunculi uxore esse interdicta, quod vel nos cum uxoribus nostris, vel uxores alienæ cum cognatis nostris factæ sint una caro per concubitum, adeoque ex rationis identitate verba legis ad casus sub verbis non comprehensos extendimus, ita & ipsi ex *identitate rationis* thesin suam derivant.

§. 215.

Quemadmodum enim, dicunt, vitricus haud dubiè privignam non potest ducere, quod vitricus sit una caro cum matre
pri-

privignæ, & privigna sit proxima uxoris vitrici, & iterum noverca non potest numerare privigno ex iisdem rationibus; ita nec vitricus poterit matrimonium inire cum privigni vidua, quoniam hæc vidua erat una caro cum privigno, neque privignus cum vitrici vidua, quia hæc erat una caro cum vitrico, adeoque ista carnis unio facta per concubitus id operata est, ut ibi privigni vidua representet privignam, hic vitrici vidua haberi debeat pro noverca.

§. 216.

Non diffitemur itaque, *speciem habere* istud argumentum, sed quæ facile repelli poterit, si modo exacte attendas ad *naturam interpretationis extensivæ*. Si illa locum habere debet, poterit quidem extensio fieri ad *casum similem* sub verbis non comprehensum, modo maneat identitas rationis, quæ si & ipsa extendatur ad casum qui habeat saltem *similem rationem*, non eandem, vitiosa fiet interpretatio.

§. 217.

Et nos quidem, ut puto, perpetuo in hoc capite regulam bonæ interpretationis observavimus. Nam v.g. ideo diximus

mus à conjugio cum uxoris sorore aut cum avunculi uxore esse abstinendum, quia evidens erat, eandem rationem, quam Deus quærebat in unitate carnis quæ conjugibus intercedit, & proximitate sanguinis, quæ est inter unum conjugem & ejus cognatos, ut adeo nullum sit dubium, quod quemadmodum frater fratri propinquus est, & uxor fratris una caro est cum marito, ita & eodem modo soror sorori propinqua est, & maritus sororis est una caro cum uxore suâ, item, quod quemadmodum nepos ex fratre proximitate attinet patruum, & patrum uxor unita est cum patruo, ita idem proximitatis genus est inter nepotem ex sorore & avunculum, eadem carnis unio inter avunculum & uxorem ejus.

§. 218.

At in isto dissentientium argumento non evidens est applicatio rationis ad vitrici aut privigni viduam. Etsi enim vitricus erat una caro cum matre privigni (à qua tanquam à consanguineâ proximâ privigni, ut semper fit in affinitate, prohibitio transferebatur ad vitricum, ut is v.g. non posset ducere privignam) tamen non
evi-

evidens, sed valde dubium est, *an vitrici vidua sit una caro cum matre privigni, & in altero casu, an privigni vidua sit proxima consanguinea uxoris vitrici.*

§. 219.

Quod si dicas, dubium hoc facile tolli posse, si a pari argumenteris, ut quemadmodum vitricus est una caro cum matre privigni; ita & vidua vitrici sit una caro cum vitrico, & quemadmodum privignus est proximus consanguineus uxoris vitrici, ita & privigni vidua sit una caro cum privigno; respondebo apertum jam esse, non subsumi a dissentientibus casum similem sub eadem ratione legislatoris, sed *extendi rationem legislatoris ad aliam rationem similem.*

§. 220.

Ideo enim Deus prohibet conjugium inter vitricum & privignam, *quia nuditas vitrici est nuditas matris privigni, & quia privigna est proxima uxoris vitrici.* At dissentientium ratio se ita habet: *quia vidua vitrici nuditas est nuditas vitrici, & quia vidua privigni nuditas est nuditas persone uxori vitrici proxime:* quæ a priori in hoc discrepat, quod ibi Deus nolit, ut quis

con-

consanguineorum conjuges & conjugum consanguineos ducat, hic verò interdicitur conjugium cum *affinium conjugibus*, & conjugum non consanguineis, sed horum *consanguineorum rursus conjugibus*.

§. 221.

At facile, inqvies, posterior hæc ratio poterit resolvi, ut sit eadem cum ratione divina. Nam vel ideò quod nuditas viduæ vitrici est nuditas ipsius vitrici, & nuditas vitrici est nuditas matris privigni, nuditas viduæ vitrici erit simul *nuditas matris privigni*, cujus revelationem privigno vetabat lex divina. Et vel ideò, quod viduæ privigni nuditas sit nuditas privigni, privignus autem sit proximus uxoris vitrici, vidua quoque privigni erit *proxima uxoris vitrici*, cujus nuditatem Deus retegere prohibebat vitrico.

§. 222.

Sed facile etiam, respondebo, hæc resolutio poterit rejici, quoniam procedit non ex rei veritate, sed per *fictionem*. Si quidem revera vidua vitrici non est una caro cum ejus priore uxore, sed per imputationem saltem duplicis conjugii.

§. 223.

§. 223.

7 Neque juvabit quicquam, si ad Deum provocet, etiam ipsius rationem, dum dicit; non veræ nuditatem esse nuditatem patris &c. respicere ad *fictionem* seu imputationem moralem.

§. 224.

Nam hic non solum obstat istud, quod *factio hominis* nequaquam oneretur illud, quod sequitur ex *fictione legislatoris*, sed & opponi poterit vulgatus canon *Joctorum*; non admittendam esse *fictionis fictionem*, quod tamen in ista argumentatione fiebat.

§. 225.

Cum verò ea, de quibus haecenus differuimus, pertineant ad legem Dei positivam quidem, sed universalem & quæ omnes homines stringit, hinc facile patet, quæ sit potestas relicta *legislatoribus humanis intuitu conjugii*. Nimirum ea, ut quæ Deus præcepit, non possint prohibere, quæ prohibuit, non possint admittere, sed circa res & actus medii saltem generis boni ac decori ordinis gratiâ in civitate speciales contrahendi matrimonii regulas ferre.

§. 226.

§. 226.

Quare, uti iniustum foret, si legis lato-
 indistinctè omnes homines sine confide-
 ratione facultatum & conditionum vellet
ad conjugium adigere, uti stolidi insuper
 esset lex, quæ omnibus civibus *matrimo-
 nio vellet interdicerè*, ita nihil videtur ob-
 stare, quo minus per legem civilem ca-
liber tantum ad munus aliquod in civitate,
 quod longè commodius illi quàm con-
 jugati obire possunt, *admittantur*, modo
 tanta sit copia ejusmodi hominum, qui-
 bus castam agere vitam concessum sit,
 quàm ad illud munus requiritur. Ita lice-
 bit lege civili *tempus ætatemque & statum*
 conubio jungendorum desinere.

§. 227.

Deinde ex supradictis jam inferre licet;
 peccare principem Christianum, si per
 legem *maritos imperio uxorum subdicere aut*
*uxores saltem eximere à subjectione marito-
 rum* velit; simul alia disputatio superius
 instituta ostendet, quare in alterâ contro-
 versia; *an princeps ultra malitiosam deser-
 tionem & adulterium adhuc alias quasdam*
divortii causas admittere valeat? judicium
 nostrum suspenderit.

§. 228.

§. 228.

Porro non poterit Princeps permittere publicè *concupitus libidinosos*, quo pacto legi divinæ est adversum habere *lupanaria publica*. Alia quæstio est, *an princeps omnem libidinem gravibus pœnis coercere & in clandestinam libidinem exactè inquirere teneatur?* quæ ex infra dicendis in capite de pœnis est definienda.

§. 229.

Uterius pugnat cum Christianismo, si admitteretur *polygamia utraqve simultanea*.

§. 230.

Denique quòd *incestum* attinet, in gradibus lege divinâ prohibitis princeps non poterit dispensare, multò minus per leges quicquam quod cum jure divino hac parte pugnat disponere. Unde etsi Papa, ut Pseudovicarius Dei, ferè potestatem hic dispensandi sibi vindicet, non immeritò tamen, etiam ab ipsis Principibus Pontificiæ religioni addictis, potissimum in Gallia, hæc potestas dispensandi in dubium fuit vocata.

§. 231.

Cæterum in gradibus à Deo prohibi-

Nnn

tis

tis non solum impediendum est matrimonium contrahendum, sed etiam *dirimendum est semel contractum*. Quod non solum ex verbis legis divinæ, quæ vult *ut extirpentur persone incestuosa*, clarum est, sed vel maxime ex *natura incestus* demonstrari potest, quippe incestus fit per conjunctionem carnis cum personâ prohibita. Tot ergo in matrimonio incestuoso occurrunt actus incestuosi, quot concubitus. Ergo si Princeps Christianus non derimeret conjugium cum personâ prohibita initum, reverà vindicaret sibi potestatem dispensandi in lege divina.

§. 232.

Unde non difficile est perspicere, quid sentiendum sit de sententia quorundam scriptorum aut de observantia quorundam judiciorum, ubi, si vel insciis Magistratibus in gradu divinâ lege prohibito, matrimonium contractum sit, aut Magistratibus malè informatis aut dolosè inductis illud permissum sit, asseritur, non posse post consummatum matrimonium aut celebratas nuptias tales conjuges dirimi, extra casum connubii inter adscendentes, quia scandalum majus postea inde

de nasceretur & conscientiæ conjugum gravissimè læderentur, &c.

CAPUT IV, De Officiis Parentum & Liberorum.

§. 1.

POST societatem conjugalem considerationem meretur ea, quæ est *inter Parentes & Liberos*, quæ communiter *societas Paterna* appellari consuevit. Intenditur siquidem, ut diximus, liberorum procreatio in conjugio: Hanc comitatur societas paterna.

§. 2.

Maximè autem variare solent scriptores in *deducendo jure Parentum in liberos*, aliis ad *generationem* hic provocantibus, aliis id derivantibus ex *voluntate divinâ*, aliis ad *legem naturalem* provocantibus & *consensum tacitum*.

§. 3.

Similis dissensus est de prærogativâ parentum, quoad exercitium juris istius, quibusdam primariò *ad patrem* hic re-

Nnn 2

spici

spicientibus, quibusdam primas partes indulgentibus matri.

§. 4

Nobis, ut negotium tractetur ordine, initio in *differentiam generalem* hujus societatis à reliquis naturalibus, inquirendum videtur, tum de *sine* ejusdem erit dispiciendum, ex quibus rectè cognitis *questiones occurrentes* suâ sponte resolvipoterunt. Deinde perpetuò operam dabimus, ut separemus hic jus naturale à lege positivâ.

§. 5.

Ergò cum in confesso sit, *esse quandam societatem inter parentes & liberos*, & nulla gens sit tam barbara, quæ eandem non agnoscat, id præprimis animadversione dignum est, quod, cum reliquæ societates omnes, *consensum personarum* in societate illâ viventium præsupponant, etiam conjugalis, quamvis à Deo ipsò sit instituta; sola *societas paterna sine directo & speciali consensu mutuo* ineatur.

§. 6

Nam initio, quod *parentes concernit*, etsi illi quodammodo in hanc societatem *consentire* videantur, dum scientes & volentes

lentes *generationi* liberorum dant operam, dum consentiunt in *nuptias*, quarum finis est sobolis procreatio, tamen consensus *immediatè* tendit ad societatem nuptialem, à qua societas paterna specie est diversa, & præposterè ex consensu in *generationem* deducitur consensus in societatem paternam, quamdiu non demonstratum est, quod generatio sit fundamentum patriæ societatis.

§. 7.

Quare nec obstabit regula vulgata, quod qui vult antecedens velit etiam necessarium consequens, quippe jam quærimus, qua ratione societas paterna pro necessario consequenti societatis nuptialis vel generatæ sobolis haberi debeat.

§. 8.

Deinde, etsi daremus, consensum adesse ex parte parentum, nulla tamen societas ex consensu orta dici potest, ubi non adest *mutuus* consensus, qui ex parte *infantum* deficit.

§. 9.

Quoniam enim societas paterna mox post partum editum incipit, quomodo infans posset consentire, qui ad edendum

ullum *actum animæ rationalis* est incapax.

§. 10.

Simul verò necesse est, ut corruat *consensus infantum tacitus*, quoniam supra ostendimus, nullum esse posse consensum tacitum ejus, qui expressè consensum suum non valet declarare.

§. 11.

Unde, qui fundamentum juris patrii quærent in pacto tacito infantum, quasi nempe infans propter latentem adhuc rationis usum reciproca officia parentibus expressè quidem non possit promittere, ex ipsa tamen parentum operâ obligationem erga eos non minus contrahat, quàm si expressus ipsius consensus accessisset (: præsumi enim, si usum rationis eo, quo sublatus est, tempore habuisset, ac perspexisset, vitam sese citra parentum curam junctumque illi imperium servare non posse lubenter ipsum in idem consensurum, commodamque educationem sibi ab iisdem fuisse stipulaturum, qui consensus cum ratione præsumptus pro expresso valeat, non secus ac in legibus Romanis consensus præsumptus ejus, cujus *absentis & ignorantis*

meo-

negotia gesta sunt;) illi apertè satis loco consensus *taciti* suppeditant consensum *presumptum*, quem à tacito multis modis differre ibidem ostendimus.

§. 12.

Quos inter & iste erat, quod *consensus presumptus* non sit *proprie* dicti consensus species.

§. 13.

Facit maximè ad sententiam nostram confirmandam, quod à *domino negotii gesti* ad infantes inferebatur, nam negotiorum gestionem, cum omnibus quasi contractibus, ad exempla taciti consensus, non referri debere simul notavimus.

§. 14.

Sed & illa ratio videtur ostendere, societatem paternam ex consensu deduci non posse, quod *consensus*, quocunque titulo veniat, seu expressus seu tacitus, locum habere *proprie* ut *origo obligationis* non possit, nisi *in actionibus ante consensum liberis*. Atqui nec patri liberum est nec filio educationis jura cum annexo cuique debito declinare.

§. 15.

Neque hanc rationem puto destrui, si

quæ fortè aduersus eandem excipiat, non repugnare sibi, aliquid oriri *ex præcepto legis naturalis & oriri ex consensu tacito*. Sane enim, homini non esse liberum, Deo non parere, & tamen Deum à fidelibus obsequium fœdere stipulari voluisse. Sic civem utique munia militaria debere Reipublicæ, & tamen cum miles scribitur, consensum ejus accedere & sacramentum. Sic quære dici non possit infantis consensum tacitum intelligi, dum parens actu ejus educationem suscepit, cujus hic sit effectus, ne querendi causam habeat, quasi imperium paternum invito sibi & frustra sit impositum. Nam aduersus istam exceptionem multa possent in medium afferri.

§. 16.

Initio per *originem juris vel obligationis* hic non intelligi *originem ultimam*, quam supra suo loco semper in lege quærendam esse declaravimus, sed *immediatam*, quæ nonnunquam etiam, imò sæpius *ex consensu* derivari poterit, & hætenus non erit dubium quòd repugnantia non sint, aliquid oriri *ex præcepto legis naturalis & oriri ex consensu tacito*.

§. 17.

Sed ut *obligatio* dicatur *immediatè oriri ex consensu*, necesse est, ut ea ante consensum vel *planè non* affuerit, vel non affuerit intuitu *certe personæ*, aut in eodem obligationis genere.

§. 18.

Ita citra consensum subjectionis *non sum* obligatus, ut ulli homini servitia præstem, quare *obligatio servi* rectè ex consensu oriri dicitur.

§. 19.

Ita & obligatio, quæ *inter conjuges est*, consensui originem debet, quia ante consensum in utriusque libertate erat positum, *cui personæ* fidem conjugalem promittere vellet, etsi jam adesse poterat obligatio *ad ineundum matrimonium*.

§. 20.

Ita si *pauperi dives centum* promittat, utique dives rectè ex consensu obligatus dicitur, etsi ante consensum obligatio ad promittenda centum adesse poterat, sed ea quidem *imperfecta*.

§. 21.

Quod si verò vinculum præexistentis obligationis per consensum sive expressum

Nam 5

sum

sum five tacitum in *eodem obligationis genere* saltem duplicetur, non videtur, abstrahendo à legibus civilibus, *origo obligationis istius consensui accuratè loquendo adscribi* posse. Sed tum consensus saltem ad contestandam promptitudinem satisfaciendi obligationi, aut ad majorem securitatem alterius adhiberi solet.

§. 22.

Ita, si v.g. *in fœderibus* nihil aliud promittatur, quàm ad quod paciscentes jam antea ex lege naturali erant obstricti, obligatio non commodè ex fœdere isto orta esse dicitur, quin & istæ pactiones vix fœderum nomine dignæ censebuntur.

§. 23.

Ita si promissum jam antea, firmem *juramento*, obligatio nequaquam ex juramento oritur, sed ex promisso.

§. 24.

Eadem est ratio exemplorum allatorum. *Fideles* ante stipulationem Deo jam sunt obstricti, *cives* ante sacramentum militare Reipublicæ debent munia militaria. Itaque his obligationibus quidem stipulatio vel consensus *accedit*, ita tamen ut

ut exinde obligatio *ortum* non ducat.

§ 25.

Denique nec consensus tacitus infantis in societate paterna videtur esse necessarius ad illum effectum, *ne querendi causam habeat*, quasi imperium paternum invito sibi & frustra sit impositum, quia & citra eundem liberi causam querendi non habent.

§. 26.

Nam *multæ sunt obligationes*, quæ homines *invitos* obligent, quales sunt omnes illæ, quæ ex præceptis absolutis libro secundo expositis descendunt. Neque *superior* opus habet ad introducendam obligationem consensu subjecti.

§. 27.

Frustrâ verò non esse imperium patris filio impositum, ostendent modò dicenda.

§. 28.

Nam *finis* societatis paternæ communiter ponitur in *educatione sobolis*, cui, etsi addere velis *imperium parentum*, mox tamen collatio utriusque finis ostendet *educationem sobolis* esse finem *primarium*, imperium parentum, & quod illi correspondet

spondet, *obsequium liberorum, finem secundarium.*

§. 29.

Haud dubiè enim is finis pro primario erit habendus, qui *perpetuò in societate attenditur, quique est norma alterius, & quo obtento societas solet desinere.*

§. 30.

Sed *educatio sobolis statim post partum editum se exerit antequam liberi obsequii sint capaces: Ipsum imperium patris nil aliud est, quàm medium sine quo educatio obtineri nequit; educatione absolutâ naturaliter solvitur societas paterna.*

§. 31.

Ergò primum præceptum in hac societate dirigit officium Parentum erga liberos: PARENTES LIBEROS SUOSEDUCENT.

§. 32.

Educatio hoc loco nihil est aliud quàm sobolis à prima infantia ad maturitatem tum corporis tum animi conveniens perductio.

§. 33.

Continet igitur sub se *duas partes alimentationem, quæ ad corpus infantis pertinet,*

net, & doctrinam, quæ animum ejus respicit,

§. 34.

Fluit hoc præceptum ex lege *de præstandis officiis humanitatis*. Quod ita demonstro.

§. 35.

Dum *infantes* in hanc lucem eduntur, haud dubiè constat eos esse *homines*. Et si enim philosophi & moderni & antiqui de initio humanitatis, quamdiu infans est in utero dissenserint graviter, & adhuc dissentiant, quibusdam, qui traducem defendunt statim ad conceptionis tempus respicientibus, quibusdam, quibus hodie infusio animarum placet, incertum quoddam intervallum, ex quo fœtus animatus esse incipiat, constituentibus, quibusdam, ut olim Stoicis, planè animam humanam in partu demum supervenire defendentibus, in eo tamen consentiunt unanimiter, quod infantes recens nati hominibus sint accensendi.

§. 36.

Quia igitur homines sunt, necesse est ut *jurium, quæ hominibus competunt & ex statu humanitatis in libro secundo deducta sunt*

sunt, quantum admittit ipsorum conditio, *sint participes.*

§ 37.

Unde adversus præceptum de *vitanda superbia* in ipsos aliquatenus peccari potest, si quis eos nimis contemptum habeat; & quamvis, præter corporis bona, bonis omnibus & animi & fortunæ destituantur, saltem illorum respectu *lædi possunt*

§. 38.

Igitur parentes, qui liberos *interficiunt* aut alia bona corporis iis *corrumpunt*, non tam in specie contra officium parentibus peculiare peccant, quam id violant, quod ipsorum liberis alii etiam, & quod ipsi vicissim omnibus hominibus debent, quamvis qualitas parentum augeat ejusmodi delicta, utpote qui non solum non lædere debebant liberos, sed & insuper commoda ipsorum quam maximè promovere.

§. 39.

Etenim non solum præcepta *negativa* intuitu infantum sunt observanda, sed & *affirmativa*; Et istud quidem quod *parenta servare* jubet non adeò magnum hic exerit usum, quoniam infantes, ut diximus

mus, pacti sunt incapaces, nisi quatenus alii homines ipsorum personas hac parte repræsentant, ut sunt in civitate tutores & curatores. At præceptum de *exhibendis humanitatis officiis* potissimum hic observari meretur.

§. 40.

Nam cum certum sit, si nemo infantes alimentis sustentet vel doctrinis imbuat, fame interituros eos esse, aut eorum vitam bestiis non fore absimilem, necesse est, ut alii homines eorum *commoditates* hactenus promoveant, ut & *vivant & cum ratione vivant.*

§. 41

Etsi verò aliàs obligatio ad exhibenda humanitatis officia *indefinitè omnes homines* stringat, quoniam tamen educatio liberorum pertinet ad officia, quæ *impensa & operâ laboriosâ* constant, & vulgari ad eò humanitati non adscribenda est, sed inter beneficia caput exerit, & præterea *periculum hic est in morâ*, cum liberi ipsi aliorum opem implorare nequeant, necesse fuit, ut lege naturali *certa persona* ex genere humano determinentur, qui statim sciant, præ reliquis sibi hoc beneficium incumbere.

§. 42.

§. 42.

Atqui cum communiter ad exhibenda alteri beneficia unus homo majori gradu obstrictus sit quam alter, & multum contribuat *proximitas* ad obligationis augmentum, sua sponte fluit, quod *parentes*, utpote qui propter generationem proximi sunt, & quibus adeo quod infantes vitam semel acquisiverint præ reliquis hominibus maximè imputari potest, hoc munus in se suscipere debeant.

§. 43.

Quod ergo *alimentorum* suppeditationem attinet, non opus erat, ut in liberis obligatio peculiaris corresponderet, cum jam instinctus naturalis eos, quæ animalia sunt ad eadem recipienda impelat, & quæ hoc passu ipsis incumbit obligatio, ex regulis communibus officia hominis intuitu sui ipsius dirigentibus dependeat.

§. 44.

Alia ratio est *doctrina*, quæ quoniam in hominibus adultis vix, in infantibus vero ne vix quidem sine disciplina & jure coercendi concipi potest, sequitur ut parentibus

bus jus competat cum *coercitione dirigenda* actiones liberorum.

§. 45.

Habes hōc pactō secundum præceptum hujus societatis, exponens officium liberorum erga parentes: **LIBERI QVAMDIU IN SOCIETATE PATERNA VIVUNT PARENTIBUS OBTEMPERENT.**

§. 46.

Obsequium est vinculum libertatis, vi cujus homo obligationem in se deprehendit, ut actiones suas, externas potissimum, secundum voluntatem ejus, qui superior est in societate, instituat.

§. 47.

Cūm autem obsequium, ut omnis obligatio, simul cum metu pœnæ conjuncta sit si contra voluntatē superioris quid fiat, & verò hic metus inter eos, qui familiares invicem sunt, esse non possit, necesse est, ut familiaritas illa in societate paternâ cesset, quæ cessatio in parentibus *gravitas*, in liberis *reverentia* appellatur.

§. 48.

∴ Vides adeò *obsequium* & *reverentiam* istam esse quidem conjuncta, non tamen

Ooo

ea-

eadem. Unde poterit quidem obsequium non esse sine reverentia. Reverentia tamen poterit esse absque obsequio.

§. 49.

Scilicet *reverentia* in se est actus, quo quis actionibus externis sponte & citra iussum specialem declarat, eum, cui actum istum exhibet, à se æstimari ut sui superiorem.

§. 50.

Cùm ergò *superioritas* alia sit imperii, alia *beneficii*, alia *dignitatis*, alia *ordinis*, tot etiam erunt *reverentia* species, quot superioritatis, quare & nobis erit operanda, ut ne istas species inter se confundamus.

§. 51.

Debent autem liberi obsequium cum reverentia parentibus *quandiu societas paterna durat*, tantisper enim imperium parentum quoad actiones liberorum vires suas exerit.

§. 52.

Neque enim societas paterna est *indissolubilis* ut conjugalis, sive jus naturale, sive legem positivam universalem spectes, sed hic valet regula vulgata: *cesante*

sante fine cessat actio, cessat adeò & status ex pluribus actionibus compositus.

§. 53.

Quare naturaliter expirare debet societas paterna, cum liberi ipsi capaces sunt de alimentis sibi prospicere, & educatione amplius non habent opus.

§. 54.

Quæ duo conjunctim requiro, requiruntur enim regulariter conjunctim ad fundandam societatem paternam.

§. 55.

Deinde etsi demus, aptos esse liberos ut de alimentis sibi prospiciant aut aliunde jam habere, unde se sustentent, sed multa adhuc desiderare in gubernatione actionum propriarum, necesse erit, ut duret societas, quoniam hujus respectu parentibus primario competit imperium.

§. 56.

Contra si liberi ipsi quidem capaces sint ad dirigendas actiones proprias, non verò possint alimenta sibi comparare, etsi hic videbatur imperio nullo esse opus, quasi cessante fine imperii, quoniam tamen regulariter, qui beneficium mihi præstat, exigere à me potest jure suo ut

Ooo 2

duran-

durante beneficiô actiones meas secundum ipsius placitum, sub pœna beneficii amittendi, instituam, necesse est, ut & hanc potestatem concedamus parentibus.

§. 57.

Accedit, quod, cum vivamus in statu imperfecto, in quo mores humani perpetuò augmentum assumunt, vel eò habent opus, abstrahendo à legibus civilibus, nullis regulis certis determinari possunt fines & termini bonæ educationis, sed hæc res relinqui debeat arbitrio & conscientiæ patris, tanquam naturâ prudentioris.

§. 58.

Quare & hoc exinde sequitur, in statu naturali patrem posse filium desidem & immorigerum etiam invitum ejicere ex familia si ad annos discretionis pervenerit, eodem modo pater ipse non defecerit in educationis officio.

§. 59.

Sed filius contra non poterit regulariter recedere à societate invitò patre, nisi evidentissimis argumentis iniquitatem patris nam & virtutes proprias demonstrare valeat.

§. 60.

§. 60.

Ulterius, si maximè societas paterna est finita, remanet tamen perpetuò in liberis *debitum reverentia* ob *beneficia* scilicet alimentationis & educationis exhibitæ, quæ semel facta non poterunt unquam infecta fieri.

§. 61.

Sed *imperium* tum cessat, quod probe notandum, quoniam plerumque scriptores hæc duo confundunt.

§. 62.

Hoc est, liberi obstricti sunt eò tempore, ut parentibus signa honoris exhibeant, & actiones quæ aliquod momentum offerunt ad familiam paternam, ex parentum consiliò & beneplacito, si fieri potest, suscipiant, tum & beneficia ipsa beneficiis compensent, in tantum ut graviter peccent, si id facere negligant.

§. 63.

Quod sitamen id facere detrectent, parentibus nullam amplius competit jus cogendi liberos ad actiones istas, quin non, si parentes tum per evidentem invitationem consensum suum denegent, liberos absque vitio actiones ipsas non

commodè differendas suscipere posse arbitror.

§. 64.

Ex his patet in liberis cum de officio ipsorum erga parentes quæritur, regulariter spectari *duo tempora*, dum sunt in potestate parentum, & dum sunt eadem liberati, etsi alii *tria* constituant, prius videlicet subdividentes in tempus *imperfecti iudicii* & *iudicii perfecti* liberorum a dultorum in familia tamen paternâ constitutorum.

§. 65.

Quæ divisio quamvis tolerari possit, nescio tamen an magnum sit usum præbitura, cum illa tempora iudicii *perfecti* & *imperfecti* differant solum ratione *gradus educandi* & *imperandi*, qui major est in infantibus, ut quorum actiones minimè emendatione opus habent, quam in a dultis, de quo ferè non est dubium.

§. 66.

Ex dictis jam facile definiiri possunt *controversie speciales* 1. *Cui ex parentibus principaliter competat potestas in liberis, matri an patri?* Respondemus enim, et merà ratione naturali competere *utrisque*

quoniam ad fundamentum hujus potestatis concurrunt uterque, nisi ipsi parentes in societate nuptiali convenerint aliter.

§. 67.

At si *legem divinam positivam spectes*, potiores haud dubiè erunt partes *patris* quam matris, cum iste & matris actiones ad utilitatem familiæ dirigere valeat.

§. 68.

Nisi pater præcipiat ea, quæ jam *legè divinâ*, vel alius superioris sunt interdicta, tum matris jussus erit præferendus, qui tamen tunc propriè non consideratur ut jussus matris.

§. 69.

II. *An Potestas patria se etiam extendat ad bona liberorum?* Quod regulariter *negandum*, cum educatio tendat ad actiones liberorum non ad res, alimentatio verò fit onus non titulus, aut modus acquirendi.

§. 70.

Igitur parentes in liberis primæ ætatis quidem prospicient, quid utile sit iis, ut acquirant, quid non, & ipsorum personas in acquisitione & administratione representabunt, adultis verò leges acquisitionis

onis præscribere poterunt, ut tamen utrobique filio dominium acquiratur.

§. 71.

Quoniam tamen parentes jure stricto non tenentur alimenta exhibere liberis, si ipsi possideant bona ad sustentationem sufficientia, non peccabunt, si vel alimentadesumant ex bonis liberorum vel aliquatenus lucrum ex operis & bonis liberorum alimentationi correspondens capiant.

§. 72.

III. *An per alium parentes officio suo possint satisfacere? Quod affirmandum, nō solum, quod sæpe accidat, ut finis educationis & alimentationis aliter obtineri nequeant, sed &, quod morali æstimatione idem habeatur, si quis per alium agenda peragat quoties industria personæ non est electa, quod hic dici nequit, quoniam generatio, ut fundamentum obligationis paternæ nullam peculiarem parentibus præ aliis industriam tribuit.*

§. 73.

Ergo parentes non solum præceptoribus idoneis filii informationem recte committent, sed & eundem alteri ad-

pra-

ptandum dare possunt, siquidem exinde in filium aliquod emolumentum sit redundaturum. Et, si nulla alia ratio sit prolem alendi, potius quàm inopia extinguatur, parentes eum *oppignorare* aut *vendere* in tolerabilem servitutem possunt, saltem sub lege retractus, ubi parentes ad lautiores fortunam pervenerint aut quispiam ex cognatis istum redimere velint.

§. 74.

Quod si verò parentes per inhumanitatem prolem *exposuerint & abjecerint*, is qui eandem sustulerit atque educaverit, in parentum quoque jus succedet, ita ut iste alumnus educatori suo filialem observantiam & obsequium debeat.

§. 75.

IV. *An reverentia & observantia, quæ parentibus perpetuò debetur magis ex generationis quàm ex educationis beneficio dependeat?* Ubi præter rationes ab aliis fusius adductas vel superius dicta junctis iis, quæ modò notavimus, ostendunt magis pro educatione esse pronuntiandum.

§. 76.

V. *An liberis liceat nuptias contrahere in-*

Ooo 5

ditis

vitis parentibus? Ubi distingvendum erit inter liberos, qui in *patria potestate* vivunt & eos, qui *ex familia paterna* exierunt. *Illi* jure obsequii consensum requirere debent in tantum ut citra eundem putem nuptias esse ipso jure nullas, quoniam hic actus est maximi momenti, & simul interesse parentum potissimum respiciens, quibus aliàs vel invitis accresceret onus alendi personam adductam, vel auferretur invitis jus patrum.

§. 77.

Quod si verò liberi jam se *separaverint* à parentibus, in reverentiæ debitum peccant, si conjugium ineant insciis parentibus, ipsum tamen conjugium non erit nullum: Quin & si parentes consensum suum rogati sine justa causa deneget, sine violatione observantiæ istius consummare idem poterunt liberi.

§. 78.

Denique si liberi jam educati & adulti matrimonium contrahere cupientes *parati sint exire* familiam paternam, parentes verò obduritiem & morositatem evidentem nec eos dimittere nec in matrimonium consentire velint & tum liberos,
salva

salva in reliquis pietate & reverentiâ sibi prospicere poterunt.

§. 79.

Hæc tamen omnia, quæ hætenus in hoc capite disseruimus intellige de officio parentum & liberorum abstrahendo à *legibus civilibus*; quare si his aliud quid sit constitutum, id neque à nobis hõc locõ impugnatum esse, neque nobis contradicere arbitrare.

CAPUT V.

De Officiis Domino-
rum & Servorum.

§. 1.

Societatem herilem in statu integritatis non obtinuisse demonstravimus librõ primõ.

§. 2.

Quin & in statu *post lapsum* nullus fuit locus huic societati, quamdiu obtinuit communio bonorum & dominia non fuerunt distincta, *Indigentia* enim hujus societatis ultima est origo. At ubi bona omnia sunt communia, non dominus esse

esse potest, qui peculiariter sibi præ reliquis acquirere studeat, nec servus qui sustentandi sui gratiâ alterius dominio se subiciat.

§. 3.

At post distinctionem dominiorum, cum quilibet paterfamilias necesse habuerit de acquirendis opibus ad sustentationem familiæ facientibus tum & de administrandis iis & conservandis prospicere, alius verò opibus destitutus, & ad acquirendas easdem ex ingenio proprio fuerit ineptus, necesse fuit ut ille *servū* sibi quæreret, quo tanquam instrumentô domesticô uteretur, hic sibi circumspiceret de domino, à quo alimenta pro operis expectaret.

§. 4.

Adeoqve *finis* societatis herilis ex parte domini est *acquisitio & conservatio divitiarum*, ex parte *servi sustentatio vite per alimenta*.

§. 5.

Etsi verò *indigentia* ista *mutua* homines ad ineundam societatem herilem impellat, requirit tamen eadem ordinariè *consensum mutuum* ad sui existentiam.

§. 6.

§. 6.

Ipsæ autem finis, quem dominus intendit, ostendit, ipsum consensum in societate herilem naturaliter ex parte servi includere *subjectionem*, ex parte domini *imperium*.

§. 7.

Nam acquisitio & conservatio opum ob infinitam circumstantiarum varietatem infinitis modis variat, quare illi modi in pacto societatis determinari nequeunt, sed relinquendi sunt determinationi futuræ unius ex contrahentibus toties exponendæ, quoties est opus.

§. 8.

Ergo cum dominus hac parte principalis causa sit & servus instrumenti vices gerat, necesse est, ut *dominus* dirigat actiones servi.

§. 9.

Et quidem, si à legibus civilibus abstrahas, cum *coercitione*, quantum ad istum finem obtinendum est opus, quoniam sine ea directio actionum esset frustranea,

§. 10.

Hæc tamen regulariter ad *gravem corporis afflictionem*, multò minus ad *mortem* pro-

propriâ autoritate sumendam procedere nequit; quoniam his pœnis finis societatis herilis non obtinetur, neque ea servorum negligentiam in opere exequendo expellunt, neque mores ad decus & tranquillitatem familiæ componunt.

§. 11.

Quod si *atrox delictum* servus admiserit, si in alium extra familiam, expelli inde poterit, idque ei qui læsus est, extra civitatem sufficiet, si in ipsam familiam, dominus id per extrema in servo vindicare poterit, non quidem ut servo, sed ut hoste.

§. 12.

Ergo officium *servi* summatim isto præcepto continetur: PRÆSTA DOMINO OPERAS PROMISSAS, & vice versa *Domini*: EXHIBE SERVO CONVENTAM MERCEDEM.

§. 13.

Cæterum, prout indigentia aut hebetudo ingenii major vel minor est, vel in perpetuum servitium quis sese addicere solet domino, vel ad breve & determinatum tempus, quandoque etiam ad determinatas operas,

§. 14.

§. 14.

Hic utrobique conventa merces & opera præstanda sunt: Ibi dominus perpetua alimenta & quæ alia vitæ necessaria sunt, servus perpetuas operas, quascumque dominus præscripserit, præstare debet, & quicquid ex illis provenit, domino fideliter consignare.

§. 15.

In imponendis tamen operis dominus virium & dexteritatis servi humaniter rationem habebit, ne vires ipsius excedentem laborem cum asperitate exigat.

§. 16.

Nontamen *inditus alteri vendi poterit servus perpetuus*, quia ultro hunc & non alium dominum adscivit, & ipsius interest utri serviat.

§. 17.

Accedit quod consenserit saltem in *imperiis* & hætenus adhuc personæ vicem sustineat, alienatio verò præsupponat *dominium* rerum.

§. 18.

Denique alienatio nihil facit ad obtinendos *fructus* societatis herilis.

§. 19.

§. 19.

Alia ratio erat *liberorum*, utpote quorum societas cum parentibus non oriebatur ex consensu, & ubi alienatio obtinebat sæpius finem istius societatis, neque liberorum intererat à quo educarentur.

§. 20.

Et hæc obtinent in *societate berili naturaliter* consideratâ. Aliam *servitutem* introduxerunt *mores* quarundam *Gentium* in bello captis, ut ii, quibus vita donata esset, servitia perpetua pro alimentis exhiberent.

§. 21.

Et in istos quidem servos à plerisque *darius* agi coeptum, quod hostilis adhuc iræ quid in eos superesset, & quia ipsi extrema nobis nostrisque fortunis intentaverant. Quamprimum tamen inter ejusmodi victorem victumque mutua fides circa consociationem in familiam intercessit, omnis antegressa hostilitas remissa censetur.

§. 22.

Et tunc utique *injuriam* etiam taliter adquisito servo facit *dominus*, si vel necessaria ad victum non suppeditet.

citra rationem in eum sæviat, multoque magis si citra condignum delictum eundem occidat.

§. 23.

Circa illos quoque servos, qui bellicā vi in eam conditionem fuerant abstracti, receptum, ut non secus ac *alia res nostra* in quemcunque placeret transferri, & ad instar mercium venire possent. Sic ut ipsum corpus servi domini esse intelligeretur.

§. 24.

Ubi tamen humanitas jubet, ut nunquam obliviscamur, servum utique hominem esse; adeoque nequaquam eum ita tractemus, velut alias res nostras, quibus pro lubitu uti ab utique, easque destruere possumus. Et ubi talem servum alienare placet, ne iis datā operā aut præter meritum addicatur, apud quos inhumana ipsum tractatio est mansura.

§. 25.

Denique id passim receptum, ut, quæ ex servis parentibus nascitur *proles*, servilis & ipsa sit conditionis, pertineatque tanquam mancipium ad dominum matris.

§. 26.

Id quod isthoc argumento defenditur, quod cujus est corpus, ejus quoque pars sit fructum esse, qui ex eo corpore provenit. Et quia ista proles nascitura plane non erat, si dominus jure belli in parentem usus fuisset,

§. 27.

Quibus adde, quod parentes ejus nihil habeant proprii, unde nulla ratio prolem ejusmodi alendi superest, nisi ex bonis herilibus. Cum igitur dominus alimenta præbeat ejusmodi proli diu ante, quam ipsius opera utilis esse queat, & sequentes operæ sui temporis alimenta non multum ferè excedant; effugere eidem servitutem invito dominò non licebit.

§. 28.

Manifestum tamen est, cum ejusmodi vernæ nullâ suâ culpâ in servitutem perveniant, nullum esse prætextum, quare isti durius debeant tractari, quam conditio *perpetuorum mercenariorum* admittit.

§. 29.

Cæterum ista servitus etsi non æquè naturalis sit, ut præcedentes duæ species, quæ

quæ conditionem communem humanæ naturæ sequuntur, non tamen est adversa dictamini rationis, quin potius, si aliter mihi ab hoste cautum esse non possit, ex ejusdem dictamine rectè deducitur.

§. 30.

Nempe ut *licita & jure exercita*, non ut præcepta, unde nec peccaverunt gentes, apud quas illa servitus rursus *exolevit*, ut inter Christianos.

§. 31.

Qui tamen nec ipsi peccarent, etsi eandem rursus etiam inter se *introducerent*, quoniam videlicet ista servitus neque cum lege positiva universali pugnat, neque regulis Christianismi est adversa.

CAPUT VI.

De Officiis Viventium
in Civitate.

§. 1.

De officiis viventium in civitate facilis esset discursus, nisi quoad theoriam ipsius societatis civilis, sine qua frustra de
Ppp 2 officiis

officiis differitur, difficultates multas nobis peperissent nimia adoratio dictorum Aristotelis, vel potius interpretum, ejus mentem non rectè percipientium, tum studium erroneè sentientibus, rationibus undecunq; conquisitis, contradicendi, locorum itidem scripturæ contra regulas bonæ interpretationis & præcepta logica facta expositio, & denique meditationes hominum inutiliter curiosorum, statum integritatis tam profundè riman- tium, ut illi nescio quas societates elegantiæ gratiâ affingerent.

§. 2.

Non futuras fuisse *respublicas* & civiles societates in isto *perfecto statu* demonstra- vimus libro primo, unde pro flosculo rhetorico haberem ad persuadendam plebem apto, si quis afferret, civitatem cum *perfectissima* sit societas, *perfectissi- mum* statum dedecere non potuisse.

§. 3.

Uti enim istud dogma Peripateticorum de *Civitate societate perfectissima* jam *supra* expendimus, ita ad istam allusionem idem haud dubiè responderem, quod mihi responsuri sint alii, si simili modo **affere-**

assererem ædificia perfectissimè structa, cibum delicatissimum, vestes pretiosissimas, medicamenta saluberrima perfectissimum istum statum dedecere non potuisse.

§. 4.

Jam ut ulterius progrediamur, tentabo annon ex *concessis* possim disputare cum Peripateticis. Nam in eo consentimus, Finem civitatis esse duplicem *principalem* & ultimum *ευδαιμονίαν*, id est veram *beatitudinem* civilem, non uni homini, sed toti populo insinuandam, & *subordinatum* alterum *αυτάρξεια*, seu omnium rerum & bonorum externorum sufficientiam, quippe jam supra observavi, præsidia externa contra violentiam magis pertinere ad *ευδαιμονίαν* quàm ad *αυτάρξεια*, cum beatitudo civilis sine pace & tranquillitate communi non possit concipi.

§. 5.

Consentimus & in eo: quod *forma* civitatis sit respublica, hoc est, ordo imperantium & parentium, item summi imperantis & inferiorum magistratum.

§. 6.

Unde videtur suâ sponte fluere *definitio*

Ppp 3

tio

tis civitatis à forma & fine: Civitas est societas naturalis summum imperium continens, omnis sufficientiæ & beatitudinis civilis gratiâ.

§. 7.

Neque enim & illud negamus, civitatem esse *societatem naturalem* aut cujusquam absurditatis arguimus Aristotelem, quod dixit, hominem φύσις esse ζῶον πολιτικόν, sed exinde tamen non sequitur, quod interpretes Aristotelici postulant, hominem non ferri solum naturâ ad civitatem, *sed rari*, ita ut *natura sit principalis causa impulsiva* ineundæ civitatis, reliquæ omnes, & inter eas quoque indigentia & metus, pro causis saltem secundariis & accidentalibus sint habendæ.

§. 8.

Nam verbi gratia *societas herilis* nihilominus naturalis est, etsi homines propter indigentiam eam invenerint.

§. 9.

Deinde, dum qualitas aliqua creaturæ *naturâ inesse* aut illa ad aliquid *apta nata* esse dicitur, per illam locutionem quandoque notatur aliquid *actu inesse* rei cuiuspiam per naturam, citra omne antegressum

sum ipsius aut alterius factum, quo sensu v.g. piscis aptus natus est, ut nater, avis ut volet, quercus ut glandes ferat.

§. 10.

Interdum autem notatur alicui rei inesse *aptitudinem* seu habilitatem recipiendi perfectionem quampiam per culturam & disciplinam, quæ ut ipsi insit, natura intendit, aut saltem tanquam sibi congruum & non repugnans approbat: quo sensu natura aptus est v.g. equus, ut gressus superbos glomeret, id quod asino negatum, psittacus ut garriat, ager ut frumentum, collis ut vitem ferat, ipse homo ut fermocinetur, ut varias artes & scientias addiscat.

§. 11.

Atque hoc sensu *hominem* etiam τῆς φύσεως esse ζῷον πολιτικόν, vel certè non instinctu intrinseco naturæ, sed *extrinseco impulsu* potissimum ferri ad societatem civilem jam demonstravimus, etsi de genuino sensu phraseos Aristotelicæ, quæ & ipsa forte non incommodè pro nostrâ sententiâ explicari poterit, nullam literi sectatoribus ejus moturi simus, utpote quibus magis curæ est quid Aristoteles

232 LIB. III. CAP. VI. DE OFFICIIS
dicere debuerit, quàm quid dixerit.

§. 12.

Statuimus igitur, non instinctum aliquem naturæ intrinsecum ut in societate nuptiali & paterna fiebat, sed *ab extrâ metum malorum quæ homini ab homine imminet*, esse causam principalem, quæ homines ad societatem civilem impulit, indigentiam verò bonorum ad vitam sustentandam necessariorum esse causam secundariam.

§. 13.

Prius probamus inde, quia *si naturali instinctu* homines ferrentur ad Rempubl. necesse foret, ut etiam *in statu integritatis* Republicæ æquè ut conjugium & paterna societas futuræ fuissent. At hujus contrarium jam evicimus.

§. 14.

Nec est quod ad *naturam corruptam* provocare velis, sive enim intendas *corruptionem hominis moralem*, & ex hujus instinctu civitatem deducas, sequeretur, civitatis appetitum esse peccaminosum, sive ad imbecillitates *naturales* respicias, haberem quod volo, quia indigentia & metus illarum imbecillitatum notæ sunt.

§. 15.

234 LIB. III. CAP. VI. DE OFFICIIS
antur, societatum differentias dependere
à fine

§. 18.

Repetenda verò hic ex iis quæ docui-
mus librò secundò, *distinctio metus*, quoni-
am per eum hic non intelligimus vehe-
mentem animi terrorem ob intentatum
grave malum, sed susceptionem læsionis
futuræ & diffidentiam.

§. 19.

Quo ipso eluditur quorundam argu-
mentum, qui objecerunt, tantum abesse
ut metus causam civitatibus constituen-
dis dederit, ut potius, si homines mutuò
se metuissent, *ne conspectum quidem mutuum*
potuissent ferre, sed dum unus hac, ali-
us alia sese proripit, perpetuò separati
mansissent. Nam ii apertè satis metum in
priori acceptione supponunt, & cogita-
re debuissent, quod & hoc sit metuentis,
providere ne probabilem metus causam
habeat.

§. 20.

Uti verò qui doctrinam Aristotelis se-
quuntur, de indigentia, quod illa sit cau-
sa civitatis secundaria, litem nobis non
movent, ita adversus alios tamen, qui
homi-

homines ut in civitatem coirent, per indigentiam fuisse motos arbitrantur, tenendum, id quidem certum esse, vix miserius fore animal homine, si singuli solis sibi relinqvantur citra ullam ab aliis hominibus accedentem opem, & nec illud quidem negari posse, ad delicias usque vitam humanam excoli coeptam, postquam in civitates fuit concessum, interim tamen nec illud negari poterit, jam ante civitates, quando adhuc per familias se-greges dispersi agebant homines, satis consultum fuisse necessitatibus vitæ, inventa agricultura & pecuariâ, viniculturâ, vestiariâ aliisque artibus, unde patribus familias, qui affatim agri, pecorisque ac servorum possident, nihil deest ad tolerandam hanc vitam, aut si quid desit, per commercia id suppleri poterit.

§. 21.

Illustrari dicta maximam partem poterunt tum ex *consideratione conditionis humanae*, quatenus eadem cum vita civili comparatur, tum ex *meditatione status naturalis* & ejus incommodorum. Illa firmabit, quod homo natura non appetat societatem civilem; hæc ostendet, cur me-

metuisti ingruentium homini malorum
ab aliis hominibus citra civitatem
potuerit satisfieri.

§. 22.

Homo per inclinationes congenitas
tur, ut nemini subjectus esse & omnia
agere arbitrio velit, & vix per metu
narū ad id adigi poterit, ut imperantium
obsequium præstet, & ferociam, a
plurima vitia, quorum nec simulacrum
bestiis deprehenduntur, proclivem
mum deponat.

§. 23.

Qui verò *civis* fit, libertatis naturam
jacturam facit & imperio alieno, quod
jus vitæ & necis complectitur, & omnia
jussu plurima facienda, abs quibus
aliàs abhorrebat. *Bonus* verò *civis* ille
tur, qui jussis imperantium prompte
ret & ad bonum publicum omnibus
bus nititur, etiamsi id à bono proprio
deat discrepare.

§. 24.

Porro, etsi lex naturalis præcipit
ab omnibus injuriis inferendis hominibus
abstineant, etsi eadem satis inculcet,
impune laturos, qui alios injuria affe-

rint, tamen *ejus legis reverentia id præstare non potest hominibus*, ut in libertate naturali satis tutò degere queant, quia magna ibi hominum turba datur, quibus omne jus vile est, quoties spes lucri arriserit, & fiducia propriarum virium aut solertia qua repellere aut eludere læsos sese posse sperent; neque merus divini numinis neque conscientiae morsus sat validam deprehenduntur vim habere quorumvis hominum malitiæ coercendæ, cum multi præsentibus tantum imminuant, futurorum parum curiosi ac non nisi iis moveantur, quæ in sensus incurrunt.

§. 25.

Quodsi urgeas, hominis naturam non considerandam esse, prout *corrupta* est, sed in sua *perfectione*, respondebo, non solum jam in libro primo explosum esse dogma, quod inculcat, disciplinas & scientias tradendas esse secundum ideas status alicujus perfectissimi, etiamsi ille non existat, sed & parum per hanc objectionem te esse lucraturum, cum jam toties dictum sit, nec in naturâ perfectâ ob immam perfectionem, fuisse Respublicas futuras.

§. 26.

§. 26.

Excussa igitur causa, quæ homines ad ineundam societatem civilem movet, proximum est, ut investigemus, *quaratione civitates sint extructæ.* Ubi illud quidem manifestum est, adversus mala ab hominum pravitate imminencia singulis hominibus neque locum aliquem neque arma neque animanti: *bruta* commodum satis & efficax præsidium posse suppeditare; sed ad id necesse esse alios homines eosque *conjunctos*, neque paucos, sed *insignem hominum multitudinem*, neque subito & inconsiderato coeuntes aut sententiis distractos tendentes in diversa, sed *consentientes circa adhibenda media ad eundem finem idonea, & in consensu isto perseverantes.*

§. 27.

Cùm verò isti fini obtinendo in hominibus multis sui juris & à se invicem non dependentibus duo potissimum vitia obstant; unum *diversitas inclinationum & judicii, habetudo* itidem ingenii, & *pervicacia* propria placita mordicus defendendi; alterum *torpor & averfatio* ultrò faciendi quod in commune utile sed cum labore con-

conjunctum est, necesse est, ut istis vitiis occuratur, *priori* quidem unitis in perpetuum voluntatibus omnium, quod fit, si unusquisque suam voluntatem voluntati unius hominis aut unius concilii subiciat, *posteriori* verò, si constituatur aliqua potestas, quæ præfens & in sensus incurrens malum infligere possit communi utilitati reluctantibus, quod fit, si omnes & singuli se obligaverint, quod eodem modo vires suas sint applicaturi sicut illa potestas voluerit.

§. 28.

Ubi igitur voluntatem & virium unio facta fuerit, tunc demum multitudo hominum in validissimum corpus, *civitatem* nimirum animatur.

§. 29.

Ex dictis patet, regulariter ad coalitionem civitatis requiri *duo pacta & unum decretum*. *Primum pactum* ineunt multi in libertate naturali hæctenus constituti, inter se singuli quod in unum & perpetuum cœtum coire & concives mutuo fieri vent; in quod pactum *omnes & singuli* ut consentiant necessum est, nam qui non consenserit, is extra futuram civitatem manet.

§. 30.

§. 30.

Post hoc pactum oportet ut *decretum* fiat, qvalis forma regiminis sit introdu-cenda.

§. 31.

Post decretum circa formam regimi-nis altero pacto opus est, quo constituun-tur ille vel illi, in quem vel quos regimen nascentis civitatis confertur, quo quidem pacto hi ad curam communis securitatis & salutis, reliqui ad obsequium his præ-standum se obstringunt, suasque volun-tates & vires illius vel illorum voluntati & directioni subjiciant.

§. 32.

Cùm verò à *forma regiminis* ipsæ civi-tates dividantur, hæ *divisiones* paucissi-mis erunt tradendæ, sunt enim formæ ci-vitatum vel *regulares* vel *irregulares*. *Re-gulares* sunt, ubi imperium summum in uno subjecto ita est unitum, ut illud indi-visum & inconvultum ab una voluntate per omnes civitatis partes atque negoti- sese dispenset. Ubi hoc non deprehenditur, irregularis forma civitatis erit.

§. 33.

Civitatis regularis tres sunt formæ; aut
erit

enim regimen collatum est in unum hominem, qui dicitur *monarcha*, & civitas *monarchia*, aut in concilium, & hoc quidem vel ex selectis civibus seu *optimatibus* constans, & vocatur *aristocratia*, vel ex *universis* patribusfamilias seu populo, & est *democratia*.

§. 34.

Contigit verò sæpius ut regimen alicubi *benè*, alicubi *pravè* & imprudenter administraretur. Unde fit, ut aliæ civitates *sana* aliæ *morbida* & corruptæ dicantur, etsi propter istiusmodi morbos peculiare formas aut species rerumpublicarum comminisci necessum non sit, sicuti nec homo sanus ab ægroto differt specie.

§. 35.

Eorum autem morborum, quibus civitates infestantur, alii in *hominibus* alii in *ipso statu* hærent. *Vitia hominum* sunt, si, quibus imperii administratio incumbat, ad id munus gerendum sint inepti, vel officio suo negligenter aut pravè fungantur, & si cives, quibus sola obsequii gloria relicta est, frenum mordeant.

§. 36.

Vitiis sanis sunt, ubi leges aut instituta

Qqq

civi-

civitatis non sunt attemperata ad genium populi aut regionis, aut ubi eadem ci-
ves disponunt ad turbas internas, aut ad
justa vicinorum odia incurrenda; aut si
eosdem ineptos reddunt ad obeundas
functiones, quæ Reipublicæ servandæ
sunt necessariæ, aut si leges fundamenta-
les ita sint dispositæ, ut per eas negotia
publica non possint non tardè & difficul-
ter expediri.

§. 37.

Morbidis ejusmodi Rebus publicis multi
peculiaribus quoque vocabula applicant; ita
ut vitiosa monarchia vocetur *tyrannis*;
vitiosus status paucorum *oligarchia*; viti-
osus status popularis *ochlocratia*. Et si fre-
quenter contingat, ut multi per isthæc
vocabula non tam morbum Reipublicæ,
quàm suum affectum aut displicentiam in
præsentem statum, imperantesve expri-
mant.

§. 38.

Respublica irregularis est, in qua non ita
perfectè unio illa, in qua essentia civitatis
consistit, deprehenditur: idque non per
modum morbi, aut vitii in administrati-
one Reipublicæ hærentis; sed ut publica
lege

lege aut consuetudine ea velut legitima sit
recepta. §. 39.

Cum autem aberrationum à rectitudi-
ne *infiniti esse modi* queant, non possunt e-
tiam irregularium Rerumpublicarum
certæ & definitæ species constitui. Indo-
les tamen ejus ex uno aut altero *exemplo*
planè potest intelligi, v.g. si in aliqua Re-
publica senatus & populus summo utrin-
que jure negotia publica tractent, ita ut
neuter alteri obnoxius sit. Aut si in regno
aliquo procerum potentia ita invaluerit,
ut regi deinceps non alio modo quàm in-
æquales fœderati subsint.

§. 40.

Cæterum vel descriptio Reipublicæ
irregularis ostendit, quod, si præceden-
tem divisionem Rerumpublicarum, se-
cundum quam aliæ sanæ erant, aliæ mor-
bidæ, huc applicare velis, irregulares
morbidas esse accensendas, non quidem
vitio imperantium tales, sed vitio status.

§. 41.

Equidem vulgus impium planè & in-
juriam esse putat, si quis certam repu-
blic. aliquam pro irregulari & morbida
prædicet, tanquam hoc pacto contra re-

Qqq 2

veren-

verentiam summis potestatibus debitam & contra boni civis officium peccetur, ut pote qui optimè de republica, in qua degit, sentire, & mutationem nullam eidem inferre vel desiderare debeat.

§. 42.

Sed hi profectò sophisticè differunt, ne quid dicam gravius. Initio quippe *morbida* esse in se haud quaquam *contumeliosum* est, aut, quod semper culpam ejus, qui morbo laborat, importet, quippe cum sapius dispositio imbecillis structuræ corporeæ aut conditio vivendi honesta & necessaria etc. morborum causæ existant; ita v.g. vita sedentaria eruditorum multorum morborum occasionem præbet.

§. 43.

Similiter & in rebus publicis morbidis, etsi vitia quædam comitentur *statum*, ista tamen nequaquam imputari debent ipsis *imperantibus* aut parentibus, sed si non semper, certè sapius, necessitas ingens Reipublicæ puta v.g. pacis & tranquillitatis turbatæ iterum recuperandæ studium, illum morbum in statum introduxit.

§. 44.

Et quamvis, ut diximus, naturalis Reipubli-

publicæ ortu pacto & consensui libero in-
euntium rempublicam debeatur, unde
videbatur dicendum esse, quod vitia sta-
tus imputari quoque debeant ipsis civi-
bus; rarius tamen evenit, ut prima origo
Reipublicæ alicujus nobis nota sit, in mu-
tationibus verò ejusdem sæpius unius
partis voluntas non ita est libera, sed à
multis exterioribus turbis graviter inclina-
tur. Quin imò non putandum est, vitia
status *ab initio* statim formatæ Reipublicæ
adfuisse, sed pleraque rempublicam jam
constitutam *sensim* invaserunt.

§. 45.

Quemadmodum ergò per declarati-
onem morbi, utpote rei per se non con-
tumeliosæ, in reverentiam reipublicæ &
imperantibus debitam non peccatur, ita
non omnis, qui *morbidi* terminum de ali-
quo prædicat id *animo contumelioso*, qui
injuriam importet, facere censendus est,
quid? quod sæpius peccaret contra officii-
um suum, *morbum dissimularet*.

§. 46.

Exemplo fit in corpore humano *Phy-
sicus & Medicus*, quibus non solum vitio
verti non poterit, si morbum homini ape-
riant

riant, sed & ut ignorantia aut malitia imputaretur, si corpus morbidum tanquam fanitate perfecta præditum sit, deprædicarent.

§. 47.

Eandem rationem esse puta *Doctoris* & *Consilarii* in morbis Reipublicæ. Peccaret *Doctor*, si rempublicam pro sanâ venditaret, quæ talis non est, non solum si à Principe ea de re quæretur, sed & si à quovis alio, cui veritatem profiteri ex pacto vel aliâs obstrictus est, quemadmodum peccaret *Physicus*, qui à discipulô interrogatus tertium ægrotantem defenderet esse sanum. Peccaret *Consiliarius* si Principem quærentem remedia conservandæ Reipublicæ perfvaderet nullis remediis esse opus.

§. 48.

An verò officium boni civis esse putas ei, cui veritatem loqui obstrictus sum, falsum dicere, hoc est mentiri?

§. 49.

Sed fortè toleras ista, si quis ea loquatur intra privatos parietes, & peccatum in eo quæris, quod quis opinionem suam publice divulget, hoc enim pertinere ad con-

contemptum Reipublicæ, cum potius
nævi domestici sint diffimulandi.

§. 50.

Quasi ea *prudenter diffimulemus*, quæ
omnium oculos incurrunt, quæq; publi-
cis legibus exponuntur omnium scien-
tiæ, quasi *Medicus* pro contemptore & ir-
risore habeatur, qui sæpius publicè ex-
empla personarum morbo aliquo peri-
culosè laborantium adducit, quatenus
nempe tales morbi sunt, qui ægrotis non
imputantur.

§. 51.

Denique sicut istud axioma, quod *om-
nis mutatio Reipublica sit perniciofa*; infi-
nitis limitationibus & declarationibus est
obnoxia, ita potissimum id intelligen-
dum est de mutatione in personis impe-
rantibus.

§. 52.

At hanc quidem non intendit, qui *Do-
ctoris* munus gerit, sed saltem morbum
declarat, curam ejus relinquendo aliis.

§. 53.

Qui & ipsi tamen peccarent contra re-
gulas prudentiæ & pietatis, si positò &
cognito Reipublicæ morbo *consilia* suppe-

ditarent de tollendis imperantibus, quē admodum stultus pariter & injustus esset *Medicus*, qui cognito morbo hominis medicamenta eidem suppeditaret, caput, animæ sedem, corrumpentia.

§ 54.

Quin potius uti officium boni *Medici* sapius est, in corpore multis impuritatibus repleto, camarinam medicamentis planè non movere, ne totus homo destruat, sed potius suppeditare confortantia partes maximè vitales, sic *Consiliarii* sapius erit, morbum, qui in Republica altas radices egit, tolerare inconcussus, & saltem consilia eò dirigere, ne latius serpat malum.

§. 55.

Neque tamen cuilibet erit integrum, *privato consilia sua* hac parte sponte offerre Republicæ, cum omninò pro vitio (etsi satis obvio) haberi debeat, si quis talia tentet, sed pro vitio magis *imprudētia* quàm *injustitia*, quale nempe est vitium ejus, qui non vocatus ab ægroto medicamenta sua eidem offert.

§. 56.

Sed vereor ut & isti, qui publicè declaman

mant in assertores Rerumpublicarum irregularium & morbidarū, à simili ineptitudinis vitio se liberare possint, cū sanè non rogati *vindicationem honoris & reverentia Reipublica debita sibi arrogent*, quasi ipsis incumbat Atlas curandæ tranquillitatis publicæ, principe interim quieto, & istos togatos milites vano conatu hostes sibi fingentes, & stramineis armis oppugnantes, ridente.

§. 57.

Cui controversiæ Politicæ cognitæ sunt, digressionem hanc nostram forte non judicabit intempestivam. jam in viam. Cum istis, quas huc usque recensuimus formis rerumpublicarum non confundenda sunt *Systemata Civitatum*, ubi nimirum plures perfectæ civitates aliquo peculiari vinculo vel communis regis vel perpetui fœderis ita connectuntur, ut ipsarum vires fere pro unius civitatis viribus haberi queant.

§. 58.

Cave verò *divisionem banc formarum Reipublicæ eandem esse arbitreris cum ea, quæ communiter proponitur*. Nam *primò doctrina de systematis civitatum* pla-

nè negligitur, quæ, si comparando ad reliquas terminis distinctis circumscribere velis, fortè, appellare posses *respublicas compositas*, illas verò *simplices*.

§. 59.

Non tamen puta, ac si *secundo* distinctio hæc in *simplices*, & *compositas* coincidat cum divisione communi Reipublicæ in *simplicem* & *mixtam*. *Mixtam* enim vocant, quam nos *irregularem* dicimus, etsi nec dum terminus mixtæ Reipublicæ exhauriat ambitum Reipublicæ irregularis.

§. 60.

Tertio nos Rempublicam irregularem *morbidis* accensuimus, illi mixtam suam omni præconio extollunt; quam bene, mox dicemus.

§. 61.

Quarto illi divisionem Reipublicæ in *rectam* & *corruptam* habent pro divisione in species; quam vis hoc leve sit.

§. 62.

Diximus hæc de *constitutione civitatis*. Civitas *constituta* ad modum unius personæ concipitur, unoque nomine ab omnibus, particularibus hominibus distingvi-

stingvitur, atque dignoscitur, habetque peculiaria jura ac res proprias:

§. 63.

Unde jam *civitas* plenius *definiri* potest quod sit *persona moralis composita*, cujus voluntas ex plurium *pactis implicita & unita*, pro voluntate omnium habetur, ut singulorum viribus & facultatibus ad pacem & securitatem communem uti possit.

§. 64.

Non verò difficile est concipere, quomodo voluntas civitatis se exerat, quoties penes unum hominem, regimen civitatis est. Verum ubi id est collatum in concilium plurium hominum regulariter illud habetur pro voluntate civitatis, in quod consenserit major pars concilii, quoniam commodior alia litium & dissensuum evitandorum ratio haberi non potest, nisi expresse statutum sit, quota pars concilii consentiens requiratur ad repræsentandam voluntatem universitatis.

§. 65.

Civitate sic constituta, ille, in quem imperium est collatum *Imperantis* nomine gaudet, reliqui *subditi* audiunt vel *vides*, quamvis & in lata acceptione *civium*

um vox utrumque ordinem sub se comprehendat. §. 66.

Potestas verò imperantis in civitate unò vocabulo *Majestas* appellatur, de qua profecto magnos in simpulo fluctus excitarunt, qui *ejus causam immediatam Deum esse defenderunt.*

§. 67.

Scilicet, ut sæpius contingit, falsã aliquã sententiã ortã, ut eam refutare aggrediantur Viri docti pariter & semi-docti, solidissimi rationibus adversarios impugnant, hi ineptis & ridiculis; ita & evenit, cum *Macchiavelli* scripta de Principe, in quibus Autor vel impius vel satyricus principem omnia ex utilitate propriã metiri, callidè tamen & clandestinè jubebat, avidè legerentur, ut inter eos, qui huic doctrinæ se opponerent, aliqui in alterum extremum prolapsi, qui communiter *Monarchomachorum* appellatione veniunt, docerent; principem ita teneri ad procurandam utilitatem publicam, ut si secus faceret, populo ad rationes reddendas, quin & ad pœnam esset obstrictus.

§. 68.

Sed hos quidem uti solidè ex genuinis prin-

principiis politicis refutarunt Viri quidam celebres, ita non defuerunt tamen, qui in novum extremum ruentes nimirum quantum sobriæ Politicæ adversus tradita Monarchomachorum accedere putarent, si thesis ista, *quod Deus sit causa immediata majestatis*, omnibus viribus propugnaretur.

§. 69.

Quare & in *Gallia* aliquando à certa ordinum classe propositio ista ut in publicis comitiis approbaretur, & autoritate regia confirmaretur, fuit postulatum, tanquam sine qua tranquillitas publica in regno non sit speranda. Sed res effectu caruit, reliquis ordinibus demonstrantibus, in ea salutem *Galliæ* non esse sitam, sed controversiam istam cathedris scholasticis esse relinqvendam.

§. 70.

In *Germania* verò simile quid vel tentatum saltem esse non meminimus, sed affectui magis suo quam veritati indulgisse arbitramur, qui publicæ traditionis autor fuit: *Non tutam fuisse Germaniam Galliamque antequam solennibus comitiis sancire-*

ENT

tur: Deum esse solam causam Majestatis, qui aliter doceret, castigandum deportatione.

§. 71.

Ergo vanum istud terriculamentum cerebrinæ alicujus deportationis non terreat, quin sententiam nostram de *causâ Majestatis* aperiamus liberè: de qua tres præcipuæ sunt opiniones. Una, *populum* regulariter, consensu suo in reges transferendo imperium, *Majestatem producere, Deum* verò salubre hoc hominum institutum *probare.*

§. 72.

Altera, illa eminentium Monarchomachicæ sectæ oppugnatorum, *Deum* nō solum esse autorem & *originem* Majestatis, sed & ejusdem *causam immediatam*, non solum in primis & antiquis Rerum publicarum temporibus, sed & hodiè semper quotiescunque Princeps aliquis vel consensu populi, vel vi bellica, s. iusta s. injusta, regnum nanciscitur; nam consensum populi & reliquos modos esse quidē media ad acqvirendam majestatem, non verò causas medias, & v.g. *populum* quidem eligere principem, huic verò lecto majestatem immediate conferri à Deo &c.

§. 73.

§. 73.

Nobis *tertiae* eaqve media placet opinio statuentium; reverà *Deum antecedenter* præcepisse hominibus, ut societates civiles instituantur, quoniam sine iis pax & tranquillitas humani generis subsistere non potuit, adeoque *Deum rectè dici autorem* imperii in civitate seu Majestatis, non demum ex postfacto illud probasse, & ita *originem* Majestatis ad Deum utiqve pertinere, tanquam ad autorem legis naturalis.

§. 74.

Sed ut imperium *immediatè* in civitate producat, *proximè exactis* per quæ civitas coalescit, & quæ hactenus exposuimus, promanat, dum nempe populus vires suas & voluntatem principi submittit, princeps verò istam subjectionem acceptat.

§. 75.

Et hinc est, quod *unus Apostolorum* imperium politicum vocat *ordinationem divinam*, respeciens ad divinam ejus originem, *alter* id refert ad ordinationes humanas, referens se ad ejusdem ortum specialem.

§. 76.

§. 76.

Sed forte scire cupis, quibus rationibus illi, qui Deum immediatam causam faciunt, sententiam suam defendant? *Omnia nullis*, nisi imbecillibus maximè & ad quæ tyro facilè respondere possit, quæ nec memorabimus quidem.

§. 77.

Ergo opus fuit, ut defectum *rationum* specie *pietatis* supplerent, coacervando multa *scriptura dicta*, de divina Majestatis *origine* quidem testantia, sed de *immediata* te nihil firmantia, nisi fortè apud vulgus & logicæ imperitos homines.

§. 78.

Ad quos alliciendos maximè conducere videbatur dictum Apostoli: *Non est potestas nisi à Deo, ubi verò est potestas, à Deo est.* Quid enim? dixerunt, annon satis apertum est, Apostolum hic utramque assertionem nostram probare, & quod Majestatis origo sit à Deo, & quod nullam aliam causam agnoscat præter Deum; adhibet enim particulam *nisi*, quæ exclusiva est, & omnes alias causas præter Deum excludit. Necessè verò est, ut quæ causa sola sit, sit etiam immediata.

§. 79

§. 79.

Quo pacto parum abfuit, ut non simul se egregiè præcepta ratiocinandi observasse gloriati sint, cùm analysis logica doceat, propositionem exclusivam in se continere duas propositiones communes, unam affirmativam, alteram negativam.

§. 80.

Sed ad hoc quidem *sophisma* facilissima est responsio. Nam initio *contextus* ostendit, Apostol. ibi per potestatem intelligere non solum summam illam, quæ majestas dicitur, sed & *subordinatas* omnes, quæ magistratibus competunt. Si ergo in locutione ista: *Non est potestas nisi à Deo voluisset innuere*: Deum esse causam immediatam potestatis illius, de qua loquitur, sequeretur etiam illud absurdum, quod Deus sit causa immediata potestatis in quocunque magistratu etiam infimo. At hoc nec ipsi dissentientes admittunt.

§. 81.

Deinde commiserunt insignem errorem logicum & in doctrinam de *equipollentis* & in caput de *propositionibus exclusivis*, dum istam propositionem: *Non est potestas*

Rrr

testas

testas nisi à Deo, quæ nulli alii æquipollet quam illi: Non datur potestas, quæ non sit à Deo, seu: Omnis potestas est à Deo; habuerint pro exclusiva: ac si Apostolus dixisset: Potestas est non nisi à Deo. Nam hæc verè exclusiva esset, illi æquipollens. Potestas est tantùm seu immediatè à Deo.

§. 82.

Res ita clara est, ut puderet, ulterius quid addere nisi hic impègissèt sapius homines non de turba. Ergo liceat illud insuper paucis mōnere, non solum Apostolorum perspicuè periphrasin priori phrasi omnis dubii tollendi gratiâ adjecisse, dum statim subjicit: *Ubi verò est potestas, à Deo est, eum aliàs dicere debuisset, ubi verò est potestas, tantùm à Deo est, sed & veritatem dictorum illustrari posse simili exemplò.*

§. 83.

Ita rectè dico: *Non est homo nisi ab Adamo (à Deo) sed hæc profectò propositio non æquipollet illi: Homo est non nisi ab Adamo (à Deo) quæ simul etiam falsa est.*

§. 84.

Vides adeò, eos, qui cum ejusmodi armis Monarchomachos aggrediuntur, *bonam causam malè defendere.* Nam uti sine hoc

hoc somnio iidem non difficulter vinci possunt, ita fallor, annon ex eadem hypothesei *Monarchomachi* spicula possint retorquere adversus suos aggressores,

§. 85.

Cum enim illi statuunt omni principi, etiamsi injustissimè v.g. per regicidium ad regnum pervenerit, à Deo immediatè majestatem infundi, sequitur ex communi Politicorum hypothesei (quod majestas non solum in monarchia, sed & in Aristocratia & Democratia locum sibi vindicet) idem dicendum esse de populo regem suum injustè de solio deturbantè & Monarchiam transmutante in statum Democraticum.

§. 86.

Quid si itaque urgeant *Monarchomachi*, etsi majestas sit immediatè à Deo, exinde tamen nequaquam sequi, injustum esse, ut populus regem, potestate divinitus concessa abutentem deponat & puniat, quinimò, dum Deus rege fortè interempto majestatem ab ipso in populum transferat, vel ex hoc clarum esse, quod *interemptio regis non sit injusta.*

§. 87.

Nisi fortè illud absurdum admittere velint isti AntiMonarchomachi; *Deum esse*, non dicam causam peccati, sed quod majus est, *peccati*, quia talis, ut ita dicam, *præmiatorem*.

§. 88.

Ex his angustiis quomodo se extricare velint equidem non video, nisi refugium quærant in distinctionibus nihil significantibus; aut ad vanum terriculum autoritatis propriæ provocent, ostendentes videlicet barbam & pallium.

§. 89.

Cæterum etsi consensus populi, ut hætenus diximus, ad imperium legitime acquirendum requiratur, *modi* tamen quibus iste consensus elicitur, variant, unde jam ordo postulat, ut pauca de *modis acquirendi imperii* disseramus,

§. 90.

Cum autem in disquisitione, quo quis modo imperium acquisiverit regulariter præsupponatur diversum esse eum, quo imperium dicitur acquirere, ab illis, à quibus vel in quos idem acquiritur, & vero in *monarchiis*, istud discrimen longè clar-

us se pandat, quam in Aristocratiâ & Democratia. de *monarchia* hic potissimum erimus solliciti, à qua potest ad Aristocratiâ & Democratiam suo modo facile poterit fieri applicatio.

§. 91.

Etsi enim *successio* rarius in *Aristocratiâ*, nunquam in *Democratia* habeat locum, ad hanc etiam nec *electio* propriè accommodari posse videatur, tamen ad utramque speciem poterit accommodari distinctio inter modum acqvirendi *violentum* & non *violentum*.

§. 92.

Nam si per seditionem pulsus optimibus & rege *Democratia* constituitur, etsi populus regem ejiciens, non possit dici violento modo imperiû in seipsum constituisse, cum in *Democratia* imperantes & subjecti non physicè sed morali saltem respectu distingvantur, revera tamen violento modo regi vel optimatibus imperium abstulit quod hic sufficit.

§. 93.

Imperium igitur *monarchicum* vel acquiritur per *violentiam* vel *ultronco* populi consensu. *Violentia* vel *justa* est vel *injusta*.

Rrr 3

per

Per quamcunque imperium acquiratur, modus iste appellari solet *occupatio*, quæ cum illa occupatione quâ res domino vacuæ per solam apprehensionem dominio nostro subjiciuntur, non est confundenda.

§. 94.

Iusta violentia imperium acquiritur, si quis iusta bellandi causa subnixus favente vi armorum & fortunâ populûm aliquem eò redigit, ut ipsius deinceps imperio se subicere cogatur.

§. 95.

Ergo non statim post victoriam imperium habet in victos, ita ut consensum subjugatorum non expectare debeat, quomodo enim ex statu belli in pacem poterit descendi sine *interveniente pacto*.

§. 96.

Illud duntaxat habent iusto bello victores, ut consensum devictorum non per ambitum aut preces eblandiri necesse habeant, sed eundem per intentata extrema mala possint *extorquere*.

§. 97.

Idque *duplici* ex fundamento. Nam primo victor, si rigore belli voluisset uti, vi-

tan

tam planè victis adimere potuisset, atqve sic, dum minore istos incommodo defungi patitur, clementiæ insuper laudem nanciscitur.

§. 98.

Secundo, qui cum altero in bellum descendit, quem ipse antea læserat, & cui æquam satisfactionem præbere renuit, omnes suas fortunas aleæ Martis exponit, sic ut jam in antecessum quasi tacite consenserit in quamcunq; conditionem, quam eventus belli ipsi sit assignaturus.

§. 99.

Quod *invasorem injustum* concernit, prius discernendum est, an per vim *democratiam* verterit in monarchiam, an *monarcha* ejecto in ejus locum se immiserit.

§. 100.

Posteriori casu obligatio restituendi non prius expirat, quam aut expulsus rex ipsiusqve hæredes, quibus ad regnum jus quæsitum fuerat, sint extincti, aut ipsi pro derelicto id habuerint.

§. 101.

Interea tamen temporis, etiam quamdiu adhuc invasoris conscientia laborat,

subditos post consensum suum fides data valide stringit, siquidem tunc demum eandem dederunt, quando pro expulso rege, quicquid ab ipsis postulari potuit, fecerunt.

§. 102.

Circa *pyriorem* casum probabilissimè videtur dici, cum populus æquè in monarchia quam democratia felix esse queat, facile esse, ut popularis libertatis desiderium digeratur, si rempublicam novus iste rex bene gubernaverit, id quod etiam ex modici temporis patientia atque assuetudine præsumi potest. Et hoc tacto acquisitionis vitium purgatum intelligitur.

§. 103.

Quod si autem aliquis post mutatam violenter rempublicam cives miseris modis habeat, vitium ejus ne diuturnitate quidem temporis purgabitur, quia diuturna possessio hic nihil aliud erit quam diu continuata injuria.

§. 104.

Ultronco autem consensu populi paratur regnum interveniente electione, qua populus *constituendus* aut jam *constitutus*

utroque *utro* certum hominem suo iudicio imperii capacem designat, cui quando decretum populifuerit significatum, id, quæ ille acceptaverit, promisso populi obsequio imperium confertur.

§. 105.

Dixi *utro*: id est non adigente ad id populum eo per vim majorem, qui regnum adipiscitur. Cæterum ad hanc classem referri meretur, siue populus ex solo studio commoditatis suæ promovendæ & *instinctu* quodam quasi *intrinseco* alicui transferat imperium, siue ad id compulsus fuerit *necessitate* quædam *extrinseca* metu nempe vis majoris ab alio imminentis, fame &c. Ostendet tamen hæc *instinctus* diversitas mox suum usum ubi ad affectiones imperii civilis pervenerimus.

§. 106.

Dixi: electionem fieri à populo vel *constituendo* vel *constituto*. Posterior præ priore id habet peculiare, quod suscipiatur rege priore defuncto & tunc regulariter illam antecedit *interregnum*.

§. 107.

In *interregno* licet ad imperfectam formam recidat civitas, dum cives primo

tantum pacto inter se connectuntur: multum tamen firmitatis ei adhuc addit nomen & affectus communis patriæ, civiumque plerorumque fortunæ isti loco fere affixæ; quæ bonos cives subigunt, ut ultro tantisper pacem inter se colant, & quanto cyus ad plenum imperium instaurandum incumbant. Etsi magnopere ad incommoda ex interregnis oriri apta, evitanda faciat, si in antecessum constituantur, penes quos solio vacante interim Reipublicæ administratio esse debeat.

§. 108.

Cæterum alicubi quidem singulis monarchis defunctis nova instituitur electio: Alicubi autem regnum eâ lege in alterum confertur, ut citra novam interventionem electionem in alios per successionem transeat. Illud si fiat, vocatur regnum *electivum*, si hoc, *successivum*.

§. 109.

Jus autem *successionis* constituitur vel arbitrio *regis* vel arbitrio *populi*: prout nempe regnum est vel *patrimoniale* vel *usufructuarium*, de qua distinctione mox plura,

§. 110.

§. II0.

Horum uterque si voluntatem suam manifestaverit *expressè*, bene est, quod si id non fuerit factum, difficillimæ ibi oriuntur controversiæ, quoniam deficiente voluntate expressa recurrendum est ad voluntatem *tacitam*.

§. III.

Cujus certæ quædam exactæ regulæ tradi non possunt, non solum, quod *voluntas humana*, si ullâ in re, certè in translatione bonorum suorum infinitis modis *variet*, sed & quod, si ad *æquitatem* fortè recipere velis, nullus facile reperitur modus succedendi ab intestato receptus, qui non aliquam æquitatem secum habeat.

§. II2.

Neque verò illa conjectura hic obtinet, quod in *regnis* eadem *successio* debeat observari, quæ recepta est in *bonis privatorum*, ob magnam differentiam inter regna & hæc bona.

§. II3.

Igitur in similibus controversiis sæpius inter principes ortis, uti facile est conjecturas reperire conjecturis con-

tr

trarias, cum fundamentum conjecturandi sit lubricum, ita ingenio saltem opus est, ad iura principis hac parte defendenda, ut non mirandum sit, si in tali negotio quatuor diversissimæ partes vel plures iura sua publicis scriptis deducere fuerint ausæ, &, si unquam axioma aliquod firmitatem obtinuit, certè hic obtinet vulgatum istud: *Beati possidentes.*

§. 114.

Si tamen controversiæ dijudicandæ sunt secundum id, quod *plerumque fieri solet*, non diffitemur, prævisse hanc partem Viros Celebres, qui fusè regulas quasdam suppeditant, quibus instar normæ plerumque uti solent scriptores de quæstionibus ejusmodi disceptantes.

§. 115.

Definitur verò *imperium in civitate*, quod unò vocabulò *majestas* dicitur, de cujus origine & modis acquirendi hætenus disseruimus, quòd sit *summa potestas dirigendi actiones civium*, & cum iis qui extra rempublicam sunt, nomine civitatis negotia pacifica pariter & bellica suscipiendi, ad obtinendos civitatis fines.

§. 116.

§. 116.

Dico: *potestas summa*, id est, in sui exercitio à nullo homine tanquam superiore dependens, sed ex propriò judiciò sese exserens, sic ut ejusdem actus à nemine tanquam superiore queant irriti reddi.

§. 117.

Inde etiam est, quod idem imperium sit *ἀνυπερβυρον*, seu nemini mortalium obstrictum ab reddendis rationes; eo cum effectu, ut si eas alteri non adprobaverit, pœnis humanis aut coercitioni, velut à superiore profectis, eò nomine sit obnoxium.

§. 118.

Cui conjunctum est, ut idem summum imperium *legibus humanis & civilibus* ut talibus sit *superius*, iisdemque a deò directè non obstringatur. Istæ enim leges à summo imperio tam in origine quam in duratione dependent. Inde fieri non potest, ut per istas idem obligetur, cum alias idem seipso superius foret.

§. 119.

Neque ulterius concipi commodè poterit summitas imperii, nisi simul conjun-

junctam eidem esse arbitremur peculia-
rem *sanctimoniam*, ut non solum ejusjus-
sis legitimis resistere nefas sit; sed & e-
jusdem asperitas non secus atque à pro-
bis liberis parentum morositas, à civibus
sit patienter ferenda. Quin & ubi atro-
cissimas injurias intentaverit, singuli po-
tius fuga sibi consulent, aut quantam-
cunqve calamitatem sustinebunt, quam
ferrum in durum quidem, sed tamen pa-
rentem patriæ stringent.

§. 120.

Ergò cum *sanctimoniam* hanc impu-
gnent *Monarchomachi*, inepta secta, & ab
aliis jam dudum profligata, necesse est,
ut eorum rationes simul summitatem
tollant, utque adeò majestas, quam ipsi
regibus tribuunt, talis non sit.

§. 121.

Quorsum etiam pertinet ipsorum
*distinctio Majestatis in realem & persona-
lem.*

§. 122.

Occasione autem *summitatis*, quæ
Majestati cohæret, Politici quæsierunt:
an dici possit monarcha temporarius? hoc est,
cu-

cujus imperium certo ac definito temporis spatio sit adstrictum, ut finito eò iterum privatus fieri debeat, & ad id jure cogi possit?

§. 123.

Mihi videtur quæstio *affirmanda* esse, quia *summum* esse & *temporarium* esse non implicant, & si illorum principum potestas revera pro majestate habenda est, qui sponte abdicarunt imperium & vitam privatam amplexi sunt, nulla ratio videtur obstare cur non & istorum, de quibus loquitur quæstio.

§. 124.

Nam etsi hi ad depositionem jure cogi possint, coactio autem justa repugnet summitati, non tamen antè locum habet coactio, quàm tempore finitò, quo potestas eorum cessavit summa esse.

§. 125.

Modo ejusmodi monarcha temporarius non sit obstrictus, ut deposito imperio *rationes reddat* populo, aut *pœna* ob rem malè gestam sit obnoxius. Nam tum imperium ejus non est ἀντισύδουλον, ergò nec summum, sed potius habendus erit pro magistratu aliquo majore.

§. 126. A-

§. 126.

Alia controversia est, ubi de dictorum applicatione est quæstio, ut dum quæritur; *an Dictator Romanus habuerit veram majestatem?* Hic enim præsupposita ista ad circumstantias factorum ex historiis eruendas debent accommodari, quod hujus loci non est.

§. 127.

Porro neque cum summitate imperii pugnat restrictio ejusdem, quin potius idem in monarchiis potissimum & aristocratiis dividi potest in *absolutum & limitatum.*

§. 128.

Absolutum imperium monarcha habere dicitur, qui illud administrare potest proprio ex judicio, non ad normam certorum, ac perpetuorum statutorum, sed prout præsens rerum conditio videtur exigere, quique adeo proprium ad arbitrium salutem Reipublicæ, prout ejusdem tempora postulaverint, procurat.

§. 129.

Verum quia unius hominis judicium ab erroribus non est immune, & voluntas in prava flexilis, in tanta cump

mis libertate; quibusdam populis consultum visum, ejus imperii exercitium *certis limitibus* circumscribere.

§. 130.

Id quod factum, dum ad *certas leges* circa administrationem *partium* imperii in delatione regni regem adstrinxerunt; & si, quando negotia summam rerum spectantia, quæque in antecessum defini nequeunt, inciderent, voluerunt ea suscipi non nisi *præsente & consentiente* populo, aut ejusdem deputatis in comitia convocatis, ut eo minor occasio regi præbeatur à salute regni aberrandi.

§. 131.

Vocantur autem istæ leges, quæ potestatem principum ita limitant, *leges fundamentales*, voce legis improprie & abusive acceptâ, cum potius sint *pacta*.

§. 132.

Denique Rex cum summo imperio aut habet etiam potestatem *alienandi regnum idque dividendi* pro lubitu, aut eadem *destituitur*.

§. 133.

Priora regna melioris distinctionis gratia Grotius vocavit *Patrimonialia*, postea

Sss

ste.

steriora *usufructuaria*, quoniam nempe usufructuarius rem, in qua usumfructum habet, alienare non potest, qui in pleno patrimonio, potest.

§. 134.

Memnisse ergo debeant ii, qui hanc divisionem Grotii impugnarunt, denominationem istam non extendendam esse ultra *tertium*, in quo Grotius quærebat similitudinem; & adeò recordari vulgati proverbii, quod *omne simile claudicet*.

§. 135.

Quamvis non diffitendum sit, commodiorem fore denominationem regnorum posterioris classis, si locò usufructuarius vocarentur *fideicommissaria*, quod & alicubi facit Grotius.

§. 136.

Cæterum cum à priori quæritur, quænam regna pro usufructuariis habenda, quænam in patrimonio? sic tenendum: Si populus in pactis, quibus consensus suum declaravit, *potestatem alienandi transtulit* in regem, tum haud dubiè regnum erit in patrimonio.

§. 137.

Quod si id factum non fuerit, pro

patrimoniali tamen habendum erit illud, quod armis sibi quaesivit rex, aut quod raro contingit, ubi suum sibi populum ipse fecit, exemplo Romuli.

§. 138.

Ex illis verò, quæ *ultroneo consensu* in principem translata sint, pro *usufructuariis* habenda erunt, quæ *populus novit esse successiva*, cum eo ipso satis declaraverit, se nolle alienationem principi concedere, cum ne quidem ad progeniem ejus regnum transire voluerit.

§. 139.

In *successivis* (aut ubi dubitatur, an reum sit electivum an successivum) illa *usufructuariis* (& *electivis*) haberem, si *populus instinctu quasi intrinseco solo* motus absque impellente gravi necessitate exteriori regem elegit, ista pro *patri- nialibus*, (& *successivis*) ubi necessitas *vis exterior* populum ad quaerendum regem impulit.

§. 140.

Nam si de hac quaestione ab initio *ati regni mentio* fuisset injecta, praesumendum est, in priori casu regem accer- rum fuisse regnum adempta ipsi alie-

nandi & succedendi potestate, in posteriori populum assensurum fuisse regi potestatem alienandi & successionem postulandi.

§. 141.

Regulariter enim in contractibus leges præscribit alteri, cujus minus interest, contractum fieri, is verò conditiones quamvis duras acceptat, ad quem major ex contractu redundat utilitas. At si populus nulla ad id necessitate adactus sibi regem eligat, majus interesse regis est, quam populi; sin necessitas gravis populum urgeat, magis populi interest quam regis.

§. 142.

Exerit autem se majestas, ut in definitione diximus, non solum in *relatione ad subditos*, sed & in *ordine ad pares extrarepublicam*, unde *particula summæ potestatis*, quæ communi nomine *regalia* dici consueverunt, commodè dividi possunt in *regalia immanentia*, ubi prior respectus attenditur, & *transcendentia* ubi posterior.

§. 143.

Nam divisio alia, quâ *regalia* dividuntur in *majora & minora*, uti multist

cis est obnoxia, ita magis usum præbet in controversiis ex jure humano, cui etiam ortum debet definiendis, quam in jurisprudentia naturali, ubi minora æque ad obtinendos fines reipublicæ requiruntur atque majora.

§. 144.

Majorem cum primâ divisione convenientiam habet ea, quæ à *finibus* rerum-publicarum est desumpta. Promoveantur enim illi tum si omnia bene & ordine gerantur in *Republica* & cives à vi intrinseca reddantur securi, tum si defendantur adversus *vim extrinsecam* tempore belli.

§. 145.

Itaque regalia vel diriguntur *primario ad unum* horum modorum promovendi fines *Reipublicæ*, vel inserviunt *communiter utriusque*.

§. 146.

Ad *pacis* tempora pertinet quàm maximè *potestas legislativa*, qua imperantes civibus significant, quæ ipsorum circa negotia ad salutem civitatis facientia sit voluntas, cui se cives in pacto constituendæ civitatis submiserunt.

§. 147.

Eodem pertinet *potestas pœnas sumendi*, qua intenditur, ut cives tui sint adversus damna & injurias, quæ à concivibus invicem inferri possunt & solent, & sine quâ *potestas legislatoria* foret frustranea.

§. 148.

Tum & *potestas judiciaria*, quâ deciduntur controversiæ super rectâ legum applicatione ad facta singularia & factis civium contra leges ortæ. Unde inservit hoc regale *potestati legislative & juri puniendi*.

§. 149.

Deniq; cùm singulorum actiones à sua cujusque opinione regantur; plerique autem de rebus ita soleant judicare, prout assueverunt, & prout communiter judicari vident; paucissimi proprio ingenio vera & honesta dispicere queant, inde civitati expedit, ut publicè ejusmodi doctrinis personæ, quæ cum recto fine & usu civitatum congruunt, simulque animi civium à puero istis imbuantur. Ejusmodi igitur doctrinas, qui doceant publice, summi imperii est constituere.

Qua-

Quare huc pertinet jus erigendi *Scholas* & *Academias*, item *jus circa sacra* strictè sic dictum.

§. 150.

Cave autem putes, nos docere, ac si præcepta *religionis* debeant dirigi *secundum utilitatem singularum rerum publicarum*. Hæc enim esset cavillatoria explicatio verborum nostrorum, qui de *sine communi* civitatum loquimur.

§. 151.

Cujus adeò habitudo ad religionem est ista, ut *religio illa falsa* habeatur, quæ apertè *pugnat* cum tranquillitate rerum publicarum, quoniam DEUS nunquam voluit ejusmodi doctrinis imbui homines, neque etiam voluisse potuit, quia est autor rerum publicarum, nec adeò potuit voluisse contradictoria.

§. 152.

Sed quoniam unius finis obtinendi plura poterunt esse media, non valet in verso ordine argumentatio; *hæc religio congruit fini civitatis, ergo est vera*: quoniam supra ostendimus, ad veram religionem requiri, ut sit à Deo revelata.

§. 153.

Id tamen exinde sequetur, principem, qui religionem falsam in republicâ tolerat, quæ tamen non repugnat fini civitatis, non peccare contra *jus naturale* & officium boni principis, sed contra legem divinam *positivam universalem* & officium boni Christiani: Quare Jurisprudentiæ Naturalis defectum hic supplere debet Theologia.

§. 154.

Ad tempora *belli* spectat jus belli & pacis, itemque fœderum feriendorum, quò pertinent, jus legendi, armandi & uniendi milites & similia.

§. 155.

Utrique tempori æqualiter inserviunt *jus magistratum constituendorum* & *indicendi tributa*.

§. 156.

Sunt autem istæ partes summi imperii naturaliter ita *connexa*, ut siquidem regularis forma civitati constare debeat, omnes & singulæ penes unum radicaliter esse debeant. Nam si una vel altera planè *abfuerit*, mancum erit imperium,
nec

nec ad finem civitatis procurandum idoneum.

§. 157.

Sin autem istæ dividantur, ita ut quædam radicaliter sint penes unum, reliquæ penes alium, irregularem rempublicam & malè cohærentem emergere necesse est, quoniam non solum tum una potestas orto dissidio aut inanis erit aut alterius ministra, sed & deficiente hõc pactõ voluntatis unione, quæ est anima Reipublicæ, in statu hoc corrupto maxima occasio datur bellis civilibus.

§. 158

Hæc quanquam manifestissima sint, dantur tamen non pauci, qui divisionem partium summi imperii propugnent, ut exinde *respublicas mixtas* concinnent, quæ, ubi rite temperatæ fuerint, felicissimam, si diis placet, rempublicam producere sint aptæ.

§. 159.

Cui fini quidem *Aristotelis* autoritas nequidquam imploratur, qui de longè diversa mixtura, quàm quæ ad divisionem partium summi imperii spectet, loquitur.

Sss 5

§. 160.

§. 160.

Qvemadmodum autem *non impossibile est*, dari ejusmodi res publicas irregulares seu mixtas, ita, si dantur, necesse est, ut eadem morbidis annumerentur, & frustrâ se torquent Peripatetici, hâc in parte nimium quantum inter se diffidentes, ut mixturam aliquam comminiscantur, quam expetendam atq; exoptandam esse jactare possint.

§. 161.

His præmissis exponendum nunc paucis erit *officium imperantium & parentium*, Quibus præceptis officium summorum *imperantium* constet, ex indole ac fine civitatum nec non expensis summi imperii partibus perspicuè colligitur.

§. 162.

Qvemadmodum verò nemo in quocunque statu vivat, officio suo satisfacere potest, si non exactam obligationis suæ notitiam habeat; ita principi vel maximè incumbit, ut hoc præceptum ante omnia observet: DISCE QUÆ AD PLENAM COGNITIONEM OFFICII BONI PRINCIPIS PERTINENT.

§. 163.

§. 163.

Tum generalis lex summorum imperantium est hæc : SALUS POPULI SUPREMA LEX ESTO. Ea enim intentione in istos imperium est collatum, ut per id procuraretur finis, ob quam civitates sunt institutæ. Inde credere iidem debent, nihil sibi privatim expedire, quod non idem expedit civitati.

§. 164.

Ad hunc finem dirigendum est exercitium particularum summi imperii. Hoc est : *cives bonis moribus imbuendi; Commode leges ferenda; Eadem executioni danda. Pœna rectè temperanda; Injuriæ civium mutus prohibenda; Idoneis & probis ministris utendum; Tributa rectè exigenda & collocanda; Facultates civium promovenda; Factiones prohibenda; Adversus invasions exterorum vires paranda.*

§. 165.

Officium subditorum est vel generale, vel speciale. Illud oritur ex communi obligatione, qua isti imperio civili sunt subjecti. Hoc verò ex peculiari munere & functione, quæ per summum imperium singulis est injuncta.

§. 166.

§.166.

Officium generale respicit vel rectores civitatis, vel totam civitatem, vel concives.

§.167.

Unde præceptum primum: RECTORIBUS CIVITATIS PRÆSTA REVERENTIAM, FIDELITATEM ET OBSEQVIUM.

§.168.

Secundum: SALUTE ET INCOLUMITATE TOTIUS CIVITATIS NIHIL HABE CARIUS.

§.169.

Tertium: CUM CONCIVIBUS VIVE AMICE ET PACIFICE.

§.170.

Circa specialia officia commune præceptum est. NON AFFECTA NEC SUSCIPE OFFICIUM IN REP. AD QVOD TE INEPTUM DEPREHENDIS.

§.171.

QVOD singulas officiorum partes attinget: qui consilio suo rectoribus civitatum assistunt; qui publicè constituti sunt ad sacra obeunda; queis publicè injunctum, variarum rerum scientia animos

civium imbuerē; qui *juri dicundo* præficiuntur; quibus *armorum* cura commissa; quia *militandum* conducti; quorum operā civitas apud *exteros* utitur; qui *opibus civitatis* colligendis aut dispensandis præfunt, illi omnes actiones suas eò dirigere debent, ut *tranquillitas publica* tam intra quàm extra civitatem conservetur, & *opum abundantia* comparetur, hoc verò potissimum fieri sibi persuadebunt, si præscriptam hâc parte ab imperantibus normam observent.

CAPUT VII.

De Officiis Viventium in Civitate Circa Poenas.

§. I.

Dispicendæ nunc forent in specie *partes* summi imperii, & quæ circa ea peculiariter observanda occurrerent. Sed quoniam hic quidem non adeò magnæ aut difficiles ortæ sunt controversiæ, & quæ

quæ hæc parte notanda veniunt, jam aliis exposita sunt fusius, atque distinctè, quibus, quod addamus nihil superest; ista quidem transeant.

§. 2.

Non ita transire patiemur illam partem, quæ in *pænis* interendis est occupata, quoniam circa eandem multæ quæstiones se offerunt intricatæ, & in quarum expositione sudarunt excelsissima ingenia.

§. 3.

Ubi tamen mox separandæ erunt quæstiones *otiosæ* ab iis, quarum non pudere debeat eum, qui veram non umbratilem sectatur sapientiam.

§. 4.

Ad *otiosas* refero illam, ad quam *justitiæ speciem pænarum irrogatio pertineat*? Ubi variè dissident; aliis ad justitiam universalem, aliis ad commutativam, aliis ad distributivam, aliis denique ad tertiam aliquam justitiæ particularis speciem, cum quibus & nos facimus, provocantibus. Sed cui usui? cum supra totam hanc justitiæ divisionem ut inutilem rejecerimus.

§. 5.

§. 5.

Quod *reliquas* attinet, præmuniendus antea intellectus est distincto *conceptu pœnae*, quoniam vocabulum hoc multis *ambiguitatibus* est obnoxium.

§. 6.

Id maximè indubium est, per pœnas hic intelligi aliquid quod *hominibus propter delicta & iniurias* quidem accidit, unde sequitur *pœnam conventionalem*, à qua stipulatio pœnalis denominatur, hujus loci non esse.

§. 7.

Eorum autem, quæ hominibus delinquentibus accidunt, varia sunt genera, sive ipsum *id, quod* propterea inferitur delinquentibus, respicias, sive *personam inferentem*, sive inferentis *intentionem*.

§. 8.

Intuitus *ejus, quod* inferitur delinquentibus; Pœna *id* dicitur *latè*, ut sub se comprehendat *ablationem lucri*, quod delinquens revera habet, vel quoad rem ipsam vel *ejus æstimationem*, vel certè habuit, si eandem consumserit aut perdidit vel donaverit. Ita dicitur: *lucra delinquentibus in pœnam esse auferenda.*

§. 9.

§. 9.

II. *Stricte* pro positione solum damni, quando delinqvêti bonum aliquod aufer-
tur, in quo lucrum ex delicto non habuit,
sive id bonum sit bonum fortunæ sive bo-
num corporis: Ad illa refer divitias & ho-
norem, ad hæc sanitatem (per quam non
tam intelligo absentiam morbi quam do-
loris) membrorum integritatem, vitam.
Ita pœna opponitur reparationi damni.

§. 10.

III. *Strictissime* pro positione damni in bono
corporis vel etiam in honore, & ita pœna pe-
cuniaria *mulcta* dicitur & sæpius pœnæ
opponitur

§ II.

Intuitu *persona* inferentis itidem pœna
supponitur. *Latè* pro illa etiam, quæ à *Deo*
hominibus ob quævis delicta infertur, si-
ve id fiat immediate, sive mediantibus
hominibus. Ita *morbi* & *alia mala*, quæ ca-
sibus annumerare solemus, pœnarum
nomine veniunt, quatenus nempe *Deus*
per eadem delicta nostra punit: sic item
vulnerationes & *incendia*, aut *rapine* ab ho-
minibus illatæ pœnæ sunt, quatenus *Deus*
his instrumentis utitur.

§. 11.

§. 12.

II. *Strictè* pro ea, quæ ab *homine* inferitur homini, sive ille inferens sit *par* sive *superior*. Ita *vindicta* & *pœna*, sæpius sumuntur promiscuè.

§. 13.

III. *Strictissimè* pro ea, quæ à *superiore* dicitur delinquenti subjecto. Et tum *pœna vindictæ* opponitur.

§. 14.

Denique intuitu *finis*, quem intendit inferens, pœna variè accipitur; quod, ut rectius intelligatur, notandum, hoc passu vel respici ad malum *præteritum*, vel ad *futurum*.

§. 15.

Præteritum vel est *damnum illatum personæ læsæ*, ut illud *reparetur*, vel est *delictum ipsum* & *contemptus superioris*, ut *expietur*.

§. 16.

Malum futurum vel consideratur in *læsæ* & *aliis*, qui iterum vel similiter lædi possunt, ut *affecurentur*, vel in *delinquente* & *aliis*, qui iterum vel similiter peccare possunt, ut *emendantur*.

§. 17.

Habes adeò *quatuor* fines, quos intendere

Ttt

dere

dere possunt, qui delinquentibus aliquid inferunt, *reparationem, expiationem, affec- rationem & emendationem*. Horum respectu *poena* accipitur I. *latè*, ut omnes hos *quatuor* fines sub se comprehendat & ita etiam *reparationem*.

§. 18.

II. *Strictè*, ut reparationi opponatur, & reliquos *tres* saltem fines intendat: Sic tamen ut ex istis vel *principaliter* intendatur *affecratio* vel *emendatio*.

§. 19.

III. *Strictissimè* pro ea, quæ solam *expia- tionem* intendit.

§. 20.

Jam videndum, quænam ex tot acceptionibus sit *bujus loci*. Ex *prima* classe hic exulat *ablatio lucri*, ut quæ est *poena* improprie dicta, & pertinet ad caput libri secundi de non lædendis aliis. Unde & in jure separantur actiones *rei persecutoria* à *poenalibus*,

§. 21.

Deinde etsi *poena*, quæ *bonis corporis* vel *honori* infertur, haud dubiè sit nobilior species *poenæ* quam *multa*, tamen hoc loco sub *poena* etiam comprehendimus *multam*.

§. 22.

§. 22.

Ex *secunda* classe aliena à nostro instituto est pœna latè accepta, quia de jure *dei* in homines hoc loco non agimus, sed de officiis hominum inter se, & quia tractatio de pœna divina non pertinet ad Ictos, sed Theologos.

§. 23.

Iterum huc non quadrat quæ infertur ab homine *patri*, quia jam occupati sumus in exponenda particula majestatis, quæ locum habet in civitate inter imperantes & parentes, & quia id quod inter pares intetur propter delictum, magis vindicta est, quàm pœna.

§. 24.

Ex *tertia* classe pœna, quæ tendit ad *reparationem* damni, est improprie dicta, quia & hæc pertinet ad caput de non lædendis aliis.

§. 25.

Illam verò pœnam, quæ solum tendit ad *expiationem* propter delictum tantum, ad species pœnarum divinarum pertinet, quia homo nunquam debet in puniendo spectare solum malum præteritum, sed semper reflectere ad bonum aliquod futurum.

§. 26.

Denique quæ magis intendit *affec-
rationem* præ emendatione, potius vin-
dicta est quàm pœna.

§. 27.

Igitur remanent ex tot significatibus
& quidem ex classe *primâ* pœna quatenus
intert *positionem mali cujuscunque*, ex clas-
se *secundâ* pœna, quæ intendit *primariò*
emendationem.

§. 28.

Ex his jam formamus *definitionem*
poene, quod sit *positio mali seu dolor*, quem
propter delictum infert superior inferiori in-
uito, in emendationem communem civium.

§. 29.

Alii ita definiunt, quòd sit *malum*
passionis, quod infligitur ob malum actionis;
contra quam definitionem varii varia af-
feruat, alii quod pœna aliquando confi-
stat in *actione* delinquentis, alii, quod non
omne delictum sit *actio*. Sed ad ista qui-
dem facilis est responsio, & poterunt ea
omnia evitari, si istam definitionem bre-
vi & succinetâ periphrasi circumscribas,
quod faciunt alii: *poena est dolor illatus*
propter delictum.

§. 30.

§. 30.

Nos verò ideo ab istâ definitione abstinemus, quoniam omittit mentionem *persona* pœnam inferentis & *finis*, quam princeps in pœnis intendere debet: per quæ tamen requisita pœna quàm maximè differt à vindicta. Ad vindictam autem poteris applicare præcedentem pœnæ definitionem.

§. 31.

Quod *personam* pœnam inferentem concernit, notum quidem est, quod Grotius *pari* quoque tribuat potestatem pœnæ inferendæ, illi nimirum qui simile delictum non admisit. Sed quemadmodum Vir summus per *poenam* sæpe nihil aliud intelligit quàm *coercitionem verba-lem*, deceptus fortè in eo quod hæc, ut pœna nostra intendat emendationem, quæ tamen in se admonitio potius est, quàm pœna, aut pœna non nisi improprissimè dicta; ita arbitratur, quasi per vitam à delictis abstinentem homo nanciscatur *superioritatem* aliquam in alterum hominem, cum tamen hic non sufficiat superioritas qualiscunque, sed requiratur superioritas imperii.

Tit 3

§. 32.

§. 32.

Pœnarum *finem* quod attinet, multarum sunt Doctorum, quæ veterum quæ recentiorum dissensiones, in eo tamen ferè conveniunt, *reparationem & restitutionem damni* propriè hujus loci non esse.

§. 33.

Sed quod *expiationem*, *affecurati- nem & emendationem* concernit, duo hic probanda erunt, initio quod ex his *emendatio &* quidem non delinquentis, sed *communis civium* sit *primarius* pœnæ propriè dictæ finis, deinde quod sub hoc *finè* *reliqui* *secundariò* lateant.

§. 34.

Prius non melius demonstrare possumus, quàm si reliquos fines à classe finis *primarii* removeamus. *Expiationem* quod concernit, poterit equidem *Deus* ut creator hominis multa in hominem quæ homini non licent. Et uti nullum est dubium, quin potentissimum numen, salvisuâ sanctitate creaturas possit in nihilum redigere, ita multò minor ratio dubitandi est, quin possit in pœnis delinquentium intendere *primariò* solam *expiationem*.

§. 35.

Et protectò nullus alius est finis *pœne aeternæ*, quippe qua post hoc ævum neque ad affecurationem neque ad emendationem est opus.

§. 36.

Hoc autem id facere *nequit*, tum quoniam deficit ratio, quâ mediante concipimus, quod Deus sine contradictione morali hunc finem possit intendere; Neque enim homo hominis creator, neque inter hominem & hominem tam infinita essentiarum distantia est, quæ est inter Deum & hominem. Et jam supra inculcavimus, quòd nulla sit societas hominum verè inæqualis, sed omnes sint mixtæ.

§. 37.

Quare cum *summus princeps* etiam subditis suis teneatur ad officia humanitatis, *inhumanum* esset, si ob solum malum præteritum homo vellet afficere hominem, præprimis pœnitentem & veniam commissi postulantem.

§. 38.

Accedit, quod jus puniendi *sit particula majestatis*. At verò has, diximus

Ttt 4

jam

jam, subordinari debere tranquillitati rei publicæ tanquam bono futuro.

§. 39.

Unde ne mirare, quòd si homo in pœnis tantum respiciat malum præteritum, id ad vitia spectet, & *crudelitatis* nomine insigniatur, sin Deus id faciat, vitium non sit, quia cum Deus homo non sit, neque id omne quod in humanum est, contradictionem in Deo involvit.

§. 40.

Restat *affecuratio & emendatio*. *Ut* *utramque* equidem princeps in pœnis intendit, ut mox dicemus, sed *magis tamen emendationem* quàm *affecurationem*, quia hic quærimus potissimum finem, qui distinguat *poenam à vindicta*, at *affecuratio* etiam in *vindicta* locum habet.

§. 41.

Scilicet *emendatio affecurationem* sub se comprehendit, non vice versâ *affecuratio emendationem*.

§. 42.

Nempe *par* tuetur saltem *libertatem suam* adversus parem & tranquillitatem propriam, quâ si fruatur, ipsius non interest, bonus sit iste cum quo vivit in hoc orbe

orbe an malus; at in *Republica princeps* studet *bonos* efficere suos cives propositione præmiorum & pœnarum.

§. 43.

Denique quod *emendationem* attinet, illa est vel *delinquentis*, vel *aliorum*, qui similiter delinquere poterant. *Prior saepe* intenditur, *posterior semper* in poenis à republica inflictis, quia nempe in emendatione communi latet etiam emendatio delinquentis, non vice versâ. Facit quod omnia regalia magis respiciant utilitatem communem quàm singulorum.

§. 44.

Docet hoc exemplum *poenarum capitalium*, in quibus nullô modô respicitur ad emendationem delinquentis.

§. 45.

Jam facilè patet, etsi *emendatio* communis sit finis primarius pœnarum, quod tamen eadem sub se comprehendat & *expiationem* & *affecurationem*. Nam si v. gr. homicida capite puniatur, finis pœnæ est ut alii delinquentes *exemplum inde capiant* & peccare dediscant; quod si fiat, communiter simul *affecuratur* cives, ut ipsi *int de tali crimine securi*, principi autem

pariter de *contemptu* delinquentis, quantum fieri potest, *satis fit*.

§. 46.

Ostendamus modò, quomodo à *pœna* differat *vindicta*, cujus tot propè sunt acceptiones quàm *pœnæ*, quia *vindicta* & *pœna* sæpius promiscuè usurpantur à scriptoribus.

§. 47.

Quamvis verò non facile apud scriptores antiquosprehenderim *vindicta* vocem usurpari de eo actu, qui tendit ad *propulsationem injuria imminentis*, ex modernis tamen nonnulli hoc vocabulum eò extendant, sed abusivè puto.

§. 48.

Cæterum uti iterum non subest dubium, quin hujus loci non sit *vindicta divina*, de qua Theologi plura docent, ita quod *humanam* concernit, differentiz *vindictæ* à *pœna* optimè apparebunt ex illius definitione. Est enim *vindicta* propriè dicta *positio mali*, *que infligitur delinquenti à pari quem læsit in statu naturali, eum in finem, ut ipsi læso in posterum caveatur*.

§. 49.

Ergo *poena* i. locum habet in *statu civili*, *vindicta* inter eos, qui degunt in *statu naturali*.

§. 50.

2. *Pœna* inferitur ab *imperante* subdito, *vindicta* pari à pari.

§. 51.

3. *Pœna* primario intendit *emendationem communem*. *Vindicta* *afficiationem propriam læsi*. Nam etsi in *statu naturali* quilibet pro se actiones suas dirigere debet, ut per id non lædatur tranquillitas communis, tamen nullus habet potestatem eò dirigendi actiones aliorum, quippe ad quod requiritur imperium.

§. 52.

Utrumque vocabulum & *poena* & *vindicta* ex eorum genere est, quæ à *justitia* & *injustitia* abstrahunt, unde & *pœna* & *vindicta* dividuntur in *justam* & *injustam*. Nos utrobique *justam* definivimus tanquam analogatum nobilissimum.

§. 53.

Nam quod *poenam* attinet, illa *injustitie* notam contrahit, si eam inferre velit *par*, aut si superior inferat eandem ob

fo-

solam delectationem propter contemptum
sibi illatum &c.

§. 54.

Vindicta autem *injusta* est, si *par incivitate*, ubi locus judicii est, se vindicare velit, aut ubi par in statu naturali in *vindictâ* intendat primariò *emendationem delinquentis vel aliorum*, aut *affecurationem communem* aliorum.

§. 55.

Appellatur verò *pœna* propriè dicta, quam definivimus communi Politicorum stylo *Pœna medicinalis* eleganter & apposite, quia ut medicus adhibendo medicamenta intendit sanitatem indiviui humani ægrotantis; ita Princeps adhibendo pœnas intendere debet rectitudinem corporis moralis, id est, reipublicæ laborantis morbis moralibus.

§. 56.

Et profectò si ulla doctrina moralis illustrari potest simili physico, certè doctrina de pœnis potest, in tantum ut nulla ferè quæstio sit pœnas concernens, in qua non ab officio boni medici ad officium Punientis aptissimè institui possit argumentatio, modò *questionem præjudicialem*

lem difficilem illam & intricatam: *an detur*
planè officium hominum intuitu poenarum?
excipias, utpote quæ aliunde quæsitæ ar-
gumentorum pondera requirit.

§. 57.

Id tamen exinde jam apparet, si jus
poenarum & quæstiones circa idem oc-
currentes *ex statu integritatis* vellemus
deducere vel formaliter vel normaliter,
æquè nos ineptos fore, ac si remitte-
remus medicum de officio suo sollici-
tum ad statum illum perfectum morbis
& vitiis carentem.

§. 58.

Quin & fictionem committeremus
Christiano homini parum convenien-
tem, si ex isto fortè præsupposito, quod
in statu integro omnes actiones Magi-
stratus in commodum subditorum dire-
ctæ fuissent, aliquid ad quæstiones de poe-
nis faciens vellemus inferre, quia aliquo-
ties jam demonstravimus, *in statu inte-*
gritatis nullas futuras fuisse Respubli-
cas.

§. 59.

Ad rem: quæstio an detur aliquod
officium hominis intuitu poenarum in
duas

quas partes dividenda est, quarum prior quærit de officio punientis, altera de officio puniendi.

§. 60.

Quod priorem attinet, assero; *superiorem in Republica obligatum esse ad pœnam inferendam.* Hujus assertionis veritas perspicua erit, si modò declaraverimus, cui superior obligatus sit & quodnam sit fundamentum obligationis.

§. 61.

Vulgaris locutio est: *pœnam deberi illi, qui deliquit.* Quæ tamen locutio planè est *absurda*. Nam cui propriè debetur aliquid, is in debitorem jus habet, ut debitum illud ab ipso possit exigere. Quis autem dixerit delinquentem jus habere, ut à magistratu pœnam sibi infligendam postulare queat?

§. 62.

Neque tamen propterea arbitraris, sensum locutionis esse istum, quòd magistratus à fontibus pœnam legibus definitam jure suo possit exigere. Nullum enim forte poterit exemplum dari locutionis similis, per quam qualitas aliqua activa per contrariam circumscriberetur, qui

pe-

potius id putarem indicari per illam locutionem: *Magistratum alii debere ut poenam inferat delinquenti.*

§. 63.

Neque enim valet illatio, pœna non debetur delinquenti, ergo superior nemini obstrictus est ut eam exigat. Cui ergo tenebitur? Haud dubiè *Respublica*. Probationem pete ex capite præcedenti, ubi ex lege generali officia summi principis concernente: *Populi salus suprema lex esto*, mox deduximus officium speciale *de poenis rectè temperandis*. Sine pœnarum enim irrogatione salus publica non potest consistere.

§. 64.

Quoniam verò determinatio salutis publicæ in Republica pertinet ad principem non ad privatum, & quia princeps in republica superiorem non habet, magistratus verò inferior est sub principe, inde sequitur *laxiorem* esse obligationem *principis* quàm *magistratus*. Illius quidem cum potestate aggratiandi quandoque conjunctam (de quâ mox) & imperfectam, *bujus* autem perfectam & potestate veniam concedendi destitutam.

§. 95.

§. 65.

Nec obstat, si dicere velis, *superiorem* habere tamen *jus* ad pœnam inferendam, ergo respectu unius ejusdemq; actus citra fugam contradictionis eum non posse *obligatum* esse. Nam ista contradictio saltem apparens est, quoniam hæc duo prædicata non ad idem referuntur. *Jus* habet superior intuitu *delinquentis* & aliorum, qui ipsum in exercitio hujus actus impedire volunt; *obligatus* est intuitu *Dei* & *Reipublica*.

§. 66.

Ita pater *jus* habet coercendi & emendandi *filium*, & tamen *Deo* & *Reipublica* tenetur, ut hoc *jus* traducat in actum. Ita *minister publicus* *jus* habet faciendi quod Princeps ipsi præcepit, sed nihilominus *Principi* tenetur ad factum præstandum.

§. 67.

Id tamen, ut ad alteram quæstionis partem veniam, ex ista objectione firmissimè poteris inferre: *delinquentem* propriè teneri ad pœnam, seu: à *delinquente* deberi pœnam. Nam si superior habet *jus* erga delinquentem ei inferendi pœnam, necesse est, ut huic juri in delinquentem

COR-

correspondeat obligatio, quia jus & obligatio sunt correlata, quorum unum sine altero existere nequit.

§. 68.

Imò hoc ipsum jus suo modo nos ducet ad declarandam obligationem delinquentis ad poenam. Nam quia jus superior habet ad inferendam poenam, delinquens obligatus erit non nisi ad poenam patiendam.

§. 69.

Sed *pati poenam* est phrasis ambigua, Etsi enim poenam definiverimus per positionem mali vel doloris, tamen *pœnae executio* sub se comprehendit *plures actus* alios antecedentes proximè illationem doloris, quare & poena hoc locò sumitur pro complexu illorum actuum omnium & *malum immediatè inferentium, & proximè antecedaneorum.*

§. 70.

Ad *antecedentes* illos actus refer, v.g. ad ascensionem scalæ ad patibulum ducentis, porrectionem colli ad poenam gladii, vel ad circumdandum laqueum, haustum veneni.

Uuu

§. 71.

§. 71.

Actus verò qui *immediatè dolorem inferunt* & ita formale quasi poenæ continent, vel sunt ita comparati, ut *natura boviniis animali* repugent, vel ita, ut dolorem in homine excitent, *quatenus homo est* & à bestiis differt.

§. 72.

Ad *priorem classem* refer eos, qui vitam tollunt & structuram ac cohærentiam partium corporis, quæ internarum quæ externarum, solvunt & destruunt.

§. 73.

Ad *posteriorem* pertinent illi, qui hominem privant divitiis & honore, *multa nempe & infamia,*

§. 74.

Etsi verò utrobique homo *repugnantiam* aliquam sentiat, dum alterutro modo poena ipsi infertur, ibi quidem *per instinctum physicum* & animale, hic *per inclinationem communem* hominum famam & divitias conservare studentium, tamen hæc repugnantia est ejusmodi, ut homo recta ratione utens & se debito modo præparans utrobique eandem vincere possit, modo *dolor non sit nimis acutus & durabilis.*

§. 75.

§. 75.

Ergo pati poenam vel denotat non resistere potestati publica, dum ipsum dolorem ipsi infert, vel denotat non resistere potestati publica, sed potius sponte quasi peragere actus poenam proxime antecedentes vel concomitantes.

§. 76.

Prior significatus hujus loci non est. Nam etsi, ut diximus, homo ad istos patienter ferendos natura sit aptus, tamen rarissima sunt hominum ejusmodi exempla, ut adeò legislatores communiter non censeantur voluisse subditos suos ad hunc gradum patientiæ obstringere, tum quia princeps in imponenda obligatione subditis suis regulariter, & ubi summa necessitas & utilitas Reipublicæ non exigit contrarium, non eam perfectionem exigere debet, cujus homo in idea quasi perfectus capax est, sed memor esse humanæ imbecillitatis, tum quia hæc obligatio nullam utilitatem afferret Reipublicæ, & imò finem communem poenarum nempe emendationem communem nõ adeò commodè assequeretur, si non delinquentes in ipso actu ultimo poenæ aliquam repugnantiam declararent; tum

Uuu 2

quoni-

quoniam non rarò per poenas inferuntur dolores acuti & durabiles, ad quos patienter perferendos ne quidem Stoicorum aut Epicuri sapiens esset sufficiens.

§. 77.

Excipiendam tamen esse arbitror ab hac poenarum classe *multam pecuniariam*, utpote in qua cessant rationes memoratae. Neque enim ad eam patienter ferendam requiritur tolerantia extraordinaria, sed communis, neque ipsa ad emendationem ut forte aliquod remedium adhibetur, sed est infimus poenarum gradus

§. 78.

Ergo dum diximus delinquentem esse obligatum ad poenam patiendam, *hic sensus est*, teneri eum ad peragendos actus immediate poenam antecedentes, vel eandem concomitantes, per quos tamen ipse dolor immediate non producat, aut teneri ad *solvendam multam pecuniariam*.

§. 79.

Nec obstat, quod videatur appetitus humanus ex natura sua etiam illos actus abhorrere, quos certò secuturos esse scilicet malum aliquod dolorem inferens, quippe observationem hanc multas pati in
stantia

stantias vel exemplo vitiosorum hominum declarari potest; & nota est historia de eo, cui sub metu visus amittendi Medicus vinum interdixerat, poculum nihilominus maximo appetitu arripiente & exclamante: Vale amicum lumen.

§. 80.

Iam paucis respondendum est ad erudita dubia, quæ contra opinionem nostram proponi solent. Nam initio illud afferri posset; supra nos dixisse, rem publicam naturaliter originem debere pactis populi cum rege, ex natura verò *pactorum* constare, quod *ad impossibile* nemo se obstringere valeat, jam autem mortem, vulnere vel alia corporis damna ferre, & ea inferenti non resistere, homini esse impossibile, cum hæc mala necessitate naturali, quantum possit, fugiat, nec aliter facere possit.

§. 81.

Sed, uti jam diximus, non videri absolute rem humana constantiâ majorem, mortem citra reluctantiam admittere, ita simul concessimus, cum, ut plurimum ea res constantiam mortalium vulgarem superet, non præsumi hominem ultrò per

Uuu 3

pa-

pa^{ctum} suum sese ad tale quid voluisse adstringere. Quippe cum non minus leges humanæ ferri quam pa^{cta} iniri debeant cum sensu humanæ imbecillitatis.

§. 82.

Deinde quod assertur, ei, qui pa^{cto} tenetur, *credi*, ad supplicium autem qui ducuntur, eos *vinculis* constringi, aut satellitibus custodiri; indicio quod non videantur pa^{ctis} ad non resistendum *satis obligati esse*, ad id varia rege^{ri} poterunt.

§. 83.

Nam *primò* mutatur controversiæ status. Quæritur, an quis se pa^{cto} ad pœnam ferendam obligare possit? Alia est quæstio: an per pa^{ctum} delinquens *satis obligatus esse credatur*? Prior ex natura pa^{ctorum} & hominum in statu corrupto quidem, sed quatenus adhuc rectus est, viventium deducenda est, posterior respicit ad homines corruptos quæ tales.

§. 84.

Secundo multæ dari possent instantiæ, si quis ex eo, quod vinculis constringatur delinquentes, inferre velit, quod non satis se obligare potuerit per pa^{cta}. Nam in genere illis, qui reverà mediantibus
pa

paſtis tenentur, non ita abſolutè credi-
tur, quin violenta ſæpius præſidia cautè
diſponantur prohibendæ ipſorum perfidi-
diæ.

§. 85.

Tertiò vinculis conſtringuntur delin-
quentes, non tam propter actus antece-
dentes proximè poenam aut concomi-
tantes, ſed propter fugam naturalem a-
ctuum immediatè dolorem ponentium.

§. 86.

Ulterius ſolet diſtinctio inter modos
paſcendi afferri: Sic *frequentè pacta ini-
ri, niſi conſtituta die hoc fecero, interfice, id
eſt, jus habebis capitale ſupplicium à me
exigendi, niſi hoc fecero. At tale pactum:
Niſi fecero, interficienti non reſiſtam, ini-
& inuſitatum eſſe & inutile, ſive duo concu-
ves ita paſcantur, ſive civitas cum cive,
ſive duo, qui in libertate naturali vivunt.*

§. 87.

Etenim *concoives* inter ſe ita paſci non
poſſe, quia jus interficienti in civitatibus
privato concedi non poſteſt. Ut *civitas
cum cive* tale pactum ineat, inutile eſſe, ſuf-
ficere enim ut ipſa poſſit nocentibus pœ-
nam inſtigere, ſi ſinguli cives fidem dent,

Uuu 4

quod

quod non velint eum, à quo supplicium sumendum, per vim defendere. Iis qui in *libertate naturali* vivunt, idem tale pactum inutile esse. Nam in statu merè naturali, si occidere cupias, jus habere ex ipso statu, unde hic ne quidem pactò opus esse, ut interficere liceat, nisi præceperit pactum de non interficiendo ante præstitutum diem. Quin nec tum pacti hujus efficaciam aliquam se exerere, quoniam si præstitum non sit die veniente, non obstante hòc pactò, redeat status hostilis, in quo omnia licent, adeoque & resistere.

§. 88.

Hic fateor equidem suò modò vera esse: quod si ita pactum fuerit; *interfice me, si hac non præstitero, inutile esse alterum pactum; nisi hac fecero, interficienti tibi non resistam*, quatenus nimirum inutile accipitur pro *superfluo* & quod non novum producit effectum. Nam, ut modo diximus, eo ipso, dum in alterum jus seu potestatem me interficiendi sub certa conditione transfero, eo ipso promitto, quod ipsi jus suum exercenti nolim resistere. quia jus ridiculum est, quod non possum seca-

securè in actum deducere, & simile aliàs foret hæc translatio potestatis interficendi invitationi Illius, qui hospites convocabat, & claudebat fores.

§. 89.

Ergo quemadmodum in statu naturali omnium pactorum vis huc redit, ut non solum *intrinsecam necessitatem* afferant conventiona præstandi, sed & utriqve *jus dent* recusantem vi compellendi malo aliquo ipsi intentato: adeoque in hunc sensum pacta in genere resolvuntur: *spondeo me tibi hoc præstiturum, ni fecero habebis potestatem vi & malo intentato me compellendi;* ita in genere pactis ejusmodi, ut aliud superaddatur de non resistendo illud malum intentanti, per quod priora firmentur, inutile esset & absurdum.

§. 90.

Nam si in priori non satis cautum esset paciscenti, nec per hoc posterius cautum magis foret; quin potius hoc iterum aliò pacto pœnali foret sancendum hoc modo: si tibi vim inferenti restiero, tunc aliquo malo me multandi habebis potestatem. Ex quo manifestè apparet, per alterum pactum primo nihil esse additum.

Uuu 5

nam

Nam jam ex primo licebat pacti violationem malo multare, & eadem facilitate posterius pactum violaretur, quam prius, quid ergo opus esset, unum pactum per aliud velle fulcire, cum non difficilius sit decem, quam unum perumpere,

§. 91.

Si verò, ut ex objectione apparet, ea sit intentio, *pactum de non resistendo* ita esse inutile, ut omninò nullum effectum producat, & quod eo non obstante liceat resistere; tunc non difficiles equidem erimus in assensu præbendo, quod *privatos concives* hòc modò paciscentes attinet, ob rationem adductam. Alia verò omnia arbitramur de pacto ejusmodi à duobus viventibus in *naturali statu*, & à *civitate cum cive invito*.

§. 92.

prioris quod concernit, ratio quæ in contrarium afferebatur de statu hostili, hypothesein sapit jam diu explosam, quin potius ex dictis inferimus: *omne pactum affert intrinsicam necessitatem conventa præstandi, ergo & hoc pactum de non resistendo, sive expresse fuerit promissa non resistentia, sive simpliciter præstatio rei cujusdam a-*
licui

licui sponsa fuerit, quia & hoc in se continet tacite clausulam, quod tunc alter debeat habere potestatem vi me cogendi. Nam & ista, puto, quæ tacite pactis insunt, necessitatem intrinsecam conventa præstandi (quod hõc locõ per non resistentiam fit) afferunt.

§. 93.

Idem ergo de *civitate* dicendum erit, quatenus pactum init cum futuro suo cive, quoniam, & hic tempore pacti huius adhuc in libertate naturali est, & civis futurus saltem. Præterea tamen etsi ipsum pactum ejusmodi expressum inter civitatem & civem celebrari pro *superfluo* habeamus, effectum tamen pacti illius seu obligationem ad non resistendum pro *superflua* & *inutili* in civitate habere non possumus.

§. 94.

Quod enim dicebatur, *sufficere* civitati, ut ipsa possit nocentibus pœnam infligere, si *singuli cives* fidem dent, quod non velint eum, à quo supplicium sumendum *per vim defendere*, id equidem parum securitatis afferet principi, qui hoc modo cogeretur ipse suam vitam exponere in peri-

periculum , pœnam exigendo à delinquentibus.

§. 95.

Sed fortè plus senserunt dissentientes, putantes, *sufficere* civitati, si *singuli cives* fidem dent, quod velint *vires suas conjungere* adversus delinquentem ad sumendum supplicium. Hic certè speciosior fit objectio, non tamen verior. Nam quid si *ingens multitudo* aut *magna pars populi* deliquerit, quod nonnunquam contingit. Hic sanè non ita sufficiens est remedium ad reducendam tranquillitatem civium reliquorum assistentia adversus delinquentes *de justitiâ resistentiæ suæ pervasas*, quàm si iidem vanâ istâ persuasione vacui, & stimulis conscientiæ turbati, vel *timidius resistant*, vel *sponte pœnis se subjiciant*.

§. 96.

Quod si nobis regeras, vel ex nostra tamen ipsorummet doctrina non obligari delinquentes ad patientiam actuum immediatè mortem vel vulnera inferentium, ergo & ex nostra hypothese non ita benè promoveri tranquillitatem Reipublicæ, responderem; sufficere ad illam beatitudinem, si modo delinquentes non

re-

resistant in actibus pœnæ illationem proximè vel remotè etiam antecedentibus. Nam tum delinquens turbare pergit pacem communem, si capere eum volentibus armata manu resistat, si tempore executionis appropinquantis violenter se liberare tentet. Quod si jam gladius collum feriat, si laqueo guttur sit obstructum, resistentia ejus non præjudicat Reipublicæ.

§. 97.

Ultimò & illud proponitur: proprie dici non posse ad pœnam aliquam teneri, *quia poena significet aliquid, quod invito est imponendum, & voluntatis aversionem ab illa involvit.* At verò ad quæ proprie tenemur, talia esse intelligi, ut ad eadem præstanda *ultrò & libenter moveri debeamus.*

§. 98.

Etsi enim sæpius etiam in rebus reliquis præter pœnam homo, qui antè volens se obligavit, postea ex malitia fit invitus, & hæc ejus voluntas ipsum ab obligatione non liberet, ratio tamen haud dubiè tunc illa subest, *quod debeat hic velle.* Sed in in pœnis *non debet velle, sed nolle,*
cùm

cùm aliàs pœna non foret pœna, nec emendaret, si non imponeretur invito,

§. 99.

Hæc omnia concedimus si de *actibus ultimis pœna* sermo sit. Hi inferuntur invitis. Ergo ad hos delinquens non est obligatus. In antecedentibus & concomitantibus aliud est, quia ad hos quidem definitio pœnæ non quadrat.

§. 100.

Facile jam judicari potest, quibus præceptis includatur *officium civium* intuitu pœnarum; *Delinquentis* unicò absolvi-
tur. **PERFER POENAM A SUPERIORE INFLICTAM.** Ita ægroti unicum officium est, applicare sibi medicamenta à Medico præscripta.

§. 101.

Principis pœnam inferentis officium respicit præceptum generale. **PUNDELINQVENTES, QVANTUM AD UTILITATEM REIPUBLICÆ OPUS EST.** Ita *Medici* officium est, medicamenta præscribere ægroti quantum ad obtinendam sanitatem est opus.

§. 102.

§. 102.

Fluunt ex hoc præcepto *duo specia-*
lia unum respiciens *actus puniendos, alte-*
rum puniendi modum. *Prius est* : PUNI
 ACTUS DAMNUM REIPU-
 BLICÆ INFERENTES, ET E-
 MENDABILES. Ita *Medicus* non pro-
 pter omnem aberrationem medica-
 menta præscribit, sed propter eam, quæ
 morbum parit & medicamenti tolli po-
 test.

§. 103.

Inde pœnis humanis regulariter
 eximuntur *actus merè interni*, i. e. cogita-
 tio delectabilis de peccato aliquo, cupidi-
 tas, desiderium, destinatio citra effectum;
 etsi postea per subsequentem confessio-
 nem ad notitiam aliorum perveniant.
 Nam cum ejusmodi motu interno nemi-
 ni noxa inferatur, nullius quoque homi-
 nis interest, ut ob eundem quispiam pu-
 niatur.

§. 104.

Ita *Medicus* ordinariè non medica-
 menta adhibet ad coercendâ inclinatio-
 nem hominis ipsum moventem ad exces-
 sum

320 LIB. III. CAP. VII. DE OFFICIIS
sum in cibo & potu , si modo ipse homo
inclinationem istam superet.

§. 105.

Durum quoque nimis foret, poenis
humanis subicere *minutissimos lapsus*,
quos in isthac naturæ conditione non
datur effugere , quantumcunque atten-
tionem quis adhibere instituat.

§. 106.

Ita *Medicus* modicam aberrationem
à diæta etiam frequentatam non statim
medicamentis corrigere satagit.

§. 107.

Præterea dissimulant leges humanæ
multos actus, *quorum contrarii splendidio-
res futuri sunt*, si non ex intuitu poenæ vi-
deantur suscepti, ut in virtute liberalitatis
& officiis humanitatis, quemadmodum
medicus etiam ad enormem aberratio-
nem à diæta non statim medicamenta
applicat.

§. 108.

Ulterius , sicut multi sunt *levissimi
morbi*, ubi operæ pretium non est Medi-
cum inquietari , ita & multa sunt *delicta
leviora* , ubi operæ pretium non est in-
quietari iudices.

§. 109.

§. 109.

Iterum si res *obscurissima sit disceptationis*, sæpius à poenâ abstinendum est, sicuti *medicus à medicamentis abstinere solet*, si incertissima adsunt morbi indicia.

§. 110.

Deinde ob defectum *emendabilitatis* à poenâ humanâ eximi necesse est illa *vitia animi ex corruptione mortalium communi resultantia*, quæ ita *frequentia* reperiuntur, ut defuturi essent, quibus imperaretur, si severis ista poenis plectere velis, quousque in enormes actus non eruperunt: uti est *ambitio, avaritia, inhumanitas, ingratus animus, hypocrisis, invidia, superbia, iracundia, simulas & similia*.

§. 111.

Ita nunquam officium *medici* eò est extendendum, ut intendat tollere imbecillitatem *stomachi naturalem*, causam plurium morborum, sed sufficit si eam temperet, ne in morbos erumpat.

§. 112.

Quin & si *inolitum plane malum* citrà convulsionem totius civitatis tolli nequeat,

XXX

at,

at, puta si tanta sit multitudo peccantium, ut supplicii civitas exhauriretur, frustra poenas adhiberet princeps, uti frustra medicamenta adhiberet *medicus* in inveteratô morbô, & qui tales radices egit, ut citra præsentaneum vitæ periculum expelli nequeat. Sed utrobique sufficiet, si princeps & medicus legibus & medicamentis vitium & morbum coerceant, ne latius serpent.

§. 113.

Quæ tamen hæcenus diximus, intelligenda sunt obtinere *ordinariè & regulariter*: quia possunt circumstantiæ occurrere, ut ea se quandoq; habeant aliter. Ita v.g. *cogitationes*, quatenus in notitiam pervenerunt, aliquando puniri possunt, v.g. in crimine lælæ majestatis; Ita si necessitas & utilitas reipublicæ suadeat, princeps edictis poenalibus ad exercenda *officia humanitatis* potest adigere, non aliter ac *medicus* nonnunquam medicamenta adhibet ad expellendam inclinationem nimiam ad vorandum & bellandum, si videat eam ex pravâ dispositione oriri, ac multò magis post crassiores aberrationes à diæta medicamenta

ad

ad corrigendum stomachum suppeditat
non raro.

§. 114.

Vice versa & in iis, quæ propter periculum *inemendabilitatis* poenæ non videbantur obnoxia, quandoque regula fallit, si æquale aut gravius subsit periculum, si poena omitteretur. Unde non deerunt exempla, quod v. g. in rebellio- nibus aliquot hominum centuriæ truci- dati per modum poenæ fuerint. Sicut *medicus* ense rescindit partes humani cor- poris notabiliores etiam cū periculo ali- quo mortis, si majus citra rescissionem sit periculum, ut pars sincera trabatur.

§. 115.

Neque etiam putandum est, semper *neceffe esse poenam exigi*, quoties adsunt *peccata* patrat a poenis humanis idonea; Sed uti bonus *medicus* præter consideratio- nem morbi respicit ad naturam & consti- tutionem patientis, neque adeo v. g. ru- tico, febre laboranti, applicat statim me- licamenta, quæ fortè præscriberet ho- mini imbecilli, item ad alias circumstan- tias, v. g. an morbus duret, an verò spon- se *cessa* verit? an indicia adsint, eum spon-

tecessurum esse? &c. ita & princeps, qui in pœnis semper ultimò reflectitur ad *utilitatem Reipublica* similes circumstantias ponderat.

§ 116.

Inter quas sunt, *si fines pœnarum in certo casu non videantur necessarii, aut si venia majorem quam pœna producere utilitatem sit idonea; aut, si fines poenarum alia via commodius obtineri possint. Item si, qui deliquit, alleget sua aut sibi conjunctorum eximia in rempublicam merita, peculiari premio digna, aut, si ab alia quapiam re insigni commēdetur, puta, a raro aliquo artificio; aut, si spes sit fore, ut peccatum illud egregiis factis elutur: præsertim ubi aliqua ignorantia, licet non planè inculpabilis, intervenerit, aut, si particularis ratio legis in aliquo facto cessaverit.*

§. 117.

Quare constat, erroneum esse paradoxon Stoicorum, *nunquam licitum esse statuentium, ignoscere aut veniam dari. Eorum enim argumentis ex dictis factis satisfieri potest.*

§. 118.

Venio ad puniendi modum, ubi præcipitur

cipitur: PUNI QUANTUM ADEMN-
DATIONEM COMMUNEM EST O-
PUS: Quod enim pœnæ genus & quan-
tum præcisè singulis peccatis sit infligen-
dum, jus naturale non determinat, sed
summo imperio civili definiendum relin-
quit, quod hic unicè utilitatem réipubli-
cæ præ oculis habere debet, uti medicus
sanitatem corporis curandi.

§. 119.

Unde fieri potest & solet, ut eadem poe-
na imponatur duobus delictis inæqualibus.
Nam quæ æqualitas iudicibus circa reos
observanda præcipitur, illa intelligenda
est de reis, qui idem specie delictum com-
miserunt hætenus, ut quod in uno vin-
dicatur delictum, alteri citra gravissimam
causam condonari non debeat. Ita medi-
cus sæpè unum medicamentum adhibet
ad expellendos duos morbos diversos.

§. 120.

Quamvis igitur exactissimæ regulæ
propter infinitas circumstantias tradi ne-
queant, summa tamen eò redit, quod prin-
ceps in poenarum irrogatione prospicere de-
beat, ut poena adhibeantur proportionata de-
lictis, hoc est, ut illæ tantæ sint, quantæ
suffi-

326 LIB. III. CAP. VII. DE OFFICIIS
sufficiunt ad reprimendam libidinem
mortalium qua feruntur in peccatum,
nam & medicus medicamenta adhibet
proportionata morbis.

§ 121.

Ut hoc autem commodè fieri possit,
æstimanda est *gravitas ipsius delicti*, tum
& respectus habendus *ad personam delin-*
quentem, quia & *medicus* in præscribendis
medicamentis eadem & ad morbum &
ad patientem accommodare debet.

§. 122.

Gravitas delictorum æstimatur ex *obje-*
cto, effectu & frequentia, uti *gravitas morbi*
ex loco quem occupavit, ex symptoma-
tis & ex diuturnitate.

§. 123.

Ex *objecto* in quod peccatum fuit, pro-
ut illud nobile & pretiosum habetur, gra-
viora sunt delicta, quæ lædunt Deum,
tum quæ imperantes, inde quæ pares
quoad vitam, honorem, bona &c.

§. 124.

Ex *effectu*, prout multum aut parum
damni in rempublicam inde redundat.

§. 125.

Ex *frequentia*, & leviores poenæ me-
luc

lum non extirpent; nam tunc vulgatum obtinet: crescentibus delictis crescunt pœnæ.

§. 126.

Persona delinquens consideranda est tum quoad *habitudinem ad delinquendum*, tum quoad *applicationem pœnæ*. Ita & *medicus* in partibus corporis humani sæpius perpendit earum proclivitatem ad morbum & dispositionem ad recipiendum medicamentum.

§. 127.

Habitus ad delinquendum ex pravitate intentionis judicatur. Hæc verò ex variis indiciis colligitur, puta si facile potuit resistere causis; quibus quis ad peccandum fuit impulsus; aut si præter communem rationem peculiaris quædam accessit, quæ à peccando debebat absterre- re, aut ubi circumstantiæ singulares factum aggravant, aut si animum quis habuerit idoneum ad resistendum peccatorum illecebris. Sed & considerari solet, primus quis, an aliorum exemplo seductus, semel, an sæpius, & post consumtas frustra admonitiones quis peccaverit.

§. 128.

Habitudo ad recipiendum dolorem iudicatur ex qualitatibus, quæ sensum pœnæ augere & minuere possunt, quales sunt ætas, sexus, status, opes, vires & similia.

§. 129.

Restat ut ostendamus, quid præceptis Juris naturalis in doctrina pœnarum addat *lex divina*. Addit verò aliquid præcepto illi *officium principis* dirigenti quoad modum puniendi **IN HOMICIDIUM ET ALIA DELICTA LEGE DIVINA EXPRESSA POENA CAPITALI ANIMADVERTE.**

§. 130.

Voluit enim Deus certis de causis *quorundam delictorum pœnas ipse determinare*, cui adeo tanquam sapientissimo, & cui interesse Rerum publicarum optimè cognitum est, obsequium præstare tenentur principes, voluntatis divinæ hac parte executores. Uti haud dubiè tenerentur *medici*, si Deus medicamentum aliquod generi humano revelasset, ad certam morbi speciem expellendam idoneum.

§. 131.

Sed potuit tamen etiam Deus in ista deter-

determinatione non præcise respexisse ad tranquillitatem generis humani, sed ad alias rationes nobis incognitas, quamvis id certum sit, Deum ut generis humani & rerum publicarum autorem, nihil ibi determinasse quod generi humano noxium sit.

§. 132.

Fluunt ex ista observatione *duæ rationes*. Primo, quod princeps, etsi alias jus aggratiandi & mitigandi habeat in poenis si aliqua Reipublicæ utilitas, quamvis in spe & aliquatenus incerta, id svadeat; tamen in delictis jure divino notatis aggratiandi & mitigandi jus in ejusmodi casibus, contra peccati labem exercere nequeat, quoniam am utilitas incerta Reipublicæ debet cedere voluntati divinæ certæ.

§. 133.

Quod si tamen *citra certissimum Reipublicæ periculum poenam jure divino dictam exequi non valeat, non peccabit, si eandem omittat, aut certè differat*. Huc pertinet exemplum Davidis intuitu Joab.

§. 134.

Tantum in recensione ejusmodi delictorum difficultas oritur. De homicidio non si-

330 LIB. III. CAP. VII. DE OFFICIIS
nunt dubitare expressa scripturæ verba,
quibus voluntatem suam Noacho & ejus
liberis significavit Deus: *Quisquis effuderit
sanguinem hominis, sanguis ejus iterum ef-
fundendus est,* quæ verba non solum com-
minationem, sed approbationem, non fa-
ctum nudum, sed jus continent.

§. 135.

Per reliqua delicta intelligo illa, quæ in
Levitico recensita sunt cum declaratione,
quod per istas abominaciones polluerint
se *Gentiles*, & quod, qui eas facit, *extirpa-
ri debeat de populo suo.*

§. 136.

Sunt verò 1 omnes *incestus* species su-
pra-expositæ 2 *concubitus cum menstruata.*
3 *adulterium* 4. *immolatio seminis Molocho
facta.* 5. *sodomia.*

§. 137.

Dissentiunt equidem communiter Do-
ctores, in *adulterio* & plurimis *incestus* spe-
ciebus, determinationem pœnæ principi
relinquentes, *concubitus vero cum menstru-
atâ* planè negligentés, ac scio etiam, ita
communi Christianorum praxi observa-
ri. Sed jam quidem non exponimus quid
fiat, sed quid Deus fieri velit.

§. 128.

§. 138.

Clara verò & perspicua sunt legis divi-
næ verba: *Quicumque istas abominaciones*
perpetrant, eorum anima extirpari debens de
populo suo.

§. 139.

Quæ pro lege saltem *forensi* haberi non
poterunt solos Judæos spectante, quia
præcesserat de gentibus, quod propter il-
la crimina Deus easdem extirpaverit, &
quod similiter ob eadem velit extirpare
populum Israeliticum: neque Deus dicit:
de populo *tuo*, vel *vestro*, sed: de *suo*.

§. 140.

Nec est, quòd nasum crispes, quasi an-
tiquitatem Judaicarum ignarus non in-
telligam, quid velit phrasis: *extirpare de*
populo. Notum enim probe est, quid Rab-
bini de *extirpatione* illa & *excisione*, tum &
de phrasibus parallelis *portatione peccati*,
morte sine liberis &c. somnient, sed notum
etiam est, somnia illa fundamento destitui
& repugnare contextui & locis pa-
rallelis,

CAPUT

CAPIT VIII.

De Officiis Fœderato-
rum.

§. 1.

Societas fœderatorum est societas plurium
Rerumpublicarum certa cujusdam utilita-
tis causa.

§. 2.

Dico plurium Rerumpublicarum, nam si
duo privati utilitatis causa inter se conve-
niant, pactum est seu contractus, non fœ-
dus. Eadem ratio est conventionis inter
principem & privatum sive suæ sive alterius
Reipublicæ.

§. 3.

Quin etsi princeps cum principe pacifca-
tur utilitatis privatæ gratiâ & non Reipu-
blica nomine, pactum potius est, quam
fœdus.

§. 4.

Sed meminisse etiam debebis, quod vo-
caverim societatem Rerumpublicarum,
non pactum. Nam etsi societas fœderato-
rum semper pactum præsupponat, aut fœ-
dus sit species pacti Rerumpublicarum:

TOTO

NON

non tamen omne pactum Rerum publicarum societatem producit, nec adeo omne earum pactum est fœdus.

§. 5.

Scilicet *pacta rerum publicarum* possunt etiam fieri de re statim expedienda, ut si una respublica alteri quid vendat, at fœdera requirunt unionem voluntatum inter duas respublicas longiori aliquo temporis spatio duraturam.

§. 6.

Quod tamen ex natura fœderum communi indefinitum est, ita ut ejus duratio relinqvatur conventioni partium, nec adeo requirat *unionem perpetuam*.

§. 7.

Deniqve dixi, fieri fœdera *certainibus* *vis gratia*, per quæ verba differt societas fœderatorum à *systemate civitatum*, quæ indefinitæ utilitatis communis causa fiunt, & simul regulariter tendunt ad unionem perpetuam.

§. 8.

Dirigit hanc societatem unicum præceptum: **SERVA QVOD IN FOEDERE PROMISSUM EST**, idqve tanquam conclusio ex præcepto generali de pactis ser-

servandis deducitur, nec aliter potest, quia fœdera diximus esse pactorum species. Unde nec est, ut quicquam addamus.

§. 9.

Nisi divisiones fœderum & differentias eorum à sponsonibus. Fœdera intuitu materia possunt dividi in ea, quæ constituunt de aliquo officio invicem præstando, quod jam antea lege naturali præcipiebatur; & quæ officiis legis naturalis aliquid superaddunt aut saltem eadem, ubi indefinita videntur, ad certum quid determinant.

§. 10.

Priora vel respiciunt complexum præceptorum juris naturalis, ut quibus simplex duntaxat amicitia, citra peculiarem præstationem sancitur, vel certam solum juris naturalis regulam.

§. 11.

Et vel de noxa non inferenda, vel de simplici duntaxat humanitate exercenda, quorsum pertinent ea, quibus simplex jus hospitii aut commerciorum, quatenus id jure naturali debetur, stabilitur.

§. 12.

Ex his tribus speciebus prima & secunda

vix merentur fœderum nomen, quia non producunt novum finem, qui ante fœdus non jam adtuisset, unde nec hodie sunt adeo in usu, olim verò ob vanam persuasionem, quæ Ethnicis licitum putabant in non fœderatos atrocitatem exercere, non erant infrequentia.

§. 13.

Tertia verò, quæ de præstandis officiis humanitatis inquit, eum saltem effectum producet, ut cum ante fœdus non liceret denegatum ejusmodi officium bello vindicare, id jam liceat post fœdus.

§. 14.

Sed & his tamen nobiliora sunt posteriori classis fœdera, quæ iterum sunt vel æqualia vel inæqualia. Illa sunt quæ utrinque eodem modo habent, seu quando non solum æqualia utrinque promittuntur, simpliciter aut observato proportione virium; sed & æquali modo, ita ut neutra pars præaltera sit deterioris conditionis aut alteri obnoxia.

§. 15.

Et potissimum ineuntur vel ad commercia, vel ad communitatem belli seu auxilia mutuò præstanda in bello offensivo aut defensivo vel ad alias res.

§. 16.

non in p. non in §. 16.

• *Fœdera æqualia circa commercia* varia esse possunt, puta si conveniatur, ne cives utriusque fœderati alterutrius terras aut portus accedentes ullum vectigal solvant, aut non plus quam in præsens solvitur, aut ne supra certam quantitatem, aut ne plus quam cives vel alii focii solvant &c.

non in p. non in §. 17.

• *Circa societatem bellicam*, si conveniatur, ut utrinque paria præstentur auxilia militum, navium, aut alterius apparatus bellici, idque vel utroque tempore, sive bello alteruteri invadatur, sive alteri bellum vel ipse inferre, vel si alteruter bello impetatur. Quandoque etiam auxilia promittuntur ad certum duntaxat bellum, aut contra certos hostes, aut contra omnes quidem, sed exceptis utriusque fœderati focis.

non in p. non in §. 18.

Denique æqualia fœdera circa *alias res* sunt, ne in confinio alterius alter arcem habeat, ne subditos alterius defendat aut recipiat, aut, ut comprehensos alter transmittat, ne iter alterius hosti præbeat, & quæ sunt alia.

§. 19.

§. 19.

Poterit tamen hæc fœderum æqualium divisio applicari etiam ad *inæqualia*, quæ sunt, quando vel inæquales præstationes invicem exhibentur, vel altera pars est deterioris conditionis. Promittuntur autem inæqualia vel à *fœderato digniore*, vel à *minus digno*. Prius fit, si potentior promittat alteri auxilia, nec restipuletur, aut si majori proportionem quam alter promittat. Posterius contingit, si fœderatus inferior plura teneatur præstare, quam ab altero recipit.

§. 20.

Eorum, quæ à *fœderato inferiore* præstantur, quædam sunt conjuncta cum imminutione summi imperii; puta si cõventum sit, ne inferior socius partem aliquam summi imperii exerceat, nisi cum cõsensu superioris. Quædam autem summum imperium non diminuunt, licet ad junctum habeant aliquod *onus transitorium*, seu quo simul & semel licet defungi; puta si ex fœdere pacis alter teneatur stipendium solvere alterius militibus, belli sumptus restituere, certam summam pecuniarum.

337 LIB. III. CAP. VIII. DE OFFICIIS
cuniæ solvere, moenia diruere, obsides da-
re, naves, arma tradere &c.

§. 21.

Imò nec quævis *perpetua onera* sum-
mum imperium diminuunt. Quælia sunt,
eosdem cum altero amicos & hostes ha-
bere, sed non recipere; ne liceat certis
locis munitiones extruere, ne ad certa lo-
ca navigare &c. Item si unus sociorum al-
terius socii majestatem comiter tene-
atur colere, seu reverentiam quandam i-
psi exhibere, & sese ad ejusdem placitum
modestè attemperare.

§. 22.

Celebratur etiam communiter divisio
fœderum in *realia & personalia*, quorum
hæc sunt, quæ cum rege, intuitu personæ
ipsius ineuntur, eoque defuncto simul
expirant. *Illæ* verò sunt, quæ nõ tam ipsi-
us regis ut talis, quam reipublicæ & regni
intuitu contrahuntur, ac perdurant, istis
licet mortuis, qui eorundem autores fu-
erant

§. 23.

Ex definitione verò utriusque ap-
paret, distinctionem hanc non pertinere
ad omnes Reipublicæ formas, sed maxi-
mè ad *Monarchiam*.

§. 24.

§. 24.

Nam quod democratiam concernit, parcissimus ejus est usus, quia populus non interit, nec successorem habet, sed semper morali æstimatione est idem. Eadem dicenda sunt de statu Aristocratico.

§. 25.

Quin et si status Reipublicæ democrati-
cæ aut aristocraticæ mutetur in monar-
chicum, foedus mansurum est republica
licet mutata, quia & hic idem populus ma-
net.

§. 26.

Porro quod monarchiam attinet, ma-
gis hanc distinctionem haberem pro di-
stinctione *equivoci* non pro divisione ve-
ra, quia quod *personale* foedus vocavimus,
magis *pactum* est quam *foedus* per dicta
superius.

§. 27.

Quo pacto non opus habemus ad co-
gnoscenda *νετηρία* quæ fecernant fœ-
dera realia à personalibus, quæ à variis
proponuntur variè. Nam cum Rex in du-
tio quæ agit præsumatur agere ut rex seu
apud Reipublicæ, in dubio quoque pacta
egum pro fœderibus realibus erunt ha-

Yyy 2

benda

benda, nisi verbis expresse aliud fuerit
conventum, aut natura negotii ostendat
aliud.

§. 28.

A *fœderibus* differunt *sponsiones*, quæ
proprie vocantur ista pacta, quæ a mi-
nistro summæ potestatis circa negotia ad
eandem spectantia sine ipsius mandato
ineuntur. Quibus uti summus imperans
non tenetur, nisi postquam eadem rata
habuerit; ita si minister easdem absolute
contraxerit & rati habitio secuta non fu-
erit ipse viderit, quomodo satisfaciat illis
qui ejus fidem secui in istis pactis de-
cepti sunt.

CAPUT IX.

De Officiis Erga Legatos.

§ I.

Restat *societas Gentium*, in qua jam supra
diximus nequæ novum finem neque
nova præcepta esse expectanda; sed so-
lùm applicationem præceptorum com-
munium librò secundò, expositorum et
duo Juris Gentium capita potiora de
gationibus & jure sepulture.

§. 2.

Neque enim hic opus erit ad jus quoddam *voluntarium humanum* recurrere, quia ab initio mox demonstravimus, Jus gentium ad jus voluntarium non pertinere, sed esse speciem Juris naturalis.

§. 3.

Res ipsa verò loquitur, dum de societate Gentium jam sumus occupati, de *legatis* loqui nos velle *diversarum rerum publicarum*, non de legatis, qui connectunt societatem Dei cum hominibus aut hominum in societate civili viventium aut singulorum hominum in diversis rebus publicis.

§. 4.

Quare & exulare debet *legatio titulariseorum*, qui privati tantum negotii causa in aliam Rempublicam discedentes favoris & honoris ergo cum titulo legati, sed absque ullo Reipublicæ ad alteram mandato dimittuntur.

§. 5.

Rursus eorum, qui ab unâ Republica ad aliam rempublicam mittuntur, alii vel *representant* per fictionem rempublicam ipsam, à qua sunt missi, vel ejus Principem

qui *legati* simpliciter & strictè dicuntur, vel *super charactere isto* mandatum publicum exequuntur.

§. 6.

Tales hodie sunt, quos *Agentes*, vel *Agendarius* vocant; qui rebus pacatis, *Heraldi* item, *Tubicines* ac *Tympanotriba*, qui turbatò ferè ac bellicò statu adhibeatur.

§. 7.

Priores legati moribus nostris sunt vel *temporarii* seu *extraordinarii*, stylo publicò *Ambassatores*, vel *perpetui*, seu *ordinarii* qui *Residentes*.

§. 8.

De utriusque generis *legatis* dicemus & de iis, qui characterem principis gerunt, & qui eo destituuntur, potissimum tamen de illis, quia sunt species nobilior.

§. 9.

Qui adeo duplici modo considerari possunt, semel sub *principis sui*, iterum sub *sua persona*.

§. 10.

Quin & si nexum spectes, qui ipsi cum comitibus suis, familia item ac rebus intercedit, poterit legatus concipi vel ut *totum physicum*, hoc est, in sua solius perso-

nâ, quæ tamen hic principis imaginem non excludit, vel ut *totum morale*, simulque adeò in iis, quæ ipsi connexa sunt.

§. 11.

Porro legati in genere respectu mittentis vel *ab hoste* veniunt vel *ab amico* principe, quo nomine & is censetur, qui non est hostis, & qui bellum saltem sub conditione indici curat, sicut is hostis etiam est, qui consilia pacis proponat. Illum *legatum* appellare poteris, hunc *togatum*;

§. 12.

Denique Legatus vel referri potest ad *mittentem*, vel ad eum, *ad quem est missus*, vel ad illum, *cujus fines peragret*.

§. 13.

Prima relatio huc non pertinet, quia cum eo, qui legatum misit Legatus vivit in societate civili, non Gentium. Reliquæ duæ hujus loci sunt, potissimum tamen secunda.

§. 14.

Officium verò erga Legatos potissimum in *duobus momentis* consistit, in *admissione*, & *inviolabilitate*. *Admissionem* hic tam latè usurpo, ut audientiam & dimissionem sub se comprehendat.

Yyy 4

§. 15.

§. 15.

De *admissione* illud est præceptum: LEGATI SINE JUSTA CAUSA NON SUNT REJICIENDI.

§. 16.

Ratio dependet à præcepto de *prestandis officiis humanitatis*. Quoniam enim & rebus publicis inter se invicem mutua commercia intercedunt, & officiorum communicationes, & his alendis necessarium est, ut altera alteri voluntatem significet suam, id verò nō commodè per colloquia ipsorum principum, neque adeò bene etiam per literas semper, commodissimè verò per nuntios expediri potest, peccaret in officia humanitatis, qui legatos sine justa causa rejiceret.

§. 17.

Quod & ad eos extendo, qui *ab hoste* ad hostem mittuntur. Nam & in medio statu belli, humanitas postulat cogitare de pace & audire alterius pacis consilia.

§. 18.

Similiter præceptum nostrum etiam ad *tertium* pertinet, cujus fines legatus peragrat, quatenus & is obligatus est mutua aliorum humanitatis officia humanitate

tate sua promovere, cujus respectu ta-
men præceptum hoc magis pertinebit ad
Legatum, qui ab amico mittitur, quam
qui ab hoste tertii.

§. 19.

Illud verò ex ratione præcepti illius
fluet, quod tantum ob non admissum Le-
garum non oriatur *justa belli causa*, nisi le-
gationem extorserit extrema necessitas
Ita enim supra demonstravimus ob vio-
lata humanitatis officia regulariter alte-
rum bello peti non posse.

§. 20.

Cæterum diximus *sine justa causa*: Har-
rum autem uti infinitæ sunt, quæ in ge-
nere aliquem à præstatione officiorum
humanitatis excusare poterunt, ita & hic
eadem certis regulis includi nequeunt,
sed potius cujuslibet conscientiæ propriæ
atque prudentiæ erunt relinqvenda.

§. 21

Tales sunt v.g. si certum sit, Legatum
non super pace aut negotiis publicis, sed
ad seditionem concitandam civiumque
solicitandos animos venisse, si non Lega-
tus, sed explorator, si ad tempus extra-
hendum, eaque morâ rebus domini sui

Yyy 5

confu-

consulendum & alteri, ad quem missus est, notendum venerit. Si simili fallaciâ jam sæpe aliis illuserit, aut aliis modis Legati ingenium suspectum sit.

§. 22.

Nulla verò causa in universum justa non est, si quis velit legatum repudiare eò quod veniat ab hoste armato, quia neque pax neque induciæ neque ullæ aliæ conventiones inter belligerantes iniri facile possunt nisi per Legatos. Hos ergo qui ex isto solum prætextu respueret, omnem tolleret reconciliationis & pacis reparandæ spem.

§. 23.

Dico in universum. Unde neque factum Periculis statim culpare vellem, quo auctore Melesippus Lacedæmoniorum Legatus dimissus est extra fines agri Attici, quòd ab hoste armato veniret. Nam quæ admodum alias in statu pacis non peccat, qui, cum ejus non in pari gradu intersit, contractum celebrari, alteri pacisci volenti leges quasdam pacti & conditiones præscribit, ita & qui bello superior est, cæteris paribus non peccabit, si alterius de pace tractare cupientis Legatum non

an-

antea admittat, quam ipse arma deposuerit.

§. 24. Porro uti in universum propter solentia atheismum, nunc hereseas habent Legationes non videntur esse rejiciendi, quia jus Gentium pertinet ad officia populorum quæ taliū, non quæ Christiani sunt aut Ethnici, ita tamen rursus nollem taxare factum Lyfimachi, qui audire noluit Theodorum qui a S. S. vocabatur à Protomæo admissum. Quia regulariter alteri ubi aliquid nunciari volo, liberum est, cum quo nuncio negotium tractare velit.

§. 25. Id verò rectè asseri arbitror. Optimo jure rejici posse, quæ nunc in usu sunt, Legationes assiduas residentium, non quidem ex ea ratione quod mos antiquus, cui illæ ignoratæ sint, ostendat. quod ipsis non adeo sit opus, quoniam officia humanitatis non solum necessitatem, sed & utilitatem aliorum promovent.

§. 26. Sed vel maxime ideò, quod tales Legationes magis ad explicanda alterius reipublicæ secreta, quam pacis causa in ali-

aliquo loco habeant, adeoque sint honestæ explorationis eorum, quæ in alia Republica geruntur. Misera enim esset conditio principum, si unus alterum cogere posset ad explorationem hanc patiendam

§. 27.

Quare cum earum admissio magis ex mera ejus, ad quem mittuntur, indulgentia dependeat, citra violationem ullius juris, si amplius eas permittere videatur incommodum, denegari poterunt, si modo quis pati velit, ut sui pari modo tractentur, nam si quis aliorum residentes admittere mollet, ipse vero suos aliis obtrudere, is apertè peccaret in præceptum de custodienda æqualitate & vitanda superbia.

§. 28.

Qui in contrarium, nec hujusmodi legationes sine aliâ justâ causâ rejici jure posse, inclinant, ad *exempla* provocant & *judicia imperantium*, tanquam ex quibus consensus Gentium eliciatur, & unice æstimationem suam consequatur, ita ut postquam paulatim gentes mutuis factis comprobaverint ejusmodi legationes, & residentes in consortium cæterorum

rum

rum Legatorum admiserint, iisdemqve
 juris Gentium privilegia applicaverint,
 paulò arctius sese adstrinxisse videri debe-
 ant, ut quod antea beneficii & mutui vo-
 luntatis fuerit, postea conversum sit in
 mutuas præstationes vim juris habentes.

§. 29.

Unde id concedunt, initio cum intro-
 duceretur ista consuetudo, liberiores
 fuisse Regum ac Principum facultatem
 deliberationemqve super ista admisione.

§. 30.

Sed hæc profecto discussione prolata
 non habent opus, cum præsupponant,
 jus Gentium esse speciem juris Humani
 voluntarii, quod supra fusius rejecimus.

§. 31.

Accedit quòd *judicia principum* hic *jure*
 sint suspecta, cum ipsi non possint esse te-
 stes in causa propria, & unius principis
 magis interfit, has legationes admitti,
 quàm alterius.

§. 32.

Id tamen non diffiteor, uti in omni re-
 jectione Legatorum cogatorum, ita hic
 maxime tantè esse procedendum, ne re-
 jectio fiat *cum contumelia* vel Legati, vel
 prin-

Principis, qui Legatum misit, quia tunc peccaretur in præceptum de vitanda superbia & iusta proinde belli causa oriretur. Quin potius facienda est rejectio cum contestatione perennis benevolentiae.

§. 33.

Pergo ad *inviolabilitatem*, per quam intelligo debitum Legato præstandum, quod expleretur non laedendi.

§. 34.

Læsis voce hic iuror in lata acceptatione, ita ut sub se etiam comprehendat contumeliam, & quatenus alias fit vel inferendo alicui malum, vel auferendo, quod habebat, bonum.

§. 35.

Et si verò alias communiter læsio dicitur de *innocentis* violatione, in materia tamén Legatorum eadem tam latè supponitur à scriptoribus, ut extendatur quandoque etiam ad vim *justam*, quæ infertur homini nocenti & delinquenti.

§. 36.

Quo pacto tale evadet præceptum, quod Legatorum *inviolabilitatem* concernit: **LEGATOS INNOCENTES,**

§. 37.

IMO

IMO ET REGULARITER NO-
CENTES NON LAEDE.

§. 37.

Sed in exponenda ratione genuina hujus
præcepti & declaranda ejusdem ampli-
atione scriptores non conveniunt. Nos
bis videtur adhibendas esse distinctiones
1. inter Legatos *innocentes* & *nocentes*, 2. in-
ter *togatos* & *sagatos*, 3. inter eum, ad quem
Legatus mittitur & *tertium*.

§. 38.

Quod Legatos *innocentes*, eosque *toga-
tos* attinet, illorum inviolabilitas haud dubie
munitur præceptis communibus juri-
s naturalis de *vitanda superbia*, & *non lae-
dendis aliis*, siue eum principem confide-
res, ad quem Legatus missus est, siue *tertium*,
ejusmodi enim inviolabilitas indif-
finitè debetur omnibus hominibus, adeo-
que hac parte in Legatis nihil est peculi-
are, neque opus est, ut quantum privile-
gium eorum contra vim injustam atti-
net, hic refugium quæramus in majestate
principis, quem representant.

§. 39.

Neque adeo dubium est, si *innocenti-
bus* legatis ab amico missis, contumelia
vel

351 LIB. III. CAP. IX. DE OFFICIIS
vel dānnum datum fuerit, iuste id *vind-*
cariper bellum, eoqve pertinet exemplum
Legatorum, Davidis.

§. 40.
Legatorum *Sagatorum*, qui ab hoste ve-
niunt, securitas *ante admissionem* depen-
det à solo præcepto de *præstandis officiis*
humanitatis. Cū enim regulariter ho-
stis hostem lædere possit, semper verò
etiam abstrahendo à promisso in medio
bello officium humanitatis utrumqve ho-
stem inclinare debeat ad studium p̄cis,
inde hoc casu princeps sive *tertius*, sive
is, *ad quem* Legatus mittitur, si Legatum
non admissum interficiat, præceptum de
non lædendis aliis, quod inter hostes non
observatur, haud violat, sed violat saltem
humanitatis officia.

§. 41.
Adeoque hoc passu *novam causam iusti*
belli non præbet, sed *veterem tantum*, si *ante*
ea iusta fuerit, firmat.

§. 42.
Dico *si antea iusta fuerit*, nam si *antea*
fuerit iniusta, hoc est, si is, qui legatum
mittit, *alteri*, ad quem legatus mittitur,
injuriam intulerit, ne quidem *violatio-*
nem

onem Legati putarem belli iustitiam ab una parte transferre in alteram, nisi fortè lædens per legatum obrulerit conditiones pacis, hoc est, satisfactionem de injuria illata.

§. 43.

Post admissionem verò Legatorum securitas firmatur in super pacto, tam intuitu ejus *ad quem* missus est, quàm intuitu *terti*, quod ipsum, si innocenter vivat, lædere nolint.

§. 44

Rariùs tamen hoc pactum *expressis verbis* initur, sed plerumqve tacitis pactis annumerandum est, & exinde colligitur. Quoniam ut diximus, etiam in bello de negotiis pacis sine internunciis tractari non potest, & verò sine inviolabilitate Legatorum negotium vel non haberet *initium*, quia nemo facile sub hoc periculo suscepturus esset legationem, neqve Respublica etiam homines bene meritos (qui maximè ad legationem requiruntur) honestè ad eam cogere posset; vel *nullum* haberet *exitum*, si Legatus impunè posset interfici, vel certè *difficilem*, si impunè posset vexari; igitur positis his circumstan-

Zzz

cumstan-

cumstantiis, & quia pacta tacita frequenter se in eo fundant, quod *qui concedat nem, concedat etiam media ad obtinendum nem ducentia*, semper verò inferunt, quod in dubio homines etiam facta pro eodem modi signis usurpare velint, qualia est voluerint communiter alii homines, & libet homo recta ratione utens ita concludit: Admisit Legatum; ergo secumtem promisit.

§. 45.

Loquor verò de pactis *tacitis non de presumptis*, de quorum differentia latius egi libro secundò. Neque enim obligat post admissionem alium fontem habet quam consensum verum, neque contra consensum alia lex principes obligat in violabilitatem, quam illa saltem præstandis humanitatis officiis.

§. 46.

Igitur hoc pactum tacitum *non dum in men effectum producet*, ut si Legatus iniunctus violatus sit post admissionem, jus belli causa oriatur, vel certè à lædente ad principem læsi transferatur, quia pacta transferunt jus perfectum.

§. 4

§. 47.

Fluit ex dictis, quod Legatus *Sagatus* tum demum inviolabilitatem stricto jure prætereendere possit, si à principe altero fuerit *admissus*, certè nullam conqverendi causam habet, si prohibitus accedere venerit tamen, nisi in quantum tunc officia humanitatis Principem alterum ligant.

§. 48.

Quin imò si princeps Legatum *Sagatum* non admittat, nisi *sub hac conditione* expressè, ut libertatem lædendi ipsum sibi reservet, putarem & tunc per læsionem violari saltem principis, cujus est Legatus, jus imperfectum. Neque enim ex admissione poteris consensum tacitum principis inferre ob regulam vulgatam, quod frustra quæramus de consensu tacito, quoties constet de expresso contrario.

§. 49.

Et hoc insuper ex dictis deduci potest, quod Legatus, *Sagatus* maximè, mature personam præmissio ministro vel aliò signo à Gentibus recepto *significare alteri* debeat, quoniam citra hanc significationem, princeps tertius vel ad quem mittitur

354 LIB. III. CAP. IX. DE OFFICIIS
tur, est in iusta ignorantia, nec poterit ac-
curatè dici, quod Legatum admiserit.

§. 50.

Denique & hætenus dicta eò extendi-
mus, ut procedant etiam in Legato, *qui
frenda pacis & indicendi belli causa missus
est*, quoniam moribus gentium per præ-
conem aut legatum facta belli incitio,
fuit & est tacita quædam professio, ejus ex
præscripto rectæ rationis, hoc est, cum
intentione pacifica gerendi. Quapropter
è contrario bellum prorsus implacabile
significaturi ἀκήρυκτον illud vocabant, id
est, non denunciatum. Adde quod Lega-
tus hoc ipsum manus pacatè exequatur,
hoc est, verbis innocentibus, non armis
pugnacibus, quo respectu salvari potest
sententia Torqvati Tassi, dicentis, o-
mnem Legatum pacis virum esse.

§. 51.

Hætenus de Legatis innocentibus. Re-
stant *nocentes*, quorum noxa tribus mo-
dis considerari poterit. Vel enim deli-
querunt *ipsi* citra jussum principis sui, vel
exequuntur delictum, quod *princeps eo-
rum* jussit, vel agitur de imputando *ipsis*
delicto solo principis ipsorum.

§. 52.

§. 52.

Primam classem quod attinet, duo quærenda sunt. *Quibus delictis excidat Legatus sanctimoniam?* Deinde *quousque excidat?* seu quæ vindiciæ delictis ejus opponi jure possint?

§. 53.

De *priori tres* sunt sententiæ, quarum *una ex omni* cujuscunque formæ delicto, privilegium securitatis abjudicat Legato, *altera ex nullo, tertia non ex omni* tantum.

§. 54.

Prima fortè procedet in *nunciis* personam principis non referentibus, propter mox dicenda, vel etiam in *Legatis ab hoste* missis, non solum, quia, qui alteri dat damnum, quæ talis non poterit petere officium humanitatis, sed &, quia ratio ex qua ex admissione Legati sagati, intulimus pactum tacitum, de concedenda securitate, tantum valet pro innocentibus, non pro centibus.

§. 55.

Secunda verò omnino iniqua est, deteriorem faciendo conditionem principis quam Legati, adeoque peccans in præceptum custodiendæ æqualitatis, fontem

356 LIB. III. CAP. IX. DE OFFICIIS
reliqvorum omnium quæ homo homi-
ni debet.

§. 56.

Tertia verò securè inter duas extre-
mas medio locò incedit, nec omni deli-
cto jus tutæ legationis perimi nec nullo.
Non *omni*, ne legatum detrudamus ad
scabella vulgarium peregrinorum: Ne-
que *nullo* tamen, ne cuius flagitio aperia-
tur fenestra.

§. 57.

Quo ergo? Brevissime, 1. *manifesto* 2.
atroci.

§. 58.

Considerandum enim esse diximus
Legatum eminenter ita dictum, ut re-
præsentet personam principis sui, igitur
quod delictum *principi* suo non condo-
nandum foret, neque ipsi ignoscendum
& *vice versa*.

§. 59.

Propterea si *non manifestum* est crimen,
non poterit lædi Legatus, quia non est
subdicitus alterius, ut in ipsum inquisitio
possit institui.

§. 60.

Quin & si manifestum sit, non *atroci*
ta

tamen, sed leve, condonandum potius est, & dissimulandum, quoniam ita dissimularet ex legibus amicitiae princeps, si ab ipso ejus principalitale quid fuerit admissum.

§. 61.

Sed nova hic se aperit difficultas definiendi delicti *levis* & *atrocis*. Neque enim consentire possumus illi descriptioni, quod atrox delictum sit illud, quod lex naturae capitaliter punit; Leve quod mitius, quia jam supra diximus, legem naturae nullam poenam dictare.

§. 62.

Fortè commodius ita dicemus, illa delicta esse *atrocia*, quae tendunt ad turbandum statum publicum, quae vitam subditis Principis, apud quem degit legatus, auferunt, aut alias eosdem in honore & bonis enormiter laedunt, praepriis si sint personae principi carae.

§. 63.

Unde jam facile patet, quae delicta habeam pro *levibus*, inter quae etiam refero aliqua in ipsum principem admissa, v.g. si speculatorem agat, si lingua procaciter abutatur ad maledicta leviora, aut minas.

Zzz 4

§. 64.

§. 64.

Quamvis neque displiceat sententia eorum, qui statuunt, *dissimulandum* esse delictum leve in *privatum* commissum; si in *Principem*, *finibus* jubendum *excedere* Legatum & sine responso dimittendum.

§. 65.

In altera quæstione: *Quales* Legato *crimen atrox* & *manifestum* patranti *opponi possint vindicia?* distinguo aut crimen illud directò statum aut dignitatem *principis* lædat, an *privatum*.

§. 66.

Illo casu delictum si ve inermis sit, si ve armatum, hoc est, si ve ad seditionem inclinet animos subditorum, aut conjuret ipse, aut conjurantibus consilio adsit, si ve cum rebellibus aut hostibus gladium educat, aut comites suos contra statum publicum armet, vindicari poterit, etiam per *internecionem* Legati, non quidem ut subditi, sed ut *hostis*, quia nec ipse princeps ejus si talia tentaret, meliorem tractationem expectare deberet.

§. 67.

Neque refert, conjurationem illam adhuc esse inermem, nisi putemus, *nefas* quo-

habeat an punire, an dedere velit. Vergeret enim in contemptum Domini, si Princeps alter ipsum punire vellet, qui tamdiu personam domini sui repræsentat, quamdiu apud alterum est, eam verò deponit demum si ad principem suum redierit. Quare, cū ob dictam rationē forum delicti commissi hic locum sibi non vindicet, cōtensus erit privatus iste cæsus foro domicilii, vel certè fingendum est, ac si Legatus demum post reditum in domicilio delictum commiserit.

§. 71.

Dixi *remittendum* esse Legatum. Et si enim etiam princeps, in cuius territorio peccatum est, possit fontem tenere in vinculis, donec alter vel eum avocet ad pœnam, vel hunc subditum abdicare se testetur, remissio tamen non saltem est modus civilior, sed etiam magis alendæ paci facere videtur.

§. 72.

Ista enim detentio non solum declararet aliquam diffidentiam erga Dominum Legati, sed & vergeret in contemptum ipsius principis, cuius characterem adhuc Legatus gerit. Adde quod regulatiter,
qui

qui non habet jus puniendi, non habeat etiam jus apprehendendi.

§. 73.

De *secunda* classe delictorum à *Legatis* commissorum ex tui *Principis* jussu eadem definitiones erunt reperendæ, quas hactenus recentuimus, quia & hactenus Legatum consideravimus ut characterem principis sui gerentem, nisi fortè dicere velis, tum Legatum privatum atrociter lædentem ad principem suum imprudenter remitti, quoniam princeps illius ut delicti confors neque probabiliter puniturus Legatum, aut dediturus sit.

§. 74.

Ergo hic putarem, tamdiu Legatum vinculis constringi posse, donec ipsius dominus satis caveat de satisfactione tam ob injuriam à Legato, quam à se illatam.

§. 75.

Communes verò *nuntii* & qui personam principis non gerunt ut tubicines, nullam conqverendi causam habent, si v. g. ob verba contumeliosa jussu domini sui in alterum effusa statim interficiantur.

§. 76.

Illud autem absurdum est, quod quidam

dam arbitrantur, *impune licere Legato* exequi quicquid sibi à principe est mandatum, delictum verò soli principi impunitandum esse. Nam hòc pactò Legato plus liceret in alieno solo, quam ipsi ejus, si adesset, Principi, & contrà minus posset in sua ditioe princeps, quam in domo suà Paterfamilias.

§. 77.

Circa *ultimam* classẽ, & si princeps Legati in scio Legato delictum commiserit in alterum principem, distingvendum erit, quid liceat hæso intuitu *Legati*, & quid liceat intuitu *principis lædentis*.

§. 78.

Intuitu *principis lædentis* equidem hætenus licebit legatum lædere, quatenus mutua delicta non solum in privatorum actionibus, sed etiam in bellis principum compensationi locum faciunt.

§. 79.

Sed tamen erit hæc licentia *imperfecta* quia neutrum reddit securum in conscientia, sed uterqve auctori juris naturæ pœnas debet, quemadmodum privati mutuis delictis non possunt compensare pœnam à principe inferendam,

§. 80.

§. 80.

Intuitu igitur *Legati* dicendum est, *illicitam* planè esse ejus læsionem, quia character principis, quem gerit, privilegium ipsi affert, non adeo invertendus in ejus damnum, & quia aliàs, accuratè loquendo, neque subditorum peccata principi, neque principis subditis, si modo cætera sint paria, debent imputari.

§. 81.

Unde non solum crudelis foret princeps, si *legatum* innocentem *trucidaret* eò quòd Dominus Legati Legatum ejus innocentem interfecerit, sed & eos à crudelitatis nota absolvere nolim, qui *tubici-nes* v.g. literas contumeliis plenas, quarum tamen contenta ignorabant, afferentes, trucidarunt.

§. 82.

Consideravimus inviolabilitatem Legati in ipsius persona, non omittenda etiam illa, quæ Legato connexa sunt, puta *comites* & *res* ejus mobiles.

§. 83.

Comites inviolabiles sunt accessorie & proinde quatenus legato videtur. Itaque si quid gravius deliquerint in privatos,
po-

364 LIB. III. CAP. IX. DE OFFICIIS
postulari à Legato poterit, ut eos dedat.

§. 84.

Quod si *dedere* nolit, vi non erunt abstrahendi, sed eadem hic erunt adhibenda, quæ de delicto ipsius Legati diximus.

§. 85.

Sed quid si Legatus comites suos ipse *punire* velit? Præjudicium est: An Legatus jurisdictionem habeat in familiam suam. Quod putamus ex concessione pendere ejus, apud quem agit.

§. 86.

A qua itidem pendet, *an jus asyli sit fugientibus in domum Legati.*

§. 87.

Res mobiles habentur etiam accessio personæ Legati. Itaque invito Legato pignoris causa aut ad solutionem debiti capi non possunt, nec per judiciorum ordinem, nec manu regia, quia hoc tenderet in contemptum domini ejus.

§. 88.

Si quid ergo debiti contraxit, &, ut fit, res soli eo in loco nullas possideat, ipse compellendus erit amice, si detrectet, is qui misit, ita ut extremum usurpentur ea

quæ

quæ adversus debitores extra territorium positos usurpari solent.

CAPUT X.

De Officio Erga Mortuos

§. 1.

Plato *justitiæ* tria statuit genera, primum circa Deos, alterum circa homines, tertium circa *defunctos*. Nam & qui sacra secundum leges faciunt, sacrarumque rerum curam habent, religiosi in Deos accipiunt. Qui verò mutua & deposita restitunt, justi erga homines sunt. Qui autem vita functis iusta persolvunt, tertiam illam *justitiæ* partem exequentur.

§. 2.

Haud dubiè verò philosophus iste officium erga mortuos deduxit ex illa opinione, quòd putaret, *animas hominum esse partes divinae essentia* easque separatas à corpore de rebus humanis curam habere, quoniam & virorum honoratiorum animas *dæmones* effici, quorum sepulchra sint colenda & adoranda. Et notum, à Romanis

366 LIB. III. CAP. X. DE OFFICIIS
manis etiam sepulcra ad res *divini juris*
fuisse relata.

§. 3.

Unde non rarò lex de sepeliendis mor-
tuis à Gentilibus *Lex divina & νόμος* dar-
μόνων dicitur. Nam & cultum sepulcro-
rum ab oraculis repetebant.

§. 4.

Nobis verò istæ Ethnicorum nugæ se-
ponendæ sunt, & videndum adeò, *an ali-*
unde officia erga mortuos deduci possint. Ple-
rumqve jus sepulturæ dicitur esse pars *ju-*
ris Gentium voluntarii. Sed jus Gentium
voluntarium non agnoscimus. Alii ex
præcepto *juris naturalis de officiis humani-*
tatis idem deducunt, ita tamen, ut prin-
cipaliter illud referant ad capita juris
naturalis, quod officia hominum in *socie-*
tate gentium dirigat.

§. 5.

Sed neqve hoc nobis videtur accuratè
dictum esse, quia nullum est dubium, quin
æqualiter ac fortè magis homines à
societate civili viventes sepeliant mortuos,
ergo potius debitum sepulturæ, si debi-
tum est, pertineret ad præcepta absoluti
& quæ in omnibus societatibus sunt ob-
servandi

servanda, quam ad societatem gentium in specie.

§. 6.

Demde, quod officia humanitatis attinet, obscurius ostendi solet, quomodo ex præcepto de officiis humanitatis deducenda sit conclusio de sepeliendis mortuis, unde nimium quantum hic variare solent, aliis ad humanitatem, aliis ad mansuetudinem, ad misericordiam aliis, item ad religionem, pietatem vel justitiam aliis provocantibus, quibusdam asserentibus, hoc officium non tam homini quam humanitati, id est, non tam personæ quam naturæ humanæ præstandum esse.

§. 7.

Nos ut ex his fluctibus emergamus, putamus initio, verum esse, quod mortuis ipsis alii homines jure naturali non sint obligati. Vel enim spectas cadaver vel animam separatam. Hoc, ut res in anima, nullius nec juris nec obligationis est capax. Animam separatam ratio sibi relicta, ignorat, sed quicquid hac de re scit, id ex revelatione habet. Dico quicquid scit, unde non modo argumenta scholasticorum, vel revelationem rationi miscenti-

Aaaa

um

um, vel falsis & ineptis demonstrationibus hac parte utentium.

§. 8.

Ergo si quæ subest obligatio sepeliendi mortuos, ea talis est in ordine ad alios homines viventes.

§. 9.

Præsuppono autem, quod per *sepulturam* hic intelligatur asservatio cadaveris humani in peculiaribus locis terrestribus, ita ut idem non relinqvatur pastui avium ferarumque, neque etiam devoretur à viventibus.

§. 10.

Quo pacto tamen sumitur iterum vel *late*, quatenus præcedentem corporum concremationem præsupponit, ut apud Romanos, vel *strictè* quatenus eandem excludit, ut apud nos Christianos.

§. 11.

Quocunque modo sepulturam consideres, non poteris officium illud ex præcepto *legis naturalis* officia hominum inter se dirigentis demonstrare.

§. 12.

Qui enim ideo hoc debitum à natura reperunt, quod *hominis corpus ex terra oritur*.

ho-

at ac terra iterum debeat, quod Deus
 imo edixit, ii profectò non utuntur
 one à naturâ hominis petitâ, sed ex re-
 tione divina, cum homo sibi relictus
 iat, quid Deus Adamo dixerit, ac, etsi
 d Ethnicos similia reperiantur dicte-
 jam aliquoties monuimus multa hau-
 Gentiles ex conversatione cum Isra-
 s.

§. 13.

Tandem confusionem admittunt illi,
 sepulturam deberi mortuis *ob spem re-
 ectionis* putarunt. Quamquam & hic
 la subfit necessitas consequentiæ. Quid
 m? annon putandum est & homines
 anthropophagis devoratos, aut à be-
 s dilaceratos resurrecturos esse?

§. 14.

Quamvis igitur his simplicius sit, asse-
 e, cum homo cæteris animantibus
 est, indignum visum esse, si ejus cor-
 re alia animantia pascerentur, quare
 entam sepulturam, ut id, quantum
 ffit, caveretur, vel etsi tales abessent in-
 iæ, proteri tamen ac lancinari corpus
 manum, quod alienum maxime sit ab
 minis *dignitate*; quo pacto sanè demon-

strata videtur esse conclusio hæc ex præcepto de præstandis humanitatis officio tamen nec hæc rationes ad probationem tantum abest, ad demonstrationem sufficiunt.

§. 15.

Quæ enim de dignitate hominis inferuntur, quemadmodum petunt quod est in principio, cum jam supra quæstionibus conjugalibus istam mercedem demonstrandi à dignitate hominis vel pudore desumptam, quatenus non nititur peculiari aliquo juris naturali præcepto, rejecerimus; ita & multa afferri possunt, quæ ostendunt, dignitati isti vel veræ vel fictæ neque per se tutam consuli.

§. 16

Quid enim an indignius putas, carne vere humano pasci aves, & quadrupedes quam si vermes illud devorent aut ignis absumat? An indigniores creaturæ sunt aves & feræ quam vermes, ignis aut terra? An verò soli illi populi dictamen juris naturalis observarunt, qui cadavera comedere? Romani & Christiani non observarunt?

§. 17.

Et mallemaudire, si ex dignitate natura humanæ res foret decidenda, quomodo anthropophagis respondere velles, sæpe gloriantibus, & alios populos iridentibus, quod non *dignius sepulcrum* noverint, quam si mortuos suos in succum & sanguinem redigant. Quis vero non commendat factum *Artemisiae*?

§. 18

Porro si sepulturam late & strictè distam inter se comparare velis, utrum dignius est cadaver in *terra* putrescere, quam per *ignem* redigi in cineres. Sanè præstantius elementum ignis à multis, latuitur præ terra.

§. 19.

Sed fortè lex *divina positiva* præceptum de sepeliendis mortuis inculcavit. De particularibus seu torensibus seu ceremonialibus inquirere hujus loci non est. *universalis* nulla extat. Neque enim ista cenzæ dictatio, quod Adamus debeat regni in pulverem terræ; unde ortum impserit, præceptum sepulturæ continet.

Aaaa 3.

§. 20,

§. 20.

Quid ergo tandem dicemus? Statuimus sepulturam à *Christianis* usitatam juri naturali non repugnare, & tutissimè ab iisdem retineri, quoniam in Historiâ sacrâ vident à primis orbis conditi temporibus homines terræ fuisse mandatos.

§. 21.

Neque tamen *alias gentes*, quibus alia sepulturæ ratio arrisit, in leges divinas universales peccasse.

§. 22.

Quin & in Republica Christianâ ad *Principem* pertinere, modum & ceremonias præscribere in sepulturis adhibendas, easque absque peccato *mutari posse*, quod non solum de legibus à principe expresse latis inteliigo, sed & de ceremoniis moribus utentium & tacitò principis consensu introductis.

§. 23.

Quare sive diurno, sive nocturno tempore, sive cum concionibus, sive absque iisdem, sive cum comitatu, sive absque eodem cadaver terræ mandetur, legibus quidem divinis adversum aliquid committi dici non poterit, si quis rationibus

magis quam ex affectu velit differere.

§. 24.

Unde jam facile patet, multa hic ab iis, qui jus sepulturæ ex lege vel naturali vel Gentium deducunt, frustra disputari: potissimum an jus sepulturæ *hostibus* debeatur, & insigniter *facinorosis*?

§. 25.

Quod *hostes* attinet, uti bene facit quæ istos sepulturæ mandat, ita nullò argumentò demonstratum fuit peccasse, qui eos reliquerunt insepultos. Neque testimonia Gentilium hic curamus, quorum falsam hypothesein deteximus initio.

§. 26.

De *facinorosis* statuere principis est, quinam ex iis ad emendationem aliorum sepultura carere debeant, neque lex divina aut gentium huic potestati refragatur, aut principi in determinatione hujus pœnæ regulas præscribit.

§. 27.

Illud verò planè pro injusto habeo, si quis ob denegatam sepulturam alterum

Aaaa 4 bello

bello petere velit, etiamsi daremus, ex lege humanitatis deduci posse aliquod sepeliendi officium; nam officia humanitatis producant jus imperfectum.

§. 28.

Quod autem legatur, olim à Græcis non nunquam bella ex hac causa orta fuisse, nobis non obstat, qui non exemplis judicamus, sed ratione.

§. 29.

Ut taceam, Græcos ex falsa persuasione, ac si ex lege divinâ & præcepto religionis jus sepulturae descendat, forte ad id fuisse commotos.

CA-

CAPUT XI.

De Applicatione Legum
Divinarum.

§. 1.

Diximus initio, duas partes Jurisprudentiæ Judicialis esse, leges interpretandi & eas applicandi. De prudentiâ interpretandi hucusque egimus, restat, ut quædam dicamus de prudentiâ applicandi, sed paucis.

§. 2.

Siquidem interpretatio legum divinarum quidem in multis differt ab interpretatione legum humanarum, sed applicatio utrobique est eadem.

§. 3.

Sumitur verò applicatio vel pro habitu intellectus, vel pro habitu voluntatis.

§. 4.

Pro habitu intellectus est prudentiâ apte & justè accommodandi leges divinas.

§. 5.

Utrumque requiritur tum in Advocato tum in judice.

Aaaa 5

§.6

§. 6.

Ut *optè* fiat, necesse est ut ex facto, quod defendendum vel judicandum est, con-
tur omnes circumstantiæ, etiam mi-
mæ, quia minima circumstantia vult
jus.

§. 7.

Etiam ea, quæ factum, antecedunt
consequuntur, quatenus & hæ sæpe in-
mentum aliquod ad ipsum factum as-
sunt.

§. 8.

Media ad eruitionem facientia in factis
antiquis sunt historicorum lectio, in re-
centibus testes & documenta.

§. 9.

Atque per hæc media *advocatus* non
tantum sibi factum proponit, sed & de
jus circumstantiis *judici* vel *arbitro* fidem
facit, hic autem an rectè an secus adhibita
fuerint judicat.

§. 10.

Quam ad rem quidem non subtili ali-
qua prudentia est opus, quoniam ple-
rumque demonstratio talis adhibetur,
quæ in sensus incurrit.

§. 11.

§. 11.

Nisi forte per argumenta artificialia probatio sit instituta, aut testes & documenta sibi contradicant.

§. 12.

Ibi enim *judex* instructus esse debet prudentiâ bene ratiocinandi, & peritiâ illius disciplinæ, ex qua argumentatio est petita.

§. 13.

Hic verò naturalis aliqua vivacitas requiritur ex falso eruendi verum, ad quam augendam multum conducit lectio historiarum de iudicibus prudentibus, & meditatio ingeniorum humanorum, & instructio, quam communiter, qui de processu inquisitorio scripserant, dant iudicibus, circa formandos articulos inquisitorios.

§. 14.

Quod si probationes sunt maxime intricatæ, in dubio pronuntiandum erit pro reo vel possessore.

§. 15.

Ut *justè* fiat applicatio, jam ab aliis fusi-
us est expositum, qui de officio & consci-
entia

entia iudicis vel Advocati scripta prod-
 eunt.

§. 16.

Ad applicationem pro habitu *volunta-*
tis acceptam requiritur experientia, ut
 quis sepe & apte & iuste leges divinas ap-
 plicet ad facta obvenerit.

§. 17.

Neque tamen hic expectare quis de-
 bet donec a partibus rogetur, ut eis patro-
 cinium aut arbitrium præstet, quia ex hi-
 storia antiqua tam sacra quam profana
 multa facta prostant, in quibus ingenium
 exercere possit. Specimen dedimus in
 dissertatione de Sponsione Roma-
 nae Caudina.

FINIS LIBRI TERTII.

